

PETRU DUMITRIU
CRONICĂ DE FAMILIE

Coperta: Done Stan

PETRU DUMITRIU

CRONICĂ DE FAMILIE

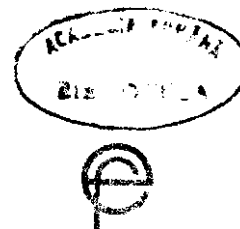
EDIȚIA A TREIA

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE

**Aleea Alexandru nr. 38
Sector 1, București 71273
ROMÂNIA**

TeL 679.65.43; 633.11.62.

ISBN 973 - 9132 - 47 - 2

Într-o zi...

Postfață de Nicolae Manolescu'

ALTE CÎTEVA CUVINTE... de Geo Șerban

Î N L O C D E P R E F A Ț Ă

Scrisoare adresată redactorului
primei ediții

2 ***î<**** ***Jy? z.***

(-Xju ***MsCJJZL*** ***K_^e_cc<^*** *~p*-t-ex.* ***l**j&L.***~

*Textul este o reproducere integrală a
primei ediții a. romanului „Cronică de familie”
publicat de Edilum de Stal pentru Literatură și Artă
in 1956, reluați fără modificări în 1958.*

I

*Fu schimb,
patorii,
Trebuia ac.*

4 ^

*e r ^ h g f a ^ ^ f f * * "*

TU

PARTEA INTIIA

Davida

I

In hîrtii de vînzare și cumpărare de moșii din vremea principelui Constantin Brîncoveanu se ivește întîia oară neamul unor Cozieni, numiți așa nu după Cozia de sub munte, unde e mănăstirea de pe malul Oltului, ci după o Cozie din ținutul dealurilor dintre București și Tirgoviște. Cozia era moșia lor atunci; în hrisoave c vorba de o jupîniță Davida, de un Mihail, de un Grecea Cozianul și apoi de alții, urmași ai lor, care au stăpînit Cozia, adăugîndu-i moșia Gîrla, moșia Slobozia Veche, moșia Dîrdori și altele; nepoții și strănepoții acestora au cumpărat pămînturi în cîmpie, la Tătara și alte sale pe care le-au umplut cu țărani bulgari. Asta s-a petrecut mai tîrziu, cînd pe poruncile domnilor Mavrocordați și Callimachi, după formula *Io... Voevod, Bojiu milostei gospodar zemli Vlahiskoe*, și sfîrșitul *toliko pisai Gospod*, „atîta a scris stăpînul”, se lipea *pecetia Gospod*, cu corbul heraldic, și dedesubt iscăleau înșirați toți marii dregători. Printre numele lor zgîriate cu litere colțuroase, se scriu în multe documente Șerban Cozianu serdar, Alexandru Cozianu logofăt, Lascarache Cozianu iarăși logofăt; încă de tineri copiii lor erau mumbașiri domnești; unul s-a călugărit și a fost episcopul Neofit al Rîmnicului-Noul-Severin; fetele Cozienilor au fost măritate după nepoții lui vodă, după feciorii lui Villară, după frații mai mici din neamul Pirșcovenilor și al Văcăreștilor, iar pe vremea principelui Șuțu, Cozienii erau veri de-al doilea și de-al treilea cu Grădiștenii, Grccenii și Floreștii.

La 1848, paharnicul Manolache Cozianu a fugit la Brașov din fața revoluției, împreună cu fiul cel mai mare, Alexandru, noră-sa, Sofia, fata lui Gussi de la Voivoda și cu copiii lor, care erau mici de tot; apoi s-a întors, și-a văzut mai departe de avere, dar cu frica de revoluție și de împărțire a moșiilor intrată în oase. Manolache

Cozianu a murit lăsînd o faimă de nemaipomenită zgîrcenie, dar și cinci mii de pogoane la Cozia, trei mii la Gîrla, opt mii la Dîrdori și așa mai departe, încît pe la 1850, fiu-său Alexandru a dărimat casele din ulița Culmea Veche, a tăiat castanii bătrîni din curte și a zidit o casă potrivită cu marea lui avere, bine cunoscută de importatorii de grîne englezi cu agenții în porturile dunărene.

Casa aceasta, care există și azi, era în fundul unei curți pietruite, cu zăbrele înalte de tuci, încoronate cu vîrfuri aurite în chip de sulită. De o parte și de alta a fiecăreia din cele două porți cu grilaj de fier forjat erau felinare mari, împodopite cu frunze și flori, de asemenea de fier. Trăsurile intrau pe o poartă și ieșeau pe cealaltă; se opreau la peron, la piciorul scării ovale cu multe trepte, care ducea sus, la unicul cat al clădirii. Înăuntru era o anticameră, iarăși trepte și un salon mare cu ferestrele de la podea pînă la tavan, împărțite în multe ochiuri pătrate și încoronate cu arcade *a la française*; într-o latură, două saloane mai mici, o sufragerie și o bibliotecă în cealaltă, căci Alexandru Cozianu era un om citit, care învățase la Paris și supsesse din cărți o trufie la fel de mare ca zgîrcenia lui taică-său. Această trufie înșirase pe pereți portrete apocrife ale serdarilor, logofeților și episcopilor din neamul lui, pictate de Theodor Aman; această trufie înșirase în salon canapele și fotolii din tapiserie de Aubusson, cu picioarele răsucite, acoperite cu trandafiri și ghirlande cioplite în lemnul suflat apoi cu aur din duci și ludovici. Aceeași trufie lipise pe pereți scrinuri pînteoase din lemn de trandafir, încrustate cu flori și figuri din alte esențe scumpe, atîmase trei policandre uriașe de cristal în salonul mare și pusese într-un colț o harfă și un pian dreptunghiular ca o ladă pe două picioare în chip de X, un pian de o formă ciudată, care apoi n-a mai fost repetată de fabricantul cu numele gravat sub capac; *Gaveau, fournisseur de S. M. l'Empereur*. Pereții erau căptușiți cu mătase cu flori în salonul cel mare, cu catifele în cele mici, cu cărți în bibliotecă și cu stejar în sufragerie, unde mîncarea venea pe tăvi din bucătăria aflată jos, în curte, în casele slugilor, alături de grajduri și de remiza trăsurilor, clădiri vîruite și cu acoperișuri strimbe din șindrilă, rămase încă de la casele vechi.

Într-o seară de la începutul primăverii lui 1862, cîteva echipaje, dintre care două aveau steme pictate pe lacul negru al ușilor, așteptau pe partea cealaltă a străzii Culmea Veche. Caii ciocăneau cu copitele caldarîmul; vizitiii beau vin fiert la bucătărie; ferestrele cele înalte străluceau; se întvedeau prin perdele roiurile de lumini ale candelabrelor. Afară cerul era roșu la orizont, iar la zenit albastru

¹ Gaveau, furnizor al M.S. împăratului.

închis, cu cîteva stele. Bătea un vîlft subțîire și rece pînă crengile seci ale copacilor din stradă. Înăuntru însă era cald; sobele dogoreau, și cucoanele erau în rochii decoltate - din întimplare nu erau decît aproape numai cucoane, care veniseră în vizită în seara aceea la Sofia Cozianu.

Domnul Cozianu stătu un sfert de oră cu cucoanele, apoi îl luă de braț pe singurul bărbat care sosise pînă la ceasul acela, domnul Lascăr Lascari, deputat al unui județ de la cîmpie, și fără un cuvînt îl duse afară din salonul cel mare și luminat în care seînteau în aer, deasupra capetelor, girandolele de cristal ale candelabrelor. Cei doi bărbați trecură printr-un salonaș unde nu ardea decît o candelă și intrară într-un al doilea, cel din urmă din partea aceea a casei și cu desăvîrșire în întuneric, afară de dreptunghiul galben pe care-l arunca pe jos și pe un perete ușa ce răspundea alteia, din celălalt salon, și prin care venea lumina din salonul cel mare. În dreptunghiul acela se vedeau un fotoliu mare, verde întunecat și alături o masă de lemn lucios cu trandafiri, ghirlande și copii goi de bronz aurit la colțuri, sub tăblie. În umbră se ghiceau alte mobile; lucea stins, abia bănuită, lemnăria aurită a fotoliilor din vremea lui Ludovic al XVI-lea. La intrarea celor doi domni, ceva se mișcă în întuneric. Domnul Cozianu întrebă:

— Care ești acolo?

— Eu sînt, măria ta, săru'mîna: Florica, răspunse repede un glas de femeie cam răgușit - poate de somn.

— Ai dormit aici, constată rece domnul Cozianu. Aprinde lampa.

Rămase în ușă, ținîndu-l mereu de braț pe Lascăr Lascari, și așteptă. O femeie scundă ieși din întuneric și trecu pe lingă ei, iute-iute, cu pași mici și repezi, cu capul plecat și cu mîinile pe piept; era legată la cap cu negru, și cu fustă creată de un albastru întunecat și lucios. Lascăr Lascari încercă să-i vadă fața, dar nu izbuti. Peste cîteva clipe femeia se întoarse cu o luminare, ingenunche și vîrî flacăra sub abajurul lămpii de pe măsuta de lemn scump, cu copilași goi de bronz aurit. Obrazul femeii ieși deodată din întuneric. Se uita de aproape la fitilul ce ardea. Era încă tînără. Pleoapele îi cădeau peste ochii întredeschiși, de un verde tulbure. Obrajii îi erau netezi, măs-linii. Gura zîmbea arătîndu-și doi-trei dinți cu goluri între ei. Cu zîmbetul acela și ochii întredeschiși și verzi ca o baltă stătută vara, și cu dinții ei putezi, avea un aer de viclenie bestială.

Lampa se aprinse și țigancă se ridică în picioare dintr-o singură mișcare sprintenă și mlădioasă. Se depărta cu capul plecat și obrazul ferit de privirile celor doi bărbați. Domnul Lascari întinse mîna și o ciupi nemilos de șold, cam jos și înspre spate; femeia însă se depărta

iute, făifJfsă pāYā' că simțise ceva și fără să-și părăsească incovoierea umilită, deși de bună seamă o duruse ciupitura.

— Cum zici c-o cheamă? întrebă domnul Lascari.

— Florica.

— *EŬe n'est pas mal*.

Domnul Cozianu nu răspunse. Deschidea masa cu amorași, care-și arătă căpușeala de postav verde. Dintr-un sertar scoase o pereche de cărți. Lascăr Lascari îl cuprinse cu brațul de după umăr. Era mai scund decît stăpînul casei și familiar, unsuros, cleios; se lipea de om, mîna îi era umedă și lipicioasă, felul de-a vorbi, prietenos, binevoitor, aproape galeș, zîmbetul ce dovedea dinți nespălați, obrazul alb cu barbete dese castanii, părul rar, răvășit și cu un început de chelie, totul semăna cu o bucată de caș care a făcut păr și-ți vorbește cu o intimitate și o indiscreție insuportabile; te așteptai ca domnul Lascari să miroasă a brînză; dar redingota-i mototolită, cravata înaltă de mătase prost innodată, cămașa murdară, umerii hainei plini de mătreață miroseau tare a tutun bun, turcesc, și a cafea. Domnul Lascari era foarte bogat; așa soios cum era, își juca mereu în buzunar cu sunet muzical cițiva napoleoni din care nu scotea niciodată vreunul. Îl ținea de gît pe domnul Cozianu și-i zîmbea galeș cu dinții murdari.

— Coane Sandule, de ce nu mi te mărturisești ca unui frate?

Apoi, cu ochii în pămînt, cu aerul de-a nu spune nimic, adăugă:

— Lumea vorbește că la dumneata la Cozia le topești pe țărânci...

Domnul Cozianu dădu din umeri. Era un om voinic, greoi și adus din umeri, cu o față plumburie, ochii stinși, gura amară; la Paris, în tinerețe, un astrolog îi spusese că e născut sub influența nefastă a lui Saturn. Domnul Cozianu suferea de ficat și era mîncăcios și băutor; era mereu posomorit, nemulțumit de oameni, de lume și de sine însuși; tăcea și clocea în sine o veșnică furie stăpînită. Doar la țară, alergînd toată ziua peste cîmp cu ciinele și pușca, putea să-și mai domolească neagra melancolie. Dar acum nu era la vinătoare. Se-ntoarse brusc spre Lascari și întrebă:

— Ei, și ce? Ce-are a face una cu alta?

— N-ai de ce să te superi, murmură Lascari ridicîndu-și pulpanele redingotei ca să nu se așeze pe ele. Ca un adevărat prieten, ți-am spus ce se vorbește; te-am prevenit.

Domnul Cozianu se așeză și el la masa de joc și începu să amestece cărțile.

— Florica e o bestie, zise ci Curvă și otrăvitoare. Trage o carte. Lăscăruș,

Nu-: untă.

— Pe cine a otrăvit? Am tras o damă.

— Era un vizitiu la mine la țară, cu care se avea ea bine... Zece. Fă cărțile, Lăscăruș. A-nșelat-o cu altă țigancă și într-o zi a murit cu niște dureri de mațe și urlete cumplite. A mers vorba că l-a otrăvit Florica. Cînd te uiți la ea, ai crede. Dar cum să știi? Sofia o protege; a luat-o de la țară, să n-o omoare ailaltă rivală. E prea bună Sofia cu ele.

Apoi tăcu și nu mai fu atent decît la partida de cărți pe care o jucau. Din salonul cel mare se auzeau risete; un glas bărbătesc, metalic, răsunător, se înălța citeodată deasupra celorlalte.

— Auzi-l pe oratorul nostru... rise Lăscăruș Lascari și puse pe masă un șapte. Domnul Cozianu nu zîmbi; amar și pătruns de fiere, îl tăie cu un opt. Avea să cîștige partida. Lăscăruș regreta polul pe care stătea să-l piardă. Se uită la Alexandru Cozianu, la fața lui frămîntată și suferindă, convulsată de veșnica furie și indignare a bolnavului de ficat. Știa că-l poate lovi în măduvă, să-l doară cumplit; dar nu-i ajungea să știe că poate; simțea nevoia să-și răzbune polul pierdut. Cînd se mai auzi o dată glasul metalic din salon, Lăscăruș Lascari murmură ca la un gînd al lui:

— E adevărat că e bună coana Sofia...

Apoi, fără legătură, zise pe un ton neutru:

— Sînteți prieteni buni cu Șerban. Mi se pare că-l aud vorbind. El e?

— El e, murmură Cozianu fără să ridice ochii de pe cărți.

— Sînteți de mult prieteni? întrebă Lăscăruș, pîrînd că nu dă nici o importanță întrebării, că a pus-o într-o doară. Puse o carte jos: un șapte. Domnul Cozianu i-o tăie și pe asta, cu un zece.

— E văr de-al doilea cu Sofia.

— A, asta da, rise Lăscăruș. Mai mult cu dumneaei e rudă.

Și puse o carte pe masă. Vorbise prosteste, anume. Ce putea să însemne „a, asta da” și „mai mult cu dumneaei e rudă”? Orice - sau nimic. Dar Cozianu stătu citeva clipe nemișcat, cu cărțile în mînă. Apoi tăie cu o carte greșită. Lăscăruș puse repede un zece peste șaptele lui Cozianu, care de-aici înainte jucă prost. Mai încolo Lăscăruș îi mai spuse:

— Vine des pe la voi Șerban, în vremea din urmă?

— Da, zise scurt și rece Cozianu, și puse încă o carte greșită. Peste citeva minute, Lăscăruș cîștigase partida și puse în buzunar, cu o satisfacție liniștită, napoleonul pe care Cozianu îl aruncase pe postavul verde. Cozianu stătu o clipă, ținîndu-se de masă cu amîndouă mîinile, încruntat și concentrat ca un om care simte o durere neașteptată în trup. Lăscăruș întrebă:

— Mai facem una?

— Nu.

— Revanșa dumitale, monșer. (Putea să-i mai ia un pol sau doi lui Cozianu.)

— Nu, răspuse Cozianu. Renunț. Nu mă simt bine. O să mă duc să mă întind puțin.

— Ți-e rău? întrebă Lăscăruș, cu o grijă și o solitudine nemai-pomenită. Voi să se apropie de Cozianu, să puie mina pe el, dar Cozianu îl respinse.

—Nu-i nimic! O să mă întind aici; du-te și stai cu cucoanele, Lăscăruș.

— Stau cu dumneata, Sandule dragă, îți țin de urît, zise Lăscăruș, aproape cu gingășie.

— Du-te, omule, și lasă-mă! exclamă Cozianu scos din fire de durere.

— Bine, mă duc, mă duc, te las; să-ți trimit pe cineva? Ai nevoie de ceva?

—Nimic! N-am nevoie de nimic și de nimeni! spuse Cozianu și suflă în lampă. Se duse pe întuneric spre un colț unde nu mai erau fotolii franțuzești, de catifea, cu lemnul aurit și cu trandafiri ciopliți mărunț în el, ci un divan acoperit cu o blană de urs și scoarțe turcești pe pereți. Domnul Cozianu se întinse pe divan, își lărgi cravata trăgînd de ea cu furie și stătu în întuneric, asudînd de indignare. Iar Lăscăruș Lascari ieși din salonașul întunecat, trecu liniștit, agale, printr-al doilea, sunîndu-și în buzunar polii de aur ce se înmulțiseră cu unul, și intră în salonul cel mare, cu un aer de curiozitate ațîțată. încă puțin și s-ar fi putut aștepta cineva să-l vadă că adulmecă fremătînd din nări ca un iepure. Prima lui privire merse de-a dreptul la doamna Cozianu care ședea într-un fotoliu lângă sobă; și cu aceeași privire Lăscăruș îl cuprinse și pe Șerban Vogoride, care stătea în picioare lângă Sofia Cozianu, rezemat cu spinarea de soba de teracotă împodobită cu floarele în gustul vienez de la 1830. Vogoride vorbea tare, cu siguranța de sine și aerul stăpînitor care-l făcea afîit de temut în adunări. Iar Sofia Cozianu, așezată într-un fotoliu, îl asculta și-l privea de jos în sus, cu o liniște satisfăcută, în care Lăscăruș Lascari știa să citească mai mult decît mulțumirea unei prietene și a unei cucoane care primește vizita unui musafir plăcut. Sofia Cozianu trecuse bine de treizeci de ani, și se îngrășă. Dar era albă, sprîncenată, cu ochi negri și blinzi, și trandafirie în obraji. Rochia de tafta roz cu dantele la mincile scurte pînă la cot și cu alt rînd de dantele în jurul umerilor, strînsă pe talie și infoiată pe șolduri după moda lansată în Europa de împărăteasa Eugenia, umplea fotoliul cu faldurile lucioase ale crinolinei; corsetul făcea să-i iasă brațele pline, umerii rotunzi, cărnoși, și gîtul rotund de statuie, ca dintr-un potir de preț. Își purta părul negru în zuluți ușor peste

urechi și pe ceafă, tot ca Eugenia de Montijo, și se mișca puțin, leneșă și moale, cu unduiri rotunde ale ființei ei pline de o dulceață matură.

Șerban Vogoride se prefăcea nesimțitor la această neconținută imbiere mută, dar Lăscăruș Lascari îl știa și bănuia tocmai din indiferența asta că treaba se făptuise. Căci Șerban era un om lacom și nedomolit în poftele lui, pe care și le ascundea cu o voință necruțătoare, dar numai ca să și le sature mai sigur.

Șerban era nepotul lui Nicolae Vogoride, caimacamul, și cel din urmă Vogoride care mai rămăsese în țară. Căci nevasta caimacamului, Coca Conachi, fata logofătului Conachi, poetul, plecase în străinătate curînd după moartea caimacamului. Cei doi băieți făcuți cu el au luat unul o Ruspoli, la Roma, altul o Puysegur, la Paris, și au murit fără urmași. Din fete, Măria s-a măritat cu un conte di Roma și n-a avut copii, iar pe Lucia a luat-o Rosetti Roznovanu, și a doua oară Dimitrie Greceanu, ministru, mort în atentatul cu bomba de la Senat. Urmașii Luciei trăiesc și azi. Coca Vogoride, frumoasă și elegantă, s-a măritat la Roma cu prințul Ruspoli, primar al Romei, mai tîrziu principe de Poggio Suasa, care avea demnitatea de paznic al podurilor Tibrului în vremea conclaviilor; și i-a născut pe Constantino Ruspoli, căsătorit cu o Talleyrand-Perigord, apoi o fată care s-a măritat cu un conte de la Forest-Divonne și i-a făcut o fată, Claire, căsătorită cu Vladimir Mavrocordat; fiul lor, Alexandru Mavrocordat, trăia prin 1950 la Paris; iar ultimul copil al Cocăi Vogoride, Margherita, mai apoi contesă della Gherardesca, trăiește și azi, trecută de șaptezeci de ani; dar astea sînt lucruri urzii.

Prin 1860, ultimul Vogoride aflat în țară era Șerban. Rămăsese aici cu moșiile moștenite de la taică-său, fratele caimacamului. Avea acum vreo patruzeci și cinci de ani, era mare, pieptos, spătos și începea să se îngroașe în pîntec. Dar se ținea drept, în redingota neagră și vesta albă strînsă pe talie și care ascundea un corset. Jobenul de mătase și-l pusese pe jos și aruncase în el cu nepăsare mînușile *gris-perle*. Stătea încordat, cu capul sus, ținut de gulerul scrobit și de cravata înaltă, neagră. Purta părul scurt, adus pe frunte în suvițe, așa cum îl văzuse în tinerețe la Paris pe Chateaubriand. Dar nu semăna cu melancolicul și romanticul ministru și poet; fața îi era cărnoasă și mare, nasul gros, sprîncenele stufoase, gura roșie, ochii, de un albastru palid, fulgerători. Se juca mereu cu monocul care-i atîrna de o panglică prinsă în butonieră, și pe care-l pune uneori sub sprînceană, ca să ținuiască prin el pe un om care-i displăcea și pe care-l zdrobea cu privirea-i decolorată și disprețuitoare.

— Și ce le-ai spus, Șerbane? întrebă Sofia Cozianu. El dădu din umeri rîzînd.

— N-are nici un rost să repet... Sînt orator doar cînd mă minie mi-șăii. Da' mă miniasem!

Cucoanele rideau.

— Hai, spune-ne, se rugă de el bătrîna vorniceasa Sturza, sprijinită cu amîndouă mîinile în bastonul cu cap de fildeș. Nu cocheta, Șerbane. Cum a fost? Că tot tîrgul numai de asta vorbește.

Vogoride se mai lăsă rugat; se apăra, rîzînd fără ipocrizie, căci era prea mîndru ca să aibă vanitate. Lăscăruș Lascari se lipi de el, intim, familiar, mic, și alb și gras.

— Spune, cucoane Șerbane, că de nu, povestesc eu și stric tot hazul...

— 'Fie! Cînd i-am văzut cum tabără pe boierime ca o haită, a început să fiarbă singele în mine. Am sărit în picioare și nu m-am mai suit la tribună. De-acolo, de pe banca ministerială, m-am întors spre ei, spre stînga, și am răcnit: „Domnilor! Dumnezeu i-a spus profetului Iona, că, dacă află măcar un om drept în cetate, o va ierta de pedeapsă. Dar dumneavoastră, nici de veți afla un singur boier de treabă, nu veți ierta boierimea. E adevărat că nu sînteți dumnezei, ci oameni. Și încă ce soi de oameni!”

Vorbise cu glasul lui mare și metalic ale cărui vibrații umpleau incinta Camerei, iar ultimele cuvinte, „și încă ce soi de oameni!” le rostise cu un asemenea dispreț, cu o asemenea veselă, neiertătoare și nimicitoare obrăznicie, cu monoculul sub sprinceană și cu ochii scînteietori de insolență și sfidare, încît cucoanele din salon începură să bată din palme și să țipe" de încîntare, așa cum izbucniseră deputații conservatori în ședința din acea după-amiază, cînd ceilalți tăcuseră, mîrîind de ură sub șfichiul insultei. Lăscăruș Lascari exclamă:

— Și n-aveau de ce să se plîngă! Apostrofa era cu totul parlamentară! Numai tonul nu era!

Și, vorbind, se uita împrejur, iscodind fețele aprinse de plăcere, privirea adîncă și pierdută, și zîmbetul moale al Sofiei Cozianu, și risul gros și hohotitor al lui Șerban Vogoride, jovial și *bon enfant*, care făcea haz de glumă ca de a altuia. într-un colț, sprijinită de pian, fiica Sofiei Cozianu, Davida, o fată de șaptesprezece ani, subțire, slabă, neagră, cu părul ca noaptea, îl privea fix pe Șerban Vogoride cu o atenție nemaipomenită, ciudată, ca pe o ființă necunoscută sau un obiect uimitor și de neînțeles. Lăscăruș Lascari se apropie de Davida, pe cînd în cercul de fotolii dimprejurul sobei se stîrnea iarăși conversația din care se deosebeau risul lui Vogoride și glasul bărbătesc al vornicesei bătrîne:

— Aferim, Șerbane, evghenitul mamei! Oameni ca tine de-am avea mai mulți! Aferim: vino să te sărut!

Lăscăruș Lascari se uită prin caietele de note de pe pian, trăgînd cu coada ochiului spre fata de lîngă el, care nici nu-l observase, atît de pierdută era în contemplarea lui Vogoride. Era zveltă, într-o rochie de tafta de culoarea pieptului de porumbel, cu ape liliachii, cenușii, roz. Avea nasul fin, încovoiat, gura cărnoasă, dar palidă, ochii negri, arzători, adinei, cu genele lungi și fine, indoite în sus; părul îi era strîns fără grijă, negru ca întunericul, cu luciri albastrii, creț și bogat. Și pielea fragedă și străvezie avea în ea o umbră albăstrie. Fata era necoaptă, sălbatică, tăcută. Stătea acolo, departe de cercul de musafiri, închisă în sine și privindu-l ținută pe Șerban Vogoride. Lăscăruș Lascari o apucă de braț cu obișnuita lui familiaritate, care-i îngădui să-i pipăie brațul încă prea slab, copilăresc, și o strînse tare, fără să vrea: îi făcuse poftă să strîngă în pumn brațul acela de copil. Davida nici nu băgă de seamă. El o întrebă:

— Ei, ce zici?

Fata tresări și-l privi cu aerul ei sălbatic, închis, aproape dușmănos.

— Despre ce?

— Despre Șerban al nostru... rise diplomatic Lăscăruș și-și arătă dinții verzui. Fata întoarse capul și răspunse, mereu cu ochii la cercul de musafiri:

— E cel mai mare om de stat al nostru.

Vorbise cu o asemenea tărie și convingere, de parcă ar fi rostit adevărul suprem al vieții. Lăscăruș Lascari strîmbă din nas, glumeț.

— imi place că te interesează politica...

Fata înălță capul cu o mîndrie împărătească.

— Tata spune că asta e datoria unei fete de neam.

Lăscăruș Lascari începu să ridă și voi s-o apuce iar de braț.

— Trebuie să stăm de vorbă atunci, să ne sfătuim...

Ea își trase brațul cu vioiciune și zise foarte serios:

— Dacă dorești, poți vorbi cu mine cum vorbești cu un bărbat.

Lăscăruș Lascari rise și mai tare; îi făcea poftă această naivitate și această sălbăcie de adolescentă. O luă de umeri pîrintește și o trase spre el.

— Trebuie să fii nevastă de om politic, zise el.

Fata se făcu palidă și murmură cu buzele uscate:

— A m să fiu.

Lăscăruș se tulbură și zise numai pe jumătate în glumă, zornăindu-și nervos napoleonii în buzunar

— Apăi să nu ne spui asia nouă. oamenilor politici, că (e si cere

Și o apucă de mină, dar în clipa aceea Șerban Vo'gdrîde îl cheriîă^și" cu glas mare:

— Lăscăruș, vino încoace și spune-le cucoanelor ce vor mișăii. Vino, vino încoace.

Și-l trase în mijlocul cercului de cucoane, ca să-l ia de martor.

— Vor să ne fure moșiile, fără să dea nimic în schimb. Ne despoaie pe noi, le dau țăranilor și-apoi, cînd vor avea aceia nevoie de credite, pun mîna dumnealor pe pămînt, cu băncile dumnealor, cu negustoria dumnealor! Asta vor! Și cred c-o să ne lăsăm despuiați!

— Dacă n-ai fi dumneata - zise Lăscăruș Lascari - nici n-am avea un om care să se poată împotrivi. Vodă vrea reforma, Kogălniceanu o vrea; Rosetti, Ionescu, Brătianu, toată caracuda, și-au pus în minte să ne jupoaie...

Vorbea mașinal; lucrurile astea le spusese de mii de ori, în cercuri, în saloane, în redacții, la Cameră. Cu ochii trăgea spre Davida, care stătea în capătul celălalt, lîngă pian, și se uita spre ei. Se uită la Vogoride,^ nu la el, se gîndi Lăscăruș Lascari cu o înțepătură de ciudă în inimă. În clipa asta, ar fi vrut să-l știe plecat, sau mort, pe taurul acesta care vorbea prea tare, care era prea sigur de sine și, oriunde se afla, era *el* în mijloc, înconjurat de bărbați și de femei, ascultat, întrebat, admirat. „Dracul să-l ia", se gîndi Lăscăruș Lascari, care n-avea patruzeci de ani, dar era urît și fără haz și nevoit să se mulțumească cu muieri ieftine, actrițe de la Union, care-l costau cîtiva (dureros de mulți, după părerea lui) din napoleonii pe care-i suna în buzunar. Dracul să-l ia pe Șerban Vogoride, nesuferit de mare și de sigur de el! Ce găseau la viața asta cu monoclu și cu glas ca de clopot? Tremurau pentru moșii. Se știau slabi, n-aveau oameni tari, oratori ca dușmanii lor; luminăția sa beizadea Mitică Ghica asculta de ce spunea Vogoride ca de evanghelie, și chiar ceva mai mult; toți erau în genunchi în fața lui, în fața „omului providențial". Iar tîrgoveții, gazetarii, negustorii, Kogălniceanu și Rosetti și însuși vodă știau că numai de el au a se teme, dar că de el, într-adevăr *au* de ce să se teamă.

Cufundat în aceste cugetări morocănoase, Lăscăruș Lascari încetă de-a mai fi vorbăreț în seara aceea și se mulțumi să tragă cu coada ochiului la fata Cozienilor, nemișcată și tainică în colțul ei - și care se uita fix la Vogoride. Lăscăruș era amar, furios și scormonit de o ciudă mult mai dureroasă decît adineauri, cînd fusese cît pe ce să piardă niște bani la căiți. N-are să mai joace cărți. De ce să fie prost și să piardă bani? N-are să-i mai pese nici de femei: mamsell' Fanny de la teatru era de ajuns pentru un om ca el. *Un om ca el?* Era mai deștept decît Vogoride; mai tînăr; mai infometat de plăceri, nu ieftine și

ușoare (de-acelea.se scirbise). De ce *un om ca el?* Îșfu era tot așa de bărbat ca Vogoride? se întreba Lăscăruș umilit și mesteeindu-și ura și amărăciunea care-l rodeau de cînd era în umbra lui Șerban Vogoride. Știa că Șerban era aici ca la el acasă. Nu mai putea suporta în aslă-seară să-l vadă unic centru al interesului oamenilor acestora. Trebuia să plece cît mai curînd, să-i lase singuri; îl mai mîngîia oarecum ideea că Șerban și Sofia vor rămîne cu Cozianu, care înțelesese aluzia adineauri, la ecarfe. „Nici ei n-o să fie liniștiți astă-seară", se gîndi cu o oarecare satisfacție Lăscăruș Lascari.

Cînd o văzu pe vorniceasa Sturza că se ridică, gemînd și proptindu-se în baston, și că se pregătesc de plecare și celelalte cucoane, se grăbi să-i ofere brațul bătrînei și să se încline în fața Sofiei Cozianu. Lui Vogoridse îi strînsese mîna și-l sărută pe amîndoi obraji.

— Ne vedem mîine la Cameră.

Vogoride își trase capul înapoi, dar nu izbuti să scape de pupătura cleioasă și de barbetele mătăsoase ale lui Lăscăruș. Nu-i plăcea să se apropie de el un bărbat, și mai ales lividul, grasul și părosul Lăscăruș Lascari. Rămase singur în salon cu Sofia Cozianu și suflă pe nări, dezgustat și jucîndu-și monoclul pe deget. Afară se auzea trapul cailor pe caldarîm și hurea trăsurilor care plecau. Davida nu se mișcase de lîngă pian. Șerban Vogoride se aplecă ușor spre mama Davidci și spuse, surîzînd:

— *Vous etes belle comme le jour*"...

Sofia Cozianu voi să-i răspundă, dar deodată simți că n-au rîlmîi singuri; se-ntoarse și o zări pe Davida.

— Aicea ești? Ce faci acolo, huhurezule?

Șerban Vogoride se îndreptă și exclamă pe un ton prea firesc:

— Sigur că-i aici; n-o văzuseși? A stat și-a tăcut toată seara. Nici nu te-am văzut bine, Davida.

— Vino-ncoace, să stai de vorbă cu noi, zise Sofia Cozianu stăpînindu-și cu greu plictiseala. Avea și ea o clipă liberă, și proasta asta mică venea să i-o strice. Ce căuta aici?

Davida însă se apropie, fără să știe că dorința maică-si era s-o vadă plecată cît mai curînd. Șerban Vogoride o privi cu plăcere. îi puse mîna pe cap ca unui copil.

— Ce mare se face fata asta! Mîine-poimiine o mărităm...

• *Ești frumoasă ca lumina zilei...*

— Nu vorbi așa, Șerbane, că mă faci să mă simt bătrână...

— Dumneata, cucoană, ai să fii fermecătoare pînă la optzeci de ani... și cine te-a iubit tînăre are să te iubească și atunci, spuse Șerban Vogoride înclinîndu-se politicos, ca și cum ar fi făcut un compliment; dar se uita țintă la Sofia, care înțelese că i-a vorbit cu tot dinadinsul, și se roși, abia văzut, de plăcere. Vogoride nu-și luase mîna de pe capul Davidei care închise o clipă ochii. O mîngîie ușor pe obraz și-i spuse:

— Să te gîndești mîine la mine; o să am o bătălie grea la Cameră.

— O să ciștiği! zise Davida cu o aprindere întunecată și pătimașă, care-i făcu pe cei doi să izbucnească în rîs.

— Crede în dumneata mai mult ca mine, zise Sofia Cozianu. În casa asta nu se poate spune o vorbă despre dumneata, că sare ca o tigroaică!

Davida zimbi silit.

— De ce nu sint onorabilii membri ai partidului conservator la fel de porniți ca fetița asta! spuse Vogoride. Nu și-ar mai face vodă și Kogălniceanu mendrele în țara asta, cu negustorașii și cu țărani dumnealor...

Din fundul salonului se ivi o femeie în rochie neagră. Abia cînd intră sub cel dinții din cele trei candelabre de cristal atîmate de tavan, se văzu că era de aproape patruzeci de ani, blondă, cu sprîncelele bălane și ochii verzi ca gheața; gura îi era strînsă și fața rece și severă. Rochia simplă de mătase neagră n-avea decît un gulerăș alb și manșete albe. Făcu o plecăciune ușoară din cap lui Șerban Vogoride; el se înclină foarte rezervat, ca în fața unei personae pe care n-o cunoaște, își puse monoclul și-o cercetă distant.

— *Je cherchais justement Davida*, zise străina. *Venez, mademoiselle, il est temps de vous coucher* \ adăugă ea către Davida.

— *Mais pas du tout, je ne veux pas*, răspunse Davida furioasă.

— Ba da, du-te și te culcă; are dreptate mademoiselle Marchand, spuse mama Davidei, care era atît de mulțumită să scape de Davida, încît, într-un elan de bunăvoință pentru providențiala mademoiselle Marchand, se-ntoarse spre Șerban Vogoride și-l întrebă:

• **Tocmai o căutam pe Davida. Haideți, domnișoară, e timpul să mergeți la culcare.**

• **Nicidecum, nu vreau.**

— N-o cunoști încă pe mademoiselle Marchand? Ea se ocupă de educația copilei ăsteia. *Mademoiselle* - adăugă ea pe franțuzește - vino să-ți prezint pe excelența sa domnul Șerban Vogoride.

Franțuzaica se apropie cu un zîmbet pal, amabil, gata să încline capul și să întindă mîna. Deodată se opri. Zîmbetul îi înlemni pe față, apoi se șterse treptat. Șerban Vogoride își virise mîinile în buzunare și sc uita peste ea, în gol, ca și cum ea n-ar fi existat, ca și cum unde se alia ea n-ar fi fost decît aer.

Nu păru că aude nici ce-i spunea Sofia Cozianu:

— Șerbane, mademoiselle Marchand, *l'institutrice de Davida*.

Sofia Cozianu rămase și ea o clipă înmărmurită. În întregul salon itnens și gol afară de colțul unde se aflau ei, domni un moment de tăcere apăsătoare, încordată, penibilă. Sofia Cozianu se roși și-i spuse pe franțuzește guvernantei:

— Mulțumesc, domnișoară; du-o pe Davida să se culce. Du-te, Davida.

Mademoiselle Marchand se înclină, cu ochii în pămînt.

— *Bonsoir, madame. Bonsoir, monsieur*. Și ieși ducînd-o după ea pe Davida pe care Vogoride o mîngîie binevoitor pe cap pe cînd trecea pe lingă el. Cum ieșiră ele, Sofia Cozianu se întoarse spre Vogoride:

— Bine, Șerbane, ce-ți veni să-i faci afrontul ăsta bieteii femeii?

El rise dur.

— Draga mea, ești prea bună la suflet; mîine ai să mă prezinți sufragioaicelor și țigăncușelor dumitale de prin casă! Să te întreb eu ce ți-a venit să mă prezinți unei persoane pe care-o plătești și o hrănești? Cine e mademoiselle Marchand? N-o cunosc! Nu mă interesează, și prin urmare nu există. Cu moliciune și cu bunătate ca a dumitale, începe să uite prostimea ce se cuvine și ce nu; de-aceea trebuie să răcnesc eu în Cameră împotriva răzvrătiților și a demagogilor!

— Bine, dar e franțuzaică, n-are nimic a face cu... încercă să spună Sofia Cozianu, dar el rise sec.

— Mîrlan franțuz, mîrlan rumân, totuna mi-e! De la ei vin toate ideile revoluționare, draga mea; acolo le-au intrat prostii în cap teoreticienilor noștri, cum era Bălcescu mai ieri și cum sint azi amicii lui, Ion Ionescu, și Rosetti, și toată haita! Hai să-i lăsăm în plata

Perceptoarea Davidei.

Domnului, că mă faci să-ți țin un discurs și - adăugă el cu glas scăzut și surizînd - avem altele de vorbit

Sofia Cozianu zîmbi fericită.

— Așa, îmi închizi gura; dar tot îmi pare rău pentru biata Herminie... E o femeie cumsecade, Șerbane, nici nu-ți închipui ce virtuoasă e, urmă doamna Cozianu rizînd dintr-o dată. Acuma, în iarna asta care a trecut, s-a îmbolnăvit, săraca, a avut friguri mari, și a început să aiureze. Știi ce tot spunea în delir? Nu-ți poți închipui.

— Măscări, zise Șerban Vogoride, și rîse gros.

— Numai la prostii te gîndești. Nu, dragul meu, ci tocmai dimpotrivă. Țipa: „*Qu'on ambne un mādecin pom qu'ilpuisse tâmoigner que je suis vierge!*”¹

— Săraca de ea - exclamă Șerban Vogoride, rizînd cu lacrimi - vai, sărăcuța, îmi pare rău de ea; și cum, *ch&re amie*², nu s-a aflat un românaș de-ai noștri să se milostivească de ea și s-o scape de pacostea asta?

Rideau amîndoi, cînd domnul Cozianu apăru în ușa ce dădea spre cele două saloane din dreapta. Era galben la față, cu cravata dezlegată și cu hainele mototolite.

— De ce rideți? întrebă el morocănos. Apoi se uită împrejur cu o mirare exagerată și întrebă pe un ton dezagreabil:

— A plecat toată lumea?

— Ce e cu tine? întrebă Sofia Cozianu. Te simți rău?

— Da... Mă muncește iar ficatul, mormăi domnul Cozianu și se așeză într-un fotoliu. Șerban Vogoride și cu Sofia schimbă o privire iute. Șerban mai stătu cîteva clipe, vorbind de lucruri fără însemnătate, apoi se ridică să plece; Cozianu întrebă într-o doară și fără chef: „De ce nu mai rămii? dar pe un ton care arăta că nu mai dorește societate. Șerban își luă rămas bun și ieși. Cozianu se duse la fereastră și stătu acolo, uitîndu-se în întunericul de afară, pînă auzi tropotul cailor și văzu geamurile cupeului sticlind și licărul roșiatic al lămpilor trăsuri cum trece prin față-i și dispăre pe poarta cea mare. Apoi se-ntoarse și veni la nevastă-sa. Era pămîntiu și-și stăpînea cu greu mînia.

¹ Aduceți un medic să poată atesta că sint fecioară!

² Draga mea.

— Ascultă, Sofio dragă. Ți-am făcut pe plac în toate. Atunci cînd ai dorit, am primit să dormim despărțiți; am primit să trăiești cum poțezi; să călătorești singură; nu m-am atins nici de averea dumitale. Dar nu pot, mă-nțelegi, nu pot răbda să mă dezonzorezi. Verișorul dumitale Șerban e om mare, e tot ce vrei, dar nu se cuvine să ajung de risul oamenilor din pricina lui și-a dumitale! încă sînt eu stăpîn în casa asta, după cîte știu! Și spre binele dumitale, o să pun regulă în toată istoria asta. Spre binele dumitale, înțelegi? Că miine-poi miine o să te arate lumea cu degetul, și-ai să fii nevoită să pleci în străinătate, că aici nimeni n-o să-ți mai calce în casă! Vorba multă, sărăcia omului: miine dimineată plecăm la Cozia.

— Cum? Miine dimineată?

— Miine dimineată la ceasurile opt sîntem porniți la drum! Ai ceva de zis împotriva? întrebă Cozianu, tremurînd de enervare. Fața plumburie și ochii tulburi îl arătau mai mult ca niciodată născut sub o constelație saturniană, amară și sumbră. Doamna Cozianu își mușca buzele privindu-l țință. Se gîdea concentrat, speriată. Se sili să zîmbească.

— Dragul meu, ți-e rău, și asta te face să vezi lucrurile în negru. De unde ai scos toate poveștile astea cu Șerban și cu lumea care n-o să ne mai calce în casă?

— De unde da, de unde nu, te poftesc să mă crezi! strigă Cozianu tremurînd de furie. Mi s-a dat a înțelege, destul de fără perdea, că lumea vede! Lumea nu e proastă cum o crezi tu. Ce vrei? răcni el întorcîndu-se spre o femeie care intrase.

— Nu poftiți la masă? întrebă femeia fără să se sperie. Era aceeași țigancă, Florica, care-i aprinsese lampa ca să joace cărți cu Lascari.

— Nu! Piei de-aici!

— Du-te, Florico, zise liniștită doamna Cozianu. Culcați-vă toți. Nu mîncăm astă-seară.

Așteptă pînă se închise ușa, apoi spuse:

— Lumea? Să zică ce-o vrea, Sandule dragă; vorba cîntecului: „gura limii slobodă”. Dacă vrei, plecăm și acum. Dar vrei să ne supărăm cu Șerban? Ce-o să crează de noi? Că am înnebunit, sau că avem ceva cu el. Socoti că-i un om cu care-i bine să te cerți?

— Nu-mi pasă de el! mugi înfundat domnul Cozianu și începu să se plimbe cu pași mari în sus și în jos. Apoi se opri brusc.

— Nu-mi vine la socoteală, cucoană, să mă facă de ris! Mă în-
țelegi? Vrei să fiu nevoit să mă bat cu dînsul în duel? Acolo o să
ajungem!

— Asta ar mai lipsi! spuse Sofia Cozianu pîlînd. Să-l mai și omori!

— Poate mă omoară el pe mine! La asta nu te-ai gîndit! rise amar
Cozianu.

— Te știu mai bun țîtaș, că toată ziua ești la vînătoare, zise Sofia;
și dacă i se întîmplă ceva, îți dai seama ce urmează? Ai să-i ții
dumneata locul în Cameră? Ai să ții dumneata piept lui Kogălniceanu
și lui vodă? Că și ești în stare, zise ea cu dispreț. *Est-ce qu'il nous faut
un Éclat* tocmai în momentul ăsta?

Cozianu se opri, descumpănit. Fierbea, neputincios. Moalea și
blînda Sofia Cozianu își adună toate puterile și îndrăzni:

— Să zicem că ține la mine.

— Să faci bine să nu-ți bați joc de mine, rise indignat și amărit
soțul. Ea însă urmă, neînduplecată:

— Să zicem că ține la mine. Eu plec fără un cuvînt. Dacă ține cu
adevărat la mine, apoi n-are să mai fie el bun de Cameră, de ședințe
ale cabinetului, de nimic. îl cunosc: e în stare să lase totul baltă și ori
să vie după noi - îți inchipuiești scandalul și ruina lui ca om politic -
ori să-și dea demisia și să plece în străinătate, sau la moșie, sau să-și
facă seama.

Nu era sigură de nici unul din lucrurile acestea, dar vorbea cu o
cutezanță desperată și fără umbră de îndoială. îl vedea pe bărbatu-său
clătînat și de aceea urmă cu și mai multă hotărîre:

— Dacă pleacă el, Cuza și Kogălniceanu nu mai au nici un adver-
sar în partidul conservator; față de el, ceilalți sînt un fleac.

— O să ia moșiile și cu el, și fără el! zise Cozianu încruntat și
sumbru. Sîntem pierduți și-așa. N-o să oprească un om valul ăsta...

— Ești sigur? Iei asupra ta ce-o să urmeze?

Cozianu tăcu. începu să se plimbe iar prin salon.

Abia după multă vreme, mormăi:

— Mai vorbim noi mîine.

Și ieși fără să mai adauge un cuvînt. Sofia Cozianu își trecu mîinile
peste obraz și suflă adînc. Tremura de încordare. Murmură, singură:

· **Avem oare nevoie de un scandal?**

Nici nu visezi tu, Șerbane... Tu nici nu știi...

KAinu.sc tăcută, palidă de osteneala acestei jumătăți de ceas, zim-
Itiml slab în gol. Foarte tîrziu, plecă și ea să se culce. Candelabrele ră-
HiHNcfl aprinse și arseră pînă spre sfîrșitul nopții; fumegau sleite, cînd
«O Iflceu ziuă.

Iu vremea aceea, Davida dormea ca un copil, răsufînd liniștit; iar
HMulcmoisclle Marchand stătea în pat, cu ochii deschiși, țeapănă și
rece ca un cadavru, și se gîndea.

Cînd o dusesse pe Davida să se culce, în odaia unde dormeau
amlîdouă, trecuse după paravan și se dezbrăcase în tăcere. Davida
ședea pe pat și vorbea:

- Nu crezi că seamănă cu lordul Byron? Nu, mai degrabă cu
Chuteaubriand. Ah, mademoiselle, aș fi vrut să fii de față cînd a po-
vestit cum le-a răspuns liberalilor la Cameră! Era de neuitat. E un om
unic, un om care va rămîne în istorie. Are mîndria și geniul diabolic al
lui Manfred, al lui Lara, al ... Mademoiselle, știi de ce mi-am adus
aminte? Mi-a citit tata din Sallust o frază pe care o s-o țin minte pînă la
moarte: „*contemptor animus atque superbia, consuetamalanobilitatis*".
Dar nu sînt lucruri rele, mi-a spus tata, ci fac parte din noblețea spiritu-
lui, și sînt semnele unui duh înalt și generos: *contemptor animus atque
superbia, ipsanobilitas*.

Odaia lor de dormit era pătrată, cu un tapet de hîrtie cu flori pe
pereți, cu două paturi mari cu picioarele de bronz și cu cite o comodă
pentru fiecare; pe una era un lighean și o cană de faianță: era a
domnișoarei Marchand; pe cealaltă, a Davidei, un lighean de argint și
o cană mare de argint, cu o canelură în spirală înfășurată pe ele.
Mademoiselle Marchand ieși după paravan și suflă în luminare, apoi
se culcă. Nu spusese o vorbă. Davida se gîndi puțin, apoi întrebă, cu o
supunere neobișnuită:

— Mademoiselle... aș vrea să mai lucrez la lecția de matematici...

Mademoiselle Marchand nu spusese nimic. Davida se repezi la como-
dă cu o vioiciune de animal fină, cotrobăi într-un sertar, scoase un
caiet, aprinse o luminare și începu să scrie pe noptiera pe-a cărei mar-
mură pica încet ceara ce se scursese pe piciorul de fildeş al sfeșnicului.

· **Sufletul disprețuitor și trufia, obișnuitele păcate ale nobilimii.**

· **Sufletul disprețuitor și trufia sînt însăși noblețea.**

Scrisa într-un caietel cu scoarțe negre. în capul paginii puse ziua și luna. Apoi scrise: „*Azi mi-a vorbit iar. Mi s-a părut mai mult ca niciodată că seamănă cu Manfred, deși are ceva și din Lara. Stăteam și-l ascultam, când deodată m-a chemat și mi-a vorbit. Mi-a spus că are nevoie de mine; mi-a cerut să mă gândesc mine la el, când îi va înfrunta pe adversari. Mă voi gândi la tine, și vei birui, iubitul meu!*”

Stătu puțin, sugînd capătul tocului, apoi scrise iarăși:

„*Cît de mult aș vrea să fiu bărbat, să-l ajut, să lupt alături de el! Tata nu-l înțelege; mama și mai puțin. Mama e o găină, dovada cea mai bună e că mă crede un copil. Se înșală! Ar trebui să aibă un spirit eroic, și atunci dînsul ar iubi-o; dar el nu poate iubi decît o fire înrudită, Ia fel de bărbat ca a lui.*”

Roase puțin capătul tocului, apoi adăugă în caiet: „*L. L. mi-a spus astăzi că ar trebui să fiu soția unui om politic; asta înseamnă că, deși pare respingător și mărunt, e un om inteligent. Cred și eu că ar trebui să fiu soția unui om politic. Dar numai a unuia singur.*”

Sublinie de două ori cuvintele „*a unuia singur*”, apoi urmă:

„*Soția lui, iubita lui, sclava lui. Aș vrea să-mi dau viața pentru el!*”

închise caietelul și se uită pe furiș la mademoiselle Marchand, întinsă sub plapumă și nemișcată. O întrebă încet:

— *Est-ce que vous dormez?*¹

Cealaltă nu răspunse. Dormea, de bună seamă. Davida ascunse caietelul, se dezbracă repede și se vîrî în pat. încercă să-și închipuie scene romantice în care jucau un rol ea și Șerban Vogoride, dar în curînd imaginile se amestecară în mintea ei, se topiră și peste cîteva clipe Davida dormea răsufînd liniștit, cu părul ei negru ca noaptea risipit pe pernă și cu mina sub obraz, ca un copil.

Nu însă și mademoiselle Marchand. Nu răspunsese, nu vorbise, fiindcă îi era gîtul strîns, fiindcă se înăbușea și fiindcă nu-și putea îngădui să spună ce simțea. Zăcea în pat, nemișcată, cu trupul înghețat, cu dinții încheștați, și nu putea nici măcar să pîngă. O frigeau ochii. Stătea și se gîndea la un singur lucru. Rămase așa toată noaptea. Cînd începu să se lumineze de ziuă, se sculă, își dădu cu apă rece pe față și se îmbracă. Luă o carte și se așeză într-un fotoliu, dar fără să citească.

¹ Dormi?

Davida", cînd se (re)zr, îi zîmbi'copilărește și o nitrebădacâs-așf sculat:

— *Voyons, quelle belise* - îi spuse mademoiselle Marchand - *vous voyez bien que je suis debout* '. De ce mă mai întrebî?

Era liniștită și severă ca întotdeauna.

Davida oftă, se întinse și încercă să mai lenevească în pat, dar mademoiselle Marchand trase plapuma de pe ea. în curte se auzeau glasuri și tropot de copite. Davida sări din pat și se duse desculță la fereastră: trăsura de călătorie era trasă la scară.

— Ce s-a întimplat? Cine pleacă? Plecăm undeva? întrebă ea.

— Nu știu nimic, răspunse mademoiselle Marchand; îmbracă-te mai repede și ai să afli mai curînd; hai, îmbracă-te; în cămașa asta lungă, albă și cu părul negru pe umeri, arăți ca o sălbatică; *une vraie sauvage*.

n

In aceeași clipă perdeaua groasă de catifea vișinie de la fereastră doamnei Cozianu se dădu la o parte numai de două degete, apoi recăzu. în întunericul odăii cu perdelele trase, cu flăcăriua candeliei care pîlîia sub luciul stins al icoanelor de argint, Sofia Cozianu se așeză într-un fotoliu și așteptă, hotărîtă ca atunci cînd Alexandru va veni să-i bată la ușă și s-o poftească în caleașca de călătorie care aștepta, să-l refuze ritos. Era nervoasă; își juca papucul de satin în virful piciorului alb. își trăgea pe piept halatul de mătase în care i se făcuse deodată frig. Afară tropăiau caii, scurmînd caldarîmul cu copitele și sforîind; se auzeau glasurile rîndașilor și al lui Dumitru, vizitiul. Sofia Cozianu aștepta să audă bătaia în ușă, să se ridice în picioare și să spuie: „Nu plec cu tine!”

Davida se îmbrăcase în grabă și ieșise cu mademoiselle Marchand, care în dimineața aceea era galbenă, ca de ceară. Se întîini cu tată-său, cu o manta groasă pe umeri și o șapcă de vinătoare în mîinile înmăiușate în piele de Suedia, cenușiu-verzuie. Se aplecă să-l sărute fiică-

¹ Spui prostii - vezi bine că m-am sculat.

* O adevărată sălbatică.

sa pe obraz, apoi se-ntoarse spre mademoiselle Marchand și o luă la o parte să-i spună pe franțuzește:

— Trebuie să plec la țară; e posibil să lipsesc mai multe luni; te rog să-mi scrii despre progresele și purtarea Davidei; și mai ales, s-o ții strins, din scurt! Să fii severă cu ea; maică-sa, de altfel, nu te va stinge în educarea Davidei, zise în treacăt domnul Cozianu cu un zîmbet saturnian, la care mademoiselle Marchand nici nu clipi.

— Să fii alături de ea în orice moment; să-i supraveghezi lecturile, clipele libere, tot. Nici o distracție prostescă: *pas de sots amusements*, ci matematici, istorie, latină, muncă de dimineață pînă seara; să nu negligeze muzica, și *le maintien* care e esențial; trebuie să iasă din ea o persoană deosebită. Mă bizui pe dumneata.

— imi cunosc datoria, zise mademoiselle Marchand cu o asemenea fermitate necruțătoare, încît amăreala domnului Cozianu se risipi o clipă dînd loc unei satisfacții posace.

— *Tres bien, mademoiselle.. Au revoir*, zise Cozianu și dădu ușor din cap.

— *Au revoir, monsieur*. Mademoiselle Marchand înclină capul cu o mișcare rigidă, apoi se îndreptă la loc, ca o varga de oțel. Cozianu o mîngîie ușor pe obraz pe Davida, își puse șapca de vînătoare, îi făcu lui Hector, valetul francez, semn să-l urmeze și se sui în trăsură. Davida, în capul scărilor, voi să fluture batista, să strige ceva. Mademoiselle Marchand nici nu întoarse ochii spre ea, ci murmură printre buzele subțiri și palide:

— *Voyons, Davida*. Sentiment în fața slugilor. *Du sentiment devant les domestiques*.

Davida se opri brusc; apoi mulțumi politicos și intrară în casă, în clipa cînd trăsura ieșea pe poartă și rîndașii închideau cele două canaturi înalte cu zăbrele de fier.

Doamna Cozianu mai sări o dată la fereastră cînd auzi caleașca grea urnindu-se și o văzu cum iese din curte. Nu-i venea să creadă, ieși din odaie și străbătu casa de la un capăt la altul, ca să se asigure că Alexandru plecase; încerca să pară liniștită, astfel ca slugile s-o creadă în deplină știință a plecării soțului ei: dar înainte de-a intra și în odată lui. care mirosea greu a fum de țigări de foi răcit, m putu

împiedica și bătu în ușă. Nu era pe aproape decît una din țigări, l'hourca, pe care-o adusese de la moșie și care părea vicleană și de o înflutit animalică încît nimeni n-o putea suferi, dar pe care Sofia (Wiaiu o ținea pe lingă sine și o apăra dintr-un simțămînt ciudat și itccxplicabil de siguranță și de independență pe care-l avea știindu-se născută cu supunere de rob de această slugă antipatică și căreia-i ninsese buhul de otrăvitoare. Acuma cînd se trezi că bate în ușă, își lufl seama și-i zîmbi Floricăi cu vinovăție:

Ce-o fi cu mine de m-apuc să bat în ușă...

Tremura că țiganca îi va spune: „Păi boierul doarme, cuconiță”. Ijur Florica, uitîndu-se pe sub gene cu ochii-i verzi și tulburi, care nu pflfcau nimănui, rîse și-și arătă dinții putrezi.

Dc drag ce vi-i de dumnealui, zise ea țuguindu-și buzele. Sofia Cozianu rămase o clipă să se uite la ea: ce voise să spună? Era (hihă/.nicic vicleană, sau înjositoare cîrdășie? Nu putea citi nimic în pupilele ca de apă de baltă ale femeii. Intră. Alexandru nu era. Nu era nicăieri. Plecase. Nu putea ști cită vreme și unde (de bună seamă la o moșie, la Cozia sau la Gîrla); plecase ca să nu mai dea ochii cu ea, ca n1 nu accepte, să nu recunoască; îi fusese teamă, rușine de sine însuși... „Fricosul!” se gîndi Sofia Cozianu cu un zîmbet de dispreț.

Dc acum înainte, Șerban Vogoride veni și mai des în casa din strada Culmea Veche; de altfel prietenii și cunoscuții își continuară vizitele ca și mai înainte și chiar și mai mult, căci și pînă atunci, nu mohoreala și rîsul plin de fiere ale lui Alexandru Cozianu îi atrăsese-ră, ci farmecul molatic și bunătatea zîmbitoare a soției lui, care acuma înflorise, ridea, glumea, era spirituală fără răutate și nici nu ațîța vreo gelozie la celelalte cucoane care o bănuiau „fixată”. În aceeași vreme lupta politică și duelurile oratorice în Cameră adunau în casa Cozienilor pe oamenii de frunte ai partidului conservator, care știau că-l văd acolo pe Șerban Vogoride, rămas mai mult ca oricînd ultimul lor sprijin; de altfel, foile liberale arătau că și adversarii știau asta și începu-seră să strecoare în articole amenințări nedesluite, de care Șerban Vogoride ridea seara, sprijinit de sobă în mijlocul salonului casei din strada Culmea Veche.

Iar Davida urma să trăiască în visurile pătimase și eroice ale sfîrșitului adolescenței sale, cu capul înfirebîntat de Tacit și de matematici, urmărită de dimineață pînă seara, la masă, la toaletă, pretutindeni, dc

atenția, de vocea rece și calmă, de corectitudinea de gheață a domnișoarei Marchand, care-o ținea ca într-un invizibil corset de oțel. Davida nu vedea pe nimeni în jurul ei decît pe deasupra; trăia numai în sine și în visurile sale; nu-și dădea seama la ce gîndesc și ce simt ceilalți, fiindcă ea gîndea un singur lucru și simțea prea aprins. Cu șiretlicuri din ce în ce mai disperate izbutea să scrie din cînd în cînd în caietul cu scoarte negre și să-l ascundă de vigilența domnișoarei Marchand.

Într-o zi, Șerban Vogoride venise la masă, așa cum obișnuia în vremea din urmă. În jurul mesei celei lungi din sufragerie, în capul căreia Sofia Cozianu, în toaletă de primăvară, rochie de mătase *gris-argent*, cu un jabot de dantele de Bruxelles și nasturi de sidef, ridea și glumea fericită, mai ședea Lăscăruș Lascari, apoi un frate al Sofiei Cozianu, deputat dintr-un județ din Moldova, om cu favoriți lungi, grav, și de o mare prostie, apoi două mătuși sărace ale Sofiei, ofilite și tăcute, și care mincau lacom, cu ochii în farfurie; mai era mademoiselle Marchand, mută, înghețată, răspunzînd politicos cu „da” sau „nu”; și în sfîrșit Davida, care-l asculta pe Șerban Vogoride cum vorbește aprins:

— ... Vodă e hotărît să facă reforma agrară; e și el un teoretician și un progresist! spunea Vogoride, care rostea „phroh-gresist” cu un dispreț zdrobitor, neîntrecut decît de acela pe care-l pune în rostirea cuvîntului „teoretician”. Iar liberalii îl susțin numai ca să ne ia locul - sau mai bine zis locurile! Numai că n-o să se lase nimeni jupuit de averea muncită de părinții lui, ca să-i vază pe domnii Rosetti și Brătianu în guvern.

Davida îl privea cu ochii ei mari, negri și aprinși, și uita să mînin-
ce. Mademoiselle Marchand o întreba în șoaptă:

— De ce nu mîninci?

Davida nu auzea.

— De ce nu mîninci, Davida?

— Poftim? Ai spus ceva?

— De ce nu mîninci?

Davida stătea o clipă, aiurită, ca trezită din somn, apoi se recule-
gea și răspundea:

— Nu mi-e foame!

Și se-ntorcea iar spre Vogoride, să-l asculte.

Mademoiselle Marchand tăcea și minca mai departe, puțin, cu înghițituri mici, căci îi era gîtul strîns și numai cu o sforțare cumplită ti vointei își păstra calmul impasibil al feței.

După prînz, domnii mai statură cu stăpîna casei la cafea și coniac, iiiiătușile se retraseră în odaia lor, în dos, cu fereastra spre curte și cusele slugilor. Davida încercă să mai stea, dar maică-sa o trimise din salon:

Du-te, fetițo: *vas etudier*. Davida se ridică, nemulțumită. Lăscăruș Lascari îi ținu partea rîzînd.

Las-o, cucoană Sofio: pricepe mai multă politică decît unul din noi așlialalți...

— Fugi de-acolo; e un copil. Trebuie să învețe, Lăscăruș dragă; Alexandru are planuri mari cu ea; du-te, Davida.

lata se uită la Vogoride așteptînd ajutor; dar Vogoride nu era atent; își încălzea în palme paharul de coniac și se gîndea, de bună seamă, la ședința de miine a Camerei.

Cu capul în piept și furioasă, Davida ieși după mademoiselle Marchand. în odaie, o fișie lată de lumină, în care jucau fire de praf auriu, tre-
iea printre perdelele întredeschise și aprindea o pată dreptunghiulară pe covorul roșu. Davida trecu prin fișia de lumină, deschise secreterul eu picioare arcuite, cu frunze și flori încrustate în lemnului lor gălbui, și se așeză în fața lui, da nu luă nici o carte.

— Mă socotește copil, murmură ea, încruntîndu-și sprîncenele. Asta arată cît de bine mă cunoaște.

Mademoiselle Marchand trecu o clipă după paravan, apoi ieși de acolo cu un caiet în mînă. Veni la Davida și i-l arătă.

— Vrei să-mi explici ce e asta, domnișoară? întrebă ea pe un ton glacial și vibrant. Ce e asta?

Davida sări în picioare, palidă. Era caietul ei negru. Se repezi să-l smulgă din mîna guvernantei.

— De unde-l ai? Cum l-ai găsit? Dă-mi-l îndărăt! N-ai dreptul să-l citești! exclamă ea înăbușit.

Mademoiselle Marchand feri caietul. Davida ajunsese în fața ei, la mai puțin de un pas. Se înfruntau, fata neagră și subțire, cu ochi arzători, și femeia palidă și blondă, cu sprîncene și gene decolorate, și

· Du-te de învață.

cu ochi verzi, înghețați. Tremurau amindouă, una de indignare, alta de o furie îngrozitoare, încă stăpinită, dar care nu mai putea fi ținută în friu decît o clipă și avea să izbucnească.

— N-ai dreptul să umbli în lucrurile mele! Spioano! șuieră Davida.

— N-am dreptul? E datoria mea să te educ, să știu unde-ți rătăcești mintea, copil nerod! șopti cu patimă mademoiselle Marchand. Răspund de dumneata în fața tatălui dumitale! Ce-are să spună cînd va afla ce scrie aici?

— N-ai dreptul să-i spui! Ești o trădătoare! E josnic să-i spui! E infam!

— E infam ce fac eu? E infam idolul dumitale!

În el ai găsit să adori noblețea și generozitatea? De el ai găsit să te îndrăgostești, minte de vrabie! *Tete de linotte!* Mă faci să și rid! zise mademoiselle Marchand cu un ris silnic, înveninat.

— Ce-ai spus? Ce ți-ai îngăduit să spui! Ți permiți să-l judeci? Întrebă Davida sufocată de furie și ridică mina să-i tragă o palmă, dar mademoiselle Marchand îi prinse brațul și o împinse îndărăt.

— Ticăloaso! suflă Davida. JAm să cer să fii gonită din casa asta!

— Să fiu gonită? Dă! Să fiu' gonită! Ce mai caut aici? Ce mai caută în casa asta o ființă care mai are onoare în ea? Am să plec cu dragă inimă, fiindcă nu mai pot suporta să asist la ce se petrece aici! Singurul om vrednic de stimă e tatăl dumitale, și e dezonorat, e batjocorit, iar situația mea nu-mi îngăduie să spun ce gîndesc și ce văd! Da, am să plec, și să te las în admirația dumitale imbecilă față de amantul mamei dumitale!

Davida se făcu palidă de tot. Peste o clipă îngăimă:

— Ce-ai spus?

Mademoiselle Marchand își trase un cufăr de sub pat, deschise dulapul, începu să scoată rochii din cuiere și să le arunce în cufăr cu o grabă febrilă. Davida se repezi la ea, o apucă de umăr și o scutură.

— Ce-ai spus? Ești nebună?

— Nu sînt nebună de loc, vorbi mademoiselle Marchand, împachetând mereu. Tremura din tot trupul și vorbea sec și repezit, pe nerăsuflăte:

— Nu, nu sînt nebună; am moștenit de la părinții mei scaun la cap și demnitate, și am greșit stînd prea mult aici și răbdînd să fiu înjosită. De ce să rabd? Sînt o ființă mat onorabilă decît mama dumitale și

amantul ei. Părinții mei au muncit ca să-și facă o mică stare; aveam cel mai bun hotel din Nogent. I-a ruinat invidia și răutatea oamenilor, s-a făcut drumul de fier și cursele de diligență nu s-au mai oprit în oraș; a fost o lovitură a destinului, pe care am îndurat-o curajos; apoi a venit la putere tiranul Bonaparte și tatăl meu, care era cunoscut ca republican, a fost deportat; dar sînt mîndră de el; era un om respectat, un om integru, nu un aristocrat corupt, depravat și fără onoare, ca idolul dumitale care batjocorește patul conjugal al celui mai credincios prieten al său. Am să muncesc cu miinile; nu mi-e frică de muncă; da, am să plec, am să plec din țara asta blestemată, din țara asta de sălbatic! Să mor de foame, dar să nu-mi pierd demnitatea! vorbi mademoiselle Marchand cu glas inecat de patimă. Era verde la față și-și ghemuia cămășile de noapte în cufăr cu miini tremurătoare. Davida o trase de braț și o așeză cu sila pe pat Cealaltă se lăsă, în neștire.

— Ce-ai spus? Nu e adevărat! spuse Davida cu îndoială, într-un fel rugător, de parcă o implora s-o liniștească, să-i spună că nu e decît un vis, că n-au fost decît vorbe în vînt Mademoiselle Marchand vorbi însă cu o liniște sumbră:

— Ba da, e adevărat

— Minți! țipă Davida și se ridică de lîngă ea. Minți! Ești o intrigantă și o mîncinoasă!

Mademoiselle Marchand zîmbi pal.

— E greu să fii slugă... mai ales la niște stăpîni de sclavi...

— Iartă-mă, șopti Davida; iartă-mă. Am fost nebună; nu știam ce spun; dar înțelege ce-nseamnă asta pentru mine. Te rog, uită cum ți-am vorbit. Te rog, nu pleca; te implor, *mademoiselle, je vous en supplie*, nu pleca, nu mă lăsa așa...

Alunecă de pe patul unde se așezase lîngă mademoiselle Marchand, căzu în genunchi și-i cuprinse talia îngustă și dură cu brațele; se uita la ea cu spaimă, palidă, cu ochii rătăciți.

Nu pleca de aici: n-am pe nimeni cu cine să vorbesc; n-am pe nimeni pe lume! Rămii și ajută-mă să aflu! Trebuie să aflu! Nu cred că-i adevărat! Nu poate fi adevărat!

Era atît de îngrozită și de palidă, încît mademoiselle Marchand zîmbi rece, cu un aer decis și ferm, nu fără satisfacție.

— Bine, vei afla.

începînd din după-amiaza aceea, cineva care ar fi fost atent la purtarea Davidei ar fi observat că e și mai tăcută ca pînă atunci, că răspunde monosilabic, că urmărește cu o atenție dușmănoasă orice gest cit de mic al maică-si și al lui Șerban Vogoride. Dar nimeni nu se uita la ea afară de Lăscăruș Lascari, și acesta doar ca să se apropie de ea, s-o ia de braț sau de talie și să-i vorbească glumeț și curtenitor; Davida se scutura însă la orice atingere, răspundea scurt și se depărta cit putea de repede. Mademoiselle Marchand părea neschimbată: rece, decolorată și țepănă în rochiile ei negre, sau cafenii, sau cenușii cu gulerașe scrobite. Pînă cînd, într-o după-amiază cînd Davida fusese iarăși trimisă la ea în odaie și ședea pe pat, nemișcată, absentă, iar afară era soare, vorbeau tare niște oameni la grajduri și bătea un vînt ușor care mișca perdelele la fereastra deschisă, mademoiselle Marchand intra în odaie. Ținuse ușa ca să nu scîrție și mersese fără zgomot. Avea o strălucire în ochii verzi și glaciali și un zîmbet de dispreț pe buzele-i subțiri. Davida se ridică încet, cu ochii la ea, fascinată. Guvernanta îi făcu semn și Davida se luă după ea. în coridorul întunecat ce ducea printre șirul saloanelor din față și rîndul de odăi din spatele casei, se opriră o clipă. Ușa arcuită, cu geamuri, lăsa să se vadă lumina din salonul mare, niște palmieri de o parte și de alta și în fața ei ușa cealaltă, a anticamerei, tot cu geamuri, și dincolo virfurile aurite ale zăbrelelor grilajului, castanii din stradă și niște case vechi peste drum. în coridor însă era tăcere și umbră. Mademoiselle Marchand o luă de braț pe Davida, o trase spre adîncurile tot mai întunecoase ale coridorului, împinse o ușă care stătea întredeschisă și dădea în odaia de toaletă a stăpînei casei. Se întvedeau halate aruncate pe scaun, papuci pe jos, mirosea a levănțică. Guvernanta o împinse ușor pe Davida înăuntru și-i făcu semn spre ușa care dădea în odaia de dormit a Sofiei Cozianu, apoi se trase îndărăt și se întoarse fără zgomot în camera Davidei, unde se așeză într-un fotoliu, luă o carte și stătu cu ea pe genunchi. Afară ciripeau vrăbii în curte, iar o femeie de la bucătărie striga:

— Stane! Stane! Unde s-a dus Stan?

Un glas g'os dinspre grajduri răspunse:

— Mai rabdă și tu oleacă, că n-o să crapi fără Stan! Stane, te cheamă muierea, nu-' ce vrea. Mă Stane, n-auzi, bre?

Dar guvernanta nu pricepea, și chiar de-ar fi știut bine românește n-ar fi auzit, cum nu simțea nici mîngîierea soarelui de primăvară, nu vedea nici cerul albastru, nici nu se bucura de aerul dulce și blind și curat care venea în adieri pe fereastră mișcînd ușor perdelele.

Tirziu de tot, cînd mademoiselle Marchand simți că nu mai poate îndura încordarea și era gata să se ridice și să se ducă după Davida, ușa se deschise încet și Davida intra. Guvernanta se ridică în picioare. Davida mergea nesigur, era urîțită, părul despieptănat îi cădea pe umeri. Trecu pe lîngă ea, se așeză pe pat și stătu acolo o clipă. Se trînti deodată cu fața în pernă și începu să plîngă înăbușit, zguduindu-se și gemînd întretăiat printre hohotele care o înecau.

— Ce josnicie... ce josnicie... ce urîțenie...

Mademoiselle Marchand încercă să se apropie, s-o mîngie, dar Davida sări în sus și o respinse sălbatic, cu ochii fulgerînd:

— Lasă-mă! Nu sta aici! Lasă-mă singură!

— Prea bine, zise mademoiselle Marchand cu demnitate și ieși.

Seara, Davida nu se arătă la masă, spuse că se simte rău și cînd maică-sa veni s-o vadă, o goni ferindu-și ochii de privirea ei. Sofia Cozianu dădu din umeri - avea musafiri care o așteptau - și ieși: mîine are să vadă dacă e nevoie să cheme doctorul. Dar a doua zi, Davida era liniștită, ca și cum nimic nu s-ar fi întimplat. Nu mai vorbi niciodată cu mademoiselle Marchand despre după-amiaza aceea, nici despre caietul negru, nici despre Vogoride; iar guvernanta nu îndrăzni s-o întrebe; nu știa de ce, și nu voia să-și mărturisească nici sieși, dar îi era o frică nelămurită.

Peste cîteva zile, o dată, la masă, Sofia Cozianu spuse:

— Nu știu ce are Davida, e schimbată, morocănoasă...

Vorbea despre ea cu ea de față, ca despre un copil. Vogoride rise, își puse monoculul și o privi pe Davida cu bunăvoință părintească.

— Primăvara... *Chagrin d'amour*... Spune-neși nouă, Davida.

Fata se făcu palidă și nu răspunse. Sofia și cu Șerban Vogoride se priviră zîbind și nu insistară. După-masă, Sofia Cozianu o luă la o parte pe guvernanta și o întrebă ce are Davida. Nu cumva?...

· Suferință din dragoste.

— Nu poate fi vorba de așa ceva, răspunse rece mademoiselle Marchand. Sînt tot timpul cu dînsa: *je ne la quitte pas d'une semelle* '. Așa sînt citeodată tinerele fete.

îi era o teamă cumplită ca nu cumva Davida să-și piardă cumpătul într-o bună zi și să izbucnească; s-ar depăna firul pînă la guvernantă, și atunci... Trebuia să treacă ușor peste posomorea Davidei. De aceea, văzînd că doamna Cozianu nu pare convinsă, zimbi discret și murmură:

— Poate e numai o indispoziție fizică... La vîrsta ei, îi dă tulburări...

— Ah, da... Așa da, zise Sofia Cozianu liniștindu-se.

Peste două-trei zile, tot la masă, nu erau decît ea, Șerban Vogoride, guvernanta și Davida, palidă și mută. Șerban Vogoride se întrerupse în mijlocul conversației și se uită la Davida.

— Ce are fata noastră? întrebă el cu aceeași bunăvoință părintească pe care o mai avusese și care-i încrîncena carnea Davidei de dezgust și de ură, fără ca el să poată măcar bănui.

Davida nu suflă un cuvînt; Sofia Cozianu însă rîse ușor și spuse pe românește ca să nu înțeleagă guvernanta, și cu intimitate de care nici ea nu-și dădea seama:

— Ei... ale femeilor... E ea copil, dar a ajuns-o legea firii...

Vorbise cu un fel de bonomie rustică, de fată crescută la moșie, la țară, unde i-a auzit pe oamenii de la curte spunîndu-le verde pe românește multor lucruri cînd nu știau că-i aud boierii, și uneori chiar cu stăpîinii de față, din naivitate, fiindcă nu cunoșteau alt fel de-a vorbi de lucruri de altminteră firești și omenești. De asemenea, Șerban Vogoride, crescut și el la țară, cu slugile, la vînătoare, și care era foarte îndeaproape cunoscut cu femeile și ale lor, rîse îngăduitor și trecu la alt subiect Davida nici nu crîcnise. Dar după-masă se incuie în odaie. Guvernanta așteptă afară, îngrijorată și neînțelegînd nimic. Bătu timid.

— Cine e? întrebă Davida, dur și neprietenos.

— *C'est moi, Davida, ouvrez.*

• **N-o slăbesc din ochi.**

• **Eu sînt, Davida, deschide.**

— Am incuiat din greșeală, zise Davida lăsînd-o să intre. Mademoiselle Marchand rămase în ușă: ligheanul ei de faianță era pe jos, tîndări; la fel și cana, crăpată de sus pînă jos, cu toarta ruptă. Ligheanul de argint și cana de argint ale Davidei nu se vedeau; în schimb, geamul ferestrei ce da spre curtea din dos, spart, arăta pe ce drum o luaseră. Davida se uita fix la guvernantă, așteptînd o întrebare, cu o asemenea față încît mademoiselle Marchand nu spuse nimic, se duse după Sultana, țigăncușa care le slujea, se înțelese cu ea cum putu cu cîteva vorbe românești și multe semne, o trimise după geamgiu și cumpără alt lighean și altă cană, plătînd totul din buzunarul ei; cana și ligheanul de argint, ciocnite și strîmbate, își reluară locul pe o comodă, și nu se mai vorbi despre asta.

Dar din zilele acelea, Herminie Marchand trăi într-o teamă neîncetată și într-o chinuitoare strîngere de inimă. Deși nu era nici fricoasă, nici șovăitoare, se simțea strînsă între forțe care puteau s-o strîvească. Regreta citeodată că le dezlănțuise, dezvăluind Davidei ce se petrecea între Sofia Cozianu și Șerban Vogoride. Dar numaidecît își amintea de satisfacția necruțătoare pe care-o simțise cînd o văzuse prăbușită pe Davida și prăbușit de pe pedestal, în inchipuirea Davidei, pe Șerban Vogoride. Totuși, acuma Davida era în stare de orice nebunie; chiar să și provoace un scandal, să spuie în față, în mijlocul salonului plin de lume, ce credea despre Șerban Vogoride.

Ar urma numaidecît izgonirea rușinoasă a domnișoarei Marchand (căci nu se aștepta ca Davida s-o acopere și s-o apere în nici un fel). Și atunci - ce? în Principatele Unite n-ar mai avea ce căuta; Șerban Vogoride, ministru atotputernic, ar avea grijă s-o vadă trimisă peste graniță în douăzeci și patru de ceasuri. Și apoi? îndărăt la Nogent cu acoperișurile sale de ardezie sură, la Nogent unde în mijlocul pieței primăriei era fostul „Hotel des voyageurs” ce aparținea acum domnului Hebrard, dușmanul și concurentul tatălui ei, și unde n-ar mai fi decît fata lui Marchand, falit și deportat ca republican, indezirabil pentru liniștea împăratului. Și săracă. Era mai ușor să înduri disprețul și grosolănia acestor magnați valahi decît milostenia rece și ucigașă a rudelor din Nogent. S-ar afla, de altfel, și că a fost gonită din Valahia, iar limbutele din Nogent, care stăteau îndărătul perdelelor să vadă cine trece pe caldarîmul vechi și cenușiu al liniștitelor străduțe provinciale și încotro se duce, și să discute de ce trece și ce-l mîină, ar avea de

vorbit despre ea ani de zile. „Uite-o pe biata Herminie Marchand. Am fost la școală cu ea; era liniștită, dar mândră și rea. Totuși, cine ar fi crezut?” - „Dar ce-a făcut?” - „a fost cameristă la un prinț rus sau polonez sau valah, nu se știe bine; și se pare că trăia cu el, sau că a otrăvit pe cineva; a scăpat de spînzurătoare *de justesse*¹ și ambasadorul Franței a trimis-o în țară sub un nume fals!” - „Vai! ce-mi tot spui, verișoară: cînd o vezi, abia ai crede...” - „Da, dar așa sînt soiul ăsta de femei. Doamna Lafarge era doar frumoasă ca un înger, și-i făcea foarte bine soțului ei *des petits plats à l'arsenic*”.

La Nogent curge Sena cu ape verzi și bulboane adînci printre maluri ierboase cu ploi și cu ulmi. N-ar sta mult la Nogent, Herminie Marchand; ar ieși într-o seară din oraș și ar lua-o pe malul riului pînă într-un loc mai singuratic, unde malul e înalt și dedesubt apa rece și adîncă.

În cîte o după-amiază de primăvară, cînd pe strada Culmea Veche trecea vreun precupeț întîrziat și în curte tropăiau în loc caii de la caleașca lui Șerban Vogoride, iar în aerul limpede plutea miros de fin înflorit și sunau undeva departe, peste mahalalele Bucureștilor, clopotele celor o sută de biserici, Herminie Marchand ședea singură într-un colț al salonului pustiu, sub sclipirea roiurilor de cristal ale candelabrelor împrejmuite de mobilele aurite și tapisate cu flori și cu scene din fabulele lui La Fontaine, dar cu gîndul era pe malurile Senei, unde se jucase cînd era copil și unde se înecaseră o dată niște băieți la scaldă; și i se făcea groază și frig.

m

Intr-o dimineață de primăvară cu un soare strălucitor și cer albastru în care cîntau mierle, Davida ceru să se scoată din grajd *victoria* lăcuită cafeniu, la care Nicolae, vizitiul, bărbat mustăcios cu favoriți și cu anteriu lung de catifea înhamă cei doi trăpași suri roțați; Vasile, unul din feciorii din curte, îmbrăcat în vestă scurtă, cu cravată albă și ghețe cu nasturi pînă peste genunchi, cu

¹ Ca prin urechile acului.

² Mîncărică cu arsenic.

loluș ca și vizitiul, deschise portiera și lăsă scara jos; Davida, urmată de mademoiselle Marchand, coborîră treptele cu pași mici și repezi, ținîndu-și fustele cu vîrfurile degetelor, Vasile le ajută să urce și închise portiera; apoi sări pe scîndura din spate. Nicolae pocni din bici și echipajul ieși pe poarta mare în trapul ritmic al cailor, care ridicau genunchii și dădeau din cap, nerăbdători, gata să izbucnească în Kalop. Mai rămăsese în aer ceva din răcoarea umedă a dimineții timpurii; aerul era proaspăt, bătea un vînt rece, cu miros de pămînt reavăn și de verdeață tînără. Eșarfa *gris-perle* a Davidei flutura în vînt și-l plesnea peste nas pe Vasile, care clipea din ochi, dar nu se mișca, ținîndu-se cu mîinile de minerele de alamă dîndărătul trăsorii. Mademoiselle Marchand se îmbrobodise într-un șal de cașmir pe care i-l dăduse doamna Cozianu; numai obrazul îngust, decolorat și rece i se mai vedea. Davida își făcuse coc pe ceafă pletele negre și-i pusese o pălărioară verde cu un voal gri ca mîrgăritarul, care flutura și el în vînt, chinuindu-l pe Vasile, căruia-i intra mereu în ochi. Davida deschise umbreluța așijderea verde, căptușită cu mătase de un cenușiu deschis, aproape alb; caii alergau în trap mare, sforîind și scuturîndu-și capetele cu ochi speriați și sălbatici; trap-trap! trap-trap! trăsura se legăna iu arcuiri, Nicolae plesnea din harapnicul cel lung și elastic, iar tîrgoveții în anterie sau jachete scurte se dădeau la o parte, negustorii din pragurile prăvăliilor se uitau lung pe sub cozorocul șepcilor lor înalte după moda din Lipsea, țărani se fereau trăgîndu-și de căpăstru caii de la căruțe ca să-i împingă spre marginea uliței, iar unii trecători în redingote negre și cu joben în cap își ridicau pălăria cu respect, dar „victoria” Cozienilor era deja departe, trap-trap! trap-trap-trap! lîngă biserica Sfîntul Gheorghe și prin fața caselor principelui Șutu, în jos spre biserica Sărindar și de acolo pe Podul Mogoșoaiei pînă la capăt, printre case vechi boierești cu grădini și copaci stufoși primprejur, printre biserici vechi cu turlele aplecate și prăvălii scunde, unde mătăsurile din Lyon și covoarele din Șiraz se ghiceau în întuneric, alături de blănuri *sibiriote* venite cu poștalionul din Kiev și Moscova, de arme englezești sosite cu corăbiile la Brăila și de porțelanuri de Meissen aduse cu chervanele de negustorii lipscani și brașoveni. Trap-trap-trap! înainte, prin aerul curat și tare al dimineții! Să salutăm doar ușor, cu o imperceptibilă mișcare din cap, pe domnii care se ridică de pe scaune la terasele cafenelelor; să-i zîmbim rece, ca de

departe, lui Grigoriță Sturza, care a ieșit să se plimbe călare prima dată de cînd și-a rupt picioarele, căzînd de-a-ndaratelea pe o :cară, și care acuma se ia după trăsură ca să ne ție companie. „Nicolae, dă-le bice!” Trap-trap-trap! Mergem la Șosea să mai vedem verdeață și să ne aerisim furia și ura. „Dă-le bice, Nicolae!” Trăpașii își încovoie gîturile elastice și aleargă sprinten, cu boturile în piept, rotind ochi mînioși și sălbatici.

Dar ce era îngrămădeala aceasta de lume? Dincolo de capul podului, de unde începeau zăvoaie de sălcii înspre bălțile Floreascai și Herăstrăului și dincoace cele patru șiruri de tei ale Șoselei, echipaje boierești se întorceau în trap mare înspre oraș, în schimb pietonii se îndreptau, în bulucuri, vorbind și gesticulînd, spre Șosea. Treaba lor: „Mină, Nicolae!” Victoria porni înainte, și mai repede, singură, în vreme ce un șir de trăsuri venea în sensul contrariu; unele persoane din trăsuri făcuseră semne Davidei, dar ea nu se întoarse și goni mai departe, cu voalul fluturînd după ea și cu umbreluța de mătase verde ținută împotriva vîntului. Nicolae vizitiul, încruntat, sprîncenat și mustăcios, era un om liniștit și învățat cu toanele boierești; i se spusese să mîie înainte, și mîna înainte - pînă nu se mai putu. Erau aproape de capătul Șoselei: în dreapta se vedea o menzihană dărăpănată, cu acoperișul spart, de unde porneau pînă acum cîțiva ani căruțele de poștă spre Tirgoviște și spre Brașov; acuma porneau din Piața Mitropoliei și menzihanăuă căzuse în paragină, iar circiuma de lingă ea nu mai avea căutare; locul era înțesat de oameni care vorbeau tare - țirgoveți cu pălării rotunde și jachete negre sau cafenii, negustorași tineri cu șepci de catifea, dar mai ales țărani: erau poate vreo două sau trei mii de oameni, în hainele de dimie aspră - iminei negri, sumane lungi cafenii sau negre; erau mulți și zgomotoși, vorbeau în gura mare și unii răcneau furioși; cîțiva rideau cu țirgoveții împreună; și Davida, care se gîndise pînă atunci la Șerban Vogoride, se trezi deodată că trăsura stă pe loc, că împrejur e o mare de oameni, că cei mai apropiați se uită în tăcere la ea, cu ochi dușmănoși, negri - sute, mii de perechi de ochi negri, tainici, întunecoși, în sute și mii de fețe de culoarea pămîntului, arse de soare, colțuroase și aspre. Se uită îndărăt: Șoseaua era golită de trăsuri. Nu se vedeau decît pietoni și, în depărtare, un bloc mișcător, întunecat: călăreți care soseau în galop,

cu un nor de praf după ei; deasupra lor fluturau, pe o pădure de lînci, stegulețe colorate.

Mademoiselle Marchand nu se mișcase; țeapănă, galbenă, aștepta. Numai ochii îi alunecau neliniștiți peste marea de căciuli de miel negre. Davida voi să dea poruncă lui Nicolae să întoarcă, dar deodată nimeni nu se mai uită la ea. O trăsură înainta greu printre oameni; caii sforăiau speriați. Doi domni în redingotă și cu joben se aflau în trăsura, și pe fiecare scară se ținea în picioare cîte un ipistat de la Agie, cu sabia sub braț. Unul din domni se ridică în picioare și răcni, scofîndu-și pălăria:

— Oameni buni! Opriți-vă!

La mare depărtare, un șir de care cu coviltir ce păreau că vin dinspre satul Băneasa și din satele de dincolo de Băneasa înaintau spre capul Șoselei. Mulțimea marii înăbușit. Un bărbat tînăr și ciolănos își smulse căciula din cap și răcni:

— Păi de cînd așteptăm răspuns? Du-te la vodă, boierule, și spune-i că am venit!

— *Qu'est ce que sepasse?* șuieră mademoiselle Marchand printre buzele-i albe. *C'est un Smeute?*

— *Rien du tout... des paysans*, răspunse Davida cu un calm trufaș care-i ascundea o tainică spaimă ce-o apucase cînd se văzuse ținta atîtor mii de ochi întunecați, străini.

— Oameni buni, plecați îndărăt la casele voastre... Măria sa domnitorul cunoaște ce vă doare... răcnea domnul care stătea în picioare în trăsura, dar un bărbat mustăcios, cu o față dură, zbîrcită, și o privire pătimașă, aprinsă, pe care Davida n-avea s-o uite curînd, îl întrerupse:

— El știe... dar pîn' la el ne mîncăți dumneavoastră! răcni el dușmănos și brutal, iar țărani începură să ridă. Un tînăr cu pantaloni albi și jachetă neagră, cățărât pe creanga cea mai de jos a unui tei strigă:

— Nu vorbiți cu ăsta, că e omul lui Vogoride! La palat, oameni buni! La vodă! Vorbiți-i lui vodă, că el vă iubește, da' Vogoride-l ține de mîini!

• Ce se întîmplă?

• E o răzmeriță?

• Nimic... țărani

Părea vesel, de o veselie ațătoare și răutăcioasă. Țăranul cel tânăr care-și smulsese căciula din cap răcni:

— Să vie el aici... să-i dăm noi ciubuc și cafea!

Cuvintele lui însemnau cu totul altceva, căci le rostise cu o lucire crudă în ochi, iar cei dimprejur riseră și ei, aspru, fără chef. Davida tresări de revoltă și o apucă de braț pe mademoiselle Marchand, care acasă, avea să-și afle brațul însemnat cu pete vinte.

— Ce obrăznicie... murmură gituită Davida, și se îngălbeni cu totul de furie observînd că Nicolae pe capră și Vasile în dosul trăsorii râdeau și ei, morocănos și dușmănos. Sub privirea ei sclipitoare de mânia, risul le pieri și înlemniră amindoi. În trăsura cealaltă domnii în redingotă vorbiseră cu unul din ipistați, care porni prin mulțime, mereu cu sabia sub braț, către teiul pe care se cățăraseră tânărul cu pantaloni albi. Acesta striga mereu - se auzea ca de departe, din pricina murmurului mulțimii.

— La vodă, oameni buni! La cameră! Luați-i pe boieri de piept! Luați-l pe Vogoride de piept!

în fața ipistatului care înainta cu chipiul turtit pe frunte, țăranii se făcură zid.

— N-ai pe unde să treci... Nu e loc! Unde vrei să treci? ă! întrebau ei răsărind răuvoitor. Era vădit că nu voiau să-l lase să treacă.

Iar alții ă! ajutară pe tânărul cu pantaloni albi să se dea jos din copac; peste o clipă, agitatorul dispăruse. Lângă trăsura Davidei, țăranii se chemau:

— Ce facem, măi ăla? Mă Costică, ce facem?

Cineva nevăzut ă! anghesuială răcni:

— Dă-i ă! în mână pe ăștia și hai în târg, bre! La vodă!

— Oameni buni!... zbieră spart domnul din trăsura, întinzînd brațele. I se vedea gura larg deschisă, rotundă, și privirea stinsă de om speriat

— Huoo... bubui adînc mulțimea. Lingă roata din urmă din dreapta trăsorii, Ungă urechea Davidei, un țăran zise gros:

— Să-i pun eu o dată mîna-n ciuf lui Vogoride ăsta... ce mustru ă! face cu el....

Altul mării scurt:

— Taci, bă. Ești prost. Ce mustru? Una cu măciuca, în numele tatălui, Hristosul și biserica cui l-ă fătat...

Și apoi, întărat:

— Haide, bre? Ce facem? Ce stăm?

Iar întorcîndu-se către cei dimprejurul său, explică sumbru:

— N-am pe cine să pui să muncească în locul meu, că muierea mi-i bolnavă... Venii să-i ard ciocoiului una în numele tatălui, și măc acasă... Ce știe dumnealui de ce-i în sufletul meu... da-i dau eu... îi dau eu! zise omul, scuturîndu-și ipingeaua neagră zvărlită pe umeri.

Flăcăul care-și zvărlise căciula se urcă pe scara trăsorii Davidei și se uită întâi la pernele verzi de mătase, la rochiile Davidei și domnișoarei Marchand, apoi le privi în față și rise cu ăndrăzneală; pe urmă le făcu cu ochiul.

Ele tresăriră și se strănsă una într-alta.

— Dă-te jos, măi nene, porunci moale Vasile dîndărătul trăsorii.

— Oameni bu... zbiera slab și gituit omul din cealaltă trăsura. Polițaii trăsese săbiile. Unul amenința cu sabia. Țăranii răcniră la el să-l domolească, ca la o vită:

— Hoo... hoo...

Și-i puseră furci ă! în față. De unde apăruseră furcile?

Tropot greu umplu locul; Davida văzu deodată trupuri lucioase de cai cum trec pe lângă ea, de-a dreapta și de-a stînga. Miros de grajd și duhoare de cizme de iuft ă! umplură nările.

Lăncierii eleganți, în albastru cu pieptare roșii și lampasuri roșii la pantalonii lungi, se legăneau moale în șa și ă! înaintau ă! două linii dese, ă! împingănd mulțimea.

Păreau posomorîți și furioși și țineau lăncile drept în sus; stegulețele tricolore (roșu sus, galben la mijloc, albastru jos) nu mai fluturau. Davida zări ca în vis pe flăcăul care-i făcuse cu ochiul că sare la pămînt și se strecoară printre doi cai cu o sprinteneală uimitoare. Trăsura cu cei doi domni dispăruse, ascunsă de ă! imbulzeala călăreților și pădurea de lănci; iar ă! în urma lor rămase locul gol, care în cîteva clipe se umplu de oameni, iar ă! negustorași agitați, tineri cu pălării rotunde și di umbrele, cu plete și cu favoriți, care huiduiau și zvîrleau cu pietre. Caii, loviți de pietre, se zbăteau; soldații se uitau ă! îndărăt; unul își întoarse calul și plecă lancea; în fața lui, mulțimea se dădu ă! îndărăt, hui-luindu-l. Soldatul părea furios și ă! amant; sudoarea-i curgea pe față. Un subofițer răcni:

— Roșea! ă! îndărăt ă! în front, parastasul mă-ti!

Dar în clipa cînd soldatul reveni în frontul escadronului, la fel de amărit ca pînă atunci, șirul de cai se rări și se risipi, în fața unui urlet uriaș. Printre călăreți și cai, Davida zări țărani cu ipingele negre care se agitau ciudat, răcnind gros și vînturînd în aer furci și securi. Unde le ținuseră? Unde le avuseseră ascunse?

— Nicolae! întoarce caii! țipă ea, dar vizitiul se și folosise de clipa cînd locul rămăsese gol și întorsese, dădu bici și zvîrli caii drept în bu-lucul urgoveților care astupau Șoseaua. Oamenii se feriră, răcnind fu-rioși, o piatră vijii și izbi în umbreluța Davidei, pe care i-o smulse din mină, dar caii izbucniseră în galop sălbatic; Nicolae nu-i putu domoli decît pe la capul Podului, pe cînd treceau pe lingă o nouă coloană de cavalerie ce mergea în trap spre Șosea. Abia acum își dădu seama Da-vida că nu mai era lumină: cerul se acoperise de nori cenușii. Iar peste cîteva clipe mademoiselle Marchand se-ntoarse și spuse speriată:

— *Mais... Ou est Basile?*

Vasile dispăruse din dosul caleștii.

— A căzut poate... sau a fugit, zise cu indiferență Davida, încă pa-lidă de emoție. Și trecu imediat la ce o interesa: *Il est donc univer-sellement hai*, spuse ea cu un zîmbet de satisfacție, mirare și ură, care-o făcu să pară o femeie uscată și îmbătrînită, un zîmbet acru, otrăvit, galben. Mademoiselle Marchand înțelese îndată că nu „*Basile*” feciorul e urit de toată lumea. Franțuzaica nu răspunse, iar Davida nu mai adăugă nimic; părea cufundată într-o gîndire concentrată:

Nici seara, cînd omul din curte trimis să-l caute pe Vasile se-ntoar-se cu știrea că l-a găsit mort, lovit de-o piatră, căzut de bună seamă de pe scîndură și călcat în picioare de cai și de oameni, Davida nu dădu nici un semn de interes. Nici nu ascultă. Ședea în colțișorul ei și aștepta. Veniră foarte mulți musafiri, ca să afle știri și să-și potolească neliniștea față de noul asalt al răzvrătirii și agitației. Cea dinții sosise bătrîna vorniceasa Sturza, care-și ocupase fotoliul obișnuit, în capul salonului. Ședea într-un cerc de cucoane tinere ca un gîndac negru în mijlocul cercului de petale al unei flori și, indoită în două, cu capelina romantică după moda anului 1830 trîntită pe urechi, dar neagră, cu fustele-i negre revărsate pe fotoliul aurit și tapisat cu trandafiri pe fond

• Dar... unde-i Vasile?

• E urii deci de toată lumea?

alb, se sprijinea în cîrja cu cap de fildeș și aștepta să intre cucoanele în capătul celălalt al salonului și să meargă treizeci de pași pînă la ea. Cucoanele, în rochii de mătase și catifea, soseau, se opreau o clipă în fața salonului luminat de marile candelabre de cristal, fluturau din evantai și, ținîndu-și cu o mină un fald al rochiei, înaintau maiestuos prin salon, surizînd în dreapta și în stînga și fluturînd din evantai, pînă în fața vornicesei, unde făceau o reverență și pupau mina babei. Iar aceasta, din clipa apariției în ușa salonului și de-a lungul mersului prin salon, murmură cu voie bună, spre încîntarea cucoanelor așezate împrejurul ei:

— Iacătă-o și pe timpita de Greceancă, cu nasul ei în sus și cu popii după ea... aud că joacă tontoroiul pe la mănăstiri cu țapii de călugări... aoleo, Radule Grecene, unde ești să-i pui nevستی-ti lacăt la bizi-culină...

Apoi, schimbînd brusc tonul, căci cucoana îi făcea reverența:

— Bine-ai venit, măicuță... frumoasă ești, dragă, și rochia asta al-bastră te prinde ca pe-o Sfîntă Fecioară, ia vin să te pupe mătușă-ta... șezi aici...

Doamna Greceanu se așeza cu grația și gravitatea potrivite unei persoane cunoscute pentru înclinațiile sale pioase, și o altă cucoană apărea în capul salonului. Bătrîna prințesă scîrțîia vesel și răutăcios:

— Iacăt-o și pe toanta asta, care a făcut șapte copii și dacă-o întrebi cum i-a făcut, ride ca o timpită: „hă-hă-hă!” La ea la moșie își cheamă țigani la iatac și ce face cu ei nu știu, că nu s-aude decît „hă-hă-hă!” și „hai, mișălule, ce stai!”... bună seara, Matildo maică, bine c-ai venit și tu să mai însuflețești conversația, că fetele astea-s proaste și n-au sugeturi; ia șezi aici lingă mine să te pupe baba... ia zi, ce-ai mai citit prin cărți?

Aceasta, spre tăcerea îmbujorată a cucoanei care era mare jucă-toare, dar cărți de citit nu prea folosea.

În vremea asta, Sofia Cozianu se ocupa de musafiri, iar Davida ședea în colțul ei, mută și în prada unei meditații sumbre și con-centrate. Cînd sosi Vogoride, ridică ochii și-l mistui cu o privire arzătoare. Ministrul intră zgomotos, cu prințul Ioan Grigore Ghica, ministrul de Război, care-i ținea prietenește de braț și urmați amîndoi •Je cițiva deputați și de aghioiariyi al prințului Ghica. Vogoride rîdea cu •n aer de cruzime nemiloasă.

— Ce să fie? N-a fost nimic, le spuse el cucoanelor și domnilor care-l înconjură îndată. O încercare de rebeliune armată, ca aceea din iarnă, cînd m-au huiduit la intrarea în Cameră și au zvirlit cu pietre în Apostol Arsaki... Eram în conferință cu luminăția sa (și se întoarse către prințul Ghica, iar acesta, mîngiindu-și bărbuța prelungă *a fîmpăriale*, se înclină cu gravitate), așa că l-am putut ruga să trimită îndată două escadroane din regimentul întii de lăncieri, care au arestat vreo două sute de răzvrătiți... sînt cercetați în momentul acesta, și-or să spuie și laptele ce l-au supt de la maicile lor... încheie rîzînd mereu Vogoride, apoi, întorcîndu-se către prințesa Sturza, o întrebă:

— Ei, vorniceaso, facem un whist?

— Ce-a fost azi-dimineață, Șerbane maică? Că urlă tîrgul. Ne trezim cu o revoluție, *psihi-mu'*, ca acum paisprezece ani!

— N-ai nici o teamă, vorniceaso, zise el și se așeză dîndu-și la o parte pulpanele redingotei, în vreme ce un fecior desfăcea masa de joc și le-o punea între scaune. N-ai nici o teamă: să nu se cîntească, că-i chem pe austrieci, îi chem pe turci, telegrafiez cneazului Gorciakov și-i potopesc cu străini, dacă n-oi putea cu baionetele indigene... Cum s-au purtat trupele, coane Ionaș? îl întrebă el pe Ghica, care se așezase și el la joc, Sofia fiind a patra. În intimitate, Vogoride, prieten vechi cu ministrul de Război, nu-i mai spunea „luminăția ta”. Ioan Grigore Ghica dădu din umeri.

— Cum să se poarte? Soldatul trebuie să asculte și să se supună la porunca ofițerului ca un automat! Care crîcnește merge la carceră, cu fiare la picioare. Am dat un ordin de zi pe armată și am virit la beci cîtiva, ca să le fie la toți spre tîinare de minte... au jurat în fața popii ascultare de porunci și credință față de mai-marii lor - să-și ție jurămîntul, că-i ia mama dracului...

— Va să zică dumitale nu ți-e grijă? întrebă Sofia Cozianu, amestecînd cărțile. Vogoride și Ghica se priviră, apoi Vogoride își viri monoculul sub sprinceană și murmură:

— Ei... nu ne-ar fi... dacă n-am fi ales de domnitor un republican... Am încoronat acum trei ani un revoluționar... Cuza deasupra, țărani și agitatarii dedesubt... cum să nu ne fie grijă? Totuși, avem baionetele... și cu baionetele se poate guverna foarte bine! rise

• Sufletul meu.

Vogoride. Louis-Philippe n-a îndrăznit să facă uz de ele; nici Carol al X-lea. Și s-au dus de ripă amîndoi. Dar generalul Cavaignac în iulie 48, ca și Napoleon al III-lea în decembrie 52, ca și răposatul țar Nicolae în decembrie 1825, au îndrăznit... și le-a priit! Asta-i învățătură! Joacă, vorniceaso, că am carte tare, și-o să te bat!

Și urmară să joace liniștiți, în vreme ce țigăncile și feciorii umblau prin saloane cu tablale de dulceață și pahare cu vin franțuzesc, iar aghiotanții împintenați, cu eghileți aurii și cordoane de fir, tîrîndu-și săbiile pe covoare, și domnii cu pieptul scos și mîna în jiletcă se învîrteau în jurul cucoanelor care-și făceau vînt cu evantaiele și zîmbeau grațios, încercînd să uite că le sugrumau coastele și le scoteau sufletul, ascunse sub mătasea rochiei, corsetele din vîrguțe de oțel. Iar Davida, în colțul ei, ședea gîndindu-se și privindu-l pe furis pe marele și impunătorul prim-ministru; și-și repeta mașinal, a o mia oară:

— ... Toți îl urăsc... toată lumea îl urăște... *Il est universellemcnt hai'...*

O singură persoană o supraveghea în clipa aceasta pe Davida. Era mademoiselle Marchand, care urmărea privirea fixă și absorbită, aproape absentă, cu care Davida îl mistuia pe omul acela de o trufie brutală și nerușinată, odiosul aristocrat valah. Mademoiselle Marchand îl detesta pe Vogoride; îl detesta și-l ura; și se bucura c-o vede pe Davida așa; dar i se făcea frică.

Situația sa proprie i se părea mai fără ieșire ca oricînd și se întreba dc ce se născuse, ce vîrtej orb și descreierat spulberase totul și-i risipise viața, din zilele pentru totdeauna pierdute cînd ea și cu frații ei și cu părinții mincau supă în sufrageria cu bufet și dulapuri, toate înalte și vechi și sumbre, de nuc lustruit, pînă aici, unde era singură și pierdută între forțele vrăjmașe, gata să se dezlănțuie și s-o distrugă. Dar pentru persoanele din salon, Herminie Marchand părea aceeași ca oricînd, dreaptă și rece, și decolorată în rochia ei simplă neagră. Cum ședea acolo fără să-i vorbească nimeni, se trezi că domnul Lascari, prieten al casei, care fusese totdeauna politicoș și chiar amabil cu ea și-i spunea uneori „mademoiselle Herminie”, ba i se-ntimpla să-i facă și cite un compliment, o luă la o parte pentru o clipă și-i șopti:

— Domnișoară, aș vrea să stăm o dată de vorbă prietenește, despre un anumit lucru...

Mademoiselle Marchand își stăpini tulburarea. Ce putea să aibă cu ea? Cu privire la ce? Nu cumva?... Nu știa de ce ar putea să se teamă din partea lui Lascari, dar de săptămîni de zile era în încordare. Fața nici nu se clintea; întrebă, abia mișcînd buzele subțiri:

— *De quoi s'agit-il?*¹

— *Question d'affaires*, zîmbi Lăscăruș enigmatic. Vrei să viu eu la dumneata, sau dumneata la mine? Aici e totdeauna lume.

— Mîine după-amiază, *ces dames* se duc la teatru... Eu nu mă simt prea bine; am să stau acasă, murmură mademoiselle Marchand și se depărta cu un zîmbet politicoș și o ușoară înclinare, ca și cum ar fi răspuns la una din obișnuitele banalități amabile ale lui Lăscăruș; lumea din salon nu observă nimic.

A doua zi, cupeul lui Lăscăruș intră pe poartă la o jumătate de ceas după ce ieșise caleașca Sofiei Cozianu. (Davida se împotrivi zădărnice să vie, și se ghemuise apoi într-un colț, ferindu-se să se atingă de maică-sa). Lăscăruș intră, întrebă „cucoana e acasă?” se miră cu părere de rău că n-o găsește, întrebă „dacă nu-i acasă chiar nimeni”; i se spuse că nu, afară de duduia franțuzoică.

— Ei, o să am cu cine sta de vorbă pînă se întorc dumnealor.

Peste o clipă, mademoiselle Marchand se ivi în salon, cu părul lins și strîns pe ceafă cu guler scrobit, încheiată pînă la gît, dar cu o crinolină după moda soției lui Napoleon al III-lea, împăratul care-l trimisese pe tatăl domnișoarei Marchand să moară de friguri galbene în coloniile de peste mări.

Lăscăruș Lascari părea să se simtă foarte bine. Tolănit într-un fotoliu, își suna niște poli de aur în buzunar, se frămînta, avea ticuri, strîmbături, se foia în fotoliu, își mîngîia cu o mînă cu unghiile roase și murdare barbetele mătăsoase și aducea aminte de o bucată de brînză de Camembert care a început să se miște. Vorbi despre vreme, despre fierberea nemaipomenită din oraș, unde se țineau adunări la partizanii și la potrivnicii reformei agrare, despre o mișcare țărănească ce părea pe punctul de a izbucni, ațîțată de liberalii „roșii” și chiar de revoluționari necunoscuți, veniți, după cît se spunea, din străinătate și afiliați la mișcarea revoluționară din Europa, în sfîrșit ajunse să vorbească și:

¹ Despre *tx* este verb?

¹ Afumi

despre domnișoara Marchand, despre familia ei, despre lipsa ei de avere.

— Se vede bine că sînteți o persoană desăvîrșit de bine crescută, de excelentă familie, dar într-o oarecare strîmtorare, pe care o suportați cu demnitate, zise Lăscăruș Lascari. Apoi, fără s-o privească și cam în treacăt, adăugă: Eu aș fi în măsură să vă creez o modestă bunăstare... un mic capital... cu o mică rentă...

— Sper că nu-mi cereți decît ceva onorabil, întrebă guvernanta după o clipă de tăcere.

— A, cu totul și cu totul onorabil... văd cu înecare că sînteți la fel de inteligentă după cum prevestește fizionomia dumneavoastră; cu totul onorabil, vă dau cuvîntul meu de onoare. în două vorbe, eu țin foarte mult la Davida; și sînt prea tînăr pentru ca acest sentiment să aibă un caracter părintesc. Pot spune că aș face mari sacrificii ca să o pot lua de nevastă. Știu că prietenul meu Alexandru e un om ambițios și chiar cu unele fumuri de mărire care pot părea ridicole și stupide cui nu-l înțelege și nu-l iubește ca mine. îngîmfarea lui nu e justificată decît poate de avere, care e destul de importantă, în tot cazul nu de nume, care e bun, dar de mîna a doua față de familiile care au domnit în principate, dintre care Cantacuzinii au fost și împărați ai Bizanțului, ca și familii care de atunci n-au mai domnit, ca Duca sau, nu mă sfiesc s-o spun, Lascari. Totuși, Alexandru visează pentru fiică-sa o alianță ori cu una din familiile princiare, ori cu o familie nobilă din Europa, dar de întîia mînă, sau ce consideră el ca atare. Cred că sînteți de destulă vreme în casă, încît să puteți înțelege că abia cu greu s-ar resemna el să-și dea fata după o persoană... în sfîrșit după altcineva, încheie Lascari destul de vag. Cît despre înclinațiile tinerei persoane - adăugă el repede, nu le cunosc, dar dumneavoastră mi-ați putea spune dacă e cazul să sper, dacă există vreo posibilitate cît de îndepărtată, sau dacă, dimpotrivă, ar fi mai bine să renunț...

Și tăcu, privind-o încordat, strîmbîndu-se fără voie și sunîndu-și nervos polii în buzunar. Mademoiselle Marchand se gîndi cităva vreme, uitîndu-se la el tot atît de atent, dar cu aerul de-a-l cîntări.

— În clipa asta Davida nici nu s-ar gîndi la așa ceva, murmură ea.

— Da, da, zise el cu tărie, ca și cum ar fi fost înecare că află și strîmbîndu-se mereu. Da, da. Așa, așa. Foarte bine. Perfect.

— Dar s-ar putea ajunge la o situație... la o greșeală a Davidei... care să facă inevitabilă căsătoria...

— Așa? Așa? Sigur... o greșeală! exclamă Lăscăruș pe un ton glumeț, ușuratic și politicos. Foarte bine. Perfect.

— Nu cred însă că persoana dumneavoastră, domnule, ar putea s-o atragă pe Davida în așa măsură. V-o spun franc.

— A, zise Lăscăruș și amuți. Apoi începu să se foiască iarăși în fotoliu: Dar... mi-ar dispăcea să...

— Nu e vorba decît de aparența unei greșeli, zise rece mademoiselle Marchand. Destul ca să existe o bănuială din partea tatălui. Eu, ca educatoare, nu mi-aș îngădui s-o las pe pupila mea să alunece. Aici e vorba de conștiința mea. În ceea ce privește ce poate crede domnul Cozianu, ăsta e alt capitol.

Lăscăruș respiră, îi luă mîna și i-o strînse cu putere. Mademoiselle Marchand spuse:

— Totuși, domnul Cozianu n-o să știe că în conștiința mea n-am să-mi reproșez decît o greșeală mărunță, pierderea unor aparențe, nu a fondului. Îmi risc situația.

— Nu face nimic; voi avea grijă, zise Lăscăruș, care în clipa aceea era hotărît să nu-i dea nici un ban guvernantei. Dar Herminie Marchand știa că trebuia să scape de Nogent și de malul Senei, așa că-l ținu din scurt.

— Cred că întîi trebuie să aveți dumneavoastră încredere în mine și apoi eu în dumneavoastră... Nu știu dacă mă fac înțeleasă.

— Bine... Un sfert din capital acuma, la banca lui Hillel.

— Jumătate, *s'il vous plaît*.

— Jumătate, fie, zise Lăscăruș pe un ton dureros și învins, plecînd capul pe piept. Se gîndea că măcar cu cealaltă jumătate are să-i tragă chiulul.

Seara, cînd Sofia Cozianu se întoarse de la teatru cu Davida și cu cîțiva prieteni, i se spuse că domnul Lascari o căutase, că stătuse de vorbă un sfert de ceas, așteplînd-o, cu mademoiselle Marchand, dar că apoi plecase. Ea nici nu luă în seamă ce aude; în schimb se tulbură auzind că a sosit adineauri un om de la curte, de la Cozia, călare, cu o scrisoare de la boierul. Ceru scrisoarea numaidecît; era pecetluită și

' V ă r o g .

adresată ei. O deschise: înăuntru era un plic, de asemenea, închis, pe care scria *pentru Davida*". Doamna Cozianu stătu în cumpănă o clipă. Alexandru voia să păstreze formele curteniei; nimeni n-avea să știe că ei nu i-a scris; dar jignirea nu era mai puțin adevărată; ei n-avea nimic să-i spuie, n-avea nimic de împărțit cu ea. Dar dacă în scrisoarea către Davida se afla ceva? Rupse plicul și citi. Apoi o chemă pe Davida. Era furioasă și i-l întinse de departe:

— Poftim. Ți-a scris tată-tău.

Se aflau în anticameră amîndouă; doamna Cozianu lăsase musafirii singuri, Davida se uită la plicul rupt, la scrisoare, și întrebă:

— Mi-a trimis scrisoarea așa?

Sofia Cozianu tresări și zise:

— Ce e obrăznicia asta? Să știi că te plesnesc! De cîtăva vreme ești impertinentă. Incape-ți în piele, că de nu îți vin eu de hac!

— De cîtăva vreme, tac! răspunse ferm Davida, și avea dreptate. Deși maică-sa avea și ea dreptate, într-un chip mai adînc, căci simțise, la început fără să-și dea seama, și nici acum nelămurit, ura și sfidarea din acea muțenie dușmănoasă - acuma doamna Cozianu nu găsi ce să răspundă; se învîrți în călcîie, cu crinolina foșnind, și intră în salon. Davida surise șters și citi scrisoarea. „*Mi-e dor de tine, copila mea*, scria Alexandru Cozianu. *Sînt foarte amărît și simt mai mult ca niciodată nedreptatea oamenilor, fătărnicia prietenilor, lipsa de credință a celor care-ar trebui să ne fie credincioși.*” Și urma în același stil, ușurîndu-și acreala prin aluzii pe care nu putea bănuî că Davida le va înțelege. Ei însă i se umplură ochii de lacrimi și sărută scrisoarea șoptind cu exaltare:

— Am să-ți arăt că sînt demnă de tine!

Apoi își puse scrisoarea în sîn, încheie corsajul rochiei peste ea și intră în salon, unde bărbații și cucoanele discutau cu aprindere despre apropierea tot mai amenințătoare a luptei decisive pentru reforma agrară, pe care vodă și Kogălniceanu o voiau cu orice preț. Șerban Vogoride perora după obicei, cu spatele sprijinit de sobă.

într-un colț, retrasă, Davida îl urmărea din ochi cu o atenție nemaipominită, ca pe un străin, ca pe o ființă necunoscută. Apoi, tocmai cînd vorbea el mai aprins, se așeză la pian și începu *Preludiul* în do minor de Chopin, mult mai tare decît o cerea partitura. Toată lumea amuți și întoarse capul. Davida ședea cu spatele la ei și cînta.

— Davida! Se vorbește aici! exclamă doamna Cozianu, nemulțumită. Davida nu auzi, sau se făcu că nu aude, și cîntă mai departe.

— Nu face nimic; e o bucată foarte frumoasă, zise Șerban Vogo-ride politicos și se prefăcu că ascultă cu încîntare, deși n-avea nici un fel de înțelegere pentru muzică, afară de cea de cafă-chantant și de cornul de vînătoare. Davida zîmbi singură, nevăzută de nimeni, cu dispreț, și cîntă pînă la capăt bucata, apoi se ridică și se înclină morocînoasă la aplauzele musafirilor.

IV

Mademoiselle Marchand se gîndise la cineva anume încă din clipa cînd stătuse de vorbă cu Lăscăruș Lascari. Se uita la domnul Lascari cu ochii ei verzi și nu i se citea nimic pe obrazul decolorat, cu sprîncene blonde. A doua zi se duse la banca lui Hillel și se trecu în contul ei, din ordinul lui Lascari, o sumă însemnată în napoleoni cu capul împăratului, în ludovici cu capul lui Ludovic-Filip și în taleri cu efigia lui Francisc, cezar al Austriei și rege al Ungariei și Boemiei. începînd din ziua aceea, guvernanta, deși părea neschimbată, la fel de rece, demnă și țeapănă, nu se mai ținu de Davida ca pînă atunci. Mai ales cînd Davida își lua lecția de matematici, mademoiselle Marchand citea sau broda în celălalt colț al odăii, cît mai departe. Aerul cald al primăverii mîngietoare intra pe fereastra deschisă și nu se auzeau decît glasurile rîndașilor de la grajduri, ciripitul păsărilor în copaci și în odaie murmurul tinărului care-i explica Davidei elementele algebrei. Profesorul de matematici încă nu implinise douăzeci și cinci de ani; era subțire, strîns într-o redingotă neagră, tocită, încheiată peste pieptu-i îngust și lucioasă la coate, pe pulpane, pe la cusăturile umerilor. Tinărul era galben la față, iar ochii lui negri, fără luciu, stinși, semănau cu doi cărbuni înfipți într-un glob de ceară. Părul și-l purta lung, după moda romantică a tineretului vremii; îi cădea pe obraji, de pe templele pătrate. Era modest, tăcut, fecior al popii de la Sfîntul Nicolae Pinzari; domnul Cozianu trimisese la Paris la studii pe cei doi elevi mai buni din clasa în care învățaseră, la colegiul „Sfîntul Sava”, fiii lui. Unul din acești doi era Anghel Popescu, băiatul popii Agapit Se întorsese de la

Paris înainte de a-și isprăvi învățătura, căci se îmbolnăvisese de piept; iar pe cînd tinerii Cozieni își prelungeau cit puteau șederea la Paris, el trăia aici, dănd lecții de matematici și așteptând să se facă liber un post de suplinitor la „Sfîntul Sava”, unde avea să fie numit fără întârziere prin influența domnului Cozianu.

într-o dimineată, înainte să se ducă în strada Culmea Veche, ședea acasă, în odăița cu scoarțe pe pereți și pe lăzi, cu icoane afumate, întunecate și încununate cu busuioc în peretele de la răsărit; soba de cărămidă, pe a cărei plită fiebea un ibric cu cafea, răspândea o dădură prea mare pentru ziua strălucitoare de primăvară. Anghel Popescu era numai în laibărul lui cenușiu și în pantalonii cu genunchi tociți; ședea cu coatele pe coapse și se uita absorbit la ghetetele-i scilciate. Părul îi cădea pe obraji și nu i se vedea decît fruntea curată și galbenă, ca de fildes vechi. Surorile lui, Aglaia și Aristița, fete de treizeci de ani, încă nemăritate, se înghesuiseră pe divanul din colțul odăii, cu o pasiență întinsă între ele; iar popa Agapit în hainele lui de casă, mondir încheiat pînă la gît, șalvari de atlas negru și papuci, ședea în fața lui Anghel și se uita la el cu milă și cu mîhnire.

— Ești o lipitoare, asta ești, dacă vrei să știi! îi spuse Aristița lui frate-său. Era subțire, slabă, cărnă și rea; avea o dușmănie și o scîrbă cumplită pentru bărbați; „bărbații e un ce murdar”, zicea ea. Ești o lipitoare!

Anghel plecă și mai mult capul și nu răspunse. Aglaia, mai moale și mai frumoasă, tăcea și se uita cu coada ochiului la oglindirea chipului ei în geamul unei litografii colorate cu împăratul Nicolae I al Rusiei, călare și cu un coif pe cap, atîrnată pe peretele din stînga. Apoi se-ntoarse și zise cu un dispreț alintat:

— E un tont. Alți frați își ajută surioara să se mărite, îi fac cunoștință cu juni din nobilime... dumnealui umblă numai prin case mari, și nici nu pomenește acolo că ar avea surori... Cucoana aia nici nu știa că are o soră; cînd m-am dus eu s-o vizitez, a făcut ochii mari și a rîs, și pe urmă m-a primit așa cum se cuvine, m-a dus prin ușa a mică din dos, pe unde nu intră decît prietenele ei intime mi-a dat cafea...

— Și pe urmă, cînd te-ai dus a doua oară, ți-a spus feciorul că nu-i acasă, și a treia oară la fel, și a patra așijderea, rânji cărna Aristița,

care la bătrînețe avea să semene cu un cap de mort. Aglaia însă dădu din umeri cu indulgență.

— Tot fata popii Agapit ai rămas, sāraca de tine... Nu cunoști iuzajurile din lumea bună... Avea musafiri și nu putea să-i lase, să bea cafea cu mine.

Aristița rise strident, batjocoritor, dar Aglaia nici n-o luă în seamă și se uită iar pe furiș, în loc de oglindă, în geamul gravurii din perete. Era încîntată de sine; nu găsea nici un bărbat care să-i placă și de aceea rămînea fată bătrîna. Auzindu-le, Anghel nu se mișcase, dar o roșeață întunecată îi încinse obrajii supti. Fără să-și dea seama, clătina din cap, amar. Ce ființe! Ce lume! Dar Aristița îl sfichiui iar:

— Ești o lipitoare! Mînci mai mult decît aduci în casă! Nici n-ai fost în stare să te duci la boier să-i ceri slujba aia, amărîtule! Tot tata trebuie să umble cu căciula în mină, să se milogască pentru tine!

Anghel tresări și ridică fruntea de parcă l-ar fi fript cu cărbune aprins. Se uită la taică-su.

— Ai fost la domnul Cozianu? Să nu te duci!

— Am fost, băiete... Trebuie să mă duc, murmură popa în barba-i căruntă. Dacă tu nu te duci, trebuie să mă duc eu, adăugă el trist.

Dar pe Anghel îl apucase o tulburare și o enervare nemaipomenită.

— Ți-am spus să nu te duci! Ți-am spus! te-am rugat! Vrei să-ți cad în genunchi, să mă tîrăsc pe jos, ca să înțelegi? De ce mă chinuiești? De ce mă umilești, tată?

Popa tăcea și se uita cu milă la el. I se rupea inima. Era copilul lui. Un om tînăr și galben în straie de la Paris tocite și gata să se ferfenițească. Bolnav.

— Nu-mi trebuie pomana lui! strigă Anghel și-și șterse un fir de scuipat de pe buze. N-am nevoie! Mai bine mă mîncă ciinii! Mi-ajunge că am stat cu băieții lui, ei în apartament mobilat și eu sub acoperiș, cu o masă șchioapă și un pat plin de ploșnițe! Mi-ajunge! Nu mai vreau! De ce mă-mpingi îndărăt? De ce mă chinuiești? Tocmai tu, tată? Tu m-ai făcut - pentru asta! Pentru asta! Sărut mina pentru binele ce mi-ai făcut!

Și-și acoperi fața cu miinile, ca să nu înceapă să plîngă.

— De ce n-ai vrut să ascuți de mine? murmură popa Agapit. Acum erai diacon sau preot, aveai casă și nevastă și un rost pe lume... Tu n-ai vrut. Cine a visat să se ducă în străinătăți? Cine vorbea numai de

Paris și s-a întors de-acolo bolnav și fără credință? M-am luat eu după mintea ta, și uite unde-ai ajuns...

— Unde-am ajuns? întrebă aprins Anghel sārind în picioare. Unde-am ajuns? Crezi că așa rău am ajuns? Află că mai bine crap de foame cum sînt, decît să trăiesc ca un rob cu leafă! Eu... eu... Las'c-o să vedeți voi o dată cine sînt. Am stat cu voi în casă și nu m-ați cunoscut!

Aristița necheza de rîs. îi plăcea, îi plăcea la nebunie cînd îi auzea glasul pătimaș, și indurerat; așa îi place unui ciine de abator cînd simte singe cald.

— Ce să cunoaștem? Ce ești tu? O lipitoare, un tont, cu capul în lună! Căposule! Deșteptule! Ce știi tu să faci? Nimic!

Anghel se uită la ea și deodată se liniști. Vorbi cu un zîmbet de dispreț:

— Știu să fac ce nici nu visați voi cu capul vostru strimt!

Se așeză iar pe scaun.

— Știu să trăiesc și să mor pentru binele omenirii... și caut cui să-mi dăruiesc mintea și brațul și viața...

— Și ai găsit? îl întrebă popa Agapit, cu bîndețe și milă ca pe un copil. Anghel nu răspunse. Ședea cu coatele pe genunchi și se uita la gheata dreaptă în care-și mișca piciorul și ale cărei crăpături subțiri se căscău la fiecare mișcare.

— Dacă erai preot, aflai ce cauți acum, spuse tatăl.

Anghel dădu din umeri. Popa oftă:

— Ți-ai pierdut și credința... nimic nu mai ai...

— Ba am știința, murmură înăbușit Anghel.

— Ce poate face știința ta?

— Poate răsturna lumea, spuse Anghel cu o tărie liniștită. Poate să-i facă pe oameni să trăiască liberi și fericiți, ca frații; să fie stăpîni ai pămîntului, bogați, puternici, toți la fel! M-ai întrebat. Acum știi.

— Of, of, of, Doamne-dumnezeul meu, iartă-1 că se rătăcește... Iartă-1, Doamne, gemu popa Agapit, lăcrimînd.

— N-am nevoie de milă, spuse Anghel întunecat.

— Da' de bani ai nevoie? întrebă mușcător Aristița. Să-ți gătim noi și să te ție tata din bani, ai nevoie?

— Nu mă tine! răzni Anghel sārind în sus. Nu v-ajunge cît vă dau? N-am să vă mai stau pe cap! N-o să vă mai fac pagubă.

își luă redingota neagră din cui, pălăria înaltă care-și pierduse luciul și avea pete întunecate la frunte și la tâmpile; se îmbracă și-și infundă pălăria în cap; ieși trântind ușa, trecu prin curte și lăsă poarta de la uliță deschisă. Se încheie repede și murmurând chinuit, dez-nădăjduit și furios. Nu mai putea îndura. în fiecare zi, în fi-e-ca-re zi! Nu mai putea. Să-și găsească un colț, un coteț, orice, unde să stea singur, să gîndească, să viseze la ce știa el, și la cine știa el...

Și totuși, trebuia să se împărtășească, să stea de vorbă cu cineva, ca să nu se înăbușe. Se duse spre malul girlei, acolo unde ulițele pline de o omenire forfotitoare coborau spre Dîmbovița. Aici, în spatele hanului lui Manuc, într-o casă cu fațada îngustă (cite două ferestre la fiecare dintre etaje), înghesuită între banca Zarifu și prăvălia lui Gher-son, Anghel intră, urcă pe scara interioară, întunecoasă și strîmtă, pînă ajunse pe palierul din spate, de deasupra curții; pe o ușă era lipită o carte de vizită cu inscripția *Thoma Alimănescu, docteur es sciences* Anghel bătă și peste o clipă ușa se deschise și apără un cap cu plete blonde și o barbă blondă; îl privea cercetător, cu ochii azurii, plini de seninătate. în același timp, pe deasupra pletelor blonde se strecură un rotocol de fum albăstrui de tutun.

— Eu sînt, Alimănescule... murmură Anghel. Celălalt se dădu la o parte și-l lăsă să intre. în odaie era aproape întuneric; perdelele trase nu lăsau decît o dungă subțire de lumină printre ele. Pe scaunele dimprejurul mesei sedeau, fumînd lulele lungi și subțiri, oameni pe care Anghel îi cunoștea: tînărul Prodan, care termina de învățat la colegiul „Sfîntul Sava”, unde Alimănescu îi era profesor de mate-matici, iar Prodan cel mai bun matematician al clasei. Prodan avea o mustăcioară rară, nu-și rădea barba, căci n-avea nimic pe obrajii netezi și măslinii, era scund și vînjos, cu o vestă scurtă neagră, jiletcă neagră și pantaloni albi; gulerul și-l purta deschis și cravată largă, în intenția de a părea un artist, un pictor; ar fi pus și o beretă de catifea dacă nu i-ar fi fost frică să nu-l recunoască poliția în anume împre-jurări. Mai era și locotenentul Măldărescu, tînăr subțire și demn, care vorbea puțin, pe un ton rece și ferm. Prodan vorbea tare, gesticulînd, călare pe scaun; Măldărescu, însă, picior peste picior, cu amîndouă mîinile sprijinite pe garda de alamă a săbiei, asculta nemișcat. Capul

• Toma Alimănescu, doctor în știință.

mic, cu trăsături drepte, cu tâmpilele pătrate și cu părul tuns perie, și-l ținea sever și mîndru pe gulerul înalt și roșu al uniformei. Pe piept purta *hausse-col-ul* de oțel cu cele două steme, bourul și corbul alăturate sub coroană. Șapca înaltă de lăncier o pusese pe masă. Al treilea, Iovanache, care era, ca și locotenentul, de vreo douăzeci și cinci de ani, ședea și fuma din ciubucul lung cu cap de porțelan; purta o redingotă cu trei nasturi rupți, încheiată strîmb la al patrulea, și gulerul înalt îi era legat cu o cravată neagră, mototolită. Stătea cu jobenul pe ceafă, ochii cam apropiați de nas îi sclipeau de inteligență, iar mîna care ținea luleaua, cu degetele pătate de cerneală, ca și numărul proaspăt din *Românul*, care-i ieșea din buzunar, îi trădau meseria. îl salutară pe Anghel și Alimănescu se duse să se întindă pe pat (era numai în jiletcă, fără cravată la gît și în papuci), iar Prodan vorbi mai departe:

— Dacă în clipa aia soldații ar fi făcut cauză comună cu ei, nimic nu-i mai oprea! Stăteam acolo, printre țărani și mi-am dat seama... unul m-a întrebat: „Dar dumneata de ce te bagi, domnule? Că doar n-ai fi vrînd pămînt!” I-am spus că omul nu numai cu pămînt trăiește, că și cu libertate... și atunci, cînd era să-i risipim pe soldați, a mai venit un escadron, și încă unul, așa că n-a mai fost nimic de făcut; doar de un fir atîrna! De un fir, totul!

Alimănescu, cu capul sprijinit pe mîna albă, vorbi, privindu-i cu ochii săi albaștri și visători:

— Sînt slabi... de-aceea n-au îndrăznit să puie dorobanții de oraș ai Agiei; știau că vor fugi...

— Da, dar nici cu oastea nu merge, zise sec locotenentul Măldărescu. Ostașul e nemulțumit; nu-i vine să-mpungă cu lancea niște oameni necăjiți... iar ofițerii socotesc mai prejos de onoarea lor treaba de mame-luci ai Agiei... la a doua încercare, o să stea cu lancea la picior și cu sabia în teacă, cum au stat și azi. Așa că...

Și un zămbet foarte ușor, abia simțit, mai mult o lucire în ochi, îi lumină o clipă fața rece și severă.

— Așa că... *se poate face*, încheie el, fără să spună ce anume se poate face.

— Se va face, Măldărescule, zise cu un zîmbet blînd și visător Alimănescu, care se întinsese pe spate și sufla greu. Blindețea și dulceața privirii și glasul său aveau poate o legătură cu boala de piept

care-l rodea; însă gîndirea lui, de o rigoare și consecvență cu totul matematică și cînd se aplica politicii, nu semăna de loc cu înfățișarea-i exterioară. Locotenenți se-ntoarse spre el și-l privi atent.

— Cum? întrebă el.

— Se va face, repetă bolnavul, și-i surise. Măldărescu se făcu roșu, ridică sabia cu amîndouă mîinile și o izbi cu virful de podea.

— Bun! exclamă dînsul, apoi tăcu, luptîndu-se să-și stăpînească emoția. Iovanache scoase ziarul din buzunar și-l aruncă pe pat.

— Editorialul protestează împotriva violării secretului scrisorilor, zise el. Vogoride își bate joc de toate libertățile democratice! Uite, ci-tește aici.

Și-i arătă matematicianului, cu un deget murdar de cerneală, un pasaj de pe prima pagină a *Românului*.

— Multe face Vogoride! rise Prodan. Refuză unirea legală și definitivă a principatelor, refuză proclamarea numelui de România, refuză reforma agrară, refuză tot, respinge tot, oprește tot, repetînd mereu: „ordine, liniște, pace!”

— ... de care beneficiază tombaterile, ișlicarii! exclamă Iovanache cu violență.

— Ne-ar trebui pistolul unui Orsini, dar care să nu greșească, zise cineva. Toți se întoarseră să privească pe cel care vorbise: Anghel Popescu fusese. Era galben și se uita la ei fără să clipească din ochii negri, ca doi cărbuni stinși.

— Niciodată revoluțiile nu s-au făcut cu un foc de pistol, ci cu baricade pe străzi, răspunse sec Alimănescu, de parcă enunța o axiomă de geometrie. Iovanache trecu peste acest scurt schimb de cuvinte și zise:

— Rosetti a vorbit cu Arion și Orășanu să facă un comitet de inițiativă; o să adunăm cîteva zeci de mii de oameni pe cîmpul Filaretului la 11 iunie; și n-o să ne poată opri nimeni, căci nu e o crimă să sărbătorim ziua revoluției; iar pe la prînz, n-o să mai poată opri nimeni o masă atît de mare... și pe seară totul va fi posibil: căderea guvernului, convocarea unei Adunări Constituante, proclamarea republicii, reforma agrară, orice, orice!

Și rămase cu ochii-i sclipitori pironiți asupra celorlalți. Prodan își scuipă în palme și le frecă țărânește și începu să mîrîie:

— Mamă-mamă-mamă!

Alimănescu zîmbea, cu tîmpla sprijinită în podul palmei. Locotenentul întrebă:

— Dar... vodă? Kogălniceanu?

— Vodă n-are nimic împotriva: vodă e pașoptist! exclamă Iovanache. Kogălniceanu știe! Rosetti... ce să mai vorbim... și mai sînt și alții!

— Vogoride e foarte tare, zise Anghel Popescu. Socotiți fără născocirile care-i pot veni în minte acestui om ingenios și pervers...

Urmă o tăcere. Apoi Alimănescu spuse, pe jumătate în glumă, jumătate grav:

— Dacă vrei să faci ce-a făcut Orsini, ai îndatorirea să ne spui, ca să nu aduci cumva cauzei mai mult rău decît bine.

— Nu... nici nu m-am gîndit, zise Anghel încurcat și emoționat, într-adevăr, nici nu se gîndise. El, măruntul dascălaș muritor de foame, feciorul popii Agapit, și marele bărbat de stat, milionar și plin de decorații, cu strămoși bogați și puternici, el însuși bogat și puternic... Lui Anghel i se făcu frică - nu de Vogoride, ci de noile dimensiuni pe care le căpătau lucrurile în mintea sa: mărirea lui Vogoride pilpiia și se micșora amețitor, iar nimicnicia lui, a lui Anghel Popescu, creștea dintr-o dată și se transforma într-o importanță teribilă și cutremurătoare - apoi totul reveni la proporțiile de pîn-atunci.

— Nu, nici nu m-am gîndit, murmură el, pe cînd ceilalți continuau să vorbească fără să-l audă. Dar, din nou îl cuprinse ispita să se apropie de acea zonă a gîndirii în care lucrurile își schimbau proporțiile ca văzute printr-o atmosferă cu însușirile optice ale oglinzilor curbe.

— Dar de ce-l apărați așa? întrebă el cu glas tare, pe un ton sfidător. Ei se oprire din vorbă. Nu-l urîți și voi?

Locotenentul Măldărescu se întoarse țeapăn, căci gulerul înalt nu-l lăsa să întoarcă capul, și se uită la Anghel:

— Pe cine, pe Vogoride? întrebă dînsul.

Iovanache rămase cu gura întredeschisă și un fir de fum îi urcă spre ochi. Prodan rîdea, dînd din umeri. Alimănescu fu acela care-i răspunse lui Anghel, privindu-l drept în ochi:

— Dragostea pentru revoluție e mai mare decît ura pentru un om! Nu sîntem niște asasini! Vogoride nu va cădea decît atunci cînd aceasta va face trebuință cauzei.

Anghel tuși și se uită la virfurile întoarse în sus ale ghetelor sale scilciate și plesnite. Nu spuse nimic, și nu mai ascultă ce vorbeau ceilalți. Când se ridicară ei să plece, căci venise ora prinzului și mincau la un birt de peste drum de casele lui vodă Șuțu, Anghel se ridică și el, dar arătând că vrea să rămână.

Ceilalți se îmbrățișară. Măldărescu, mult mai emoționat decât da de bănuț aerul său rece și sever, îi șopti profesorului de matematici:

— Nu credeam să aflu așa vestea cea mare... imi închipuiam că într-alt chip, mai solemn și mai...romantic... dar e bine!

— Revoluția e cel mai romantic lucru din lume, spuse cu glas scăzut Alimănescu și-l strinse în brațe apăsându-și pieptul slab și bolnav pe placa de oțel cu cele două steme îngemănate sub coroana lui Alexandru Ioan I, care atârna pe plastronul roșu al uniformei lui Măldărescu. Apoi îi dădu mina lui Iovanache, mai puțin expansiv, dar, spre mirarea lui, acesta îl îmbrățișa cu foc și-l sărută pe obrazul drept, ca să-i șoptească la ureche:

— Vezi ce-i cu Anghel...

il sărută și pe partea cealaltă, și-i șopti în urechea stângă:

— ... să nu faci prostii. La revedere, iubite amice, zise el tare și ieși, împingându-l afară și pe Prodan.

Când rămaseră singuri, Alimănescu fu apucat de un acces de tuse. Tușea găunos, sec, apoi se duse afară să scuipe și se întoarse cu batista la gură. Se uită la batistă și o băgă repede în buzunarul jiletcii. Se duse să tragă perdelele și să deschidă fereastra. Apoi îl luă pe Anghel de umeri și spuse cu blândețe:

— Nu mai am mult de trăit... poate un an... cel mult doi. Dar n-aș vrea să mor înainte de-a vedea revoluția victorioasă.

Anghel îl luă de talie:

— Te iubesc, Alimănescule, spuse el cu glasul lui sec și înăbușit. Dacă n-ai fi tu, omenirea ar fi mai puțin nobilă... ar merita mai puțin să-ți jertfești viața pentru ea... Ești un om curat, un suflet de cristal...

Alimănescu rîse.

— Am prea puțină viață ca să-mi pot îngădui a o minji prin compromisuri... Vezi că meritul nu-i al meu, ci al ftizei... Ce-i cu tine? Ești tulburat; ți s-a întâmplat ceva?

— Da... M-am ciocnit cu suflete mici, retrograde, bicisnice... Mi-e rușine pentru mine și pentru ei... și mi-e sete de libertate, de fapte eroice... exclamă Anghel.

— Spune mai cu amănunte, zîmbi celălalt cu o ironie binevoitoare. Anghel îi povesti scena cu familia.

— Era de așteptat, zise Alimănescu; dacă vrei, stai la mine o vreme, pină-ți faci un rost; nu-ți pot oferi mai mult decât vezi.

Și-i arătă cu un deget canapeaua cu arcure sărite, comoda cu lighean de faianță, masa cu lampă de ulei și cu sfeșnic cu o singură lumânare, dulapul cu cărți și haine, gravura de pe perete (generalul feldmareșal Miloradovici trecând Dunărea în fruntea oastei pravoslavnice a luminății sale împăratului Rusiei), icoanele la care Alimănescu, ateu, nu se închina, și patul de alamă. Pentru Alimănescu, fecior de boiernaș de prin Buzău, era puțin și sărăcăcios; pentru Anghel, care cunoscuse mizeria la Paris, era bine; totuși refuză.

— Am să-mi caut o odaie în oraș și-ți dau de veste unde sînt, de îndată ce-am găsit-o. Vreau să mai vorbim despre ideal, despre...

— Ascultă Popescule, ce te face să te gîndești atîta la Orsini? întrebă Alimănescu ținându-l de mână ca să nu-l lase să plece spre ușă. anghel se roși.

— Nu m-am gîndit, pe onoarea mea, pină adineauri, cînd veni orba...

— Orsini n-a făcut nimic, zise Alimănescu.

Anghel răspuse prompt:

— Focul lui de pistol l-a obligat pe Napoleon să purceadă la unificarea Italiei, care azi e un fapt împlinit!

— Revoluția nu se face cu un foc de pistol, ci prin poporul înarmat! puse celălalt cu o blindă încăpățănare și-l sili să se așeze pe scaun. 3tă vreme societatea nu e coaptă pentru revoluție, degeaba îi ucizi pe irani. Iar cînd e coaptă, nu mai e nevoie să-i ucizi, căci cad instituțiile are-i poartă... Ravaillac l-a ucis pe Henric al IV-lea, și Damiens l-a njunghiat pe Ludovic al XV-lea, amîndoi zadarnic; în schimb, cînd a zburcut revoluția, procesul și decapitarea lui Ludovic al XVI-lea s-au acut aproape ca o formalitate!

— Exemple vechi! zise Anghel. Orsini e de ieri!

— Dar Ficschi nu-i tot de ieri-alaltăieri? întrebă Alimănescu aprins, nroșindu-se în obraji și cu ochii deodată arzători. Cin? i- a dat jos pe

Ludovic-Fiip? Mașina infernală a lui Fieschi sau revoluția din februarie? Cine i-a gonit pe Burboni? Cuțitul lui Louvel sau revoluția din iulie 1830?

Începu deodată să tușească și se repezi afară. Când se-ntoarse era pământiu și-și ținea batista apăsată pe gură. Anghel sări în picioare și murmură:

— Iartă-mă...

— Ai înțeles? Întrebă cu glas stins bolnavul.

— Da, ai dreptate, zise iute Anghel Popescu.

— Sintem cițiva care vrem revoluția, zise Alimănescu. Nu ne mulțumim cu o reformă sau două... vrem să vedem republica, votul universal, poporul...

Se întinse pe pat și închise ochii, apoi adăugă cu glas sfârșit:

— Poporul liber și... înarmat...

Anghel zise:

— Odihnește-te. Să stau cu tine?

— Nu... șopti celălalt. Du-te... și caută-ți casă... îmi trece imediat; e o slăbiciune...

Anghel îi strînse mîna și plecă. Bolnavul deschise ochii azurii și privi tavanul pe care igrasia desenase figuri ciudate. Fața palidă și cu barbă blondă, privirea blindă și visătoare a celui ce zăcea pe pat, de le-ar fi văzut cineva în clipa aceea, ar fi zis că sînt ale unui om de o mare puritate și bunătate. Bolnavul stătea acolo și se gîndea, și aștepta. Nu mai avea mult timp... dar era la sfîrșitul lui mai și totul trebuia să se dezlănțuie în iunie. Avea să mai trăiască pîn-atunci, și să-și vadă visul cu ochii.

V

In vremea aceea, Anghel Popescu, care-și adusese aminte că are de dat o lecție, mergea repede pe străzi, pierdut în gînduri. Când trecu peste Podul Mogoșoaiei, o caleașca venea în trap mare; el umbla așa de năuc, încît caii ajunseseră peste el, gata să-l zdrobească. Vizitiul răcni și Anghel sări îndărăt; pălăria îi căzu pe spate, jos în praf. Se aplecă, o ridică și o șterse cu mîneca, roșu la față, sub risetele unor trecători. Plecă mai departe, asudat, cu ochii

țintă în gol.

Întră pe poarta de fier a casei din Culmea Veche și urcă scările, trăgînd pe el și potrivindu-și redingota strîmtă care nu mai avea mult pînă să se crape la încheieturi. Feciorul îl primi binevoitor.

— Să trăiți, dom'le Anghel, cu o familiaritate pe care n-o avea față de musafirii simandicoși. Nu era om rău, feciorul; nici nu-și dădea seama că Anghel Popescu se strîmbă și se încruntă abia văzut, cînd îl aude. Anghel Popescu ar fi vrut să fie primit ori cu „Intră, măi neică”, ori cu închinăciunea mută rezervată boierilor; dar așa, să fie un fel de boier care nu e boier... Trăgînd mereu de hăinuța-i neagră, trecu prin două saloane, apoi în coridor și bătu la ușă.

Îi deschise guvernanta franțuzoaică, cu o veselie neobișnuită la ea. Davida abia dădu din cap... Părea tristă și morocănoasă. Avea o rochie de mătase de un verde întunecat, strălucitor și metalic cum e ciobul de sticlă în spărtură; lăsase deschiși doi nasturi la gît, unde se vedea o gropiță, începutul pieptului.

— *Voyons*, Davida, iar ești despletită, zise mademoiselle Marchand cu o falsă nemulțumire. În același timp trase cu ochiul la Anghel Popescu, care se uita la Davida, cu părul ei negru ca noaptea, cu pleoapele pure plecate, și-și trăgea în jos pe el redingota tocită.

— Ei, începeți să lucrați. Ce mai faci, domnule Popesco? Ce mai e nou prin oraș? Se spune că guvernul a izbutit iarăși să amîne dezbaterea despre chestiunea pămînturilor...

Anghel Popescu rămăsese cu furia jignită și desperată de adineauri mocnînd în el. De aceea, timiditatea și tulburarea îi pieriră pentru o clipă și vorbi, cu capul în pămînt și cu tonul lui înăbușit, încăpăținat și ferm:

— Domnul Vogoride luptă cu multă energie pentru apărarea nedreptății.

— Cum? A, asta a fost foarte bine zis! „Cu energie, pentru apărarea nedreptății”. Mademoiselle Marchand era încîntată; repetă iarăși fraza:

— E aproape o epigramă; *vous etes bien spirituel*.

Davida ridicase ochii și-l privea pe Anghel Popescu, pe care-l vedea cu adevărat întîia oară. Își scotea caietele dintr-un secreter de

' Ești foarte spiritual.

lemn de trandafir de pe care începeau să cadă încrustatiile și de aceea fusese mutat din salon în odaia ei. întrebă:

— Ce e nedreptatea?

Anghel Popescu murmură, mereru cu hotărîrea minioasă ce-l stăpînise pe drum:

— Pot să vă spun ce socotește domnul Vogoride că e dreptate și nedreptate. Drepte sînt privilegiile și abuzurile. Nedreaptă, lupta pentru libertate.

Se gîdea: „Nu mai pot fi nici sluga lor. E prietenul casei; poate că or să se supere și să se lipsească de mine. N-o s-o mai văd. Ei și? N-am să mai sufăr...” îl dorea înima, și-i părea rău că vorbise. Dar nu se mai putea opri. De aceea răspunse și la a doua întrebare a domnișoarei Marchand.

— Și ce e, după dumneata, dreptatea?

— Dreptatea, domnișoară, e binele omenirii!

— Bravo, domnul meu. Se vede că ai fost în Franța, spuse mademoiselle Marchand. Ce spui, Davida?

Fata se uita mereu la Anghel Popescu.

— Cred - murmură ea - cred că e o gîndire nobilă... *Cest noblement pense...*

Anghel Popescu se așteptase la o răceală de gheață; și iată că vorbele lui fuseseră primite cu admirație. Era întia oară cînd i se înîmpla asta, și-l cuprinse un val de recunoștință pentru mademoiselle Marchand și pentru Davida. Dar tocmai de aceea amuți, și nu mai fu în stare să spună vreun cuvînt mai cu miez. După cîteva încercări de-a învia conversația la care Anghel Popescu nu răspundea decît cu „da” sau „nu”, guvernanta se ridică.

— Davida, am cîteva cumpărături de făcut în oraș. Dacă vrei să iei ceaiul, suni; am să-i dau eu ordin Anastasiei.

Și se retrase demnă. Anghel Popescu îi dădu Davidei lecția de algebră, simțind mereu că i se încurcă gîndurile de o bucurie tremurătoare pe care nu îndrăznea să și-o mărturisească. Nu cumva... S-ar putea oare? Dar Davida nu ceru ceaiul și se despărți de el cu obișnuita-i muțenie morocănoasă. Pe drum îndărăt, Anghel Popescu văzu întia dată că e primăvară. Cerul era albastru, soarele tare, în curțile dimprejurul caselor cu coloane de stuc ciripeau păsările în castani și în tei; copiii se jucau în praful ulițelor nepietruite; șiruri de care cu boi

treceau încet, depășite la trap de echipajele elegante, cu cucoane în mătăsuri și cu pene de struț la pălărie; de pe trotuare domnii le salutau cu un gest larg al miinii înmănușate, care ținea jobenul și-apoi mergeau mai departe pe troturarul pe care ucenici cu șorțuri murdare făceau opturi de apă cu o pilnie și o cană, spre a pieri apoi înăuntrul dughenilor ce miroseau a cafea, a pește sărat și a mirodenii. Clopotele băteau în turlile bisericilor, precupeți încovoiați sub cobilițe își strigau marfa, mahalagii tineri adunați pe la răs_pintii vorbeau tare și rideau, din grădina unui birt se auzea țîrit de scripcă. Anghel Popescu se opri în fața unei ferestre pe care era lipită o hîrtie: *De închiriat*. Unde era intrarea? Se uită împrejur. O curte îngustă, umedă, întunecoasă, ca o fîntînă; în fund se vedea un fel de podișcă împrejmuită cu parmaclic de fier; deasupra era acoperișul. Aici erau desigur odăite mici, cu tencuiala cojită, în care trăiau conțopiști, studenți, slujbași mărunți ieșiți la pensie. Găsi în sfîrșit ușa, bătută și deschisă o femeie grasă în halat de macat roșu, legată la cap cu tulpă pembe.

— Aveți de închiriat?

Da, avea. îl duse tocmai sus, sub acoperișul de șindrilă, pe o podișcă cu parmaclic de fier; o odaie mai înaltă decît largă, deși era foarte scundă; un fel de carceră, cu un pat, o masă, un scaun și un scrin mîncat de vreme.

— De sertare trebuie să tragi binișor, că se cam desfac și eu nu plătesc timplarul; orice meremet îl faci din punga dumatăle.

Chiria era de zece lei pe lună, pe care Anghel îi plăti dinainte și se duse să-și ia boarfele de acasă. Popa era la biserică; surorile îl primiră cu risete:

— Ei, ai venit la vorba noastră? Ești lipitoare, sau ni se pare nouă?

Dar cînd îl văzură că-și face o boccea din lucruri și iese cu ea pe ușă, amuțiră. Erau afit de uimite încît nici nu se gîndiră să se ia după el, să-l vadă unde se duce. Cu o excitare a nervilor care se deosebea de o bucurie obișnuită și sănătoasă, Anghel Popescu se mută în locuința cea nouă. Se uita la pereții coșcoviți și totuși nu-și putea stăpîni un simțămînt de mulțumire și de triumf. „Sînt liber! Sînt liber!” își zicea el încercînd sertarele scrinului, care într-adevăr era gata să se deschioleze în miinile lui. „JE și mai multă mizerie ca la Paris, dar aici nu sînt din mila nimănui. Aicea n-am stăpîn!”

Se trînti pe patul şubred şi care mirosea a vechitura şi a sărăcie şi visă, multă vreme, cu miinile sub cap. Şi cu toate că pe fereastra fără perdele venea o lumină gălbuie, ştia el că afară e soare şi cer şi primăvară. îndrăzneala, îşi spunea Anghel Popescu, cu o înflăcărare înfrigurată, cu o încordare aproape de neîndurat a nervilor: îndrăzneala, asta-i lipsise. Şi la Paris, şi aici, fuseseră anumite împrejurări în care era sigur că viaţa şi soarta îi deschid o uşă; nu păşise înăuntru, din tembelism. „Au dreptate surioarele - îşi zise el zîbind ironic - că sînt căzut din lună. Dar acum s-a isprăvit.” Făcuse marea descoperire. Găsise cheia. De-acum înainte, nimic nu-l va mai putea opri să trăiască aşa cum se socotea merit să trăiască, adică nobil, curat, pătimaş şi eroic.

în clipa aceea, fără ca el să ştie, Davida Cozianu se gîdea la el. Şi, de asemenea, Anghel Popescu n-avea să ştie niciodată cum se gîdea la el, ce socoteli întortochiate, ce calcule subţiri, cutezătoare, nebuneşti, cotite, se ţeseau în mintea ei aprinsă care se hrănise atîta cu autori clasici, de o gravitate apăsătoare, şi cu singurătate.

Seara, Anghel se duse la Alimănescu să-i spună unde şi-a găsit casă; statură multă vreme de vorbă.

— Pari foarte mulţumit, zise Alimănescu. Eşti ca un om înamorat.

Şi zîmbi binevoitor, ca dintr-o mare depărtare. Anghel nici nu clipi din ochi, şi vorbi de altceva. Izbuti să se stăpînească şi să nu vorbească despre ce simţea; dar nu izbuti să-şi înăbuşe frămîntarea şi agitaţia; umbla prin odaia matematicianului, în lumina galbenă a lămpii cu glob de porţelan, şi Alimănescu, de pe pat, îl urmărea cu privirea-i visătoare, albastră. Anghel perora despre necesitatea acţiunii violente şi făcea fraze mari şi romantice, iar cellalt îi trîntea din cînd în cînd cite una din axiomele sale de geometru al revoluţiei.

în zilele următoare, Anghel se duse des în Culmea Veche. Domnişoara Marchand avea totdeauna de supravegheat ceva în casă, de făcut ceva ce nu suferea întîrziere şi dispărea, lăsîndu-l singur cu Davida. într-o zi, cînd şi doamna Cozianu lipsea de acasă - era în vizită la vorniceasa Sturza, bolnavă - şi Anghel îi explica elementele geometriei descriptive, Davida puse creionul jos şi întrebă, cu un aer visător:

— Astăzi sînt obosită. N-ai vrea să-mi povesteşti ceva... despre Paris? Şi sună să vie ceaiul Peste cîteva minute, cu ceaşcn în mină,

Anghel Popescu se străduia să nu tremure uşor de încordare, fiindcă farfuria şi ceaşca zornăiau, abia perceptibil, dar făcîndu-l să roşească.

— N-am cunoscut' acelaşi Paris pe care-l ştiu oamenii bogaţi, zise el cu un zîmbet silit.

„îndrăzneală - se gîdea el - îndrăzneală şi sinceritate.”

— Sînt prin apropierea teatrelor birturi la subsol, unde aerul miroase a pivniţă şi a alcool, şi unde oameni cu feţele brăzdate, scobite, cu ochii sticloşi, beau absint ca să uite de mizerie. Mă duceam acolo nu ca să beau, ci ca să mă întîlnesc cu anumiţi prieteni...

Şi se opri. Să spună? îndrăzneala îl va salva. Numai îndrăzneala. în toate lucrurile trebuie să mergi pînă la capăt.

— Dumneata nici nu ştii, duduie Davida; dar îţi spun, fiindcă mi se pare că eşti singura persoană care poţi înţelege... Sper - nu: cred, sînt sigur că înţelegi nobleţea revoluţiei. De acolo, din subsoluri, din odăile sărace ale foburgurilor, o să pornească explozia. Bonaparte şade pe un butoi cu praf de puşcă şi azi-mîine are să sară în aer! Şi el ştie asta. Ştie foarte bine, că doar nu-s decît doi-trei ani de cînd i-a adus aminte Orsini.

— Acela care-a tras cu pistolul în el?

— Da, acela! Eram acolo şi m-am dus să-l văd la ghilotină! Niciodată nu mi s-a părut un om mai mîndru şi mai frumos decît Orsini cînd s-a urcat pe eşafod!

Se făcuse şi mai galben ca de obicei şi ochii de cărbune stîns îi străluceau. Davida îl privea ţîntă.

— Povesteşte-mi despre Orsini, îl rugă ea şi-i zîmbi - cu zîmbetul ei atît de rar şi care încă părea de copil. îl ascultă multă vreme. Se juca în neştire cu o batistă de dantelă pe care la sfîrşit o virî în minecă şi spuse:

— La noi, oameni de aceştia nu sînt...

— Sînt şi la noi, îngăimă Anghel Popescu.

După aceea tăcură amîndoi multă vreme, într-o încordare pe care fiecare o simţea numai pentru sine. Deodată Davida îşi acoperi faţa cu miinile şi se cutremură. Anghel Popescu se ridică în picioare înfiorat.

— Duduie Davida... ce e? Ce s-a întîmplat? Ce-am făcut?

Ea nu-şi dezlipa miinile de pe faţă. Anghel Popescu făcu o mişcare, voi să fugă s-o cheme pe mademoiselle Marchand în ajutor, făcu

un pas înainte întinzînd minile. Davida își luă palmele de pe ochi și se uită la el, galbenă și cu privirea arzătoare. îl întrebă:

— Să-ți spun?

Nici nu era o întrebare. Anghel Popescu, pierdut, nu răspunse.

— Aud pe cineva, șopti Davida. Șezi și ia o carte.

Se prefăcură că lucrează. Anghel Popescu tremura. Davida îl cercea cu coada ochiului. Nu se auzea nimic, nu se mișca nimeni. Davida se ridică și sună. întrebă pe țigancă unde e mademoiselle Marchand. Plecase. Anghel Popescu așteptă să iasă slujnica; era tulburat, îi bătea inima, asuda de emoție și se pregătea nici el nu știa pentru ce clipă supremă a vieții lui, dar Davida îi spuse:

— Te rog, acumă pleacă. Trebuie să mă mai gîndesc.

— Dar... de ce...

— Nu, lasă-mă, du-te. O să vorbim... Vino... vino miine.

Și, în ușa, îi spuse:

— Pînă atunci, am să mă gîndesc la dumneata...

într-adevăr, se gîndi la el, nu așa cum s-ar fi așteptat Anghel Popescu, ci cîntărindu-l, calculînd, întrebîndu-se cît și pînă unde se poate încrede în el. Iar Anghel stătu încuiat în odăița lui, sărînd uneori de pe pat și plimbîndu-se ca într-o cușcă, pînă amețea, împrejurul mesei nevopsite și a unicului scaun.

Era într-o stare de exaltare care-l făcea să nici nu poată minca. Bea apă din cînd în cînd și pornea iarăși în jurul mesei. Podeaua scîrțîia cumplit. Vecinii de dedesubt bătura de citeva ori în tavan, degeaba. în sfîrșit cineva bătu și în ușa; Anghel deschise și se trezi în fața unui bătrîn cu tichie de atlas și halat ca un anterior de negustor armean; omul i se plînsese că nu se poate odihni.

— Sint bolnav și doctorul mi-a spus să mă plimb zece ceasuri pe zi, răspunse Anghel și-l împinse afară. îi venea să rîdă, i se părea că viața abia acum începe, că e minunată, de necrezut, că se întîmplă a avea lucruri despre care auzise sau citise în cărți. Noaptea nu izbuti să doarmă. Nici nu voia să doarmă. Vedea mereu minile fine și negricioase ale Davidei cum îi acopereau fața. „Are nevoie de mine. O s-o salvez. O s-o ajut. N-o să-i cer nimic în schimb, decît s-o pot vedea, să stăm de vorbă ca adineauri. Ce fericire! Ce fericire!” Ar fi vrut să mulțumească, să se închine, dar n-avea cui: doar vieții, întîmplării - și lui

însuși, care era îndrăzneț și neînfricat, gata de faptele cele mai mari și mai eroice.

A doua zi, vibrînd de încordare, cu capul înfierbîntat, tremurînd de emoție, sosi cu un sfert de ceas mai devreme și, pînă să vie ora hotărîtă, se plimbă pe stradă. Trei echipaje strălucitoare intrară în curte și traseră la peron; cîțiva domni eleganți urcară treptele și intrară în casă, iar trăsurile ieșiră pe poarta cealaltă și traseră la trotuar. Anghel Popescu îi privi fără invidie: de-ar ști ei ce era în el, cine era el, l-ar învidia ei. Le era superior; aproape că-i era milă de ei.

Intră și el și trecu, urmîndu-l pe fecior, printre saloanele unde lumea vorbea fără să-l ia în seamă. Bătu în ușa Davidei. Deschise chiar Davida. Era singură. Avea tot rochia verde, dar încheiată pînă la gît. Îi pofti să șadă. Apoi tăcură. Guvernanta nu era acolo: plecată, de bună seamă, după cumpărăturile ei neobișnuit de frecvente în vremea din urmă.

— M-am gîndit mult la dumneata, îngîmă Davida. Anghel Popescu plănuiase să-i cadă în genunchi, să-i sărute mîna, dar nu putu; era ca paralizat, cu brațele și picioarele moi.

— M-am gîndit la dumneata... și încă nu știu...

— Ce? șopti înecat Anghel.

— încă nu știu... dacă pot avea încredere...

— Davida... îngăimă el și alunecă din fotoliu, căzîndu-i în genunchi. Ea înțepeni abia văzut, parcă ar fi vrut să se dea îndărăt și n-avea unde.

— Nu știu dacă ești omul pe care... îl visez eu.

Tonul îi era fals; nu visa deloc un asemenea om.

Se aplecă spre el:

— Ai văzut cine e în casă la noi?

— Nnu... n-am...

— E omul cel mai odios, cel mai infam, cel mai mîrșav! suflă Davida, aplecîndu-se și mai mult spre el. Anghel îi simțea răsufarea parfumată, de ființă tînără, și mireasma părului spălat de țigănci cu floare de tei și de mușețel. E omul care ne dezonoarează țara, care pătează numele celor mai bune familii, tiran, desfrînat, ipocrit, obraznic, un om care face rușine pămîntului pe care-l calcă!

— Cine? îngăimă Anghel Popescu.

— Cine? Mai întrebi cine? Nu-l cunoști? Ești mai puțin decît credeam, zise Davida și întoarse capul. Anghel rămase o clipă mut, apoi întrebă nesigur:

— Vogoride?

Davida îl privi drept în față; era atît de schimbată de patimă, încît Anghel Popescu își pierdu mințile de tot.

— Te-a jignit pe dumneata?

— Pe mine? Cum îndrăznești să gîndești așa ceva? Crezi că mă poate atinge jignirea unui grecotei infam ca el? Ah, lasă-mă, văz că numai vorbele erau de dumneata. Te pretinzi republican și revoluționar și trebuie eu să te învăț că n-au a face jigniri personale, n-au a face interese mărunte și josnice, ci o cauză mai înaltă și mai nobilă. Cred că am greșit...

Tăcură o clipă.

— Ia loc; șezi în fotoliul acela... Să sun să aducă ceaiul? întrebă Davida cu o răceală care-l deznădăjdui pe Anghel Popescu. Anastasia aduse ceaiul, apoi ieși fără un cuvînt. Nu se auzea decît murmurul ibricului de argint.

Davida turnă ceaiul, îi puse zahăr. Clinchetul linguriței răsună în tăcere.

— Toată lumea îl urăște, zise Davida. Cine nu-l urăște? Cunoști pe cineva care nu-l detestă și nu-l urăște?

— Da, zise sec Anghel Popescu. Toți boierii mari ale căror interese le apără!

Și, privind-o cu o curiozitate nouă, infrișat de o idee pe care nu îndrăznea s-o gîndească pînă la capăt, întreabă:

— Dudaie Davida... ce ai cu el?

Davida începuse să plîngă, de nervi, de furie, de nerăbdare că nu mergea totul atît de simplu cum plănuiise ea.

— Eu... nu pot iubi libertatea? zise ea cu glasul întretăiat de plîns. Eu... trebuie să fiu la fel cu toți cei din lumea mea? Nu poți avea încredere în mine? Eu nu am idealuri?

Lacrimile i se uscară îndată și ultimele cuvinte le rosti cu pasiune și furie; nu fiindcă într-adevăr ar fi avut idealurile lui Anghel Popescu, dar dacă în clipa aceea avea poftă să spună că are idealuri, trebuia ca oricine s-o crează, și în starea de nervi în care se afla, cea mai mică șovăire o scotea din fire și o făcea să fiarbă de iritație. Dar această mică

scorpie cu pletele negre zbîrlite, cu ochii arzînd în obrazul îngust și pal, îl încîntă. îi căzu la genunchi și-i sărută miinile mici și negricioase, dar ea și le trase îndărăt, cutremurîndu-se. El nu observă, această mică mișcare de dezgust. Ridea tulburat, fericit, biiguind cuvinte fără șir. Davida se așeză și-l lăsă să-i ia mina; spuse încruntată:

— N-ar fi trebuit să-ți vorbesc...

— De ce? întrebă Anghel, deodată speriat.

— Nu ești în stare să-ți sacrifici viața pentru un ideal...

— Ba sînt, zise Anghel, pe un ton sec și ferm. Sînt.

Ea îl privi atît de fix și de întunecat, încît altul ar fi crezut-o nebună.

— Minți, șopti Davida. Anghel se făcu galben.

— Nu mă înjosi... sînt un om sărac, n-am decît onoarea.

Ea se strîmbă disprețuitor. Anghel vorbi apăsător:

— Dudaie Davida... ia seama ce spui!

Ea, cît era de tînără și de subțire și de uscățivă, adună într-o privire și într-un cuvînt mai multă ironie veninoasă decît un sobor de cucoane bătrîne în cap cu vorniceasa Sturza și șuieră deslușit, aproape silabisind:

— Orsini!

Anghel se roși, apoi se îngălbeni. Exclamă, desperat:

— Dudaie Davida... nu e momentul! M-am gîndit... dar nu e momentul!

— Ha-ha! Ha-ha! rise otrăvit Davida, *cu o veselie exagerată, silită.

—... dar dacă va face trebuință cauzei, ascultă-mă... eu voi fi acela.

— Cauzei? sări Davida. Și cînd va face trebuință cauzei? Cînd o să-și facă mendrele încă vreo cîțiva ani! E mai ușor să te ascunzi după interesele cauzei, decît să-ți pui viața în joc!

Anghel o luă de miini și o scutură.

— *Miine!* înțelegi? *Miine* ți-aș dovedi ce-i în sufletul meu! Nu miine, azi! Dar nu pot! Nu pot!

— *Orsini!* scrișni Davida, rîzînd ațîțător. *Orsini!*

— înțelege, că le-am fîgăduit prietenilor mei că nu voi face nimic fără să știe ei!

— Să știe! De ce n-ar...

Și Davida se opri la jumătatea frazei. Nu. Nu trebuia să știe nimeni nimic.

— Nu mi-ar da voie! Ei văd altfel lucrurile!

— Minți! Ți-e frică! exclamă Davida și începu să plîngă silit, ascuzîndu-și fața. Îmi pare rău că ți-am vorbit! Țipă ea înăbușit Nu trebuia! Trebuia să tac și să încerc eu, cu mîna asta! Anghel Popescu îi sărută pumnul mic, negricios, crispat și rosti anevoie:

— Bine, am s-o fac...

Davida îl privi atunci drept în față, și-i zîmbi. El se uită la ea, cutremurat, aproape cu spaimă, și vru să spună ceva, dar nu izbuti decît să-și miște buzele și i se umplură ochii de lacrimi. Davida îi luă fața între miini; Anghel Popescu se înfiora la atingerea asta și închise ochii, iar lacrimile începură să-i curgă pe obraji. Cînd îi deschise, Davida nu mai era în fața lui. Se ridicase, subțire și mlădioasă, și căuta ceva în secreterul cel vechi din lemn de tradafir. Scoase din sertar un pistol și-l aduse:

— E al lui tata. E încărcat.

Era un pistol de duel, cu țeava lungă, în șase muchii, și cu minerul împodobit cu sîdef.

— Trebuie să Țintești așa.

Și-i arătă lui Anghel Popescu cum să tragă; el se lăsă învățat, ca în vis. Tot ca în vis ascultă explicațiile ei, unde îl poate găsi pe Vogoride, unde îl poate aștepta.

— Zilele astea am să-ți trimit vorbă, cu locul și ceasul unde-l vei afla.

Anghel Popescu stătea în picioare, amețit. Davida îl îmbrățișa și se strînse la pieptul lui, iar el se aplecă s-o sărute, pierdut; ea îi întinse obrazul stîng, fraged și rece. După ce plecă el, își șterse obrazul. Nu-i ajungea. Își turnă apă și se spălă pe față. Își schimbă și rochia.

Anghel Popescu se-ntoarse umblind în neștire, se-ntinsese pe pat și seara, noaptea, dimineața rămase acolo, galben, nădușit, cu creierii arzînd. Se duse iarăși la Davida, unde o găsi și pe mademoiselle Marchand, care însă, după ce-i învălui într-o privire pătrunzătoare, pe el descompus la față și pe Davida neschimbată, închisă și mută, ieși ca să pregătească ea însăși ceaiul.

— *Ces pauvres femmes ne savent pas ce que c'est qu'un the bien fait.*\

• Bietele femei, nu știu ce înseamnă un ceai bine preparat.

Davida îl întrebă pe Anghel:

— Ți-i frică?

Asta, cu un zîmbet batjocoritor și trufaș. Anghel se îndreptă, jignit.

— Nu - zise el trist - mai voiam să te văd.

— Ascultă - șopti repede Davida - o să am grijă să nu ți se-ntimple nimic. Nu trebuie să te vază nimeni atunci... fiindcă vreau să ne mai întîlnim.

Anghel Popescu își puse mîna pe inimă. Îl dureau de o fericire ciudată, sfâșietoare, întunecată, pe care n-o știa și de care nu auzise niciodată:

în zilele următoare, veni iarăși. Vorbeau repede și în taină. Apoi se hotărîră: miine, Anghel avea să se ducă să-l aștepte pe Vogoride la locul potrivit

Dar a doua zi nu se întîmplă nimic. Anghel Popescu veni spre seară. Feciorul îi spuse că duduia Davida nu e acasă. Anghel așteptă în stradă să vadă trăsura întorcîndu-se cu Davida din oraș, dar nici o trăsură nu se întoarse, pînă după miezul nopții. Anghel Popescu veni și a doua zi dimineața. „Duduia Davida era în oraș.” După-amiază veni iar. „Era ocupată.” A treia zi mai încercă o dată și-nțelese, în sfârșit, că Davida nu vrea să-l primească. Plecă încet pe Culmea Veche în jos, spre oraș.

Până atunci nu se mai dusese pe la „Thoma” Alimănescu, doctor în științe (promoția 1854) al universității pe care a întemeiat-o în 1215 Robert de Sorbon. Dar acuma, deși ai era frică de întrevvedere cu dănsul, nu se putea împotrivi; așa dădea seama că, deși nu vrea, o ia mereu pe ulițe din ce în ce mai apropiate de locuința lui Alimănescu. În sfârșit (era seară și lampagiii aprindeau felinarele pe străzi) urcă în beznă scara strîmtă și bătu la ușă. Dinăuntru vocea matematicianului îl întrebă cine e, apoi ușa se deschise.

— Intră repede, șopti Alimănescu, al trase înăuntru și închise ușa după el. În odaie era fum gros, perdelele erau trase și înghesuială; erau mai mulți oameni decît data trecută; tănărul Prodan mai adusese cîțiva colegieni de vîrsta lui, Iovanache venise cu un deputat cu favoriți cărunți și sprîncene stufoase, care votase cu Bălcescu și Ion Ionescu în comisiile guvernului provizoriu din 1848, locotenentul Măldărescu era însoțit de încă vreo trei-patru tineri ofițeri, din care unul avea lampasurile și pieptarul albe și epoletele roșii ale regimentului doi de

lăncieri, iar altul uniforma albastră a infanteriei de linie. Măldărescu yorbea, cu spatele la soba cu patru coloane, spoită alb. Era calm, precis și ferm - încă și mai mult ca de obicei. Asta, fiindcă știa că dacă se afla de complot, putea să-și piardă viața.

— Nu putem fi siguri că toată oștirea o să-ntoarcă puștile cu gura-n jos și-o să treacă de partea revoluției... dar de tras, n-o să tragă! Regimentul de lăncieri și regimentul întâi de infanterie de linie sînt ca și sigure pentru noi. Atîta vă pot spune în chip pozitiv.

Tăcu și se uită liniștit și plin de stăpînire de sine la cei din jur. Deputatul mirii:

— Mai mult nici nu ne trebuie...

— Nu putem porni numai cu elemente cunoscute și sigure, zise Alimănescu. Cîte avem, sînt destule ca să facem începutul. Apoi, voința poporului le va tîri cu sine și pe celelalte. Iar pe cele care se vor sumeți a se opune, le va zdrobi.

Se uită împrejur.

— Amici dragi, mie problema mi se pare rezolvată! Unul din ofițeri strigă „ura!” dar se rezează la el, rîzînd, ca să-l facă să tacă: puteau fi arestați, deși Agia era mai atentă la agitația țărănimii la barierile orașului. Prodan spuse:

— Domnule Alimănescu, dacă n-o să avem luni cincizeci de mii de țărani pe Cîmpul Filaretului, n-o să fie nici unul!

— Pleci chiar tu prin sate? întrebă Alimănescu

— Plec și eu cu băieții ăștia...

În colțul lui, sprijinit de zid, Anghel Popescu asculta, cuprins de o enervare, de un neasfîmpăr, de o strîngere de inimă nemaipomenită. Deodată ridică glasul:

— Dar dacă adunarea va fi oprită de poliție?

Toți se-ntoarseră spre el. Alimănescu rise:

— N-ai bi tu grijă... Cîteva zeci de mii de oameni nu pot fi opriți de polițai, ci numai de oștire; iar dacă oștirea se frînge în mîna guvernului, ca o sabie cu oțelul crăpat... nu mai e nici o stavilă în fața voinei poporului!

Odaia se umplu de un murmur aprobativ. Anghel plecase ochii în fața privirii albastre a lui Alimănescu; îi bătea inima, tare de tot. „Și-atunci eu... n-o să am nici o parte măreață, voi rămîne neștiut?” Vanitatea lui suferea; îi era frică de Davida care-o să-l disprețuiască,

și-apoi, așa cum plănuiau aceștia de aici lucrurile, nu va mai fi un uriaș zdrobind tirania... va rămîne doar feciorul popii Agapit, iar ca revoluționar, unul ca mulți alții, mult mai puțin important decît locotenentul Măldărescu, de pildă, sau Prodan, îndemînaticul agitator. Simți deodată că-i dușmănește, că le pizmuiește satisfacția hotărîtă și aerul ferm și activ. Se strecură afară cu cei dintîi care plecau, în timp ce Iovanache îl lua la o parte pe Alimănescu, ca să-i șoptească la ureche:

— Știi că Kogălniceanu și Rosetti s-au cam speriat de proporțiile pe care le va lua totul ca să nu mai vorbim de Brătianu și Carada... Kogălniceanu ar vrea reforme, nu revoluție... Rosetti s-a speriat de cînd cu iulie 48 la Paris, cînd au scăpat muncitorii din frîu... iar Brătianu și Carada și ai lor s-ar mulțumi să fie împrîprietări ei... Trebuie să le forțăm mîna. Ai înțeles?

— Știam, murmură Alimănescu. Și chiar *după* aceea, trebuie să veghem, să nu pățim ce-au pățit republicanii francezi în februarie, cînd s-au trezit cu ducele de Orleans pe un cal alb, cu tricolorul în brațe, la *Hdtel de Vüle*... Am prevăzut și posibilitatea asta... Aici ne pot ajuta trupa răsculată și masele din stradă. Oftă. Era palid, dar îmbujorat la față și ochii albaștri îi erau luminoși și curați.

— Mai sînt trei zile, spuse el.

VI

-y n zilele acelea (începuse vara, era cald și bătea un vînt uscat

I dinspre Bărăgan) Lăscăruș Lascari ajunsese mai agitat decît ori-

JL cînd. Se plimba prin casă în halat și papuci, cu mîinile în buzunare și sunînd ca de obicei cîteva napoleoni amestecați cu fire de tutun. Bea cafele, umbla nervos printre mobilele prăfuite ale casei lui de bur-lac cu perdelele trase și îmbîcsite de fum de țigări de foi și aburi de ca-fea, își ștergea fruntea cu o batistă mototolită, pe care spre prînz, cînd căldura ajungea înăbușitoare, și-o vîra între guler și gît. Mîinile îi erau umede și lipicioase; cerea altă batistă, își ștergea palmele; peste două minute, batista era mototolită și murdară și mîinile lui Lăscăruș iarăși umede.

În sfîrșit, nu mai putu răbda; deschise ușa și bătă din palme.

— Spune-i lui Nicolae să tragă la scară! strigă Lăscăruș în penumbra anticamerei cu perdele trase și pe care sticlele colorate, roșiatice și albastrii, ale marchizei de deasupra intrării o umpleau cu fișii de lumină roșie și albastră în care jucau miriade de fire de praf.

Lăscăruș își strînse cravata, lepădă halatul și-și puse o haină cenușie și o pălărie cu fundul rotund, blestemîndu-le și înjurînd. Avea să moară înăbușit în guler și cu capul fiert sub pălărie! Se urcă în trăsură, și caii porniră la trap pe străzile liniștite, prăfuite, printre case cu jaluzelele trase, printre curțile cu copaci adormiți în soare, sub cerul albastru-cenușiu, prevestitor de secetă. Lăscăruș simțea citeodată că-i e frig, apoi asuda iar. De ce nu-i spusese nimic? Ce se întimpla? Cînd intră în curtea Cozienilor, în fața căreia așteptau trei trăsură în stradă la umbra unor duzi, se uită la ferestre. Fațada lungă și tencuită galben, încoronată cu oribile creneluri de cărămidă, nu-i destăinuia nimic. Ferestrele înalte *à la française* erau mute, astupate cu perdele. În anticameră îi dădu pălăria feciorului:

— Boierii sînt acasă?

— E conîța și duduia, conașule.

— Au musafiri?

— A venit cuconul Șerban și luminăția sa prințul Ghica și sora conîței.

Lăscăruș nu mai ascultă și intră ștergîndu-și fruntea și gîtul gras și alb. Înăuntru era răcoare și umbră. Într-un colț al salonului celui mare, doamna Cozianu, într-o rochie albă, și soră-sa Oteleșanca, în verde deschis ca o apă, își făceau vînt cu evantaiile de dantelă și fildeș; domnii stăteau în picioare lingă una din ferestre și vorbeau încet.

— A, Lăscăruș, bine că ai venit, zise Sofia Cozianu. Mai spune-ne altceva decît ce auzim de un ceas; oamenii ăștia ne-au înnebunit cu politica.

— Păi, să mă iertați, că nici eu nu pot vorbi de altceva; sărut mîna, conîță Sofio, sărut mîna, Ortanso. Fierbe tot orașul; arde mocnit. Se pregătește ceva: vodă cheamă mereu oamenii politici la el, Rosetti adună în fiecare seară mărimile *lor* și complotează pînă noaptea tîrziu, Kogălniceanu a început să nu mai ascundă că socotește necesar *un coup de force*¹, într-un cuvînt totul atîrnă de un fir. Respectele

¹ Un gest de forță.

mele, *prince*; bună ziua, Șerbane. Ei, ce facem? Izbucnește vulcanul? îi lași să facă adunarea de 11 iunie?

Șerban Vogoride era ceva mai palid ca de obicei; înalt și spătos, în jachetă neagră, cu vestă albă și cămașa scrobîtată, de un alb strălucitor, se îndreaptă din șale, cu pieptul și cu pîntecul înainte.

— Nu pot îngădui cu nici un preț o asemenea adunare. Vor să adune masele prostimii, să le agite cu ideile revoluționare care ne-au făcut atîta rău acum mai vreo zece ani. Nu pot îngădui; sînt un vulpoi prea bătrîn ca să cred ce se spune, că totul o să decurgă în ordine și că n-o să se întimplă nimic. În cîteva ceasuri ne putem trezi cu revoluție în București; și vodă nu s-ar supăra; îl cunosc bine; ar fi în stare să se puie în capul lor. Nu. Niciodată!

Luminăția sa beizadea Mitică își mîngîia favoriții și dădea din cap: da, așa era. Vorbise oracolul, și nu mai era nimic de adăugat. Lăscăruș Lascari se uita împrejur: unde-o fi guvernanta? Fo'oliile cu buchete de trandafiri pe tapiserie, buchete de trandafiri legați cu panglici de mătase filînd într-un vînt inexistent nu-i spuneau nimic. Comodele pîntecoase din lemn de trandafir, harfa aurită și pianul din fundul salonului, portretele de Aman, al căror ulei lucea în penumbră, nu-i spuneau ce voia el să știe. Încetă să mai asculte ce se vorbește și se așeză, ștergîndu-și fața cu batista mototolită, care devenise cenușie. Se agita în fotoliu, fața grasă și albă îi tresărea în ticuri surprinzătoare, răspundea de-a-ndoaselea la întrebări.

— Ce-i cu Lăscăruș? Ce-i cu dumneata, omule? se miră Sofia Cozianu cu rîsul ei plin și voluptuos.

— Căldura, cucoană, căldura... și grija, răspunse sincer Lăscăruș.

— Ce, ți-e frică? Uite, ia exemplu de la Șerban, care-i ca o stîncă.

— Lui nu-i pasă de ce-mi pasă mie, zise Lăscăruș, dar cînd le văzu pe cucoane că ridică sprîncenele, își luă seama.

— Adică, vreau să spui că e mai curajos; eu simt că mi se cutremură pămîntul sub picioare. E grav ce se întimpla; e foarte grav!

Vorbea de cu totul altceva, dar cucoanele crezură că se gîndește la politică și le cuprinse și pe ele îngrijorarea. Afară se auziră huruind trăsură și peste cîteva clipe intrară alți musafiri: prieteni de-ai Cozienilor, doi membri din Moldova ai Adunării, care țineau să vorbească neapărat cu Șerban Vogoride înainte de ședința de după-amiază, două fete Grădișteanu cu guvernanta lor, madame d'Aubigny, și care

veniseră s-o vadă pe Davida. Se iscă zgomot, bărbații se adunară într-un colț împrejurul lui Vogoride, Davida apărură într-o rochie galbenă, cu mâneci scurte, și se retrase într-un colț cu fetele, Sofia Cozianu rămase într-un cerc de cucoane și de oameni în vîrstă. Lăscăruș, cu miinile în buzunare, se plimbă prin salon, uitîndu-se fără interes la tablouri și trăgînd cu ochiul la mademoiselle Marchand, în negru, care vorbea cu madame d'Aubigny. în sfîrșit, îi întîlni privirea, rece, și verde, și impersonală. „Ce e cu ea? A innebunit? îmi trage chiulul? își bate joc de mine?” se întrebă speriat și furios Lăscăruș și iar începură să-l treacă sudorile. Nu fu chip să-i vorbească guvernantei nici la masă, unde rămase toată lumea, și unde Lăscăruș mîncă mult și repede, cu un aer scirbit, și azvîrlind căutături furișe spre mademoiselle Marchand.

Cînd se ridică toată lumea de la masă ca să treacă în salon pentru cafea, Lăscăruș se opri și cînd ajunse lîngă el mademoiselle Marchand, o auzi că-i șoptește:

— Bună ziua, domnule Lascari; ce mai faceți? Am să vă vorbesc.

Și se depărta, fără să mai aștepte răspunsul. Dar peste cîteva minute, cînd domnii își aprindeau țigările, iar Davida și fetele se adunaseră ca să aleagă o bucată din partiturile azvîrlite pe capacul pianului, mademoiselle Marchand se apropie ca din întîmplat de Lăscăruș, care numaidecît o apostrofă în șoaptă, furios:

— Ce faci? Nu știu nimic! Credeam că ți-ai luat anumite obligații! De ce nu mă ții la curent?

Voia să-i aducă aminte de banii pe care i-i dăduse, dar se stăpîni, de frică să n-o jignească și să nu se trezească și cu banii pierduți, și cu treaba nefăcută. Zgîrcenia, dorința, frica, furia îl făceau să tremure, își ștergea fața și-și vîra batista pe sub guler.

— Vrei să-mi explici?

— O să vă explic, dacă-mi lăsați timpul pe care-l risipiți cu întrebări inutile, murmură guvernanta. Cred că Davida e pe punctul să-și piardă capul pentru *un petit jeune homme de rien du tout* \ o nimica toată, profesorul ei de matematici... L-ați văzut pe-aici, un tînăr în negru, sărăcăcios, un protejat al casei... Nu l-ați văzut niciodată?

• Pentru un tinerel de nimica.

— Matematici? Profesor? Un june pe care l-a trimis Cozianu la Paris? îl știu; dar ce-a găsit la el? Inspiră milă; e penibil, e ridicol! îl știu foarte bine; are aerul de-a fi bolnav. Cum să nu-l știu! Dar cit de departe au mers lucrurile? Ai băgat bine de seamă să nu se întîmple nimic? Nu vreau să viu prea tîrziu! N-am nici o încredere în...

Voia să spuie „în dumneata”, dar se opri și de astă dată.

— N-am nici o încredere; sînt foarte nemulțumit de dumneata. De ce nu m-ai ținut la curent? Dacă-mi spuneai, n-aș fi consimțit! E o greșeală gravă!

— Este exact ce mi-ați cerut, murmură rece mademoiselle Marchand.

— Nu, nu ți-am cerut nimic, șopti Lăscăruș nervos. Și-acum ce facem? Ce faci? Ce-i de făcut?

— E din ce în ce mai nervoasă, are crize de plîns și nu vrea să spuie nimic; azi mi-a cerut s-o las să ia trăsura și să se ducă în oraș. Am refuzat. Atunci a acceptat să meargă cu mine împreună și m-a implorat s-o las să coboare și să se ducă singură, sînt sigură că la el, iar eu s-o aștept în trăsura.

— Bine, dar e nemaiauzit! E primejdios! Ți dai seama ce se poate întîmpla? suflă Lăscăruș.

— Nu se va întîmpla nimic; am s-o urmez după un minut de la intrarea ei în casă, am s-o aduc îndărăt și trimit chiar azi după-amiază o scrisoare domnului Cozianu. Mîine va sosi, iar poimiine, n-aveți decît să stați de vorbă cu el. Da, doamnă, e o bucată foarte frumoasă, și fiica dumneavoastră o cîntă ca un înger, zise ea zîmbind politicos doamnei Grădișteanu, care se apropiase.

— Ce vreme obositoare, nu-i așa, domnule Lascari? întrebă doamna Grădișteanu.

— E de neîndurat! Simt că innebunesc! spuse Lăscăruș cu o convingere și o tărie neașteptată. Doamna Grădișteanu îl privi mirată, dar nu spuse nimic.

Cînd domnii începură să-și ia rămas bun, fiindcă plecau la ședința Adunării, Sofia Cozianu îl opri o clipă pe Șerban Vogoride și schimbă cîteva vorbe cu el, cu glas scăzut:

— Te aștept deseară, șopti ea. Mi-ai lipsit zilele astea.

— Nu-s eu de vină, știi bine... Vin negreșit...

— Și vreau să mă și sfătuiesc cu tine: Davida îmi dă de gîndit; nu știu ce e cu ea, e obraznică, ciudată, insuportabilă...

— Bine, o să vorbim și de Davida... după ce se hotărăște ce facem cu manifestarea populară de 11 iunie, zimbi Șerban Vogoride.

— Rîzi de grijile mele mărunte, zise doamna Cozianu.

— Nu rîd, spuse el cu bunăvoință; dar fiecare lucru la vremea sa și la locul său... în ordinea importanței. Vorbim deseară, draga mea.

Se înclină, îi sărută mîna și ieși pe peron.

Lăscăruș Lascari trebuia să plece și el tot într-acolo. Găsi prilejul să mai treacă pe lingă mademoiselle Marchand și să-i sufle:

— Să bagi bine de seamă... Norocul dumitale atîrnă de ce se va întîmpla... Mai ales, nimic ireparabil...

Și plecă repede, agitat, luîndu-l de braț pe Vogoride și lipindu-se de el.

— Acum e acum, Șerbanel!

Ceilalți deputați vorbeau și glumeau nervos, încordați, socotind că azi și mîine sînt dezbaterile hotărîtoare, că reforma agrară va putea fi aminată sau întoarsă după voia partidului conservator, dacă azi sau mîine vor obține majoritatea în chestiunea aparent neînsemnată a manifestației de 11 iunie.

Lăscăruș, în trăsura lui Vogoride (a lui proprie îi urma la pas), se uita peste capetele oamenilor adunați de o parte și de alta a aleii. Deodată i se pără că un om pe care-l cunoaște îl privește cu o atenție extraordinară. Cine era? Nu putu să-și aducă aminte, căci chiar în clipa aceea simți o lovitură în pălărie și jobenul îi căzu jos, în trăsura. Lăscăruș se aplecă fulgerător, ghemuit de frică.

— Dau cu pietre! îngînă el, dar Vogoride nu-l auzi, căci un „Huoo!” uriaș izbucni din masa de sute de oameni care se uitau la ei. Căii se speriară și urcară dealul la trap; sus, vizitiul îi opri și începură să tremure, nădușiți. Vogoride, palid, mirii:

— Am să pun baionetele pe ei... să-i învăț eu minte. Și intră în Adunare, fără să se uite nici în dreapta, nici în stînga; Lăscăruș îl urmă, zvîrlind împrejur priviri speriate, și întrebîndu-se cine oare era omul care-l privea astfel. îi era cunoscut. Cine era?

Cei ce au luat parte la această ședință a Adunării n-aveau s-o uite niciodată. Drumul pînă acolo ducea prin orașul zdrobit de căldură, peste gîrla galbenă și aproape secată, ce-și scurgea apa groasă.

tulbure, dinspre mahalaua tabacilor, cu mirosurile ei putrede și pestilențiale; aerul era uscat, praful plutea peste oraș și turlele celor o sută de biserici păreau mai depărtate în negura gălbuie sub cerul de un albastru fără strălucire, apăsător, înăbușitor. Pe ulițele dimprejur se îngrămădeau grupuri de oameni, se auzeau strigăte, înspre hanul lui Manuc și mahalaua Lipsanilor mulțimea era deasă și se despărțeau din ea inși care alergau fără să se poată ghici de ce și încotro, dar păreau să aibă o țintă precisă și un rost tainic și poruncitor. Șirul lung de trăsuri urca neîncetat, la pas, intra pe sub bolta turnului Mitropoliei, unde crucile aurite străluceau stins deasupra turlelor galbene ale bisericii celei mari. Mulți deputați urcau pe jos; pe laturile urcuşului pietruit erau adunați privitori în grupuri din care izbucneau aplauze la trecerea cîte unui om politic popular, și strigăte furioase și insultătoare la apariția miniştrilor conservatori. Copacii deşi şi tu- fişurile ce acopereau costişele dealului, pînă la zidurile vechi de mănăstire, erau plini de praf şi nici măcar rarele adieri fierbinţi dinspre cîmpie nu le tulburau nemişcarea împietrită. Toată colina părea de piatră nisipoasă, galben-cenuşie, pe care se tirau ca nişte gînganii negre trăsurile, şi ca nişte furnici oamenii în negru, cu jobenul pe cap, într-un şir necurmat. Sus, între biserica Mitropoliei şi clădirea Adunării, era înghesuială de trăsuri şi oameni. Deputaţii intrau salutîndu-se cu un aer de înţelegere cu prietenii politici şi cu o politeţe ironică şi duşmănoasă cu adversarii.

Înăuntru, în sala cea mare cu portretul sultanului şi cu acela, mai mic, al principelui domnitor, aerul era înăbuşitor; la început se deschiseseră ferestrele, dar la glasul primilor oratori ferestrele se umplură de capete de curioşi şi preşedintele porunci să fie închise. De aici încolo, dezbaterile se desfășurară într-o zăpuşală apăsătoare, care ațîța nervii. Din bănci, răcnete şi întreruperi țîşneau în mijlocul discursurilor de la tribună. Preşedintele își agita clopoțelul. Pînă şi înalții prelați, cu potcapuri negre şi văluri călugăreşti, cu cruci împodobite cu ametiste pe piept, sub barba căruntă, se arătau neliniștiți şi chiar agitați, ei altădată de un calm cu totul eclesiastic. Kogălniceanu se urcă la tribună, rotofei şi pleşuv, cu un braț de cărți la subsoară; le puse pe tribună şi-şi șterse ochelarii, apoi începu să vorbească. În mijlocul perioadelor celor mai avîntate şi mai generoase, pe cînd vocea-i grasă şi melodică rostogolea imagini vaste şi raționamente

strălucitoare, ochii îi alunecau uneori spre banca miniiterială*, 'i'ih'd'Λ Șerban Vogoride ședea cu capul în piept, fără să-l privească. Lăscăruș Lascari își ștergea gîtul întinzînd dizgrațios bărbia. Vecinul lui se aplecă spre dînsul și-i șopti:

— Leul oratoriei noastre parlamentare se teme de un singur ins.

Un membru al opoziției, care auzise, șopti mai tare:

— Leul e Vogoride, și *dînsul* se teme de Kogălniceanu! Leul a în-tîlnit omul!

— Sst! Sst! șuierară deputații din băncile Învecinate. Lăscăruș se mișcă fără astîmpăr; soarele zăpușitor Încălzea geamurile, tăia în bucăți sala cîi paloșele-i de lumină, lăsând bucăți mari în umbră. Lăscăruș își feri ochii de soarele care-l orbea. Președintele, biroul secretarilor și al stenografilor, tribuna însăși erau în semiîntuneric; se vedeau sticlind ochelarii lui Kogălniceanu și răsuna giasu-i mare și cîntător, care mergea la inimă. Banca miniștrilor era în lumină; doi își ștergeau fețele de nădușeală. Vogoride ședea mereu cu capul în piept.

Lăscăruș pierduse șirul și nu asculta. Deodată 11 văzu pe Vogoride că se ridică în picioare și-și dădu seama că e tăcere. Kogălniceanu coborîse, în aplauzele a jumătate din Adunare. Trebuia să răspundă cabinetul și o făcea, în numele întregului guvern, oratorul cel mai bun al conservatorilor. După obiceiul său, fără să se urce la tribună, Vogoride își îndreptă talia masivă și se-ntoarse spre băncile din stînga, pe care le privi rece și fulgerător prin monoclu.

— A vorbit cu arta sa bine cunoscută domnul Kogălniceanu, dar s-o spunem pe șleau: chiar dacă eu aș fi de două ori mai mare orator decît dumneata, da, domnule Kogălniceanu, îți admir geniul, chiar dacă aș avea un glas de sirenă, o gură de aur, nu i-aș putea convinge pe aderenții dumitale. Ei și-au însușit cuvîntul domnului Disraeli: „*Un discurs bun mi-a schimbat uneori convingerile, dar niciodată votul!*”

Risete ațîțate izbucniră pe băncile din latura dreaptă; înalții prelați zîmbiră, întorcîndu-și bărbile unui către cellalt în stingă deputații murmurau furioși, unu! strigă:

— Așa sînteți dumneavoastră, nu noi!

— Domnilor - tună Vogoride și se înveseli deodată - de ce să ne ascundem după principii generoase? Vreți să le dați țaranilor un bacșiș sub formă de pămînt și să scoateți la mezat, pentru dumneavoastră și

ai dumneavoastră, uriașele moșii mănăstirești și încă și mai uriașele moșii ale statului!

Murmurul creșcu.

— E cinic! spuse de la locul lui Kogălniceanu, indignat. Deputații mîrîiau, doi se ridicară vorbind tare, ceva nedeslușit, acoperiți de clopoțelul președintelui.

— Vreți să vă urcați? Cine vă împiedică? rîse Vogoride, scoțându-și monoclu și vorbind ca într-un salon. Slujbele vă stau la îndemînă. Dar dumneavoastră vreți totul dintr-o dată, dintr-o singură lovitură! Nu vreți să urcați pe trepte, ci pe umerii noștri, apoi de acolo pe streășină, și hop pe acoperiș! Veți cădea și vă veți frînge gîtul!

Două-trei exclamații indignate. Dar în rest, tăcere, mărăituri ânăbușite. îi lovisе în plin pe cei mai mulți dintre liberali; cu asemenea lovituri date în punctul cel mai sensibil al adversarilor, în ipocrizia și venalitatea lor, ținea el la putere cabinetul conservator. Simțind momentul potrivit, Constantin Filipescu se ridică în partea dreaptă a Adunării și, cu mîna în vesta albă, citi o interpelare:

— Din zvon am aflat că pe Cîmpul Filaretului, zis și Cîmpia Libertății, este a se face pentru ziua de 11 iunie o serbare, care va purta numirea de serbare națională.

Spusese „va purta numirea” cu un dispreț rece. întrebă „dacă de ministeriul actual este recunoscută o asemenea serbare... căci anul trecut, sub ministeriul Golescu, s-a făcut tot la acest loc un banchet, ce a luat o turnură politică...”

Se uită la băncile din stînga. De acolo, un deputat îi strigă:

— Ei și?

— Cât despre mine, domnule ministru - urmă Filipescu întorcându-se către Vogoride - aș dori să înceteze asemenea adunări, care nu pot avea alt rezultat decît acela ar dezordinii!

Și se așeză, fără să se mai uite la Vogoride, deși acesta îi redactase textul interpelării, și Lăscăruș, care știa, începu să arunce priviri curioase în dreapta și-n stînga, să vadă cum vor reacționa adversarii. Tăceau. Vogoride se ridică și răspunse: voise să tolereze serbarea, dar în urma tonului în care fusese anunțată întrunirea de către comitetul ei de inițiativă, o va interzice. Din latura stingă, se ridică Anton Arion, cu pletele negre fluturând și cu gesturi vii; spuse ironic:

— M-am conformat unei circulare emise de cabinetul condus de domnul Dimitrie Ghica!

Beizadea Mitică sări de lingă Vogoride și spuse:

— Să se citească ordinul ce am dat!

— Aduceți *Monitorul* și veți vedea! rise batjocoritor Arion. Beizadea Mitică își încruntă sprincenele cărunte, în căutarea unui sofism; în sfârșit găsi.

— Ordinul nu era pentru 11 iunie.

— N-am zis că era pentru 11 iunie, exclamă Arion, vesel că-l prinsese pe prinț.

Vogoride simți că trebuie să interviev. Se ridică și, plin de gravitate și falsă mîhnire, zise:

— Nu e în căderea nici unui particular a aduna mulțimea sub nici un pretext!

Prințul Ghica bodogănea:

— Cinci-șase oameni... zic că sînt reprezentanți ai nației!

Un deputat „roșu” se ridică și strigă:

— Poporul are drept a se întruni! Nici o lege nu oprește adunările!

Vogoride se-ntoarse spre generalul Florescu. Ca deputat, purta o redingotă neagră, și își mîngîia nervos barbișonul a *l'impăriele*. Florescu se ridică și citi următoarea propunere:

— „în toate statele civilizate sînt legi contra atrupamentelor. O asemenea lege e din cele mai urgente și la noi, și guvernul să aibă a o supune Adunării cit mai în grabă”, semnat: I. Florescu, prințul Alexandru Mavrocordat, G. Văleanu, Corlătescu, Castroianu, *Șerban Vogoride*.

— încă o libertate mai puțin! exclamă Kogălniceanu. Deputații se ridicau de la locurile lor.

— Statele civilizate! strigă Arion. Civilizația înseamnă în limbajul dumneavoastră inchiziția!

Tremura de indignare. Vogoride se ridică. Se făcu iarăși tăcere. Și acum, cu o mare gravitate, aproape emoționată, Vogoride rosti răspicat:

— Domnilor, manifestația ce se plănuiește nu se va face cu buchete de trandafiri, ci cu topoare, cuțite, sulite, furci și chiar puști! Să înce-teze a mai crește pe pămîntul țării asemenea trandafiri, al căror parfum este otrava cea mai ucigătoare pentru societatea noastră! Pacea

I

socială, domnilor, e scăparea țării și voi preferi moartea înainte de a călca sau lăsa să se calce vreuna din legile țării!

— Are lacrimi în ochi, săracul Șerban, zise mișcat beizadea Mitică întorcîndu-se spre vecinii săi.

— Cer Adunării ori închiderea discuției, ori aminarca ei pentru miine, 9 iunie! încheie Vogoride și se așeză la loc.

— Aminarea pentru 9, pentru 10, pentru calendele grecești! rise Kogălniceanu. Ce tactician! Ce abil comediant!

— Continuăm discuția! Discuția! strigau cei dimprejurul său.

— La vot! răcneau conservatorii. La vot!

într-o încordare care putea să scapere dintr-o dată în încăierare, cu priviri sfidătoare, amenințări și cuvinte dușmănoase: „Ne mai întîl-nim, domnule, pe alt teren!”, se trecu la vot și majoritatea conserva-toare obținu aminarea. Deputații se ridicau, tropotul pașilor și murmu-rul glasurilor învălmășite și ațîțate umplură sala. Kogălniceanu și pri-etenii rămaseră între bănci și tribună. Vogoride își ștergea monoclul.

— Ai fost măreț, Șerbane, zise Dimitrie Ghica strîngîndu-i mina, și cu obrazii tremurînd de emoție sub favoriții cărunți.

Vogoride dădu din umeri.

— Apăr pas cu pas un bastion pierdut, spuse el descurajat. își făcu loc spre ieșire urmat de o gloată de amici politici. în ușă era înghe-suială. Trecură cu greu printre oamenii adunați pe scări, pe care cițiva vardisti îi țineau cu greu la o parte. Priviri dușmănoase și tăcere întîm-pinară ivirea lui Vogoride. El își înțepeni monoclul în ochi și ceni trăsura. Nimeni nu-i răspunse. Lăscăruș Lascari întrebă un vardist unde e trăsura excelenței sale.

— A plecat acasă, să trăiți!

— Cine-a spus să plece acasă? întrebă Vogoride care auzise și era la un pas de ei, cu prințul Ghica de braț.

— A venit un tînăr în negru, cam galben la față, și a spus că-i poruncă de la excelența voastră; m-am dus la vizitiu de i-am spus, și-a plecat.

— Vino să te iau eu cu trăsura mea, zise beizadea Mitică. Sau urcă-te în trăsura lui Lăscăruș, că ești în drumul lui.

Și se duseră toți trei la trăsura lui Lăscăruș, care-și ștergea fața de sudoare.

— Ne vedem miine dimineață - sau poate astă-seară la Sofia^
m-auzi, Șerbane? *

— Bine, luminăția ta, fie pe deseară, spuse Vogoride, urcându-se în trăsură. Împrejurul lor era înghesuală, vizitiii strigau să se facă loc, caii sforăiau, gata să dea peste privitorii ce se îmbulzeau printre echi-paje. Pe cind trăsura se urnea încet în urma altor două ce intraseră pe sub turnul Mitropoliei, Vogoride se întoarse spre Lăscăruș:

— Ce-a fost gluma cu trăsura mea?

Lăscăruș voi să răspundă, dar amuți deodată și închise ochii infri-coșat. Trăsura intrase sub turn și ieșea chiar în clipa aceea. În față aveau orașul, cu zecile de mii de acoperișuri, cu masele de verdeață întunecată ale grădinilor și ale zăvoaielor, cu turlele bisericilor sclip-pind în abureala roșiatic-purpurie a asfințitului care învăpăia văzduhul plin de pulberi deasupra Cotrocenilor. Și aici, la un pas, lipit de zidul turnului, stătea un om tânăr îmbrăcat în negru, a cărui față galbenă ca ceara, ai cărui ochi ca niște cărbuni stinși, Lăscăruș Lascari le recu-noscu într-o fulgerare: era omul care-l privise la sosire. Tânărul ridica un pistol și-i ținea. Lăscăruș închise ochii. Pocnetul detunăturii îi asurzi urechea dreaptă. Simți mirosul tare de praf de pușcă ars.

O clipă nu știu nimic. Apoi se gândi: „Nu m-a lovit! Nu m-a lovit! Nu m-a lovit!” răcni în el o bucurie uriașă și spaima. Avea să urmeze încă un foc. Dar nu urmă nimic. Deschise ochii. Fumul alb de praf de pușcă se destramă. Se uită spre stînga: tufișurile se mișcă o clipă, apoi împietriră din nou. „A fugit.”

— Ce-a fost Șerbane? Îngăimă Lăscăruș înghețat de frică. Șerban Vogoride ședea în dreapta lui, cu capul pe piept ca pe banca ministerială. Dar nu mai avea pălărie. Pălăria căzuse jos în fundul trăsुरii. Șerban era schimbat la față, cu ochii întredeschiși, și părea ciudat, parcă se gîndea la ceva, sau încerca să-și amintească de ceva, din răsputeri.

— Ce e, Șerbane? Ești amărit? se gîngăvi Lăscăruș, simțind că i se face frig. În clipa aceea auzi, limpede de tot, deși departe, cum strigă cineva:

— în Vogoride au tras!

Își dădu seama că e glasul lui Dimitrie Ghica. Dar nu mai știu de nimic cităva vreme. Oamenii care se repeziră la trăsura, întrebările

incîlcite, răcnetele, agitația vardiștilor, glasul prefectului poliției, Nicolae Bibescu, care striga:

— Să se închidă porțile! Să nu mai iasă nimeni din incinta Adunării!

Toate astea nu-l putură scoate din năuceala care-l făcea să scoată numai vorbe fără șir. Întreg acel sfert de ceas fu numai zăpăceală, strigăte, agitație. Abia tirziu veni un escadron din regimentul întâi de lăncieri, să păstreze locurile și să gonească pe nepoftiți. Dar până noaptea târziu se adunară grupuri de curioși, care nu se puteau apro-pia, căci soldații le spuneau fără asprime:

— La o parte, domnilor! La o parte!

Sus, în curtea Mitropoliei, locotenentul Măldărescu descăleca și dădu frânele calului în mina unui soldat. Apoi urcă scara, cu sabia zăn-gănind pe treptele de piatră. Îl văzuse la sosire, într-un grup, pe Iova-nache, care părea tulburat și-i azvârlise o privire întrebătoare, la care el, de sus din șa, dăduse din umeri a neștiință. Acum intră în marea sală și făcu cîțiva pași printre scaunele răsturnate. Hirtii rămăseseră pe pupitre și pe covorul roșu de pe jos. Nu era nimeni. Se uită împrejur cu un aer sever și nemulțumit. Asta era revoluția populară? Astea erau baricadele pe ulițele Bucureștilor? Ieși, târîndu-și sabia pe covor. Afa-ră, în umbră, un lăncier din escadron salută, bătând din pînteni.

— Să trăiți.

— Bună seara, Roșea...

— Domnule locotenent... vă raportează... o să se dea acuma pămînt la oameni?

Măldărescu zări dincolo de soldat, în întuneric, un grup. Ascultau. Așteptau un răspuns.

— Cred c-o să se dea, zise Măldărescu și se-ntoarse, simțind că-l sugru-ia gulerul înalt, roșu.

vn

Lăscăruș Lascari se duse acasă și bău cafele, plimbîndu-se singur prin odaie. Știa mademoiselle Marchand? Ce amestec avea? Știa Davida? Ce rost avea Davida în toate astea? Lui Lăscăruș îi era frică pentru el, pentru patima lui, frică de lucrurile necunoscute care se puteau întîmpla. Seara târziu nu mai putu răbda,

ceru cealaltă trăsură - pe cea de după-amiază, cu perna plină de sînge, voia s-o dea la carosier, să-i schimbe perna, și s-o vîndă, cu preț cit mai bun - și porni. La Cozieni erau luminate numai două ferestre. Putu intra ca prieten al casei. „Cucoana Sofia era bolnavă." Ceru să vorbească guvernantei. Palidă, cu părul netezit și strîns în coc, mademoiselle Marchand îl întâmpină în salonul pustiu unde ardea numai o lampă.

— *C'est terrible, cette pauvre madame Cozianu souffre effroyablement* \ zise ea. Pentru Vogoride nu avu nici un cuvînt. Lăscăruș, livid și gras, o spiona cu ochii lui tulburi.

— Da, Vogoride era un prieten bun al lor ..

Guvernanta strînse buzele și nu spuse nimic. Lăscăruș mai încercă de vreo două ori să aducă vorba despre Vogoride, dar ea tăcea îndărăt-nic, în sfîrșit, spuse:

— Era un om rău.

„Nu știe nimic", se gîndi Lăscăruș, care schimbă vorba numai-decît:

— Azi după-amiază, ați fost acolo?

— Da... Tînărul nu era acasă... Dar însăși vizita e de ajuns. I-am și trimis scrisoarea, cu amîndouă veștile, domnului Cozianu.

— Foarte bine! Foarte bine... Foarte bine!

— Domnule Lascari... v-ați mai gîndit la mine?

— N-ai nici o teamă, domnișoară. Cum se face treaba, ești o persoană independentă. Nu bogată, dar cu mica dumitale independență materială, zise grăbit și larg Lăscăruș. Guvernanta înclină ușor capul.

— Mulțumesc... Sînteți foarte generos...

— Așa sîntem noi, orientalii. Ce face Davida?

— Are o criză de nervi, ca și maică-sa, dar din alte motive, cred... Plînge și nu vrea să vadă pe nimeni. Parcă e nebună...

— Aha, așa... murmură gînditor Lăscăruș. Bine, bună seara; am să mai viu pe aici și miine.

A doua zi și a treia zi, Lăscăruș care stătuse să se gîndească toată noaptea, umhînd ca un strigoi și sunîndu-și nervos banii în buzunar, umblă prin tot orașul. Află că principele Cuza se infuriase cumplit de vîrsarea de sînge, ceruse să se descopere numaidecît făptașul și că

foarte mulți oameni fuseseră luați pe sus și închiși la Plumbuita. Nimeni nu se îndoia că fapta fusese pusă la cale în cercurile din jurul lui Rosetti și Kogălniceanu, deși aceștia se lepădau de asasinat și de răspunderea morală pentru el. Lăscăruș îi vizită chiar și pe ei, spre marea lor surprindere. Ceru să le vorbească între patru ochi și se arătă părtaș al ideilor lor, de multă vreme bătut de gîndul de a-i urma pe ei, nu pe conservatori în arena politică. De altfel, lăsa să se înțeleagă că el știe cine a plănuit și cine a săvîrșit fapta; frămîntîndu-se în fotoliu, zîmbind cu dinții lui verzui și schimonosindu-și fața în ticuri șirete și amabile, îi băgă în cap lui Rosetti că de bună seamă „conul Mihalache" a urzit atentatul și că însuși vodă nu e străin de el, iar lui Kogălniceanu îi insinua că el, Lăscăruș, are dovezi sigure de răspunderea lui Rosetti, „și poate chiar a lui Cuza". Așa, din bănuieli și zvonuri obscure, din convorbiri tainice în doi, la flacăra galbenă a unei lămpi al cărei abajur lumina numai covorul de pe masa de lucru a lui CA. Rosetti sau a lui Kogălniceanu, se țesu urzeala de nesiguranță, de vinovăție amestecată cu triumf, care a dus, precum se știe, la închiderea anchetei și la neștiința desăvîrșită ce domnește pînă astăzi asupra pricinilor imediate ale uciderii lui Șerban Vogoride. Dar din toate astea, Lăscăruș Lascari se alese cu stima, amestecată cu oarecare teamă și repulsie, a fruntașilor opoziției; iar după lovitura de stat a lui Cuza, naivii se mirară văzîndu-l membru al Camerei în sînul partidului lui Kogălniceanu și C. A. Rosetti, în care partid, de altfel, ascensiunea lui a fost pe cit de nevăzută, pe atît de reală, mai ales cînd Brătianu începu să-și intemeieze dominația absolută asupra partidului liberal și să-i îndrepte politica spre coaliția de mai tirziu.

Lăscăruș nu veni a doua zi în casa din Culmea Veche; se întîlni cu Cozianu, întors de la țară în îmbulzeala de redingote negre, cucoane în doliu, ofițeri în mare ținută și cu o fundă neagră la minerul sâbiei, ce astupa Podul Mogoșoaiei în fața bisericii Sărindar, unde era expus trupul răposatului, în frac, cu ordinele și decorațiile turcești, rusești, austriece și românești schpindu-i pe piept și cu o luminare în miini. Pe cînd trecea Cuza, urmat de ofițerii curții și de miniștri, Lăscăruș se apropie de Cozianu, care se întîlnea cu prieteni și rude și împărțea străngeri de miini. Cozianu era în prada unei agitații ciudate; era galben și desperat, căci își dădea seama, ca toată lumea de altfel, că reforma agrară se va înfăptui acum, că principalul ei adversar căzuse; și

· E îngrozitor, biata doamnă Cozianu suferă înspăimîntător.

pe de altă parte nu-și mai încăpea în piele de bucurie că-l vede întins pe catafalc pe Vogoride. De aceea, trecea neîncetat de la o întunecare funebră la niște rînjete cu totul nelalocul lor. Unora le răspundea cu gravitate lugubră:

— O mare nenorocire, monșer... un dezastru pentru țară... și o mare pierdere pentru noi...

Iar altora, cu un fel de veselie de om care se ține să nu izbucnească în ris:

— Sigur, monșer: și-a făcut-o singur! I-am spus de multe ori, dar n-a vrut să m-asculte...

La altă întrebare, se posomora iar:

— Sofia? E bolnavă... exagerează și ea...

Și izbucnea într-un ris stăpînit, satisfăcut.

— Ar trebui să înțeleagă că toți sîntem muritori, he-he-he!

Lăscăruș îi spuse discret:

— Sandule, am să-ți vorbesc într-o chestiune însemnată...

— Bine, vino după-amiază.

După-amiază, Lăscăruș veni și ceru să-i vorbească Davidei întii și să nu fie anunțat încă stăpînul casei. Era în frac, și cu un buchet de trandafiri albi în mînă. Davida trimise vorbă că se simte rău și că nu-l poate primi.

— Nu face nimic, mă duc eu să-i bat la ușă, zise Lăscăruș, îl lăsă acolo pe feciorul uimit și intră în odaia Davidei. Fata sări în sus de pe scaun. Era în rochia ei verde ca măslinea crudă, pusă neglijent, deschiată la mîneci și la gît. Era palidă, cu ochii mari și arzători și cu părul lucios răvășit pe umeri. Mademoiselle Marchand se ridică și ea în picioare și protestă:

— *Mais, monsieur...*

— Ca vechi prieten al familiei, pot să vorbesc singur cu pupila dumatăle; și am ceva foarte important să-i spun, zise Lăscăruș, amabil și strîmbînd-se de nervozitate. Lasă-ne o clipă singuri.

— Nu pleca! exclamă fata. N-am nimic de vorbit cu nimeni!

— Mă duc să-l avertizez pe tatăl dumatăle, murmură mademoiselle Marchand, ieși și se așeză pe un fotoliu în salon. Davida rămase singură cu Lăscăruș. Acesta puse buchetul pe o masă și spuse:

— Știi că am fost cu el în trăsură. Nimeni nu bănuiește măcar cine l-a omorît. Nimeni. Eu, însă, știu. Eram în trăsură.

Davida înțepeni, dreptă și priviridu-! fix cu ochii ei arzători. Era slabă și neagră și subțire - încă un copil. Lăscăruș, gras și nespălat (fracul îl făcea să pară și mai unsuros), zise:

— Ții mult la prietenul dumatăle?

— La care prieten? suflă Davida printre buze pălite și uscate.

— Care l-a omorît. Știi tu bine care, spuse familiar, aproape părințește, Lăscăruș Lascari și se așeză în fotoliul părăsit de mademoiselle Marchand.

— Știu tot, adăugă el.

— De unde? De la cine?

— Ce te privește? Pot să-ți spun un lucru. Vodă e scos din fire și vrea să-i spînzure pe făptaș și pe complicitii lui.

Nu era pedeapsă cu moartea în legile Principatelor Unite, dar Lăscăruș socotea că Davida nu știe și că în clipa asta n-are să se gîndească să controleze. Era doar un copil.

Spre marea lui surprindere, o văzu că se face verde și că suflă tremurînd:

— Să-l spînzure! Să-l spînzure! Să-l taie în bucăți, să-l toace mărunt, bucățică cu bucățică, uite-așa! Uite-așa!

Și toca în aer cu muchia miinilor, cu un gest de nebună. Avea ochii roșii și arși de plîns, duși în fundul capului.

— A îndrăznit, ticălosul... derbedeul... viermele... sluga ticăloasă... Să-l spînzure! Ciinele! Viermele! Să-l ucidă!

— Cum? întrebă Lăscăruș mirat și neîncrezător. Tu nu știi?

— Am fost la el după-amiază, să-i spun să nu-i facă nimic lui Șerban, să-i spun că nu pot, că-l iubesc pe Șerban, că-l iubesc, că-l iubesc...

Și căzu CB capul pe brațe, izbucnind în plîns sfîșietor.

— Aha, va să zică pentru asta te-ai dus la el cu franțuzoiaca.. murmură Lăscăruș.

— Dahahabaa... hohoti Davida, zdruncinîndt-se de plîns. Să-l homoare... să-l ho... ho... homoare...

— Stai, că nu merge cum vrei matale, fetițe, zise rece Lăscăruș. Cazi și tu în capcană... Dacă-l prinde, o să spuie tot; o să știe aia dc la Agie să scoată din el și ce n-a făcut. O să se afie și de tine; o să i'ie un scandal cumplit; taică-tău își zboară creierii și maică-ta înnebunește.

Davidă se așeză, cu mâinile pe genunchi; îl privea, rătăcită, cu gura întredeschisă. Lăscăruș se apropie de ea și-i luă mîna într-ale lui; mîna aceea mică și rece și fragedă îl tulbură; o lăsa și se depărta iar; trebuia să-și păstreze cumpătul.

— Ca om politic și cetățean am datoria să spun că l-am văzut ridîcînd pistolul, zise Lăscăruș. Tremura. Tremura și Davidă. Dar Lăscăruș, tremurînd, zîmbea cu dinții-i verzi.

— Numai că eu țin la tine și la ai tăi, și n-am s-o fac. Mă duc chiar acum la taică-tău și te cer de nevastă.

Tăcu, așteptînd. Davidă se ridică și îngîmă:

— Nu...

— Ce-ai spus? întrebă amabil Lăscăruș, tremurînd. Davidă căzu pe pat și începu să plîngă. Lăscăruș se apropie și o mîngîie pe păr, pe umeri, pe spate, pe talie.

— Las' că nu-i nimic. Îți trece. O să scapi... Te scap eu... Și pe el îl scap...

Davidă începu să plîngă și mai tare, cu deznădejde, icnînd ca un copil. Lăscăruș deschise ușa și o chemă cu glas tare pe mademoiselle Marchand. Aceasta se ivi într-o clipă.

— Stai cu ea. N-o lăsa nici un pas, să nu facă vreo prostie. Și se duse la Alexandru Cozianu cu care se încuie în biroul acestuia. Cozianu era fericit că scăpase de Vogoride, turbat de ură pe nevastă-sa, speriat de ce-i spusese mademoiselle Marchand despre pasiunea netrebnică a Davidăi pentru un om de nimic, al cărui binefăcător fusese el, Cozianu. Aproape că-i sări de gât lui Lăscăruș când îl auzi că o cere pe Davidă.

— Tu ești un adevărat prieten! zise el îmbrățișându-l. Dar cu Davidă ai vorbit?

— Da, și primește, dacă dumneata primești.

— Bine că mă iubește ea cel puțin, murmură Cozianu, încrun-tîndu-se...

— O să trebuiască să vorbim și cu coana Sofia, zise Lăscăruș.

— E prea mîhnită acuma ca să se mai gîndească la copiii ei, rîse dur și amar Cozianu. Nu e nevoie.

În aceleași zile, Anghel Popescu veni de cîteva ori să întrebe de Davidă, dar slugile, care primiseră porunci strașnice de la mademoi-

selle Marchand, îl respinseră. Ceru să vorbească guvernantei, care-l primi cu răceală și cu un dispreț ucigător:

— După cum te-ai purtat în casa binefăcătorului dumitale, mă mir că mai ai nerușinarea să vii aici!

Anghel încercă să-i vorbească lui Cozianu, dar feciorii îi spuseră:

— Dom'le Anghel, nu mai veniți că nu e bine. E foc boierul...

Se întoarse acasă și zăcu pe pat singur, neștiut, fără să mînce. Cînd ieși și se mai duse o dată în Culmea Veche, află că boierii au plecat ca să facă la țară cununia duduului Davidă cu conașul Lăscăruș. Se-ntoarse în neștire, se culcă și nu se mai sculă: peste cîteva ceasuri, zăcea în delir pe pat, scuturat de friguri și chinuit de cumplite junghiuri în creier. Pierdu în curînd simțirea timpului scurs; i se păru că-i apar chipuri de oameni, că-i vorbesc, că-l acuză sau îl amenință. Unul îi apărură atît de schimbat, încît strigă la el:

— Piei, ești nălucă!

Era Alimănescu. Pămîntiu, cu ochii tulburi, cu fruntea plină de sudoare, clănțănind din dinți, dîrdîind, bolnavul îi făcu semn să dispară. Dar năluca nu dispăru, ci se aplecă asupra-i și-l acoperi cu ceva, șoptind:

— De ce nu m-ai ascultat?

Anghel ridică puțin capul cu ochi sticloși și nasul subțiat și-l privi, clănțănind din dinți.

— De ce nu m-ai ascultat? repetă dureros cellalt. Anghel își lăsa capul să-i recadă pe pernă și închise ochii.

— Le-ai făcut jocul lincezilor... nu voiau cu nici un preț *decît* o reformă... Le era frică de republică, de votul universal, de poporul înarmat... zise Alimănescu. atît de chinuit și de trist, încît Anghel își dădu seama de asta și prin delir.

— ... Au aminat manifestația, au oprit totul... i-am rugat, i-am implorat, au spus că nu mai face trebuință... și au trimis vorbă la sate că reforma se face și să stea liniștiți... Ah, dacă-ncercam măcar... dacă-ncercam..

Apoi mormăi, singur, cu deznădejde, amar:

— - Ne smulgeau revoluția din mîna, și-o trăgeau înapoi, ca în 48 la noi, ca în iulie 1830 la Paris, ca în februarie și iulie 1848. A intrat în ei diavolul lașității, al egoismului, al moderației, al compromisului... N-am să mai văd libertatea, Anghel, gemu el deodată, privindu-l

tulbure pe bolnav. Dar Anghel bolborosea ceva, cu ochii în tavan, și nu-l auzea.

Alimănescu sări în picioare și plecă alergînd pe stradă după un doctor; acesta însă nu putu decît diagnostica o febră cerebrală și un sfîrșit fatal; într-adevăr, Anghel Popescu muri peste două zile. Iar Toma Alimănescu, doctor în științe și practician al revoluției, fu doborît de ftizie în primăvara următoare.

Alexandru Cozianu o dădu afară pe mademoiselle Marchand, deși ea îi declară cu mindrie că n-are nimic să-și reproșeze, că a vegheat asupra onoarei și purtării Davidei, dar că n-avea nici o putere asupra sentimentelor fetei. Totuși, guvernanta nu se împotrivi prea mult; spera să se retragă acasă la Nogent cu micul capital, din care Lăscăruș urma să-i dea a doua jumătate; dar Lăscăruș îi trase chiulul, și nu-i dădu nimic; dimpotrivă, mademoiselle Marchand se trezi la hotel cu un mandat de expulzare: trebuia să plece din Principatele Unite în douăzeci și patru de ceasuri. De la plecarea ei, nu i se mai știe urma.

Cozianu și cu Sofia Cozianu trăiră la țară cîțiva ani. Cozianu nu vorbea cu nevastă-sa decît strict cît era nevoie. Prin 1870, muri dintr-o mîncare de ciuperci. Zvonurile care umblară o vreme, că l-ar fi otrăvit Florica, țiganka cu dinți putrezi, nu găsiră crezare. Sofia Cozianu se mărită iar, cu un baron Bodman, la Viena, și se crede că a fost fericită.

Iar Lăscăruș și Davida Lascari avură, încă din primii ani, cinci copii, ai căror urmași există și azi. Lăscăruș a fost unul din guvernatorii Băncii Naționale. S-a vorbit mult despre figura enigmatică și sinistă a lui Eugeniu Carada, care conducea din umbră „Oculă”, directoriu ascuns al partidului liberal. Dar Carada nu era decît o copie ștearsă a grasului și verzuiului Lascăr Lascari, inspiratorul livid al multora din manevrele politice ale liberalilor în anii aceia, astăzi de mult uitat, pe atunci aproape neștiut, dar cu atît mai puternic. A murit în Elveția, de un cancer, iar Davida i-a supraviețuit puțin. Există un portret al ei din 1860, o fotografie făcută după metoda, părăsită de atunci, a lui Daguerre. Și o altă fotografie din 1889, la un an înainte de moarte. Prima arată o fată de vreo optsprezece ani, în crinolină și cu fișii subțiri de dantele la gît și la mînece. Fața îi e îngustă, copilărească; Davida își ține capul sus, cu o mindrie feroce, iar ochii ei mari și negri privesc ca spre o soartă eroică și spre o lume în care ființa

aceasta are toate drepturile și va stăpîni totul și pe toți, după bunul ei plăcși poftele ei. A doua fotografie e a unei femei trecute de patruzeci de ani, colțuroasă, slabă, cu gura suptă și ochii încercănați; pare încă-păținată, uscată și dură, iar privirea ei e pustie, plină de deznădejdea ostenită a unui om care nu înțelege, n-a înțeles și nu va înțelege niciodată.

PARTEA A DOUA

Copilării

I

Intr-o dimineață de primăvară a anului 1874 sau 1875, Lăscăruș Lascari se pregătea să plece de la clubul partidului liberal și să se ducă acasă la prinz. Se schimbase în ultimii peste zece ani. Era tare gras; făcuse o burtă mare care trăgea în jos, niște șolduri și un șezut de sultană, încărunțise; părul rar îi era plin de mătreață și favoriții stufoși făceau ca obrajii lui rotunzi să pară și mai umflați. Cu hainele veșnic negre și veșnic mototolite, reverele de mătase ale redingotei veșnic pătate și presărate cu mătreață, Lăscăruș părea nesănătos; era prea alb, părul i se rărea prea tare, și încărunțise urît, murdar; te așteptai să-ți spună că e bolnav, de ceva grav, de vreo boală cumplită, că ascunde sub jiletca albă bube de lepră sau ceva asemănător; dar nimeni nu știa nimic de așa ceva, nici măcar el; minca și bea mult, fuma țigări de foi și bea cafele; zăcea pretutindeni prin fotolii, abia mișcându-se de la un fotoliu la altul, de acolo la trăsură, de acolo în alt fotoliu. În această odaie sumbră, cu perdele groase de catifea de culoarea puricelui (*ventre de pace evmouie*), unde totul se pierdea în umbra cafenie tăiată de lame de lumină intrate prin perdele și în care pluteau straturi de fum albastru de tutun, în această odaie cu console de marmură în colțuri și busturi de bronz pe ele - busturi de oameni politici cu barbișon à *Imperiale* sau cu bărbi pătrate (unora din ei sculptorul le făcuse și un lomion de bronz pe nas), în această odaie care mirosea a cafea și a trabucuri bune ajunse însă la stadiul cînd și ele miros greu și urît, domnii care nu erau alături la mesele de joc, sau dincolo, să citească ziarele, ședeau în fotolii și un grup se adunase împrejurul lui Lăscăruș Lascari, cufundat

în fotoliu, cu burta în sus, cu ochii întredeschiși și havana în gură. Mina dreaptă îi atârna inertă pînă la pămînt și ținea în ea un ziar: *The EastemEchocu* subtidul în franțuzește: *L'Echo d'Orient*. Domnii din jurul lui tăceau și așteptau să se pronunțe oracolul. Lăscăruș tăcea nu fiindcă voia să dea și mai multă greutate cuvintelor sale, ci fiindcă ajunsese de o lenevie extremă. Vorbea rar și atunci cu atîta precizie, rezervă și subînțeles, încît amicii săi politici se învățaseră să stea după aceea să discute și să interpreteze ce spusese dînsul; astfel, printr-o urmare aparent paradoxală, Lăscăruș ajunsese să vorbească tot mai puțin, avînd tot mai puțină nevoie să se explice, doar grija asta și-o lua asupra lor interlocutorii săi. Acuma stăteau în fața lui și așteptau cîțiva deputați și senatori apropiați care afectau o familiaritate primitivă de el cu cea mai mare inerție și rezervă. Vesta albă îi scoțea în evidență pîntecul umflat; pîntec alb, rotund, cap alb, și împrejur aripi și elitre negre. Lăscăruș părea o mare insectă răsturnată pe spate și care, obosită de încercările de-a se întoarce la loc, s-a oprit. Numai picătura verde, transparentă și sclipitoare a unui smaragd în capătul acului de cravată, părea străină de această masă moale și fără apărare, albă și neagră, în fața căreia însă domni cu bărbi și cu favoriți, la fel de copti și de pîntecoși ca el, stăteau și așteptau cu un interes amabil, care ascundea o mare încordare.

— Ia spune, coane Lăscăruș - întrebuse Dumitru Văsescu, cu degetele mari în răscoiala jiletcii, gestul său obișnuit - ia spune, coane Lăscăruș: ce se face cu calea ferată de la N... la Dunăre? O răscum-pără statul?

Lăscăruș părea că se gîndește adînc, sau că a știut odată răspunsul, dar l-a uitat și acuma încearcă să-și aducă aminte. După oarecare trecere de vreme, un alt deputat, un domn cu barbișon scurt, cum îl pusese la modă președintele celei de-a treia Republici franceze, mareșalul de Mac-Mahon, crezu că Lăscăruș vrea să evite un răspuns, și că-i va fi recunoscător dacă schimbă vorba; de aceea observă:

— Știți că opoziția pregătește o interpelare. Că de ce adică să nu meargă linia ferată direct la Dunăre, la schelă, în loc să facă atitea cotituri pe loc neted, șes, fără riuri mari și fără nimic altceva? Vor să protesteze asupra traseului acestuia care-i făcut anume ca să deservească moșiile familiilor Cozianu, Lascari, Mavromihali și- alți pro-

prietari din județ, care sînt și membri în consiliul de administrație al Băncii Agricole din N...

Lăscăruș se îndoi înainte ghemuindu-se asupra propriului său pîntec, și, sprijinindu-se în mîini, se ridică. Lăsă *Ecoul Orientului* pe jos, lingă *Românul* pe care de asemenea îl aruncase pe covor. își apucă lornionul care atîrna de o panglică de mătase neagră prinsă de reverul redingotei și, ținîndu-l între degete, se uită împrejur zîmbind.

— Mă rog dumneavoastră: ce e rău în asta? Calea ferată trebuie să deservească interesele cetățenilor, nu ale geometriei sau ale geogra-fici, nu? E vorba aici de interesul nu numai al cetățenilor, ci și al țării. Este vorba de a exporta cereale pe Dunăre în jos. -Care cereale? Nu acelea recoltate pe proprietățile de la șes? Iată deci dar, domnilor, că nu e ceva de rușine; domnii din opoziție n-au decît să-și formuleze in-terpelarea: li se va răspunde adevărul - așa după cum de altfel ne este obiceiul în toate cestiunile publice.

Și se îndreptă spre ușă, arătîndu-le celorlalți spatele: redingota îi era mototolită de parca-ar fi dormit în ea.

Deputații se ținură după el. Văsescu îl apucă de mîinecă:

— Spune-ne omule, ce se face cu drumul cela de fier! Nu ne mai fierbe în oală seacă!

în ușă, Lăscăruș, care-i făcuse semn feciorului din vestibul, se întoarse la ei și zîmbi iar, în felul său nevinovat și șiret.

— Ei, acuma vreți să le mai știu și pe toate! Eu nu sînt om politic; sînt om de bancă, sînt fianciar; deputat voi muri, nu ca domniile, voastre... Ei, ce să vă spun? Credeți că va trăda cabinetul secretul deliberărilor sale? Și tocmai mie?

Rîdea, îmbrăcîndu-și ulsterul pe care i-l ținea feciorul. își trase mînușile tocite și murdare (căci Lăscăruș nu se spăla pe mîini decît rar, pe față și mai rar, și nu se scălda niciodată), luă jobenul și basto-nul apoi, chicotind, încheie:

— Eu nu știu nimic și nu mă interesează cestiunea cîtuși de puțin. Pot doar să vă spun că cumnații mei, Cozienii amîndoi, au cumpărat acțiuni de-ale societății drumului de fier. Nu mă-ntrebați cite și la ce preț, că nu știu. *Aii revoir*, domnilor: sluga dumneavoastră.

Și ieși. în urma lui, ceilalți se priveau. Pe cînd se auzea trăsura ieșînd din curte, Văsescu spuse:

— Prin urmare, acțiunile societății se vor răscumpăra de către stat - sau statul se va cointeresa în afacere, deci dividende sigure! Mergeți în oraș, domnilor?

Ieșiră valvirtej, și trăsurile începură să se înșire la trap pe stradă; în aceeași zi, toate acțiunile care se aflau pe piață erau cumpărate. În curînd se făcu publică și legea prin care statul devenea acționar al căii ferate dintre N... și Dunăre, în proporție de cincizeci și unu la sută, lege care a fost temelia multor averi de după aceea.

După ce plecă de la club, Lăscăruș zăcu în trăsura care aluneca pe roatele-i cauciucate cu spițe lăcuite. Geamurile zornăiau ușor. Pernelle capitonate se infundau sub greutatea lui Lăscăruș. El dormita cu țigara de foi între buze, umplînd de fum albastru pal interiorul trăsorii căptușite, cu catifea albastră închisă. Lăscăruș era satisfăcut; simțea că asudă ușor din pricina țigării foarte tari; o anumită greutate a minții, o densitate a capului, simptom de intoxicație, îi făceau plăcere. Se simțea puternic, greu, plin de o mulțumire bestială, animalică, de rimător care a mîncat mult de nu mai poate răsufla și se întinde pe-o parte, grohăind; așa se simțea Lăscăruș îndeobște în fața universului și a vieții, și cum ședea el cu ochii întredeschiși, aproape adormit, îi jucau prin minte imagini legate de alte plăceri ale cărnii; se gîndea la cumnată-sa Cleopatra și se congestiona de poftă. „Are să-mi pice curînd la așternut”, se gîndea Lăscăruș cu satisfacție. Trăsura intră în curtea casei Cozienilor, pe care Alexandru, tatăl Davidei, o dăruise fiică-si, copilul său preferat, atunci cînd își împărțise copiilor averea. Era neschimbată - poate doar sulilele grilajului să-și fi pierdut oleacă poleiala de pe vîrfuri - și același fecior care-i deschidea ușa trăsorii lui Alexandru Cozianu coborî iute înainte de a se opri cupeul în fața intrării, trase ușa și dădu jos scara, apoi stătu mirat pînă coborî stăpinu-său. Lăscăruș urca încet scările. Sus, gîfîia. „Trebuie să ne mutăm o dată de aici”, își spuse el pentru a o mia oară. De cîtăva vreme nu mai era atît de hotărît ca altădată: constata mereu cît îi venea de greu să urce treptele astea solemne născocite de blestemata îngîmfare a lui socru-său, și de fiecare dată își zicea: „Trebuie să mă mut, să vind casa asta, să fac ceva cu ea... Dar, ca și acum, se gîndea: Bătaie de cap, zidari, moloz, tapițerii, vopsele, mobile stricate, vase sparte, frig, miros de vopsele și de tencuială, balamuc... Nu, nu! Mai bine mai stau și pe urmă om vedea...”

Își dădea foarte bine seama că acest „om vedea” era pretextul sub care se ascundea înfrîngerea voinței sale. „Altădată, cînd îmi puneam ceva în cap, se și făcea. Acuma, umblu cu «om vedea». Îmbătrînesc, îmbătrînesc. Am și îmbătrînit? Nu!” își spuse el pe cînd își scotea haina și pălăria în antreu; și-un colțișor de spaimă și de desperare mijea în el, undeva în piept, împrejurul inimii. Acolo simțea această umbră, acest abur, acest nor trecător, îndată risipit, care însă era înfricoșător. „Nu, nu! își zicea Lăscăruș îngrozit. N-am îmbătrînit.” Dar, uitîndu-se în oglinda cea mare care acoperea un întreg perete al antreului, își vedea gîșă grasă și fîlcile pline de seu, păroase, fruntea înălțată peste măsură de chelia incipientă, și recunoștea cu amărăciune, ciudă și furie: „Nu, dar sînt pe cale; n-am ce-i face: sînt pe cale să îmbătrînesc”.

Intră în anticameră, apoi în salon, frecîndu-și mîinile: „Mă mai poate plăcea Cleopatra? se întreba el. Și tot frecîndu-și mîinile: mă place, nu mă place, tot o să-mi cedeze.” Și, cu burta înainte, cu pleoapele grele căzute pe ochii mijiți, adormiți pe sub ele, înainta zîmbind larg cu dantura-i verzuie, să-i sărute mîinile Cleopatrei Cozianu, soția fratelui celui mai mare al Davidei. Cleopatra, în clipa aceea singură în salon, era o cucoană tină de tot, de vreo optsprezece-douăzeci de ani, durdulie, albă, ochioasă, sprîncenată ca un haiduc, cu bărbia zdravănă și buza de jos mai groasă decît cealaltă. Avea în ea un ce ascuns și nelîștit, parcă mereu se gîndea la ceva ce uitase, parcă mereu avea o grijă. Dar nu era decît părere; griji n-avusese niciodată; cît despre gîndit, da, se gîndea mereu la ceva, ea știa la ce. Se ridică de pe scaun și se repezi să-l pupe pe favoriți pe Lăscăruș: un foșnet de mătase, o joacă de luciri ale rochiei de tafta *couchcr de solei!* \ mi-reasmă de făptură tină și brună în nările domnului Lascari; uimit, dinsul o apucă însă prompt și o sărută de-a binelea, apăsător și cu înțeles. Ea, în loc să se dea îndărăt cu scîrbă cum ar fi făcut cele mai multe femei, se feri numai ca să se uite peste umărul lui Lăscăruș.

— Nene, ce faci! șopti ea alarmată. Dacă ne vede Davida?

— Și tu, dacă te dai la om în felul ăsta, ce vrei? murmură Lăscăruș rîzînd și așezîndu-se într-un fotoliu.

· Asfințit de soare.

— Voi am să-ți mulțumesc, spuse ea cu un aer naiv, nevinovat, de copilă. Voi am să-ți mulțumesc pentru binele ce ne-ai făcut cu drumul acela de fier... Titi e la bancă, să aranjeze ultimele plăți... Era încințat. Și eu îți sînt recunoscătoare!

Se așezase lingă el și-i vorbea de aproape de tot, mereu prefăcîndu-se copilăroasă și spontană. Lăscăruș o ciupi de obraz.

— Dacă mi-ești recunoscătoare, n-ai decît să-mi faci și mătăluță un bine, Cleopatro dragă.

Ea îl întrebă, mereu naivă, cu ochii mari, sprîncele în sus și gura întredeschisă:

— Ce bine, nene dragă?

— *Comme elle est délicieuse* ¹, rise Lăscăruș gidilat. *Primesautiere, an vrai enfant* \ Las'că știi tu ce bine... Ești tu copil, dar sînt unele copilării de oameni bătrîni pe care le înțelegi tu foarte bine...

— Zău nu înțeleg, gînguri Cleopatra.

— Ba înțelegi, ba înțelegi.

Lăscăruș, zăcînd confortabil în fotoliu, cu burta în sus, rîdea cu siguranță și fermitate. Ea se dădu bătută și schimbă dintr-o dată tonul: dintr-un copil neștiutor se făcu deodată o femeie care, prin risul ei și privirea nerușinată și directă, părea să spună: „Bine, știu că am de plătit, și plătesc; e doar o afacere”. Zise rîzînd:

— Ce, vrei să înțeleg aici, în salon?

— Bine, găsăm noi unde să ne înțelegem, rise Lăscăruș. Vin la vară la voi la țară. Să-mi păstrezi recunoștință pînă atunci.

Și se întoarse să vadă cine vine: intra Eustațiu Cozianu, fratele cel mare al Davidei, bărbat de aproape patruzeci de ani, înalt, voinic, cam gras, cu obrazul plin, proaspăt bărbierit, cu mîini mari și grase, cu ochii bulbucați, buzele cam groase, roșu la față, vesel, binevoitor, strîns într-o redingotă cenușie și o vestă de mătase verde cu floricele. Eralncîntat.

— Nene Lascăre, o să-ți ridicăm un monument! Știi că acțiunile au și început s-o ia în sus! Frate-meu se scuza: are o obligație de la care nu se poate eschiva; îi sărută mîinile Davidei și te pupă și pe dum-

¹ Ce delicioasă e.

² Așa de spontană, într-adevăr copil.

•
m
»,
•
I
I
f

I
ii
4
ț
|
Ș
|
I

neata; știi ce-a zis, al dracului? Îl știi ce măgar e: „Vezi, zice, măcar că e în cîrd cu liberalii, boierul tot boier rămîne”. Ce părere ai de el?

— Să-mi dea voie să-i spun - rise Lăscăruș - mie care-s mai de neam ca el, că-i un ciocoi scirbos; dar mie tot mi-i drag.

— Cît crezi c-o să facă? întrebă Cozianu.

— Cine să facă?

— Acțiunile.

— Ei, acum a lasă-le, frate. Lasă-le să se coacă, rise Lăscăruș înțelepțește. „Mă înțelepțesc - palpită iarăși în dinsul preocuparea otrăvitoare - mă înțelepțesc, vorbesc în maxime, ca bătrîni.” Și trase cu ochiul, bănuitor și îngrijorat, cu un fel de umilință, la Cleopatra. Aștepta, se temea de un rîs rece, crud și batjocoritor ca răspuns la ocheada lui umilă și lacomă. Dar Cleopatra rise la el alintat și cu o undă imperceptibil spurcată în ton și în lucirea ochilor. „Mare putoare ești, fetițo”, îi spuse Lăscăruș în gînd, cu dispreț, afecțiune și satisfacție.

— Unde-i Davida? Mîncăm? întrebă bine dispus Eustațiu. Apoi, întorcîndu-se către Lăscăruș, îi spuse confidențial. De altfel și poziția astrelor e favorabilă afacerilor: Mercur e în ascendent, în trigon cu soarele și cu Jupiter; Saturn, care e influența nefavorabilă în viața mea, e oculțat; astfel încît nici nu puteau să nu-mi vie mari cîștiguri bănești. Ceea ce nu înseamnă că-ți sînt mai puțin obligat și mai puțin recunoscător dumitale, nene Lăscăruș.

Și rîdea, bătîndu-l pe umăr pe Lăscăruș. Era încîntat, făcea planuri.

— Știi că drumul de fier o să puie în valoare pămînturile dinspre Dunăre; cum mă întorc la țară, încep să cumpăr încolo, unde erau pînă mai ieri pustii, știi serhaturile raielii. Așa o să-și înzecească valoarea și moșia Dobrunu.

— Ce-ai făcut cu obștea din Dobrunu? întrebă Lăscăruș.

Eustațiu rise.

— Păi, ce să fac? Mă tot judec și tot cumpăr.

— Țăranii nu se lasă? întrebă Lăscăruș privindu-l printre gene, pe sub pleoapele-i obosite.

— Nu se lasă, luați în întregime; dar îi ronțai eu cîte unul, cîte unul, rise jovial Eustațiu. Ce să mai vorbim: moșia e ca și a mea: peste un an-doi, ăl mult trei, ai să vezi zecile de vagoane de grîu la Dunăre, la schelă!

— Nu mîncăm? întrebă Lăscăruș. Copiii unde sînt?
— I-a trimis Davida la plimbare de dimineată, spuse Cleopatra.
Trebuie să vie.

Lăscăruș se uită nemulțumit împrejur. îi era foame; îi era sete; abia aștepta senzația de după prînz cînd, îngreunat de mîncăruri piperate cum îi plăceau, cu o ușoară amețeală dată de vin, ar fi început să-și bea coniacul, simțind treptat cum se congestionează. îl enerva că trebuie să aștepte.

— Ce e cu ei? Nu ne putem așeza la masă fără ei? întrebă el iritat.
În clipa asta, feciorul îi pofti la masă. Trecură în sufragerie, Lăscăruș oferindu-i galant brațul Cleopatrei și strîngîndu-i mîna de coastele lui acoperite cu grăsimi. Cleopatra îl luă de braț cu cealaltă mînă pe bărbatu-său și umblă, veselă și răsfățată, din șolduri, legănîndu-și turnura. Davida îi aștepta la masă.

Era acuma o femeie de treizeci de ani, care părea să aibă patruzeci și peste, galbenă, slabă, cu cearcăne ca de rugină sub ochii ei negri, odinioară învăpăiați, acuma pustii și tulburi. Era îmbrăcată prost, în stofă subțire cu desen scoțian, pătrate în culori sumbre, verde închis, roșu-cafeniu, negru. O linie subțire de dantelă la gît o făcea să pară și mai pămîntie la față; obrații îi erau supti, umerii obrazilor ieșiți în afară. Mai umbla dreaptă, din obișnuință. îi pofti să se așeze și începu să mîncească fără un cuvînt. Erau numai ei patru, afară de copii; voiseră să n-aibă nici un musafu din pricina afacerii pe care poate Lăscăruș și cu Eustațiu ar mai fi vrut s-o discute la cafea.

— Am poruncit să lă dea de mîncare copiilor la ei în odaie, spuse Davida în aer, de parcă n-ar fi vrut să i se adreseze lui Lăscăruș. Părea obosită, plictisită, absentă. Eustațiu, care nu băga de seamă nimic din ce nu-l privea direct, îi vorbea cu mare însuflețire despre afacerea cu calea ferată.

— Da? spunea Davida pe un ton neutru, mîncînd cu ochii în farfurie, și îngîna iar: Așa... Da?

Lăscăruș își legase un șervet în jurul gîtului. Mîncea cu un aer scîrbit, umblînd prin mîncare cu furculița și uitîndu-se la ea dezgustat; dar nu lăsa nimic, cerea și a doua oară, și bea neconținut. Nu-i aruncă nici o privire Davidei; nu-i vorbea decît foarte puțin; păreau nesfîrșit de departe unul de altul. Altminteri, polilicoși. Niște străini oarecum amabili.

i — Li spuneam eu de altfel adineauri lui nenea Lascăr: nu mă puteau înșela calculele mele, zicea Eustațiu.

|
1 — Care calcule, domnule? întrebă Lăscăruș după ce golise un pahar de vin. Puse paharul pe masă, își trase șervetul de la gît și suflă, apoi se întoarse iar spre Eustațiu.

f — Cum se poate, frate: om copt la minte, bărbat în toată firea și să crezi în copilăriile astea astrologice!

„j — Așa sînt și oamenii maturi: au și ei copilăriile lor, nu știi? gînguri Cleopatra cu un înțeles destinat numai lui Lăscăruș, care simți că i se face cald și zise îngăduitor:

— Ei, de: asta așa e; și trebuie să și le facă și ei.

— Vezi? întrebă Cleopatra, zîmbind.

Lăscăruș simți că se însuflețește sub acest suris și-l cuprinse o marcă bucurie. „S-a făcut! își spunea el. E ca și făcut!” se întoarse către Eustațiu, binevoitor și chiar rîzînd:

— Bine, frățioare; m-a convins cucoana dumitale; calculează după astre, cit îți dorește inima...

Apoi cuprins de o bruscă veselie, se uită la Eustațiu cu ochi lucitori de rîs stăpînit.

— Mie mi-ai putea face horoscopul?

— Cum să nu, nene Lascăre! îndată ți-l fac!

— Și-mi ghicești tot ce-am să fac? întrebă Lăscăruș.

— Tot! Mă rog, în linii generale. Dar, la nevoie, pînă la amănunte. Lăscăruș izbucni într-un rîs nemaipomenit.

— Asta-i bună! Asta-i foarte bună!

Eustațiu se uita la el mirat și cam jignit!

— Nu știi ce găsești atît de comic în ce-am spus.

— Nu te supăra, nenicule, rideam și eu așa; nu, nu-ți dau la făcut horoscopul, nu vreau să afli tot ce-am făcut și ce-am să mai fac; nici firea nu prea vreau să mi-o știi... nici... ha-ha-ha! Ho-ho-ho!

Ștergîndu-și ochii cu șervetul, căci îl trecuseră lacrimile de rîs, clătina din cap.

— Nu-ți dau să-mi faci horoscopul... Nu, nu ți-l dau...

Și iar îl apucă risul „Te pomenesti că mă prinde că-i pui coarne cu nevastă-sa, după astre! *Mieux vani ne pas risquer.* ”

· E mai bine să nu riști.

Cleopatra, cu ochii plecați, mînca; avea un surîs tainic în colțurile gurii. Iar Davida, absentă, nepăsătoare, era pe altă lume.

— Zău, nu știu ce ți se pare atît de caraghios, nene Lascăre, insista Eustațiu; în fine, o să vezi dumneata că e mai mult decît îți inchipui în lucrurile astea.

Deodată serios, Lăscăruș dădu din cap, conciliant, gata să cadă la compromis ca un politician ce era.

— Da, se prea poate; cred, dacă spui dumneata.

— Atunci de ce nu-mi dai să-ți fac horoscopul?

— Păi... ți-l dau... dar altă dată. Ți-l dau neapărat, să-mi spui ce caracter am și ce-o să fac. Trecutul nu te interesează, nu? ei, să mi-l faci, horoscopul mai încolo, așa-prin toamnă.

— Nu înțeleg ce tot vorbești, spuse Cleopatra alintîndu-se și aruncîndu-i lui Lăscăruș o ocheadă cinică și amuzată, care participa la bătaia de joc de Eustațiu.

— Ei, vorbim și noi de ale noastre, zise Lăscăruș: copilării de oameni bătrîni.

n

Copiii (Eleonora, care avea vreo treisprezece ani, dar era cam rămasă în urmă, și cu dezvoltarea trupească și cu a minții, Alexandru, de unsprezece, tăcut și trist, Elena, de vreo opt ani, frumoasă, blondă și bătaioasă, Șerbănică și Sofia de șapte și șase ani, veseli, neastîmpărați și fericiți) fuseseră încărcăți în caleașca mare de oraș, cu cele două jumătăți ale capotei coborâte, și împreună cu miss Rose și cu mademoiselle Kessel, care-i luaseră pe cei mai mici pe genunchi. în trapul unei perechi de cai englezești, trăsura o luă pe lîngă biserica Scaune, pînă în Bulevardul Colței și apoi spre Șosea, printre șirurile de case boierești vechi, mici și urâte înconjurate de parcuri stufoase cu tei și castani, casele lui Dimitrie Sturza, ale lui Mihail Pherekyde, apoi, pe Scaune, casa Blaremborg, casa lui Filipescu, mareșalul palatului, și în sfîrșit, de la capul Podului, printre cele două alei de tei care începeau să înflorească. Era răcoare, aerul era proaspăt și tare; plouase în timpul nopții. Elena

stătea lîngă genunchiul domnișoarei Kessel, și se uita la oameni, la trăsuri, la căruțele care veneau într-un șir lung dinspre obor către gară. Apoi se uită la Eleonora, care ședea în fața ei. Eleonora era cea mai mare; dar era adormită, moale, bleaga.

— Mototoalo! șopti Elena.

Eleonora vorbi pe nas:

— Am să te cîrlesc.

Nu mai continuă, căci fiecare guvernantă o trase de urechi pe cea care era mai aproape, și-i spuse, una pe franțuzește, cealaltă pe englezește, că n-au voie să vorbească românește.

Mai târziu, cînd miss Rose îi făcu semn lui Constantin vizitiul să oprească și coborîră toți, Șerbănică începu să-i ceară englezoaicei o pălărie ca a lui Constantin, neagră, înaltă și cu panglică lată galbenă.

— N-ai voie să porți asemenea pălărie, spuse miss Rose. Dumneata ești un gendeman, iar el e o slugă. Acea e pălărie de slugă, un gentleman nu poartă asemenea pălării.

— Mie-mi place, vreau și eu, chirăia Șerban; ă-n sfîrșit începu să plîngă. Miss Rose îi trase două la șezut, foarte tare, spunându-i că un gentleman nu plînge. Șerbănică începu să zbiere. Cîteva cucoane care treceau în trăsuri descoperite, la galop spre capul Podului, se întoarseră să privească prin *face-à-main* acel grup de copii cu două guvernante, neobservînd astfel salutul larg a doi călăreți cu favoriți, joben cenușiu și pantaloni lungi peste ghetete cu pinteni; cei doi eleganți trecură în trap pe lîngă copii fără să-i ia în seamă; unul rîdea; celălalt spunea ceva. Elena se uită la ei, apoi îi șopti Eleonorei:

— Mototoalo!

— Te cîrlesc! șuieră Eleonora.

— Mi-o dai pe Zoe?

Zoe era o păpușă foarte mare și frumoasă pe care Eleonora o căpătase de Crăciun.

— Nu ți-o dau, răspunse Eleonora.

— Mototoalo! Mototoalo! Mototoalo! repetă cu ură Elena, rizînd rece la Eleonora cu gurița ei roșie și fragedă. Ochii îi scinteiau de sfidare. Eleonora șovăi o clipă dacă să se repeadă s-o bată; aruncă o privire temătoare către guvernante, care îi înșirau pe ceilalți. Pînă să se mai uite încă o dată la Elena, aceasta plecase, sărînd într-un picior și-și luase locu în șir si fraților ei. în ordinea vîrstei, cu mîinile la spa-

te - asta era regula: cu miinile la spate ca să nu se bată - și fără grabă - căci niște copii bine crescuți nu aleargă și nici nu se opresc - urmați de cele două guvernante, porniră la plimbare. Guvernantele vorbeau între ele englezește, căci domnișoara Kessel fusese guvernantă și la o familie în Englitera. Iar copiii mergeau alene, uitându-se la trecători, la trăsuri, la dini, la bonele cu copii. Elena era a treia din stînga. întii Eleonora, pe urmă Alexandru, pe urmă ea. Era a treia și din dreapta, se gîndea ea. Ea e mai mare decît cei mai mici, și mai mică decît cei mai mari. Dar cei mai mari erau proști și blegi. „Ce, parcă mi-e frică de Mototoala? Nici că-mi pasă de ea. îi pun o piedică și-i car la pumni în burtă, de-o învăț minte. E mare și proastă. De ce nu mi-o dă pe Zoe? Ea e mare, n-are nevoie de păpuși. Păpuși îmi trebuie mie. Acum-acum o să cresc și n-o să mai am nevoie să mă joc cu păpuși, și rămîn fără păpușă, numai fiindcă Mototoala nu vrea să mi-o dea.”

O cuprinse o mare milă de ea însăși și o revoltă cumplită împotriva egoismului Eleonorei. Șuieră spre stînga:

— *You beast! You dirty beast! Mototoalo!*

Se strecură între ea și Alexandru și-i trase una Eleonorei, în fluierul piciorului, apoi sări la loc, mereu cu miinile la spate, ținîndu-se de coate. Eleonora începu să plîngă și se întoarse la guvernante să se vaitete, iar toți ceilalți se opriră. Elena se uita la ea. „Ce urîtă e, se gîndea ea. Eu n-am să plîng vreodată. Uite ce urîtă se face. Pe lîngă că e urîtă și-așa se mai și pocește.

Era o fetiță blondă, cu bucle lungi care-i cădeau pe spate și o fundă de mătase albastră în vârful capului; avea o rochie de același satin albastru, cu nasturi de argint de sus pînă jos, un guler mare de dantelă *à la Van Dyck* și botine înalte. Se uita la soră-sa și i se întunecaseră ochii; fețișoara albă-trandafirie îi era netedă ca o petală de trandafir, gura bosumflată, roșie și proaspătă; iar în inima ei, o detesta pe soră-sa Eleonora, se adăpa din urîtenia ei, o degusta ca să simtă și mai tare cît o urăște pe această ființă mizerabilă, urîtă, proastă și molie, care însă avea cutezanța nerușinată să i-o refuze pe Zoe. O ura atîta, în clipa asta, încît nici nu observă că vine miss Rose, și se trezi bătută ca din senin. După ce miss Rose îi dădu drumul, Elena își reluă locul în șir, și copiii porniră iarăși cu toții. Eleonora plîngea mereu, pros-

• **Bestie! Bestie murdară!**

t

%
v
|
|

s

i

'

i

,

j

i,

|

•†

j

I
f

teste, smiorcînd din nas. în ochii Elenei erau lacrimi, dar privea sumbru și neînduplecat pe sub genele-i lungi și încovoiate, de copil. I se spusese de o sută de ori că *a young lady doesn't weep*; dar nu de asta nu plîngea, ci de ură și de furie, și fiindcă făcea planuri. „Nu vreau să plîng. Crăpați toți, și eu nu plîng. V-arăt eu vouă”, se gîndea Elena, simțind cu tărie că ea e cea mai mare și mai iportantă persoană de pe fața pămîntului, iar cei care îndrăzneau să i-o refuze pe Zoe sau s-o bată pe ea la fund sint niște criminali netrebncici care vor fi mai tîrziu sau mai devreme pedepsiți singeros și fără cruțare.

Eleonora smiorcăia mereu. O durea osul piciorului. Deodată o cuprinse un val de indignare și se repezi din senin la Elena, căreia îi arse două palme pe obrajii netezi și răcoroși. Elena, însă, prompt, o apucă de mînă și o mușcă sălbatic. Guvernantele săriră să le despartă și să le bată, copiii ceilalți începură să plîngă, și după aceea, deși miss Rose o luă pe Eleonora cu Alexandru și mademoiselle Kessel pe Elena cu cei mici, toată plimbarea rămase stricată. Urcînd în trăsură, la întoarcere, englezoaica avu o clipă vreme să ofteze, cu ochii la cer, înălțînd din umeri. Mademoiselle Kessel rîse.

— Ce vrei? *Chassez le naturel, il revient au galop*

Apoi îi traduse în englezește versul.

— Mai vorbim de asta, deseară.

Și nu mai pomeniră de *asta*. Copiii nu erau atenți; totuși trebuiau să fie prudente ca să nu-și piardă slujba de la acești aristocrați semi-civilizați ai unei țări de *white niggers*; căci erau plătite în napoleoni și în suverani, și de aceea se cuvenea să-și ascundă disprețul.

Iar Elena, roșie și cu ochii roșii, se gîndea: „Nu plîng. N-am să plîng niciodată. Și vă-nvăț eu minte, pe toate. Am să fiu împărăteasă și am să vă tai capul. Iar pe Mototoala o s-o...”

Nu știa ce să-i facă: era copil, și un copil de familie, care nu cunoștea laturile brutale ale vieții. Dar ceva văzut, odată, în bucătărie, cînd se strecurase pînă acolo și fusese certată și adusă îndărăt în odaia copiilor, îi dădu o idee:

„Am să-i scot mațele”.

• **Otihărălady nu plînge.**

• **Alungă ceea ce stă în fire și-ai să vezi că se întoarce în goana mare.**

• **Negri cu pielea albă.**

III

Impotriva așteptărilor, Eustațiu Cozianu și cu Lăscăruș nu mai avură ce discuta după-masă. Afacerea fusese prea bine pusă la cale și prompt executată, astfel încît nu mai era ce să se spuie despre ea. Lăscăruș, prăbușit, aproape culcat într-un fotoliu, își bea coniacul și-și fuma țigara, uitîndu-se uneori pe furiș la Cleopatra. Cleopatra vorbea nimicuri și nimeni n-o asculta, dar făcea gropițe în obraji, își încrunta sprîncenele negre și stufoase, rotea ochi focoși deschizînd totodată o guă fragedă cu dinți mici și albi. Asta-l irita pe Lăscăruș, căruia nu-i plăcea să rabde de poftes nesatisfăcute. De aceea, răspundea monosilabic și morocănos lui Eustațiu, care-i făcea teorii astrologice înzestrate cu darul de a-l irita și mai departe pe Lăscăruș, indignat în fața unei „asemenia copilării la un om copt”, cum spunea el. Davida tăcea, ședea într-un fotoliu, dreaptă, cu mîinile-n poală, și se uita pe fereastră, fără să vadă nimic.

Pină la urmă, Eustațiu, politicoș, simți că e clipa de a-i lăsa pe soră-sa și pe cumnatu-său în pace și de-a se retrage. Se întoarse către Cleopatra și-i spuse:

— Știi dumneata că Davida are musafiri astă-seară?

— Nu uitați că trebuie să fiți de față, ingînă Lăscăruș, prefăcîndu-se pe jumătate adormit; nu vă lăsați poftiți în altă parte.

— Nu, o să fim negreșit aici, dar trebuie s-o lăsăm pe amfitrionă să se odihnească înainte de asta, zise Eustațiu.

— Nu țineți seama de mine, spuse Davida pe un ton uscat și nepăsător. Dar Eustațiu rîse politicoș:

— Dă-ne voie să ținem, totuși. Avem de altfel și noi niște drumuri de făcut prin țîrg.

Se ridicară și-i salutară pe Davida și pe Lăscăruș, apoi dispărură prin anticameră în odaia lor, una din odăile de musafiri, din spate. Lăscăruș rămase să-și isprăvească țigara de foi, gîndindu-se fix la ceva ce nu era limpede, dar un lucru pe care-l simțea. Davida tăcea și se uita pe fereastră. Apoi Lăscăruș se ridică anevoie, și scrumul de

țigară de foi presărat pe piepții redingotei căzu în parte pe covor. Lăscăruș se duse la Davida și o luă de umăr.

— Aș vrea să fac siesta...

Davida se ridică mașinal și-l urmă prin anticameră, prin cabinetul lui de lucru, spre odaia de dormit. Trase perdelele. îndărătul lor, în salonul cel mare în care un strat subțire de fum plutea sub lacrimile de cristal ale lustrului din mijloc, slugile luau tăvile cu băuturi și cești de cafea, și scrumierele cu mucuri împuțite de țigări de foi.

Davida trase perdeaua și începu să-și descheie rochia, apoi trecu îndărătul paravanului de tapiserie din fața ușii care dădea în odaia ei, trase de cordonul de mătase al unui clopoțel ce răspundea în odaia slujnicilor ei și veni o țigăncușă îmbrobodită să-i descheie și să-i slobozească șireturile corsetului. Apoi fata plecă, Davida își luă halatul și ieși de după paravan. în semiîntunericul odăii cu perdele trase, Lăscăruș zăcea în pat, cu fața în sus, cu spatele pe două perne, acoperit cu plăpumi și cuverturi. Patul era larg și înalt, de lemn de nuc greu și sculptat cu douăzeci sau treizeci de ani înainte în stilul Renașterii franceze, faimosul stil Henri II, atît de vast și de degustător falsificat în decursul secolului burghez. în monumentul acesta întunecat și acoperit cu pînzeturi fine de olandă, Lăscăruș stătea și aștepta. Davida indiferentă, absentă, se apropie, se urcă în pat și se întinse lîngă el.

Dar cînd Lăscăruș întinse mîinile s-o apuce cu un gest atît de vechi și de obișnuit, pe care Davida îl tolera de-atîta vreme și se învățase să-l suporte ca și cum n-ar fi fost vorba de ea și de trupul ei, ci de un obiect neînsuflețit și străin, se înfiora.

Pîndise toată ziua ceva; așteptase ceva; căutase ceva; și nu știa ce. Acum, deodată toată acea încordare stearpă, fără țel, se descărca în ea într-o desperare, o revoltă, o durere ce-i cutremură trupul inert pe care Lăscăruș îl strîngea în brațe și asupra căruia își sătura deocamdată, brutal, pofta stîrnită de Cleopatra. Zguduită ca un cadavru cu care s-ar lupta un nebun orb, Davida începu deodată să plîngă. Lacrimile îi curgeau pe față, pe gît, pe pernă. Sughița, hohotea, apoi fără veste se zvîrcoli ca un șarpe, îl zvîrli la o parte pe Lăscăruș și sări din pat. Se prăbuși în genunchi lîngă noptieră, și-și sprijini capul pe ea, lăsîndu-l să cadă atît de fără de putere, încît se lovi tare la frunte, dar nu simți nimic. Rămase acolo, ghemuită în cămașa lungă, albă, cu dantele la

toate cusăturile; hohotea de plins scremut și amar. În clipa aceea nu-și aducea aminte, căci asta ar fi însemnat imagini în memorie, cu amănunte și limitate; nu, acum *știa*, cu toată ființa ei, anii nesfârșiți de scîrbă și rușine, începînd cu primele zile și nopți, ale vieții ei conjugale, amestec de ridicol și odios, de oboseală și dezgust, pînă cînd sise în sfîrșit să-și facă datoria de soție față de Lăscăruș care i se arătase sub chipurile cele mai neașteptate, cele mai stranii și uneori mai comice: implorator, insinuant, argumentînd, amenințînd, încercînd să fie seducător, izbutind să fie grosolan și brutal, și violînd-o pînă la urmă ca în codru. De atunci, Davida obosise, pe cînd el, nu. Ea se resemnase, refugiindu-se într-o stare de absență și de indifeerență vecină cu tîmpenia. Uneori însă izbucnea revolta. Ca acum.

— Cum m-ai dresat! Ah, cum ai știut să mă dresezi! hohotea ea plîngînd de ciudă turbată și de durere.

Lăscăruș rămăsese în pat, furios. Se dădu jos, anevoie, căci era gras și greoi, și o zgîlții de umăr.

— Ce sînt copilăriile astea? întrebă el sever.

— Lasă-mă, lasă-mă, hohotea Davida cu atîta desperare și repulsie, încît Lăscăruș se simți deodată scîrnav, josnic, lubric și dezgustător. Știa, undeva în taină, că este așa; dar niciodată nu și-o spusese el, și rareori i-o spusese alții, pe care apoi nu-i mai iertase niciodată, pînă în clipa aceea, și nici de-atunci înainte, cît avea să mai fie viață în lutul său. Acuma, în starea de iritare și nesatisfacție în care se afla, și în care de altminteri era dinainte de prînz, tonul Davidei îl scoase din fire.

Dar Lăscăruș, furios, nu ridica vocea și nu-și pierdea cumpătul.

— S-ar zice că nu te-am dresat destul. O să mai vedem ce-i de făcut cu asemenea persoane nărvașe. Îmi plătești dumneata scena de astăzi - spuse el și începu să se îmbrace la loc. Davida era prea deznădăduită și prea otrăvită de ciudă ca să mai poată da îndărăt; altfel ar fi făcut-o, căci o apucă frica. Îl știa pe Lăscăruș; cunoaștea zilele și săptămînile de chin mărunt cu care o făcea să plătească orice-1 nemulțumise în purtarea ei.

— Mai bine omoară-mă, sughiță ea.

Lăscăruș își lega cravata neagră și-i puneă acul. Bretelele îi atîrnau pe șoldurile de Venera hotentotă.

— Eu sînt un om onorabil, nu omor pe nimeni; în familia dumitale poate că există asasini; în a mea nu, zise el ridicînd bărbia în gulerul înalt și scrobînd, ca să-și lege bine cravata. Era o aluzie la moartea lui Alexandru Cozianu, tatăl Davidei, dintr-o mincare de ciuperci, cu cîțiva ani în urmă. Știau amîndoi ce se spusese despre asta. Dar Davida păru nesimțitoare.

— Un om onorabil... Un om onorabil... Noroi cu ochi! Scîmăvie! icnea Davida, prăbușită lingă noptieră. Și gemu:

— Murdăria pămîntului! Murdarule! Ești murdar!

IV

Elena nu mîncase la o parte, și nu i se dăduse desert, fiindcă nu fusese cuminte. Se supăraseră; simțea că e o nedreptate revoltătoare să fie pedepsită tot ea, pe lingă că Mototoala nu i-o dădea pe Zoe. De aceea se jucase singură după-masă, despărțită de ceilalți. Și, fiindcă cele două guvernante se retrăsese într-un colț să stea de vorbă cu glas scăzut, Elena se putuse strecura neobservată în odaia de alături, odaia de îmbrăcat, cu dulapuri mari înșirate la pereți, dulapuri vechi, care scîrțiau cînd le deschidea și din care unele erau totdeauna încuiate și nimeni dintre copii nu știa ce ascund înăuntru. Elena pășea încet, uitîndu-se împrejur cu ochi mari. Era lumină puțină aici, cenușie, și mirosea ciudat. A ce? A patchouli? A naftalină? A ceai? A tutun? Cînd mirosea a una, cînd a alta; mirosuri topite într-unui singur, misterios și ciudat, ce părea a fi al lemnului vechi, roșcat, lustruit, al dulapurilor ce scîrțiau și trosneau singure în penumbră, burdușite de lucruri pe care nici nu le puteai închipui, și despre care și miss Rose și mademoiselle Kessel mărturiseau că nu le știau și că asta nu e treaba nimănui să-și vîre nasul în dulapurile lui papa și mamei.

Un dulap trosni. Elena se opri, și i se opri o clipă și inima, și răsufarea. Stătu să vadă dacă nu se întîmpla nimic, dacă dulapul nu se deschide, dacă nu începe să-i vorbească, dacă nu iese nimeni din oglinda plină de umbre care părea gălbuie în lumina puțină (afară cerul se acoperise și ploua, se auzeau pîrîind picăturile de ploaie pe

burlanele de tablă de la streșini). Nu, dulapul nu se clintise; poate avea să se deschidă și să vorbească peste o clipă. Dar deocamdată nimic nu se mișca, nu se auzea nimic. Elena se apropia de acela care i se părea cel mai puțin periculos, un dulap lat și greu, pe care-l văzuse de câteva ori chiar deschis, și pe cineva - maman sau Sultana sau Marioara? - umblînd înăuntru. Se întinse în vârful picioarelor ca să-l descuie, și ușa nici măcar nu scîrîi. Un parfum dulceag o izbi în față. În dulap erau atîrnate rochii de-ale mamei ei, înghesuite, și alte rochii, pe care Elena nu le văzuse niciodată prin casă, unele de catifea tocită, iar în rafturi erau pălării, multe pălării: și totul mirosea greu, dens, a închis, a levănțică și a apă de roze și a vechi. Elena trase sertărașele de jos: multe mănuși de piele și de ață, și vâluri, și șaluri erau aici puse unele peste altele. Elena începu să cotrobăiască în ele. Peste cîtăva vreme lăsă totul deschis și începu să se plimbe cu pași mari și măsurați prin odaie; își pusese în cap o pălărie albă, largă, cu mătase *olive* pe dedesubt și de care atîrna un vâl *olive* pe spate, și se drapase într-un șal venețian alb-trandafiriu, sidefiu, greu și lucios; își pusese niște mănuși lungi, care ei îi ajungeau pînă la subsori și-i stăteau ca niște burlane pe brațele subțirele; și astfel gătită se preumbla în sus și în jos prin fața oglinzii celei mari. Nu mai era tristă. I se părea că arată foarte bătrîna, aproape de douăzeci de ani, sau poate chiar și mai mult, și că e foarte frumoasă. „Așa am să arăt cînd o să fiu împărăteasă, ca împărăteasa Eugenia de care vorbește atîta mademoiselle Kessel. Sint împărăteasă. Uite, acum sint împărăteasă și am să le pedepsesc pe toate scorpiile alea. Am să le învăț eu minte.”

Se duse să o întrebe pe maică-sa dacă îi dă toate lucrurile acelea. „Că tot ai destule, nu-ți trebuiesc atîtea, și mie-mi șed foarte bine”, îi spunfa ea în gînd, ciocănind la ușa odăii maică-si, nu grosolan și zgomotos, cu încheietura degetului, ci delicat, cu unghia, așa cum fusese învățată. Neauzind răspuns, intră. Era sigură că va fi foarte bine primită: era prea frumoasă ca să nu fie încîntată maman de ea, cît era maman de mohorîtă altfel.

Dar maman nu era aici. Era alături, în odaia de dormit. Vorbea. Vorbea curios, răgușit. Spunea:

— Murdăria pămîntului! Murdarule! Ești murdar!

I
I
II
9
f|
l

Cu o pălărie a Davidei în cap, pălărie pe care aceasta o purtase la șaptesprezece ani, și cu un șal pe care avea să-l piardă peste cincizeci de ani pe o stradă de orașel de provincie, ultima moștenitoare a lui, prin Sofia, sora Elenei, Maria-Theresia Dumitriu, cu mănuși și un mers pe care și-l inchipuia imperial, Elena se apropie de ușa lăsată cu puțină vreme înainte prost închisă de către cameristă, îndărătul paravanului din odaia de dormit. Ușa se deschisese, împinsă de un curent de aer. Rămase acolo, ascultînd. Papa spunea cu un glas rece:

— Murdară ești și dumneata, prin faptul că ai acceptat să conviețuiești și ai și conviețuit cu mine, acum sint treisprezece ani, mîncînd la o masă cu mine și dormînd în pat cu mine.

— M-ai silit sub amenințare, gema maman.

*

— Fiîndcă te știai virită într-o cestiune murdară, cucoană dragă, răspunse papa. Maman părea că plînge sau că ride, dar în orice caz, într-un fel foarte ciudat, care pe Elena o umplu de o stringere de inimă nedeslușită, de un fel de spaimă.

— Ah, de ce trebuie să sufăr atît? De ce să sufăr? Ce-am făcut? ți-pă gîtuit maman, cu glasul deplin schimbat. Apoi, hohotînd de plîns miorlăi:

— Ce vină am? Ce vină am?

„Plînge ca Mototoala”, se gîndi Elena tulburată și cu o umbră de dispreț față de maică-sa, de care singură se mira și-i era frică.

— Spînzură-te, rosti deslușit glasul lui papa, calm și rece. Spînzură-te!

Atunci izbucni glasul mamei Elenei, hîriit, îngroșat de patimă:

— Ba mai bine te-aș omorî pe tine! Ah, cu cîtă plăcere te-aș omorî! gîngăvea maman cu limba împleticită de dorința nebună și nesatisfăcută.

— N-ai stofa mamei dumitale, răspunse mereu liniștit și disprețuitor papa. Te rog să te potolești și să-ți bagi mințile în cap. Nu ești copil, ești femeie în toată firea, cu casă, cu bărbat și mamă de familie. Binevoiește și te poartă ca atare. Să nu mai aud copilăriile astea, că ți le scot pe nas, și știi cum. Adu-ți aminte că deseară ai un dineu; vino-ți în fire, bezmetico, încheie el brutal și disprețuitor.

Nu se mai auzi nimic. Apoi deodată Elena îl auzi cum întreabă, iritat:

— Ai înțeles?

Tăcere iar. Apoi, brusc, o pereche de palme răsunătoare, și aceeași întrebare, de data asta pusă cu voce vibrantă de enervare:

— Ai înțeles?

încă o tăcere. Apoi glasul lui papa, în șoaptă (părea că vorbește rîzînd):

— Nu-mi face mie pe leșinată, că te las aici. Voi fi acasă, în sinul familiei, la șapte ceasuri și jumătate.

— Te-aș omori. Te-aș omori, gemu stins vocea lui maman. Papa părea vesel, după glas:

— Știu, dar nu te țin curelele. Singura mulțumire pe care ți-o pot da, e să mor înaintea dumitale, așa cum de bună seamă se va întîmpla, potrivit cu deosebirea de vîrstă dintre noi...

— Ah, am să rid în ziua aceea! Am să rid! rosti clar și tare, prea tare, glasul lui maman. Papa în schimb nu-și schimba tonul.

— Ba am să rid eu, chiar și pe patul de moarte, căci te-am posedat, fetițo, a mers totul după pofa ce-am pofțit *eu*, nu după capul dumitale plin de fumuri, mă-nțelegi, ci după pofa mea! Asta e! Sluga dumitale, cucoană, sluga dumitale!

Și ușa de dincolo se deschise și se închise. Cineva oftă adînc și dureros în odaia de culcare.

Elena se trase îndărăt fără zgomot, și se întoarse în odaia cu dulapuri. De acolo își făcu apariția în odaia copiilor, fără pălărie, mănuși și voal. Era foarte tăcută și fu deosebit de cuminte în cursul după-amiezii aceleia. Numai spre seară începu să-i treacă acea liniște ciudată și neobișnuită. Copiii au dispoziții schimbătoare. O văzuse de altfel pe Eleonora cum se joacă cu Zoe, păpușa cea mare, cu crinolină, pălărie, zulufi, ochi mari albaștri. Eleonora se juca cu un fel de sfidare posacă și molatică. Elena se apropie de ea.

— Lasă-mă și pe mine să mă joc...

— Nu! Pleacă de-aici că te cîrlesc!

— Lasă-mă numai puțin...

— Nu te las. Te cîrlesc, n-auzi?

Peste cinci secunde, guvernantele auziră îndărătul fotoliilor în care sedeau țipete desperate. Săriră în picioare și apoi se repeziră să le despartă pe cele două fetițe. Păpușa Zoe zăcea pe covor, cu un braț rupt, iar Elena o trîntise pe Eleonora pe jos și, ținînd-o de gît, o dădea cu capul de podea și repeta cu sete, pe un ton de ură feroce rar

de auzit în gura copiilor, și mai ales în acea formă stranie și neașteptată:

— Ah, cum te-aș omori! Cu ce plăcere te-aș omori!

Alarmate, guvernantele se duseră să-i spună doamnei Lascari că ar trebui poate să stea de vorbă ea, ca mamă, cu Elena. Dar doamna Lascari, galbenă la față, cu ochii morți, în rochia de *crepe gris-perle* cu dantele de Bruxelles, dînd ultimele instrucțiuni pentru masă, abia le ascultă și le spuse:

— Nu mă chemați pe mine în ajutor pentru toate copilăriile astea.

Apoi le întoarse spatele și se duse să mai vadă o dată dacă fuseseră înșirate pe masă buchetele de trandafiri și să controleze ordinea cartonașelor cu numele musafirilor, puse lingă tacîmul fiecăruia. Domnul Kogălniceanu trebuia să șadă la dreapta ei, și Menelas Gherman la stînga, iar Brătianu la dreapta lui Lăscăruș, și Văsescu la stînga. Începu să schimbe cartoanele cu mîna ei: era mai sigur, și mai bine: orice încurcătură ar fi fost prea neplăcută, iar Lăscăruș n-ar fi iertat-o săptămîni de zile.

PARTEA A TREIA

Poziția astrelor la 19 iulie

I

Orașelul N... era în 1885 capitala unui județ cu o margine-n munte, alta spre Dunăre și celelalte în cîmpie. Din grădina publică aflată în mijlocul orașului se zăreau departe, înalți și albaștri, munții, înzăpeziți pînă spre sfîrșitul primăverii. În mijlocul grădinii publice se înălța statuia lui Constantin vodă Mavromihali, care ridicase iarăși primele clădiri după ce tîrgul fusese incendiat de turci în 1794. Castanii se înșirau pe alei, îndărătul gardurilor sau zidurilor scunde de piatră, case vechi, numai cu parter, se ascundeau sub iederă și glicină; aerul era curat, cerul albastru cu nori înalți. Țărani cu poturi gătănați ca bunicii lor pandurii umblau pe stradă, îndreptîndu-se spre tribunal, urmați de nevestele cu marama albe de borangic străvezii ca ale unor zîne din basme, dar desculțe și purtînd pe cap, într-o legătură, merindea de drum; negustorii stăteau în pragul prăvăliilor pe ale căror firme era scris „La Miaua blindă”, „La curcubeu” sau „La Moca” (Aznavor Aznavorian); „La Hotelul de Orient” se deschideau ferestrele și se scuturau plăpumile deasupra unui grup de domni cu jobene care discutau politică pe trotuar, sprijiniți în bastoane; din curtea hotelului „Europa”, recent rebotezat în „Marele Hotel Unirea”, pleca urnind diligenta care lega orașul cu Bucureștii, de trei ori pe săptămînă. În aerul cristalin băteau de nu se știe ce slujbă clopotele zveltei și albei biserici Mihai Vodă, zidită de Mihai Viteazul cu hramul sfinților împărați Constantin și mama sa Elena. Eustațiu Cozianu, bărbat înalt și voinic, cu jobenul cam pe ceafă, miinile la spate, ținîndu-și cu stînga pumnul drept în care stringea bastonul și mînușile, umbla liniștit și bine dispus pe Calea Prejbei, pe

troturarul pe alocuri de pământ, pe alocuri de cărămizi. Ochii săi cam bulbucați priveau cu bunăvoință lumea dimprejur. Era un om bine hrănit, amabil, vesel, îndatoritor, în haine desăvârșit croite din postav englezesc cenușiu; din cînd în cînd își punea monoclul în ochi, ca să se uite prin el la oameni; dar nici atunci nu părea mai rece și mai trufaș, ci în curînd zîmbea bine dispus și monoclul îi cădea din ochi, dar, fiind atîrnat de o panglică de *moire*, rămînea spînzurat de butonieră. De asemenea, din cînd în cînd, își răsucea vesel printre degete, pe șezut, bastonul de abanos cu măciulie de argint, ca o corabie cu vapori elicea la partea dindărăt. Trecea pe lingă babe uscățive, smochinite, cu fața parcă din altă materie decît a lui, fețe nu roșii și curate, ci cafenii ca lutul, și zbircite; babele ședeau în genunchi pe trotuar, cu șervețele inflorate negru, întinse în fața lor. Pe aceste șervețele strălucitor de albe ca și iile și maramele babelor, erau niște cireși. Cîte doi pumni de cireși. Babele stăteau și nu spuneau nimic. Nici între ele nu vorbeau.

- Ot dai cireșile? întrebă Eustațiu Cozianu
- Două la para, boierule.
- Două cireși sau două grămezi?
- Ba două grămezi, spunea baba cîntător.

Eustațiu Cozianu trecea mai departe. Nu-i era foame, nici sete. Era sătul. Baba nu spunea nimic. Nici nu se uita după el. Stătea nemișcată. Iar Eustațiu umbla pe uliță, pe sub clădirea clubului conservator, niște case care fuseseră ale lui Tache Buzescu; vedea două trăsuri în curte. încerca să le recunoască după cai; erau a lui Manolică Horoveanu și a lui Nicoliță Jianu? sau a doua era a episcopului? Nu intra; trecea mai departe. Deocamdată nu-l interesa politica. „Am tîmplele cărunte; încep să fiu om bătrîn; ce-mi trebuie mie glorie efemeră, bătaie de cap, lupte, pentru această amăgeală și deșertăciune? Pe cînd proprietățile sînt lucru solid. Pămîntul e ceva serios. Sigur, băncile, acțiunile, industria sînt pline de strălucire și farmec. Dar pămîntul rămîne cea mai temeinică investiție. Jupiter e la mine conjugat cu Saturn și Mercur în casa a opta, Soarele fiind în ascendent în semnul Vărsătorului. E limpede ce am de făcut, de ce să fug și ce să urmăresc.”

Patru țărânci desculțe cu iile ca zăpada, cusute cu negru pe umeri, cu fotele negre strînse pe ele pînă la glezne, amblau în șir, cu saci

destul de mari în cap, drepte ca niște cariatide; iar a cincea, cea din urmă, își pusese pe cap fierul unei securi, cu coada spre dreapta, și le urma pe suratele ei în același pas mărunt și măsurat, plin de cea mai firească noblețe.

Jovial și binevoitor, Eustațiu rîse singur.

— Uite, a naibii, cum duce toporul! Ce înseamnă, dragă domnule, obișnuința!

Apoi se gîndi iar la ale lui. Bănuia care avea să fie răspunsul Plăvănescului. Dar voia să aibă satisfacția de-a-l auzi cu urechile sale și de-a i-l citi pe față. Simțea nevoia să se asigure că nu se luptase în van. Gusta de pe acum bucuria dulce și pătrunzătoare de-a ști cu cea mai mare siguranță că avea în mînă o avere adevărată; adăugată la ce avusese și avea. Și asta, prin îndeminarea și statornicia lui: altul s-ar fi descurajat de mii de ori, ar fi cedat de mii de ori rugămintilor, amenințărilor, osteneții, lipsei de zăre deschisă. El, nu. Știa prea bine ce face, și stăruise - iar acum, din gura lui Sava Plăvănescu, avea să audă confirmarea deșteptăciunii sale. „De altfel, nici nu-i meritul meu; am urmat indicațiunile astrelor, și iată că altminteri m-aș fi căit poate...”.

Se opri în loc. Trei care cu boi veneau dinspre farmacia domnului Winkler, neamțul (unul dintre cei trei străini din județ, al doilea fiind Aznavorian și al treilea Mercado, agentul de schimb). în care, flăcăi cu căciuli înalte ca niște potcape pandurești, ședeau moliu cu ipingelele albe găitănate cu negru zvîrlite pe umeri. Din briul unuia, lat de două palme și bătut în ținte de aramă, ieșea un fluier și niște plasele de cuțit. Cei trei flăcăi își făcură pe rînd cruce și trecură, în pasul legănat ai boișorilor scunzi.

Căci aici, pe trotuar, întinsă de-a curmezișul, cu mîinile pe piept, cu ochii topiți în fundul capului, cu gura suptă și nasul subțiat, era întinsă o băbuță pămîntie, moartă. O femeie mai tînără ședea lingă ea, ingenuncheată într-o parte, cu aceeași grație nobilă ca și purtătoarele de saci sau de topor pe cap. Erau curate și ea și moarta, mute și nemișcate. Femeia îi împreunase bătrînei mîinile pe piept, și-i aprinsese ia cap o luminare, pe care-o lipise pe o piatră.

Eustațiu Cozianu își făcu cruce, scoțîndu-și jobenul. Apoi o întrebă pe femeie:

- Cine-i răposam?

— Mama, zise femeia fără să ridice ochii.

— Și cum muri, așa, acilea? întrebă Eustațiu Cozianu. Femeia dă-
din din cap și nu spuse nimic.

— Și-acuma, ce faci?

— Stau să vie omul meu cu un car; s-a dus să se vorbească cu unii
de la noi din sat.

Cozianu mai stătu o clipă, apoi scoase un pol de aur din buzunarul
jilecii sale de mătase ca vișina putredă cu flori negre, și-l puse pe altă
piatră, lingă poartă.

— Să fie de pomana morților mei, zise el.

— Bogdaproste, murmură femeia. Cozianu își puse pălăria și
porni mai departe. Peste vreo douăzeci de pași, se gândi la baba cu
cireșile... „Doi pumni de cireși vinde, se gândi el. Vai de capul lor.”
Se întoarse din drum, s-o caute pe baba cu cireșile, să-i dea o para-
două. O găsi, îi dădu și nu luă cireșile. Bătrîna zise și ea bogdaproste,
la fel de uscat ca fiica moartei, de parcă altcineva ar fi vorbit în locul
ei, și de parcă n-ar fi fost vorba de ea, ci de un altul, străin și indi-
ferent. În schimb, domnul Cozianu porni și mai repede, simțindu-se
tare ușurat, înșeninat, cu trupul și sufletul ca un fulg în văzduh.
„Trebuie, cit de cit, să încerci să meriți, prin bunătate, norocul și bu-
curiile pe care ți le dă soarta”, se gândi el umblind vioi, cu pași mari,
capul sus, jobenul cam pe ceafă, și învîrtind bastonul ca pe o morișcă.

Casa lui Sava Plăvănescu era nouă, proaspăt spoită cu galben,
acoperită cu tablă, și spre frontonul de deasupra ușii de la intrare,
între două perechi de pilaștri de cărămidă, scria, între ghirlande de
stuc: S.P., iar dedesubt, 1882. Cînd o zidise pe locul unei grădini
cumpărate de la Manolică Smadoviceanu, păstrase tufele mari de
liliac și cei cițiva brazi, astfel încît această clădire urîtă și nouă ca
hainele unui negustor îmbogățit era împresurată de frunzișuri negre și
desișuri îmbălsămate. Domnul Cozianu împinse poarta de fier, urcă
treptele intrării și sună. îi deschise o slujnică și-l pofti înăuntru, unde
era tot curățenie și urîțenie: podelele vopsite cafeniu-roșcat ca sîngele
uscat, covoare de Brăila, imitate după cele scumpe de Anadol sau
Horasan sau Buhara, mobile mari, grele și sumbre, tablouri îngro-
zitoare, înfățișînd case de țară, biserici, oameni cu guler înalt și ochi
mici, o gravură mare ce arăta trecerea Dunării de către domnitorul
Carol I, și alta care înfățișa cazaci în galop, înălțînd sabia cu mîna

stîngă și cu gîturile sucite în chip nefiresc. Mesele erau acoperite cu
dantele proaste sau cu plase de lînă croșetate; pe pianul nou-nouț se
afla un samovar și o glastră de flori; și totul mirosea a casă neîncălzită
și, ușor, abia simțit, a piine vechi. Sava Plăvănescu ieși din biroul
său cu mîna întinsă, dar fără să zîmbească; era un om scund, cu o
burtă mare; lanț gros de ceas cu brelocuri atîrna de-a curmezișul ves-
tei sale negre; Sava stătea cu ceafa groasă și scurtă, țeapănă, împin-
gîndu-și înainte fruntea joasă și botul de bulldog cu mustață căruntă.
Era cel mai bun avocat din oraș, afară de domnul Mihuleț; deputații și
senatorii care se alegeau prin partea locului trebuiau să țină seama de
el; și, cu procesele nesfîrșite ale țărănilor și proprietarilor din județ,
adunase o avere ce creștea mereu.

— Salut, salut, coane Eustațiu. Poftim, poftim, la mine în birou.
Poftim: ia loc.

Cozianu își puse pe biroul lui Sava Plăvănescu țilindrul cenușiu,
aruncă în el mînușile, puse pe masă bastonul și, picior peste picior,
țînîndu-și genunchiul în mîini, întrebă cu multă voie bună:

— Ei, cum merge? Ești ocupat, nu? Foarte ocupat?

— Ei... Mă învîrt și eu... ca un ăla-ntr-o clădire, vorba oltea-
nului... Ia poftim: serviți o cafeluță și-o dulceată...

Acuma zîmbea, destul de înfricoșător, privindu-l pe Cozianu cu
ochi tulburi, injectați, cu fruntea sa joasă plecată de parc-ar fi vrut
să-l împungă. Avea cărare pe mijloc și două șiruri de bucle sure de o
parte și de alta, ca părul creț dintre coarnezle unui taur. Era bătrîn,
greoi și zîmbea urît cu botul său plin de dinți în neorînduială, contem-
plînd cum îi bea cafeaua și-i mîncă dulceata acest ciocoi cărunt care
făcea pe tinerelul, încorsetat, cu inel cu stemă la degetul cel mic și
cravată lată de mătase prinsă cu o camee. Apoi, cînd Cozianu puse jos
paharul cu apă, aburit, Sava Plăvănescu apucă ceașca de cafea, me-
reu privindu-și musafirul, o supse dintr-o dată cu un zgomot scîrbos
și scurt, și o puse la loc, mereu zîmbînd cu zîmbetul său în aparență
nerod. Nu spunea nimic.

— Știi de ce-am venit, zise Eustațiu Cozianu.

— Nu, răspunse cellalt, scurt și binevoitor.

— Ei, nu! ce treabă am eu cu dumneata, afară de plăcerea de-a te
vedea, bineînțeles, spuse Cozianu surîzînd destul de obraznic. Am
proces?

— Ai, coane, mormăi taurul, cu același zîmbet timp.
— Am unul și eu...
— Unul, dar bun. Cînd se dă sentința? Azi îmi pare, nu?
— Azi, spuse Cozianu pe un ton ușor. Sava Plăvănescu tăcea mereu, surizînd bleg și binevoitor și părănd și mai departe doritor să-l împungă cu fruntea.

— Șui că-l ciștig, zise Cozianu.
— Mda...
— Ce, „mda”? Crezi că nu-l ciștig?
— Ba îl ciștigi, coane. îl ciștigi, zise Plăvănescu privindu-l cu ochi injectați, cu o ciudată expresie de poftă și lăcomie.

— Ei, în legătură cu asta am venit. Vreau să te întreb dacă mai ești cumpărător, zise Cozianu

Plăvănescu se uită la el zîbind mereu și nu spuse o vreme nimic. Apoi întrebă:

— Ia-ascultă, coane: de ce te grăbești s-o vinzi? Că nici măcar procesul nu s-a isprăvit.

— E ca și isprăvit, zise Cozianu.

— Mă rog dumitale, hai să zicem că așa e. Dar de ce te grăbești așa, coane Eustațiu? Eu asta nu înțeleg, zîmbi dulce cu dantura-i oribilă domnul Plăvănescu.

— Poate că am interese; poate că am alte afaceri în vedere; poate că nu mă mai interesează a avea proprietăți funciare, rîse ușurel Cozianu, și adăugă cu, iarăși apărută, o umbră de insolență:

— Vrei să te iau să-mi administrez averea? Deocamdată mă ocup de ea singur, nu sînt ca ăi care fac politică sau stau în străinătate toată vremea; deci... Ești, nene, sau nu ești?

— Ce să fiu? Cumpărător? întrebă Sava Plăvănescu, zîbind umil și timp.

— Da, cumpărător, repetă Cozianu și-și puse mînușa stîngă.

— Sînt, coane Eustațiu. Dacă nu s-ar fi făcut drumul de fier pînă la Dunăre, nu mă băgăm eu în noroaiele alea și-n praful ăla... Dar acum, de! Sînt.

— Numai că... începu Cozianu, încheindu-și cu atenție mînușa, apoi îl privi în față cu nevinovăție pe Plăvănescu, cu aceeași bunăvoie și amabilitate ca pînă atunci.

— Numai că... m-am mai gîndit la preț, nene Savo: după a mea prețuia-lă, face mai mult decît vorbirăm noi data trecută.

Zîmbetul bovin al lui Plăvănescu pieri ca o flacără de luminare suflată de vînt.

— Adică cum? întrebă el.

— Păi, acum cer șaisprezece mii de galbeni, zise ușurel Cozianu, luîndu-și pălăria de pe biroul lui Sava Plăvănescu. Acesta îl privea timp, mut, cu ochisorii săi plini de firișoare roșii. Cozianu își luă și bastonul, fără să se ridice încă. Stătea și se uita la Sava Plăvănescu, cu o mină înmănușată ținînd a doua mînușă și pălăria, cealaltă mină deasupra și amîndouă pe baston, cu brațele întinse. Plăvănescu se uita cu atenție la revenirile cu margini de mătase neagră ale hainei lui Cozianu. Tăcea. Apoi, într-un tîrziu, zise:

— Păi... nu mă așteptam. Să mă mai gîndesc.

— Gîndește-te, frate, spuse amabil și binevoitor Cozianu; gîndește-te. Uite: dă-ne răspunsul în ziua pronunțării. Azi o să fie? Azi după-amiază sau miine dă-mi-l. Miine, dă-mi-l miine după-amiază sau poimîine. E bine?

— Bine, foarte bine, mormăi răgușit Plăvănescu, și se ridică să-și petreacă musafirul care, drept și zvelt din pricina corsetului, era în picioare și se întorcea spre ușă.

— S-auzim de bine, zise Eustațiu Cozianu ieșind.

— Respectele mele, coane Eustațiu. Respectele mele. îi sărut mînușitele coanei Cleopatrei, grohăia Plăvănescu rostogolindu-și burta în urma lui. După ce închise chiar el poarta după musafir, se-ntoarse și-njură gros printre dinți:

— Auzi, ciocoiul. Â simțit că-mi pică mukul după Dobrunu, și urcă prețul. Dar face. Face și mai mult, își spunea el rizînd în sine: tot neică Sava avea să fie în ciștig peste vreo cițiva ani de exploatare a moșiei. Aduci tractoare cu aburi, mașini de secerat și de semănat, și să vezi curgînd galbenii la tine-n sertare!

„Măcar de n-ar pierde procesul", se gîndi el cu o umbră de grijă, intrînd în casă.

În vremea aceasta, Eustațiu Cozianu mergea cu pași mari spre casă, însuflețit de ce aflase. Era vădit că Plăvănescu va accepta; și nu se știe dacă nu cumva și noul preț era sub valoarea reală a moșiei; mai rămîinea de văzut. Lui Cozianu aproape că-i veni să ridă, gîndindu-se

la festa pe care avea să i-o joace lui Plăvănescu. La viitearea^{or} întâlnire. Da, era o idee nostimă; trebuia să-i joace festa... Da, trei sute douăzeci de mii de franci și când te gîndești că o luase cu bucățica, aproape fără să simtă, azi un lot, mîine-poimîine altul, vreme de ani de zile. îl costase în totul vreo sută de mii! Da, fusese o afacere bună, și avea de ce să fie mulțumit. Cupeul episcopului, cu două cîrje episcopale pictate pe portieră, trecea pe lîngă el: popa se întorcea de la clubul partidului conservator. „Ce-o fi căutat pe acolo?”, se întrebă Cozianu salutînd cu un gest larg pe bătrînul cu potcap din trăsură. Mai încolo, în fața liceului de băieți „Mihai Viteazul”, se întîlni cu avocatul său, domnul Mihuleț, om cărunt, cu o mustață aproape albă, și foarte îndoit de spate, astfel încît pălăria care-i stătea drept în sus nu se potrivea deloc cu linia curbă a spinării sale gîrbove, și-l făcea să semene cu un 5 fără bara de sus. Era coborîtor din boieri sărăciți, distins și cumpătat. Cu distincție și cumpătare îl salută pe clientul său.

— *Bonjour, cher ami*, îi spuse Eustațiu.

— Sluga dumitale, răspunse cellalt.

— *Eh, bien?*^o

— *Ca ira, ca ira* ^o N-aibi grijă. Procesul va fi ciștigat de noi, nu de ei.

— La ce oră e?

— Acuma, la unsprezece ceasuri; dar o să ție pînă după prînz...

— Bine, mă duc să-mbuc ceva, și viu și eu.

— Cum dorești... E mai elegant să nu fii acolo... Ce-ți pasă, la urma urmei? E ca și ciștigat...

Și-l privi de jos în sus, îndoit în două sub țilindrul vertical. Era atît de calm, de domo! și de cumpătat, încît Eustațiu se liniști cu totul.

— îi face bine omului să stea de vorbă cu dumneata, domnule. Ei, atunci *a bientot!*^o Treci pe la mine îndată după aceea, da?

— Se-nțelege. *Serviteur, cher ami, serviteur* \ murmură potolit domnul Mihuleț, scoțîndu-și pălăria și lăsîndu-și-o pînă aproape de trotuar, după care se întoarse și se duse spre tribunal cu pași măsurați.

^o Ei?

^o Se face, se face.

^o Pe curînd!

^o Sluga dumitale, dragă prietene, sluga dumitale.

""Cbziahu însr^{tu}și putu stăpîni bucuria. în sfîrșit! în sfîrșit, după aproape doisprezece ani de cînd se judeca! „Să nu-ți vie să crezi!”

Scoase ceasul din buzunar: „Uite, domnule. Peste cinci ceasuri... poate numai peste patru... s-a isprăvit! De doisprezece ani ține, și peste patru ceasuri, n-o să mai fie nimic!”

- Mai făcu cîțiva pași, și se opri. „Nu pot sta acasă. Trebuie să mă duc să asist.”

Și porni repede: voia să mănince în grabă și să pornească după aceea la tribunal.

Casa Cozienilor din N... era numai pentru vremea cînd, cu cincizeci de ani în urmă, „veneau la tîrg”. Locuința de baștină a familiei fusese conacul de la moșia bătrînească, de la Cozia, lîngă cula de piatră cu metereze și ferăstruici înguste numai cît să petreci prin ele țeava șușaneiei. Asta, și conace pe la moșii, și casa cea mare din București. Alexandru Cozianu, însă, tatăl Davidei, împărțise prin testament casa bătrînească și cea din tîrg de la N..., fiului celui mai mare, Eustațiu, împreună cu cele mai însemnate moșii; alte moșii fiului de al doilea, Bonifaciu (botezat așa după moda romantică a anilor 1840 cînd îl născuse Sofia, care citise *Boniface, marquis de Montferrat*, de baroana d'Arnoul) iar casa din București îi revenise Davidei, cu obligația de-a o ține pe maică-sa. Aceasta însă plecase din țară și se măritase la Viena; nici nu catadicsea a da vreun semn de viață copiilor săi, care n-o vedeau decît în treacăt, cînd călătoreau prin străinătate, și uneori o aflau plecată și pe ea cine știe unde, și o întîlneau la Nizza pe *Promenade des Anglais* sau la casino la Biarritz.

Casa aceasta din N... avea un singur cat, ferestre pînă-n pămînt în dos, în grădină, și o colivie de seînduri și sticlă ca intrare, foarte urîtă, dar foarte folositoare iarna, căci nu intra nimeni cu frigul în casă. Sobe mari de cărămidă văruiată, cu coloane și firide, străjuiau solemn în colțurile odăilor pardosite cu lemn vopsit cafeniu. Perdelele erau groase, de mătase în dungi albe și verzi; aceeași mătase acoperea mobila adusă de la Viena prin 1830 și ceva de Alexandru Cozianu, mobilă de lemn de culoarea mierii de brad, în linii curbe, nu lipsite de o anumită grație robustă, destul de nemțească. Comode, tabernacole, mese de mîncat și de joc, fotolii cu spinarea în formă de trifoi sau de liră, cartelul care cînta cîteva măsuri din Serenada de Schubert la fiecare sfert de ceas, portretele bătrînilor în ișlice, anterie de mătase

f

i

i

ca măslinele crude, cu hangerul în btiul de caşmir, ori alţii în fracuri şi cu gulere înalte, purlind la gît şi pe piepţi decoraţii turceşti, ruseşti şi austriece, cucoane în rochii decoltate cu minci *en gigot*, cărare pe mijloc şi bucle din cele căroră epoca le spunea *des anglaises*, porţelanuri de Alt-Wien în firida sobelor, cristale de Boemia aduse de la Karlsbad, unde taica şi taica mare îşi căutau boala de ficat creditată - asta era casa în care acum, la prinz, vara, domneau umbra şi răcoarea; din salonul întunecos, cu perdelele trase spre uliţă, se zăreau prin ferestrele din dos, ce porneau de la podea, tufişurile de trandafiri care începeau să înflorească în grădină - erau strălucite de soarele aproape de amiază şi licăreau pe ele picurii ploii de dimineaţă. Iar dincolo de grădină, odăile slugilor înşirate pe lângă grajduri şi remiza pentru trăsurile, şi fîntina, şi acoperişurile joase, de şindrilă, pe care se urca viţa de vie sălbatică. Eustaţiu intră în casă, salutat de ciinii de vînătoare care-l aşteptau, cu botul pe labe, şi acum începură să sară pe el şi să ţopăie împrejurul lui săltîndu-şi urechile moi de cafenii.

— Hai, hai, staţi cuminţi! Gata! Gata cu joaca! exclama el bine dispus, scoţîndu-şi pălăria şi mănuşile. Intră în salon; nevastă-sa, Cleopatra, femeie de treizeci de ani, plină şi rumenă la faţă şi cu nişte ochi sprincenaţi şi focosi pe care Eustaţiu, galant, îi numea „ochi de andaluză”, se sculă să-l întîmpine.

— Ei? S-a făcut?

De lângă ea, de pe alt fotoliu, se ridică prietenul amîndurora, domnul Walter Apostolescu, cel mai frumos bărbat din oraş, arbitru elegantelor, înalt, subţire, cu părul lung şi ondulat, cu gulerul scund, foarte larg, *a l'artiste*, legat cu o cravată de mătase albastră. Favoriţii castanii, ochii visători, albaştri, vestonul scurt, de catifea de un albastru închis pe o vestă albă şi pantalonii *gris-perle*, mănuşile albe, proaspete, pălăria cenuşie de castor, moale cu boruri largi şi fundul rotund, totul la domnul Apostolescu tindea să-i dea acru boem şi artist. Fost ofiţer de cavalerie şi demisionat din comoditate cu gradul de maior, prea leneş ca să facă politică, Walter Apostolescu, om cu avere, îşi petrecea viaţa în vizite pe la cei cîţiva prieteni intimi, acasă citind romane şi fumrml, la vînătoare sau la masa de cărţi la clubul conservator unde trecea adesea ca alegător la colegiul I - unul din cei

cîţiva alegători la colegiul I din oraş, pe care-i puteai număra pe degete - şi apoi iar în vizite. Vorbea puţin şi plăcut, domol, fără să ridice tonul, nici să ridice cu hohote, nici să puie întrebări, nici să facă observaţii personale, nici să vorbească pe cineva de rău sau ironic. Acuma, în fundul salonului, pe un fotoliu lângă fotoliul Cleopatrei Cozianu, şedea corect, cu genunchii apropiaţi şi coatele lângă corp, cu minile una peste alta pe braţul fotoliului. Se ridică şi el. Eustaţiu rîdea, bine dispus:

— Ce să sc facă? Procesul? Nu, la ceasul ăsta abia dacă a început. Ce zici de cucoana asta, domnule?

Şi îi întinse mîna lui Walter Apostolescu. Acesta zîmbi.

— Aşa sint femeile: numai pasiune, murmură el cu oarecare duioşie. Cleopatra îi zvîrli o privire fugară cu coada ochiului.

— Aş vrea să dejunăm mai curînd, ca să mă duc la tribunal, spunea Eustaţiu Cozianu. Unde e Davida?

— Uite-o în grădină, răspunde Cleopatra şi trase perdeaua de la o fereastră. Afară, dincolo de tufele de stînjenci, sub unul din nucii bătrîni, Davida, în rochie de doliu, de rips de mătase neagră, şedea într-un fotoliu de grădină. Lumina azurie, frunzişul de un verde luminos, movila de pai de culoare deschisă, pietrele aproape albe de pe jos, conţineau această siluetă neagră cum conţine un smaragd o bucală de cărbune, mort şi sinistru; dar obrazul şi minile Davidei erau de un galben pămîntiu. Şedea acolo şi se uita în gol.

— Săraca, zise Eustaţiu Cozianu. Cleopatra dădu din umeri.

— Orişicit... Nenea Lascăr era un om şarmant, dar nici să fii în halul ăsta de inconsolabilă...

— L-a iubit cu pasiune, spuse pe un ton moderat dar pătruns Walter Apostolescu.

Davida însă şedea la soare şi se încălzea. Nu se gîdea la nimic. Se plictisea; dar nu de plictiseala activă care vrea să se dezlănţuie în mişcare şi ocupaţie, ci o plictiseală obosită şi inertă, care se întimplă rar şi puţinor oameni, şi e ucigătoare. îi văzu venind pe frate-său cu nevasta-sa şi cu amicul casei şi le răspunse la salut cu indiferenţă. La zece paşi, slugile puneau masa la umbra nucilor. Eustaţiu se întoarse să numere dintr-o privire tacimurile.

— Pe cine mai avem la masă?

— Mi-au promis că vin Smaranda și Aristița; sint singure; domnii au o întrunire politică, iar ele vor să mă vădă, spuse Cleopatra. Eustațiu Cozianu se strîmbă imperceptibil și nu spuse nimic. Feciorul veni să-l anunțe:

— Vă caută niște țărani, conașule.

— Ce fel de țărani? întrebă Eustațiu, și ghici despre cine era vorba, chiar în clipa cînd punea această întrebare inutilă.

— Zic că-i cunoașteți dumneavoastră, că sint de la Dobrunu.

— Țărani de la Dobrunu? Ce vor? întrebă Cleopatra uimită și tulburată.

— Vor să cadă la transacțiune, rise potolit Walter Apostolescu.

— Acum, cînd mă așez la masă? întrebă Cozianu încruntîndu-se. În fine, dacă n-au venit cucoanele, hai, treacă de la mine... Iertați-mă o minută.

Și, cu o ușoară înclinare către ceilalți, reintră în casă, o străbătu, apoi ieși prin veranda cu geamlîc, afară.

Țăranii îl așteptau în fața casei și pe trotuar. Erau vreo zece-cincisprezece oameni, în haine nu albe și gătănate cu negru, pandurești, ca ale celor de la munte, ci cafenii, flenduroase, pe unii rupte în coate și-n genunchi, peticite în șezut. Cîțiva erau desculți. Și cu picioarele pline de noroi și de praf. La ivirea lui Eustațiu, își scoaseră cu toții pălăriile și căciulile. Era mai înalt decît ei, cu favoriții pe cale de-a încărungi încadrînd o față curată, roșie, cu fire de sînge în obraji, cu ochi limpezi și veseli. Stătea drept, încorsetat în redingota cenușie întredeschisă ce lăsa să se vadă vesta de mătase ca vișina putredă, cu floricele. Ei erau mai scunzi, arși de soare, pămîntii, cu fețele numai oase colțuroase și goluri, cu mustățile negre, capetele negre sau sure ca părul de lup, și ochi negri, întunecoși și tainici. Se uitau la el ca la o ființă ciudată, minunată și străină; iar el la ei cu bunăvoință și superioritate.

— Bună ziua, oameni buni.

— Să trăiți, cucoane.

— Ce vreți de la mine?

Urmă o tăcere. Cîțiva se priviră. Ceilalți rămăseseră cu ochii la el. Unul, scund, cu o fețișoară triumfiulară, suptă, și o mustață mare, negricios și cu ochii ca două mărghăritare negre, rise. Era cu totul neașteptat risul său. Ceilalți păreau triști, îngrijorați, înfricoșați. El ri-

I

I

I.

f

I

I

dea. Era ceva liber și nepăsător în risul său; ceva care-l punea pe aceeași treaptă cu cel cu care vorbea.

— Păi ce să vrem, cucoane? Știi mărta ta ce vrem.

— Nu, nu știu, răspunse Eustațiu Cozianu cu oleacă de iritare. Poate că-mi închipui, poate că greșesc; dar n-aveți decît să-mi spuneți, și-o să știu.

Vorbeau în curte, îndărătul grădiilor; poarta o lăsaseră deschisă în urma lor; pe stradă treceau precupeți, căruțe, o brișcă galbenă trasă de un trapaș negru; cu hățurile și biciul într-o mină, un tînăr elegant își ridică pălăria, salutîndu-l pe Cozianu și privind cu atenție și curiozitate grupul de țărani. Apoi trăsura lăcuită se depărta. Cozianu răspunse salutului, își puse monoculul și se uită prin el binevoitor la țărani.

— Nu mă țineți așa, oameni buni, că sint așteptat la masă.

Ei îl priveau întunecos, cu frunțile încrețite, cu ochii înnoptați de îngrijorare. Unul, mai bătrîn, îi dădu ghiont celui care vorbise înainte și-i spuse trist:

— Zi-i tu.

Cellalt cătu cu ochii împrejur. Oamenii se uitau la el și voiau ceva. Țăranul cel negricios se întoarse către Eustațiu Cozianu.

— Păi... venîrăm să vorbim de moșia noastră.

Cozianu deveni rece:

— Ce să vorbim? Duceți-vă la tribunal, că acuma st dă hotărîrea. Nu mai e a voastră moșia, decît părțile care nu le-am cumpărat.

Apoi, uitîndu-se fix la omul cel negricios, îi spuse:

— Eu te cunosc pe tine. Tu ești Niță Negrea. Nu mi-ai vîndut. Ce-ți pasă? Ce te amesteci?

Omul zîmbi cuviincios, dînd capul pe umăr, și explică așa cum îi explici unui străin sau unui copil:

— Păi, noi sintem obște...

— Ei, asta-i, obște! Asta sinteți voi la voi în sat! exclamă repezit și puțintel plictisit Eustațiu Cozianu, și apoi, redevenit binevoitor le explică și el, tot ca un om matur unor copii: Obște e la voi, dar la lege nu se știe de așa ceva. Legea cunoaște oameni, inși, proprietari.

— Noi am fost obște de la Mihai Viteazul, boierule, vorbi țăranul cel bătrîn și trist. Noi sintem din unul Niță Căpitanul; n-am avut niciodată boier peste...

— Lasă asta, știu, cunosc, că de cînd mă judec cu voi, v-am învățat pe dinafară! spuse Eustațiu Cozianu, rizînd. Ce vreți, oameni buni? Că mă grăbesc, n-am vreme acuma de voi.

— Cucoane - zise Niță Negrea foarte serios - cucoane, nu ne sugruma. Noi ce să ne facem?

— Ei, auzi comedie! exclamă domnul Cozianu, și enervat și amuzat. Îi enerva ceva în felul cum îi vorbeau țăranii aceștia și-n felul cum îl priveau și stăteau în fața lui, cu capul gol. „Prea fac pe desparații, domnule, se gîdea el iritat. Ce, parcă puteau să ție moșia? Eu sau altul, tot le-o cumpăra cineva. Dacă vii cu capital peste ei, nu pot rezista; ei nu și-au dat seama de atîta lucru?”

— Auzi comedie! Cum adică, măi Niță? Eu vă sugrum? N-au venit ai voștri toți pe rînd la mine să-și vîndă părțile?

— Au venit că a fost secetă, și că le-au murit unora vitele, și alții s-au imprumutat la dumneata și n-au mai putut plăti, mormăi țăranul cel bătrîn și trist. Cozianu îl privi de sus, și cu asprime.

— Mă rog, și ce mă privește pe mine? Tot nu știu ce vreți, și se răcește mîncarea pe masă.

Niță Negrea zîmbi strîmb, ironic.

— Cucoane, noi nu prea avem ce mîncare să ni se răcească... Ce-o să ne facem? O să ajungem să cerșim ca orbeții din capul tîrgului.

— Ei, asta-i! N-aveți grijă: vă dau eu de lucru, spuse bonom și amabil domnul Cozianu. În același moment, se întrebă, însă, dacă într-adevăr va avea nevoie de toată mina asta de lucru; intenția lui era de-a aduce mașini cu aburi, secerătoare și semănătoare trase de cai, într-un cuvînt, de-a face o exploatare modernă, cum văzuse în călătoriile sale, atît în Angliera, în Sussex cît și în Prusia, în Brandenburg și Pomerania. Deci, mulți dintre țărani nu vor fi trebuincioși la cîmp; dar la urma urmei, mai erau și alte moșii... Și-și goni această preocupare; ce, era el vîtaful lor, să le găsească de lucru?

Niță Negrea nu știa aceste gînduri ale lui Cozianu. Auzise numai „N-aveți grijă, vă dau eu de lucru”, și zîmbea, cu capul pe-un umăr, de parcă zicea: „Măi, prezevenghiule!” Asta nu-i plăcu lui Cozianu, care se întunecă la față și întrebă scurt și destul de răstit:

— Ei, mai aveți ceva?

Oamenii îl priveau cu aceeași desperare liniștită și pasivă. Deodată se petrecu ceva neașteptat și care-l cutremură pe Cozianu: țăranul cel

bătrîn căzu în genunchi în fața lui, cu miinile încheștate una-ntr-alta, și gemu:

— Boierule, lasă-ne moșia!

Cozianu tresări și scăpă monoclul de sub sprinceană. Dar n-avu vreme să-și reciștige cumpătul, că, unul după altul îngenuncheară și ceilalți. Niță Negrea îngenunche și el, cel din urmă, și spuse:

— Plătăm îndărăt toți banii pe care-i dăduși ălor de-ti vîndură.

Lui Cozianu, tulburat de ceva necunoscut, o groază, o spaimă ciudată și pe care n-o înțelegea nici el, la vederea oamenilor îngenuncheați în fața lui, și mai ales a bătrînului, care era slab și cu ochii duși în fundul capului, îi trecu deodată și chiar îi veni să ridă de felul cum Niță Negrea, îngenuncheat, îi vorbise practic, negustorește, oferindu-i să-i răscumpere moșia.

— Fugiți de-aici! De unde să aveți voi bani? Ia sculați-vă, oameni buni, că nu se cade să stea oameni în toată firea în genunchi... Hai, sculați-vă.

— Lasă-ne, boierule, că nu putem fără pămînt! Murim! exclamă tânguitor și ciudat de fără ecou, cu totul lipsit de răsunset, bătrînul. Ceilalți stăteau în genunchi foarte serioși și se uitau la Cozianu așteptînd, ca la o ceremonie care trebuie să se-ncheie într-un fel dinainte cunoscut, tot printr-un gest ritual. Dar Cozianu, repetă, plictisit:

— N-am spus o dată că o să vă dau de lucru? Am și eu tot același interes ca voi: să se facă bucate frumoase. De ce s-a tras drumul de fier pînă la schelă, la Dunăre? Să încărcăm în șleपुरi grăul, să-l ducă la Galați și de acolo să-l care vapoarele în Anglia și Olanda și alte țări care n-au.

Ei îl priveau și-l ascultau, și ce spunea el cădea în gol, ca niște bășici dezumflate și pleoștite pe pămînt, cuvinte, vorbe, fără răsunset, fără ecou. Simțea uscăciunea asta chiar și Cozianu, și-i producea o iritare dureroasă.

O trăsură sosi la trap îndreptîndu-se către poarta mare, pe care feciorul ce ședea în veranda cu geamlîc se repezi s-o deschidă. Trăsura intră; vizitiul se lăsa pe spate ca să înfrîneze cei doi cai negri care sforăiau și dădeau din cap, rostogolind ochii cu albul ânsăngerat. Trei cucoane cu umbrele de culori deschise ședeau în trăsură. Cozianu se repezi să le dea mina ca să le ajute să coboare. Țăranii rămaseră

ingenuncheați în fața verandei goale și a casei acoperite cu iederă și glicină, cu perdele trase la ferestre, bogată, închisă, străină, părînd pustie. Cucoanele (două mai bătrîne și una mai tînără) coborîră, ținîndu-și cu o mînă poalele rochiilor cu volane și turnură, cu taliile sugrumate cu șir de nasturi pînă la gulerul înalt, cu dantele. Trecură pe lingă casă, spre grădină, rizînd și vorbind. Vizitiul mină caii prin fața casei și strigă scurt la țărani. Aceștia se ridicară în picioare și se dădură la o parte. Rămăseseră grămădiți în fața casei, cînd Cozianu se ivi de după colț, înveselit de ceva ce-i spusese musafirele.

— Ei, asta e! Va să zică, ne-am lămurit. Mergeți sănătoși, și la toamnă, vorbim; că n-o să vă iau griul muncit de voi. La toamnă, ne-nvoim.

Ei stăteau și se uitau mereu la dînsul, și păreau cu desăvîrșire neschimbați. Așa veniseră: deserați, liniștiți și prezenți; erau aici, stăteau, nu se mișcau, inerti, pasivi. Nu voia să-i gonească; dar nici nu putea rămîne aici nas în nas cu ei; erau în stare să stea o mie de ani, să obțină de la el cedarea, prin simpla lor prezență încăpățînată și inertă. De aceea le dădu bună ziua și intră în casă, o traversă și ieși în grădină, unde toată lumea era la masă.

Țăranii rămăseră încă acolo vreo cîteva minute. Apoi Niță Negrea zise:

— Haideți, mă, că ni se răcește cafeaua...

II

Cucoanele îl felicitaseră pe domnul Cozianu chiar coborînd din trăsură. Coana Smaranda Buzeasca, măritată cu un coborîtor din Preda Buzescu, căpitanul lui Mihai Viteazul, era o cucoană scundă și scăzută, gheboșată, îngrămădită ca sub o presă, cu capul în dubla bărbie, ceafa în spinarea încovoiată și toate astea în șolduri; la cincizeci de ani, nu mai semăna a femeie; mai avea și un nas mare și gros, sub care gura zimbea necontenit; părea un clovn care și-a scos vopselele de pe față și a dezbrăcat dominoul bălțat, în schimb a pus o rochie de rips de mătase cenușie, a luat o umbreluță pe umăr și și-a trîntit în cap o bonetă cu panglici și dantele,

amuzîndu-se și de cum arată și de ceva ce știe el. Constanța,, fiică-sa, era o fată nemăritată la douăzeci și doi de ani, lucru rar și de rușine pe vremea aceea la N..., înaltă, subțirică, cu nasul mare și gros, de clovn, moștenit de la maică-sa și cu o guriță zîmbitoare și adesea tristă la umbra acestui nas pe care maică-sa îl numea burbonian, dar care o ținea nemăritată, căci dormul Buzescu, senator al județului, nu accepta decît un ginere boier de neam și din aceștia, cîți erau, încă nici unul n-o ceruse pe Constanța. Doamna Horoveanu era o femeie de vreo treizeci de ani, liniștită și timidă, soția unuia din cei mai mari proprietari din județ. Se luase și ea după coana Smaranda, și murmurase vagi felicitări. Buzeasca însă ridea.

— Ei, cum te simți? După doisprezece ani, cred că te apucase stenahoria de procesul ăsta! în fine,acuma *c'est le secret de Polichinelle* ', toată lumea știe că s-a făcut, să-ți fie de bine, să stăpînești Dobrunul sănătos; bună ziua, Davido, bună ziua, fetiço (fetița era Cleopatra Cozianu), *bonjour, beau tenebreux*². Știți cum l-am găsit pe dumnealui? Era afară, în față, și le predica unor țărani care stăteau în genunchi. Te știam astrolog, monșer, dar vād că avansezi la gradul de sfînt; cînd ai să începi să vindeci estropiații? .

Cozianu plecă o clipă, rizînd, ca să-i expedieze pe țărani, apoi se-ntoarse și toată lumea se așeză la masă: bureți în oțet, ciorbă, brînză nouă, păstrăvi, aduși cu diligenta de la mănăstirea Panaghia, din munte, drob de miel cu ceapă proaspătă, sufleu cu ciuperci, pateu de căprioară pe care-o împuscase un braconier în pădure la Cozia și fusese prins de pădurarul domnului Cozianu, salată de untișor, ridichi, cireși, baclavale, cataifuri, cafea; la păstrăv, Chablis, la miel, vin din partea locului, de la Balotești, pe urmă Bourgogne, pe urmă, la cafea, Armagnac. Domnul Cozianu, roșu la față și cu obrazii și fruntea lucioasă, spunea, cu paharul în mînă și șervetul înnodat la gît:

— Nici nu era de așteptat altfel: astrele hotărâsc.

— Ia spune, nenicule - întreba coana Smaranda - nu-i poți face fetei ăsteia horoscopul, să vedem dacă se arată Făt-Frumos?

— Ba da; pentru niște prieteni ca dumneavoastră, îl fac.

¹E secretul lui Potichinelle (știut de toată lumea).

²Bună ziua, frumosule încruntat.

« . . . !-i .?w.m . ' ' ' .> oui-

— Bine, de făcut îl faci; dar nu sînt minciuni?

— Nu, răspunse din colțul cellalt Walter Apostolescu, calm și politicos, cu un aer de marc convingere. Nu sînt minciuni; mie mi-a arătat Eustațiu cîteva dovezi, cu care m-a speriat și m-a cîștigat de-a binelea.

— Fugi de-acolo, și nu-l mai întări în rătăcirile astea! Am să vă spun pe amindoi episcopului, și-o să vă afurisească... ba nu, ce zic: popa e ateu, e în stare să se molipsească de la voi. Cum poți să crezi, coane Eustațiu, că în clipa cînd stelele stau într-un anumit fel, dumneata îți cîștigi procesul? Dacă e o constelație pentru procese, de ce nu le cîștigă toată lumea? Și vezi, ține seama că unde e un cîștigător, e și un pirlit de păgubaș, care pierde; pentru el nu-s tot stelele alea?

— E complicat să-ți explic, murmură Eustațiu Cozianu zîbind îngăduitor. Buzeasca rîse.

— *Parbleu* ! E atît de complicat, încît nici dumneata nu prea înțelegi... Singura stea după care ar trebui să te uiți, e asta!

Și-o bătu pe obraz pe Cleopatra, care rîse aiintat, făcînd gropițe în obraji și uitîndu-se cu foc la Eustațiu, pe urmă la Walter Apostolescu, care tăia capătul țigării de foi și părea absent. În clipa aceasta sosiră și copiii, care mincaseră și acum veneau aduși de mină de guvernantă; băiețașul, Manolică, în jachetă neagră încheiată cu un singur nasture la gît, guler alb ca școlarii de la Eton și pantaloni largi de culoarea oului de rață, era slab, deșirat, holbat, cu coșuri, buimăcit de începutul adolescenței; le sărută mîna cucoanelor, apoi, prins în mișcarea asta i-o sărută și pe-a lui Walter Apostolescu. Toți începură să rîdă.

— Zi-i înainte, fătul meu! spuse coana Smaranda; zi-i, căîncepuși bine.

Roșu, pierdut, băicîndrul mai stătu cîteva secunde pînă cînd, în clipa cînd nu se mai uita nimeni la el, se strecură în casă. Fetele, mai mici, Olga de vreo zece ani și Zoe de vreo opt, chicoteau, apoi începură să stea de vorbă cu Constanța. Lumea de la masă își depărtase scaunele; ședeau comod în fotoliile de paie, pe un covor mare de Heral întins pe iarbă sub nuci; domnii fumau țigări de foi, cucoanele

răsturnau ceștile de cafea ca să ghicească în ele, Walter Apostolescu fredona un eîntec pe care-l auzise la Paris acuma un an de zile:

„Mon Anglais caracole
Au Bois soir et matin;
Avec lui j'fais tres bien
La haute ecole!"

Iar coana Smaranda îi dădea peste gură cu evantaiul.

— Ia mai taci, spurcatule! Ascultă, Eustațiu dragă, cu nu poci să crez în prostiile astea ale tale cu astrologia... Pînă nu dai o dovadă, nimica nu crez.

Cozianu îi aruncă o privire lui Walter Apostolescu, privirea unui înțelept către alt înțelept în prezența unui nerod neștiutor și fără credință.

— Cum să-i demonstrez?

— Fă-i horoscopul duduii Constanța, spuse Walter; atinge coarda maternă în inima coanei Smaranda: e singura slăbiciune; altminteri, *forte tete*, caracter de granit.

Se feri prompt de evantaiul închis care-i trecu pe lîngă nas.

— Rizi tir de mine, și zi că sînt neroadă, dar mie nu-mi poate intra în cap povestea asta; aproape că nici în lumea ailaltă nu-mi vine să crez. Voi credeți în lumea ailaltă, unde o să ne întîlnim cu toții?

Davidă Lascari, gălbejită și secată, cu obraji uscățivi și zgîriați de primele crețuri, tăcuse pînă atunci. În tăcerea gînditoare a celorlalți, spuse, pe un ton prozaic:

— După ce abia scăpăm unii de alții, iar să ne-ntîlnim?

Cucoanele musafire și cu Cleopatra schimbă o privire, și urmă o scurtă tăcere. Davidă se uita în gol. Smaranda Buzescu zise:

— Facem un *gare-au-coeur*? Unde sînt cărțile?

Cleopatra bătu din palme să se aducă o măsută de joc și cărți.

— Ei, pe mine să mă iertați, plec la tribunal, să văd cum merge, zise Cozianu, ridieîndu-sc. Walter Apostolescu se ridică și el.

Hnglezul meu călărește
Zi și noapte prin liois de Boulogne.
împreună cu el fac de minune
întă Școală (de călărie).

— Vin cu tine, că sînt curios să aflu.
— Nu, tu rămii să le ții de urît cucoanelor; te rog eu.
Feciorul veni în clipa asta să-l anunțe pe Cozianu că-l caută domnul Mihuleț. Eustațiu se luminează la față.

— Ei, s-a și făcut! Mă puteți felicita!

Și cu sprinteneală tinerească se repezi în casă, pe cînd cucoanele se ridicau, curioase să afle și tulburate de bucuria care-l agita. Davida singură nu se mișcă din fotoliu. Celelalte nu ajunseseră însă la ușă, cînd Cozianu își făcu apariția, vinăt la față, descompus de ciudă ca și de furie, și-l chemă pe Walter cu glas răgușit:

— Walter, vino te rog un minut, am nevoie de tine.

Walter, mereu calm și cumpătat dar prompt, își aruncă trabucul în iarbă, se ridică din fotoliu scuturîndu-și cenușa de pe vestonul de catifea, și intră în casă. Cleopatra era foarte tulburată. Coana Smaranda o liniștea:

— Se vede că s-a încurcat ceva, dar nu poate fi nimica grav: ascultă-mă pe mine, că am văzut multe. N-aibi grijă.

— Nu, n-am și, în fine, nici n-ar fi atît de grav, la urma urmei, de doisprezece ani, ne-am obișnuit... răspunse Cleopatra cu o veselie ușoară, vădit silită și care suna penibil de fals. Tot atît de falsă era încercarea ei de-a reține musafirele, care, delicate, voiau s-o lase să ia parte la consfătuirea cu Mihuleț. Insistă din politețe ca să le facă să rămii; iar ele, tot din politețe, fură neinduplecate. Ieșiră ocolind casa. Coana Smaranda o sărută pe Cleopatra.

— Spune-i lui Eustațiu să nu se frămînte: am să vorbesc cu Tache și să-l pun o țiră în mișcare, să vorbească și el cu președintele tribunalului, care mi se pare că s-a cam zaharisit în vremea din urmă, nici de auzit nu mai aude bine, darămite creierii... *Merci* petru dejun, fetițo, a fost fără cusur; îmi pare rău de Eustațiu că își face singe rău, dar spune-i să nu fie nici el așa nevrîcos, că e rău pentru sănătate.

Se sărutară sub umbreluțele de taftă, și se urcară în trăsură. Coana Smaranda se uita la cealaltă trăsură, a lui Mihuleț, trasă de doi cai suri de singe englezesc, și filosofă:

— Uite cum e împărțită lumea: el cit e de pocit și de strîmb și caii ăștia ce mîndrețe! Și cînd colo ei, frumoșii, îl trag pe el. Să-ți fie spre mîngiere, fetițo, că a urîților e împărăția lumii, îi spuse ea ca încheiere Constanței, căreia i se umplură ochii de lacrimi. Coana Sma-

jf
4
*
i
^

randa nu le observă, însă, ci împunse cu umbrela pe vizitiu. Pe cînd ieșeau pe poartă și-i făcea semn Cleopatrei Cozianu fluturînd din mînă, urmă:

— Apropo de urîți: ce zici, Aristițo, de copiii Cleopatrei?

— Domnul Cozianu e un bărbat așa de falnic, spuse timid doamna Horoveanu, iar ei nu-i seamănă de loc, nici Cleopatrei, de altfel...

— Ba seamănă cu tatăl, fiecare copil, nu te supăra, zise coana Smaranda cu mare chef.

— Mămicule, murmură Constanța stînjănită.

Doamna Horoveanu se împotriva:

— Eu nu găsesc de loc că ar semăna; zău, chiar de loc!

— Te-nșeli, fetițo - zise coana Smaranda cu mare încîntare - seamănă chiar foarte bine, fiecare cu tatăl lui!

— Cum adică? întrebă cealaltă, uimită.

— Ei, nu te mai prefă acuma că nu știi: băiatul l-ai văzut ce pocit e, seamănă cu Eustațiu. Dar Zoe îi seamănă lui Bonifaciu, fratele lui Eustațiu, de ți-e mai mare dragul; iar a mai mărișoară, Olguța, e făcută cu scirbosul de cumnatu-său, al Cleopatrei voi să zic; cu intrigantul de Lăscăruș Lascari. Cu el a făcut-o, cînd a fost o vară ăla la ei la Cozia.

— Ooo! îngăimă îngrozită doamna Horoveanu. Coana Smaranda păru alarmată.

— Vai, Doamne iartă-mă, ce-am făcut? Te pomenești că nu știai și de la mine ai aflat! Vai de mine și de mine, ce rău îmi pare! Tăceam în vecii vecilor, să fi bănuiră măcar că nu știi... dar ești una în Țara Românească, să te punem de icoană, mașer; cum ai făcut de nu știai? Trăiai în lună? Ce să-i faci, așa e biata Cleopatra: are și ea meteahna asta; că nu e nărav: e meteahnă. Bine că se stăpînește și nu se sloboade la rîndași și vizitii; tot e ceva; așa, lucrurile rămîn, putem zice, în familie...

Doamna Horoveanu era înspăimîntată:

— Cum... cu cumnații?

— Pe rînd, pe rînd! exclamă marțial și cu mare chef coana Smaranda. Nu deodată! după vîrstă.

Doamna Horoveanu încă nu-și revenise în fire cînd o lăsară unde stătea, la socru-său, căci era în vizită, bucureșteancă, în fieful electoral al soțului ei. Coana Smaranda o urmări cu ochii, apoi îi spuse Constanței:

>

— E fală bună; cam timpită.

Și-l impunse iar cu umbrela în spinare pe vizitiu, spunînd tare:

— Acasă!

în vremea asta, domnul Mihuleț îl liniștea pe Cozianu, care se plimba agitat prin salon, gesticulînd și repetînd cu turbare:

— E imposibil! E imposibil! Am calculat nopți întregi! Jupîlcr e în conjuncție cu Mercur în casa a patra! După doisprezece ani, iarăși o amînarc? Cîte amînări o să mai fie? Cînd o să ajung să spun că ce am plătit cu bani grei e al meu! E imoral! E nedrept!

Apoi se oprea brusc și, uitîndu-se fix la Walter Apostolescu, îi spunea:

— Să știi că am interpretat greșit aspectul lui Saturn în careu cu Marte! Asta era piedica.

Mihuleț îl îmbuna:

— Piedică trecătoare, ascultă-mă pe mine: c o formalitate. Am trecut pe acasă să iau trăsura, să aflî îndată ce înseamnă cu adevărat...

— Saturn în careu cu Marte! Asta era! exclamă Cozianu, ștergîndu-și fața de sudoare cu o basma de mătase vișinie.

— Dar ascultă-mă o dată, coane Eustațiule! insista blînd Mihuleț. E vorba de a dovedi dacă la prima cumpărare de teren din moșia Dobrunu, a fost respectat dreptul de *protimisis*, dreptul la preempțiune al obștii. Și e suficientă proba cu martori pentru prima cumpărare! Ai omul dumitale, pe Turcu; cu el s-a făcut primul contract. Ai să-l aduci, și gata!

— Atita tot? întrebă Walter Apostolescu. îl opri pe Cozianu, apucîndu-l de umăr.

— Nu te agita așa, neică: ascultă ce spune omul. E o nimica toată.

Cleopatra stătea cu ochii pe ei; acuma, văzîndu-l pe Walter că s-a schimbat brusc și din calm concentrat și stăpînit, s-a înșeninat și ridă ușor, se linișți și ea, și se ridică de pe scaun, ca să asculte mai de aproape explicațiile lui Mihuleț. Ședea cu fața la ferestrele dinspre grădină, și o zărea pe Davida cum sade în fotoliu, neagră în mijlocul verzei tufelor de liliac și frunzișului de nuc.

Cînd înțelese despre ce e vorba, Cozianu se linișți oarecum; dar fierbea încă de nervozitate.

— Totuși, c o amînarc, mă înțelege, o amînarc! Cîte amînări să mai rabd? O să ajung să visez și noaptea moșia Dobrunu! Cînd e termenul?

— în 19 hiiie, spuse domol Mihuleț. N-am putut obține unul mai apropiat.

— 19 iulie! E o veșnicie pînă la 19 iulie! exclamă Cozianu. înecet, îl mai potoliră. în sfîrșit, se resemna.

— îmi cheazășuiești dumneata isprăvirea procesului în 19 iulie? întrebă el privîndu-l țîntă pe Mihuleț, cu ochi tulburi și cam ieșîți din cap. Acesta dădu din creștet cu demnitate. Și se ridică:

— Poți fi sigur că vom ciștiga. Sărut mina, coană Cleopatro, sluga dumitale, domnule, sluga...

Apoi, închinîndu-se în fața Cleopatrei și a lui Walter, cu jobenul negru în mînă și încovrigat sub roba de satin negru pe care nu apucase să și-o scoată, ieși, urmat de Cozianu care, cînd îl văzu că se urcă în trăsura, privi o clipă caii, apoi îi spuse insistent, pătrunzător, cu tărie, aplecîndu-se spre el și holbîndu-se la dînsul:

— Ascultă, domnule: ai cai frumoși; dar dacă la 19 iulie s-a isprăvit, ai de la mine patru cai pe lingă care ăștia ai dumitale nici n-o să se mai bage de seamă!

Mihuleț rămase o clipă cu ochii la el; avea niște ochi castanii, inteligenți. Apoi, lucru rar la el, zîmbi.

— Bine, primesc, mulțumesc. Numai adă-i încoace, să fie acilea-n ziua de 19. Sluga, sluga!

Și trăsura porni spre poartă. în clipa aceea, Walter Apostolescu îi șoptea Cleopatrei:

— De dragul tău m-am făcut astrolog; acuma ajung și jurist...

Ea rîdea, dînd capul pe spate. Cozianu intră.

— Walter, ia să ne apucăm de horoscopul cela! Nu se poate să fi greșit calculele; e o greșeală de interpretare...

III

Tănăsache, căruia i se mai spunea și Sache, și Turcul, umbla nebărbierit toată săptămîna și nu-și lepăda căciula nici vara. Avea un cap osos, cu bărbia ieșită, cu falca de jos mai înaintată decît cea de sus; mustăcioara pierea între nasul căzut peste gură și falca împinsă înainte. Se ținea cam sirimb, cu șezutul iras

inainte de parcă neconținut s-ar fi ferit de-a primi un-picior sab șale; asta și cu gîtul țepăn și capul ridicat arătau din ce se alcătuieste firea lui: frică și îngîmfare încăpățînată. Negricios altminteri și năsos și mustilcios, semăna cu un străbunic, armean sau turc, pripășii prin sat. își făcuse casă la marginea satului, deoparte. După el mai veniseră cîțiva, care umpluseră cu case de chirpici și bordeie locul acela. îl ascultau pe el, care, cu turul nădragilor atîrnînd, cu brăcinarii căzuți mai jos de șold, cu șezutul teșit, capul sus și căciula neagră înfipță cu mindrie pe creștet, vorbea despre fel de fel de lucruri și-i învăța cum e la oraș, cum e în țări străine, cum e în casele boierilor, cum trăiesc negustorii și multe altele pe care nici el nu le prea știa.

Astfel, într-o seară din iunie, cînd nu se mai auzeau decît crinii lătrînd, și răsăreau cele dintii stele, și aerul se răcorea și mirosea a praf și a ierburi și frunzișuri încălzite de soare, ședeau pe o bancă, în fața casei lui, desculți, cu picioarele pline de pulbere. Alții stăteau în picioare proptiți în ciomege, alții ședeau pe marginea drumului, cu picioarele în șanț. Erau vecini și prieteni de-ai Turcului. Niță Negrea, în cămașă și nădragi, trecu pe acolo și se opri și el să asculte. Tănăsache nu păru că-l ia în scamă. Spunea într-un fel ușurel și nepăsător:

— Ei, și ce-i dacă o să avem boier? O să plătească el bir pe pămînt. O să-i muncim pămîntul în parte. Ai nevoie de ceva, te duci la el: „Boierule, fă-ți pomană, dă-mi niște porumb”; sau: „Cucoane, venii să mă rog de dumneata, să-mi dai niște bani cu împrumut”. El: „Bine, omule; treci pe la *administrație*, să te scrie domnu *administrator* la catastif; la treierîș, ne socotim”. Sigur că te jupoaie, că de-aia-i boier. Da' măcar poți să zici că ai un' te milogi. Ce, la ai tăi te poți milogi? Nu poți, că n-au nici ci. Obștea nu-ți dă nici o para cu împrumut; nici un pumn de făina. *Astea* crea pe vremuri. Acuma, dacă ic uiți bine, nu mai c obște. Și tot am avut măcar bani la țeșchercă; ce să ne pară rău? Unii mai au. Și care n-au vîndut acuma crapă de ciudă pe-ai d-au vîndut, că boierului nu-i mai trebuie părțile lor. Asta-i faptul: ciuda.

Ceilalți mormăiau în umbra începutului nopții. Murmurau tainic și moale, neștiutori, învinși. Se simțeau însă luminați, mai deștepți; ci erau oamenii care erau ai boierului, ai vremii noi; acuma nu mai mergea cum mersese sute de ani, cu obștea. Era întuneric, și aerul era uscat și cald.

Asta-i făptui, zise Tănăsache. Nu-i temeii în oamenii noștri, boierul e prea tare. Ce, o să ne luptăm cu el?

Urmă o tăcere. Apoi cîțiva îngînară că așa e, că n-o să se poată lupta cu boierul. Abia se vedeau unii pe alții, doar ca niște pete alburii în întunecime. Deasupra lor sclipeau roiuri uriașe de stele mari, curate, jos, parcă la cîteva zeci de stîneni deasupra satului.

Tănăsache ridea. Nu-l vedeau, dar îl știau cum ride: urît, cu un fel de rînjat al fălcii aceleia de jos prea înaintate.

— Mă - zise el - de la boier mai poți să și furi. De la tine nu poți fura; nici de ia vecin, că te simte. Pe lingă boier te mai strecuri. Cîți purici încap la un dulău de-ăștia mari?

Riseră și ei, domol, fără prea mare zgomot. Unul spuse:

— Noi sîntem slabi ca greierele: nu se prind puricii de noi...

Vorbiră toți, de-a valma, apoi se potoliră. Tîrziu, unul cite unul se adunau de pe jos, să se ducă spre casele lor, doi-trei deodată, despărțindu-se la podețele din fața ogrăzilor. Tănăsache rămase singur; numai un om mai stătea în drum, cu miinile la subsuori, și trăgea dintr-o lulea. Se zărea uneori cum se face o zare trandafirie, mare cit o alună, în capul lulelei. Tănăsache însă se prefăcuse toată vremea că nu-l vede pe omul ăsta, și vorbise ca și cum acela n-ar fi fost de față. Și acuma se ridică și dădu să intre pe poartă. Omul din drum zise:

— MăSache!

Tănăsache se opri și se întoarse: întrebă rece și plictisit:

— Cee, mă?

Omul din drum trecu podețul, vorbind, și se sprijini de gard.

— Mă Sache, mă, ce faci tu, mă?

— Cum, ce fac? Nu fac nimic, răspunse Sache cu nevinovăție.

— Mă, tu te cerți cu obștea satului, mă, murmură cellalt, uitîndu-se în pămînt, unde abia își vedea pe întuneric, pe lutul cenușiu, piciorul cenușiu de pulbere.

— Fugi de-acilea, mă Niță Negrea! Care obște? Cu Radu sînt certat? Cu Prosteală sînt certat? Cu Cohorul sînt certat? Ce vorbești tu?

— Mă,ăștia-s doi-trei; cu ai mai mulți din oamenii ai mai buni te-ai stricat rău de tot, măi tată, zise binevoitor Niță Negrea.

— Aşa-i când nu te iei ca oaia după turmă: ai de se iau se supără pe tine, zise Tănăsache rîzînd. Măi Niță, mă, eu mă iau după capul meu, nu după al altuia...

— Mă, tu te strici cu oamenii, murmură gînditor Niță Negrea.

— Las' că le trece, zise ușurel Tănăsache.

— La proces, aud că te aduce martor, îngînă Niță Negrea.

— Treaba lor, zise cu mîndrie Tănăsache, ca un om căruia de fapt nu-i pasă nici de proces, nici de boier, nici de judecată, nici de sat: un om cu totul neatîrnat și sigur de sine.

— Dacă te cheamă, tu ce-ai să zici? întrebă Niță Negrea fără să pară că pune vreo greutate pe întrebare, și cu atît mai puțin pe răspuns. Trase chiar un fum gros din lulea, păcîind des, și i se lumină fața o clipă: o față ascuțită, cu ochi negri, străpungători, și o mustață groasă de-a curmezișul.

— Cum ce-o să spun? Deștept ești și tu! zise cu aceeași mîndrie ca pînă atunci Tănăsache. O să zic cum a fost faptul; adevărat. Mă știi tu că minț? Eu în viața mea n-am mințit și n-o să minț. Poate să spuie cine ce-o vrea, poate să și crape: eu nu minț. Îmi cumpără ciociul partea? Mi-o plăti? întrebai eu obștea? Spune tu.

— Mă, îngînă Niță Negrea.

— Păi vezi? întrebă Turcul cu demnitate. Niță Negrea tuși, apoi, bătînd în pumni, scutură jeraticul din lulea. Căzu pe jos: cîteva fire de foc. Niță Negrea le calcă cu talpa-i desculță, groasă. Apoi zise:

— Eu să fiu în locul tău, aș minți.

— De ce să minț? Eu nu mă spurc nici pentru oric-o fi! răspunse Tănăsache disprețuitor.

— Aș minți, mă. Mi-ar părea rău de oameni. Aș zice că n-am ținut seama de *proftimis* ', mă înțelegi, adică nu i-am întrebat pe oameni întîi; și-ar pierde ciociul procesul. Am rămîncă cu moșia, măi Sache.

— Ce-am eu cu voi? Eu vîndui partea mea, banii-i luai, de jurat strîmb nu jur, că o să mă puie să jur...

— Va să zică ești martor, zise Niță Negrea, învîselindu-se. Cellalt dădea din umeri.

— Zisăi eu așa ceva? Sint, dacă mă cheamă. Dacă nu mă cheamă, nu sint.

Greșii, pentru prolimisis, drcpl de preemptiunc.

I Niță Negrea tăcu o bucată de vreme, apoi dădu din cap.

I — Deștept ești tu, măi Sache, îngînă el cu oarecare tristețe și ca de departe.

I Cellalt rinji.

l — Oi fi eu, n-oi fi, nu știu. Sint cum sint, și nu mă bag în cîrd cu nimeni.

i — Bine, măi, murmură Niță Negrea. Să fii sănătos.

Dar nu plecă. Stătea, cu capul plecat, gîndindu-se parcă adînc.

— Mergi sănătos, zise vesel Tănăsache.

— Să fii sănătos, repetă Niță Negrea în neștire, fără să se uite la el. Apoi ieși de pe podeț și o luă pe uliță. Se pierdu în întuneric,

J Tănăsache intră în casă, mîncă și se culcă cu muierea și cu copiii. I Niță Negrea se duse și el acasă, mîncă, apoi trecu pe la niște oameni, ii chema de la poartă și veneau la gard să vorbească. Pe urmă pornea mai departe. Vreo doi-trei porniră cu el. Trecu destulă vreme pînă ce isprăviră de vorbit, de întrebat, de sfătuit. Pe urmă Niță Negrea cu doi dintre cei care se ținuseră după el veni în capul satului și ajunse la vreo cincizeci de pași de casa lui Tănăsache.

I — Stați voi aici, că nu știți ce să faceți să nu vă latre cîinii, zise el liniștit. Porni singur pe uliță, păcîind din lulea. Ajunse la gard. Un cîine se repezi mîrîind la gard, cu dinții rinjiți. Niță Negrea vorbi ceva în șoaptă, într-un fel ciudat, cu un glas atît de lin și de blind, încît cîinele tăcu. Ceilalți, de asemenea, se purtau într-un chip neobișnuit: dădeau din coadă, se uitau la el cum deschide poarta și tăceau. El le aruncă ceva de mîncare: nu se vedea nimic în întuneric, dar ei se repeziră cu boturile pe jos. Pe urmă Niță Negrea se duse în dosul casei acoperite cu stuf; mergea măsurat, aproape prea încet. Era nemai-pomenit de liniștit. Deasupra, în cerul senin de iunie, licăreau stelele mari și verzui. Niță Negrea răsuflă o dată adînc, cu luleaua în mînă; apoi o suci cu gura în jos, bătu din pumni și scutură jeraticul în stuful de pe casa scundă. Se întoarse și trecu la fel de încet prin ogradă, închise poarta, se depărta pe uliță. Cînd ajunse la cei doi oameni care-l așteptau, se opri și se întoarse să se uite îndărăt. Statură toți trei cîteva clipe, pînă văzură cum încep să pîlpiie limbile de flacără din acoperiș.

— Haidereți, zise Niță Negrea.

Se întoarseră și plecară.

IV

Teatrul Buzescu din N... se numea așa după marele logofăt Buzescu care-l zidise din banii săi în anul 1842, din filantropie și spirit cetățenesc, unii spuneau însă că pentru ca să nu mai aibă ce lăsa copiilor cu care era certat și pe care voia să-i vadă cum crapă de ciudă. Era o clădire lungă și cu un singur cat, despărțită prin arcada unei porți mari de casele Buzeștilor, ce aveau o fațadă identică. Prin poarta mare și bolta ce urma, sub care boltă atârna o lanternă veche de fier forjat, se intra în dreapta pe câteva trepte în casa Buzeștilor, iar în stînga pătrundeai în antesala teatrului; în schimb, dacă mergeai drept înainte, intrai în curtea largă, cu castani, cu peluze, cu grajduri și remize în fund, a Buzeștilor. Atunci, la sfîrșitul lui iunie 1885, curtea era neîngrijită, grajdurile aveau porți rupte și căzute din balamale, iarba era arsă de soare, călcată în picioare, slugi flenduroase trîndăveau prin ea; în casă erau totdeauna musafiri la joc de cărți, de pe la prînz pînă spre dimineață, iar teatrul era închiriat domnului Iani Iorgu, proprietarul „Hotelului de Orient”, care la rîndul său îl închiria pentru balurile date de primărie, de regimentul de roșiori și de societatea de binefacere a „Damelor Române” din localitate, de asemenea, îl închiria trupelor de teatru, muzicanților, presddigitorilor-iluzionisd și altor artiști în turneu.

Teatrul avea o sală în care nu încăpeau mai mult de două sute de persoane. Un rînd de loji cu colonete corintiene, și peretele pictat cu scene pastorale, tavanul vopsit în cer albastru, nori trandafirii, zeități pe jumătate goale care cîntau din trîmbițe, răsucindu-și în chip nefiresc trupurile cu brațe mai lungi decît picioarele; de jur împrejurul tavanului, deasupra lojilor, un șir de portrete ale poezilor dramatice clasici și moderni, pînă la Schiller inclusiv; de o parte și de alta a scenei, două măști care rideau reprezentînd satiri pentru persoanele cultivate și draci pentru cucoane și restul publicului; în sfîrșit, fotolii Louis XVI îmbrăcate în pluș roșu în loji, scaune tari; iată sala. În clipa aceasta era luminată numai scena, dar feeric, de către un șir de

treizeci de lămpi de petrol care încadrau cușca suflerului. Această lumină făcea să sclipească bijuteriile cucoanelor din loji; domnii erau în fracuri, numai negustorii grași cu neveste scurte și late-n spate, de la parter, erau mai puțin corect îmbrăcați; în schimb nevestele lor străluceau în catifea vișinie, verde închis sau roză, pe cînd culorile rafinate, *aurora*, *coucher de soleil*, *cuisse de nymphe 6mue*, *crapaud poitrineaire*, străluceau în mătásurile cucoanelor decoltate care mînuiau cu o mină evantaiurile pufoase de pene de struț ce fluturau ca niște flori din basme în bătaia unui vînt intermitent și inegal, iar cu cealaltă lornietele de sidef, ca să vadă cu ce bijuterii au apărut prietenele, rudele și mai ales dușmancele lor, apoi cît de ridicole sînt

nevestele burghezilor și belferilor din sală, și în sfîrșit, ce talie fină are domnul căpitan Lampenmacher, capelmaistrul fanfarei roșiorilor ce cînta uvertura la *Robert Diavolul*, din care o scenă avea să fie interpretată de amatori din societatea bună din N..., în beneficiul „Damelor Române”.

Locul lui Walter Apostolescu ar fi fost pe scenă, în costumul medieval care ar fi stat desigur atît de bine figurii sale romantice cu favoriți stufoși. Dar el refuzase cu o încăpăținare liniștită. „Nu-l lasă Cleopatra: e zuliară, parșiva”, spunea coana Smaranda Buzeasca pe după evantai vecinei sale, apoi dădea din cap zîmbind amabil lojii Cozienilor, unde Cleopatra, brună, focoasă și sprîncenată, trona în rochia de tafta *edelweiss*, cu dantele pe deasupra, cu evantaiul însă negru și rubine la gît, la urechi și la mină; lingă ea, Cozianu se uita la tavan, apoi își privea genunchiul cu un aer concentrat; iar în spatele lor Walter Apostolescu, palid, cu ochi albaștri, gene lungi, favoriți înfioați cu grijă, asculta muzica.

Cozianu încerca să recalculeze în minte, după amintire, poziția astrelor în 19 iulie. A suta oară; o știa pe dinafară. „Da, dar mă pot înșela. M-am înșelat o dată. Interpretarea e totul. Și-l treceau sudorile de îngrijorare. Ce poate însemna călătoria? în loc să-i iasă proces, judecată, și aceasta favorabilă, Mercur în ascendent îi promitea cîștig de bani și, asociat cu Uranus și Saturn, călătorie. Atunci, iar nu se va judeca procesul? Iarăși aminări interminabile? Treisprezece ani, paisprezece ani de judecăți? Sau chiar, te pomenești, pierderea procesului? Nu, nu era indicat nici asta în calculele sale.

iși ștergea fața cu batista. Deodată simți că nu mai poate răbda să stea aici. îi șopti la ureche Cleopatrei:

— Iartă-mă, dar mie mi-e prea cald; mă duc să iau aer și mă-ntorc acasă pe jos; o să te aducă acasă Walter cu trăsura.

Ea dădu din cap și Eustațiu se ridică, ieși în virful picioarelor, trecu prin coridorul dindărătul lojilor, prin antesală, ieși afară, sub boltă, și răsuflă adinc. Trebuia să-și revadă harta cerească pe care o pregătise pentru 19 iulie. Porni pe stradă cu pași mari, în prada unei cumplite frământări și stringeri de inimă; n-ar fi putut spune la ce anume se gândise pe drum, dar avea simțămîntul că se gândise intens, își simțea capul fierbinte și-i era cam greață. Intră în casă, feciorul care dormea în verandă pe un scaun și cu capul în miini sări în picioare, buimăcit și clătînindu-se.

— Adu-mi un pahar de apă rece, zise Cozianu. Trecu prin salonul luminat de noaptea senină de afară și intră în biroul lui, îmbrăcat în rafturi de cărți de jur împrejur, cărți de astrologie, de chiromanție, cărțile domnului de Saint-Martin, și ale domnului Swedenberg, ale domnului Gorres și ale lui Franz von Baader, ale lui Theophrastus Paracelsus, și *De occulta PhiJosophia* a lui Cornelius Agrippa de Nettesheim. Aprinse lampa de petrol cu un abajur mare de porțelan alb și se așeză la masa lui de lucru, încărcată cu cărți deschise, hărți cerești și vrafuri de hîrtii pe care era desenat invariabil un cerc cu raze și semnele zodiacale și planetare. Feciorul îi aduse paharul de apă pe tavă și-i spuse ceva. Eustațiu Cozianu dădu pe gît paharul și-l puse la loc pe tavă.

— Ce porunciți să fac cu el, conașule?

— Cum? Ce-ai spus?

— Țăranul, conașule. Ce să facă?

— Care țăran?

— A venit un țăran din Dobrunu, cu muierea și copiii în căruță și cu vaca legată după căruță. Zice că trebuie să vă spuie ceva.

— Cum? Unde e? Ce vrea? Ia să vedem, zise Eustațiu Cozianu, ridicîndu-se și ieșind dindărătul biroului.

— Căruța i-am spus s-o lase în uliță; n-ați văzut-o cînd ați venit? El e la noi la odăi, așteaptă.

Eustațiu Cozianu o luă înainte, ieși în grădină și se opri.

— Du-te și adu-l încoace.

Se așeză într-unui din fotoliile de paie. Două umbre se apropiară de el dinspre casa slugilor: feciorul și un țăran cu căciulă.

— Să trăiți, cucoane, zise țăranul și-și scoase căciula.

Eustațiu Cozianu îl privea, încercînd să-l recunoască.

— Bună seara. Cine ești tu, omule?

Apoi, feciorului:

— Ia adă un felinar și pune-l coala pe masă.

Feciorul dispăru. Țăranul se încovoia cu căciula în mină.

— Sint Tănăsache, să trăiți, din Dobrunu, care i-ați cumpărat moșul.

Moșul era partea lui de moșie. Eustațiu Cozianu îl recunoscuse de la primul cuvînt.

— Te știi, te știu. Ce e cu tine?

— Aoleu, cucoane, am pățit-o cu hoții ăia de la noi din sat! Începu să se vaiete omul. Mi-au dat foc la casă, de era să ard cu muiere și cu copil cu tot.

— Cînd asta?

— Ieri, cucoane, cum ar fi pe vremea asta. Dormeam dus, și cînd colo, o dată simt prin somn miros de fum...

Îi povesti cu amănunte, cum încercase să stingă, cum sărise focul și la grajd, că era lipit de casă, și la patul, care era la un pas de grajd, și cum pînă să se adune vecinii se întetise atît de tare încît arsesse totul pînă-n pămînt.

— Hoțul de Niță Negrea mi-a făcut-o!

— De unde știi? întrebă Cozianu.

— Păi... a fost pe la mine alaltăseară.

Și-i povesti convorbirea cu Niță Negrea.

— Mi-a zis: zice, „să fii sănătos”. De două ori mi-a zis. El mi-a pus foc. îl știu eu, hoțul...

— De ce-i zici hoț? întrebă iarăși Cozianu care nu vedea de ce numaidecît acel Niță Negrea trebuia să fi pus focul; deși, într-adevăr, părea obraznic, nesupus...

— Păi sint neam de hoți; taică-său a fost haiduc de codru; la ocnă a murit; bunicu-su a fost pandur, cînd cu zavera. Zaverzii au rămas cu toții, și el, și frații lui; voia să mă puie pe mine să minț la tribunal...

Cozianu îl descusu cu de-amănuntul, pînă i se păru că nu mai are ce afla de la el; apoi îi spuse:

— Pleci mîrie cu căruța la mine la'moșie, la Cozia. ii dau eu o scrisoare administratorului să-ți găsească de lucru, să ai casă și masă; pînă se isprăvește procesul, și-atunci, ai să fii primar în Dobrunu. Ai înțeles?

— Să trăiți, cucoane! zise Tănăsache în poziția de „drepti”, ca la armata. Apoi, molatic, adăugă:

— Eu nu de-aia venii la dumneavoastră; venii să vă spui ce fel de oameni sint ăștia din Dobrunu. Eu spui drept, cum e adevărul..

— Bine-bine, am înțeles. De-aia îmi trebuiești tu primar în Dobrunu, să hu-mi umbli cu minciuni să-i acopri pe pezevenghii ăia. îmi trebuie un om cinstit, care să spuie adevărul. Hai, du-te și-ți vezi de treabă. Ia felinarul.

Se ridică din fotoliul de paie și începu să se plimbe prin grădină, gîndindu-se concentrat, fără să mai bage de seamă ce mai spuse Tănăsache, nici cînd plecă acesta. „A, o să trebuiască să pun șaua pe ei; auzi, bietul om, așa, fiindcă e nevinovat și cinstit, și nu primește să jure strîmb de dragul lor, ei îi dau foc! Asta-i bună. Las' c-o să-i învâț eu minte. întii și întii, o să ți-l pun pe el primar, ca să-și dea seama de la început cu cine au de-a face. Și mai vin la mine să-mi stea în genunchi, hoțomanii! Ce ipocrizie pot dovedi ființele astea simple!”

Se plimba încă, fierbînd de supărare, de planuri, de îngrijorare, cînd se auzi trăsura în fața casei, apoi vocea Cleopatrei:

— Unde e conașul? în birou?

— E în grădină, conîță, spunea feciorul.

Cleopatra și cu Walter îl găsiră acolo în întuneric; îi zăriră plastro-nul alb și cravata albă.

— Ce faci acolo, în bezna aia? întrebă Cleopatra mirată, scoțîndu-și mînușile. Dar Eustațiu nu-i răspunse.

— A, ați venit? zise el pe un ton absent. Ascultă, Walter, cum îți explici tu că nu mi se anunță judecată, ci ciștig bănesc și călătorie?

— Nu știu. Dacă vrei, hai să ne mai uităm la horoscop, murmură Walter, politicoș și răbdător. Cleopatra îi șopti:

— Ah, iar începe!

Și se-ntoarse, enervată și sătulă, pe cînd Walter îi strîngea mîna și sufla:

— Ai răbdare...

Și-l așteptă' pe -Cozianu, în vreme ce Cleopatra intra în casă, repede, ținîndu-și cu virfurile degetelor poalele rochiei și măturînd cu trena scurtă pietrișul. Cozianu ieși de sub nuci, din umbra verde-neagră, și-l luă de braț:

— Hai la mine în birou; și spune-i Cleopatrei să poruncească să ne aducă niște cafele. Trebuie să fie o explicație pe care eu n-o găsesc, fie: dar explicație este. Nu se poate să nu fie. Nu se poate!

V

Pe măsură ce treceau, încete și arse de soarele acelei veri secetoase și fierbinți, zilele lunii iunie, Eustațiu Cozianu era tot mai nervos, tot mai chinuit de nesiguranță, de îndoială și de grijă. în ultimele zile înainte de termenul judecății, ajunse să nu mai doarmă. Nu găsise nici pînă acum explicația poziției ce aveau s-o aibă la 19 iulie, astrele pe care el le credea că-i influențează soarta. Sc plimba noaptea prin grădină, în halat și papuci; niște trecători întirziați îl întîlnisră tot în halat și papuci pe trotuarul din fața casei lui: vorbea singur și gesticula. Minca la masă și bea mult, în neștire, absent; trebuia să i se adreseze cuvîntul de două sau de trei ori ca să audă. în sfîrșit, în seara de 18 iulie, sc îmbrăcă de ieșit în oraș, după masă.

— Pleci undeva? îl întrebă Cleopatra mirată, cînd rămaseră singuri, după ce culcaseră copiii, se retrăsese și Davida și plecase și Walter Apostolescu. La această întrebare atît de firească, Eustațiu sc arătă stînjedit, răspunsese biîguind ceva neînțeles. Cleopatrei îi era somn, și puțin îi păsa ce face soțul ei, de aceea nu insistă, ci se duse să se culce, A doua zi dimineața îl găsi în birou, cu lampa aprinsă deși afară era un soare puternic; Cozianu era galben, cu ochii injectați și îmbrăcat cum fusese seara. Se ridică de la masa de lucru.

— N-am găsit, zise el sumbru și aproape desperat, și începu să se plimbe prin birou, cu mîinile la spate și cu capul în piept.

— Nu face nimic, ai să găsești, zise Cleopatra căseînd.

— Nu știu. Nu știu, nu știu, repeta Cozianu, absent.

— Ce nu stii?

— Nu știu dacă n-am sa pierd, totuși procesul. Îți dai seama ce-ar însemna? Cîți bani... cită energie, cită dorință, și să mă trezesc așa... Uite, îți spun - zise el oprindu-se în mijlocul odăii - mai avem pămînt de patru ori pe-atîta; ei bine, mi se pare că n-am nimic, dacă n-am și Dobrunul.

— Ai să-l ai, nu te mai perpelii atîta!

— O să-l am, o să-l am... Vorbești și tu ca să nu taci... de unde știi c-o să-l am?

Cleopatra, plictisită și enervată, se răsti la el:

— Dar pe ce lume trăiești? Cînd s-a mai pomenit să ciștige țărani un proces ca ăsta? Unde-am ajunge? Știi asta tot atît de bine ca și mine, numai că te-ai prostit cu calculele tale neroade? Astrologule! Ești în lună, bă!

După aceste ultime cuvinte pe care le strigase aproape, cu miinile în șolduri și cu glasul îngroșat de necaz pînă la un contralt foarte deosebit de timbrul obișnuit al vocii ei, Cleopatra se răsuci în călcie și ieși din odaie, să-și facă toaleta. Peste un sfert de ceas, îl zări pe fereastră pe Eustațiu ieșind în stradă, în aceeași jachetă de alpaga neagră cu pantaloni albi, pălărie albă cu fundul rotund și ceva mai puțin înaltă ca un țilindru, și cu panglică neagră la gît, hainele din seara trecută. Acuma își luase mînuși albe de ață, bastonul, și ieșea.

— Unde te duci? țipă ea pe fereastră.

— La tribunal, răspunse el cu un aer absorbit, distrat.

— E prea devreme!

El se opri, o privi, apoi răspunse:

— Mă duc la Mihuleț.

Și porni repede îndesîndu-și pălăria pe cap, cu bastonul la subsuoară, grăbit.

Peste două ceasuri, sosi și Walter Apostolescu. Cleopatra era în salon, în rochie de pînză fină, decoltată și cu brațele goale, și-și făcea vînt cu evantaiul.

— Ce fac boierii? întreba Walter în verandă.

— Numai conîța e acasă, spunea glasul feciorului.

Walter apărui în salon:

— Singurică?

Și înainta, cu brațele deschise, s-o sărute. El însă îi ținu evantaiul în lații, cu brațul întins.

— Nu, lasă-mă, e prea cald. Nu l-ai văzut pe nebunul?

— Nu. Unde e?

— La Mihuleț, la tribunal, parcă mai știi? Du-te după el, puiule, te rog, vezi să nu faci ceva, vreo nebunie, să ne facă de risul lumii. Bate cîmpii de cîteva zile, de m-am speriat.

— Bine, mă duc, ca un cavaler ascultător... dar doamna mea nu-mi răsplătește supunerea? întreabă Walter, zîmbind și privind-o pe sub genchele-lungi și întoarse. Ea, tulburată, dădu să se scoale din fotoliu, apoi se răsîndi și-l împinse iar cu evantaiul deschis.

— Lasă astea acuma... Du-te!

— O sărutare! zise Walter Apostolescu.

Ea rîdea, ochioasă și ademenitoare.

— Și mai mult decît atîta - dar întii du-te și fă ce-ți spun.

— Ah, parșivo, ai să mă omori! rise Walter și se înclină galant. Era în jachetă albastră ca cerul, cu pantaloni ca levănțica, cravată galbenă ca lămîia și pălăria de pai cu boruri largi; în aceeași mină cu pălăria, ținea și bastonașul de trestie cu măciulie aurită.

— Hai, pleacă! rise la el Cleopatra, privindu-l cu o plăcere sătulă, mulțumită, de proprietar. îl chemă din ușă:

— Vino-ncoace!

Și i se alîrnă cu brațele de gît, ca să-l sărute cu foc, apoi îl împinse pe ușă afară. Rămasă singură, surîsul voluptuos îi pieri. „Doar n-o să pierdem Dobrunul”, se gîndi ea, brusc îngrijorată. Și, pentru întia oară, în ultima vreme, o cuprinse neliniștea. „Nu, nu se poate”, își zicea Cleopatra, singură în fața unei ferestre înalte deschise spre grădină, prin care vedea copiii jucîndu-se, în haine albe, în mijlocul frunzișului verde pătat în sute de locuri cu lumina strălucitoare a dimineții de iulie. Acolo era și Davida, mereu în fotoliul ei, în rochia ei de doliu, cu capul ei de ceară. „La ce s-o fi gîndind? se întreba Cleopatra. Ce-o fi vrînd? Ce-are de gînd acuma după ce-a scăpat de el? Ah, scîrbos era. Dar de la el s-a dublat averea noastră. Și acuma, Dobrunul... Cum să-l pierdem? Am vorbit cu toată lumea, mi-au promis toți... N-o să-l pierdem?”

Nu putea fi sigură. „La urma urmei, orice se poate întîmpla, orîcînd. înnebunește președintele. Sau se schimbă un martor și în loc să fie pentru tine, cîmpotriva la. Dintr-o nimica toată te trezești cu totul

schimbat, toată situația dată peste cap. E foarte cu puțință să și pierdem."

— Ii veni să se urce în trăsură și să se ducă la tribunal. Dar nu se făcea așa ceva. Trebuia să aștepte, să se stăpînească și să aștepte.

Aștepta, după vreo trei-patru ceasuri de frământare neputincioasă, și înfrinată din răspuțuri, cînd deodată auzi trăsura în curte. Sări în sus și se repezi la ușă. Dar domnii intrau, zgomotoși, rîzînd: Cozianu, asudat, roșu-vînat la față, o luă pe sus și o sărută, o lăsă jos și i-l ară-tă pe Mihuleț:

— Pupă-l și pe dumnealui!

Galant și politicos, Mihuleț îi atinse obrazul cu mustața lui albă. Era mai vesel decît se arăta de obicei.

— A fost măreț! A fost un orator ca Demostene! exclamă Cozianu, bătîndu-l pe umerii gheboșați sub roba neagră. Walter ridea și el.

— A mers ca pe roate: martorii, în cap cu ăla uritul care-i tot da că el spune adevărul, președintele, în fine, tot - ca să nu mai spun nimic de *Maitre Dâmosthene*. Erau negri la față preopinenții. Nu le-a plăcut.

— Hai, domnule, să-ți arăt că mă țin de cuvînt: ia, vino-ncoace! spuse Cozianu cu agitația înfrigurată pe care-o avea acum în urmă în tot ce făcea. îl luă de mină pe Mihuleț și-l trase după sine, mai-mai să-l dea jos peste o treaptă, afară din casă, spre grajduri. Rîndașii rideau vîzîndu-l pe boier cum îl tîrîie după sine pe hodorogul cu cămașă neagră peste haine.

— Ia deschideți! Ia te uită. Ai dumitale sînt.

Patru cai suri cu picioare subțiri, gîturi lungi și capete fine întoar-seră ochii umezi să-i vadă pe oamenii care intraseră.

— Aha, asta... asta... murmură Mihuleț, care rămase o clipă cu ochii la ei, apoi se-ntoarse și-i apucă mina lui Cozianu.

— N-am să uit niciodată, zise el simplu și cu tărie. Cozianu îl să-rută, apoi îl tîrî îndărăt.

— La masă, la masă! exclama el cu o veselie exagerată, nervoasă.

Lui Walter Apostolescu, care vorbea cu Cleopatra, îi spuse arătîndu-i-l pe avocat:

— Miine mergem cu dumnealui și cu portărelul la fața locului, spre luarea definitivă în posesiune a proprietății mele!

Walter se uită la Mihuleț, apoi la Cozianu, și deodată începu să ridă:

— Ascultă, domnule: nu cumva era vorba de călătoria asta a la pînă la Dobrunu?

Eustațiu rămase mut, cu ochii țintă la el, și se făcu palid, apoi ro-șu, și deodată explodă:

— A! Aha! Asta e! Vino să te pup și pe tine! Cleopatro! Davido! Ascultați aici! Veniți încoa!

Și-i tîrî pe toți după el, vorbind cu o însuflețire nemaipomenită, bolnăvicioasă, la el în birou, să le explice horoscopul.

— Uite aici Mercur! Jupiter în opoziție! Deci: nu judecată.

— Era gata judecat, zise Mihuleț.

— Da! Păi sigur că da! răcni Cozianu.

— Mai încet, dragă, să nu ți se facă rău! spuse cu grijă Cleopatra.

— Ce rău? Sînt sănătos! Nu mi se poate întîmpla nimic! strigă Cozianu, roșu și asudat. Uitați-vă aici: Mercur în casa a opta, și în careu cu Uranus!

În șoaptă, Cleopatra, tulburată, Îi întrebă pe Walter:

— Măi, se chiar potrivește?

El dădu din umeri cu o abia perceptibilă slăbătură de dispreț în colțul buzelor și șopti:

— Moft.

La masă, Eustațiu perora, cu șervetul la gît, le explică a douăzeeca oară horoscopul, după care era inevitabil să aibă cîștig de cauză, și treptat, dar foarte repede, uită cine a descoperit explicația și și-o atri-bui sieși.

— Cînd m-am notării să plecăm miine dimineață la Dobrunu, o dată mi s-a făcut lumină în cap! Asta era! Asta era soluția! Și cu nici nu știam că voi hotări ceea ce era dinainte anunțat de...

— Conașule, vă caută domnul Plăvîncescu, spuse feciorul.

— Cum? Cine? Aha! Ha-ha! Vin! Vin îndată! Poștește-l la mine în birou! Icrtați-mă.

Se ridică, răsturnînd două pahare cu cotul, și apoi fotoliul în care șezuse; se duse spre casă șovăind, se lovi de tocul ușii și intră.

— Am cam băut... dar nu strică la o zi ca asta. Ce faci, nene Sa-vo? Bună ziua, bună ziua! Ia poștește. Ia loc. Ce vînt te-aduce pe la mine?

Plăvănescu, în negru ca totdeauna, asuda din greu și-și ștergea fața cu o basma cadrilată. Cozianu bătu din palme și porunci să i se aducă apă rece și dulceată, apoi se așează lângă el și-l privi cu solicitudine:

— Ei, ia zi, cu ce pot să te ajut?

— De, rise cellalt peoi, arăfîndu-și dintii oribili. De. Ia zi și dumneata, cu ce să mă ajuti?

— Zău că nu știu... A, de Dobrunu e vorba? A... ha-ha! Ha-ha! Da, sigur! Vrei să-l cumperi...

Și începu să ridă cu lacrimi. în sfîrșit, se mai liniști. Plăvănescu îl privea pe sub sprîncene, cu fruntea plecată:

— Îmi pare bine că ești vesel, coane Eustațiu... dar nu prea înțeleg de ce. Ce e de rîs? Ți-am făgăduit că vin după sentință să-ți spun dacă primesc prețul dumitale ăl nou. Iacă-mă-s, am venit; plătesc.

— Cît plătești? întrebă Cozianu rîzînd.

— Cît mi-ai cerut: șaisprezece mii de poli. De ce rizi, coane?

— Uite de ce: între timp, m-am mai gîndit, am vorbit cu unul și cu altul: face mai mult Dobrunul. Gîndește-te și dumneata. Face douăzeci și cinci de mii de poli, jumătate de milion de franci, ăl puțin.

Urmă o tăcere lungă. Cozianu ofta de cît risese, își ștergea ochii cu batista și-l privea pe Sava Plăvănescu zîmbind cu o dulce bunăvoință și o nevinovată ironie. Acesta însă se uita fix la el, de jos în sus, gros, masiv și bovin. în sfîrșit, scoase un glas gros:

— Cît ziseși?

— Douăzeci și cinci de mii de galbeni.

Plăvănescu stătu iarăși să se uite la el. Apoi mugi înfundat:

— Fie, îți dau douăzeci și cinci de mii!

De data asta deveni Cozianu ceva mai serios:

— Ascultă, nene Savo: mai vorbim. Ce să ne repezim așa? Poate că dumneata nu te grăbești să cumperi, nici eu să vind...

Plăvănescu se lăsă pe spate în fotoliu și se întunecă la față.

— A, așa, zise dînsul. Apoi, peste o clipă, întrebă:

— Asta e ultimul dumitale cuvînt?

— Da, zise liniștit Cozianu.

— Bun. Ei, să auzim de bine. Respectele mele, spuse Plăvănescu, își luă pălăria și se îndreptă spre ușă. Cozianu îl conduse pînă la verandă și acolo îi spuse destul de indiferent la revedere, după care se

întoarse în grădină. Trecînd prin casă, Începu iar să rida și se așează ia masă rîzînd cu lacrimi.

Iar Plăvănescu, în vremea asta, bătea trotuarul cu bastonul.

— - Al dracului să iiii tu, giliia el. Al dracului să lii tu. îți bați joc de mine, îți prețâluiști moșia gratis, și mă pui să și umblu pe soarele ăsta. Birjar!

O birjă care trecea pe lângă el se opri. Plăvănescu'sc urcă în ea, și vehiculul se lăsă într-o rină.

— Ridică coviltirul! E o căldură dc-ți poți pierde mințile.

— E sfîntu Ilie, zise birjarul, un țigan gras și cărunț. E sfîntu Ilic. Acuma turbează ciinii de căldură.

VI

Domnul Mihuleț locuia într-o casă tot atît de veche, deși ceva mai mică decît a Cozienilor, tot singură într-o curte marc cu copaci, cu iarbă și tufe de stînjenci, și de asemenea cu odăile slugilor, grajdurile și remizele în fundul curții. Acolo își petrecu după-amiaza, vorbind cu caii și bătîndu-i pe gîturile lungi și încordate. Doamna Mihuleț, persoană cu părul alb și fața rotundă și blajină, îl întrebă dacă nu vrea să-i încerce:

— Să spun să-i puie la trăsură, să facem o plimbare ^înă la Preajba?

Mihuleț o privi gînditor, apoi dădu din cap:

— Nu. încă nu..

Apoi, noaptea la culcare, îi spuse nevastă-si:

— Miine, cînd vine domnul Cozianu să mă ia, îi spui că sînt bolnav, că am mîncat ceva ce nu mi-a priit, că vîrs, că am friguri, într-un cuvînt, că mi-c rău tare.

Ea se uită în jos și murmură:

— Bine.

I se mai întîmplase să-l ajute pe bărbatu-său să se descurce din împrejurări neplăcute. Nu-l întreba niciodată dc ce și cum; dc obicei înțelegea singură, după aceea. ~

Iar a doua zi dimineața, 19 iulie, pe la orele șapte, cînd trăsura lui Eustațiu Cozianu se opri în fața casei lor, doamna Mihuleț, în halat și legată la cap cu un tulpă, îi spuse dezolată:

— Vai ce rău îmi pare, și lui, dar dac-ați ști în ce hal e...

Și începu să-i descrie amănunte neplăcute ale răului de stomac al lui Mihuleț. Cozianu se întunecă numai pentru o clipă. Apoi redeveni bine dispus și binevoitor ca totdeauna.

— Am să viu să-l văd deseară, la întoarcere! Spune-i să se facă bine pînă atunci. Sărut-mîna, *mes hommages*¹ / Mină, mă!

Și trăsura porni în trap mare, legănîndu-se pe arcuri.

— Nicolae! Oprești la conul Walter! strigă Eustațiu Cozianu, tolănit în fundul trăsuri și tăind virful țigării de foi. Il durea capul, îi vijiau creierii, dar se simțea fericit, vremea era frumoasă, pusese niște ru-fe proaspete, scrobite, reci, băuse înainte de-a pleca vreo cîteva pahare de vin de Chablis, răcoritor, ușor. În fața casei lui Walter Apostolescu, retrasă îndărătul unor castani stufoși, sări jos și se duse să-l scoale pe Walter. Acesta, în halat roșu, pe cap cu un fes marocan cu ciucure lung aurit, cu papuci de marochin în picioare, fuma narghilea, întins pe un divan, și citea ultimul număr din *Revue des Deux Mondes*.

— Ce idee, să fumezi prostia asta! rîse Cozianu. Ce te izmenești așa, monșer? Ia o „Coronas”, și lasă mașinăria asta cu miros de frizerie!

— Mergem? întrebă Walter, ridicîndu-se și începînd să-și desfacă cordonul de la halatul de merinos.

— Nu, tocmai de-aia venii chiar eu: nu veni și tu. Stai să-i ții de urît Cleopatrei și soră-mi. Știi că dacă rămîn ele singure, iar îi trîntește Davida una de-alea, de-ale ei, cumplită, și o găsesc pe Cleopatra plînsă, și-mi face o scenă. Lăsă, mă duc eu, aranjez totul și mă-ntorc în goană. *Au revoir*, și lasă-te de prostii, fumează ce fumează oamenii serioși, nu fleacuri de astea!

Și coborî în goană scările, rîzînd. Se urcă iar în trăsură și spuse lui Nicolae adresa portărelului, căruia-i dăduse cu o zi înainte douăzeci de poli. Omul i-ar fi sărutat mîna, dar îl vedea lumea din tribunal.

Trăsura opri pe o ulicioară cu garduri înalte și cu salcimi, în fața unei căsuțe spoite alb, cu geamlîc și ferestre mici, pătrate, ca la țară.

¹ Omagiile mele

Portărelul aștepta: era un om scund, gros, îmbrăcat în negru, cu jiletcă neagră, lanț de metal alb pe pîntoce, mustăți pe oală, obraji rotunzi, ochi rotunzi și o culoare gălbejită-pămîntie a feței, carc-1 făcea pe Eustațiu să se gîndască: „Luna cu Saturn în ascendent”.

— Domnule Ioniță! Ia urcă! Poftim!

Omul ieși din curte.

— Să trăiți! Da' unde-i domnul Mihuleț?

Și dădu să se urce pe capră.

— Nu acolo! Urcă-te aici, lîngă mine! exclamă Cozianu.

— Nu, lăsați, stau eu foarte bine acoto...

— Urcă-te lîngă mine, omule, cînd îți spun! Unde ti-i geanta cu acte? Aha. Mină, Nicolae! La Dobrunu! Domnul Mihuleț e bolnav, domnule Ioniță.

Omulețul se uită la el, deodată atent, întunecîndu-sc ușor, dar nu spuse nimic. Cozianu risc.

— I-am dat cu să mînce prea mult. Îți inchipui că am făcut o țiiă de chef.

— Păi de! Sc cuvenea! risc și portărelul, inseninîndu-se, și se reze-mă cu timiditate do pernele de catifea ale trăsuri care se legăna și hu-ruia moale, abia simțit, pe ulița ce dădea în șoseaua dinspre Dunăre.

Mai încolo, Cozianu îl puse pe Nicolae să ridice capota, să le ție umbră, și sc uită pe sub marginea neagră a capotei la cîmpurile scăldate în soare, miriști cafenii-aurii, cîmpuri de porumb înalt cu frunzele pătrunse de soare și lanuri de floarica-soarelui, de un galben orbitor, cu miezurile negre în mijlocul coroanei de flăcări aurii, izla-zuri, cumpenc depărtate, uscățive, și viic pe cîmpuri.

— Ce bogăție c aici, domnule Ioniță, murmură Eustațiu Cozianu. Și cc bogăție o să fie! Pămîntul ăsta nu așteaptă decît să bagi o țiră de capital în cl, ca să dea venituri frumoase, da, domnule dragă, frumoa-se de tot, frumusele venituri! spuse el ca un fel de culme a ideii de venii frumos.

Vorbiră despic fel de fel de lucruri, necazurile familiale ale dom-nului Ioniță, procese între țărani.

— Pentru pămînt sc omoară ca nimica. Pentru o sfoară de pămînt își dau cu sapa în cap. Sînt sălbatici, coane Eustațiu! Ca sălbaticii se omoară! N-au și ci un pic de educație mai aleasă...

— Ei, săracii! rise cu blinda indulgență Cozianu. Ce să facă și ei? Din pământ trăiesc... Le trebuie. Ia te uită ce porumb s-a făcut aici! Ia te uită! Tii, domnule, e ceva nemaipomenit!

— Bună afacere ați făcut, coane, spuse Ioniță cu un zîmbet lingușitor. Să fiți sănătos, s-o stăpîniți sănătos!

— Așa-i? rise Cozianu. Făcea să mă judec doisprezece ani, ai?

— Făcea, făcea și mai mult... Ce mai mirăiau ăia din Dobrunu cînd s-a dat sentința! Știau ei ce pierd.

— Las' că le trece. I-am văzut și eu. Dar le-am spus: o să găsească de lucru la mine; nu-i las eu să moară de foame, rosti domnul Cozianu și se uită iarăși la pămîntul gras, pe care griul, porumbul, iarba, buruienile, totul creștea gras, zemos, puternic, plin de viață și de vlagă, de sănătate și bogăție. „Ah, ce exploatare sistematică am să-i trag eu aici!” se gîndea el. Și începu să calculeze veniturile. La o valoare de o jumătate de milion de franci, așa cum o stabilise cu Sava Plăvănescu (și la gîndul acesta îi veni iar să ridă), venitul net anual urma să fie de douăzeci și cinci de mii de lei. „*Pas mal, pas mal du tout*”, își spunea Cozianu, pufăind din țigara de foi, cu ochii pierduți peste cîmpia cu cereale, galbenă-cafenie cu ape verzi, deasupra căreia tremura aerul înfierbîntat de soarele cumplit de iulie. Vîrtejuri de praf se iscau pe drum, sperîind caii. Niște nori groși, cu umbră albastră dedesubt, zăceau în văzduh spre Dunăre. O clipire roșie-vînată, urîță, tresări orbitor, între nori și pămînt.

— Poate-i mai trage și o furtună, zise domnul Ioniță. Așa-i de sfîntu Ilie. Da' nu ne mai prinde: uite Dobrunul.

Case de pămînt, de chirpici, de nuiete acoperite cu stuf, în umbra sălciilor și salcîmilor, rară, și a teilor, deasă și frumos mirositoare, se zăreau de o parte și de alta a drumului. Pe cîmpul cu balegi uscate dormeau la soare niște vite pázite de cîțiva copii; pe aproape se înălța slabă și albă ca un os vechi, o cumpănă. Ciini roșcați, buimăciți de cald, se adunară din praf ca să latre cu ură la trăsura, arătîndu-și cu cruzime dinții albi. Pe măsură ce trăsura intra în sat, între garduri scunde, sperîind cîrduri de gîște, Eustațiu Cozianu, cu creierii amorțiți de cele citeva ore de drum în trap mare, în aerul cald, după atîtea zile de nesomn și de încordare a nervilor, își dădu seama că se petrece

ceva. Pe urmă, cînd trăsura se apropia de primărie, se lămurii și ce era: pilcuri de țărani pe la garduri. Din ce în ce mai mulți. Mai mult bărbați. Stăteau și vorbeau, se întorceau să se uite la trăsura. Cozianu nu-i văzu cum, după trecerea ei, se iau după ea, spre primărie.

Înd se opri, se dădu jos și se uită împrejur, simți mai tare decît pînă atunci ciudățenia adunăturii acesteia de oameni. Erau foarte mulți. Îi recunosc pe unul pe care-l mai văzuse. Cum îl chema? Unul cu fața îngustă, cu obraji supti și mustăcios, cu niște ochi negri ai dracului; obraznic. Cum îl chema? Mai erau mulți, în hainele lor cafenii țesute în casă, desculți, cu picioare îngroșate, pline de praf, în cămăși groase de cînepă, asudați, cu pălăriile trîntite pe ceafă și cite un smoc de păr negru și ud, lipit pe frunte sub pălărie. Ochi negri, mulți, mulți ochi negri, străini, care-l priveau. Unde era omul lui, care depusese așa de bine mărturie la proces? Aha, se dusesse la Cozia să-și ia femeia și copiii ca să vină să fie instalat primar. Deocamdată trebuia vorbit cu primarul de pînă acum.

— Bună ziua, oameni buni.

Două glasuri îngînară *bună ziua*. Două. Poate trei. Cozianu tresări și se uită împrejur. „Ce ochi au ăștia de-aici! Adevărat: de hoți! Las' că vă învăț cu minte!”

— Unde e primarul?

Nimeni nu răspunse. Portărelul se apropie. Curgea sudoarea pe el. („E adevărat, foarte cald, te amețește, nu mai știi pe ce lume ești”, se gîndi Cozianu.)

— Cucoane, să chemăm jandarmul, că ăștia și-au pus în gînd ceva. Să plecăm, murmură portărelul.

Cozianu se uită mirat la el. Omulețul era galben și tremura din tot corpul. Ce naiba îl apucase? Jandarmul? De ce jandarm?

— Ce vrei să faci aici jandarmul? Trebuie să le aduci la cunoștință hotărîrea judecătorească și...

Pe cînd vorbea, își zicea: „Ce mulți sînt! Sînt cam zdrențăroși, cam gâlbejiți... N-au capital, nu pot munci ca lumea... S-or fi și înmulțit. Țsta trebuie că are pelagră. E hidos, săracul. N-am ce să le fac, o să-i pun la muncă și...”

Boc! Un zgomot scurt, lovitură grea de lemn. La trăsura. Cozianu întoarse capul să vadă ce se petrece. Dar nu zări nimic; nici nu avu timp, că auzi altă lovitură din aceea, dar fără rezonanță, seacă,

inăbușită, în ceva tare și plin. Se întoarse ca fulgerul și-l văzu pe portărel că stă în fața lui, cu miinile ridicate cam în dreptul lanțului de ceas, ținute așa, în aer; îl privea pe Cozianu cu ochi rotunzi, holbați, și era alb de tot la față, iar într-o parte a frunții, spre timpla stângă, avea o bucată de piele cit o frunză, jupuită cu totul, luată, și se vedea sub ea ceva albicios care se umplea repede de fire de singe. în aceeași clipă, Cozianu simți sfîrîind ceva pe lingă urechea sa și văzu cum o piatră mare tocmai îi trecuse pe lingă cap, se pocni de zidul primăriei din care scoase o bucată de tencuială și un norișor de praf de var, și căzu jos. Era un pietroi din cele care se găesc în rîu, sau în nisipuri, rotunjit de apă, cenușiu albicios, mare cit pumnul.

VII

Domnul Mihuleț stătu în casă, și chiar în pat, toată ziua de 20 iulie, sfîntu Ilie, și ziua de 21; în 22, dimineața, cînd aflase tot, după cum aflase întregul tîrg, se îmbracă în negru și, încovoiat de spinare și cu țilindrul drept pe cap, se duse acasă la Cozieni. Era prapur negru la poartă și draperii negre la-ușă; feciorul care-l primi era îmbrăcat în negru.

înăuntrul, în clipa aceea, Cleopatra rămăsese singură cu Walter Apostolescu în salonul cu mobilele îmbrăcate în huse, cu oglinzile voalate cu crep negru și plin de flori proaspete. Walter, în negru, și el ca și văduva, era palid, tras la față, cu cearcăne sub ochi. îi păruse rău de Eustațiu, și cînd îl văzuse, se cutremurase adînc. Acuma murmură, absent:

— Măcar să se fi uitat la horoscop și pentru ziua de 20... poate că se ferea.

Văduva ridică ochii - pînă atunci se uitase la podea cu un aer îndobitocit - și-l întrebă acru:

— Acuma ai început să te protestezi și tu? Nu mi-a ajuns un nebun?

El zîmbi oarecum stînjinit și murmură:

— Ei, lasă, am glumit și eu. Nu mai pricepi de glumă?

În clipa aceasta intră domnul Mihuleț și veni să se închine în fața văduvei, care izbucni imediat și automat în plîns cu hohote, dureros, sfîșietor.

— Aș fi vrut să fi fost și eu cu el acolo, murmură cu simplitate domnul Mihuleț. Davida, în aceeași rochie de doliu pe care o purta de la moartea lui Lăscăruș, intră în odaie, primi salutul lui Mihuleț și se așeză lingă Cleopatra. Aceasta îi azvirli o privire prin vălurile ei negre, și îndată începu să plîngă mai puțin zgomotos. Domnul Mihuleț se depărta discret, condus de Walter Apostolescu. Pe cînd trecea în salonașul unde era expus trupul răposatului, auzi un grup de cucoane intrînd din antreu în salon, și iarăși hohotele de plîns și țipete pe mai multe voci.

Corpul lui Eustațiu Cozianu, culcat într-un sicriu greu cu minere de bronz, era îmbrăcat în frac negru, cu decorațiile la gît și pe piept, și acoperit cu flori. Se zărea pe sub flori o mină stîlcită, vinătă-purpurie. Capul era acoperit cu o batistă.

— Nici nu-ți închipui cum era cînd l-am găsit. Era pe masă, la primărie, plin ue pămînt, de noroi, de singe, spuse Walter Apostolescu. Zdrobit cu totul, zob. Ce e curios e că-i puseseră o luminare în mină și-i aprinseseră luminare și la cap. Știi ce spuneau? „Noi n-avurăm cu boierul nimica. Dar dacă nu voia să ne lase în pace, ce să facem?” Sint de neînțeles.

— Sălbatici, zise domnul Mihuleț. E bine c-ați pus atîtea flori, că pe căldura asta, începe să se simtă... Ce s-a făcut la Dobrunu?

— S-a dus procurorul, cu un pluton de jandarmi. A arestat optzeci de oameni și-i cercetează. Am dat o depeșă la București să vie Bonifaciu la înmormîntare și cred că are să stimuleze și cercetările.

— Dacă aveți nevoie de serviciile mele - murmură Mihuleț - vă stau totdeauna la dispoziție.

— Mulțumesc, *cher ami, vous etes toujours le meme, tellement devoue* spuse Walter Apostolescu strîngîndu-i amîndouă miinile într-ale sale, și-l conduse pînă în curte, unde-i mai strînse o dată mîna.

La prînz, domnul Mihuleț, întors acasă, îi povesti nevستی-si ce văzuse.

‘ Scumpe prietene, ești mereu același, atît de devotai.

— Ei, o s-o ia Apostolescu pe madam Cozianu, și-o să ajungă el stăpîn la Dobrunu. O avere considerabilă s-a adunat acum în mîna lui. De ce te uiți așa la mine?

Bătrîna doamnă Mihuleț, drăguță și căruntă, îl privea cu admirație.

— Mă gîndesc ce deștept om ești...

— Fleacuri! Mai bine spune să spele trăsura, să facem o plimbare pe seară, că am poftă să încerc caii.

4

PARTEA A PATRA

Viata lui Bonifaciu Cozianu

I

In 1876, în vară, Bonifaciu Cozianu, al doilea frate al Davidei, avea treizeci și patru de ani, și nu făcuse pînă atunci nimic. Își luase o licență în drept la Paris, se întorsese în țară, făcuse slujbă în armată și ieșise cu gradul de locotenent de rezervă, iar de atunci, viața lui se petrecea în vizite, la vînătoare, la baluri, în călătorii, în vacanțe pe la conacele prietenilor. Putea fi văzut șezînd într-un fotoliu cu un aer plictisit dar politicos, sau la masa de cărți, ținînd cărțile cu un aer plictisit, sau dansînd cu o cucoană, mai puțiti plictisit, și zîbindu-i cu o indiferență amabilă, afectată și agresivă, sau la vînătoare, tot liniștit și plictisit, sau în străinătate, în Franța, Austria, Italia, un străin calm și plictisit. Nu era de folos nimănui, nici măcar sieși. Nimănui nu-i făcea vreo plăcere existența lui. Era indiferent tuturor și dacă ar fi murit la treizeci și patru de ani, nici nu s-ar fi observat dispariția unuia dintre cei patru milioane și trei sute de mii de locuitori ai Principatelor Unite.

Scund, subțirel, cu ochii cenușii foarte deschiși, limpezi și reci, cu părul de un castaniu lucios și buclat, domnul Bonifaciu Cozianu, licențiat în drept, de profesiune proprietar și rentier, locotenent de rezervă, e fotografiat într-un album de familie: fotografie veche, ovală, cu părțile negre devenite roșcate. E tînăr, bățos, botos, mustăcios; poartă uniforma de locotenent de roșiori, mică ținută, e drept ca o varga de oțel, cu tot trupul încordat, cu capul sus și întors puțin către privitor, cu o mîndrie provocatoare, sfidătoare și chiar obraznică. E cea mai veche fotografie a lui; altele au fost făcute mai tîrziu și-i arată schimbările de-a lungul vremii care-i rodea ființa; aceasta însă îl arată

bine cum pornise în viață, cu energia, trufia și agresivitatea care în chip vădit n-au scop nici obiect, sînt în el, în firea lui, și-i vor trasa destinul: „firea este demonul omului”. Mai fir/iu, cînd vîrsia și o oarecare ipocrizie aveau să-l facă și mai închis în sine, n-avea să se mai vadă atît de limpede pe el temperamentul, care din atitudinea corpului avea să treacă în faptele omului și să fie mai puțin vizibil, dar mai bine cunoscut, urît de mulți, temut de toți, iubit de nimeni.

Nici măcar de cumnată-sa Cleopatra, care însă simțea nevoia ciudată, neînțeleasă nici de ea, să se bată cu el, să-l zgîrie, să-i tragă palme. Ședea într-o dimineață de vară într-un fotoliu de grădină în dosul conacului de la Cozia, iar Bonifaciu ședea lingă ea, rezemat de spetează, cu capul sus, cu degetele groase de la miîni virite la sub-suoară în răscoiala jiletcii de olandă albă și se uita la casă, picior peste picior și legănîndu-și mecanic botina de lac cu elastic și cu pinteni. Casa, albă, era cu spatele la soare; de aceea, fațada dinspre grădină părea albăstrie, de o culoare pală și rece, deasupra căreia strălucea cerul albastru de început de vară, cu cîțiva nori albi destrămați, informi, pierduți sus de tot în înălțimile înecate în lumină. Sub streșini ciripeau rîndunele; pe terasa care mergea de-a lungul primului etaj, gîngureau porumbei pe care-i puteai zări prin grățiile balustradelor, în jurul mobilelor de paie de pe terasă. Deasupra celor două persoane care ședeau în fotoliile puse pe iarbă, se legăna frunzișul unor sălcii, pendulîndu-și umbrele prelungi peste fețele și peste hainele lor albe. Îndărătul sălciilor începea zăvoiul, cu umbră deasă și verde, răcoare, miros de pămînt reavăn, o ciocănitoare care bătea într-un trunchi de salcie, și grauri care cîntau pe undeva.

Cleopatra se uita la nasul drept, sprîncenele stufoase, profilul botos al cumnatului ei, care stătea, absent. Cît de proaspătă și rece părea haina pe el! Își legăna mașinal piciorul. Cleopatra se uita la casă. Ferestre închise, perdele trase, ușa de sus de la balcon deschisă spre terasă. Porumbeii gîngureau ca niște nerozi, rîndunelele cu ciripitul lor care nu se mai isprăvea; cerul era gol. Alături de casă se înălța cula pătrată cu ferestre înguste de-o palmă și înalte, ferestruici de tras cu pușca prin ele și o ușă prin care abia puteai intra, iar sus de tot sub acoperișul țuguat, arcadele pridvorului sprijinite pe stîlpi scurți de piatră. Acolo sus era Eustațiu și studia; acolo avea instalată și luneta și biblioteca. Așa studia și venea la masă buimăcit; așa tăcea plictisit, și

dădea din picior. Deodată, împinsă de nici ea nu știa ce iritare a nervilor, dădu cît putea cu botina ei mică și ascuțită în piciorul lui Bonifaciu. Bonifaciu întoarse capul spre ea, cu o vioiciune și o bruschete care-o făcură pe Cleopatra să tresară. Dar nu spuse nimic. Începu sărîda obraznic. Cleopatra rîdea și ea furioasă.

— Ce tot dai din picior?

— De ce să nu dau? Dacă nu vrei, nu mai dau.

— De ce taci? Ești plicticos, n-ai nici un haz, te plictisești sita, mai bine ai face ceva...

— Ce să fac? N-am ce face, murmură el, dihd din umeri și rizînd rece. Se uita mereu la casă. N-am nimic de făcut, adăugă el. Unde e ceva de făcut, s-a și găsit cineva să facă, și eu n-am decît să mă retrag...

Se uită la Cleopatra, altfel decît se uita în treacăt, de obicei: cu intenție, de parcă vorbele lui ar fi avut și un al doilea înțeles, mai important. Ea îi răspunse acestei priviri cu o uitătură neagră, adîncă, absorbită, într-un fel întrebătoare, într-un fel pierdută, pasivă, gata să îndure orice. Apoi amîndoi întoarseră capul. După o tăcere, Cleopatra spuse:

— Tot taci?

El răspunse prompt, politicos, gata să se ridice de pe scaun ca s-o servească:

— Iartă-mă; ce să fac? Spune-mi, că fac orice.

— Hai să ne plimbăm... zise Cleopatra cu ochii plecați, ridicîndu-se.

— Nu vrei să pescuim? întrebă el. Aduc undițele îndată.

— Bine, adu-le, răspunse Cleopatra întorcînd capul într-altă parte, și întunecîndu-se. El nu putea s-o vadă, de altfel se depărta repede spre casă. „întîi tace - se gîndea Cleopatra - iar pe urmă e politicos și galant, și mă invită la pescuit, blegul! Și nu e bleg de loc, **dare-ar** boala în el. Nu e bleg de loc”, se gîndea ea vîzîndu-l cum vine, **eu** pași vioi, ca pe arcuri, un bărbat subțire, în alb, cu capul gol (**părul** îi era luCios în lumina soarelui de parc-ar fi fost din sîrmă de bronz), umblînd drept, sprinten, elastic. Ținea într-o mină o pălărie cu boruri largi, iar în cealaltă două undițe. Cleopatra îl privi lung, apoi se-ntoarse încet și porni spre zăvoi, așa ca el să-i vadă cocul negru și lucios pe gîtul de un alb mat, în umbra pălăriei mari albe, și decolteul cu umerii aproape goi, cu o aluniță neagră între spete, și mișcarea

rochiei ușoare de vară. El o ajunsese tăcut, și o luară alături prin iarba înaltă și buruienile cu frunza rece și zemoasă, în umbra umedă și răcoarea de sub frunzișurile zăvoilui. Miroseau a lemn putred trunchiurile scorburoase de salcie, mirosea reavăn pământul, miroseau tare frunzele de pătlagină și cucuta care creștea în umbra verde străpunsă de lăncile de lumină ale soarelui de culoarea aurului verde; ciocănitorea ciocănea mereu și graurii se chemau din niște ploi al căror frunziș sclipea argintiu și tremurător în văzduhul albastru.

— De ce nu te uiți la lume? întrebă Cleopatra.

Mergeau alături pe lingă niște trestii subțiri și dese, perie de spade verzi și reci.

— Nu mă uit eu la lume? întrebă Bonifaciu. își puse pălăria de sub care acum nasul lui drept și gura cam buzată, ca un bot proeminent acoperit de mustața pleoștită, a *la gauloise*, îi dădeau un aer energic și brutal.

— Nu, nu te uiți, zise Cleopatra. Nu te-ai uitat azi de loc la mine.

— Iartă-mă, rise el. Știi ce scrie la Scriptură: „Adevăr zic vouă, că acela care s-a uitat la femeia fratelui său, a și preacurvit”. Acolo, bineînțeles „frate” înseamnă aproapele nostru, nu rudă de sînge.

— Eu nu te-am invitat la preacurvie, ci să fii amabil cu o cucoană, zise Cleopatra rece și sec, cu accentul unei persoane care pune la loc pe un neobrăzat. El încă se uită la ea și rise. Ea se opri, și deodată se schimbă la față. Nu era mult mai mică decît el. Stăteau față în față.

— Ești obraznic, zise ea fierbînd.

El rîdea mereu, încetișor, încrețindu-și timples lingă ochi.

— Cred că da...

— Te cîrlesc! exclamă Cleopatra. își pierduse cumpătul.

— Deocamdată n-ai de ce, spuse el foarte serios, pe un ton grav și ciudat, care o făcu să-și vie în fire. Merse mai departe în tăcere, crenguțe uscate trosneau sub picioarele lor, buruienile foșneau de rochia Cleopatrei.

— Ce, altă dată o să am de ce? întrebă Cleopatra.

— Cum? Ce să ai de ce?

— O să am de ce să te cîrlesc? La ce te gîndești?

— Nu, sper că nu, rise el. îți spun eu altă dată la ce mă gîndeam. Ce te face să crezi că ai să ai vreodată de ce să mă cîrleşti?

— Ai spus „deocamdată”.

— A, da... Din greșeală. Din greșeală, spuse el tot serios și distrat. Ajunseră la malul lacului. Era uscat și cu multe pietre; și cu o bancă sub sâlcii; mai încolo însă începeau maluri nămolose, din care creșteau bălării cu frunze enorme, grase. Orăcăiau niște broaște pe foile rotunde de nufăr, care purtau flori deschise, cupe albe pe fața apelor moarte. Dincolo, pe malul cellalt, erau păpușuri, și mai sus începea cîmpul, cu niște uluci și un drum pe care treceau în șir patru care cu fin. Acolo se vedea că aerul e cald; tremura, albicios, văzduhul care spre zenit era de un albastru tare, strălucitor.

Bonifaciu trase de frînghia cu care era legată de o salcie barca îngustă cu loc pentru doi oameni. O ținu lingă mal și o ajută pe Cleopatra să intre; îi întinse mina, Cleopatra se sprijini de ea - dînsa avea mina moale și umedă, el o mină tare, aspră, uscată - și, ridicîndu-și cu cealaltă poala rochiei de i se văzu deasupra pantofului ciorapul negru, sări în barcă. Bonifaciu se așeză la visle și puse undițele în fundul bărcii. începu să vislească încet, alene, rar. Se uita serios și gînditor la Cleopatra, cu un aer sever și absent.

— Ce te uiți la mine așa? întrebă Cleopatra.

El zîmbi.

— Adineauri te plîngeai că nu mă uit.

— Uită-te cît vrei, dar nu așa! zise Cleopatra.

— Cum mă uit?

— Nu știu. Nu-mi place. La ce te gîndeai cînd te uitai la mine?

— Dă-mi voie să-ți spun altă dată...

— Asta-i un pretext ca să nu-mi spui niciodată, las' că știu eu.

— îți promit că-ți spun, zise el foarte serios. Cleopatra însă era nemulțumită, tulburată. „Ce face, ce nu face, mă scoate din fire. A tăcut ca un bleg toată dimineața, iar acuma se uită la mine parcă cine știe ce socotești și-ar face în cap... Lasă că-ți arăt eu ție... Te descumpănesc eu.”

Dar se vede că era prea tulburată, prea în ciudată, prea furioasă ca să poată manevra cu sînge rece și să-l facă să-și piardă cumpătul. Avea douăzeci și unu de ani și un copil; dar deși atît de tînără, știa foarte bine să facă ce voia dintr-un bărbat; numai că iată, cu Bonifaciu parcă-i cădea peste mină, era stingace, nu se aștepta la felul lui de a fi și deși-l cunoștea de cîtăva vreme, tot nu se obișnuise cu el, tot

nu-l ghicise, nu-l dibuise. „Poate fiindcă nu i-am dat atenție pînă acuma”, se gîdea ea. Dar știa foarte bine că nu de aceea.

— Ai un nume ridicol, zise ea dintr-o dată. El ridică ochii și replică liniștit:

— Și dumneata.

— Al meu, e un nume istoric! exclamă ea.

— Și al meu, zise Bonifaciu zîbind.

— Da, dar Cleopatra e un nume frumos, pe cînd Bonifaciu e un nume caraghios! zise ea pe un ton ațîțător.

— Ai dreptate, răspunse Bonifaciu, apoi adăugă cu nepăsare: Ei, și?

— Și nimic, spuse Cleopatra.

— Vezi? întrebă el, și o privi cu un suris superior, amuzat și obraznic. Cleopatra se uită la niște nuferi, ca să nu-și piardă iarăși cumpătul de furie, uitîndu-se la el. Își muia vîrfurile degetelor în apă. Purta un smaragd la mină. Smaragdul era de un verde strălucitor, rece, mineral, plin de lumină, iar apa verde murdară, tulbure; oglindirea pietrei prețioase aluneca prin ea, conținînd un punct sclipitor.

— Vrei să pescuim? întrebă Bonifaciu.

— Nu. Vreau să mă întorc, răspunse ea sec.

— De ce spui „vreau să mă întorc” și nu „vreau să ne întoarcem”? întrebă el.

— Fiindcă mi-e totuna ce faci dumneata, răspunse ea pe un ton voitjignitor. El începu să ridă.

— De ce rizi? Rizi protestește, zise ea iute.

— Nu, răspunse el. Ai să vezi mai tîrziu că nu.

— „Mai tîrziu!” „Mai tîrziu!” Mereu cu prostia asta a dumitale!

— Nu e prostie, murmură el cu aceeași veselie ciudată, pe jumătate gravă.

— Ba e o prostie! exclamă ea.

— Mă rog, spune-i și așa, dar ai să vezi că nu e... zise el liniștit și se întinse să apuce capătul unui ciot de salcie, să oprească barca. Apoi sări pe mal și îi întinse Cleopatrei mîna, dar ea se făcu că n-o vede, sări pe mal și o luă înainte, pălărie albă, rochie albă, trecînd prin amestecătura de pete de umbră și pete de lumină în zăvoi. El legă barca, luă undițele și porni spre casă, cînd ea nici nu se mai vedea. Trecu pe lingă cele două fotolii de paie de pe iarbă. Cleopatra nu era

arti. Intrase de burtă seamă în casă. Bonifaciu se duse să puie undițele la loc.

Cleopatra era MIS, în salon, și se uita la el de după o perdea. Iar i se păru, ca mai adineauri în grădină, că-l vede întia oară. „Are un mers nemaipomenit, netrebnicul”. Își zicea ca, văzîndu-l cum vine, elastic, strîns, parcă oricînd gata să sară într-o parte sau într-alta și totodată drept, cu trupul încordat și capul sus. „JNu e frumos, dar are ceva, are pe vino-ncoace, *un je, ne sais quoi*”, se gîdea ea, și iar o apuca necazul gîndindu-se cît e de obraznic. Nici un om n-avusese darul s-o scoată din fire ca asta. „Las' că-ți arăt eu ție.” Știa și ce-are să-i facă. Acuma îl aștepta să vie s-o caute.

Așteptă poate un sfert de ceas și era să se ducă să-l caute ea pe el, întrebîndu-se ce-o fi făcînd, și pe unde-o fi („dacă s-a retras la el în odaie, mă duc peste el”), cînd deodată auzi tropot de copite. Se-ntoarse în fugă la fereastră, și rămase împietrită. Bonifaciu trecea pe după colțul casei, călare. Pe Samson, care era un cal arab, dar mai mare decît sînt ei de obicei și negru ca o bucată de cărbune cu luciri albăstrii; călărețul în alb părea mic și subțirel. Stătea în șa cam într-o rină, leneș, nepăsător; dar se vedea prin pantalonul lung, strîmt pe picior, coapsa musculoasă și încordată. Botinele de lac împintenate se mișcară ușurel, și Samson o luă la trap, apoi la trap mare, intră pe după un colț al zăvoifului și nu se mai zări. Cleopatra îl injură pe Bonifaciu printre dinți ca un bărbat:

— Mama ta de parșiv! Las' că-mi pici tu în gheară și te fac eu mototol... șopti ea singură în salonul mare și pustiu, cufundat în umbră de perdelele trase.

Dar Bonifaciu „nu-i pică în gheare”. La prînz, se-ntoarse **proaspăt** ieșit de sub un duș rece, cu hainele schimbate (purta acum **o haină** de mătase brută de culoare *isabelle*, un pantalon negru, vesta **neagră și** cravată înaltă de mătase neagră), și era la fel de liniștit **și plictisit ca** de obicei. Eustațiu era încălzit, cu ochii tulburi de citit; se gîdea la ceva și nu vorbea. Ea încerca să se stăpînească, să nu se uite la Bonifaciu prea des și prea îndelung; își ținea ochii cu sila îndreptați spre farfurie. Dar o dată, cînd îi ridică, observă că liniștitul și nepăsătorul Bonifaciu îl privește pe frate-său într-un fel foarte ciudat; ca de

• **Un nu știi ce.**

departe de tot, cu mare atenție și cu mare seriozitate, cu un fel de gravitate neobișnuită.

— Pe cine avem deseară? întrebă Eustațiu fără să observe nimic. Cleopatra îi spuse numele musafirilor pe care-i aștepta. Eustațiu se strîmbă, plictisit.

— Și tocmai cînd sînt nopțile astea senine... în sfîrșit, măcar mîine seară sper că n-o să avem pe nimeni.

— Nu, n-o să avem; dar o să se plictisească frate-tău numai cu mine... zise Cleopatra rîzînd.

— Nu mă plictisesc niciodată, răspunse prompt și net Bonifaciu.

Eustațiu Cozianu z[^]se:

— Dă-mi voie să-l cunosc mai bine: îl cunosc personal de treizeci și patru de ani!

Și începu să ridă singur de ce spusese.

— E un om care nu s-a plictisit în viața lui. Cîteodată mă și miram cum de poate sta fără să se ocupe cu ceva, numai așa, nefăcînd nimic.

— Sînt foarte ocupat, spuse Bonifaciu. Mă îmbrac, merg călare, fac vizite, mă duc la vînătoare, le țin de urît la cucoane, sînt cavaler servant la cumnată-mea și așa mai departe.

— Prostii, zise Eustațiu. Ce, astea sînt ocupații? Ești un trîntor.

— Astrologia e o ocupație? întrebă Bonifaciu.

— Cum să nu! E un lucru mult mai serios decît îți închipui! exclamă Eustațiu cu convingere.

— Nu vreau să discut în contradictoriu cu tine. Nu vreau să discut în contradictoriu cu nimeni, zise Bonifaciu liniștit. Cleopatra îl privea pe furiș. El îi întîlni ochii, apoi, după o secundă, întoarse capul ca să-și ia paharul de vin.

După-amiază, spre seară, Bonifaciu făcea o pasiență în salon cînd o zări pe Cleopatra trecînd și oprindu-se în ușa ce da spre terasă. Soarele ocolea casa, și acuma o lumină caldă, galben-roșcată, intra pe ușa aceea deschisă, aprindea culorile sîngerii ale unui Ispahan de pe jos din fața ușii și făcea să lucească lemnul cu luciri mătăsoase al unui vechi scrin pîntecos de la perete: deasupra lui, un portret al unui ban al Craiovei, înșurat cu o Coziancă, părea negru.

Cleopatra se uita afară. Bonifaciu înălță capul și se uită la ea.

— Se face mai răcoare, zise el.

— Da, spuse Cleopatra sec.

— Vrei să facem o plimbare cu trăsura? întrebă el iar. Urmă o tăcere de o clipă, după care răspunsul nu mai sună sec, dar încă indiferent:

— De ce nu?

— Mă duc să cer cabrioleta, zise Bonifaciu, se ridică vioi și ieși repede cu pasu-i elastic, ca pe arcuri. Peste zece minute veni s-o ia pe Cleopatra și-i oferî brațul să coboare scările din față, pînă-n curte. Un rîndaș ținea calul de căpăstru. Bonifaciu îi oferî Cleopatrei mîna s-o ajute să urce și i-o strînsese tare, ferm; Cleopatra care urca, adunîndu-și sub ea fustele largi, pe crinolină, se întrebă cum să înțeleagă strînserea de mîna. Dar Bonifaciu îi lăsă mîna, se urcă și el, își puse o pereche de mînuși, apucă hăturile și trase afară din țeava biciul lung și îndoit ca un șarpe, îl pocni ușor și trăpașul o luă la trap întins pe alea de tei ce ducea din fața conacului și pînă la drumul mare.

Mergeau pe un drum de țară puțin bătut de care, drum de pămînt și de pulbere, din care copitele calului scoteau norișori cafenii și pe care roțile cauciucului alunecau fără zgomot; se auzea numai, înăbușit, moale *dup-dup-dup-ul* copitelor calului.

— La ce te gîndești? întrebă Cleopatra.

Bonifaciu zîmbi.

— Acuma, la nimic.

— Dar în barcă, la ce te gîndeai?

— Am să-ți spun altă dată.

— Minți! N-ai să-mi spui! Ai și uitat!

— Nu, știu foarte bine la ce mă gîndeam, și-ți promit că îți spun.

După aceea tăcură iar. Dup-dup-dup-dup, făceau copitele calului. În stînga era o pădurice și se zăreau mai încolo prundișurile albe ale Zlatiștei care curgea șerpuitoare printre dîmburi cu vii. Mai încolo era altă pădurice și pe urmă ripele pe care le tăiasă Zlatiștea dintr-un deal, alburii, de piatră de var, iar dedesubt pădure de un verde închis, cu sălcii verzi-argintii pe margini.

— Vrei să ne plimbăm și pe jos? întrebă serios Bonifaciu.

— Să ne plimbăm, spuse ea cu cea mai mare indiferență și blazare. Bonifaciu mai mină calul pînă la păduricea de sub ripe, iar acolo îl opri, puse frîna la roată, sări jos și-i întinse Cleopatrei mîna; dar cînd Cleopatra se aplecă să coboare, el o luă de subsuori cu o mișcare iute și îndemînică, o luă pe sus și o puse în picioare pe pămînt.

— Stai, ce faci? exclamă Cleopatra în aer.
— Nimic, gata, spuse el ca și cum nimic n-ar fi fost și-i oferî brațul. Porniră împreună pe marginea păduricii; era de stejar, cu iarbă subțire printre trunchiuri și frunze căzute și uscate de toamna trecută, pământ elastic sub picior. Nu spunea nici unul nimic. Se auzea printre copaci, de dincolo de pădure, murmurul apei curgînd: acolo Zlatiștea era repede și curgea pe piatră; fremăta, gilgiia și fișia neconținut.

Deodată Bonifaciu se opri, o luă pe Cleopatra de umeri, o întoarse spre el și, cu ochii închiși, voi s-o sărute. Dar se trezi cu nasul turtit în palma Cleopatrei care-i pusese mina-n față, iar cu cealaltă mină îl împingea ferm și energic în stomac.

— Ce faci, domnule, ești nebun? îl întrebă ea pe un ton dur și rece, din acelea care îngheață orice pornire, cît de pățimașă. Și urmă: Nu-ți dai seama ce faci? Cu nevasta fratelui dumitale? Vrei să te spun lui Eustațiu? Credeam că ești un om de onoare și te porți ca o lichea!

Bonifaciu se dădu un pas îndărăt și o privi țintă; se făcuse palid, începu să ridă silit, stînjinit. Spuse:

— Te rog să mă ierți. Dacă vrei, poți să-i spui și lui. Îți promit solemn că nu voi mai fi niciodată lipsit de respect față de dumneata.

Cleopatra plecă pleoapele. Se simțea pătrunsă în tot trupul, îndeosebi în pîntece, de o senzație delicioasă de plăcere ascuțită. „Așa, băiete; ca să te înveți minte altă dată; zvîrcolește-te-n tine, turbează, pînă crapă fierea-n tine; să simți și tu cine sînt eu!” Era topită de satisfacție.

— Iar mîine voi găsi un pretext ca să plec de-aici de la Cozia fără să-i dau de bănuț lui, și să mă-ntorc la București, urmă Bonifaciu mereu serios. Cleopatra tăcu. Toată satisfacția îi pierise, înlocuită de nemulțumire. Cum? Va să zică să rămînă singură cu Eustațiu? Nu, nu-i convenea să plece omul ăsta, tocmai acum, cînd începea să-l drezeze.

— De ce să pleci? Dacă te porți ca un om onorabil, poți sta aici, zise Cleopatra cu mult calm.

El răspunse:

— Am să fac ce vrei dumneata. Acuma, de pildă, dacă vrei, să ne mai plimbăm, sau dacă nu, să ne întoarcem. Cred că nu te mai simți bine cu mine singură, după ce s-a întimplat...

„I s-a schimbat și glasul și vorbește ca un fîmpit. Ce e cu el?” se gîndi Cleopatra nemulțumită și enervată, și-i răspunse cu o asprime brutală:

— Ba mă simt foarte bine și vreau să mă plimb, iar dumneata n-ai decît să-ți bagi mințile în cap.

Și porni, alături de el, printre stejarii care nici nu se mișcau în văzduhul liliachiu al serii, apărați de vînt de către rîpele **Ziaristei**. Bonifaciu se ținea lingă ea, și puțin în urmă.

— Dă-mi brațul, zise Cleopatra, sec. Dar, spre marea ei surprindere, se trezi luată de umeri, întoarsă și zvîrlită la pămînt, și, înmărmurită, mută de uimire în fața acestui atac neașteptat, se simți silită să se apere din răsputeri. Frunzele de stejar foșneau sub trînta celor doi. Cleopatra gemu:

-Țip!

—Țipă, suflă el gîfîind.

— Te mușc! Te zgîrii!

El nu-i mai răspunse, ci-i trase două palme zdravene, grele, care-o făcură să vadă negru în fața ochilor și să se lase moale, învinsă, mirîndu-se singură că simte o neașteptată și mulțumită împăcare, cu voința destinsă, topită.

Se întoarseră din pădure mai buni prieteni decît intraseră. Cleopatra îl ținea cu brațele de după gît, îl oprea ca să fie sărutată. El era liniștit. Cleopatra izbucni deodată:

— Ah, nu te pot suferi! Te detest! Te urăsc!

El rîse potolit.

— Da, și?

Ea șovăi, o clipă, gata să sară cu ghearele la el, apoi începu să rîdă, și iar îl apucă de gît și-l sărută.

— Parșiv ești, mă. Parșivule! spunea ea, trăgîndu-l de urechi. El își feri capul pe spate.

— Lasă-mă să aprind felinarele. Se face noapte.

În cerul albastru se iviseră o stea mare și verzuie, lucefărul, și una mică alături. Zlatiștea murmura neobosită, peste pietre și pietricele și nisipuri. Bonifaciu aprinse felinarele cabrioletului, dezlegă calul și o ajută pe Cleopatra să se urce, ridicînd-o de talie. Ea se ceru sărutată în aer, apoi, cînd se urcă și Bonifaciu, se ghemui lingă el și porniră îndărăt. Se făcea din ce în ce mai întuneric, dar se vedea drumul

albicios înainte, și, de o parte și de alta, câte un cerc de lumină pe jos în fața felinarelor. Cleopatra rise singură:

— Parșiv ești, mă... La ce te gindeai azi-dimineață?

Bonifaciuriseși el.

— De fapt, nu te privește...

— Mi-ai promis!

- E i , și?

— Te rog, spune-mi! se rugă, milogindu-se ca un copil. La ce te gindeai când te uitai în barcă la mine?

— Mă gindeam că trebuie să fii bună de strins în brațe și mă întrebam: „S-o fac ? Să n-o fac?” Mă gindeam că ești nevasta lui frate-meu și dacă o să trăiesc cu dumneata sau nu; și chiar atunci eram pe cale să mă hotărâsc că da, spuse calm Bonifaciul, pe un ton uscat. Cleopatra tăcu. El își scoase o țigară de foi din tocul de piele pe care-l purta în buzunarul de la piept, o aprinse și începu să fumeze. Cleopatra îl întrebă:

— Dar la masă, când te uitai la el, ce te gindeai?

Bonifaciul Cozianu se uită la ea.

— Asta nu ți-am promis că-ți spun.

— Ei, hai, acuma spune-mi...

El trase din țigara de foi, care se înroși în capăt

— Mă gindeam că nu-mi place. E nebun și nătărău, așa că de ce să țin seama de el ? Fiecare om să-și păzească nevasta singur. Ce, o să mă lipsesc eu de-o plăcere pentru el ? Mi-e indiferent Frate, nefrate, e o prostie să țin seama. Treaba lui. Dracul să-l ia.

Cleopatra se retrase de lângă el și se rezemă de speteaza banchetei. Pe un ton mult mai puțin tandru și alintat ca adineauri (iar începuse s-o enerveze cumplit omul ăsta, iar simțea că-l detestă și că ar vrea să-i facă vreun rău), îl întrebă:

— Dacă-i vorba de tine, nu ții seama de nimic pe lume?

— De ce să țin seama? întrebă el cu același glas uscat, sterp. Doar să nu-mi fac singur vreun rău.

— Afară de tine, nu-i nimic și nimeni pe lume? întrebă ea răuvoitor, ostil.

— Nu e, rosti el foarte deslușit Puteți să vă duceți și dracului, toți, adăugă el pe un ton destul de vesel.

După aceea, Cleopatra tăcu. Era o noapte blindă și moale și catifelată, cerul se lumina de stele, bătea un vânt cald. Se zăreau luminile conacului, și, masivă, cula cea veche, albă în noaptea sinilie.

— Ești un porc de ciine, zise Cleopatra. El, cu țigara în gură, cu hăturile și biciul în miinile înmănușate, răspunse prompt

— Tu nu ești? Cu Lăscăruș ce-ai făcut? Ce, crezi că nu știu?

După asta Cleopatra tăcu. Cabrioleta intra pe alea de tei, în întuneric, sub coroanele negre ale copacilor.

II

Cleopatra se împotrivi pornirii care-o dusesese, după câteva săptămâni de șovăieli și ocoluri, la plimbarea în cabrioletă cu Bonifaciul. Dar se plictisea aici la țară, iar bărbatul ei o plictisea și mai mult decât sihăstria; de aceea, deși îi era ciudă pe Bonifaciul și-l detesta, aproape îl ura, trăi cu el toată vara aceea și legătura lor dură, apoi, cu întreruperi, încă și toamna și iarna pînă cînd începu războiul. Atunci, Cozia aflîndu-se pe una din liniile de marș și de etape ale armiei rusești, începură la conac la Cozia niște zaiafeturi nemaipomenite, în care doamna Cozianu bucură inimile multor ofițeri împărătești și uită de Bonifaciul; iar dînsul, după ce luă parte la primirile și balurile din București din iama aceea, mereu amabil, plictisit, șters, neluat în seamă de nimeni, cu atît mai mult cu cît la modă erau musafirii și prietenii din nord, se trezi chemat sub arme ca și toți ofițerii de rezervă din armata Principatelor Unite; iar în curînd, regimentul de roșiori din care făcea parte trecea Dunărea. Vremea care urmă aduse cotitura hotărîtoare în viața lui. Nu dintr-o dată; **nu după** vreo întimplare cutremurătoare care să-i schimbe firea sau **părerile; ci** încetul cu încetul, în șirul nesfîrșit de zile obositoare, de **nopti nedormite**, de mici încăierări de avanposturi, din vremea **cînd armatele** ruse și armata română desăvîrșeau încercuirea Plevnei. Totuși, s-ar putea vorbi de o o anumită zi și de un anumit ceas, cînd pentru intîia dată își rosti limpede gîndul care se năștea încetul cu încetul în el de cîtăva vreme. Chiar și el, cînd i se întîmpla mai tîrziu să reflecteze

asupra carierei sale politice, își spunea că începuse dintr-o anumită zi; fiindcă în ziua aceea luase hotărîrea.

Era o zi ploioasă, cenușie, neașteptat de rece pentru acea vreme a anului. Cîmpurile pustii și dealurile de lut, cu iarbă rară, erau numai noroaie. Noroaie cît vedeai cu ochii; băltoace; coaste de dealuri roase de ploaie; mărăcinișuri, livezi de pomișori uzi, cu trunchiul negru și frunzișul pleostit; aerul umed, cerul cenușiu, orizontul tulburat de ceață. îndărăt, se auzeau rostogoliri grave de tunete: bateriile rusești trăgeau asupra uvrajelor înaintate ale fortăreței, făcînd loc pionierilor care împingeau capetele de tranșee spre bastioane. Bonifaciu știa asta; știa și că el, locotenentul Cozianu din regimentul doi Roșiori, e una din sutele de antene pipăitoare trimise înaintea armatei române care-și lua locul în cercul asediului, respingînd neconținut trupele turcești din fața ei și îngrămădindu-le în incinta de redute a Plevnei. Știa, și-i era profund indiferent, și-l stăpînea o plictiseală, o oboseală nemaipomenită; era nemulțumit și furios ; nu-și dădea seama limpede de ce; nu-și spusese încă lămurit ce-i displace și ce-l revoltă. Ședea ca totdeauna, puținel strîmb în șa, cu genunchii închețați pe coastele calului, cu călcîiele ușor în afară ca să nu-i zdrească burta cu pintenii, cu Mula în pumnul sting, adus spre sine, mai mult ca altă dată, căci calul acesta pe care-l alesese anume pentru campanie avea gura tare. Ușurel și mărunt pe calul înalt, aprins, care juca în trap săltat și elastic, locotenentul Cozianu înainta pe drumul plin de bălți. Era cu mantaua cenușie pe el și vedea înaintea la cîteva sute de metri vedetele trimise una pe drum și cîte una pe cîmpuri, de-a dreapta și de-a stînga, mantale cenușii cu pulpanele ce băteau șoldurile cailor, și, linioare negre, verticale, carabinele ținute cu mîna dreaptă, rezemate cu patul pe genunchiul drept al ostașilor. I se adunau picuri de apă pe cozorocul chipiului. O rafală de vînt rece îi suflă pe față stropi de ploaie și-i scutură și apa de pe marginea cozorocului drept în ochi. Bonifaciu strîns pleoapele; îi era somn, jucase cărți toată noaptea cu camarazii într-o casă de țărani bulgari, lipită cu lut pe jos, în frig, și acum, în dimineața asta rece și mizerabilă, cînd abia vedeai de ploaie și de ceață subțire, trebuia să patruleze înaintea regimentului care înainta în coloană, undeva departe îndărăt, între dealurile de pămînt mîncate de ploaie. Dincolo de dealuri, murmurul subteran al canonadei cutremura neconținut auzul. Aici însă era liniște și pustiu. într-un cîmp, în

dreapta, niște cai morți, grămezi cafenii pe care stăteau niște ciori. Se uită o clipă la una din ciori și o văzu deslușit cum trage cu ciocul o fișie din hoit și cum se opintește s-o smulgă. Mirosul de putreziciune nu se simțea: vîntul bătea din față, și era umed și rece. Sub Bonifaciu, spinarea calului sălta vioi, copitele jucau pe drumul noroios, improșcînd apă din băltoace. îndărăt, Bonifaciu auzea tropotul greu al plutonului de călăreți în mantale cenușii. în stînga vedea un cheson rupt, răsturnat în șanțul drumului. Dincolo de cheson, întins pe pămîntul ud, un mort în uniformă albastră, udă, minjită de noroi, zăcea pe burtă cu obrazul drept la pămînt de parcă-și lipsea urechea de lutul ud, să asculte. Era descult, cu capul gol, ras, cenușiu. Mîinile chircite stăteau cu virfurile unghiilor pe pămînt. Fesul soldatului era în iarbă: cei care-l descăltaseră pe mort n-aveau nevoie și de fes. Bonifaciu întorse ochii de la cadavrul soldatului cu același dispreț indiferent cu care îi întorsese de la cadavrele cailor mîncate de ciori. Trecu mai departe, în trap vioi, iar mortul cu picioarele goale, cu tălpi gălbejite, rămase să asculte mai departe ce se aude în pămînt, întorcîndu-și ceafa rasă la pilcul de călăreți străini care treceau, în mantale cenușii, cu carabinele pe genunchi, tăcînd. Bonifaciu strîngea din măsele: „Ce porcărie! Ce porcărie... Ce-mi trebuie mie? se gîndea el și injura în sine pe anumiți oameni. Bandă de canalii. *Tas de brigands.*”

înainte, departe, cele trei vedete se apropiiau de o pădurice costelivă de copăcei rari și cu frunza puțină, care se întindea de o parte și de alta a drumului, cîteva sute de pași. Bonifaciu nu se mai uita nici înainte, se uita în gol, pe lîngă gîtul încordat și încovoiat al calului, cu coama șiroind de apă. „*Bande de cochons!*” Dar sînt inteligenți. Ei au dreptate și nerodul e ăla care nu face ca ei”, se gîndea Bonifaciu Cozianu furios, strîngînd fără să vrea mîna cu friul, ceea ce avu darul să-l facă pe calul cel focos și negru să îndoaie gîtul, sforîind, și să alerge într-un trap și mai săltat, ca o dănțuitoare. Pe neașteptate se feri brusc spre dreapta, sărînd cu toate picioarele deodată. Alt călăreț decît Bonifaciu Cozianu ar fi rămas în aer și ar fi căzut din șa pe partea stîngă; el, însă, cu genunchii lipiți de coastele calului, se aplecă doar, fără voie, spre stînga, apoi reveni deasupra șei, mlădios și ușor, și în

• Turmă de porci!

aceeași clipă plesni calul peste șoldul sting cu cravașa care-i atâma de încheietura mîinii stingi, de o gurmă de piele împletită.

— De ce te-ai speriat? întrebă el cu glas scăzut, dar îndată văzu ce fusese: trei morți pe drum, în noroi, pe sfert cufundați în pămînt; erau întinși grămadă acolo, aproape lipiți unul de altul, și unul avea mina cufundată cu totul în noroi, terciuită, de bună seamă călcată în picioarele cailor sau de roțile tunurilor și căruțelor, iar al doilea cu fața despătată pieziș de un șanț negru-cafeniu, căscat adînc; nasul îi era tăiat în două, un ochi înlocuit de un boț de singe închegat, și sub celălalt ochi, capătul tăieturii, în mijlocul obrazului, arăta un dinte alb. Al treilea soldat era cu picioarele în șanț și ridica în aer un braț înțepenit, fără mîină: era un ciot roșu-vînăt, cu ceva alb în mijloc, totul tăiat neted.

„Ce ușor își pierde ăștia fesurile cînd cad”, se gîndi foarte serios Bonifaciu Cozianu, care-și legase chipiul sub bărbie cu curelușa de deasupra cozorocului. Apoi începu să moțăie: îl ajunsese somnul.

Totdeauna îl ajungea somnul la ora aceasta, după nopțile pierdute la cărți sau la chef. Îndărăt, după el, venea mereu tropotul de cai în noroaie și zdrăgănitul de tinichea al săbiilor și echipamentului ostașilor. Vîntul ăsta scirbos îi făcea frig pe la gît; simțea că i se scurge picături de apă pe sub guler. Uitase să-și tragă gluga mantalei peste cap și acum era udă; n-avea nici un rost să și-o puie. Era murdar, nespălat, dormise îmbrăcat și cu cizmele în picioare; mîncase prost și mult; își simțea mîinile asudate în mînuși, și-i ardeau ochii de nesomn. „Am fumat și prea mult azi-noapte”, se gîndea el, învîrtindu-și în gură limba coclită. „Să aprind o țigară?” Avea în buzunarul dinăuntru al mundirului tocul de piele cu două țigări. Își trecu Mîl în stînga și-și petrecu mina pe sub manta, să-și descheie nasturii de la piept, cînd deodată se opri, trase mina și cu cealaltă strînse frîul.

— Stai, murmură el blind. Calul se opri într-o clipă. Era nervos și scurma numai din picioare, în loc. Bonifaciu ridică brațul drept și deodată tropotul și zăgănitul dîndărătului lui încetă. Se auzi numai răpăitul de copite al unui singur cal, care venea în trap mare, și se opri lîngă el. Călărețul, un sublocotenent tinerel cu ochi albaștri și gene lungi, cu fața albă și palidă și favoriți stufoși ca principele domnitor, se uită la Cozianu. Era un fecior de proprietari din același județ în care își aveau Cozienii moșiile lor, și erau vecini cu moșiile și

cu conacele; bunicu-său ținuse moșii în arendă, tată-său le cumpărase și-l crescuseră pe Walter Apostolescu ca pe un boier de neam; Bonifaciu și frate-său îl cunoșteau de copil. Totuși, aici nu mai era vorba de vecini sau prieteni, și Bonifaciu îl pusese la locul lui o dată, cînd îi spusese pe nume.

— Au dat de turci, zise Walter Apostolescu. Vedetele se opriseră, se adunaseră la un loc, unul din cei trei ostași o luase în galop îndărăt, ceilalți doi se întorseseră fiecare în cite un capăt al păduricii de copaci rebegiți și scunzi care abia treceau peste capul călăreților. Se vedea cum îi flutură mantaua soldatului. Cei doi ofițeri așteptau în mijlocul drumului. Bonifaciu nici nu se uita la Walter Apostolescu. Îl simțea cum își joacă calul, întorcîndu-l spre marginea drumului, pe urmă îndărăt spre Bonifaciu. „E nervos”, se gîndi Bonifaciu. Era palid, de obicei, Walter Apostolescu, dar acum era alb la față și ochii cu cearcăne sub ei îi străluceau.

— Mi se pare că am dat de ei, repetă Walter Apostolescu pe un ton vesel dar încordat, surescit, oprindu-și calul lîngă al lui Bonifaciu. Acesta nu răspunse nici acum. Aștepta, cu ochii la roșiorul care galopa spre ei; aștepta să se îngreuneze o picătură de apă în marginea cozorocului și să pice, în sfîrșit.

Ostașul își opri în fața lor calul care aburea, își viră carabina în tocul de piele de la șa și salută cu mina la chipiul fără cozoroc.

— Să trăiți, don'locotenent! I-am văzut!

Era un flăcău uscățiv și negricios, cu o mustață mică, răsucită, și umerii obrajilor osoși ca și falcile. Mîinile cu care ținea frîul erau groase, mari și pămîntii: mîini de plugar. Vorbise liniștit și tare, cu o vioiciune mecanică, ca la cazarmă.

— Cîți? Infanterie? întrebă Bonifaciu.

— Călări, să trăiți. Vreo zece-cincisprezece sînt; vin de la vale, în rînd.

— După ei nu vine nimic?

— Nimic, să trăiți. Se duc pe drum niște căruțe, încolo.

Și soldatul arătă cu mina spre dealurile scunde și prelungi dîndărătul cărora se auzeau bubuind tunurile în văzduhul umed.

— Cîte căruțe? întrebă Bonifaciu.

— Multe, să trăiți. Ca la noi, cînd duceau griul la moară, zise ostașul și rise stingaci, cu sîfală. Bonifaciu îl privi lung. Soldatul cli-

pea din ochi, stingherit; de ce tăcea locotenentul și se uita la el? Pe urmă îl văzu că-și trage cu mîna înmănușată peste mustățile pleoștite și că se-ntoarce spre sublocotenentul Walter Apostolescu care, palid, se uita și ei țintă la locotenent, jucindu-și calul. „Ce dracu și-o fi jucînd calul, în loc să-! iase în pace, să-l cruțe, că aeuși-acuși o să aibă nevoie de el!” se gîndea ostașul.

— Domnule Apostolescu, e o patrulă care eclerează retragerea unor convoaie de muniții sau de aprovizionare către Plevna; și n-o fi ea singură; trebuie să fi pus ei niște cavalerie să acopere căruțele...

Aici, Bonifaciu se opri. Se trezise. îi era frig, simțea că-l trec fiori ușori și că-i ard tîmplele. Se uită la soldatul care aștepta cu miinile-n poală.

— Mă sergentule! Tu i-ai văzut. Nu e nimic pe aproape?

— Poate să fie, don' locotenent, dar mai încolo, prin sat. E un sat la drumul mare. Pin-acolo, nimic.

— Să-i atacăm, domnule locotenent! zise Walter Apostolescu cu ochii lucitori. Bonifaciu se uită la sergentul cel ciolănos. Ridică din sprîncene întrebător și poftindu-l:

— Ei?

Ostașul rîse, dînd din cap spre umăr.

— Putem, don' locotenent O luăm în două, prin dreapta și prin stînga de tufele alea; îi luăm ca din oală.

Bonifaciu se uită la pădurice, la cîmpurile pustii. Ploua mereu. „O să cam alunece caii. Ce-ar fi să mă duc să văd cu ochii mei? Dar pînă atunci pierdem vreme și-i scăpăm.”

Se uită la ostașul din fața lui. Acesta își ștergea de apă fața cu mineca mantalei. Părea netulburat, foarte liniștit. „E bun. Brav și deștept Stofă bună. Mă pot bizui pe capul lui. Hai, dacă tot am ajuns aici, să facem o treabă ca lumea... Pentru *dumnealor*, ca un nătăfleț. Unde mi-a fost capul pînă acuma? Cum am ajuns aici?”

Walter Apostolescu și sergentul se uitau la locotenentul acesta scund și subțire, bățos, botos, mustăcios, care le vorbise sec și scurt, și care acuma se gîndea, cu ochii la pădurice. Așteptau. Deodată Bonifaciu păru că se trezește din visare. Spuse:

— Apostolescu, ia jumătate din pluton și pornește pe colo. Ataci îndată și-i gonești spre dreapta. Eu voi fi acolo și mă arăt la două minute după ce-am auzit primul foc. Mină.

Walter Apostolescu salută.

— Am înțeles, să trăiți.

Se făcuse alb de tot la față și i se întunecaseră frumoșii ochi albaștri. Murmură:

— *Adieu, monsieur.*

Bonifaciu se uită lung la el și apoi rîse:

— Vino-ncoa să te pup.

Tînărul îl strînse în brațe tare de tot, gata să-i facă să cadă amîndoi de pe cai. Sergentul se uita la ei și nu părea că are vreo părere despre ce se petrece.

— Hai, mină, marș, marș! zise Bonifaciu, își dădu calul îndărăt și-i spuse sergentului:

— Ia jumătatea ailaltă de pluton și veniți după mine!

Și dădu pînteni, fără să mai asculte. Calul porni întii iute, în trap mare, apoi începu să calce greu în pămîntul moale. Bonifaciu se uita înainte: un capăt de pădurice, un soldat, un cîmp pustiu, linie de orizont, încoace, pămînt galben, bălți. Dincolo, cerul livid, norii fumurii, îndărătul lui auzea cum vine un tropot înăbușit, greu.

Apoi îl văzu pe soldatul care aștepta. Era aproape de tot stătea cu spatele, cu carabina pe genunchi, lîngă niște desîșuri de stejari pitici. Văzu și frunza copacilor: stejar. Ajunsese. Se uită în stînga: un pîlc de mantale cenușii pe cai care mergeau greu prin arături se adunară la capătul pădurii. Apoi, într-o clipă, nu mai rămaseră decît vreo patru-cinci, care traseră săbiile și dădură pînteni cailor, peste o secundă, nu mai era nimeni. Se uită îndărăt: plutonul se aduna încet îndărătul lui, în rînd lung. În cap, în dreapta, sergentul își puse degetul gros la o nară și-și suflă nasul. Bonifaciu pomi mai departe, pînă ajunse lîngă vedetă. Ostașul salută, înțepenind în șa, cu capul sus și carabina pe coapsă. Bonifaciu scoase ceasul. Nu voia să iasă de după tufișuri, să sperie vînatul. Picături de ploaie alunecau pe geamul ceasornicului. Bonifaciu îl șterse de pulpana mantalei. În clipa aceea se auziră primele împușcături. Bonifaciu observă cum tresare soldatul de lîngă el. Se uită la el: era un flăcău voinic, cu obraji rotunzi, pămîntii, dar cu pete roșii în umerii obrazilor. Bonifaciu rîse:

— Te luă cu frig, mă?

— Mă cam luă, să trăiți, rîse ostașul.

· *Adio, domnule.*

— Las' că te-ncălzești acuși, zise Bonifaciu, viri ceasul în buzunar, se-ntoarse către ceilalți și vorbi tare:

— Luați custură la mină, mă!

Cițiva riseră; se-ndoiră toți să tragă săbiile. Bonifaciu scoase sabia din teacă, își petrecu dragona pe încheietura miinii, scoase și revolverul de la șold și dădu pintoni calului, ușurel de tot. Porni spre cîmpul gol de dincolo de cornul pjaduricii. Acolo se-ntoarse în șa să se mai uite încă o dată la oameni. îl văzu pe flăcăul cu care vorbise și care se ținea după el; era galben la față, și sabia pe care-o ținea la umărul drept lucea stins, cenușiu, ca și cerul ploios. Bonifaciu își drese glasul, apoi se înălță în scări și, arătîndu-le cu pistolul cîmpul gol din dreapta, răcni:

— La trap, înainte, marș!

Peste cîteva secunde, trecu pe lingă ultimul copac și văzu cîmpurile din dosul păduricii, șoseaua depărtată pe care trecea un șir nesfîrșit de căruțe și pilcuri de cavalerie dincolo de șosea. Și înspre el, în mijlocul împușcăturilor, răcnetelor, tropotului turbat al cailor, cițiva călăreți în mantale albastre care veneau spre el, aplecați pe gîtul cailor. îl văzu pe unul cum bătea turbat calul cu latul săbiei. Bonifaciu se înălță prompt în scări, a doua oară, și strigă:

— PeeiiUrta!

Urale risipite, slabe, izbucniră din șirul de roșiori. Bonifaciu porni în galop spre călăreții care veneau către ei; auzea duduital pămîntului sub copitele cailor: „Bine că aici s-a scurs apa; e la vale”, se gîndi el și-și înfrînă treptat calul. Roșiorii trecură pe lingă el ca un vârtej. El îi urmă mai puțin repede, uitîndu-se cum se ridică și cad fulgerător săbiile. Din față soseau ceilalți, ai lui Walter Apostolescu. Era o treabă isprăvită. își opri calul. în clipa aceea văzu că vine în galop spre el un călăreț. în a doua secundă, își dădu seama că e un turc, îi văzu uniforma albastră, fesul, fața. Omul îl zări și coti numai cît să nu dea drept peste el. Bonifaciu ar fi putut să-l lase să treacă. Un crîmpei de secundă stătu în cumpănă. Totul se isprăvise, un om încoace sau încolo, n-avea a face. Ce să mai tragă în el? Să se ducă dracului, să scape dacă poate.

N-ar fi putut spune de ce, totuși, ridică mina dreaptă, îl ținti și, chiar în momentul cînd cellalt era să treacă pe lingă el, trase. îl văzu cum se apleacă, îi desluși fața prelungă, galbenă, cu sprincene subțiri și arcuite, cu nasul ușor încovoiat și ochii holbați. Turcul coti în

ultima clipă și năvăli cu sabia sus asupra lui Bonifaciu. Prin fumul alb care se risipea, Bonifaciu ținti jos, sub piept, în stomac, trase încă un foc, și repede încă unul. Calul trecu gîfîind pe lingă el, în clipă cînd cizma călărețului aluneca peste șa. Auzi bufnitura trupului de pămînt; altul venea în galop, cu sabia ridicată. Bonifaciu ținti și trase. Nici un sunet. Trase încă o dată. Nimic. Al doilea turc era la zece pași, cu sabia sus, Bonifaciu îi zvîrli revolverul în obraz, dădu pintoni calului și-l smuci spre stînga, apucîndu-și sabia. Simți cum îi trece un vîrf de ac prin păr, deasupra urechii drepte. întoarse calul și ridică mina cu sabia. Turcul se oprise, întorsese și venea spre el. îl văzu: un om tînăr, cu mustați mari, năsos și cu ochi mari căprii, holbați și tulburi, cu gura deschisă și dinții rînjiți de încordare. Deodată omul trase de Mu și calul i se ridică în două picioare. Turcul aruncă sabia și ridică o mină răcnind ceva:

— Aa! Aa!

Atîta înțelese Bonifaciu, dar nu se putea opri: trecu pe lingă el și-l lovi din răsputeri în cap. Cellalt se feri, ridicînd mina. Bonifaciu trecu în galop mai departe și atunci își dădu seama ce striga turcul: „Aman, aman!” Opri scurt calul, îl învîrli în loc și se-ntoarse. Omul zăcea pe jos, cu brațul tăiat, pe brînci, cu capul plecat, în noroi. Bonifaciu se aplecă din șa și-l mai croi o dată cu sabia peste ceafă. Omul se prăbuși de tot și rămase culcat pe burtă, zvîcnind din picioare de parcă voia să se împingă, să se tirească înainte. Calul i se depărta în trap spre pădure, și acolo se opri. Bonifaciu se întoarse spre cîmp. Roșiorii se adunau. Walter Apostolescu veni în trap mare, rizînd cu ochi rătăciți ca un om în delir, strigînd, vorbind pe nerăsuflăte. Bonifaciu nu-l înțelegea. Asuda. îi curgea sudoarea caldă pe față. Se șterse pe obraz și pe gît cu mina înmănușată. Cînd coborî mina, își văzu mînușa năclăită de singe. își trase mînușa din mină și o aruncă pe jos, scoase batista și și-o ținu pe obraz. Soldații îl înconjurau. Unul scoase o basma. Il legară la cap, dar singele îi curgea mereu pe lingă ureche, pe obraz, pe gît.

— Pierderi? întrebă el.

Apostolescu îl privea rătăcit, ca un om care nu înțelege. Bonifaciu se uită împrejur. Roșiorii veneau cu caii de căpăstru, cai fără călăreți. Turcii zăceau risipiți pe cîmp. Cițiva soldați erau descălecați și se aplecau asupra morților. Nu se vedea ce fac. De bună seamă îi căutau de bani.

— Sergent! strigă Bonifaciu. Unde-i sergentul ăla?

Uitase cum îl cheamă. Cu cinci minute înainte știa. Acum uitase.

— E coala sergentul, iote-1, don'locotenent.

Se uită la ostaș: era vedeta, cel căruia îi spusese că-l cam ia cu frig. Era roșu și asudat, și-și ștergea sabia de minecă.

Pomi spre un grup de oameni călări și pe jos; văzându-l, îi făcură loc. În mijlocul lor era sergentul, culcat pe spate, în noroi, cu ochii deschiși, sticloși, gălbejit, cu capul indoit spre umăr, cu mantaua grămădită în sus, de la brâu până la subsuori. Nu părea lovit.

— Și-a rupt gîtul. A căzut de pe cal și și-a rupt gîtul, zise un soldat. Bonifaciu strigă răgușit:

— încălecarea!

Și, pe cînd oamenii urcau pe cai, auzi niște vaiete scremute, ciudate. Se uită cine le scotea: era omul împușcat de el. Se tira în miini spre pădure. Cînd îl ajunseră Bonifaciu cu Walter Apostolescu și vreo doi-trei roșiori, omul se răsturnă pe spate, cu miinile în sus, desfigurat de groază. Scîncea:

— *Aman... ama...a...*

— E lovit în șira spinării, zise Walter Apostolescu, care începuse să-și vie în fire. Nu-l putem lua cu noi.

— N-ați prins nici unul viu? întrebă Bonifaciu, simțind că-i curge singele pe umăr, pe coaste.

— Nu, că fugiră și-i miruirăm din goană, zise un ostaș. Turcul îl privea cu ochii lui ca niște găuri, prin care se vedea întunericul din el, adînc, imens întuneric. Gura, prin colțul căreia curgea un fir de scuipat, gemea în neștire:

— A...a...a...

— Nu-l putem lua, zise Bonifaciu. Dați-l în p... mă-si. Hai, după mine, marș!

Și porni îndărăt, pe după colțul păduricii. Era înfierbîntat, îi curgea sudoarea pe șira spinării, tremura tot. „Ce timpenie. Ce timpenie. Auzi dumneata! Cum, dar ar trebui să fiu nebun! Asta e pentru amărîții ăștia de țărani, pentru dobitocul ăsta de ofițeraș, el măcar e de meserie. Dar eu? Eu? Nu, domnilor, faceți-vă afacerile cu alții, nu cu mine. Eu am pretențiunea de a fi cel puțin la fel de privilegiat oa domniile voastre. Mama voastră de ciocoi!”

Asta gîndea acest locotenent taciturn, fără chipiu, legat la cap cu niște cirpe pline de singe, și care călărea prin ploaie în capul unui șir

de roșiori cuprinși de osteneala monolită care vine după înfringerea luptei. O patrulă de cazaci sosi pe drum, bărboși, cu căciuli înalte, mițoase, cu mantale largi negre, și legănîndu-și lăncile. îi comanda un ofițer tînăr și blond, cu mustăți și favoriți ca de mătase, cu obrajii trandafirii și ochi albaștri, curat, cu mantaua de stofă fină și cizme de lac. Se opriră, și vlăjganii bărboși întrebară ceva pe rusește, strigînd cu glasuri groase și rizînd la roșiori. Ofițerul însă veni să-l salute pe Bonifaciu cu o politețe desăvîrșită:

— *Bonjour, mon lieutenant. Permettez-moi de me nommer: lieutenant comte Wenden. Vous avez fait le coup de sabre? Comme je vous envie!*

Bonifaciu îi răspunse politicos dar posac. Cazacii strigau mereu, rizînd gros. Bonifaciu întrebă ce vor. Locotenentul conte Wenden se făcu și mai roz la față și zîmbi stingherit.

— întrebă dacă vă doare capul... *C'est de l'esprit cosaque...*

— A, așa... murmură Bonifaciu, acru. „Mama voastră de sălbatici. Duceți-vă, să vă găurească pieile.”

— Domnule - zise dinsul - am văzut convdaie de căruțe pe drumul cel mare; poate că vă interesează.

Rusul mulțumi și salută, înclinîndu-se, apoi le spuse ceva cu glas tare cazacilor care scoaseră răcnete vesele și toată ceata porni în trap mare, în direcția de unde se întorcea Bonifaciu. Acesta, aruncînd o privire dușmănoasă uriașilor bărboși, de o frumusețe bărbătească și sălbatică și care treceau călări pe lîngă el, se gîndea: „Vouă vă place; treaba voastră. Mie nu-mi place. Nu mă mai prinde cineva că le fac *le coup de sabre* cu cine știe ce derbedeu desculț ieșit din vreun bordei din Anatolia. Locul meu nu e aici. Cum de nu m-am gîndit mai demult?”

îi era frig și-l treceau fiori din cînd în cînd. Călărea înainte, cu Apostolescu lîngă el. Acesta îl întrebă:

— Crezi că o să atacăm coloanele de căruțe?

— Să vedem ce spune colonelul, mormăi acru Bonifaciu. Apoi, deodată, exclamă cu ciudă, dîndu-și un pumn în frunte:

• **Bună ziua, domnule locotenent. Permiteți-mi să mă prezint: locotenentul conte Wenden. Ați avut o încăierare? Cît vă invidiez!**

• **E o glumă căzăcească.**

• **încăierare.**

— Iha! Ce nătărău! Ce gogoman! Eu, eu! să mă apuc să... Ce eap...
soman! A, dar nu! Niciodată!

Și-și dădea mereu cu pumnul în cap. Walter Apostolescu îi privea uimit și mîhnit, mai ales cînd văzu că cheagul de sînge s-a rupt și că pe obrazul lui Bonifaciu începe iar să curgă un fir de sînge proaspăt. Dar Bonifaciu Cozianu călărea atît de galben și încruntat, cu un asemenea aer de nemulțumire furioasă, încît Walter Apostolescu, care și așa îl admira ca pe un boier mare, un om foarte distins și un erou, își ținu gura și de altfel uită în curînd ce auzise, căci regimentul atacă într-adevăr în dimineața aceea, apoi ieși din foc, cînd infanteria își ocupase pozițiile; roșiorii mai statură pînă la sfîrșitul campaniei prin sate, fără să mai ia parte la nici o acțiune mai însemnată. Dar între timp, Bonifaciu Cozianu fusese distins cu cele mai înalte decorații militare românești și rusești, și rechemat în țară. Scrisese, chiar în seara zilei cu pricina, o scrisoare cumnatului său Lăscăruș Lascari: .

„Iubite nene Lăscăre,

Am avut în sfîrșit ocaziunea fericită de a-mi tăia reciproc beregata cu niște turci. Eu am izbutit, ei nu, decît să mă taie o leacă prin pielea capului: puțin lipsea, și-mi aeriseau creierii. Dar, după aceste mari fapte de arme, am înțeles că aici e pierdere de vreme pentru mine. Sînt două soiuri de oameni: cei care le poruncesc altora să-și taie gîtul între ei, și cei care primesc și execută porunca. Doresc să trec din această a doua tagmă în cealaltă și să mă fac din nicovală ciocan și din cal călăreț. Vrei să-mi dai o mînă de ajutor? N-am cum să-ți răsplătesc pe cel pe care mi-1 vei da, decît rămînînd pe veci nu numai cumnatul, ci și

prietenul dumitale devotat și slugăprea-plecată
B. Cozianu”

III

Intors la București, Bonifaciu stătu de vorbă abia după o lună sau chiar mai mult cu Lăscăruș Lascari. Lucrurile se petreceau într-o seară, la un dineu politic, în casa lui Lăscăruș. Era tirziu, lumea se ridicase de la masă și umplea saloanele; afară ploaia și-roia pe ferestre, dar înăuntru sobele mari și pîntecoase dădeau căldu-

ie, cele cîteva zeci de luminări ale lustrelor celor mari, pîlpiiiau în aerul cald, se vorbea, cineva cînta la pian, domni gravi și bătrîni jucau cărți, cucoanele își făceau vînt cu evantaiurile; Lăscăruș și Bonifaciu Cozianu nu se uitau la lumea din salon; se retrăseseră în cadrul unei ferestre, pe jumătate ascunși de perdelele de mătase galbenă, și stăteau dîq vorbă, fumînd. Bonifaciu începuse:

— Mulțumesc că m-ai chemat la o soarea politică, măcar că nu sînt om politic...

Și zîmbea: spusese asta ca să aducă vorba. Lăscăruș, alb și gras (chelea și încărunțea îngrozitor, făcea pungi sub ochi, îi cădeau falcile grase și grele), sugea țigara de foi, cu un aer tîmp; numai ochii îi luciră cînd zise:

— Ei, *cela ne tient qu’ă vousnu* vrei să devii om politic?

„JE delicat - își zicea cu satisfacție Bonifaciu - nu vrea să facă aluzie la scrisorica mea.”

— Ba vreau, și ți-am și spus asta în scrisorica mea; trebuie să știi că-ți rămîn obligat, în paranteză fie zis, obligat pe veci, pentru că m-ai scos din porcăria aceea de război. Ei, dar îți scriam asta în răvașul acela cam imoral...

Și se uită la Lăscăruș, așteptînd.

— Cam prea verde le spui lucrurilor pe nume acolo. Un om politic nu trebuie să scrie scrisori de astea, murmură Lăscăruș foarte serios.

Bonifaciu surise amabil, privindu-l drept în ochi.

— Asta a fost ultima mea scrisoare de simplu particular, și ultima oară cînd m-am dat pe mîna cuiva. Înțelegi că atîta vreme cît trăiești dumneata, o să poți fi sigur de mine... avînd și garanție.

Lăscăruș se uita pe geamul ud la trăsurile negre înșirate în ploaie afară, în fața casei. Păru a nu fi auzit. întrebă însă, prietenos:

— Și cam ce-ai vrea să faci?

Se-nțeleseseră. Erau aliați acuma, cît va trăi Lăscăruș. Bonifaciu tuși și-și drese glasul.

— O să te miri, dar eu aș vrea să fac politică cu conservatorii, nu cu ai dumitale. Îmi e mai la-ndemină; mă-nțelegi; interesele mele directe sînt legate de pămînt, nu de bănci, ca ale dumitale. Dar ce, îți strică un prieten în partidul conservator? Și care ți-e și cumnat? Și cu

¹ Asta nu depinde decît de tine.

cît e mai sus, cu atîta-ți strică mai puțin. Iar la nevoie, ai prin mine o ușă deschisă și o mină întinsă la ei, orice s-ar întîmpla. Parcă poți să știi?

Lăscăruș se uita mereu pe geam. Se întoarse și-l privi pe Bonifaciu, apoi se uită în salon, la lume. Bonifaciu tăcea. Lăscăruș întrebă:

— Și cu ce te pot ajuta eu atunci?

— Cu bani, zise Bonifaciu fără patos; simplu vorbise, net, moderat, în ton. Cu bani. Am nevoie de bani ca să intru în Cameră și vreau să mă împrumut asupra moșiilor mele, dar numai la o bancă unde știu că am prieteni și că nu voi fi jupuit, ci păsuit ori de cîte ori am nevoie.

După primele alegeri, apărui în Camera Deputaților, pe băncile conservatorilor, și avea să fie deputat în fiecare legislatură și membru al partidului conservator, pînă tîrziu de tot. Dar atunci, la primele alegeri, se petrecu încă una din acele zguduiri morale care sînt etapele mari ale istoriei unui om și care vin de obicei din afară. Lucrurile se coapseră treptat, de la o zi la alta, pînă cînd își atinseră culmea. De la București la N... încă nu se făcuse drum de fier. Bonifaciu sosi cu trăsura trasă de caii poștei, pe drumul cel mare al diligenței. Era înghețat, domnea un frig umed; cernea cu zăpadă și ploaie din cerul de scrum. Copaci negri și despuiați pe cîmpuri noroioase, case de țărani, mici și strîmbe, țărani încotoșmăniți în cojoace mari și cu căciulile trase peste ochi întunecați și bănuitori - totul era sumbru și trist. Orașul i se păru un sat noroios, cu case scunde, cu șiruri de prăvălii, cu garduri de lemn, cu ulița mare pavată cu bolovani de rîu, capete de pisică. Trase la frate-său Eustațiu, unde-l găsi, instalat ca mare prieten al familiei, pe Walter Apostolescu, care-și dăduse demisia din armată după război. În prima seară, călătorul înghețat și obosit minca taciturn, pe cînd Eustațiu vorbea despre vestita ghicitoare și vrăjitoare mademoiselle Lenormand, ascultat cu interes de Cleopatra și de Walter Apostolescu. Bonifaciu îi privea, la lumina lămpii de petrol puse pe masă. „De aia m-a primit Cleopatra atît de amabil, dar fără nici cea mai mică umbră de intimitate, ca pe un nici mai mult nici mai puțin decît cumnat, și numai și pe veci cumnat. Foarte bine, treaba voastră; n-am venit să reinnoiesc aici o idilă, ci să mă aleg deputat.”

A doua zi se întîlni cu șefii partidului conservator din județ: Tache Huzcscu, om cu barbă pătrată, căruntă, și cu o lucire de nebunie politicoasă în ochii negri, și Manolică Horoveanu, gras, pieptos, puternic, cu o voce de bas și îmbrăcat mereu ca un om care se duce sau vine de la vînătoare. Ședeau în fotoliile de piele dintr-un salonaș al duhului și fumau, gînditori, cu ochii după rotocoalele de fum albastru, focul duduia în sobă, afară era o vreme cumplită, și chiar acum venise servitorul cu niște cafele de la „Cafe Panait”, din colț. Bonifaciu, cu miinile în buzunare, împingîndu-și în spate pulpanele redingotei negre (de cînd făcea politică hotărîse să se îmbrace prost și urît, afară de vizitele în lumea bună) și stătea în fața celor doi domni, înfîpt bine pe picioarele crăcănate. Se uita la ei cu un dispreț amuzat și cu dezaprobare.

— Bine, domnilor, ce fel de organizație sînteți dumneavoastră? zise el. Mi se spune la București că sîntem siguri de alegeri, că aici la dumneavoastră totul merge strună, că nu s-a pomenit niciodată să dăm chix, și cînd colo, ce vād? Vă găsesc neputincioși, desperați de faptul că domnul Ienache s-a îmbolnăvit! Ei, asta-i bună! Să vă spui drept, la asta nu mă așteptam! *Nous voilà jolis!*¹ Depindem de Ienache. Ei, bravo!

Cei doi bărbați mai bătrîni se foiră în fotolii, nemulțumiți.

— Ce ne iei așa, măi nenicule? mormăi gros Manolică Horoveanu. Bonifaciu sări:

— A, pardon! Nu vād cum ați avea amor propriu de jignit, cînd mă primiți așa, cu alegerile peste trei zile și aproape sigur pierdute! Trebuie să ascultați cîteva adevăruri neplăcute! Faceți-mi alegerile ca lumea, și să vedeți că schimb tonul. Viu să vă mănînc din palmă, ca un cățeluș. Darașal!

— Nu putem face alegerile fără Ienache, oftă pesimist și inert Manolică Horoveanu, mîngîindu-și favoriții cărunți.

— Bine, dar cine-i Ienache? Ce e Ienache, pentru numele lui Dumnezeu? exclamă iritat Bonifaciu. Ceilalți nu răspunseră. Suflau în cafele ca să nu se frigă. Cineva bătu în ușă și intră: era Eustațiu, elegant și masiv; era alegător la colegiul I, și la nevoie se mai agita și el

¹ Binc-am mai ajuns!

oleacă pentru partid. Mai veniră și alți domni bine hrăniți, bine îmbrăcați, rumeni la față, care începură să schimbe saluturi cu cei din odaie. Toți păreau îngrijorați.

— Ce e cu el? Tot bolnav? întrebă Eustațiu ca și cum n-ar fi fost în clipa aceea decît un singur om bolnav pe fața pămîntului.

„Se vorbește despre domnul Ienache ca despre Dumnezeu: El", se gîndi Bonifaciu furios și căzu îndată în aceeași greșeală.

— Dar ce e el? De ce nu putem face alegerile în județ fără el? exclamă Bonifaciu cu ciudă. Frate-său dădu din umeri.

— E cel mai bun elector din tot județul. Pe toți îi învîrte pe degete. Tu nu-l cunoști, că n-ai dat pe aici de cînd eram copii; e băiatul lui Balaban, arendașul bătrînului lui nenea Tache, la Buzeștii-de-Zlațiște. A făcut parale frumoase, da, *frumusele* parale, zise mai departe Eustațiu o clipă gînditor asupra gradului de frumusețe al averii domnului Balaban; și fiu-său, ăsta, Ienache, a îmbătrînit fără să facă nici măcar patru clase de liceu; nu știe nimic, n-a citit nimic, dar cunoaște toate șuruburile și sforile județului. Credeam că cestiunea cu boala lui e un moft, dar văz că nu. Asta-i prost: Ca va *mal*. Totuși, horoscopul...

— Lasă-mă, frate, cu fleacurile! exclamă Bonifaciu rece. Se uită la ceilalți, gînditor, apoi le spuse scurt:

— Bună seara, domnilor. Vă văd miine aici.

Și ieși. Domnii bine hrăniți, amortiți de căldură în fumul de tutun în care stăteau ca niște șunci la afumat, se priviră.

— Se duce la Ienache să-l scoale din pat, mormăi domnul Horoveanu. E spirt, băiatul.

— Mă mir singur de el, eu, frate-său - zise Eustațiu - s-a schimbat, e ager, se agită, vorbește. Asta de cînd cu politica; înainte era un trîntor cum nu s-a mai văzut.

— Ce trîntor, nene: ăsta e dracul împielit, zise Manolică Horoveanu. Bătrînul Buzescu începu să rîdă și spuse:

— Rahat!

— Ce e, domnule? De ce „rahat"? întrebă Horoveanu. Buzescu răspunse:

— Poate să fie el și Dumnezeu din cer, nu numai dracul, pe Ienache n-o să-l facă sănătos!

Deodată rămase gînditor și adăugă cu naivitate, ca pentru sine însuși:

— Afară doar dacă n-o fi doftor.

în vremea aceea trăsura lui Bonifaciu înainta prin ploaie, clătinîndu-se pe caldarîmul primitiv, plin de gropi. „Poftim! se gîndea Bonifaciu. Am vrut să fiu independent, să fiu eu stăpîn. Cînd colo, am nevoie de domnul Ienache. Sint dependent de guturaiurile și de digestia domnului Ienache."

Se dădu jos în fața casei mari și fără formă, cu geamlîc deasupra ușii de intrare și cu ciine în cușcă. Ciinele sări urlînd turbat, alunecînd cu lanțul pe o sîrmă. O femeie strigă de la ușă, peste curte:

— Cine e?

— îl caut pe domnul Ienache! strigă Bonifaciu simțînd că i se udă hainele în ploaie și auzînd ploaia cum bate darabana pe fundul jobenului său.

— Dar cine sînteți dumneavoastră? întrebă femeia.

— Domnul Cozianu de la București!

Femeia închise și-l lăsă în ploaie, față-n față cu ciinele care se spînzura de lanț în salturile lui ca să-l sfișie. Bonifaciu strîngea din măsele și aștepta. în sfîrșit, femeia ieși cu o broboadă în cap și-i deschise, vorbind alinător, cu ciinele. îl pofti în casă.

— Vai, da' v-ați udat de tot! exclamă ea blajin, cu bonomie și plesni din palme, dezolată, la vederea redingotei de stofă fină, cu reveniri de mătase și udă learcă la umeri. Bonifaciu, căruia-i venea s-o strîngă de gît, mîrii:

— Mda... Unde ți-e stăpînul?

— Poftiți, poftiți! zise ea și o luă înainte cu o luminare în mînă, printre niște dulapuri înalte și întunecate; în semiîntuneric, Bonifaciu văzu că trece pe lîngă un cap uriaș de mistreț, împăiat și fixat în perete; urcă scara de lemn care scîrtea, intră pe un coridor cufundat în beznă, mereu după femeia cu bundă de dimie și broboadă neagră în cap. „Trebuie să fie de la munte, de pe la Panaghia, neroada", își zise Bonifaciu. Femeia deschise o ușă.

— Pofțiți.

Bonifaciu intră într-o odaie înaltă în care mirosea a închis, a fum de tutun, a cărbuni, a mâncare; era luminată de o lampă cu petrol cu podoabe de bronz pe burta de porțelan albastru, de un albastru atît de urît încît nimeni nu-și putea închipui că vine din Franța (și vai, era totuși adevărat). în lumina asta galbenă, se vedea un pat cu plăpumi mototolite, cu noptiere pline de sticlețe, și sticle, și pahare (una din sticle era de coniac, alături se afla și un sifon), măsuțe cu farfurii murdare, tăvi, pahare și sticle de vin, un fotoliu unde ședea covrig un ciine care mîrîi, cu botul pe labe și cu ochii la Bonifaciu, apoi niște haine atîrnate pe fereastră, vrafuri de tomuri de jurisprudență pe dulapuri, covorul grămădit de cineva care-și incurcase piciorul în el. Iar în virful patului, cu mîinile pe burtă, foarte demn, un bărbat gros, cu favoriți cărunți, cu dublă bărbie, în cămașă cu riuri, deschisă pe piept asupra unui tufiș stufoș de păr sur.

— Bună seara, nene Ienache, zise Bonifaciu foarte amabil și degajat.

— Bună seara, coane; nu te supăra că nu mă sculai să te primesc, dar de... oftă melancolic și deprimat domnul Ienache.

— Nu face nimic, nu face nimic, zise ușurel Bonifaciu, apucînd fotoliul, răsturnîndu-l pe jumătate și turnînd astfel dinele pe jos. Se așeză în locul ciinelui, cald dar cu miros.

— Ei, cum merge cu sănătatea?

— Prost. Prost de tot, oftă Ienache și mai amant, și privindu-l pe furiș pe ciocioiașul care venise de la centru să se aleagă în județ. Bonifaciu scoase tocul de piele în care ținea trabucurile, îl deschise și luă unul. îl întinse lui Ienache. Acesta se uită la Bonifaciu și îngînă:

— Păi, sînt bolnav.

— Las' că-ți face bine... Ia, nene Ienache; nu vă pică de astea pe-aici...

Ienache trase o țigară, o mirosi și dădu din cap admirativ, fără un cuvînt. O puse pe noptieră.

— Prost dumneata cu sănătatea, dar mai prost cu alegerile, zise Bonifaciu cu voce bună. Cellalt oftă și tăcu. Brusc, Bonifaciu îl interpelă rece și tăios:

Bine, nene, cum ne lăsași așa? Se poate?

Bătrînul se uită trist la el și dădu din umeri.

- Boala, coane... Ce, parcă știe omul cînd îl blagoslovește Dumnezeu cu o boală?

Bonifaciu se uită la el și murmură cu un aer candid și pasionat:

Nu sînt eu doctor să te fac bine! Nu știu ce ți-aș face; te-aș polei cu aur, numai să te văz sănătos.

Ienache oftă iar, săltîndu-și pîntecul enorm sub plăpumi:

— Ei, vorbești și dumneata așa, că ești tînăr... dar boierii din partid... nici că le pasă de mine.

— Cum asta? întrebă Bonifaciu binevoitor. Nu se poate!

— Ba se poate. Ce, parcă mi-au făcut ce le-am cerut? Aș, de unde!

— îți fac eu ce vrei! zise Cozianu scurt și ferm. Ienache se uita mereu la el, cu ochii săi bulbucați, cercănați și sentimentali. îl cerceta, îl cîntărea.

— Ei, așa zice lumea și p-ormă mă lasă să bat din buze... Ei, altfel era pe vremuri, cînd trăia săracul conu Șerban Vogoride! oftă melancolic Ienache. îi spuneam: „Coane Șerbane, uite, îi am pe ăștia să le faci un bine, unul o slujbă, altul o pensie, altul un proces, altul alta". El nici nu vorbea. întindea mîna, eu îi dădeam petițiile, el le iscălea și gata! Ah, ce om, dom'le, ce om! Nu se mai fac azi de-ăi ca el.

Bonifaciu îl lăsă să vorbească, pe urmă să tacă. Deodată zise:

— Ei, unde sînt petițiile dumatiale? Dă-le încoace. într-o lună după formarea guvernului, le ai îndărăt aprobate.

Cellalt îl cerceta mereu, atent și trist ca un broscoi mare.

— Mai am și niște nepoți de băgat prin școli...

— Dă-mi tot pe hirtie! zise Bonifaciu.

— Da, dar sînt și niște veri de-ai mei, au un proces cu primăria...

— Domnule, înțelege și dă-mi tot în scris! Fă-mi o listă cu tot ce vrei! exclamă net Bonifaciu. Domnul Ienache se ridică greoi, vîrî o mînă groasă și păroasă sub perne și scoase o coală de hîrtie împăturită în patru.

— Iaca lista, coane, zise el simplu, întinzîndu-i-o. Bonifaciu dădu să izbucnească în rîs, dar se stăpîni și o primi cu o mutră severă, aproape acră. Se ridică.

— Ei, fă-te sănătos!

— Vino mîine dimineață pe la mine, coane, că dacă sînt mai bine, mergem pe la cășile oamenilor... pentru dumneata o fac eu și pe-asta, că ești tînăr, și l-am cunoscut pe conul Alexandru, săracul, și pe coana Sofia, și mă iubește și conul Eustațiu. Vă fac eu alegerile, la toți. N-aibi grijă. Vino mîine dimineață.

Bonifaciu ieși și se duse acasă să se culce fără să mai treacă pe la club, să-i liniștească pe boieri. Iar a doua zi dimineața, trăsura lui îl căra, pe el și pe domnul Ienache prin ninsoare și ploaie, peste caldarimul cu gropi și băltoace. Ienache era proaspăt ras, îmbrăcat curat, cu inele groase și lanț de aur pe burtă, și vorbăreț. Mirosea a coniac bun, cînd îi sufla lui Bonifaciu în față.

— Ei, așa e la noi: noroi, țărani, căruțe pe străzi, de te îneci în baligă cînd vin ei vinerea la tîrg; și cînd plouă, nu mai e viață. Dar aici faci banii, coane, și pe urmă te duci la *Carlsbad* și te plimbi rezemat într-un bastonaș de *fii d'Ecosse*¹, și ochești demoazele, he-he! Viață! Numai că trebuie să stai aici, la noroaie, ca să iasă viața asta!

Bonifaciu se ferea să nu-i sufle în nas și se gîndea: „Ce fel de baston! Ce-a vrut să spună? Fildeș?” Nu-l mai asculta pe domnul Ienache, care-i explica urîtenia și mizeria acestui orașel de provincie, splendorile Vienei și ale băilor de la Karlsbad.

— ... și era una, blondă, cu niște bujori în obraji, și uite-așa mergea, uite-așa, spunea cellalt, mimînd mersul unei demoaze vieneze, și cînd am ajuns-o, zic... Oprește! strigă domnul Ienache pe neașteptate vizitiului. Apoi, întorcîndu-se către Bonifaciu: Am ajuns. Cu asta trebuie stat de vorbă o leacă; ăștia de la colegiul III nu sînt ca boierii din colegiul I, care știu ce-i doare și votează cum trebuie. ăștia-s făcuți din precupeți, trebuie să stai să le *esplici*, să-nțeleagă unde le stă *interesul*.

Coborîră în uliță, pe trotuarul de pămînt care, pe vremea asta urîtă era numai noroi; noroc că marginea era de piatră. De acolo săriră drept în pragul porțiței, și apoi pe o potecă de cărămizi. O perdea se

¹ „Fii d'Ecosse” e o țesătură. Din ignoranță, Enache folosește expresia în chip cu totul nepotrivit.

clote la o parte. O față apăru la geam, apoi ușa casei se deschise și ieși un bărbat în jiletcă neagră, șalvari negri de adăz și papuci.

v— Uite-1 și pe domnul Nicolae! exclamă vesel Ienache și-l salută larg cu jobenul. Bonifaciu îl salută de asemenea, dar cu o demnitate gravă. Cu același gest cu care l-ar fi salutat pe principele domnitor. în sine, mîriia: „Poftim, fac cunoștință cu isnafii”. Dar intră în casă, stătu de vorbă cu negustorul, îi bătă pe obraz copiii în rochițe de barchet, care-l priveau ca pe femeia uriașă la Moși; din toată întrevederea, nu rămase decît cu o senzație de casă mică și întunecoasă, în care mirosea a tocană sub un tavan scund, și de oameni mulți, cu ochii holbați la el. La plecare, cînd se urcară în trăsură, Ienache se lăți lîngă Bonifaciu atingîndu-l cu cotul și cu brațul său gras; Bonifaciu se trase mai încolo.

— A fost bine, coane, zise Ienache care n-avea asemenea sensibilități și deci nu le ghicea nici pe ale altora. Ești bun de tot. Păcat că nu ți-ai pus și niște dicorații. Ai?

— Am, spuse senin Bonifaciu Cozianu. O să le pun.

— Așa... și ce-ți spuneam, neică? reîncepu domnul Ienache. Aha: cu...

Chinul ținu două zile. Și, în sfîrșit, avu loc adunarea electorală, într-o seară ploioasă și rece, în sala teatrului Buzescu, unde trăgea și era frig, și se înghesuiau domni cu pălăriile în cap, iar scena nu era luminată decît de vreo opt lămpi cu petrol. Pe scenă, în lumina aceea slabă și roșiatică, sedeau la o masă, tot cu pălăriile în cap, domnul Ienache, avînd la dreapta pe Bonifaciu Cozianu și-n stînga, masiv, greoi, asudat, pe Manolică Horoveanu în vestă de catifea, cizme cu șireturi și pălărie moale cu pămătuf.

— Domnilor și onorați cetățeni! Punem în discuție și la vot *amandamentele* respinse, începu cu dulceață domnul Ienache, ridicîndu-se. Bonifaciu simțea că-i e frig, trăgea cumplit din fundul scenei. Manolică Horoveanu se aplecă spre el, suflînd astmatic și-i șopti:

— Ești dat dracului, puiule! Cum făcuși să-l scoli din pat?

— M-am băgat slugă la sluga mea, murmură Bonifaciu. Spusese asta nu acru și dezgustat, ci cu obișnuita-i înfățișare demnă și rezervată; grasul nu pricepuse și-l întreba:

— Cum? Cum?

Dar ^onifaciu se pregătea să-și ție"discursurile electorale" și nu-i mai răspuns. Nici altminteri nu i-ar fi răspuns.

— Onorați cetățeni, spunea cu o mare și unsuroasă satisfacție domnul Ienache; dar deodată se întrerupse, păru neliniștit, se uită îndărăt, de unde, dintre culisele deschise asupra beznei, trăgea subțire și rece. Se uită în sală și văzu un om de serviciu la o ușă, lângă niște țevi de calorifer care trezeau invidia orașelelor vecine. întinse spre el brațul-i gros, gras, cu mâna grasă și păroasă, și zise tot dulce și uleios:

— Mă rog duminică, cetățene, spune să dășchidă *căhfarele*.

Alegerile erau încă în curs în județ, cind, într-o dimineață, prefectul își adunase funcționarii în Palatul administrativ la etaj, în cabinetul său. Stătea în picioare, cu spatele la ferestrele înalte prin care se vedeau copacii negri de peste drum, din grădina caselor Horovenilor, și văzduhul cenușiu. Funcționarii nu-l vedeau bine pe domnul prefect; era lumină puțină iar el mai stătea și cu spatele la ea. Deși îl ascultau respectuos, cu girurile întinse spre el și cu ochii mari (unii se mai întorceau spre el pe jumătate, cu o ureche, ca să audă mai bine), deodată se răsuciră toți spre ușă, care se deschisese brusc, trântită de pereți, lăsând să pătrundă o izbucnire de glasuri înfuriate.

— Ce lucrează? Știu eu ce lucrează! La o parte! Marș de-aici! strigă un glas sec, răstît, dur. Se ivi în ușă, urmat de un vardist speriat, de un aprod, de o femeie de serviciu cu o mătură, un domn tânăr, care abia începea să încărunească la tîmple, scund, subțire, în redingotă neagră și cu jobenul în mînă. Fața-i era palidă, cu atît mai palidă cu cît mustața castanie *a la gauloise* se mai întunecase cu vîrsta și părea neagră. Ochii cenușii, palizi, îl fulgerau pe prefect. Acesta, tulburat, îl recunoscu și protestă:

— Ce înseamnă, domnule...

— Ce înseamnă, domnule, strigă cellalt, ingerința vardistilor și polițaiilor duminică la secția de votare din Buzești-de-Zlatiște? Ce înseamnă? răcnii el și mai tare.

— Ce ingerință? Nu știu nimic! biigui prefectul, surprins și descumpănit de tonul obraznic, șfichiuitor, al celuiilalt.

— Ce fel de prefect ești dacă nu știi? Dă-ți demisia! strigă noul venii și mai aprins.

— Domnule Cozianu, nu-ți permit...! strigă prefectul cu glas gîuit.

— Dar ingerințe ilegale permiți? răcnii batjocoritor Bonifaciu, din ușă.

— Nu există ingerințe în județul meu! țipă prefectul.

— Ba da!

— Ba nu!

— Adică eu mint? Dacă unui țopirlan ca dumneata îi e totuna să-i /ici că minte, eu sînt boier și nu-ți rabd, și te bag în p... mă-ti, mă-nțelgi, și te bag iar, tot în aia a mă-ti! răcnii Bonifaciu, care se făcu roșu la față.

— Domnule Cozianu, ai să plătești dumneata! zbieară prefectul inebunit de furie și de umilință.

— Dacă ai fi boier, ți-aș sta la dispoziție, cu sabia sau cu pistolul! Poftim, dacă vrei, oricînd! Dar nu te țin curelele!

Și, izbucnind într-un hohot de rîs sfidător și batjocoritor, ieși, trîntind ușa de începură să cadă fire de tencuială de pe lîngă ea.

— Sergent! vocifera prefectul. Vardistul intră, holbat și înțepeni în poziție de „drepti”. Prefectul se uită la funcționarii împietriți și urlă, de i se sparse glasul:

— Plecați! Afară! Afară!

Fugiră, grămadă. Vardistul rămăsese înghețat. Prefectul se repezi la el:

— Afară! Afară!

Și-i arse două palme. Vardistul se năpusti pe ușă, afară, cu urechile țiuind.

Și nu se întimpla nimic altceva.

Prefectul nu îndrăzni nici să se bată în duel, nici să-l dea în judecată pe viitorul deputat. Iar Bonifaciu Cozianu fu ales deputat și intră în parlament pentru mulți ani de zile. în trăsura care-l ducea spre București, se gîndea cu scîrbă la domnul Ienache.

— Am să-i dau bani, ca să facă el toată treaba, să nu mai trebuiască să stau de vorbă cu toți negustorașii ăia...

Dar un obraz atît de subţire se ţine, vorba românului, cu cheltuială, împrumutase bani mulţi de la bancă. Trebuia avere: şi nu se putea face destul de repede prin politică: dura ani de zile. Pe cînd o căsătorie bogată era o soluţie rapidă şi radicală.

IV

Constantina Mavromihali era blondă, ştearsă, cu ochi frumoşi albaştri, cam mici şi cam miopi, într-o feţişoară triumphiulară, fără trăsături precise; avea şi puf blond pe lingă urechi, pe obraji, astfel că şi privirea şi conturul feţei erau vagi, nesigure. Pe părul ridicat cum îl purtau toate femeile pe atunci, prin 1883 sau 1884, pusese o tocă neagră cu voaletă albă, avea o rochie neagră, strînsă pe corp, cu guler înalt şi cravată albă, şi fusta largă, întinsă pe coasta şi şoldul calului; în miinile înmănuşate cu alb ţinea friul şi cravaşa şi-şi purta calul la pas pe alea de tei de la Şosea. Lingă ea călărea tot la pas domnul Bonifaciu Cozianu, tînărul om politic conservator, care avea mai mult decît de două ori vîrsta ei: Constantina avea cam douăzeci de ani, dar părea mai mare din pricina seriozităţii ei amestecate cu o melancolie vagă şi nemotivată. Copacii erau ruginii, desişurile dinspre bălţile Herăstrăului erau roşcate şi galbene, din cerul acoperit de nori se cerneau uneori picuri abia simţiţi. Era răcoare ; caii călcau pe frunze vinete, purpurii sau de un roşu aprins pe care copitele le infundau în pămîntul nisipos şi ud. Trăsuri treceau la trap, însoţite de călăreţi ; iar pe alea de tei călăreţi singuri, sau perechi. Bonifaciu saluta adesea, cu gravitate şi cu un gest larg. Constantina întreba :

— Cine-a fost ?

Bonifaciu răspundea scurt: „Marghiloman” sau „Blaremburg” sau „Madam Şuţu” sau „Madam Ipsilanti”. Cînd ajunseră în capăt, Bonifaciu o întreabă:

— Facem un galop spre Bordei ?

— Dacă vrei... zise Constantina. Dădură pînteni şi porniră peste cîmp, pe lingă sâlcii, unde păşteau nişte vaci, nişte turme de oi, apoi,

lot prin aleile tăiate între sâlcii, se întoarseră la Şosea. Constantina se înveselise puţin.

— Ce bine a fost, zise ea. Bonifaciu tăcea. Şedea leneş în şa, de parc-ar fi fost oricînd gata să cadă jos. Constantina se uită la el pe luriş, apoi, vag şi melancolic, în gol. Fără un cuvînt, Bonifaciu o plimbă iar în sus şi în jos pe Şosea, salutînd cucoanele din trăsuri şi pe călăreţii cunoscuţi. Cucoanele treceau zîmbindu-i amabil, uneori cu un aer de felicitare glumeaţă, la care el rămînea la fel de stăpînit şi re/ervat ca şi pînă atunci. Constantina se uita din cînd în cînd la coapsele nervoase, în pantaloni strimţi, de stofă neagră, mată; strîngeau lorm, coastele calului, lucioase şi negre.

— Ce frumos e calul ăsta, zise ea într-o doară. Abia acum îl văd bine.

— De azi după-amiază îţi aparţine, spuse el liniştit.

— O, nu, ce-ţi veni ? Nu pot sta pe el, e prea neastîmpărat... Mulţumesc, dar nu mi-l dai, n-am ce face cu el.

— Nu ţi-l dau, spuse liniştit Bonifaciu. Ea îl privi, mirată, cu un /îmbet.

•—Păi... acum o clipă mi-l dădeai.

— Da, dar n-ai ce face cu el, şi-l ţin, răspunse Cozianu calm.

— Dar dacă vreau să mi-l dai ? Trebuie să mi-l dai dacă ţi-l cer, spuse Constantina zîbind. El răspunse scurt, pe un ton rezervat şi modest:

— Nu.

Ea se resemna, fără supărare.

— Bine, cum doreşti.

„Eşti prea bleaga”, se gîndea Bonifaciu. Nişte trecători, negustori cu neveste, cu copii de mînă, se opriră să-i privească. Ei trecură fără să le arunce o privire. Negustorii statură multă vreme cu ochii după ei. Dar cei doi călăreţi se depărtau. O căruţă mînată de un ţăran cu căciula pe ochi, cu o femeie ghemuită în fin, le tăie calea pe drumul Herăstrăului. Cei doi călăreţi nici nu catadicsiră să se uite la perechea de ţărani. Nici aceştia la ei ; trecură înainte, ca şi cum călăreţii, Şoseaua, trăsurile n-ar fi existat. Un dulău mişos era legat sub căruţă, şi umbla absent cu botul înainte. Cei doi călăreţi aşteptară să treacă întîi căruţa şi porniră iar. Un cal îi ajunse la trap, şi cineva spuse :

— Bună dimineaţa. Sărut mîna, Constantine

Se întoarseră să-l vadă: un tânăr înaltuț, subțire, brun, cu pielea măslinie, ochii adânci și catifeleți, mari, negri, cu cearcâne violete; și el purta mustața pleoștită ca Bonifaciu, dar ea nu-i dădea o expresie energică, brutală, ci una bolnăvicioasă, ciudată, suferindă. Purta o jachetă neagră și pantaloni cenușii și pălărie rotundă cenușie. Constantina Mavromihali îi întinse mîna, și el îi sărută mînușa. Constantina îi spuse cu bunăvoință:

— Ce faci, Ionaș ?

— Sărut mîna, perfect; mă plimb. Bună ziua, domnule Cozianu.

— Bună ziua, domnule, spuse Cozianu foarte rece și-i întinse două degete. îl văzu pe tânărul măsliniu cum se roșește. „Nu face nimic, îți face bine”, îi spuse el în gînd. Altminteri nu dădu nici un semn că l-ar lua în seamă pe noul venit. Constantina începu să-i spuie :

— Uite, Ionaș vrea să facem o *chasse à courre*, în haine roșii, cu corn de vînătoare, dar în loc de cerb, un călăreț bun...

— Caraghios ! zise sec Bonifaciu. Și pe urmă o masă în care fripturile să fie de carton. Mie-mi place la vînătoare să trag în plin.

Și se uită o clipă, scurt și rece, în ochii tînărului Ionaș, care clipi și-și feri privirea.

— Ai companie, deci îmi vei permite să plec, spuse brusc Bonifaciu, o salută ridicîndu-și jobenul, întoarse calul în loc cu o măiestrie de călăreț pe care nici unul din cei doi tineri n-o aveau și porni în trap mare, șezînd neglijent în șa.

— Ce e cu domnul ăsta? E nebun? întrebă tînărul Ionaș pe un ton veninos, ostil. Constantina se uită după Bonifaciu, apoi la Ionaș.

— Uite ce-mi faci! zise ea cu ciudă. întoarse și ea calul, și porni în galop după Bonifaciu. îl ajunse, furioasă, și își lăsară amîndoi caii la pas.

— Mă silești să mă fac de ris alergînd după dumneata, șopti ea mînioasă. De ce nu te porți ca un om în toate mințile? Ce-o să creadă Ionaș cînd te vede ce faci? Ce-o să creadă lumea despre mine? Fiindcă sintem prieteni, dumneata le porți în felul ăsta? Și mă silești să alerg după dumneata... dar a doua oară n-o mai fac. A doua oară nu ne mai vedem! exclamă ea enervată, gata să plîngă. Bonifaciu zîmbi liniștit.

— De ce nu stai cu domnul Hagiopol? Te iubește peste fire, e nebun după dumneata și vrea să facă pe cerbul. E fără cusur.

— E un om cu un suflet nobil! spuse ea revoltată, roșindu-se și, luîndu-și inima în dinți, zise :

— Și mi-eteafeă că e mai bun la suflet decît dumneata!

— De cc-1 lași baltă și alergî după mine? întrebă Bonifaciu batjocoritor. Nici măcar nu e cuviincios.

Ea rămase cu gura întredeschisă, privindu-l. I se umplură ochii de lacrimi.

— Nu ți-e rușine să... Nu fug după dumneata! Nici nu mai vorbesc cu dumneata!

— Ba ai să vorbești, zise Bonifaciu. Sluga dumitale, domnișoară.

Și dădu pînteni calului, care porni la galop. Constantina rămase cu ochii după el și începu să plîngă de-a binelea. Se întoarse la pas; cîteva persoane o văzură, fără ca ea, mioapă, să-și dea seama. îl întîlni pe Ionaș Hagiopol, care, tulburat, o întovărăși în tăcere. Ea plîngea, furioasă, repetînd cu patimă:

— Ce om ticălos! Ah, ce ticălos! Ce nemernic!

Ionaș Hagiopol rosti printre dinți:

— Am să-l provoc la duel.

Ea tresări și-l privi.

— Ce, ești nebun? Să nu te prind, că nu te mai cunosc!

Apoi, după o clipă, adăugă:

— Vrei să te omoare?

Și călări, mai departe, plînsă și bosumflată. Ionaș Hagiopol îi privea pe furiș profilul și simțea că se topește ceva în el, cu o plăcere aproape dureroasă. Deodată Constantina se opri.

— Hai îndărăt: mi-a stricat tot cheful...

Și poțniră la trap înapoi spre capul Podului. Cînd se apropiau de ultimele case ale orașului, mici, cu garduri înalte de lemn și acoperite cu șindrilă (totul era înecat în frunzișuri aprinse de toamnă), lăsară caii la pas. Constantina tăcea, tristă și posacă. Ionaș Hagiopol murmură :

— Știi că eu... te iubesc.

Rostise cu greu ultimele cuvinte : i se pusese un nod în gît. Constantina nu spuse nimic ; apoi, după cîteva pași, murmură:

— Mai lăsați-mă în pace ; nu știu ce e și prostia asta...

Bonifaciu venea des pe la cumnatu-său Lăscăruș, cu care se înțelegea foarte bine și stătea de vorbă ceasuri întregi. Și în zilele acelea trecu de cîteva ori pe la el. Pe la Mavromihali însă nu mai trecu. în schimb, Lăscăruș, întîlnindu-l în dealul Mitropoliei pe principele Ma-

vromihali, senator de Argeș, care ieșea de la o ședință-a Senatului, îl întrebă:

— Pot să te felicit? E adevărat ce se spune despre mariajul lui cumnatu-meu cu fata dumitale?

Mavromihali, un om cu trăsături mari, cu nasul mare, fața mare și un zîmbet dezinvolt, superior, se schimbă la față, dar răspunse:

— încă nu e nimic hotărît...

întors acasă (stătea pe Podul Mogoșoaiei, dincolo de casele lui Vernescu, într-o clădire cu un parter înalt, acoperită aproape de copaci stufoși și bătrini), Mavromihali o întrebă pe nevastă-sa care nu știa nimic, dar care întrebă pe soră-sa; aceasta îi spuse că Constantina nu mai e văzută decât cu Cozianu, și se miră că ei, mătușa Constantinei, nu i se spune nimic. Mavromihali o întrebă seara pe Constantina; ea începu să plîngă.

— Nu mi-a spus nimic; nu știu nimic; nici nu m-am gîndit... Nu, nu-l iubesc!

— Vezi să nu-l iubești cumva pe farfaraua de Hagiopol! mirii bătrînul Mavromihali, care acuma aflase mai muke. Și, nevastă-sa: închipuie-ți: un nepot de arendaș de-al Vogorizilor! Le-a ieșit păduchele în frunte!

Iar Constantinei:

— Să încetezi, rogu-te, de-a-l mai vedea pe gogomanul de Hagiopol!

— E atît de cumsecade, plîngea Constantina.

— Nu mai voi să auz nimic! strigă Mavromihali.

Peste două sau trei zile Bonifaciu îi trimise un bilet prințului: îi cerea să-l primească. Sosi în frac și cu mănuși albe și-i ceru solemn mina Constantinei. Mavromihali, care știa că Bonifaciu va primi un portofoliu la prima remaniere a cabinetului, o dăscăli pe Constantina cîteva zile. Ea plîngea, speriată, înfricoșată:

— Nu vreau! Nu vreau!

— • il iubești sau nu-l iubești? o întreba principesa Mavromihali.

— Nu știu... nu știu... ofta Constantina, plînsă.

— La urma urmei, de ce s-o silim? întrebă prințesa.

— Bine, să n-o silim, răspundea soțul ei.

Constantina se ridică din fotoliul în care plîngea și spuse, destul de tristă și de fără vlagă:

— Bine, mă mărit cu el.

i, Bonifaciu îl văzu la Capsa pe Ionaș Hagiopol, în zilele logodnei. Se duse la el și-i întinse mina. Era mic, drept, bătos, musculos; cellalt înalt, subțire și moale. Hagiopol își lăsă mina să i-o sîringă Bonifaciu.

— Te rog - îi spuse cel care începea să încărunească celui mai linăr - te rog, fiindcă știu că ții la Constantina, iar dînsa de asemenea arc multă amicitie pentru dumneata: rămii amicul nostru. Ți-o cer pentru ea.

Și-l privea deschis, franc, drept în ochi, cu un fel de zîmbet aproape naiv. Ionaș Hagiopol încercă să suridă și el, și nu izbuti decât să se strîmbe, în silă, chinuit.

— Da, sigur... Se-nțelege, îngăimă el.

— Îți mulțumesc! *Alors, amis?*¹ întrebă Cozianu, îi întinse mina iar și i-o strîns energic. Cellalt nu mai izbuti nici măcar să răspundă, dar Bonifaciu, înecîntat, îl lăsase acolo și ieșise în vestiar să-și ceară paltonul. „Așa, să te frigă, băiețas: să te-nveți minte să mai stai în drumul meu, rahatule", se gîdea Bonifaciu vesel, trăgîndu-și pe mineci paltonul pe care i-l ținea Ștefan portarul.

Căsătoria se celebră la biserica Scaune, înconjurată de ulițe liniștite, tăcute, printre vechile case boierești ascunse în fundul grădinilor cu copaci aproape cu totul desfrunziți. Un șir lung de cupeuri din care multe purtau blazoane vopsite discret pe portiere, cucoane în mantouri de catifea cu samur sau zibelină pe margini, domni cu țilindru negru lucios pe cap, ofițeri în mantale lungi cenușii, cu sabia sub braț, frunțași ai partidului conservator : principele Dimitrie Ghica, domnii Alexandru Lahovary, Vasile Boierescu, Constantin de Blaremburg, Petre Mavrogheni, generalul Florescu, principele Gheorghe Cantacuzino; dintre oamenii cu păreri politice deosebite, domnul Lascăr Lascari și cu nevastă-sa, cumnat și soră ai marelui și, ca rude, Eustațiu Cozianu cu nevastă-sa și rudele familiei Mavromihali. Era o zi frumoasă și rece, trăsurile lăcuite negru sau albastru, cu fileuri cenușii, cu micile blazoane în culori vii, luceau în soare. Vrăbiile se certau pe grămezile de balebă de cal de pe caldarîm; vizitiii stăteau în picioare, în grupuri, uitîndu-se de departe la stăpînii lor înghesuiți în pronaos. înăuntru, fum de tămîie, luminări, cîntări înalte bisericesti; mireasa e palidă, nu prea frumoasă ; mirele e sever, grav.

¹ Deci, sititem prieteni'

N-are de ce fi prea vesel: a aflat că principele Mavromihali îi va da Constantinei moșiile Neaga și Bereni abia la moarte, pînă atunci servindu-i numai o parte din venitul lor. Iar cucoanele și-o arătau pe Davida:

— Ce s-a urîțit femeia asta, mașer, e ceva să te-nfiori! Ți-aduci aminte cum era înainte să se mărite? Dar el: ia te uită la el. E bolnav?

— Nu, n-are nimic: s-a otrăvit cu propriul său caracter.

— Nu, e bolnav.

— Ce are? Nu e bolnav, dragă!

Lăscăruș era galben pal, gras, cu spinarea îndoită, burta înainte, ceafa între umeri, prăbușit, învins de ceva necunoscut. Chelise de tot, și ochii săi bulbucau' priveau în gol, stinși. Era chinuit de pofta de-a aprinde o țigară. Pînă la urmă, ieși din biserică și, pe trotuar, își aprinse una; îi făcu o mare plăcere primul fum. Generalul Vlădoianu, primar al Bucureștilor, era și el acolo, în palton negru, cu guler de catifea și cu jobenul de mătase în cap.

— Ce, domnule, nu te-ai putut ține? rîse el.

— Viața e scurtă, zise Lăscăruș: n-o să renunț eu la o plăcere de dragul nimănui. Vrei o țigară?

— Ce? „Coronas”? „Fior Fina”? Mersi, monșer. Frumoasă zi! Parc-ar fi primăvară. În clipa asta se făcu o mișcare, ieșiră cei din pronaos, apoi mirii, cu nașii după ei, cucoanele, domnișoarele de onoare, rudele (Cleopatra. Cozianu se înghesui ca să-i felicite pe miri, cu o privire adîncă în ochii lui Bonifaciu, care însă se întoarse, rece și distant) și, una după alta, trăsurile porniră, în rîsetele cucoanelor, agitația feciorilor care dădeau jos scara, a domnilor care le ajutau să se urce; se trînteau scara și portiera și începea tropotul sec și vesel al copitelor pe pavaj, și huruitul moale, înăbușit, al roților cauciucate.

Nuntă în casa de pe Podul Mogoșoaiei, iarăși cortegiu de trăsuri pînă la gara Filaret, compartimentul de drum de fier pînă la Giurgiu, schela, cu bărci, șlepuri, vaporeșe negre cu coșul lung de tot purtînd o trîmbă de fum negru, gras de cărbune, malul bulgăresc, negru; Dunărea în amurg, oglindă de aramă. Apoi noaptea, stelele în cerul rece. Bonifaciu tăcea. Se gîndea cu o furie înghețată și amară:

„M-am păcălit Și nici frumoasă nu e, nici nu-mi place cine știe ce.

M-am ars." Ședea pe o bancă în schelă, în fața Dunării de culoarea

Norului roșu cînd începe să se răcească. Constantina îi luă mîna îninănusată, trase mînușă și-și puse mîna lui pe obraz: un obraz liaged și rece. El se lăsa, indiferent.

„Iirziu, pe la unsprezece seara, apăru de la vale, bufuind din zbaturi, urlînd din sirenă, fumegînd din coșurile-i interminabil de lungi, vaporul „Kaiserin Elisabeth” al Societății de Navigație cu Aburi pe Dunăre. Bătăi de clopot, forfotă de marinari și hamali, căpitanul în redingotă cu cîte un galon mic pe umeri și o șapcă cu cozorocul mare (*Schr geehrt, bitt' schon, gnädigste Frau, gute Nacht, mein Herr*), scara în jos, în adîncul vasului, ușile albe ale cabinelor, miros de vopsea, de aer ciad, de podea frecată proaspăt și lustruită cu ceară.

Tirziu noaptea, spre dimineață, cînd se lumina, cenușie, feres-liuica rotundă prin care se vedeau, aproape de tot, valurile scurte, galbene, ale Dunării, Bonifaciu se ridică și începu să se îmbrace. (Constantina era culcată în marginea cealaltă, lipită de perete. Nu dormea, nici nu spunea nimic. Bonifaciu se ridică să-și pună vesta. Atunci Constantina se urni deodată de acolo de unde încremenise și-l cuprinse cu brațele de mijloc, șoptind:

— Nu pleca. Nu mă lăsa singură. Stai cu mine. Te rog.

— Plec să iau o țîră de aer, zise Bonifaciu pe un ton uscat Mă întorc.

Se desfăcu destul de blind din brațele ei și ieși. Se urcă sus, pe puntea-promenadă, încotoșmănit într-o șubă imblănită. Era un frig ascuțit; cerul senin era roșu îndărăt spre răsărit, și de acolo pînă la vas, Dunărea era de metal roșu, între pămînturi negre, încremenite, înghețate. În față, Dunărea era viorie și se pierdea în albastriul sur și întunecos al restului de noapte. „Miine seară Basiasch, joi după-amiază la Pesta, Viena vineri seară. Cinci zile. Cinci sute de mii de zile. Ce plăcere.”

Vasul vibra și se zguduia de bătaia zbaturilor. Apa luneca îndărăt, lucie și pîrînd dură, ca niște plăci de sticlă galbenă-cenușie. Pămînturile erau pustii. „M-am păcălit. M-am păcălit rău. Și ce osteneți, ce planuri, ce strategie! Hah, Dumnezeuule!”

¹ Am onoare, prea stimată doamnă, bună seara, domnule.

Scrișnea din dinți, singur, în vîntul tăios. Ședea cu miinile în buzunare încordate, cu fălcile încleștate. „Nu face nimic. Continuăm !”

In 1884 și 1885, deși ajunsese unul din oratorii de frunte ai conservatorilor în parlament, Bonifaciu Cozianu era deputat și nimic mai mult. Se mutase într-o casă mare în spatele bisericii Pitar-Moș, primea lumea, ținea trăsuri, cai de călărie, slugi multe, într-o zi, bînd cafele cu Lăscăruș Lascari, răbufni:

— După ce-i slujesc pe nerozii ăștia de ciocoi de aproape zece ani, nu văd nimic.

— Obişnuiește-te cu ingratitudea celor mari, zîmbi înțelepțește Lăscăruș, gâlbejit ca o lămie, chel, cărunț, slăbit, rămas cu obraji, cu gîtul, cu pungile de sub ochi, toate veștejite și pleoștite.

— Da, dar mă obișnuiesc și cu ipotecile asupra moșiei, mirii Bonifaciu.

— Cît trăiesc eu, banca o să te păsuiască, spuse liniștitor Lăscăruș. Bonifaciu se stăpîni să nu-l privească, să nu i se poată citi gîndul: „Da, dar cît mai trăiești ?” și spuse :

— Mulțumesc, neneLascăre. *t/ne goutte de cognac?*

— *Une goutte, merci.*

Băură, încet Lăscăruș sufla greu. Bonifaciu, rezervat ca totdeauna, nu-l întrebă dacă nu se simte cumva prost. N-avea decît să se uite la Lăscăruș: era limpede - nu mai are mult.

— Uite ce e, nene Lascăre : ce-ar fi să trec la voi în partid și să-i las baltă pe fanarioți ?

Lăscăruș părea că n-a auzit. Sufla greu, prăbușit în fotoliu, cu burta în sus, cu bărbia în piept, cu ochii stinși, timpi. Bonifaciu, prudent, nu repetă și așteptă.

— Da, gifii Lăscăruș. Să vedem. Să mă mai gîndesc. Mai vorbim zilele astea.

· **Un strop de coniac?**

Un strop, mulțumesc.

Pe la sfîrșitul săptămînii mai vorbiră : dar Lăscăruș avea să înceapă iratative cu Brătianu, să vază ce șanse sînt.

La o lună după aceea, Lăscăruș, care nu ajunsese încă la o înțelegere fermă cu Brătianu, căzu la pat și muri după alte două luni, de un cancer fulgerător. Banca Românească îl invită pe Bonifaciu să treacă pe la direcție, pentru a-și explica intențiile cu privire la debitul său neacoperit de cîteva sute de mii de franci. Bonifaciu ceru o păsuire scurtă, se sui în diligentă și se duse la N..., la frate-său Eustațiu, care venise la înmormîntarea lui Lăscăruș, dar se întorsese îndată... Eustațiu îi spuse și el „mai lasă-mă o zi-două să mă gîndesc”, și-l pofți la cină. A doua zi, la prînz, Bonifaciu care era calm și nepăsător ca dc obicei, stătea de vorbă cu Cleopatra și cu Eustațiu. își dădu seama că Cleopatra se uită la el cu o atenție ciudată, și bănuiește se întâmplase. Eustațiu îl luă la o parte, apoi:

— Cleopatra dragă, noi avem de discutat o țiră de politică...

— Poftim, vă las, spuse în grabă Cleopatra. Eustațiu, rămas singur cu frate-său, începu stingherit:

— Măi băiatule... Regret foarte mult... M-am gîndit... Vezi tu... Mi-am făcut socotelile să văd de cît dispun în bani lichizi... și nu pot!

— Nici măcar o parte?

Eustațiu se uită într-altă parte:

— Nu pot de loc... am avut cheltuieli, am cumpărat de la țărani Dobrunul...

— Păi de peste zece ani îl tot cumperi! exclamă Bonifaciu.

— Da - biigui cellalt - dar vezi că acuma a trebuit să achit ultimele loturi, în fine, ce să-ți spun, nu pot, n-am; cu dragă inimă ti-aș da un împrumut: în dar!

— Știu, știu, nu mă îndoiesc, spuse Bonifaciu. Putea să vază cu ochii minții scena dintre frate-său și Cleopatra: „Nu-i da, puiule, că nu-i mai vezi, nu-l cunoști ce parșiv e? O să ai nevoie de banii ăștia la primăvară (sau: la toamnă) cînd o să trebuiască să faci agricultură serioasă la Dobrunu; să vedem ți-i dă el îndărăt dacă i-i ceri?” Da, era sigur, îi datora asta Cleopatrei. își stăpîni veninul și plecă în grabă, despărțindu-se destul de rece de cei doi, deși Eustațiu se arătă mîeros, afectuos, sentimental, iar Cleopatra rise la Bonifaciu, șiret, fermecător, încîntată, în clipa cînd se urcă el în trăsură. Bonifaciu trînti ușa, strîngînd din măsle.

Călătoria îndărăt o făcu scăldat în sudori de ciudă și grijă. Dar nu găsi nici o scăpare, oricât își storcea creierii. Până la sfârșit, trebui să vindă moșiile pe care le moștenise de la lată-său. Bătrînul Mavromihali refuză să-i dea fie-si moșiile de zestre.

— I-am spus că le capătă la moartea mea ! zicea el. Era mai rece cu Bonifaciu de cînd vedea că acesta nu intră în cabinet. Dar din ziua refuzului, Bonifaciu nu mai vorbi cu Constantina decît în public, în fața slugilor sau în puținele împrejurări cînd n-avea încotro. Altfel, se purta cu ea de parcă n-o vedea. Dormeau despărțiți de la întoarcerea din călătoria de nuntă. Acuma, Bonifaciu începu să mînințe tot mai des la **Capsa** sau la „Bulevard” ; treceau zile întregi fără ca ea să-l vază, și uneori săptămîni fără să-l audă că-i adresează cuvîntul. Constantina devenea tot mai tăcută, mai ștearsă, mai fără vlagă.

Iar în anul acesta, 1885, în 21 sau 22 iulie, Bonifaciu primi o depeșă de la Walter Apostolescu, care-i anunța uciderea lui Eustațiu de către țărani din Dobrunu. Bonifaciu murmură rece:

— Și ce-mi pasă mie?

Apoi tot el se gîndi : „O să trebuiască să mă duc, altfel fac o impresie proastă; și-afară de asta, ce-o să zică alegătorii din colegiul I dacă văd că eu tolerez să-i omoare țărani pe proprietari?”

În drum spre N..., pe cînd cei patru cai trăgeau în galop berlina de călătorie pe drumul mare, călcînd într-o șchioapă de pulbere, printre porumbiști nesfîrșite, sub un soare arzător, trecînd piraicle prin vad, improșcînd apă și noroi, și pe urmă iar la galop, din poștă în poștă, oprind numai ca să schimbe caii, Bonifaciu făcea cu amărăciune și turbare bilanțul vieții lui de pînă acum. „Am trecut de patruzeci și trei de ani. Și nimic ! Nimic !” își spunea el singur, asudînd în hainele-i negre, în arșița cumplită care încălzea capota de piele a trăsurii. I se udase gulerul scrobît, pe ferestre (coborise geamurile) intra aer fierbinte și praf, iar orizontul verde-cenușiu tremura, tulbure, sub greutatea cerului de metal încins. În acest fel ațîțător pentru nervi călători Bonifaciu de la București la N..., și sosi fierbînd de o furie fără obiect, abia stăpînită sub o mască rigidă. Cu Walter Apostolescu se arătă politicos, dar sec ; cu Cleopatra, care, văzîndu-l, izbucni. În hohote sfîșietoare de plîns, stătu cinci secunde și o părăsi, dezgustat, se prefăcu a se reculege în fața cadavrului cu batistă pe fața zdrobiă și care începuse să miroasă greu în ciuda maldărelor de crini îngrămădiți

pe el; apoi, țeapăn, rece, și mut, urmă convoiul funebru» șiroind de sudori sub soarele de iulie. A doua zi, se urcă în uăsură și se duse cu Walter Apostolescu la Dobrunu. Făceau același drum pe care-l făcuse Eustațiu cu cinci zile înainte. Aceleași cîmpuri își evaporau zeurile vegetale, în aerul fierbinte și parfumat; aceleași ciocîrlii ciripeau sus de tot în văzduhul albastru arzător. Care veneau scîrțîind pe drum; la vederea trăsurii boierești care venea în goana cailor, intrau în șanț, opreau boii și așteptau să treacă boierii. Unii din țărani își scoteau pălăria din cap. Alții nu ridicau ochii și se uitau într-altă parte. Bonifaciu nu dădea bună ziua. Nici nu-i privea.

— Ascultă, dragă Walter - spuse el - o să-ți cer un serviciu de adevărat amic; ocupă-te de Cleopatra; rămii pe lîngă ea, n-o lăsa singură. Trebuie să vezi să n-o păcălească cineva în chestiunea suc-cesiunii și așa mai departe.

Știa foarte bine că Walter trăiește cu Cleopatra de ani de zile și că se ocupa de avere; dar lucrurile trebuiau făcute cu decență și cu sentimente nobile; Walter avea să devină mult mai important acum prin influența ce-o va căpăta printre alegătorii din colegiul I, și chiar asupra belferilor, avocaților și doctorilor din colegiul II și asupra negustorilor din al III-lea. Walter prieten, era foarte util pentru el ca deputat; dușman, era primejdios, „în loc s-o pedepsesc pentru ticăloșia cu împrumutul, trebuie să-i fac curte!” se gîndea el, ottăvit de ciudă.

— îndeobște, de orice ai avea nevoie, tu sau Cleopatra, mă-nțe-legi, orice, spuneți-mi mie, și voi face tot ce-mi stă în puteri, zise iarăși Bonifaciu uitîndu-se peste capul unor țărani care dădeau bună ziua, oprîți în marginea drumului.

— Îți mulțumesc din tot sufletul, spuse Walter cu emoție, strîngîndu-i mîna.

În sfîrșit, trăsura ajunsese în fața primăriei. Un jandarm stătea de santinelă, cu arma pe umăr, în ușă. Alți cîțiva ședeau pe o bancă și unii în picioare, la umbra unor duzi, sub care-și pusese răpuștile în piramidă. În curtea primăriei se auzea tropăit de cai și glasuri: erau mulți jandarmi călări, trimiși în sat. Dar satul parcă nu exista. Era cald, totul zăcea adormit, toropit, mort. Abia dacă se mișca cineva sau ceva pe uliță.

„Degeaba - se gîdea Bonifaciu, coborînd - bestia n-o să mă ierte; prea mă urăște. O să mi-1 monteze pe imbecilul ăsta, să mi-1 facă dușman. Iar eu... patruzeci și trei de ani și nimic, nimic, nimic!”

Înăuntru, se auzeau glasuri. Erau prefectul, procurorul, un locotenent de jandarmi și niște jandarmi în jurul unui țaran. Prefectul era unul nou, care-l salută cordial pe marele orator politic; procurorul fu și mai amabil, aproape servil; jandarmul bătu din pîteni, cu sabia în mînă, ținută de teacă, și strînse respectuos mîna lui Bonifaciu.

— Continuăți ancheta, vă rog; nu vă lăsați stînjiți de prezența mea; voi fi un simplu privitor, nu voi a vă tulbura cituși de puțin în executarea misiiei dumneavoastră, zise Bonifaciu cu demnitatea gravă a omului de stat și se așeză pe scaunul cioplit cu bricege și jupuit de vopsea, ce-i fusese oferit.

— Ei, mărturisești? întrebă procurorul. Țaranul se uita în gol. Nu se uita nimănui în față. Era un bărbat ciolănos, cu o față rotundă, lată, și o mustață mare roșcată. Și obrajii-i erau roșcați, arși de soare, sub țepii bărbii nerase de o săptămînă. Era un om voinic și sănătos, cu mîini mari, late, cu unghii îngroșate; ținea mîinile pe genunchi și se uita în gol.

— Spui, sau nu spui? repetă procurorul. Prefectul fuma. Locotenentul, tînăr subțire cu un cap osos, dur, cu mustăcioară neagră, răsucită, se apropie de țaran și-i trase două palme, care-i împinseră capul cînd într-o parte cînd într-alta. Omul nu-și luă mîinile de pe genunchi. Jandarmii stăteau în picioare cu arma la picior. Locotenentul se înroșise. Toți erau tulburați; soldații se uitau la om cum i se împurpurează adînc obrajii. Clipi din ochi și oftă. Bonifaciu îi șopti prefectului:

— Ce e cu el?

Se uita la țaran; era un om de vreo treizeci de ani; îl știa de undeva; îl văzuse undeva; dar unde? vorbise chiar cu el. Unde? Cînd?

Prefectul luă de pe masa scrijelită și pătată cu cerneală o foaie de birtie și i-o dădu lui Bonifaciu: era procesul-verbal al interogatoriului: *...Petrahe Dumitru, comuna Dobrunu, român, însurat, trei copii, plugar, nu știe carte, nu știu, n-am făcut nimic, am fost la primărie, satul a dat, nu, nu poci să spun pe nimeni anume, eu n-am dat, nu sînt vinovat, rău face, n-am fost, degeaba mă arată el, eu numai mă uitam, ăi de-or fi dat nu-i știu.*” Așa sunau răspunsurile. Prefectul îi întinse lui Bonifaciu un teanc de hîrtii, pe care acesta le răsfoi. Erau

interogatoriile locuitorilor Culea Pavel, Chireasă Vasile, Arghir Dumitru, Ion Tirnă, Mirea Constantin, Lefter Uzum, Florea Dumitrescu-Porcoi, Ene I. Jirlăcan, Gheorghe M. Jirlăcan, Vasile Larotă, Niță Geantă, Coman Lixandru, Petrahe Tudorache, pînă la vreo cincizeci de nume. *„Nu știu, satul a dat”,* se repeta pe fiecare filă. Locuitorul Păun Vasile, zis Stan Fasole, la întrebarea: *„De ce ați dat în domnul Cozianu?”* răspunsese: *„Nu ne lăsa în pace”*. Locuitorul lordache Narfă, singur, spusese: *Miță Negrea de sîmbătă învăța oamenii să-1 ia cu pietre pe boier cînd o veni să le ia moșia. Am auzit că el a dat întii. Și Petrahe Dumitru Nană era cu el, ăla de-i zice Nebunei, nu Ioniță Dumitru Nană, ăla-i frate-su, Balabeș.* ”

Asta era Petrahe Dumitru Nană, zis Nebunei; omul pe care în clipa asta locotenentul îl luase de păr și-l izbea cu capul de perete. Se auzea bocănitul infundat și gîfuitul locotenentului, și gemetele icnite ale omului bătut. *„De unde îl cunosc eu pe acest Nană?”* Bonifaciu se întoarse către prefect și-l întrebă în șoaptă (de altfel nu se auzea, căci locotenentul repeta mecanic între dinți: *„Spui? Spui? Spui?”* izbindu-l pe om cu capul de perete).

— Și acest Niță Negrea, unde e? Ce-i cu el?

Prefectul se ridică și-i făcu semn să iasă. Trecură într-altă odaie goală de tot, scrisă cu creionul pe pereți, cu podeaua murdară. Pe podea era întins un țaran mort, țepăn, cu ochii duși în fundul capului, nasul subțiat și gura întredeschisă. Era galben ca pămîntul acuma în iulie; niște muște îi umblau pe față.

— Asta e, zise prefectul. El era instigatorul principal, dar n-a vrut să mărturisească de loc; l-au bătut cu sacul de nisip, și se vede că s-a rupt ceva în el... Mie nu-mi plac deloc *lucrurile astea*, dar altfel nu se putea, ăștia sînt toți tîlhari și se acoperă unul pe altul. Noroc că am avut vreo doi-trei mai de treabă, care ni i-au spus pe ceilalți...

— E regretabil, zise cu gravitate Bonifaciu Cozianu, privind cadavruul lui Niță Negrea cu aceeași răceală și indiferență ca și pe al propriului său frate; e regretabil că trebuiesc aplicate asemenea metode forte. Dar aici e vorba de un atac al pricipiului însuși al proprietății, nu de omorul unui om, fie el și fratele meu.

Prefectul dădu din cap, pătruns, cu ochii la trupul slab în cămașă și izmene de cînepă murdare de pămînt și pătate și de altceva, nu s-ar fi putut spune ce; nu sînge; niște pete.

— Deci mr'este vorba de a face'justiție pentru orhoruPiihur om - urmă Bonifaciu pe un ton rece și sever - ci este vorba de a apăra morală, justiția, avutul și viețile cetățenilor, într-un cuvânt a salvarda ordinea socială.

Și ieși din primărie. Pe cînd trecea pe coridor, îl văzu cu coada ochiului pe țăranul Petrache Dumitru, pe care un jandarm îl ținea de păr, iar altul îi zvirlea o vadră de apă pe el. Omul se făcuse galben-pă-mîntiu, își pierduse culoarea sănătoasă roșcovană din obraji în cele două-trei minute cît lipsise Bonifaciu din odaie. îi curgea sînge din nas pe buza de sus. Se uita în gol, cu un aer rătăcit, absent.

„Ah, acuma știu”, se gîndi Cozianu. îl văzuse o dată, în război, într-o dimineață înainte de o ciocnire cu o patrulă de cavalerie turcească. Flăcăul ăsta fusese trimis în vedetă; îl vedea cum zâmbește. Greoi și blajin: „Te cam ia cu frig, ai?” - „Mă cam ia, să trăiți...” și pe urmă îl văzu roșu la față, nădușit, cu ochii lucioși, gîfîind, cum își șterge sabia de mineca mantalei cu un gest inconștient. „Uite-al dracului; a scăpat din război și o să se curețe acum.” îi întinse mîna prefectului.

— Te felicitiez pentru zelul cu care priveghezi la urmarea anchetei; și cred că ar mai trebui cercetați vreo zece-douăzeci de instigatori, tot atît de minușios.

Și-l privi în ochi, ca să-l facă să înțeleagă. Dar cellalt înțelese îndată: se vedea asta din zîmbetul lui.

— Unde-i conu Walter? întrebă Bonifaciu ștergîndu-se pe față și pe gît cu o batistă.

— E în curte, conașule, la primărie, zise vizitiul. Bonifaciu intră. Curtea era largă; cu pămînt bătut, galben. Caii jandarmilor dormitau în de-a-mpicioarelele sub un șopron. Puștile clădite în piramide își încălzeau oțelul la soare. Jandarmii atîrnau prin curte, pe scara din dosul casei, fără treabă; se uitau, ca și Walter, la trăsura răsturnată într-o rină lingă gard. Distins, în redingotă neagră, cravată neagră, joben negru, Walter își virise mîinile în buzunare și, crăcănăt, privea trăsura fără roți cu lemnul lăcuit ciobit și spart, cu catifeaua dinăuntru smulsă fișii.

— Ia te uită ce-au făcut, bestiile! exclamă Walter, arătîndu-i-o lui Bonifaciu. Cu topoarele au stricat-o! Ce vandali!

— Da, zise Bonifaciu. Hai să mergem, frate, ca să mai ajungem pe lumină.

Mai trecură să-și ia rămas bun de la domnii din primărie. Cînd intrară, auziră bufnituri înfundate; cineva scîncea ca un copil, glasul locotenentului gîfîia:

— Nu vrei? Nu vrei? Nu vrei?

— La revedere, domnilor, zise tare Bonifaciu, fără să mai între. Dar ceilalți apărură îndată, schimbați la față, rizînd silit; locotenentul de jandarmi era vinăt. Bonifaciu, rece și oficial, le strînsese mîinile, Walter făcu la fel; se urcară în trăsură și plecară. Pe drum Bonifaciu /isc deodată:

-- Cleopatra poate fi liniștită: poate lua în stăpînire Dobrunul fără nici o grijă. S-o ajuți să-l exploateze sistematic, după metode moderne; c o moșie splendidă, care face aur. Păcat că nu mă pot ocupa și eu de plugărie, murmură el pe alt ton, melancolic.

—Poate că o să facem agricultură împreună, rîse Walter Apostolescu cu subînțeles. Bonifaciu se feri, și-i dete să înțeleagă, precis, delimitat, ce voia.

-- Să facem politică împreună, și sint foarte mulțumit, zise el pe un ton binevoitor și cordial.

— A, asta nici vorbă! Ești deputatul nostru pe veci! exclamă cellalt jovial.

Și, totuși, nu făcură politică împreună. La primele alegeri, Bonifaciu fu pe punctul de a cădea. Nenea Ienache Balaban îi spunea, bătîndu-l familiar pe genunchi:

— A dat strechea în conul Walter: auzi, ce să ne facă el! Ce-are, coane, cu dumneata?

Crispat de repulsie, dar neputîndu-și trage la o parte genunchiul în mod ostentativ, Bonifaciu răspundea sec:

— Ei, e dreptul lui să voteze cu cine voiește...

— Lasă-mă, nenișorule, că știu eu cum e cu politica: ce i-ai făcut? I-ci fi făcut vreun bine și nu ți-l poate ierta? Că așa e omul: ființă recunoscătoare, cu inima curată.

Bonifaciu începu să ridă:

— Da, i-am făcut un bine.

Și adăugă, pe un ton schimbat, rece și hotărît, rizînd galben:

— Și-o să-i mai fac. Nici o grijă: îi mai fac eu un bine o dată.

VI

In 1886 sau 1887 doamna Constantina Cozianu era o femeie tină, de douăzeci și ceva de ani, cel mult douăzeci și cinci, dar părea mult mai matură. Melancolia ei innăscută, care venea dintr-un trup anemic și limfatic și dintr-un duh lent, molliu, o îmbătrânea prea de timpuriu. Fața îi rămăsese triumfiulară, dar nu mai era a unei adolescente, apăruseră primele crețuri pe lângă ochi și pe lângă gură; ochii albaștri îi erau încețoșați de miopie, puful blond de pe obraji dădea aceeași imprecizie conturului unui chip devenit imperceptibil mai masiv; ca și silueta; amazoana subțirică pe care o întovărășea Cozianu pe alea călăreților de la Șosea devenise o femeie mai lată în spate și în șolduri, iar inelele pe care le purtase la optsprezece ani pe degetul mijlociu, acum le purta pe inelar sau chiar pe degetul cel mic. Era însă mai cu seamă, mai mult decât oricând, o persoană melancolică, posacă, nu posomorită, niciodată ca un cer de furtună, dai' totdeauna ca un cer acoperit, cenușiu, de **zi** de sfârșit de vară cind începe să fie frig. Această persoană fără lumină lăuntrică, fără sclipire în ochi sau în ris, această femeie într-o veșnică eclipsă era elegantă, făcea și primea vizite cu soțul ei, călărea la Șosea, dansa la baluri. Făcea s-o vezi cu Bonifaciu Cozianu, apărind la o recepție, ea în rochie decoltată, cu trenă, cu evantaiul în mână, cu părul ridicat în bucle mari de un blond stins, cu zuluți mărunți pe ceafă și la urechi, de un blond închis, care putea fi castaniu spălăcit, și umbind moale, fără vioiciune, ca în vis, adormită; iar alături, Bonifaciu Cozianu, care nu era mai înalt decât ea nici cu un deget, dar drept, încordat, cu ochii limpezi, reci, neexpresivi, încărunit (avea acum patruzeci și cinci de ani impliniți), cu câteva fire cărunte în mustața galică, pleoștită peste o gură mai strânsă, mai brutală, mai uscată decât înainte: orice urmă din moliciunea și seva tinereții, cită fusese și aceea, dispăruseră cu desăvârșire; domnul Cozianu era un om sec, rigid, rece; cei doi soți, unul lângă altul, erau - ea ca o piine cind ai isprăvit-o de frământat, cocă incoloră și moale și fadă, iar el ca o vergea de oțel,

lenușiu, elastic și dur. înaintau în saloane, surizind amabil în dreapta și în stînga; între ei nu schimbau nici o privire, nici un cuvint; se uneau de braț, de parcă s-ar fi ținut fiecare de un lemn; apoi se despărteau, dansau, jucau cărți, făceau conversație, fiecare în colțul lui; iar la sfârșit, plecau iarăși împreună, paralel și fără contact se urcau în irășură și începeau să tacă. Ajunși acasă, tăceau. Se despărteau cu două vorlc politicoase și goale, apoi dormea fiecare singur. A doua, i, se întilneau la masă, nu vorbeau și se despărteau: domnul Cozianu ia Camera, doamna în oraș. Se ducea pe la cucoane, bea ceai, asculta >v se vorbește, spunea și ea un cuvint-două, zîmbea șters și politicoș, ploua. Trecea prin magazine, cumpăra o statueta, un tablou (adeseori de un pictor austriac sau francez de mîna a treia sau a patra), stofă pentru o rochie, mătase pentru un fololiu care se stricase. Se întorcea acasă și aștepta ora mesei, sau se îmbrăca în rochie de seară și-și alegea perlele ori colierul de diamante.

Mai tîrziu, începu să stea mai mult în casă, și să bea în ascuns. Cumpăra ia Broft, care primise de la Genova niște rachiu de Xeres, parfumai ca un car de tîmnoasă, și tare de tot, și bea singură pînă se Mința mai bine, mai vioaie; iar atunci, dacă băuse bine, avea energia să citească un roman.

Iar mai tîrziu, se retrase de tot și căzu la alcoolismul care avea s-o bage în mormint la patruzeci și ceva de ani. Dar aceste lucruri se petrecură treptat și aproape pe neobservate, în cei douăzeci de ani de după 1885 și 1886; căci atunci, în 1885 și începutul lui 1886 se petrecură cîteva lucruri despre care ea nu știa că au s-o ducă la singurătate totală, la alcoolism și la moarte.

întîiul, se petrecu într-o după-amiază din noiembrie 1885. Era urît afară, ploua, era frig. Nu se aprinseseră încă lămpile; se aprindeau la cinci după-amiază. Dar din pricina zilei înorate și triste, în salonul casei lui Bonifaciu Cozianu era aproape de tot întuneric. Totuși, Constantina nu ceruse să se aprindă lămpile. Ședea lângă o fereastră, la o măsută de ceai. Pe tavă, toată clădirea serviciului de ceai, samovarul uriaș, cîmile de lapte, zaharnița, cizelate și gravate, luceau tainic ca turnurile și cupolele unei legendare cetăți de argint. Vizavi de Constantina, domnul Ionaș Hagiopol ședea într-un fotoliu, cu genunchii lipiți, cu coatele și ele lipite de corp, și ținea în mână ceașca de ceai. Ionaș Hagiopol se apropia acum de treizeci de ani; își lăsase mustața

mare, era serios, melancolic, cu ochi cu pleoape grele, orientali, incercănau. Era un om corect, rezervat, moale, politicos; venea de două-trei ori pe săptămână să stea de vorbă un ceas-două, să-i ție de urît Constantinei. încă o iubea. Dar nu-i mai spusese nici un cuvînt, nicio-dată. Stăteau de vorbă ca acum, alene, fără însuflețire sau strălucire.

— Ce vreme! spunea Constantina, uitîndu-se cum curg șiroaiele de ploaie pe fereastră.

— Urîtă vreme, da, murmură Ionaș Hagiopol. Vă duceți poimiine la madam Grădișteanu?

— Cred că da... Da, ne ducem. Cine o să fie?

— Cine să fie? Tot lumea aia... *Le tout-Bucarest!*

— Putini mai sînt...

— Ce vrei? mică țara, capitala mică, oameni putini...

— Da, așa e...

Și iar se uitau pe fereastra înaltă pe care curgea ploaia, printre cele două fișii de alamă ale perdelelor de *Mile* galbenă.

— Ce mai e prin gazete? întrebă fără interes Constantina.

— Nimic. Un vapor a tăiat în două o corabie cu pînze în fața Ostandei.

Iarăși tăcere. Se plictiseau, dar nu prea tare. Se simțeau bine. Se făcea întuneric. Poate că aveau să adoarmă, să amorțească, pe veci. Ușa se deschise și Bonifaciu intră.

— Bună seara, Constantino. Ești singură? A, ești și dumneata. Bună seara. De ce nu ceri să facă lumină, draga mea?

Trase de șiretul care atîrna lingă ușă. Un clopoțel sună stins undeva într-o anticameră. Intră un fecior.

— Aprinde lămpile, zise Bonifaciu și se așeză. Despre ce vorbești.

— Despre lumea din București, îngînă Constantina, fără chef.

— Da? Ce e cu ea?

— E puțină... Cîteva sute de familii, și gata.

— Ei, ce să zică negustorașii; ei cînd fac nuntă, își adună toată lumea pe care o cunosc și încapă într-o ogradă! Sînt oameni care nu au mai mult de douăzeci-treizeci de amici sau de cunoscuți. Așa că de ce să ne plîngem?

— Totuși - spuse Ionaș Hagiopol - cîteva sute de familii e puțin...

· **Tot Bucureștiul.**

— Ce vrei? Nu sîntem în Englitera, răspunse destul de rece Bonifaciu. Și la urma urmei, dacă te gîndești bine, orice țară e la fel. Cîteva sute de familii, sau în țările mari cîteva mii, restul, prostime. Acele cîteva familii sînt totul. Și la noi e la fel.

Vorbea curgător, dar rece, sec, poruncitor, dominator. Le vorbea ca unor copii. Se simțea imediat că se gîndește mai repede, mai precis, mai limpede, mai departe, că vede lucrurile mai de sus, mai multe deodată. Stricase tăcerea, întunericul, amorțeala plăcută în care nu mai gîndești, în care lenevești și trece vremea fără s-o simți. Feciorul aprindea lămpile una după alta: pic, pic, făceau sitele de gaz aerian deasupra florilor de bronz ale candelabrelor, și odaia se lumina. Ionaș Hagiopol își trase ceasul din jiletcă.

— Șapte ceasuri. Trebuie să mai trec pe la niște amici.

Se ridică, se înclină în fața Constantinei, apoi, mai puțin adînc, în fața lui Bonifaciu.

— Nu ți-am văzut trăsura afară. Veniseși pe jos?

— Da, încă nu ploua.

— Să-ți dau trăsura mea. Dă-mi voie, vin cu dumneata. Și-l urmă afară din salon, prin anticameră pînă în antreu. Feciorul îi ținea lui Ionaș Hagiopol paltonul.

— Du-te și spune-i lui Ion să scoată trăsura a mică, să-l ducă pe dumnealui, zise Bonifaciu. Feciorul ieși. Rămăseseră numai ei doi în antreul cu geamlîc. Se vedeau prin geamuri treptele peronului, ude, curtea pavată cu cărămizi ce luceau de apă, grilajul, poarta și strada cu felinare pe care un lampagiu zgribulit, cu un sac în cap, le aprindea chiar în clipa aceea.

— Dragul meu - murmură Bonifaciu cu gravitate, uitîndu-se fix și rece la cravata lui Ionaș prinsă cu o camee (Ionaș era mai înalt decît el) - uite ce e; am a-ți face o mare rugăminte: să nu mai frecventezi atît de asiduă casa noastră. Nu te mira: o să-ți explic. Eu lipsesc mult, sînt ocupat cu politica, aproape că nu mai calc pe acasă; Constantina e mult mai tînără decît mine, dumneata de asemenea; un om galant ca dumneata n-o să vrea a lăsa să se zîmbească într-un anumit fel pe socoteala mea; chiar cînd conștiința dumitale te absolvă de orice vină; știi doar cum sînt oamenii. Nu?

Și-l privi în ochi, rece și dur. Ionaș Hagiopol se schimbă la față. Dar omul ăsta scurt și subțirel, care de ce încărunga știa să ia la ne-

voie, în anumite clipe, un aer mai agresiv și mai brutal, îl umplea nu de frică, ci de ceva mai mult, de o oroare, de o sfilă și neplăcere profundă, fizică. Biigui:

— Da, înțeleg... Cum să nu...

— îți mulțumesc, răspunse rece Bonifaciu. Afară, trăsura venea din fundul curții. Se opri în fața peronului. Bonifaciu deschise ușa cu mîna lui și i-o ținu lui Ionaș Hagiopol să iasă. Acesta se mai înclină o dată, stîngaci, tulburat, descumpănit, nefericit. Bonifaciu nu-i întinse mîna. Cellalt însă i-o întinse; nu mai știa ce făcea. Bonifaciu îi dădu două degete, cu un aer protector și cam disprețuitor.

— *Aurevoir, monșer, au revoir.*

închise ușa. Trăsura ieșea în ploaie, la lumina galbenă a felinarelor cu gaz. Bonifaciu intră în casă, trecu prin anticameră și drept la el în bibliotecă, fără s-o mai vadă pe Constantina. îl plictisea.

Începînd din seara aceea, Ionaș Hagiopol nu mai calcă pe la Cozieni. în prima săptămână, Constantina nu-și dădu seama de lipsa lui. Peste o altă săptămână, îl întrebă o dată, la masă, pe Bonifaciu:

— Da'ce e cu Ionaș? Nu-l mai văd.

Bonifaciu dădu din umeri, cu o strîmbătură disprețuitoare și indiferentă, dar nu răspunse. De când se așezase la masă, nu spusese nici un cuvînt. Iar de aici încolo, de asemenea nu spusese nici un cuvînt.

în sfîrșit, Constantina, la brațul lui Bonifaciu, intrînd într-o seară în salonul doamnei Oteteleanu, îl zări pe Ionaș Hagiopol și-i întîlni privirea. Peste o clipă, Ionaș Hagiopol dispăruse. Constantina îl căuta cu ochii, apoi, după ce se despărțise de Bonifaciu, luat la o parte de domnul Catargiu, se duse, cît putu de discret, prin celelalte saloane, să-l descopere. Nu-l găsi. Nici nu îndrăzni să întrebe de el. Și de atunci încolo nu-l mai întîlni în lume.

Până într-o dimineață de la începutul primăverii următoare, cînd Constantina ieși să facă niște cumpărături și se opri lângă **Capsa**. în fața ei luceau geamurile pe care scria cu litere mari aurite *Magazinul Universal, Sucursală a magazinului Bon Marche de la Constantinopol*. în vitrină, cravate de mătase, mînuși de *prunelle*, de căprioară ori glasate, voaluri, un mînnunchi de bastoane de abanos, de trestie de bambus, de palisandru, piramide de gulere **tari**, panoplii de umbrele negre, cadrilate, albe, verzi ca apa sau galbene ca lămîia, șaluri de cașmir. Pe geamurile laterale sta scris cu litere mai mici:

Hrassoric, Ganteric, Parfumerie, Articles de Paris, Fantaisies, ('ristaux, Porcelaines etc.

Doamna Cozianu, cucoană în pardesiu de postav *gris-argent*, cu loca verde ca mărul în vârful buclilor ei de un blond mort, se uita la vitrină. Trecătorii se întorceau după silueta subțire, cu turnura proeminentă și cu mîna înmănușată verde, pe mînerul umbrelei lungi, **UN** dc mătase cenușie. Dar întrezăreau profilul oarecare, tenul oarecare, expresia posacă, somnolentă, și plecau mai departe renunțînd să **NO** oprească și să âncerce a-i susura la ureche propuneri galante. Ea nu hfljii de seamă nimic. Privea vitrina și se gîndea: „îmi trebuie vreo duzină de perechi de mînuși proaspete pentru sfîrșitul sezonului". Intră, primită îndată de negustorul indoit în două, freeîndu-și mîinile și /.tmbind cu supușenie.

— Bună ziua. îmi trebuie niște mînuși, spuse Constantina Cozianu fără să se uite la nimic: nici la mușterii, nici la cristalurile gravute și la oribilii marchizi, marchize și păstori înamorați din porțelan de Saxonia în culori de zgustătoare, de zaharicale; nici la cutiile din rafturi, nici la soba de fier care ardea într-un colț al prăvăliei. Căci, la auzul glasului ei, se întoarse s-o vadă un domn în redingotă neagră și joben negru. Era Ionaș Hagiopol. Rămase cu ochii la ea și cu un guler scrobît în mână. Constantina, mioapă, îl recunoscu după siluetă, nici ea nu știa după ce; făcu iute trei pași spre el și exclamă:

— Ionaș! Dumneatale ești? Ce faci, omule?

El își scoase jobenul și dădu să-i ia mîna înmănușată și să i-o sărute: dar rămăsese cu gulerul acela în mână. Se tulbură, lăsînd-o cu mîna întinsă, se întoarse și puse gulerul pe tejghea, apoi îi sărută mîna. O roșeață fierbinte, purpurie, îi colora obrajii de obicei măslinii ca ai mamei sale, armeanca frumoasă și bogată din Constantinopol. Constantina, posacă și fără vlagă cum era, se îmbujora pînă și ea. în prima clipă simți o bucurie intensă, nu-și dăduse seama pînă atunci cît dorise să-l vadă.

— Ce faci? întrebă ea, repetînd în neștire. Unde ai fost? De ce nu mai vii? De ce n-ai dat nici un semn de viață?

El tăcea, uitîndu-se la ea. încet-încet, roșeața îi pieri din obraji. Zămbi silit, dar nu răspunse.

— Ce ai făcut Ionaș? Unde erai?

— în București... adică am fost și pe la țară, am fost la vânătoare, mă-nțelegi, îngînă Ionaș Hagiopol. Ea îl privi atent și murmură:

— Nu înțeleg. Ce e cu tine?

El zîmbea stîmjenit. Constantina îi spuse:

— Așteaptă pînă-mi iau niște mănuși și pe urmă mă acompaniezi spre casă.

El păru speriat și îngăimă:

— Nu... Te rog să mă ierți, dar trebuie să fiu îndată într-un loc... nu poci întîrzia... Și o privea cu un fel de lăcomie, de însetare dure-roasă. Trebuie să plec îndată... în altă... în altă...

Și încheie în șoaptă gîuită:

— în altă direcțiune.

Dar nu se mișca din loc. Constantina rămase o clipă uimită, apoi bucuria se schimbă brusc într-o furie dureroasă și amară.

— Bine, zise ea. Adio, domnule.

Și ieși repede din magazin.

— Nu alegeți niște mănuși? întrebă dulceag vînzătorul repezindu-se după ea. Dar Constantina îi trîni ușa în nas și porni repede pe trotuarul Podului Mogoșoaiei. „De ce nu mor pe loc, acum, aici? De ce nu pot muri?” se gîndea ea sufocîndu-se. O birjă goală trecu pe lîngă dînsa; Constantina îi făcu semn cu mîna, se urcă, îi spuse adresa și se lăsă pe spate, fără putere. Era sigură că moare. Simțea că moare. Dar o apucă o criză de plîns, care o ușura.

La prînz, se arătă la masă cu ochii roșii, galbenă. Nu aveau musafiri. Bonifaciu, ca de obicei, mîncă în tăcere. Dar și ea tăcu, deși de obicei mai spunea cîte ceva, mai punea o întrebare căreia Bonifaciu îi răspundea laconic, glacial, sec. Astfel încît la desert, Bonifaciu îi azvîrli o privire cercetătoare și o întrebă:

— Ce e cu dumneata? Ai plîns?

— Am o migrenă. Nu mă simt bine, zise Constantina cu ochii în farfurie. Bonifaciu nu continuă: avea ședință la Cameră după-amiază.

După masă, se ridicară amîndoi deodată și se despărțiră în tăcere.. Constantina se duse în salonașul ei și se așeză într-un fotoliu în fața ferestrei. Afară era soare, copacii negri începeau să se înconjure de un abur subțire verzui. Ce era atît de trist în cerul acesta albastru, în după-amiaza însoțită? Din ce îi venea tristețea aceasta cumplită? Copacii erau prea uscățivi, frunza prea puțină, lumina în schimb dură și ne-

cruțătoare; în lumina asta, totul apărea sărăcăcios, urît: peste drum de i usa marc și arătoasă a ei, a Constantinei, erau niște căsuțe care-și întorceau calcanele fiecare celei din spate, cum își întorc maimuțele șezutul. „Toate astea - se gîndi Constantina, șezînd în fotoliu și uitîndu-se la strada pe care treceau precupeți olteni, cu cobilițele cu zarzavaturi - toate astea sînt mici, mărunte, josnice, rușinoase. E dez-kiistător.” Casele, oamenii care treceau îmbrăcați răpănos, femeile în liistc negre și cu cocul făcut la întîmplare, cu broboade în spate și pantofi scilciați, un geamgiu în zdrențe care striga discordant: „Geaa! muri! Geaa! muri!”, totul era fad, plicticos, dezgustător. Deodată Constantina sări de pe scaun, ca dintr-un arc. Nu știa de ce. Fusesse o Iresărire fizică a mușchilor.

- Ce singură sînt! zise ea tare, cu un glas care i se păru ciudat. Apoi, meditativ, mai încet: Sînt singură de tot.

Și începu a se plimba prin salonaș, pe un admirabil covor de Șirvan, luminos cu ape aurii. Ea nu-l vedea. Se plimba de sus în jos pe el și se gîndea mereu la aceleași lucruri: căsătoria ei, ce se întîmplase de munci, dispariția lui Ionaș, întîlnirea, și iarăși de la început, ca pe o spirală. Din cînd în cînd îi apăreau figurile părinților și fraților ei, pe care nu-i putea suferi, cu care nu se înțelesese niciodată; n-avea nicăieri și la nimeni ajutor, înțelegere, adăpost, refugiu. Ce era cu Ionaș? I)c ce se purtase așa? Și iarăși depăna mosorul, de la început, și-l isprăvea cu întrebarea chinuitoare: de ce făcuse Ionaș așa? Și se plimba mereu de sus în jos.

Se însera cînd, deodată, se opri. „Trebuie să vorbesc cu el. Trebuie să vină aici. Dacă refuză am să mă duc eu la el. Și am să i-o spun dinainte. Dacă refuză mă duc eu la el.” Se așeză la micul ei *secrétaire* lat, pîntecos și curbat pe toate părțile ca o scoică sau o bucată de chihlimbar, și începu să scrie. Dar înainte de a isprăvi, sosi feciorul care-i întinse pe tăvița lui de argint o scrisoare. Era de la Ionaș. Constantina rupse plicul și se duse la fereastră să citească. îi era frică de lumină. Nu știa de ce, n-ar fi vrut lumină. Ionaș scria:

„Draga mea Constantina, am suferit în aste cîteva ceasuri cît nu credeam că-mi este rezervat a suferi în vieța terestră. Amiciția ce-ți port e mai profundă decît am cutezat vreodată a-ți confessa; îți sunt amic cum e omul amic aerului și pămîntului fără de quare nu pote

trăi. Cum deci bre m-am lipsit de aerul vieții mele, de hrana pământescă și cerescă a dilelor mele? Ddr pentru tine, dragă amică, numai și numai pentru tine, pentru desăvârșirea fericirii tale conjugale. Bonifaciu, în felul său cam duru și neomenossu dar francu, m-a avertizat de pericolu: acella de a suscita commentarie neplăcute și perfide, de a macula fără intențiune ondrea unei persone care în ochii mei e mai presus de orice pre lume. Acesta ești tu pentru mine; nu cutez a pune pre hârtie cuvintele, de teamă să nu păcătuiesc prin slăbiciunea lor, față de inima mea, care numai ea știe, și tace, și va tăcea: îți sărut picidrele și pământul pre care-1 calci, și rămen al teu pre veci.

Ioan Hadjopolu

Transmite-i salutul meu soțului teu. Am tren spre Vienna astăzi stră, și în momentul când vei primi aceste rânduri, eu voi fi imbarcat. Pde că mai târziu să ne putem întâlni fere ca acesta să fie un pericolu pentru ondrea și fericirea ta. Atunci mă voi îndrce."

Constantina rămase o clipă înmărmurită. Apoi sună, să-i vie trăsură și să se repeadă la gară. Feciorului însă îi ceru să-i spuie ora plecării trenului spre Viena: trenul pleca la ora șapte și zece minute, cu legătura a doua zi în Roman spre Czemowitz, Lemberg, Viena, unde sosea a treia zi la cinci și douăzeci dimineată. Omul stătea în picioare, cu o cărțuie în mână, în penumbră. Murmură:

- Două sute nouăsprezece franci și treizeci și două de parale.
- Cîte ceasuri sînt acum? întrebă Constantina aproape în șoaptă.
- Șapte ceasuri, conîță.

— Bine. Du-te, suflă Constantina. Rămase singură în întunericul care se lăsa repede. În seara aceea Bonifaciu stătu în ședință la Cameră pînă tirziu de tot. Constantina nu mîncă și își incuie odaia de dormit. A doua zi, la prînz, Bonifaciu nu veni: avea un dejun cu amici politici în oraș; seara, stătu iarăși la Cameră: se dezbătea bugetul. Nu observă nici o schimbare în purtarea Constantinei. Nici nu-i dădea, de altfel, mare atenție. Constantina era o mașină de primit musafiri. Ar fi trebuit să fie o mașină de făcut bani; dar bătrînul Mavromihali nici pînă acum nu-i dăduse moșiile și nu părea că va muri curînd. Ar fi trebuit să-i facă și să-i crească copii, dar se dovedise stearpă; nu, Constantina nu era interesantă. Trebuia să se facă

pe cît se poate mai puțin băgată în seamă și să nu-l încurce în arzăloarea activitate politică în care-și risipea puterile și care mistuia fără să-i fi dat pînă acuma ceea ce voia el; îi dăduse destulă putere, ce-i drept; altuia i s-ar fi părut de ajuns, s-ar fi simțit indestulat, sătul, plin, și s-ar fi odihnit pe deputăție și pe speranța și așteptarea liniștită a unui portofoliu ministerial. Dar Bonifaciu Cozianu îl aștepta de cîteva ani deja, „mi se cuvine, sînt singurul om în adunarea asta de băicțoi bătrîni și trîndavi", exclama el veninos, în cercuri intime, și nu-l avea, nu-l avea!

Și tocmai acuma, în plină frămîntare politică, pe omul acesta pe fața căruia se adînceau goluri în obrajii deveniți uscați, osoși, se creștau cute subțiri și adînci și se așternea o culoare cenușie, nesănătoasă, se trezi să-l tulbure ștearsă și neînsemnata Constantina. Fără voia ei. În primăvara aceea începuse să bea și dintr-o dată deschisese poarta tărîmului fericit unde totul era frumos și ușor. Din cînd în cînd, o dădea afară de acolo greața fizică; dar în curînd se învăță să-și dozeze băutura, așa încît să se țină mereu într-o euforie măsurată, la limita beției depune cu urmări neplăcute imediate.

Într-o seară, Bonifaciu și cu ea se duseră la o serată în casa lui Arthur Lahovary; iar peste cîteva zile Bonifaciu, intrînd în incinta Camerei, drept, încordat, cu capul sus, ca întotdeauna, surprinse niște mutre înveselite la ivirea sa; păreau că știu ceva despre el și nu spun, ceva ce poate nici el nu știe. Era seară; becurile de gaz ardeau în sala mare și rece, îmbrăcată în lemn cafeniu. Capetele negre sau cărunte, bărboase sau mustăcioase, privirile agere și aprinse uneori de patima lăcomiei sau a urii, redingotele negre, jiletcile de mătase, gulerele tari, pe trupuri moi, albe, sleite de plăcerile trupesti, de înjosirile spiritului și de secătuirea nervilor - asta era lumea lui, cea mai primejdioasă menajerie din țară, locul unde se dobîndeau în toată țara respectul și frica pentru reprezentanții națiunii. Și se uitau pieziș la el, își fereau ochii de privirea lui, chicoteau cînd credeau că nu observă! Ce se întîmpla? Ce se întîmplase? Nici nu izbuti să urmărească atent dezbaterrea. Întorcîndu-se ca să privească în sală, simți iarăși că oamenii se uitau la el, că rideau, că se întorceau repede, silindu-se să pară calmi și indiferenți. „Ce, au inebunit? Pe primul care mai face pe caraghiosul cu mine, îl iau de piept", se gîndi Cozianu, fierbind. Dar, în sala plină de întuneric, în lumina galbenă a lămpilor de gaz

aerian, oamenii îmbrăcați în negru și cu fețe galbene îl priveau, vorbeau între ei, zîmbind. Bonifaciu se ridică și ieși. Pe culoar, îl întâlni pe un amic politic, Mănuță Zlățișteanu, și-l opri. Acesta, om cu voce de bariton și cu o barbă mare neagră care-i cobora pe plastronul alb, își împreună miinile pe burta-i mare și-l privi dezolat:

— Ce-ai de gînd să faci, nene? Cum s-a întimplat?

— Ce, domnule? Ce s-a întimplat? Nu știu nimic! exclamă Bonifaciu enervat la culme.

— Cum, nu știi, sau voiești a ignora dinadins? întrebă cu glasuri plăcut, melodic și înălțînd sprincenele, domnul Zlățișteanu.

— Ce să ignorez? pentru a ignora dinadins trebuie mai întii să cunosc!

— Stai, nu te întărită, frate. Dacă nu cunoști, de ce ești așa pornit? întrebă Zlățișteanu. Bonifaciu se uită urît la el și vorbi agresiv:

— Fiindcă simt că se petrece ceva fără ca să știu ce anume! Sau crezi că mă prefac?

— Stai, stai, că n-am crezut nimic... Ce temperament ai și dumneata... *une poudriere*, pre legea mea!

— Zlățiștene, îmi spui sau nu-mi spui? Căci altminteri am treabă! zise Bonifaciu, gata să plece.

— Stai, că-ți spun. Nu te minia, că n-ai de ce. E o prostie. Uite, ce să-ți mai spun, ia ziarul și citește! N-ai ce să-i faci: e vădit o greșeală a zețarului. Nu știu franțuzește, bieții tipografi.

Și scoase din buzunarul de la piept ultimul număr al ziarului distins al celor mai reacționare cercuri conservatoare care apărea de-a dreptul în franțuzește. Cu un deget gros, păros, domnul Zlățișteanu îi arătă cronica mondenă: „*La soiree que donnerent, dans leur hdtel particulier, à la Chaussée, M. et Mme Arthur Lahovary, fut une feerie de lumiere, de couleurs, de fraîche jeunesse, qui annonçait le miracle éternel bien qu'annuel du printemps. Renouveau des modes, des 616 gances, du charme des enchanteresses dont est si riche le beau monde bucarestois. Nous remarquâmes, entre autres, la jeune Mme Constantina Cosiano, ravissante et féérique apparition en mousseline aurore toute brodie de roses, bretelles en velours noir et dentelles, couronné de boutons de roses, avec des rubis roses en pendentifs et*

• *Un butoi de pulbere.*

collier de rubis de la même eau. Aimée pour son cocur gânéreux qui en fait la viceprésidente de la Société des Dames Roumaines, elle a emporté le cœur de chacun à cette soirée, par sa grâce et sa distinction; on a trouvé unanimement en elle, la digne compagne de l'homme de cœur et du grand Roumain qu'est M. Boniface Cosiano. Mme la princesse Ypsilanti, en satin bleu Nattier...”

Bonifaciu se opri aici. Era un dezastru și unul ireparabil. Zețarul scăpase de fiecare dată din cuvîntul francez *cœur*, diftongul *oe*. Efectul era de un ridicol meschin, idiot; nu te puteai împiedica să rizi, și ți-era rușine să rizi de o asemenea stupidă și indecentă potriveală.

— Nu e nimic; un moft, un marafet: și nici n-are rost să-i dai atenție, zise Zlățișteanu; incurcătura vine din stilul nefericitului de autor: adică, mai bine zis, din lipsa lui de stil; se vede că a scris-o în grabă; repetă *cœur* de trei ori într-o frază. Și poate că zețarul, mai știi? Se gîndea la el!

Și începu să ridă cu vocea-i dulce și gravă, dar foarte dezagreabil, căci se simțea reaua-voință și răutatea meschină față de cel amintit.

— Cine a scris-o? întrebă Bonifaciu care pînă atunci nu zisese nimic, ci se uita fix la ziar. Văd aici iscălit, Seymour. Cine e Seymour?

— Nu știi? Michel Ipsilanti. Dar el n-are nici o vină: nu-l poți trage la răspundere pentru o greșeală a zețarului!

— Da, spuse Bonifaciu cu un aer preocupat. Se uita în gol, absorbit. Deodată îi întinse mîna lui Zlățișteanu și spuse repede:

— La revedere, trebuie să plec; oricum, îți mulțumesc că m-ai avertizat. Lasă-mi mie ziarul ăsta

• Serata, pe care au dat-o în reședința lor particulară de la Șosea domnul și doamna Arthur Lahovary, a fost o feerie de lumină, de culori, de tinerețe proaspătă ce prevestea miracolul etern, deși anual, al primăverii. Era aici o primăvară a modei, a eleganței, a farmecului incântătoarelor doamne, atît de numeroase în lumea bună bucureșteană. Am remarcat, printre altele, pe tînăra doamnă Constantina Cozianu, fermecătoare și feerică apariție investmîntată în muselină azurie, încărcată de trandafiri, cu umeri de catifea neagră și dantelării, încoronată cu boboci de trandafir, purtînd un pandantiv de rubine roze și colier de rubine în aceeași nuanță. Iubită de toată lumea pentru inima sa generoasă căreia-i datorește vicepreședinția Societății Doamnelor Române, domnia sa a cucerit în acea seară inimile tuturor prin grație și distincție; în chip unanim a fost recunoscută în domnia-sa demna soție a omului de inimă și a marelui român care este domnul Bonifaciu Cozianu. Principesa Ipsilanti, în șaten albastru Nattier...

— Cum de nu, poftește, însă îți repet că n-ai ce urmări să dai în-
trezii chestiuni, zise Zlățișteanu.

Dar Bonifaciu nu mai stătea să-l asculte. Se întorsese în călcie și
pornise cu pași repezi, elastici, spre ieșire. Se urcă în trăsură, spu-
nându-i vizitiului:

— Mină.

— Mergem acasă, conașule? întrebă omul, scoțindu-și pălăria.

— Acasă! exclamă Bonifaciu iritat. Și se trînti pe pernele trăsurii.
Pe cînd roțile huruiau înăbușit, moale, pe pavaj iar arcurile îl zdrun-
cinau tot așa, catifelat, Bonifaciu se gîdea cu o iuțeală bolnăvicioa-
să: „N-am decît să-l ignorez, e adevărat; Ipsilanti n-are nici o vină; cu
un zețar nu mă pot apuca, nici nu mă cunoaște, poate nici n-a știut ce
face; și totuși, vor rîde toți: eu sînt le *grand c...* \ nevastă-mea are un
c... g6n6reux, pha! Ce o să mai ridă gogomanii, răuvoitorii, invidio-
șii! Vrei să te înalți spre culmile puterii, să fii ministru la patruzeci și
cinci de ani într-o vreme cînd guvernele sînt pline de tombatere - ai să
ajungi oare, în calitate de *grand c...*? La prima mea apariție în Came-
ră, azi, au rînjit. Miine, o să fie un hohot imens de rîs! Mai ales dacă
mă urc la tribună. Și ce-o să fie dacă iau cuvîntul în adunări elec-
torale, cu cetățenii, cu prostimea! Toată demnitatea mea, de care se
folosește atît de bine nenea Ienache în județ, cade în fața acestui cu-
vînt de trei litere. Nu pot suporta. Imbecila de Constantina o să apară
în saloane și cucoanele o să ridă pe după evantaiuri: vine la *dame au
coeur g6n6reux*! S-a și cam îngrășat în șolduri, nenorocita! Aș
pălmui-o! Aș strînge-o de gît!”

îi venea o slăbiciune, îl treceau sudori de furie; se lăsă cu capul pe
spate, pe speteaza trăsurii, scrișnind din dinți, cu ochii închiși. Nu
știu cît a stat așa. Nu știu nici ce s-a gîndit toată vremea asta. Dar în
clipa cînd simți că trăsura încetinește, tresări ca ars. Vizitiul, care tră-
gea de hățuri ca să oprească în fața porții pînă vine feciorul din antreu
să deschidă, se trezi că stăpînu-său îl strigă. Se aplecă și se uită: bo-
ierul scosese capul pe fereastra cupeului, îl fulgera cu o privire cum-
plită și-i spunea cu glasul tulburat de minie:

— în oraș! în oraș!

· Marele c...

· c... generos

· Doamna cu inima generoasă.

Domnul Mihail Ipsilanti era un bărbat de vreo patruzeci și opt de
ani, cu burtă, cu șolduri, cu șezut, toate plinuțe mai mult decît grase.
Mergea moale, îndoind genunchii, și fără să depărteze tare picioarele;
avea o **față** ovală, cu obraji plini și bărbia grasă; brun de altminteri,
cu pielea albă, ochii dulci, umezi, catifelați, și mustața moale, cas-
tanie. Deși la vîrsta aceasta, purta adeseori jiletci roșii sau galbene,
de mătase, cu flori, vestoane de catifea moi, *à l'artiste*, larg răsfrînte
asupra unui gît rotund și grăsuț, cu pielea fină. Nici un fir alb în părul
cănit cu grijă; unghiile lustruite și tăiate cu vîrf, mîinile albe, grase,
mari, frumoase, cu care făcea prin aer gesturi moi, distinse, de
sculptor sau mai degrabă de om care vrea să pară artist; vocea de
tenor, și cu cele mai blînde modulații. Acest amestec ciudat de domn
matur și mergînd spre anii bătrîneții, cu candidă fecioară, trona la
Capsa în mijlocul unui cerc de bărbați, mai ales tineri, care îi imitau
adeseori eleganța oarecum extravagantă, și uneori alte apucături mai
puțin publice. Cucoanele îl chemau pretutindeni, ca să-l consulte
pentru mobilarea unui salon sau chiar a unui budoar, ca să-l audă cum
prețuiește ultimele poezii ale domnului Leconte de Lisle și ale dom-
nului Coppee, tablourile atît de înălțătoare ale lui Detaille, cărora el
le prefera, în ce privește peisajele, pe Corot, și dacă *Renee Mauperin*
este într-adevăr un mare roman. Persoanele întoarse recent de la Paris
îi aduceau scrisori de la doamna de Guermantes și de la principesa
Matilda, de la contesa de Fiesque și de la domnul Turgheniev; într-un
cuvînt Michel Ipsilanti era regele modei, *la fleur des pois*, chintesența
eleganței bucureștene, arbitrul rafinamentului și oracolul tineretului.
Ședea la **Capsa** pe bancheta roșie și spunea, ridicînd mîna încărcată
cu inele:

— Bineînțeles, dragă: nu era intențiunea mea; e sub demnitatea
mea o vorbă de duh atît de mizeră; dar trebuie să recunoaștem că ze-
țarul a nimerit bine - drept în, ca să spun ca el, inimă!

Risete în jurul mesei; tinereii se lăsau pe speteaza scaunelor, picior
peste picior, cu capul sus, cu țigareta în gură, cu monoculul sub sprin-
ceană, tunși unii *à la bretonne*, ca să-și dea un aer și mai juvenil, ca
muzicianul Debussy în portretul făcut de Marcel Baschet.

— E adevărat - spuse unul din ei - că madam Cozianu are o tur-
nură mai mult decît promițătoare.

— Venera însăși, *mon cher enfant*'> spuse Michel Ipsilanti; Venera însăși - știu: *Kallipygos*; ca să nu vă mai spun de tinerii adevți pe care-i poți vedea pe vasele atice și care au musculatura acelor părți nobile (și adăugă, surprinzându-se că vorbește de ceva legat de rana sa tainică, ca un animal care-și acoperă urmele) ca și coapsele, de altfel, bineînțeles, ca și coapsele, desigur; am și eu un vas atic ce reprezintă cursa unor bărbați bărboși, cu, de asemenea, *d'enormes gigots et des fesses a l'avenant**: vă puteți ușor convinge, când veniți pe la mine să vă dau o ceașcă de ceai...

În clipa aceasta se opri. Bonifaciu Cozianu, în pardesiu negru, cu pălăria în mîna înmănușată alb, cu aerul îmbătrînit, dur și obosit, venea printre mese, drept spre el. Se opri în fața lui. Tinerii amuțiră și se întoarseră pe jumătate spre noul venit.

— Domnule Ipsilanti - spuse Bonifaciu pe un ton net, tăios, fără să ridice vocea - ai publicat în foaia asta o mirșăvie pentru care îți cer să-mi dai socoteală.

Michel Ipsilanti se ridică. Se făcuse mai palid decît era de obicei. Îl văzuse venind. Îi întîlnise privirea pală, sticloasă. Și amețeala plăcută de după o masă udată cu Chambertin și la urmă cu șampanie, se amestecase deodată cu un simțămînt ciudat, pe care nu-l mai avusese niciodată. „Ce vrea ăsta? Ce vine să facă?” Trebuia împiedicat, trebuia să-i explice, era doar o absurditate, n-avea nici un sens! Cu o grabă nervoasă, zîmbind silit, tremurător, Michel Ipsilanti făcu doi-trei pași, ieșind dindărătul mesei. Mergea greoi. Toată lumea știa că e șchiop din naștere. Și Bonifaciu știa; se întîlniseră de multe zeci de ori în saloanele bucureștene și se cunoșteau de douăzeci de ani.

— Monșer - spuse repede Michel Ipsilanti - monșer, e o eroare, voi corecta, voi publica orice vrei dumneata, sigur că e dezolant, sînt profund nefericit că a putut să se întîmple, îți închipui că n-am vrut...

— Vrei să revii asupra mirșăviei? N-a fost de ajuns? exclamă Bonifaciu pe un ton ironic, rece, ostil, ceva mai tare decît pînă atunci, și tăindu-i vorba.

* Scumpul meu copil.

* Pulpe groase și buci asemenea.

— Dar nu vreau nimic! Vreau ce vrei dumneata! Primește scuzele mele! exclamă Michel Ipsilanti, ridicînd fără să vrea vocea care-i deveni ascuțită, de falset, isterică.

— Nu accept scuzele dumitale! spuse Bonifaciu cu glas mai scăzut, dar extrem de ferm. Cellalt însă vorbi mai departe, și mai strident:

— Dar ce să fac? Spune-mi și mie, ce să fac, dacă nici n-am știut, un zețar a fost vinovatul, va fi dat afară, ce să fac, *si j'ai le malheur* de

— *Monsieur, il est des malheurs qu'il ne faut pas avoir!* îi spuse rece Cozianu. Cellalt crezu că primejdia a trecut și zîmbi încurcat, încercînd să împace lucrurile:

— Te rog, acceptă, îți cer scuze, hai, Fii generos și dă-mi mîna...

Și-i întinse mîna. Bonifaciu se uită la mîna, apoi la Michel Ipsilanti. Se făcu alb la față și-i trase o palmă din răsputeri cu mîna înmănușată. Palma plesni înăbușit din pricina mînușii. Michel Ipsilanti se clătină, cu ochii măriți de spaimă, și puse mîna cu virfurile degetelor pe obraz, acolo unde năvălea acuma singele pe urma loviturii. Obrazul i se înroși, urechea i se făcu purpurie, ochii i se umplură de lacrimi. Bonifaciu se uita la el. Apoi, brusc, se întoarse și ieși, mergînd ferm și repede printre mese. Peste două minute, Michel Ipsilanti, înconjurat și urmat de tinerii săi amici, trecu și el spre vestiar, printre mesele la care bărbați și femei îl priveau cu o lăcomie întunecată, nervoasă, plină de cruzime, și înghițeau cu ochii fața galbenă cu un obraz nefiresc de roșu. Omul cu veston de catifea, pantofi de lac, vestă albă cu floricele negre, gulerul larg, artist, și mersul frînt într-o parte pe piciorul mai scurt, ieși pe ușă și tinerii prea eleganți îl urmară. Tăcerea din restaurant izbucni brusc într-un murmur înăbușit; domni se ridicau de la mese să întrebe pe chelneri și pe *maître d'hotel* ce se întîmplea.

În aceeași scară, doi din tinerii amici ai lui Michel Ipsilanti veniră acasă la Bonifaciu, care le prezentă pe amicii săi, domnul Zlățișteanu, deputat conservator, și căpitanul Vorvoreanu, soțul unei nepoate a lui Bonifaciu, fiica Davidei, Elena; era un ofițer bățos, focos, muscăcios, tuciuriu și foarte obraznic. Bonifaciu se retrase în cabinetul

* Dacă rai s-a întîmplat nenorocirea să...

* Domnule, sînt nenorociri care nu trebuii.* să îi se împlin!

său de lucru, unde își făcu singur un ceai la samovar. Peste un sfert de oră, ceilalți doi intrară.

— S-a făcut, neică, zise Zlățișteanu cu plăcută gravitate în glasul muzical. Cu spada, miine dimineată la șapte ceasuri. Mă întreb de ce o fi ales spada, schiopul? De bună seamă trage prost cu pistolul, și contează pe o rană ușoară la mină sau la braț, ceea ce o să se și întâmple, și iată că totul se va sfârși cu bine.

— Bine, îți mulțumesc din toată inima, zise Bonifaciu zîmbind prietenos (singura data cînd îl văzuse Zlățișteanu zîmbind prietenos în douăzeci de ani și mai bine de cînd îl cunoștea) și suîgîndu-i mina. îl bătu pe umăr și pe căpitan.

— Mulțumesc, monșer. în alte împrejurări, v-aș ruga să stați să bem un pahar de vin împreună, dar acuma vă rog să...

— Bineînțeles, te lăsăm, odihnește-te, miine trebuie să fii odihnit, exclamă grăbit Zlățișteanu și începu să-l împingă pe căpitan spre ușă.

Dar Bonifaciu nu se odihni în noaptea aceea. Fumă țigări, gîndindu-sc la ce făcuse pînă atunci: „De acuma înainte, dacă scap cu viață, nu mai rabd! Vor face ce vreau eu! Tot ce vreau eu, și întocmai! Iar dacă nu se supun, pe care nu face ce vreau eu, îl zdrobesc! îl zdrobesc! La nevoie, îlucid!”

Apoi, mai rece, se gîndi: „Nu mă pot apuca de dueluri. Un mort ajunge, de altfel, ca să se ferească și viii. Și un ministeriu trîntit ajunge, ca să-mi știe de frică toți!”

Stătu o clipă: „Dar dacă nu-l omor? Ba da, o să-l omor. Dar dacă mă rănește el?”

încă o clipă. Rise singur. „E schiop, nenorocitul. O să-l omor.”

Spre dimineașă făcu un duș rece, apoi își făcu iar ceai, și anume negru de tot; bău una după alta vreo patru-cinci cești din esența aceea concentrată și-și așteptă martorii. Cînd sosiră ei, era treaz, cu mușchii gata să tresară; simțea că ar fi putut sări peste un gard înalt, sau s-ar fi putut cățăra într-un copac, mai ușor decît pe vremea cînd era copil, cu patruzeci de ani în urmă, și îi zvîcneau o leacă umerii și mîinile.

Aceeași noapte. Michel Ipsilanti o petrecu altfel, cu totul altfel. Tot acasă. Dar nu într-o casă cu covoare admirabile orientale și cu mobile false, în stilul, dar nu din epoca domniei lui Henric al II-lea, a lui Ludovic al XIII-lea și al XIV-lea, cu lambriuri de tapiserie modernă și tavanul pictat cu cer azuriu, nori și nimfe; nu, casa lui era un

pavilion mic în curtea cu castani, imensă și liniștită, a casei șefului familiei, vărul-său Matei Ipsilanti. în acest pavilion, artistul cu veston dc catifea adunase mătăsuri brodate turcești, tăvi de argint persane, covoare de rugăciune arabe și Ghiordezuri cu focul liliachiu rarissime, un mic tablou flamand din veacul al XVI-lea reprezentînd o scenă biblică enigmatică, pe care nimeni n-o identificase, și cite un scrin mic și vechi, sau o masă de joc de pe care un secol și jumătate începeau să cojească marchetăria, sau o consolă de lemn aurită susținută de *putti* grăsuți ale căror forme durdulii destăinuiau senzualitatea sculptorului dar și-a amatorului; în această îngrămădeală caldă de țesături prețioase și mobile scumpe pe care risipise porțelanuri rare, Michel Ipsilanti se lîrămintă, transpirat și galben, în mijlocul prietenilor săi.

— Trebuie să i se explice! Trebuie să se ducă cineva la el, să-i spuie! E absurd, e oribil, ca un om să moară pentru așa ceva! Explicați-i că e nebun, e dement, oameni buni! Sintem oameni, sau fiare? Ce, o să ne asasinăm așa? Nu există poliție, legi, nimic?

— Vrei să te dezonorezi, Michel? N-o să mai poți ieși pe stradă, îi spuneau amicii, mîhniți, dar care vedeau bine că după ce Bonifaciu Cozianu îl pălmuisese, nu era altă ieșire. Michel Ipsilanti zăcea într-un fotoliu, agitat, cu ochii ieșiți din cap de surescitare.

— Dați-mi să beau ceva! Sună tu, puiule. Dar nu pot să mă bat, gîndiți-vă, nu e de vîrsta mea! Sînt un om bătrîn!

— Ei, asta-i: n-ai un fir de păr alb!

— Dar sînt...

Voi să spuie „sînt infirm”, dar nu putu. Era prea cochet, nu-și putea mărturisi defectul. îi aduseră să bea coniac. Asta-l mai înveseli, dar nu-i scăzu agitația. Se ridică și se duse într-o cameră alăturată. Peste un sfert de ceas amicii se priviră. Unul spuse:

— Puiule, du-te tu să vezi ce face.

Puiul se duse și-l găsi în genunchi în fața unei icoane, rugîndu-se cu lacrimi care-i curgeau pe obraji. îl ajută să se ridice din genunchi și Michel Ipsilanti șopti:

— Lasă-mă; vreau să scriu ceva și viu îndată.

își scrisese testamentul și veni după aceea să bea cu tinerii; așa trecu noaptea. Dimineata, cu felinarele încă aprinse, căci aerul era cenușiu

• Statuete înfățișînd copii mici sau Amorași.

și lumina puțină, trăsura lui Michel Ipsilanti ieși din curte și porni spre capul Podului, iar de acolo spre zăvoaiele de sălcii de la Herăstrău și Bordei. Băuse zdravăn. Nu știa cum aveau să se îndeplinească lucrurile, dar simțea că la urmă totul se va putea aranja. Se uita pe fereastra trăsorii la cerul cenușiu, spălăcit, care se luminase într-o parte cu fire de aur și aramă ca într-un tablou de Rosa Bonheur; da, erau și sălciile astea verzi, cu frunzele umede parcă, și aerul umed și proaspăt. îi era frig; se infolia mai bine în pardesiu.

Trăsura se opri, vizitiul sări jos și deschise ușa. Michel Ipsilanti coborî mașinal. Apoi se uită împrejur. O trăsură oprită, trei bărbați în negru, un petec de pășune. Pe sub sălcii umbrau încet, păsând, cu capul în pământ, niște vaci. îl recunosc, printre cei trei, pe Bonifaciu Cozianu. Simți că-i vine greață, că i se înmoaie picioarele. Ceru, cu glas gutuit:

— Dă-mi să beau ceva, că mi-e rău.

Înghiți din flaconul de buzunar al unuia din amici, care-l ținea în vremea asta să nu cadă. Cellalt stătea de vorbă cu bărbosul și cu ofițerul, martorii lui Cozianu. Bonifaciu își aruncase pălăria pe jos și își scotea redingota. O aruncă și pe aceasta tot pe jos și începu să-și descheie vesta. „De ce nu se uită la mine? se întrebă Michel Ipsilanti. De ce eu mă uit la el și el nu se uită la mine?”

— Trebuie să rămii în cămașă, îi spunea cineva. Începu să se dezbrace mașinal. Simți frigul, dar pe dinăuntru îi era cald. Bărbosul veni cu două spade într-o cîrpă neagră. Michel Ipsilanti alegea una. „*Comme c'est curicux*” - își zise el afectat și alintat, dar în gând - „*c'est comme un jeu d'enfants*.” îi spuneau - el nu știa bine cine, nu înțelegea prea bine, dar se supunea, docil, mașinal.

— Vino încoace. Stai aici. Așa. Alt glas (domnul cu barbă, splendidă voce, da, îl știe, e Mănuță Zlătișteanu).

— Domnilor, începeți la comanda mea, și la comanda „Stai”, vă dați îndărăt cu un pas. Atențiune. *En garde. Aliezi!*

Și se dădu îndărăt un pas. Michel Ipsilanti nu-l asculta. Se uita la Bonifaciu Cozianu, care, în fața sa, fără guler și cravată, cu cămașa descheiată pe piept, în pantaloni negri și pantofi de seară, ușori de

¹ Ce curios!

² E ca un joc de copii.

³ în gardă. începeți!

tot, de lac, se uita la pieptul lui, al lui Michel, și întindea spada subțire și lucioasă spre stomacul lui Michel. „Cît a îmbătrînit! Pare trist, rău, dur, amar... E nefericit. Săracul de el”, se gîndea fără să vrea Michel Ipsilanti, urmînd cu virful spadei contra de cvartă pe care-o făcea Bonifaciu. Deodată Michel se trezi cu o lovitură atît de puternică pe spada lui, că fu cît pe ce s-o scape din mină; lama sări la o parte, și în golul rămas, Bonifaciu se fanda adînc. Michel trase cu desperare spada îndărăt în cvartă și pară: *tac, tac* - răsuna sec și tare cele două bucăți de metal. Și în clipa aceea, cînd Bonifaciu sări îndărăt și căzu iar în gardă, Michel se întrebă iar: „De ce nu se uită în ochii mei? Ce are cu mine omul ăsta? îmbătrînește, e cîrunt; ce vrea? Vrea să mă omoare și gîndul acesta țîpă în el, ca o femeie în chinurile facerii. De ce? Ce are cu mine? Ce i-am făcut? De ce să mă omoare? El nu e om ca și mine? Nu sîntem oameni vii, cu viață în noi? Cum s-o omorîm? Ce este el? Ce vrea? Ce e în el?” Toate gîndurile astea trecuă ca fulgerul, amestecate însă și neclare, prin mintea lui Michel Ipsilanti, pe cînd para cît putea de repede loviturile la corp ale lui Bonifaciu. Sudoare rece îi răbufni deodată din toți porii. Se retrăgea pas cu pas în fața acestui om subțire și cîrunt, care uitîndu-se cu o atenție concentrată la spada lui Michel și la stomacul acestuia, cam mare, se azvîrjea brusc cu virful spadei înainte, spre stomacul acela proeminent, neapărat decît de o cămașă de olandă, udă de sudoare. Bonifaciu era serios, o leacă încruntat, cu buzele strînse, cam galben, cu ochii pătrunzători fixați pe trupul lui Michel Ipsilanti. Acesta știa acuma, cutremurat brusc de deznădejde, că Bonifaciu vrea să-l omoare. îi venea să fugă, dar îi era frică să nu fie împuns în coastă chiar în clipa cînd s-ar întoarce. Totuși, trebuia să se retragă, să fugă...

Și dădea mereu îndărăt. Alunecă, șovăi pe picioarele-i neegale, gata să cadă. Atunci simți că Bonifaciu vine cu sabia sub a lui, în secundă, simți o împunsătură de ac în dreapta sub coaste și în aceeași clipă o izbitură de parcă i-ar fi repezit cineva un baston țeapăn și tare acolo sub coastă. Scoase un țîpăt ușurel, de mirare, cu o voce pițigăiată de tenor, și văzu cu uimire două treimi din spada lui Bonifaciu ieșindu-i lui, Michel, din cămașă, apoi mai mult: ce ieșea acum era roșu aprins, vopsit cu sînge proaspăt. I se făcu greață, se înmuie de tot și căzu în șezut, pe iarbă.

Peste un minut, Bonifaciu, galben, își aprindea cu degete tremurînde o țigară. La zece pași de el, Michel Ipsilanti zvicnea din picioare, culcat pe iarbă și se întindea cu pumnii strînși, ca un om somnoros. Ceilalți se adunaseră împrejurul lui:

— Moare, domnule! Nu-l putem căra! strigă cineva.

— Ce faci, frate? Ia-l pe dedesubt, nu așa! De sub umeri! strigă altul, surescitat.

Bonifaciu își adună de pe jos redingota, vesta, cravata, gulerul, pălăria și se duse să se îmbrace în trăsură. Nu simțea nimic. Se mira că nu simte nimic. „Asta a fost tot?” îi venea să spuie.

Seara, cînd intră în ședința de la Cameră, îl primi o tăcere mormîntală, dar nici un zimbet. Se uitau la el cu curiozitatea lacomă și sumbră a animalului uman în fața limitelor omenescului. El, împietrit, se duse la locul său obișnuit și se așeză. Locurile din dreapta și din stînga rămaseră neocupate.

Iar tîrziu, noaptea, cînd se întoarse acasă, Constantina îl aștepta, așezată la o masă în antreu, lîngă o lampă aprinsă. Cînd intră el, se ridică și-l așteptă să se apropie.

— Ce-ai făcut? șopti ea. Era gâlbejită, cu ochii umflați și roșii, tulburi, cu buzele albe. Ce-ai făcut?

Bonifaciu nu răspunse. Ea ridică mîinile, dar nu știa ce să facă cu ele.

— De ce? Mi-ai gonit singurul prieten... și l-ai omorît pe nenorocitul ăla... de ce? gemu ea, cu glas spart. Și izbucni, suflîndu-i în nas miros de coniac: De ce? Că nu mă iubești! Nici măcar nu mă iubești!

El făcu un pas, să treacă pe lîngă ea, și-i spuse peste umăr, tăios, șfichiuitor:

— Nu fiindcă te iubesc pe dumneata fac ce fac, ci fiindcă mă iubesc pe mine!

Și trecu mai departe, spre odaia lui.

VII

Satisfacția de-a fi ministru îi veni lui Bonifaciu Cozianu prea tîrziu ca să-i mai dea o bucurie deplină. „Mi se datora. Bine că s-au trezit”, se gîdea el cu o trufie posomorită în trăsura care-l ducea la palat, într-o zi rece și ploioasă de început de primă-

vară, în 1888. Pe cînd cobora din trăsură, urca treptele peronului, intra sub marchiză, în sala de gardă, urca treptele spre prima anticameră, întâlnea colegi membri ai noului guvern, strîngea mîini întinse și schimba salutări cu cei sosiți mai înainte, atîta era în mintea lui: satisfacție morocănoasă și trufie gata-gata să izbucnească în nemulțumire, „în definitiv, sînt prim-ministru? Nu sînt. Sînt unul din atîția oameni care sînt sau au fost miniștri. Nu e mare lucru”, se gîdea el, privindu-și colegii din care pe vreo doi îi disprețuia pentru lipsă de caracter și pe alții, mai numeroși, pentru prostie.

În sfîrșit, sosi și primul-ministru, bătrîn, înalt și demn, care-și purta arătos și în evidență obîrșia din împărații bizantini și principii ai Valahiei. În urma lui, se înșirară în salonul de alături, în fața unor tablouri care înfățișau *Logodna Sfintei Fecioare*, un *Nobil spaniol* de Greco, în haină neagră cu guler rotund ca un talger, și pe *Estera primînd supunerea lui Haman*, de Rembrandt. Erau culori strălucitoare, vibrante, gesturi de o nespusă și aproape supraomenească noblete, sau de o adînc omenească cruzime melancolică, în femeia îmbrăcată într-o mantie de aur, care-l disprețuiește pe marele funcționar în haină de un roșu violet, stins și somptuos. În fața acestor imagini, aștepta șirul de domni burtoși în fracuri negre cu decorațiile la gît și pe piept, unii cu cordoanele de *moire* albastră sau roșie sau verde peste veste, și toți cu capete mustăcioase sau bărboase, cu fâlci masive, cu guși grele, cu ochii stinși de vîrstă, mîncare multă și tensiune nervoasă. Numai unul sau doi aveau viață în ei, încă nu erau satisfăcuți, sătui, dar și pe ei îi cioplise aspru și grosolan lăcomia de putere, avere și plăceri. Bonifaciu Cozianu, om cîrunt, era cel mai tînăr dintre ei. Se plictisea, posac.

Intră în salon regele, în uniformă albastră de general de divizie, cu pantaloni lungi și lampasuri roșii. Era măruntel, subțire, cu părul și barba mare și cu fața netedă a omului care n-are patimi și nici nu gîndește mult; îi întinse mîna primului-ministru și falnicul bătrîn coborîtor din împărații bizantini și voievozii Țării Romînești se înclină și i-o sărută.

„Trebuie să fii boier mare ca să fii în halul ăsta de slugă, se gîndi Bonifaciu, disprețuitor. Mama ta de lichea **bătrîna**.” Știa de obiceiul ăsta al primului-ministru, dar nu asistasese niciodată la «eenă. **Se uită cu ostilitate la micul boier neamț** ”intr-o familie mult m> recentă **decît I**

Cantacuzinilor sau a Brincovenilor, care-i privea pe toți cu o calmă și demnă răceală, pe cînd primul-ministru spunea cîteva cuvinte și-i prezenta. Regele începu să le dea mîna. Ei se înclinau adînc, parcă gata să urmeze exemplul primului-ministru. Bonifaciu era al patrulea. Se înclină mai puțin decît ceilalți și întinse mîna. Fu cît pe ce să tresară, dîndu-și seama că regele îi întinse numai două degete. Era prea tîrziu: luat prin surprindere, i le strînsese, și regele trecuse mai departe.

Tot restul ceremoniei nu mai însemna nimic pentru Bonifaciu. înjura în gînd, fierbînd de furie. „Dumnezeii tăi de neamț obraznic! Nu-mi întinde mîna de loc! Ce-mi trebuiesc mie degetele tale? Fii politicoș, ori te bag în mă-ta!” îi spunea Bonifaciu în gînd regelui. Dar gura îi era mută. Ce-i drept, răspunse prin da și nu la două întrebări ale regelui, dar nu făcu nimic ca să-și arate demnitatea întreagă, neînfîrîntă de obrăznicia monarhului. Plecă mut, urlînd de furie în sinea sa. „Așa le fac eu administratorilor mei de la moșii - dar între dumneata și mine nu sînt relațiile astea!”

Și totuși, erau. Știa foarte bine că nici nu are cu cine să discute această atitudine a lui, că nu-l va înțelege nimeni: era doar limpede pentru oricine, afară de el, că regele e stăpînul și că fiecare în fața lui se face mic, se frînge de șale și pupă mîna sau biuguie, prostit de respect și umilință.

Bonifaciu petrecu cîteva zile frămîntîndu-se cu ideea de-a-și da demisia și a se retrage din viața publică. Șezînd pe banca miniștrilor la Cameră, sau în trăsura care-l ducea la minister, sau la cabinetul lui ministerial, se gîndea cu ciudă amară și desperată cîți stăpîni are: pe Ienache Balaban, pe rege, pe negustorașii și moșierii provinciali, pe bătrîinii boieri mari din comitetul partidului conservator, care la rîndul lor se umileau în fața neamțului - zece stăpîni, o sută de stăpîni, o mie de stăpîni pe care-i disprețuia și-i detesta, dar căroră trebuia să le zîmbească, în fața căroră trebuia să facă sluj, să se încovoiaie. „Des-tul! N-am nevoie! Nu mai vreau! Gata! gemea el, scrișnind de ciudă și de turbare, așezat la un mare birou de Boulle. Asta mi-a trebuit? Asta am ambiționat? Poftim: sînt servit. Ce-am căutat, am găsit. Halal! Halal de mine!”

Nu: avea să-i facă neamțului una, la prima audiență; o să-i întindă tot două degete! N-o să știe decît ei doi, și neamțul o să-și bage mințile în cap!

Dar audiența nu veni curînd. în schimb, izbucniră în primele zile ale lui aprilie răscoale țărănești în județele din jurul Bucureștilor, și în vremea aceasta avu Bonifaciu unele satisfacții mai mărunte, care nu puteau compensa marea și mistuitoarea lui nemulțumire.

Astfel, într-o zi, sosi la minister și trecu repede prin anticameră. Deputați corpolenți, gazetari care afectau gulerul *a l'artiste*, pălăria rotundă și lavaliera, ofițeri încorsetați, mustăcioși și plini de eghileți și brandenburguri, cucoane în primele mantouri de primăvară, cu primele pălării cu flori și cu pene și care părăsiseră manșonul și *boa* pentru mînușile glasate și umbrelă, așteptau, cucoanele și parlamen-tarii bătrîni șezînd în fotoliile de piele cafenie, iar ceilalți în picioare la ferestre sau după perdele, stînd de vorbă cu glas scăzut, cu ochii la trăsurile ce treceau pe stradă, în șir, cu acoperișurile ude. Bonifaciu trecu printre ei cu pașii săi repezi și elastici, salutînd scurt în dreapta și în stînga persoanele cunoscute. Cu coada ochiului îl zări pe Walter Apostolescu, se întoarse și-l salută cu o cordialitate de suprafață; observă cu satisfacție paloarea și aerul întunecat și îngrijorat al lui Walter. O dată intrat în cabinet, se așeză la marele birou negru împo-dobit cu aramă, argint și sidef, lîngă statueta care înfățișa o Victorie cu trompeta în mînă. Afară era urît și ploua, se aprindeau primele becuri de gaz. Șeful de cabinet era tînărul Alexandru Lascari, fiul cel mai mare al Davidei, care la douăzeci și cinci de ani avea o gravitate și o mohoreală cu totul nepotrivite la vîrsta lui, dar Bonifaciu îl luase șef de cabinet fiindcă-i era nepot. Junele Lascari, în veston negru și pantalon de culoarea oului de rață, cu gulerul răsfrînt care începea să fie la modă ca și cravata îngustă, cu două capete libere ce cădeau pe piepții cămășii, se apropie și-i puse lui Bonifaciu pe birou o listă. .

— Ia să vedem, zise Bonifaciu, și începu să murmure numele solicitanților.

— Doamna general Ascherliu, zise el. A aghiotantului prințului de coroană?

— Da - spuse tinărul Lascari - vrea să vă vorbească în legătură cu niște proprietăți pe care le are în Vlașca.

— Spune-i să poftească.

Doamna Ascherliu intră, fișind din rochie, și-i întinse lui Bonifaciu o mână înmănușată pînă la cot. Era o femeie de aproape treizeci de ani, trandafirie, blondă, cu ochii căprii, cu gura frumoasă, mai ales cînd rîdea: făcea gropițe în obraji chiar și cînd vorbea. Era în rochie de un albastru pal bătînd în cenușiu, cu un mantou albastru închis și pălărie albă, mănuși albe, umbrelă albastră; rîdea, privind cu agerime pe șeful de cabinet care închidea ușa, apoi pe Bonifaciu, drept în ochi, prea direct, prea fix. Bonifaciu înțelese îndată despre ce e vorba. „Poftește - se gîndi el - nu mă împotrivesc.”

— Sînt tare îngrijorată - excelență, spunea madam Ascherliu, privind-l mereu foarte adînc, drept în ochi - moșile noastre de la Lespezi și de la Ziliștea sînt amenințate de răscoale; vă închipuiți ce pierdere ar fi să ne devasteze...

— Nu vă temeți de nimic, conită; voi avea grijă.

— Vei avea grijă ca de toată lumea, spuse ea zîmbind. El zîmbi de asemenea:

— Incomparabil mai mult decît de toată lumea. Doamna Ascherliu nu e toată lumea.

— Ești foarte amabil, dar nu te cred.

— Dacă începeți de pe acum, cum o să mă credeți mai tîrziu, cînd o să vă vorbesc de cine știe ce lucruri și mai importante... admițînd că mă veți accepta nu numai ca apărător al ordinii publice și al proprietăților dumneavoastră, ci și ca... dacă-mi permiteți, admirator.

Vorbea foarte serios, aproape rece, dar cu licărire în ochi pentru care, pe vremuri, Cleopatra, cumnată-sa, îi spunea: „Ah, ce parșiv ești!”

— Sînteți ironic, domnule Cozianu, rîse madam Ascherliu. Rîdeți de o biată femeie care are nevoie de ajutor!

— Nu, doamnă. Nu rid de loc - spuse Cozianu, zîmbind - fac un tîrg. De ce am puterea, dacă nu ca să abuzez de ea? Nu vă ofer sprijinul meu decît plătit!

Surîsul lui rece, mai mult din ochii care-i luceau în cap, o făcu pe doamna Ascherliu să înțeleagă prea mult.

— Cum plătit? Ce-aș putea eu oferi în schimb? zise ea rîzînd nervos, tulburată și destul de stînjinită de ceea ce i se părea brutalitate grosolană la Bonifaciu. Se juca cu micul ceasornic de aur bătut în briliante pe care-l purta de un lanț atîrnat de git, ca pe un medalion. Bonifaciu se înclină galant, privind-o mereu fix și cu un aer absorbit, cucerit și murmură, serios:

— Vă cer să-mi oferiți în schimb o ceașcă de ceai... sau primul dans la primul bal unde-o să ne întîlnim. La alegere. Altfel, nu trimit trupe la Lespezi, nici la Ziliștea.

Doamna Ascherliu izbucni în ris:

— Ești șarmant, domnule Cozianu. Vei avea ceașca de ceai, și dansul; și (spuse asta mai grav, privindu-l cu o dulce și copilărească seriozitate naivă, pe care și-o studiasse în oglindă) chiar și prietenia mea. Îți mulțumesc... și sper că te voi vedea pe la mine; miercurea sînt întotdeauna acasă pentru prieteni.

— Miercuri e mîine, spuse serios Bonifaciu, privind-o țintă, inclinat respectuos.

— Da? Atunci... mîine! rîse ea, iarăși tulburată.

— Și nu numai mîine, zise grav Bonifaciu, înclinîndu-se și salutînd-o. Ea îi întinse mîna și el sărută mînușa, apoi îi strînse mîna. Doamna Ascherliu se roși, păru zăpăcită, emoționată, dar Bonifaciu începu să-i vorbească lucruri indifferente și o conduse pînă la ușă, deschise ușa, îi făcu loc să iasă, mereu vorbind. Apoi se întoarse să se așeze la birou. Se gîndea: „Nu e rău; și-o să-mi prindă bine. Cum n-ai ba face să roșească?”

Junele Lascari intră iarăși.

— Domnul Apostolescu, spuse rece Bonifaciu.

Walter intră, vădit îngrijorat. Bonifaciu îi întinse mîna cu gravitate.

— Ce e cu dumneata? Bine-ai venit. Ce mai e pe la voi? Pari cam obosit. Cînd ai sosit? Ia loc.

— Azi-dimineață, cu diligență; sînt mort de oboseală, n-am dormit de loc. Salvează-ne, *cherami*, nu ne lăsa!

— De ce să vă salvez? Ce s-a întîmplat?

— Păi... Dobrunu! Nu-i știu pe țărani de-acolo? De trei ani vir bani în instalații și inventar, și se poate face totul praf într-o noapte!

— Ei, n-o lua și dumneata așa în tragic, spuse Bonifaciu cu nepăsare. Walter Apostolescu îl privi deodată atent și destul de speriat.

— Ce mai face coana Cleopatra? întrebă Bonifaciu cu o politețe rece.

— E desperată, a venit cu mine aici, voia să te vadă, să-ți spuie cit e de îngrijorată, răspunse Walter Apostolescu, cu ochii în pământ. Bonifaciu știa că Walter a născocit pe loc dorința Cleopatrei să-l vadă pe el. Răspunse tot atât de rece și de nepăsător:

— O voi vedea cu mare plăcere, să poftească.

— Dar... cu Dobrunul cum rămânem? întrebă Walter Apostolescu. Bonifaciu se uită pe o hartă a țării atârnată pe un perete și punctată su stegulețe roșii, albastre și albe.

— Vine spre Dunăre, murmură el. Da, se cam apropie mișcarea... Uite, acolo e situația răscoalelor.

Walter se ridică să vadă, și se întoarse îngrozit:

— De jur împrejur! Tot județul e răsculat!

— Deocamdată Dobrunul dimitale nu e atins - spuse rece Bonifaciu - dar sînt sorți să ajungă jocul și acolo.

— Și... se iau măsuri, nu? întrebă Walter.

— Firește.

Urmă o tăcere. Walter Apostolescu se uită la Bonifaciu, care-și aprindea o țigară. îngînă:

— Șui că ea, Cleopatra, regretă... atunci, cînd nu te-a putut ajuta...

— Cînd? întrebă prompt Bonifaciu, privindu-l țîntă, ostil.

— Atunci... cînd ai avut nevoie de bani... biigui Walter Apostolescu incurcat de ciudata atitudine a lui Bonifaciu. Walter era la fel de frumos și de elegant ca totdeauna, dar stinghereala îl făcea să pară nătărău și stângaci; frica de-a pierde aproape o sută de mii de franci, vîrîți în mașini, vite și clădiri, îl prostea și-i lua toate mijloacele.

— Cînd a fost asta? întrebă Bonifaciu. Nu-mi amintesc. Trebuie că ai înțeles greșit ceva ce ți-a spus. Ești obosit; du-te de te odihnește, iar eu voi telegrafia la N . s ă vād ce se mai întîmplă prin județ, și pe la Dobrunul dimitale, bineînțeles.

Și cu aceste cuvinte politicoase dar reci, se ridică și-l conduse pe Walter Apostolescu pînă la ușă. Rămas singur, îi făcu semn șefului de cabinet:

— Alexandre, poștește-i pe gazetari, iar dumneata telegrafiază colonelului Mavromihali să nu se ocupe de apărarea moșiei Dobrunu, a domnului Walter Apostolescu, decit săptămîna viitoare. Vezi **să** formulezi în așa fel, încît să înțeleagă numai el și să înțeleagă că țin foarte mult la asta. Dobrunul la urmă! Pacificare cît voiește, prevențiunea tulburărilor, niciodată!

— Am înțeles, spuse junele Lascari și ieși să-i poftească pe gazetari. Dar reintră îndată.

— Nene, au sosit vreo treizeci de arendași și de proprietari din Ilfov și te roagă să-i primești. Sînt speriați rău.

Bonifaciu îl ațînti cu o privire rece.

— Dacă ești stăpîn pe limbă și nu mă trezesc că-mi spui „nene” de față cu cineva, bine; dacă nu, află că te dau afară în minutul cînd îți scapă „nenele” din gură! Poștește-i împreună cu gazetarii.

Alexandru nici nu zîmbi.

— Las' pe mine, unchiule, murmură el calm și deschise ușa.

— Domnilor, poftiți. Excelența sa îi roagă și pe domnii proprietari să intre.

Cabinetul se umplu de lume. Bonifaciu, în picioare la birou, saluta dînd din cap pe oamenii cunoscuți: redactorul ziarului guvernamental, cîțiva mari proprietari din județ. Se gîndea: „Acum e. momentul să obțin de la socru-meu zestrea Constantinei”. Și, pe cînd un servitor aprindea becurile de gaz în florile de sticlă mată ale candelabrului, Bonifaciu, luminat de sus (nu se vedea decit fruntea joasă, plată, sprâncenele stufoase, mustața pe botul proeminent și, în umbra adîncă de sub frunte, sticlirea ochilor), începu să vorbească, mereu în picioare. Știa că domnii bine îmbrăcați și bine hrăniți, cu capete adesea grosolane, cu cefe groase și fețe congestionate, sînt alegători, oameni influenți. „Ăștia trebuie să mă știe omul tare, cum și sînt”, se gîndea el. De aceea, vorbi pe un ton dur, tăios, brutal:

— Domnilor, situația e în mîna guvernului. S-au luat toate măsurile de trebuință, spre pacificarea satelor răsculate, prin persuasiune sau, la nevoie, prin forță.

— Ce persuasiune, excelență? întrerupse unul din marii proprietari, om cu mustăți mari, cărunte, și cu vinișoare roșii în albul ochilor

bulbucăți. Ard condicile de învoieli, bat administratorii și primarii! O să se apuce să devasteze conacele!

Bonifaciu se întoarse spre gazetari.

— Domnilor de la ziare: ziarele dumneavoastră contribuiesc foarte mult a mă opri să iau măsuri mai energice, căci unele foi care confundă democrația parlamentară cu anarhia ne numesc asasinii țăranilor. Dar eu vă făgăduiesc pe cuvântul meu de onoare că acel director de ziar care mai publică asemenea insulte îmi va da socoteală mie personal! Eu nu tolerez a fi numit asasin!

Și se uita împrejur, din ochi în ochi, de la om la om. Știa ce gîndeau, și-i disprețuia fiindcă le era frică să-i spuie în față. Urmă:

— Țăranii se potolesc cînd văd trecînd prin sate armata. Dar după ce se conving că se trage în vînt și că armata a părăsit satul, se răscoală iar, zicînd: „Haideți, mă, că se trage ca la nuntă!” Vor vedea ei că nu se mai trage ca la nuntă!

Iarăși tăcere. Un arendaș fălcos, cu fruntea joasă și părul tuns perie, vorbi jalnic:

— Nu mai întrebuițați delicateți, excelență, că dacă în două zile nu-i potoliți, se întind răscoalele în toată țara!

— Nu se vor întinde! exclamă ritos Bonifaciu. Să nu mai împiedice presa ca oamenii de bine să-și facă datoria față de ordinea publică! Iar domnii arendași și proprietari să se unească cu mine, și ordinea va fi restabilă!

— Așa trebuie vorbit, zise unul din arendași, de undeva din fundul încăperii, cu o asemenea satisfacție și ușurare în al său „a-ș-a” încît vreo cițiva se înveseliră și începură să ridă.

— Miine la zece ore înainte de prînz, poftiți pe la mine, domnilor, și vă voi comunica ce s-a mai făcut, spuse Bonifaciu ceva mai prietenos și îi salută cu o înclinare mîndră din cap. Rămase singur. Tînrul Lascari intră.

— Sint impresionați. Ești un om tare, nene, zise el. I-ai făcut praf.

Bonifaciu nu catadicsi să răspundă, ci-i spuse să introducă pe cineva care aștepta în anticameră. Continuă să dea audiențe pînă tîrziu.

— Maie cineva? întrebă el în sfîrșit.

— Doamna Apostolescu, spuse șeful de cabinet. Bonifaciu se uită la el gînditor, apoi spuse:

— Poflește-o înăuntru. Nu mai primesc pe nimeni. Sint plecat de la minister.

Cleopatra intră și începu să vorbească repede:

— Ce bine îmi pare că te văd, va să zică așa arată biroul tău, așa e un cabinet de ministru, n-am fost niciodată, știi, acum e prima oară, ce bine îmi pare că ești ministru tocmai acum cînd avem nevoie de sprijin, știi în ce pericol ne aflăm. Walter e disperat, și între noi fie vorba, de ce-mi porți ranchiună mie? Bietul Eustațiu nu putea atunci, îți jur că nu putea, eu cunosc chestiunea, știam totul...

— Da, spuse scurt Bonifaciu. Cleopatra amuți brusc. Se priviră, ea cercetător și neliniștită, el studiînd-o cu un aer absorbit, care o tulbură.

— Ce te uiți așa la mine? întrebă ea, rizînd nesigur.

— Mă uit să văd dacă te-ai schimbat, și cum, spuse el.

— Și? M-am schimbat? întrebă ea cu o cochetărie care ascundea emoția și chiar frica.

— Ești ceva mai plină... spuse Bonifaciu zîmbind.

— Și ce, așa nu-ți mai plac? întrebă ea provocator. înțelesese despre ce era vorba, și se resemnase: acum juca jocul. Bonifaciu se ridică, ocoli biroul și-i luă mîna, pe care i-o sărută. în același timp, o ridică de subsuoară, o întoarse spre un colț al cabinetului său ministerial, unde era o canapea mare de mătase cu două fotolii, și o împinse ușurel pe Cleopatra într-acolo.

Mai tîrziu, Cleopatra își puna acele în păr, cu ochii la el care, cu mîinile la spate, se uita pe fereastră. Cleopatra întrebă:

— Ești ocupat? Ce faci în noaptea asta?

— Lucrez, răspunse el fără să se întoarcă. Cleopatra își puse pălăria în fața geamurilor bibliotecii, ce-i țineau loc de oglindă, apoi întrebă:

— Nu-mi ții mantoul?

Bonifaciu se întoarse și-l luă de pe un fotoliu unde era aruncat ghem. l-l ținu să-l îmbrace, apoi, țeapăn, o așteptă să-și puie mînușile. Cleopatra simțea ceva. Zăbovea. Dar Bonifaciu aștepta, mut, să plece.

— Ei, te las, spuse în sfîrșit Cleopatra în mijlocul cabinetului.

— Sărut mîna, murmură Bonifaciu, înclinîndu-se.

Ea zîmbi galeș:

— Nu-mi dai un pupic?

Cozianu se aplecă și o sărută pe obraz, cu un aer plictisit.

— Cam mahmur ești, nenicule; din atîta lucru? zise ea. Ce, ai îmbătrînit?

— Nu, dar nu-mi mai plăci dumneata ca pe vremuri, spuse Bonifaciu zîmbind rece. Ea se schimbă la față, dar nu îndrăzni să-i răspundă veninos, cum îi venise. Avea nevoie de el. Pierdea aproape o sută de mii de franci.

— Mereu amabil, rise ea silit. Ei, te las; tu, mie, îmi plăci ca pe vremuri, să știi. Pa! Și nu uita Dobrunul!

— Nu uit nimic, zise Bonifaciu. Ea, în ușa, se opri.

— Ce vrei să spui?

— Că nu uit nimic, repetă Bonifaciu, sec. Ea se schimbă iar la față.

— Ce? Vorbești de chestiunea cu banii?

— Da.

— Cum, și de-aia n-ai să ne aperi Dobrunul? Deși te-ai culcat cu mine?

— Da, spuse Bonifaciu și sună. Cleopatra pâlise. Se uita la el cu ochi negri de tot, înnegriți de ură.

— Ciine! Ciine! scrișni ea.

— Hai sictir, murmură calm Bonifaciu. în clipa aceea intră tînărul Lascari.

— Condu-o pe doamna. Sărut miinile, conită.

Și se întoarse să se așeze la birou. Stătu o clipă singur, să-și aprindă încă o țigară. Apoi ridică ochii: intrase șeful de cabinet.

— Depeșele, zise Bonifaciu. Tînărul Lascari dispăru și se reîntoarse cu un dosar ticsit de telegrame. Bonifaciu începu să le răsfoiască. Ochiul îi prindea în fugă cîte o frază: „*Vidra țaranii răscurat din nou... Rănitzi cîțziva călărași... La Prundu proprietatea din Bellu, s-au răscurat locuitorii... ordonat a trage focuri, căpitan Gheorghiu... Herești țaranii răscurat pricina administratorului care a necinstit vreo 25 fete... opt agitatori arestați unul grav rănit pe moarte... Comana răscurat dus arendaș cerînd porumb sub motiv că ar muri de foame... satele vecine cu corn. Prundu e răscoală, locotenent Fuiga grav*

bătut... regimentul 6 dorobantzi a fraternizat cu tzeranii... căpitan Hratu prizoner al rescolei în Grădiștea... un soldat a murit pe drum și a fost adus mort în cărutză, celălalt grav rănit la cap".

Bonifaciu împinse de la sine, peste birou, dosarul.

— Vezi, Alexandre, zise el. Și ia-ți notă. Un bilet domnului Marghiloman, ca să fie dați în judecata Curtii Marțiale rezerviștii care l-au părăsit pe căpitanul Bratu la Grădiștea; cu mulțumiri și amabili-lăți. Ordin telegrafic la comandanții de trupe trimise la sate: trei somații fără interval, și pe urmă să tragă în carne vie. O depeșă colonelului I.ahovary, să trimită un pluton de cavalerie la moșia Leși a prințului Cantacuzino, și vezi cine e la Focșani, să aibă grijă de moșia bătrînului Marghiloman.

Și urmă să vorbească, liniștit, limpede, ținînd seamă de interesele tuturor membrilor influenți ai partidului, de interesele prietenilor și cunoscuților lui, de moșiile Lăscăreștilor și ale lui socru-său, Mavromihali. Se făcuse noaptea tîrziu cînd veni un secretar cu ultimele telegrame de la prefecți. Una din cele dintîi spunea că: „*moșia Dobrunu a dlui Walter Apostolescu devastată, tzeranii intrat cu plugurile și împărțit proprietatea, trimiteți trupe altfel imposibil a-i aduce la rațiune*". Bonifaciu Cozianu puse la o parte telegrama. își aducea aminte de satul Dobrunu, căldura, plopii, praful, cîmpul care mirosea a flori aromatice, cumpenele uscate în văzduhul fierbinte, țăranul mort, cel care ședea și ofta după ce fusese pîlmuit, trupul lui Eustațiu între maldărele de crini, batista pe obrazul mortului. „Trebuie să ținți în friu. Trebuie să le frîngem șira spinării, să nu se mai miște."

— Telegrafiază prefectului din N... să suprimă cu cea mai mare energie răscoala de la Dobrunu, și trimite vorbă la Ministerul de Rezbel să-i puie la dispozițiune un escadron de călărași. Dar să nu ••arc cumva să fie recrutați prin partea locului! Și, Alexandre, fă o vizii domnului Apostolescu, trebuie să fi tras la „Grand Hotel" sau la Brult, șt arata-i copie după depeșa asta, spune-i regretele mele, și am dat poruncă să i pună cu botul pe labe pe țărani. A pierdui el cîteva mii de poli. rtar de-acu înainte cel puțin o să-și muncească moșia linișuL.

„Ăstuia în schimb i-am fost slăpin eu! Și țăranilor le sintem stăpini noi!” se gîndea Bonifaciu cu o sumbră și amară satisfacție, gîndindu-se că stăpînii lui, în schimb, erau neclintîți.

În curînd avu satisfacția de-a deveni amantul doamnei Ascherliu, așa cum se așteptase din prima clipă. Dar asta nu-i putea sătura trufia turbată. Căci, tot cam pe atunci, regele primi în audiență pe miniștrii care cord'<seseră ceea ce *Monitorul Oficial* numea „pacificarea locuitorilor răsculați de instigatori necunoscuți”. Și, vreme de o noapte întreagă, P-onifaciu se pregăti să-i întindă regelui două degete. încă urcînd scările spre salonul unde avea să-i primească regele, se gîndea: „Nimeni n-o să știe, afară de el. Deci, n-are decît să înghită obraznicia și să încă; n-are de ce să protesteze, să spuie și altcuiva. Bineînțeles, o să mă ție minte. N-o să mă ierte niciodată. Cînd o să vie bătrînul sau alt prim-ministru să-i propuie un nou cabinet, o să ceară să mă scoată pe mine personal. Sau nu; poale că are să disimuleze; dar dacă ajung eu la cîful partidului, o să refuze să stea de vorbă cu mine și-o să însărcineze sistematic pe altul să formeze guvernul: de unde, defavor evident, ăpsă de încredere a ciracilor, și rămîn singur, fără perspectivă puterii. Cum? De frica lui, să accept aceste maniere insolente? Să-i pup mîna și eu, ca licheaua aia cu părul alb? Nu! Niciodată! Mai bine vă duceți dracului cu toții, plec la țară și nu mă mai vir în ciorba asta scîrboasă! Nu-mi trebuie politică! îmi trebuie mîndria mea, demnitatea mea, onoarea mea!”

Îl văzu cu ură neputincioasă și cu detestare pe neamț cum le întinde mîna celorlalți, cu o demnitate glacială, fără să dea din cap măcar, și uitîndu-se în creștetul lor cum stăteau îndoiți în două în fața lui, frînți din șale de respect. „Boieri sînteți voi? scrișnea în sinea sa Bonifaciu. Luați-1 la palme! Nu vă e rușine?”

— Pună ziua, tomnule Khozianu, spuse regele cu oarecare bunăvoință (îi plăcuse fermitatea necruțătoare cu care înăbușise răscoalele). Și-i întinse două degete: arătătorul și mijlociul. Cu capul vîjiind, cu măselele încleștate, Bonifaciu Cozianu simți că i se urcă ceva în gît, că-l trec sudorile. îi venea să urle, să-i cirpească neamțului două perechi de palme, să-i zboare măselele din gură. Cu o încordare uriașă îi întinse două degete, dar pe drum mîna i se deschise sub o forță

necunoscută, mai mare decît puterile și voința lui, și strînse cu toată mîna cele două degete ale regelui care trecu indiferent mai departe.

VIII

Marele bărbat de stat, eminentul om politic, elocventul *debater*, liderul partidului conservator era în 1898 un om cărunt, aproape alb, aproape un moșneag. Trupul i se îngroșase, părul i se rărise pe creștet, obrajii palizi îi cădeau, botul brutal se ascundea sub o mustață sură, mînde începuseră să se zbîrcească și erau pline de pete de ficat. Ținea în mîinile acestea împodobite cu un singur inel cu stemă, cărțile de joc. Juca cu un domn bătrîn și două cucoane tinere. împrejur, pereți îmbrăcați în stejar înnegrit. în colțuri, armuri lucioase, cenușii. Pe pereți, capete de mistreți și de urși și coarne de cerb. Pe jos, covoare englezești, albastre, triste, și pe covoare fotolii Louis XIII și Louis XIV, țepene și solemne. Gramofonul cînta în salonul alăturat, unde aghiotanții dansau cu tinerele doamne de onoare ale principesei de coroană. Principesa Măria vorbea cu una din ele, doamna Teodoru-Kostaki, și cu doamna Ascherliu. Așezată într-un fotoliu, prințesa tricota, doamna Teodoru-Kostaki ședea pe un scaun cu spetează, cu o carte deschisă în poală, dar fără să citească (făcuse lectură cu voce tare pînă atunci, din poeziile lui Dante Gabriel Rosetti), iar doamna Ascherliu pe un puf rotund de mătase, cu rochia înfoiată împrejur. Era acuma trecută bine de treizeci de ani, se îngrășase, dar tot trandafirie, tot cu gropițe, tot cu ochi căprii foarte dulci, tot blondă cu cîrlionți zbîrliți la ceafă și pe la urechi. Se auzi de la masa de joc (o masă Marie-Therese, de lemn chihlimburiu, cu o roză a vînturilor de marchetărie în mijloc) un glas scurt, tăios, posac:

— *Vous avez mal joue, madame.*

— Ce urs e domnul Cozianu, spuse pe englezește principesa Măria. E foarte drăguț, *he's very nice*, dar ce urs! Tocmai de aceea îmi place - fiindcă e urs.

• Ațijucat greșit, doamnă.

— De li distanță urșii sînt drăguți, spuse doamna Ascherliu, rîzînd. La distanță. Sau împăiați.

— Se p^hie că parlamentul tremură în fața lui, spuse principesa; doamna Teodoru-Kostaki însă răspunse:

— Ei, sînt și alții, e domnul Carp, e domnul Maiorescu, domnul Filipescu, domnul Alexandru Lahovary, *quite a lot of interesting people*; nu e numai el.

— Eu a^h - spus că ceilalți tremură în fața lui, *my dear*, n-am spus că e singurul, zise principesa.

— Cer iertare alteței voastre; nu înțelesesem. Da, se pare că e destul de temut.

— Și destul de puțin iubit, spuse doamna Ascherliu.

— Ce ai astă-seară? Ești pornită împotriva bietului domn Cozianu! rise principesa. Ce ți-a făcut?

Doamna Ascherliu se roși și răspunse ceva plat și neinteresant. Peste cîteva minute, cînd principesa o rugă să întrebe dacă va fi muzică în seara aceea, doamna Ascherliu se ridică grațios și plecă. Principesa se uită după ea:

— Ce are? O legătură de zece ani, care amenință să se strice?

Doamna Teodoru-Kostaki păru stingherită:

— Cum? Eu n-am observat nimic...

— Nu-mi spune că n-ai observat: cînd a mai vorbit de el așa? Cine e fericitul succesor? Cine e *il patito*?

După aceste cuvinte italienești rostite cu un cumplit accent englezesc, principesa începu să ridă. Doamna Teodoru-Kostaki nu spuse nimic, uitîndu-se în gol, stingherită. Văzînd-o, principesa rise și mai tare:

— *You're so awfully decent!* O să mor de rîs!

— *Impossible de jouer, de cette manière!*^h exclamă, la masa de joc, Bonifaciu Cozianu. Se ridicară toți patru. El îi lăsă acolo, ca să se ducă singur, cu mîinile în buzunare și cu țigara în gură, să vadă cum dansează tineretul.

— Dacă ar fi mai tînăr, n-ar fi rău, zise principesa uitîndu-se la el cum trece.

^hO suină de oameni foarte interesați.

^hEști în așa hal de decentă.

^hNu se poate juca în felul ăsta!

Ah, e atît de ursuz, și mereu prost dispus, zise doamna Teodoru-Kostaki. înțeleg că doamna Ascherliu...

Cc? Ce înțelegi?

înțeleg că a început să nu-l poată suferi, murmură doamna Teodoru-Kostaki. Principesa o privi cercetător, amuzată, dar doamna Teodoru-Kostaki luase un aer neutru care arăta că nu va mai spune nimic.

Ei, și pe cine îl poate suferi? *Whom can she stand?* întrebă principesa Măria, mereu rîzînd.

Bonifaciu Cozianu nici nu le dădea atenție. Nu-i păsa de prințul de iioană. „Sînt prea bătrîn ca să-i mai fiu prim-ministru. Nu-i păsa nici de principesă: Mă socoate prea bătrîn ca să se culce cu mine; de iiltlcl, nici n-aș vrea: ce sînt eu, rîndașul țigan pe care-l chemi la iaelae?” Nu-i păsa de nimeni. Se plictisea. Era nemulțumit și furios. Nu pentru ceva anume. De mult, de ani de zile, era nemulțumit și furios. Nici el nu mai știa cîte zeci, sute, mii de pricini de nemulțumire se îngrămădiseră în sufletul lui, în memoria lui, în sistemul nervos, în i-arnc, în organele trupului: nemulțumire și furie. „Nimic. N-am făcut nimic. Tot am stăpîni, tot sînt silit să fac ce nu vreau. Sînt o slugă a lui Ienache și a familiei Hohenzollern. Și încă o slugă bătrîna, de care sîni sătui toți. Nu mă iubesc, mă urăsc, sînt sătui de mine, m-ar vrea mort. Nu! încă nu sînt mort! O să vă mai joc o bucățică de vreme! O să mai crape o țiră fierea în voi!”

Aceste idei, sau mai degrabă aceste simțăminte le pritocea mintea aceslui domn îmbătrînit înainte de vreme și care se uita cum dansează tineretul de la castelul Perișor, reședința prințului de coroană. Se uita la ei cum dansează, cu o asemenea strîmbătură de ciudă minioasă și scîrbită, încît doamnele de onoare, care nu știau că nu lor li se adresează strîmbătură, se plînseseră principesei mai tîrziu. Ea rise și spuse că ăsta e farmecul lui, că așa e el, *a bour, but a darling*. (Cînd allă, după luni de zile, Bonifaciu dădu din umeri, cu un „hă!” mirîit printre dinți, care însemna „tîmpită femeie!”)

Pe cînd cuconițele se plîngeau principesei, Bonifaciu bea singur ..oaia la el în odaie. Locuia în Casa Cavalerilor. într-o odaie vopsită .(••, curată, luminoasă, în care se plictisea ca pretutindeni. Be a coniac

și fuma. încet-încet, i se încălzea trupul rece și răcoș. „Avea tffep-tate nenorocita de Constantina. Știa ea ce face, zimbi morocănos Bonifaciu. (Constantina murise de un cancer la ficat, în 1894). Asta mai rămîne: să te simți bine cu mijloace artificiale dacă nu poți de la natură. Asta, și cucoanele.”

Își puse iar pantofii de lac și trase în locul smochingului o jachetă de piele moale, pe care-o purta la vinătoare. Ieși pe scările care scîrțiau înăbușit, apoi pe pietrișul aleii, spre Pelisor. Era o noapte răcoasă de mai, cu stele în cerul albastru, cu freamăt în brazii negri de pe coaste. „Bine că o am pe ea. Ce femeie delicioasă! și se gîdea cu delectare la farmecele doamnei Ascherliu, și la felul cum dînsa știa să le ofere și la nenumăratele lui întâlniri cu ea în ultimii zece ani. Păcat că nu moare dobitocul de ghegeneral, aș lua-o de nevastă și aș avea o bătrînețe fericită - cel puțin în privința asta, că în rest... halal să-mi fie”, se gîndi el cu o nouă undă de amărăciune.

Întră pe o ușă laterală, se duse pe coridorul slab luminat unde deschise, fără să bată, ușa camerei doamnei Ascherliu, intră și închise după sine cu cheia.

Ferdinand de Hohenzollern, prințul de coroană care avea să domnească după Carol I, era pe-vremea aceea un bărbat tînăr, timid, cu bărbuță ascuțită, un nas mare și gros și urechi urite, lungi, de degenerat. Dar era prinț de coroană și viitorul rege al țării; așa că multe cucoane îl găseau chiar frumos. În noaptea aceea își puse halatul și ieși tiptil, trecu prin două coridoare și urcă o scară, ca să bată încetîșor la ușa doamnei Ascherliu, căreia-i făcea curte de cîteva săptămîni.

Tăcere. Mai bătă o dată, ceva mai tare. Vocea doamnei Ascherliu, speriată, tulburată, întrebă din odaie:

— *Quiestlă?*

— *Ici c'est Ferdinand, chérie, ouvrez*, șopti înecat principele de coroană.

— *Ici c'est Coziano* \ ' răcni răgușit dinăuntru un glas bărbătesc, dur și brutal. Prințul plecă repede, fără zgomot, fără să mai stea nici o clipă în fața ușii.

• Cine-i acolo?

• Aici e Ferdinand, iubito, deschide.

• Aici e Cozianul!

..înăuntru, în patul doamnei Ascherliu, Bonifaciu miria înjurături franțuzești și românești. Toată ura lui împotriva stăpînilor săi Hohennollerni se descărca într-un șir lung de sudălmi grosolane, scîrboase. Doamna Ascherliu înghetase, ghemuită sub pătură.

— Și dumneata, cum i-ai dat nas amărîtului ăstuia? Ce aranjament aveai cu el? îi dăduseși intîlnire? o întrebă el pe un asemenea ton, încît doamna Ascherliu începu să plîngă.

— Nu mai plînge că te plesnesc! spuse Bonifaciu. Ea încetă din plîns într-o clipită, dar începu să-i demonstreze că nu știa nimic, că prințul îi făcea curte deși îl refuzase cu statornicie, că în seara asta îi dăduse intîlnire *lui*, lui Bonifaciu, și nu-l putuse chema în același timp și pe prinț, că doar nu era nebună etc.

Încruntat și zbîrlit, Bonifaciu ședea în vîrful patului, mut. „Minte, își zicea el. Gata. Nu mai am nimic de făcut.” Dar nu putea accepta, lira singura căldură din viața lui: josnică, numai trupească, da: dar n-avea altceva. Ea vorbea înainte, turuia ca să-l amețească cu scuze, cu explicații, cu minciuni. Nu știa că nu e nevoie. Bonifaciu îi astupă gura cu o sărutare a gurii sale bătrîne și o cuprinse în brațele încă zdravene, ce începeau să se vestejească de bătrînețe. Doamna Ascherliu se lăsă, pasivă. Nu-i mai plăcea. Începea să-i fie scîrbă de el.

Peste cîteva luni de zile, într-o discuție la clubul partidului conservator, Bonifaciu află și condamnarea sa definitivă. Era o după-amiază frumoasă de început de toamnă; afară castanii erau galbeni-roșcați, cerul de un albastru dulce, îmblînzit de oboseala soarelui, pe stradă jos, sub balcon, treceau femei bine îmbrăcate și trăsuri cu cai lucioși, bine hrăniți. Era liniște, și totul cald și luminos. Bonifaciu însă era în întuneric. Aici, în jurul unei mpse mari, împreună cu cei cițiva zeci de oameni care conduceau partidul conservator, nimeni nu era de părerea lui. Stătea cu mîinile pe baston și cu bărbia pe miini, și mormăia în mustața sură. Deodată se îndreptă din șale cu o vioiciune care-i făcu pe cei din jur să amuțească.

— Leon Popescu în viitorul guvern? *Vn Popesco dans le cabinet? Mais ou va ce pauvre pays?*

Vreo doi-trei domni mai tineri (adică între patruzeci și cincizeci de ani) rîseră. El se întoarse către ei și-i fulgeră cu privirea.

Un Popescu în guvern? Unde-o să ajungă sârmana asta țară?

— Dacă dați drumul Popeștilor, vă vor îneca! În loc să-i zdrobim când se mai putea, am pactizat cu ei, am cedat, am căzut la compromisuri! Și mâine-poimâine o să ne punem singuri juvățul de gît, și o să-l dăm în mîna Popeștilor: poftim, trageți!

— Bine, frățioare, dar aista îi un orator care nu se mai află! îi diștept, îi fin, îi plin de buche, îi bun, mă, omule, înțalege, nu fi copchil! spuse Petre Carp.

— Dragă Petrache, nu e boier! E mîrlan, și-o să vă mînințe capul! exclamă Cozianu. Dumitale, că ești mai tînăr ca mine; nu mie, care-s bătrîn; pe dumneata o să te îngroape! Nu băgați Popescul în guvern!

La ușă se produse o mișcare. Un bilet trecu din mîină în mîină, și Marghiloman i-l întinse lui Bonifaciu. Acesta spuse:

— Scuzați-mă o minută, și ieși.

Afară, în capul scărilor care duceau la etaj, îl aștepta un domn mustăcios, destul de gras, cu o guriță fără buze, un nas ascuțit și doi ochi mici, rotunzi și străpungători. Era îmbrăcat simplu: veston, pălărie rotundă, baston de cireș.

— Să trăiți, excelență, zise el discret. Bonifaciu întinse urechea.

— Ei?

Erau singuri, lingă balustrada de deasupra scării. Dar omul vorbea în șoaptă:

— Acuma am aflat cine vine la dumneaei. Prințul moștenitor.

Rosti aceste cuvinte și mai încet.

— Bine, mulțumesc; să treci pe la mine mâine dimineață, zise Bonifaciu, întunecîndu-se. Se întoarse în sala de ședințe, chiar în clipa cînd cineva spunea:

— Leul bătrîn încearcă să împiedice vulturul tînăr de-a se înălța.

— Cum? răcni el. („Va să zică de-aia nu mai poate să mă vadă. Acuma a trecut o lună. Gata, s-a săturat. L-a preferat pe imbecilul ăla, pe găgăuță, care dacă n-ar fi prinț de coroană, ar crăpa de foame ca arhivar sau referent la o primărie! M-a lăsat; m-a aruncat ca pe o cirpă. De ce să trăiască cu rîndașul, cînd o vrea fiul boierului?” se gîndea el, scrișnînd și sîngerînd lăuntric.) Cum? Vultur? Nu e vultur! E pitpalac! Nu se înălță! Se cațără! răcni el. Alexandru Lahovary izbucni într-un rîs cu lacrimi, și după el toți ceilalți. Numai Bonifaciu nu rîdea. Era înveninat de gelozie, turbat de furie, otrăvit de ciudă.

Fie, nu va face parte din guvern! îi spuse prințul Ghica, rîzînd și el. Era limpede: ascensiunea fulgerătoare a feciorului de negustor, a imirelui avocat, a oratorului parlamentar fără pereche, a deputatului conservator Leon Popescu, era oprită, măcar pentru moment. Bonifaciu se uita în gol, trist. Nu se gîndea la Leon Popescu.

Îl siliră împrejurările însă să se gîndească. Leon Popescu nu putea li oprit. „Leonaș Gură-de-Aur”, îi spuneau mahalagii alegători la colegiul al treilea. „Avem nevoie de sînge proaspăt în vinele noastre bătrîne”, spunea principele Ghica. „E veacul lor, nu ne putem salva decît folosindu-i”, spunea Alexandru Lahovary. Iar Leon Popescu, fin, elegant, cu mustățile subțiri și blonde, zîmbea dulce, cald, cordial, adunării pe care o vrăjea cu gesturile largi, rotunde, ale mîinilor sale albe.

— Ne trebuie o concepțiune nouă a conservatismului, domnilor; un conservatism modern, care să cîștige inimile tuturor! Trebuie să facem ca în Anglitera, unde civilizațiunea a progresat într-atîta, încît slugile mînîncă cu stăpînii lor la masă!

Moșneagul veșnic furios sări în picioare de la locul său și latră răstit, ca un bulldog:

— Eu cînd am fost în Anglia n-am văzut slugi la masă unde am fost poftit! Stăteau în picioare și turnau vin în pahare! Unde-ai fost dumneata invitat?

În urletele de rîs ale adunării, Leon Popescu zîmbi politicos, fără să se tulbure, și-și urmă cuvîntarea. Bonifaciu Cozianu mormăia celor dimprejurul său:

— Curat burghez: nici ridicolul nu-l rănește!

Nu, nu-l rănea. Și veni ziua cînd, invitat la prieteni politici comuni, într-un salon care foia de bărbați între două vîrste sau chiar bătrîni, bine hrăniți, îngreuiți de trai bun, cheliți sau încărungiți înainte de vreme, îmbrăcați în stofe fine dar negre și ascunzînd sub cămăși scrobite și imaculate trupuri moi și diforme, se trezi față în față cu Leon Popescu. Acesta îl salută cu deferență, chiar respectuos; candelabrul de deasupra lor îi lumina părul blond care se rărea în creștetul capului.

— Deși nu mă iubești, eu sînt cel mai mare admirator al dumitale, spuse Leon Popescu cu un zîmbet dulce.

Bonifaciu se uita la el. Se gîdea: „Sînt neputincios. Nu pot să fac să intre în pămînt buruiiana asta. Nu pot opri pe cei care-l adulează și-l împing înainte ca să vină și ei cu dînsul. Nu pot face nimic. Voința mea nu găsește nicăieri ecou, ascultare, supunere. Dar mîna mea e a mea. E a voinței mele. N-am să i-o întind paiaței ăsteia care-și îngăduie să fie mai tare ca mine! Nu-i dau mîna!”

— Domnule Cozianu... de ce nu crezi în sinceritatea mea? întrebă tandru și trist Leon Popescu. Lui Bonifaciu îi venea să-l ia la palme.

— Hai, frate, dă-i mîna! zise bătrînul Iancu Marghiloman, împingîndu-l de umeri. Iartă-l, nene, că te iubește și te stimează!

— Domnule Cozianu! zise Leon Popescu, întinzîndu-i amîndouă mîinile cu un zîmbet duios.

Și iarăși, împinsă de puterea necunoscută - a cui? nu știa nici el - mîna lui Bonifaciu se ridică și se întinse. „Uite, domnule, ce fac! Ce e cu mine?” se gîdea el, mirat și obosit, obosit de moarte.

În această perioadă se dezlănțui total temperamentul lui, care în tinerețe era pe dinăuntru, reținut, prizonier, și-i încorda trupul ca pe o varga de oțel. Acuma era un moșneag slăbit, cu umerii cam gîrbovi; din cel de-odinioară nu rămăsese decît glasul aspru, răstit, care acuma ajungea adeseori să urle descreierat, pe cînd privirea scinteia de furie. Sălile pline de oameni cu pălăriile în cap, sălile înăbușitoare, pline de fum de țigări, și luminate de becuri de gaz, bubuiiau de risul adunărilor, cînd disprețul veninos al marelui Bonifaciu Cozianu sfîrteca și călca în picioare pe cîte cineva. În niște tratative pe care le ducea la Paris ministrul plenipotențiar al țării, Mihail Leordeanu, i se păru lui Bonifaciu că e cam timid. Bătrînul urlă în plină sală „Liedertafel”:

— Jalnicului individ care șade acolo la Paris pe marginea scaunului în loc să le bată franțuzilor cu pumnul în masă, îi trimit de la această tribună două perechi de palme!

La conferința șefilor de organizații, cînd fu vorba să fie ales Leon Popescu drept vicepreședinte al partidului, acesta ținu un discurs sentimental de mulțumire, lacrimă. Din sală, glasul brutal¹ al bătrînului latră scurt:

— Lacrimi de crocod!

Risete în sală. Oratorul continuă însă:

— Nu pot accepta marea cinste pe care mi-o faceți; sînt alții, mai în vîrstă, mai glorioși, mai plini de merite...

— Da, așa e! răcni Bonifaciu Cozianu; dar binevoiește a accepta, că de nu, te iau de fundul pantalonilor și dau cii dumneata de pămînt!

Șefii partidului rideau scandalizați; Leon Popescu zîmbea blajin la tribună; delegații rideau și ei; numai bătrînul se așezase iar la loc, ticrbind.

— Ce coțcar! Ce coțcărie! murmură el singur, pentru sine el în-suși, fără să ție seamă că-l aud cei dimprejur.

Veni și primăvara următoare: Zece Mai, sărbătoare națională, muzici, trompete, tropăit cadențat de trupe, huruit de chesoane și tunuri pe pavajul Căii Victoriei, căci așa îi zicea acuma Podului Mogoșoaiei; cucoane în toalete albe și roz, copii îmbrăcați în marinari, cu trompete, ținuți de mîna de mamele lor cu pălării *canotier* cu voalete și flori, și mîini în mînuși albe fluturate la bravele trupe care treceau. Regele, cu barba albă și aceeași demnitate rece cu care-și îndeplinise toate treburile și pînă atunci, primea călare defilarea. Lîngă el, prințul de coroană, urecheat și trist, cu nas lung și barbă ascuțită, ca un Don Chișot de paie, călare pe alt cal splendid; și ceva mai în urmă, într-o latură a statului major regal, în trăsură, doamna Ascherliu, cu umbreluță albă, voaleță roz, rochie albă cu cordon lat de tafta roz. îi străluceau ochii, și lumea dimprejur o arăta discret:

— O vezi pe madam Ascherliu? Uite-o colo, frate. Uite-o, în trăsură. Ferdinand știe că e acolo - na! că a și tras o otheadă s-o vază. Frumoasă, dragă, *elle est belle comme le jour*!

Bum! Toba mare începu marșul roșiorilor și în ritmul lui săltat generalul-comandant al Bucureștilor veni pe un cal negru care juca și sc ferea, speriat de muzică; pomponul de la chipiul generalului sălta în aer, fireturile îi străluceau în soarele de mai. De lîngă rege porni un maior de roșiori, cu părul alb și mustață albă, care ședea pe cal dc parcă ședea pe marginea unei mese.

— Uite, a ieșit Cozianu să primească raportul! Ce i-o fi venit? - E ministru de război, monșer - Da' ce uniformă are? - E ofițer de rezervă. Cum se ține pe cal! Acuma dă cu el de pămînt! - Fugi de-aici, nu te pricepi, e grozav, ia te uită ce cal are!

¹ E frumoasă ca lumina zilei.

O iapă cenușie, nervoasă, îl docea pe Bonifaciu 'cafestin fulg. Mîinile lui bătrîne țineau strîns M u l, și coapsele subțiate se încleștaseră pe coastele animalului. Stăpîni iapa, care scurma cu copitele caldărimul, și se lăsa din cînd în cînd pe picioarele dinapoi, gata să se cabreze. Apoi o cîrmi în loc și o repezi în galop, o opri scurt, nemilos, în fața regelui și-i prezentă trupele. Regele duse la cozorocul chipiului două degete. Bonifaciu împinse din genunchi și din pînteni iapa lîngă rege și prințul de coroană, ceva mai îndărăt, și cînd o întoarse iar, o zări la cinci pași de el pe madam Ascherliu. Gura i se făcu și mai botoasă, se încruntă, holbindu-se cu capul în piept și mirii la cucoana din trăsură:

— Hai sictir, putoare!

Apoi întoarse capul iepei și salută steagul școlii de ofițeri, care deschidea parada, în bubuitul tobei și țipetele stridente ale muzicii. Totuși, fanfarele nu înghițiseră cuvintele lui. A doua zi, tot Bucureștiiul știa de ultima nebulie a lui Bonifaciu Cozianu. Principele Ferdinand înghițise, prefăcîndu-se că nu știe. Iar Bonifaciu, trist și plictisit, uită. Uita repede, era obosit, mintea nu-i mai era atît de liniștită și de ageră. Nu mai știa cum să se apere de plictiseală. Bea, la el acasă, singur. Dar nu-l ajuta. Și nu-i plăcea să stea singur: își aducea aminte de femeia pe care o iubea și acum, cu ultima și puțină fierbințeală a trupului său rece. Ca să nu mai stea acasă, începu să se ducă la teatru.

IX

Lenora Popovici era cea mai celebră din tinerele actrițe, nu atît din pricina talentului, cit mai ales din a frumuseții ei maiestuoase: era înaltă, brună, cu ochi verzi, enormi, prelungi, codați. Seda la măsura ei de toaletă în fața unei oglinzi cu rama vopsită în imitație de aur și-și ștergea fardurile de pe obraz; corsetul ii era desfăcut la spate, căscat, căzut, și faldurile de catifea albă ale rochiei în care jucase *Dama cu Camelii* se rostogoleau pe jos, în praful din cămăruța plină de miros de pudră, de sudoare, de aer stătut, de vechituri. Umerii puternici, pali, ieșeau din corsetul alb cu marginea decolteului dintr-o fișie de satin negru; brațele rotunde, atletice, ale Lenorei Popovici, se mișcau alene, trăgînd de panglici, desfăcînd noduri. Auzea afară glasurile actorilor care se dezbrăcau,

strigătele mașiniștilor care demontau decorul, scirtii de obiecte grele împinse pe podele. În fața lojii ei, așteptau, vorbind vesel, cițiva domni care purtau pantaloni cu marginea răsucită în chip de manșetă, modă nouă, lansată de principele de Wales în vara aceea la Brighton, ca să nu-și ude pantalonii de plajă, și care ajunseseră acum în iarnă la eleganții bucureșteni. Lenora nu-i asculta. Era obosită, îi era foame și somn; era o femeie de douăzeci și șapte de ani, sănătoasă, zdravănă, incapabilă să aprecieze fie măcar și duhul nu prea strălucit al domnilor care o așteptau afară ca s-o ducă la masă la Cap-sa. Nici nu știa dacă sînt tot aceia, Mișu Vorvoreanu, colonel demisionat, cel mai decavat din ei, Nicu Prodan gazetarul, inteligent și extravagant, doi deputați mai tineri, Puiu Iordăchescu, actorul, tinărul Bebe Ioanid, poetul simbolist; ei erau, de bună seamă; poate că unul lipsea; poate că mai era unul nou, pe care i-l aduceau să i-l prezinte. Vorbeau, rideau.

Deodată, zise repede:

— Sst! Ia uitați-vă, mă.

Apoi se făcu tăcere. Ea, care era prea ocupată cu ștersul fardului de pe față, și cu gîndul la un biftec în singe și o sticlă de șampanie, nu se întoarse. Dar tăcerea dura. Atunci se uită peste umăr, să vadă ce se petrece. Un domn scund, cărunt, cu o mustață pleoștită peste gura strînsă și împinsă înainte, stătea în ușa odăiței și o privea cu ochi reci, cenușii. Ținea într-o mînă jobenul de mătase, mînușile glasate și bastonul de abanos cu miner de argint, și în cealaltă un buchet de trandafiri *Crimson Glory*.

— Bună seara, domnișoară, zise el. Îți mulțumesc pentru această seară atît de frumoasă. Îngăduie-mi să-ți ofer florile astea și dă-mi voie să vin pentru a-ți prezenta omagiile mele la dumneata acasă, cînd vei fi mai puțin ostenită ca acum.

Și-i întinse florile, cu un zîmbet care Lenorei i se păru ciudat, nepotrivit pentru un om atît de bătrîn, un zîmbet stăpînit, șiret, batjocoritor. Dar pieri iute.

Ea luă florile mașinal și mulțumi azvîrlindu-i o privire verde pe sub genele-i lungi, care se zbătură ca niște aripi de fluture negru. Domnul se înclină și ieși, punîndu-și jobenul pe cap. Ea se uită la flori și ceva îi căzu în poală: un pachetel care era în buchet. Începu să-l desfacă. În clipa asta domnii de afară intrară:

— Ești gata? Hai, fetițo, să te bem! L-ai dat gata. pe Șeful! Pe Bătrînul! Ai dat gata bestia bătrînă!

— Dar cine e? Cine e? întrebă ea tulburată și mirată.

— Cum, nu-l știi? Bonifaciu Cozianu.

— El era? întrebă ea. Desfăcu pachetul. Înăuntru, un cub de catifea: o cutie. O deschise și văzu un inel cu un solitar. Strînse mîna, fulgerător. Apoi se gîndi: „Dracul să-i ia. Să vadă.” Și își puse briliantul la deget. Inelul era cam larg.

— Ia uitați-vă, domnule! Gata, Lenora ne-a părăsit! Ei, felicitări, fetițo! Să fie într-un ceas bun, și să nu ne uiți!

Ea tăcea și privea atent piatra sclipitoare. Mișcă mîna încet, ca să-i joace apele și scînteierile. Zîmbea cu satisfacție și cu oarecare teamă. Nu-i plăcuse cum îi zîmbise bătrînul. Totuși...

— Care vă pricepeți, băieți? Are șase carate? întrebă ea, mereu cu ochii la briliant.

Bineînțeles că-l primi a doua zi la ea acasă pe bătrînul om politic, și că trăi cu el în vîzul Bucureștiului trei ani de zile, în care timp își cumpără o casă, trăsura, cai, își mobilă casa cu lucruri scumpe și jucă orice rol voia, în scrișnetele de invidie ale celorlalte actrițe.

În aceași vreme Bonifaciu Cozianu dădea ultimele sale lupte politice. Era certat aproape cu toți liderii partidului conservator, care nu-i suportau aroganța, batjocura dură și nemiloasă, ciudățeniile aproape de nebun. Atunci îl auziră vorbind în fața unei adunări de alegători, cum nu s-ar fi așteptat niciodată cine-l cunoștea: ca un democrat, ca un dușman al boierimii. Strîns în redingota neagră și vesta neagră, ridica pumnul la al cărui deget mic strălucea inelul cu stemă și striga:

— De o mie de ori mai mult îmi place căciula țurcănească a țărânului din jos de pe Zlatiște, decît cărarea la ceafă a lui Marghiloman și rufele lui spălate la Londra! Ce-i trebuie țării ăsteia? Votul universal, și să-i dea de pămînt pe ciocoi!

Gazetarii se priveau și-și șopteau: „A innebunit... A intrat în anul morții!”

Dar Leon Popescu, la clubul partidului conservator, îl înțelese:

— Domnilor, Bonifaciu Cozianu a vrut luna de pe cer, zise el zîmbind cu blîndețea sa obișnuită. A vrut luna de pe cer, dar luna a rămas sus. Și acum urlă la ea.

Risete veninoase" izbucniră la această glumă: întîia oară cînd cineva își bătea joc de Bonifaciu Cozianu și nu el de ceilalți. La formarea cabinetului, nici Marghiloman, nici Nicu Filipescu nu se gîndiră să-i ofere un portofoliu. Fusesse ministru în toate guvernele conservatoare din ultimii aproape douăzeci de ani. De acum înainte, n-avea să mai fie. Știa toată lumea. Știa și el. Era un om sfîrșit.

— Ce-mi pasă? spunea el la masă cu Lenora Popovici și cu amicii, la ea acasă. Am dreptul să mă bucur și eu de viață, măcar acum! Sînt liber! A mea e lumea!

Și se îmbăta, ca un om tinăr. Era și gelos, tot ca un om finăr; nu putea fi păcălit. Și nu-i plăcea Lenorei. Ea avea nevoie de altceva.

Într-o dimineață pe la unsprezece, Bonifaciu, care avusese o insomnie și se plictisise acasă, porunci să se puie caii la trăsura și se duse la Lenora, pe strada Polonă. Era primăvară, plouase de curînd, în cerul albastru niște nori cenușii-gălbui se rostogoleau amenințător, dar nu-i putea lua în serios, cerul era prea albastru, soarele prea strălucitor, verdeța copacilor prea proaspătă; trotuarele spălate, aerul limpede, oamenii care mergeau la treburile lor, copiii care se jucau țîpînd, totul era curat, vesel și viu. Era o plăcere să trăiești, erai iarăși tinăr, toate bucuriile te așteptau. Desigur, știa că nu e decît o prostie, o mincinoasă părere trecătoare; dar era plăcută, și te lăsa legănat de arcurile moi ale trăsorii, în păcănitul copitelor trîpașilor.

Trăsura se opri în fața casei Lenorei. Feciorul de lingă vizitiu sări jos să-l ajute pe Bonifaciu să coboare.

— Dă-te la o parte, zise Bonifaciu ursuz, și coborî singur, ceea ce nu mai făcea de cîtăva vreme. Apoi urcă treptele peronului și sună. Femeia care-i deschise rămase în ușa.

— Conița nu-i acasă, conașule.

Bonifaciu se uită țîntă la ea și o văzu cum se sperie și se roșește. O dădu la o parte cu vîrful bastonului și intră. În vestiar, un chipiu era afîrnat în cuier.

— Spune-i să vie, zise el. Servitoarea plecă repede, înfricoșată. Lenora apărură abia după vreo cinci minute, în *deshabille* de dantele sidefii, mare, splendidă și furioasă.

— Ce e asta, nene? De ce deranjezi lumea în felul ăsta? Te-ai făcut un pisălog nemaipomenit! Trebuie să-ți schimbi manierele astea!

Vorbea brutal, pe un ton pe care nimeni nu se încumetase să-l ia față de Bonifaciu Cozianu, vreme de șaizeci și ceva de ani. Dar ea, li-

niștită, masivă, cu pieptul generos, mai înaltă decât el cu vreo trei degete, îi turna înianțe, muștrindu-l cu obrăznicie. Bonifaciu se făcu alb; ochii i se duseseră în fundul capului. Ridică bastonul, cu o mână tremurătoare. Dar Lenora îi spuse:

— Ascultă, să nu îndrăznești, că-ți cîrlesc o palmă de te întorc pe dos! Hai, pleacă, ramolitule! Te-ai zaharisit de tot! Femeie îți trebuie ție? Bonă! Doică! Scutece! Știi ce mi-ai făcut în pat săptămîna trecută, cînd te-ai îmbătat!

Bonifaciu Cozianu își puse mina pe ochi și ieși cît putu de repede, dar ea îl petrecu cu alte observații, și mai jenante, pînă la ușă. Se urcă în trăsură anevoie, icnind, ajutat de fecior. Apoi, ajuns în sfîrșit acasă, plinse de umilință, întâia dată în viața lui. își mușca miinile și plîngea slab, neputincios.

X

Lenora Popovici primi peste cîteva zile invitația de a-l vizita pe unul din directorii băncii Creditul Agricol. Se duse la el în *tailleur* de stofă bleumarin, bluză cu guler înalt alb, botine galbene, mănuși galbene, pălărie galbenă, umbreluță bleumarin și o broșă cu un safir la gît, cu atît mai rar cu cît safire cu adevărat frumoase aproape că nu sînt de găsit. Directorul era un om tînăr, nepot al lui Bonifaciu Cozianu, Șerban Lascari, fratele mai mic al lui Alexandru, fostul șef de cabinet al ministrului. Șerbănică Lascari era un domn scund, cu bărbuță castanie și un început de burtă la treizeci de ani. O primi cu cea mai mare răceală pe artistă, se înclină politicos fără să-i dea mîna, și îi arătă mut un fotoliu.

— Doamnă, zise el, aveți la noi un cont debitor de două sute șaptezeci și patru de mii nouă sute opt franci și banca vrea să știe cînd și în ce condiții aveți de gînd să-l acoperiți.

Și se uită la ea rece și liniștit. Lenora rămăsese cu gura deschisă. Trebui să audă a doua oară toată fraza, ca să înțeleagă, și de-abia ceru să i se explice. Atunci se schimbă la față și zise:

— Bine, domnul meu, dar... banii ăștia au fost plătiți de domnul Cozianu! Ce mi-i cereți mie? Discutați cu el!

Șerban Lascari o privea cu o satisfacție dușmănoasă. Era îmbrăcat în haine de culoarea cafelei cu lapte, cu o cravată ca măslinea crudă,

și-și învîrtea pe deget un monoclu legat cu un șiret do-mătase.-Avea obraji plini, ochii cam bulbucați, gura umedă, de la jată-său Lăscăruș. Nu era frumos, nici atrăgător. Lenora începea să-l privească cu ură și cu scîrbă.

— Doamnă, zise el zîmbind rece. 'Domnul Bonifaciu Cozianu, care e membru în consiliul nostru de administrație, ne-a spus să vă plătim orice sumă cereți, asta bineînțeles verbal; dar n-a spus că va acoperi dinsul sumele respective.

Lenora rămase iar cu răsufierea tăiată, apoi suflă:

— Bestia! Lepră bătrînă!

— Vă rog să vă măsurați cuvintele, doamnă dragă, spuse Șerbănică Lascari cu o politețe disprețuitoare. Am onoarea de-a fi rudă cu domnul Bonifaciu Cozianu, și nu vă permit...

— Halal să-ți fie! exclamă ea pe un ton sălbatic.

— Nu știu dacă dumneavoastră, cu meseria pe care o faceți, aveți căderea să judecați pe alții, zise amabil Șerbănică Lascari.

Lenora sări în sus și începu să țipe:

— Îți scot ochii, scirbosule, obraznicule, ciocoiul dracului!

Și urmă așa, un minut întreg. Șerbănică sună omul de serviciu:

— Dă-o afară pe dumneaei.

— Nu e nevoie! Plec singură, zise Lenora Popovici, strîngîndu-și cu o mînă fusta, ca să meargă mai repede. Apoi, pe neașteptate, se așeză iar în fotoliu.

— Ce să mă fac? întrebă ea cu un aer întunecat și naiv.

— Nu mă privește. Veți fi dată în judecată și averea și veniturile dumneavoastră sechestrate pînă la concurența sumei pe care ne-o datorați.

— Dar ce să fac? Spune și dumneata, ce să fac?

Urmă o tăcere. Omul de serviciu aștepta lîngă ușă. Șerbănică Lascari spuse:

— Du-te, Nicolae. Nu mai e nevoie.

Apoi, rămas singur cu Lenora, zise:

— Poate că dacă stați de vorbă cu domnul Cozianu...

— Cum? zise ea cu un aer atît de sincer infrișat, încît Șerbănică Lascari începu să ridă.

— Nu e bine să rupi niciodată chiar toate punțile... mai ales cu oameni care au putere.

Ea îl privea îndobitocită. Șerbănică Lascari n-o mai găsea frumoasă. „E proastă și grosolană”, se gândi el. Se ridică, rece:

— Bună ziua, doamnă.

Și așteptă ostentativ, s-o vază ieșită pe ușă.

Bonifaciu era la el acasă (nu mai ieșise, din ziua când fusese la Lenora Popovici). Ședea într-un fotoliu, cu o sticlă de Porto și un pahar pe o măsuță lângă el, și fuma. îi tremura mîna. Șerbănică Lascari fusese pe la el să-i spună. Acuma aștepta. Era sigur că Lenora o să vie să-i ceară iertare. Ce, să-și piardă casa, mobilele, caii, să rămîie la cheremul invidiei celor din teatru? Să pornească iarăși de la nimic? Aștepta. Citea cărți pe care le lăsa de la pagina a doua. Se plimba prin odăile pustii, și revedea în minte scena pe care i-o făcuse Lenora. Atunci îi venea să urle, să lovească, să ucidă, să moară, dar toate astea rămîneau înăuntru: pe dinafară nu era decît un domn bătrîn care se plimba prin casă cu genunchii indoia și gemea stins.

Apoi, după o săptămînă sau zece zile de așteptare, veni Șerbănică la unchiu-său. Ședea într-un fotoliu și el:

— Bun Porto ai, unchiule. E foarte bun. Știi, pînă la urmă tot a trebuit să dăm în judecată persoana. A început să vîndă bijuterii, să le pună bine. I-a spus lui Mișu, cumnatu-meu, că preferă săracă trotuarul decît să se umilească în fața dumitale. Au și animalele astea demnitatea lor. Dumneata cel puțin îți intri în bani. Deși, *entre nous soit dit* \ nu e foarte elegant, iartă-mă că-ți spun...

Bonifaciu Cozianu mesteca în gol. Deodată, pe un ton neașteptat de vioi, zise:

— Ia toarnă-mi și mie.

XI

Ion, feciorul, stătea în picioare lângă stăpînu-său. Boierul ședea în fotoliu și bea de săptămîni de zile. îl culca ca pe un copil, îi ținea capul cînd îi era rău, îi pune sticle calde cînd dirdîia în pat. Pe urmă iar trebuia să vie cu tava cu sticla și paharul.

— Nu-i sănătos, conașule, să beți atîta, murmura el cu sfială.

— Gura, mormăia bătrînul.

• între noi fie zis.

Azi era cald de tot; intra aer fierbinte cum se deschidea o ușă. Chiar și aici în salon, cu perdelele trase, era înăbușeală. Ion simțea cum îi curge sudoarea pe lingă urechi și pe șira spinării. Acum era dormit la umbră, în cămașă și-n izmene, nu de stat în haine nemțesti, cu legătura la gît, încălțat... Of! Of! Și să mai și stai în picioare, ca la armată cînd te pune de santinelă. Moșul e vesel: l-a trezit căldura. Așa sînt ăștia: suciți.

— Ioane, acumă mă simt mai bine.

Ce să-i spui? Taci.

— Ioane, adu-ți un pahar, să-ți dau și ție.

— Lăsați, conașule, nu-inevoie...

— Marș! Ia-ți pahar!

Ion se duce să-și ia un pahar de cristal cu picior subțire dintr-un dulap ciudat, cu zgriptor cu două capete crestat în lemn, și lemnul e lucios și roșu, parcă-i aramă.

— Ia vino-ncoa, să-ți torn. Noroc, Ioane.

— Să trăiți, conașule. Sănătate.

— Nu-mi ura nimic, Ioane. Nu-mi trebuie nimic.

— Sănătate tot trebuie, conașule.

— Nu. Nimic. Să fiu liber, asta-mi trebuie. Să scap de tot. Tu ești o brută, vrei sănătate, mîncare, băutură, bani... Ai băut? Dă-l pe gît, să-ți mai torn. Noroc, Ioane.

— Să dea Dumnezeu, conașule.

— Ce-ai vrea tu, mă? Dacă ai avea o putere, ce-ai vrea? Ai? Ce vrei?

— Eu, nu vă supărați, conașule... să mă liberez aș vrea.

— Asta vreau și eu! Asta vreau și eu, zise bătrînul rîzînd. Feciorul, un om de vreo patruzeci de ani, mustăcios și sprîncenat, cu fâlci late și gîtul gros, vorbea moale și blînd, și părea un om cumsecade. „Acuma îl vîd întîia oară.” Simțea o mare simpatie pentru Ion; chiar dragoste. Omul spunea tot blînd și cu încăpăținare:

— Să mă liberez din serviciu de la dumneavoastră și să am și eu o țîră de pămînt coala pe vale, pe Zlatiște în jos, și...

— Cum? scîrțîia glasul bătrînului. Ar fi răcnit, dar n-avea putere. Cum să te liberezi? Cine-ți dă drumul? Asta nu se poate! Nu se poate! Tîmpitule!

Se ridicase pe jumătate din fotoliu. Ion se dădu îndărăt, speriată „Haiti, rn-a luat gura pe dinainte; mamă-mamă cc palme mi-ar trage, să aibă putere."

Dar boierul se așeză iar jos și zise cu un glas ciudat, mirat, ca un om care vorbește singur, unde nu e nimeni:

— Ce dracu mai e și asta?

Se uita în gol. Apoi mai zise ceva, dar Ion nu înțelese ce băguia. Bonifaciu se lăsă în față, cu capul în piept, uitându-se la covor, țintă, pe sub pleoape.

— Conașule! zise feciorul speriat. îl împinse ușor îndărăt, să stea drept. Bătrînul se făcuse deodată greu; se lăsă să cadă înainte.

— Conașule!

Atunci văzu că batonului nici nu i se mai mișcă ochii.

— Aoleo, moare! zise tare Ion, și se repezi afară din salon, să cheme celelalte slugi.

XII

Ziarele conservatoare apărură cu chenare negre și cu portretul răposatului. Rudele, familia Lascari, copiii lui Eustațiu Cozianu, primiră în casa goală condoleanțele tuturor marilor oameni politici ai vremii, și conservatori, și liberali; regele trimise pe generalul Warthiadi, șeful casei militare a maiestății sale, să transmită condoleanțele monarhului. Apoi un dric mare, cu geamuri și ingeri argințați la colțuri și baldachin negru și cai cu valtrapuri cernite și panașe pe capete, ieși pe poarta casei, urmat de rudele îndolia-te, de Alexandru Marghiloman, Petre Carp, Leon Popescu, Nicu Filipescu și toți oamenii politici de seamă ai partidului conservator, apoi de deputați și senatori, de proprietari, oameni de afaceri, ofițeri superiori, un șir lung de trăsurile, apoi un pluton de roșiori din regimentul în care răposatul era maior de rezervă. Era cald, o căldură cumplită; oamenii asudau, trăgeau în plămîni praf și aer fierbinte. Cinea leșină în cortegiul funebru și fu dus pe brațe într-o farmacie. Trotuarele erau pline de privitori, care-și arătau cu degetul pe oamenii importanți ce urmau dricul. Apoi treceau trăsurile, pe urmă roșiorii, care miroseau

larc a sudoare, a iuft și a cal; le curgea sudoarea pe obraji de sub colbacuri.

La cimitir, în fața cavoului de marmură, se făcu tăcere. Ministrul Justiției, Leon Popescu, palid de căldură și de cit asudase, se urcă pe un pietroi și se adresă omului mic, alb, scofilcit, care dormea în sicriu, cu fața în sus, încruntat de parcă s-ar fi silit să strîngă ochii. Pe li linteia albă a mortului apăreau picături de sudoare. O muscă se plimbă printre ele, apoi se opri pe o pleoapă vinată. Altă muscă veni din /bor și se urcă pe cea dintii, apoi zburară amîndouă. Leon l'opescu avea lacrimi în ochi. îi tremura glasul.

Noi nu putem adăuga nimic la numele tău. Pentru tine, ce pu-icm spune noi c nimic; pentru noi, e mult. E cazul de a zice: nimic nu lipsește gloriei tale, numai tu lipsești gloriei noastre. Ai intrat în nemurire după ce ai gustat farmecul și amărăciunea gloriei; amintirea ia va fi pe veci pildă și învățătură pentru...

Se opri, înecat de hohote de plîns. Marghiloman își ștergea colțul ochiului cu o batistă albă, pe care o mototolise pe drum. Nicu l-ilipescu înghițea sec, cu ochii înlăcrimați. Cucoanele, nepoate ale i. iposatului, plîngeau cu sughițuri.

Sicriul fu închis și virit în cavou, ușa de fier închisă peste el și încuiata cu lacăt.

Apoi toată lumea se duse acasă.

Partea a cincea

O călătorie de plăcere

Inlr-o dimineată de primăvară, înir-unul din primii ani ai veacului al XX-lca, pc la orele unsprezece, colonelul Vorvorcanu, unul din ginerii Davidei Lascari, se duse la bordel. Era nu bărbat, gros, spătos, cu picioare scurte în formă de O: călăreț. Sc îmbrăcase civil: veston negru, lanț dc ceas de-a curmezișul vestei, pantalon vârgat, botine cu elastic, guler tare, înalt, monoclu atîmat de o panglică de mătase și pălărie rotundă, Uire, pusă drept pc cap. Sub pălărie, apărea o figură obraznică și brutală, cu nasul gros și coroiat, gura mică, cu buze subțiri, îngustă și dreaptă ca o gură dc pușculiță, obrajii groși grei, gri de barbă prea neagră, și de-a curmezișul feței mustața a la Kaiscrul Wilhelm, cu vîrlurilc subțiate și întoarse în sus. Cu mînuși cenușii în mîini, cu mîinile adunate la spate, pe șezutu-i proeminent reliefat de vestonul slrîns pc corp, domnul Vorvoreanu sc preumbla alene, cu bastonul la subsuoară, de-a lungul Căii Victoriei, salutînd din cînd în cînd cu un gest larg și o figură înțepenită în solemnitate, pe trecătorii matinali pe care-i cunoștea. Se opri la Capsa, unde bău un rom și plecă mai departe, cu nasul sus și melonul negru pe ochi. O ușoară schimă de scîrbă îi strîmbă buza de sus. Nici el nu-și dădea seama de scîrba care-l stăpînește. îi era silă dc viață. Asta era viață? îi era silă de sine însuși. Cum ajunsese așa? La patruzeci și ceva de ani, altceva ar fi trebuit să fie el. Altfel ar fi trebuit să arate viața lui. La patruzeci și ceva de ani, să stea să aștepte, averea, ca un tinerel căruia i se dau bani dc buzunar!

Horeai energic, scui pă și merse mai departe.

Bordelul se afla pe o străduță în dosul Lipscanilor, o casă cu două etaje deasupra străzii cenușii, în care era mereu umbră. Două etaje de tencuială cafenie, ferestre înalte cu jaluzele trase și o intrare cu miros de pivniță și de praf vechi. Trebuia să urci la etaj o scară foarte dreaptă. Pe platforma din primul cot al scării, stăteau câțiva bărbați și fumau, rezemați de zid, cu mâinile în buzunare și cu țigara în colțul gurii. Mai sus, pe a treia treaptă, ședea un alt om, tânăr, gras și roșu la față, cu o pălărie moale dată pe ceafă, de i se vedea fruntea îngustă, cărnoasă, asudată. Se uita la ceilalți cu un aer naiv și vesel și spunea:

— Așa, frate, cică: Ce? Te las și mă duc la mama, la Ploești. Du-te - zic - du-te, opt și cu a brânzii nouă.

Și începu să ridă singur; ceilalți nu riseră; erau plictisiți, mahmuri.

Sus pe palier așteptau alții. Unul se uita printre lamele jaluzelelor, afară în stradă, fără să vadă nimic.

Altul se scobea în nas, strîmbîndu-se.

Colonelul Vorvoreanu coborî scările peste vreo jumătate de oră, încheiat, strîns în veston, cu capul sus, pălăria înfundată pe frunte, ceafa țeapănă și bastonul subsuoară; era la fel de scirbit și posac ca la sosire; poate chiar și mai morocănos. „Porcărie, se gîndea el. Toată chestia e o porcărie. Nimic nu mă mai distrează. Am pierdut cheful de viață. Ce-mi trebuia mie avere? De-abia că n-o am. M-a distrus, bestia. M-a distrus. M-a nenorocit.” Pe palier, unul din clienții care așteptau îl salută:

— Să trăiți, don' colonelr

— Cum? A, salut, monșer. Să trăiești.

Coborî ultimele trepte, ieși în stradă și stătu o clipă în loc, nehotărît. Unde să se ducă? N-avea chef de nimic. N-avea poftă să se ducă nicăieri. N-avea ce face.

„M-a distrus. M-a nenorocit”, își zise el cu o ciudă desperată. Scoase un trabuc din tocul de piele în care le ținea, îl tăie, îl aprinse. Avea gust prost. Nu-i plăcea. îl aruncă.

„Cine m-a pus, Dumnezeu! Cine m-a pus? Beau un păhărel, cel mult două, merg la bordeluri ieftine, nu-mi pot permite nici o fantezie, nimic. Simțea, fără să le vadă, că mînecele vestonului încep să se lustruiească la coate. Bine ai ajuns, domnule. Halal să-ți fie, n-am ce spune. Bravo”, se felicita el îndrăgostit și ironic. Plecă încet pe stradă, tot țeapăn, lot cu capul sus, ca un om independent și sigur de sine.

IV la orele douăsprezece sau unu, colonelul Vorvoreanu, care i nise pînă atunci *L'Indépendance Roumaine*, puse la o parte ziarul pe masa de lucru la care nu lucrase niciodată. Era un birou greu, în stilul Renașterii franceze, faimosul stil Henri II, falsificat în masă în veacul trecut la Paris, și importat de oamenii cu avere o dată cu arhitectura în stilul Marelui Palat al Expozițiilor de la Paris, cu becurile electrice în aplici și candelabre în stil Louis XVI fals, cu tablourile ilni școala lui Bouguereau și romanele lui Georges Ohnet. Birou greu, lemn întunecat, sculptat cu lei, măști de satiri și frunze grotestice: fotolii de piele, rafturi pline de cărți în piele de culoare închisă, apătoare de praf și lectură prin geamuri incuiate; o panoplie cu un pieptar de oțel, un coif, un scut, tot false, cumpărate de la Paris, și cu două hangere vechi, care fuseseră într-adevăr călitate la Damasc și cumpărate la București pe vremea lui vodă Șuțu, cel din urmă; oală de laianță pentru tutun; un cadru mare cu câteva zeci de mici fotografii ovale în el; portretele promoției lui Vorvoreanu, azi ajunși mulți generali, deputați, senatori, alții colonei acriți sau resemnați, fără perspectivă de avansare; unul sau doi dați afară din armată. Cabinetul de lucru era sumbru, rece și trist; primea lumina printr-un geam colorat carc-1 făcea să samene și mai mult cu anumite cavouri edificate pe vremea aceea la cimitirul Bellu. Ziarul despăturit era tăiat pe diagonală în două triunghiuri, unul verde, unul galben. Colonelul privi foaia cu un dezgust neîndreptățit - dar era dezgustul său obștesc și universal pentru toți și pentru tot - apoi se ridică, își înțepeni ceafa și-și puse monoculul. În halat de mătase cafenie, lustruit și pătat, ieși din cabinet și trecu în salonul alăturat. Printre perdelele grele cu ciucuri se zărea afară strada, trăsuri care alunecau în păcănitul sec al copitelor; cucoanele din trăsuri purtau pălării cu voal, umbreluțe de culori deschise și vesele; era primăvară; la noapte avea să miroasă a liliac, și în văzduhul îmbătător, în licoarea nopții care se urca la cap ca un vin amețitor, aveau să plutească mirosuri de mititei, de praf, de bălți înflorite, de gunoarie încălzite de soarele zilei; la noapte, să sezezi într-o grădină, cu bateriile de vin la gheață și cu o șanteuză în dreapta, una-n stînga, pe care să le ciupesti de sezut cu toată mîna, militărește, fără să-ți pierzi monoculul din ochi, nici să lași să-ți se pleoștească virfurile văcsuite ale mustăților! Ah, da! Și pe urmă, biletul de

tren la Paris, cafeneaua, varieteurile, midinetetele, micile dansatoare, cluburile cu străini care se cunosc în jurul mesei de joc. Ah, da!

Dar nimic din asta nu se vedea. Ar fi putut, ușor de tot, să vie toate ca într-un vis, dacă moștenea Elena, nevastă-sa. El moștenise, la vremea lui, dar isprăvisese tot; moștenise și Elena pe bătrînul Lascari (partea inalienabilă, căci de celelalte bătrînul, care nu-l putea suferi pe Vorvoreanu, o dezmoștenise); dar colonelul isprăvisese și rîndul ăsta de bani, și o dată cu asta o certase pe Elena și se certase și el cu frații și surorile Elenei, furioși că o parte din averea familiei se duce dracului, și că mîine-poimîine Elena și copiii ei le vor cădea pe brațe. Nu mai era nimic de sperat, decît un singur lucru, care nu venea.

Bătos, morocănos, înghețat, trase în jos pe el halatul, potrivindu-și-l, și se uită împrejur. Nu era nimeni în salon? Nu, nimeni. Mobilele franțuzești împinse la pereți lăsau un gol mare în mijloc, unde un covor de Ferahan, întunecat ca noaptea și plin de flori geometrice ca o grădină nocturnă, se lungea de la un capăt al salonului la cellalt, spinare de reptilă catifelată. Colonelul voi să se întoarcă în birou, dar îl apucă dezgustul. Ce să facă acolo? Să citească? N-avea chef să citească. Să fumeze? Își îmbicsise gura cu trabucuri, încă de dimineață. Să stea așa, în fotoliu, fără să se gîndească la nimic? Nu putea să nu se gîndească la nimic. Chiar cînd nu se gîndea la nimic, știa un anumit lucru. Nu-l putea uita. În picioare, în pragul salonului, șovăia, plictisit și scîrbit. Deodată auzi glasul soacră-si mari din coridor și, în aceeași clipă îi veni să fugă, să se retragă în birou, să se facă a citi, cum se prefăcea că doarme cînd era copil ca să scape de sicielile guvernantei care-l punea să-și spună rugăciunea sau să-i desfacă șireturile corsetului pe spatetele ei lat. Totuși, își stăpîni nevoia de a fugi și rămase. Un suris silnic îi apărui pe fața brutală, și colonelul se îndreptă spre ușă, s-o deschidă. Ținînd-o de braț pe o jupîneasă, bunica Elenei, doamna Sofia von Bodman, fostă Cozianu, intră în salon, cu nepoată-sa după dînsa. Sofia Cozianu, vestita frumusețe care trăise cu Șerban Vogoride și inspirase pasiuni unor oameni acum ramoliți sau morți, era în al optzeci și nu știu cîteia an al vieții sale o bătrînă grasă, rotundă, cu trei bărbii, care se mișca greu. Umbla într-o rochie *gris-perle*, fără corset (nu mai purta corset de douăzeci de ani) și care se întindea la nasturi gata să crape. Mina-i grăsuță, ofilită, cu pete, se sprijinea într-un baston de abanos cu cap de argint; dantelele de la git

ți de la mînici erau proaspete și scumpe; părul vdpsit roșcat, rar pe tîmnaș rotund și mare, ochii cu pungi deasupra și dedesubt, întredes- tîmnași ca niște ochi de broască somnolentă, o făceau să inspire oarecare III.1 și repulsie. Ochii aceștia, altădată adînci și limpezi ca apa Bosforului noaptea, erau acum tulburi, dar căutau cu vioiciune împrejur, și i îndrăgea pe cineva mai depărtat sau o figură nouă, Sofia Cozianu npucu *fucc-ă-main-ul* subțire de aur cu mineraș de fildeş, care-i atîrna de cordon, și se uita prin el la omul în cauză, cu un aer critic, ironic și indulgent, ca și cum i-ar fi zis: „Da, ești urît, prost și ridicol, dar nu i nimic, nu mă supăr pe tine, ești doar un om, ce pretenții pot avea? *Continucz, mongarcon, zi-i înainte, fătul meu*”.

Colonelul se îndreptă din șale, aproape în poziție de „drepti”, fără să și dea scama, și zîmbetul nesigur și nervos îi tremura pe buze pe sub mustața cu vîrfuri subțiri întoarse în sus. Doamna Vorvoreanu apărui de după bunică-sa. Era blondă ca griul copt, voinică, cu umerii largi și brațele albe și cămoase; nasul fin, drept, ușor ridicat în sus ca al principesei moștenitoare, ținuta dreaptă și trupul greu, de statuie, o tăceau să se potrivească bine cu idealul de frumusețe al anilor acelora; era una din cele mai admirate frumuseți din București, și toată lumea se întreba ce găsise la soțul ei, de ce-l luase și de ce-și cheltuise toată partea ei de avere moștenită de la Lascăr Lascari și de la Davida, părinții ei. Motivul era unul din acele taine de alcov pe care numai părlașii le pot înțelege. Și motivul acesta rămăsese tot atît de puternic azi, cînd doamna Vorvoreanu, femeie matură, își vedea fruntea și liniplele încrețindu-se, primele fire albe apărînd în păr, și simțea nevoie de corset bine strîns ca să-și poată menține silueta așa cum o cerea moda: cu pieptul masiv scos în afară, talia fină, pîntecul tras îndărăt, șalele cambrate, bărbia sus, susținută de gulerul înalt și țepăn. Rece și liniștită, o urmă pe bunică-sa în odaie. Colonelul bătu din călcîie (n-avea pînteni, ci papuci de casă):

— Sărut mîna, mamă-marc! Cum ai dormit? întrebă el amabil.

Bătrîna se așeză cu greu, ajutată, într-un fotoliu *Bergere* pe care și-l adusese cu ea de la Viena, baroc, mobilă gravă, somptuoasă și greoaie față de cele franțuzești din același veac. Apoi suflă și se uită prin *fa.ce-k-ma.in* împrejur.

— Cum e afară?

— E foarte frumos. E primăvară, spuse colonelul, mereu la fel de amabil. Doamna Vorvoreanu îi făcu semn jupinesei să aducă o măsuță volantă, pe care o puse în fața bătrinei; la alt semn femeia dispăru, apoi deschise ușa și-i făcu loc alteia grase, cu șorț alb și bonetă, care ducea o tavă. Bătrina se uita prin *face-à-main*, cu un ochi critic și aparent indiferent, la farfuria de pe tavă. Tava mare de argint cu frunze cizelate ca pe vremea lui Gheorghe Bibescu; tacim pe un șervețel de olandă fină; și în farfurie niște bucăți mari, rotunde, de ceva cafeniu și gros, într-o zeamă subțire.

— Ce-i asta? întrebă bătrina. Nepoată-sa se așeză lângă ea în celălalt fotoliu și-i zîmbi în felul ei stăpînit.

— Gustă, mamă-mare! *Vous m'en dîrez des nouvelles* Bureți de copac; salată de bureți conservați în oțet. Gustă.

Bătrinei i se aprinseră ochii. Începu să mănînce, sorbînd cu zgomot și scîpînd zeamă prin colțurile gurii. Colonelul simți că-i vine rău și se uită într-altă parte. Nu era om delicat și deosebit de simțitor; dimpotrivă. Dar asta nu mai putea suporta. Simțea că nu mai poate suporta, încerca să se uite pe pereți, să se gîndească la altceva; dar nu-și putea astupa urechile. Aici era nenorocirea. Dacă și-ar fi putut astupa urechile, n-ar fi fost nimic; ar mai fi răbdat oricît. Își încleșta miinile la spate: îi asudau palmele. Bătrina clefăia mereu.

Nevastă-sa, se gîndea colonelul, trebuie să iasă rar, ca să nu se simtă ce puține rochii are. El... ce să mai spună? I se lustruiau hainele pe el. Și nu-și putea oferi nimic. Nimic! Balurile, vînătoarea la țară, partidele de cărți la club, șampania, nopțile albe, Parisul, Riviera... nimic! Sau, dacă da, cu baba. Cu zgomotul ăsta la fiecare masă, în fiecare zi de două ori, ani de-a rîndul.

— N-aveți conversație azi, spuse bătrina.

Colonelul tresări și-și drese glasul. Dar nevastă-sa rise și murmură pe un ton firesc:

— Ce conversație, mamă-mare? Mă gîndeam că te hrănesc de parc-aș vrea să te moștenesc; bine că te știu sănătoasă cum ești, și între noi fie vorba, un monstru de sănătate, să te ție Dumnezeu...

Bătrina se uită la ea și zîmbi. O bătui ușor pe obraz.

— Și tu ești tare... spuse ea. De la mine ai moștenit. Ești tare...

• Vei avea ce să-mi spui.

Apoi rîmca mârdeparte. 'Doamna Vorvoreanu' bătea din pleoape, nervos. Altfel, părea la fel de liniștită. Nici n-avea de ce să nu fie. Spuse:

Am văzul portretul domnului Santos-Dumont, acela care face e. \K. ricnțe cu un balon cu mașină... nu, cu motor. Vrei să ți-l arăt, *yînînd'mainan?* E foarte șic; costum de acro... acro...

• Aerostat, zise colonelul.

Nu... aeronaut. Nu e eleganța unui clubman, e eleganța specială a inventatorului. Fără veston. Cămașă cu dungi fine, Danlolon strîns ea un șal de mătase, guler corect, tare, foarte înalt, și cravată bogată, lanlczi, cu o perlă neagră; pe cap, pălărie de pai, *canotier*, cu panglică neagră. Foarte elegant, dar foarte personal.

— Mie mi se pare *caraghioz*, spuse bătrina. Moda voastră cu vestoanele astea *rase-pet*, și cu gulerele ca de carton și cu pălării moi, ca să nu mai vorbim de femei, nu mai are nici o decență, nici o demnitate; și nici nu arată avantajele firești ale omului, bărbat sau femeie; unde-i grația, unde-i ținuta la cucoane, unde-i bărbăția și noblețea la bărbați? Sinteți niște *caraghioji*.

Apoi, după un moment de gîndirc, adăugă:

— Dar în balonul lui m-aș urca... Asta-i al vostru, ăștia tinerii, umblați cu drumul de fier, cu balonul, cu automobila, cu tramvaiul, în Viena s-au pus și telefoane în case: ca să le fie oamenilor mai la îndemînă să-și spună măgării. Că tot progresul ăsta al vostru, nimic nu schimbă din firea omului... *charmant animal*...

își scoase din buzunar un ghemotoc de hîrtie pe care o slîrgea și o mototolea cu mare răbdare în pumnul grăsuț și ofilit.

— Ești tînără, *grand' maman*, de-ți vine așa cite un chef să te urci în balon! zise doamna Vorvoreanu zîmbind.

— Păi nu? întrebă bătrina. Era vădit mindră. Eu am fost prima cucoană din Viena care m-am urcat într-o automobilă a domnului Bcnz... electrică! Nu de astea, care fac fum și împușcă dindărăt ca tunul; electrică, fără gălăgie, fără miros; frumoasă trăsură; dar mic mi-e totdeauna nu știu cum cînd le vād; tot mi se pare că le lipsește ceva, cînd vād boierii în spate, vizitiul și feciorul în față, dar cai, ioc! E *caraghioz*, o trăsură fără cai, care scoate fum pe sub coadă. Dar as-

• Reușit animal.

ta-i progresul; așa e vremea: mașinării, anarhiști, socialiști... în tine-rețea mea, le zicea *liberali, roșii*. Nu liberali de ăștia, de azi; altfel erau; mereu cloceau revoluție, republică, în fine, ca socialiștii și nihi-liștii ăștia ai voștri de azi, mai cu seamă rușii... O invenție, însă, dragii mei, aș face-o și eu; a mai făcut-o și Rabelais; un *torchecul* moale de tot... Englezii, care au născocit multe marafeturi în direcția asta, potrivit cu geniul lor național, *tout a fait pratique veux-je dire* \ de ce rideți? Rizi ca proasta-n bilci, Elenuțo. Englezii, spuneam, n-au descoperit nimic mai bun decât asta (și le arată hirtia crepată pe care o mototolea în mină); dar încă nu mi se pare culmea sibaritismului, îmbracă-te, colonelule, ce mai stai? Când mergem la masă?

Doamna Vorvoreanu sări la sonerie, colonelul dispăru să se imbrace, jupineasa intră și o ridică pe bătrână din fotoliu. Și, ciocănind po-deaua cu bastonașul de abanos, bătrîna, care-și mototolea mereu ghe-motocui de hirtie, se îndreptă spre coridor, se duse pînă în fund, pe podeaua acoperită cu linoleum, printre ușile albe vopsite cu ripolin; o deschise pe cea mai din fund și o închise în urma ei, dar nu cu cheia. Jupineasa rămase în picioare în fața ușii, așteptînd ca bătrîna să iasă, sau s-o cheme, de-o cuprinde cumva neputința.

Doamna Vorvoreanu dădu o fugă pînă-n anticameră să dea poruncă să tragă trăsura afară, apoi se repezi la odaia de culcare și se schimbă în grabă. Colonelul, în fața oglinzii, își lega cravata.

— Nu mai crapă o dată! mirii el.

— Cum poți vorbi așa? spuse doamna Vorvoreanu formal, fără umbră de indignare, legîndu-și jupoanele (se îmbrăca singură totdea-una, de tînără de tot: erau clipe cînd nu voia om străin lingă ea). Își dădu cu pudră pe obraz, își mușcă buzele, își netezi sprîncenele (abia fiică-sa avea, peste zece sau douăzeci de ani, să îndrăznească să-și puie roșu și să-și vopsească sprîncenele și pleoapele), își perie părul adunat în jurul conciiului din creștet, trase manșetele bluzei (bluză de mătase *ecme*, guler tare. înalt, jabou de danielă, fustă de stofă sub-țire, *havane*, botine galbene cu patruzeci de nasturi de sidef, pălărie dc pai verde cu voaletă verde ca apa, legată sub bărbie) ș» apoi. repede, către soțul ei:

Ei,- mergem?-Hai că ne-o fi'așteptînd mama-marc,--și știi că detestă să aștepte.

Nu mai crapă o dată, Dumnezeuule! gemu colonelul. Nevastă-sa mei nu mai răspunse de data asta, deși auzise foarte bine, ci-și luă pe braț umbreluța verde și porni înainte. în salon n-o găsiră pe bălrînă. Doamna Vorvoreanu se duse în camera bunicii ci: cu două servitoare pe lingă ea, bătrîna își potrivea pălăria largă neagră, jachețica de ca-iiica neagră, rochia cu multe cute dc tafta neagră, voaleta de semido-liu, mînușile albe care încurcau totul și arătau că bătrîna e doar co-chetă și vrea doar să se gătească cît mai mult în limitele decenței ce-rule de vîrsta ei de peste optzeci dc ani. Elena Vorvoreanu văzuse o dată, în 1895, la Roma, pe împărăteasa Eugenia, lot o bătrînă în negru cu umbrelă și voaletă de semidoliu: *grand'maman* îi aducea aminte de împărăteasa detronată și nu se putea împiedica să n-o ad-mire; îi venea să-i spuie ce-i spusese ci bătrîna: „Ești tare!”

Bălrîna se ridică de la masa de toaletă și se duse să întoarcă o cheie dc bronz cizelat și să deschidă un secrete mare, pintecos, cu capacul umflat și unduit, lucitor și plin de arabescurile marchetăriei (avea un blazon cu un leu pe capac, și Hori și frunze pretutindeni); dintr-un sertăraș scoase doi poli dc aur cu capul lui Carol I de Hohenzollern și-i întinse fără un cuvînt Elenei Vorvoreanu. Aceasta, tot fără un cu-\ înt, îi puse în pungă și o luă pe bunică-sa pe sub braț, pe cînd una din femei o lua de partea cealaltă. Așa o duseră pînă la trăsură, o urcară sus, doamna Vorvoreanu se așeză alături, deschiseră umbre-luța neagră și pe cea verde, colonelul se așeză pe banchetă, drept, țeapăn, cu pantalonii întinși pe genunchi de sou.s'-p/ec/-urile care slîrîngeau ghețele de lac cu elastic, vizitiul pocni din bici, trăsura ieși pe poartă și porni pe străzile Bucureștilor, în huruit înăbușit, moale, de roți cauciucate, și în țacănitul vesel al copitelor pe caldarim. Pe trotuare, cite un trecător își ridica pălăria, doamna Vorvoreanu dădea din cap grațios, bătrîna abia mișca plictisită și colonelul saluta grav ; la înclinarea capului, fâlcile grele, vinete, îi treceau peste gulerul tare într-o revărsare de carne congestionată.

La Capsa era ca de obicei liniște, lăcere, lumină difuză. Chelnerii sc mișcau fără să-i simtă nimeni, mesenii vorbeau în șoaptă, sc auzea cîtcodată clinchet de argintărie sau zgomolul unei sticle destupate.

Maitre d'hotel-ul se repezi s-o ajute și el pe doamna von Bodman să meargă pînă la masa obișnuită; îi șopti, tandru ca un amoret:

— Azi avem *tripes a la mode de Caen*, conită, și stridii proaspete...

Și zîmbea, dulce, cu ochii lucioși, ca un om care salivează. Privirea plictisită a bătrînei deveni trează și vie.

— Să vedem, să vedem, spuse ea uitîndu-se împrejur prin *face-à-main*, și răspunzînd salutarilor respectuoase ale unor domni cărunți.

Colonelul Vorvoreanu visa mititei și fripturi. îi era poftă de pelin, de un cerdac de casă de la moșie, cînd, tînăr ofițer, chefuia cu camarazii cîte trei zile, cu taraful de lăutari și cu cîntăreța ale cărei favouri le dobîndeau cu toții pe rînd, ca între camarazi. Trebuia să mănînce stridii, *tripes à la mode de Caen*, *rostbeef*, *bombe glacée*, să bea vin de Mosela, Chambertin și un sfert de șampanie, și s-o audă mîncînd pe bătrîna. Sigur că trebuia să-i facă conversație, era interesul lui, cea mai vitală necesitate; dar azi era prea scîrbit și prea obosit ca să-i pese fie chiar și de cele mai grave lucruri. Și totuși vorbea, vorbea, ca să n-o audă mîncînd. De altfel și bătrîna vorbea; îi plăcea conversația în general și la masă mai cu seamă.

— Spuneți-mi ceva nou, zise dînsa cu picături de sos în colțurile gurii. Nu vi se pare că nu prea se mai întîmplă nimica? E o plictiseală pe lume, de-ți vine să adormi! Ce e cu războiul din China? Parcă-mi spuneai ieri că s-a isprăvit.

— Gata, mamă-mare, și cu asta, rise colonelul. Feldmareșalul von Waldersee a fost felicitat de Kaiser, de regina Victoria, de președintele Fallieres, mă rog, de toată lumea; umblă cu un cărucior după el în care-și poartă decorațiile...

— Mi se pare că l-am cunoscut la Berlin, la curte, adică la Potsdam... un guguman de militar, zise bătrîna. Colonelul își stăpîni trezărirea și urmă:

— I-a și judecat și executat pe șefii răsculaților. Am aici revista.

Și scoase din buzunar, unde o ținuse sul, *Le Monde Illustré*, care publica pe două pagini o mare fotografie: în fund, sub un fel de corturi, un mandarin chinez și un militar european de grad înalt; în dreapta, un șir de chinezi în straiele lor tradiționale; în stînga, un șir de soldați de marină europeni, cu arma la picior. În față, un chinez în genunchi, gol pînă la brîu, cu miinile legate la spate; un altul îl trăgea de cap cu o panglică pe care i-o petrecuse sub bărbie, iar călăul ridica

sabia lată și grea. Jos, în iarbă, zăcea un cadavru fără cap; capul era lingă bocancul soldatului european din flancul drept. Colonelul Vorvoreanu împinse revista pe masă în fața bătrînei care, mîncînd, privi multă vreme fotografia; umbla cu o linguriță de argint prin desertul care i se scurgea pe bărbie sub forma unui fir de sos de șocolată.

— Dar ce ie-a venit mișăilor să se răscoale, colonele? întrebă dînsa. Colonelul n-avea idei; totuși, se lansă în niște explicații incurcate. Doamna Vorvoreanu spuse:

— Apropo de China, mamă-mare, știi care e ultimul joc la modă în Londra? S-a întors Ionaș Ipsilanti de-acolo zilele astea și l-am văzut la Aristița Romano; îi zice *ping-pong*.

— Pe ce *apropo de China*? întrebă bătrîna.

— Fiindcă sună ca niște cuvinte chinezești...

— *Ping-pong*... Da, adevărat, spuse bătrîna. Așa îi zice lui Ionaș ăsta? Care Ionaș e, feciorul lui Niculache Ipsilanti care-a fost capuchehaie la Stambul sub Cuza?

— Nu, mamă-mare: nepotul, nu feciorul. Fiu-său a fost generalul, a murit acum vreo douăzeci de ani, cînd erai matală la Viena; ăsta e nepotul de bunic...

— Repede vă mai prășiți, murmură bătrîna cu oarecare nemulțumire. De ce i-au dat numele ăsta de mîscărici? Ce-nsearm. a *ping-pong*?

— Nu lui Ionaș, mamă-mare; jocului îi spune așa. E ultimul joc de societate la modă; se joacă după-masă, după ce s-a deservit. O cucoană pune o voaletă de gază la mijloc, în chip de plasă, și jucătorii aruncă peste ea mingi de celuloid, cu niște rachete mici. Se pare că un oarecare domn Gibbs, un inginer, a inventat jocul la el la club; juca cu prietenii după-masă, cu dopuri de șampanie în chip de mingi și capace de cutii de țigări de foi, în loc de rachete. De-acolo vine că se joacă după-masă, în frac și rochie decoltată.

— S-a prostit lumea de tot. Colonele, ia întreabă de filtrul meu. Și ia un coniac sau un Armagnac, spuse bătrîna. Și ia-mi grozăviile astea de aici, adăugă ea, împingînd spre el revista ilustrată. Colonelul o făcu iarăși sul și o viri în buzunar; vorbiră de altceva. Erau oameni avuți și europeni în anul 1904; bătrîna voia să se distreze cîți ani mai avea de trăit; soții Vorvoreanu aveau nevoie de marea ei avere; iar soarta omenirii în general, condiția omului pe pămînt, fizică și spirituală, suferința care putuse naște violențele războiului boxerilor și se

sfirșea cu supliciul răsculaților, toate acestea cu implicațiile lor imorale, răspunderea pentru ele, sensul lor uman și istoric erau foarte departe de cei trei meseni, sau nici nu existau pentru ei; acea perioadă a societății burgheze ajungea la o atrofie a simțului moral, o îngustare a eticii devenite strict de clasă, ceea ce a permis și represiunea revoluției ruse din 1905, și a răscoalelor țărănești din România în 1907, și izbucnirea primului război mondial pentru niște pretexte absurde și apoi, după 1920 și mai ales după 1930, criza de moralitate publică, falsificarea valorilor etice, care au făcut posibile masacrele săvârșite de mișcările fasciste, războiul început de Japonia împotriva Chinei în 1934 și în sfârșit al doilea război mondial. E o limitare a sentimentului de participare la o existență colectivă, atât de adinc omenesc; o dispariție a acestui sentiment, înlocuit de acela al existenței individuale proprii cu corolarul indiferentismului etic, de unde decurge capacitatea mult sporită de a asista la suferința altuia și de a o provoca.

La sfârșitul mesei, doamna Vorvoreanu îi strecură discret cei doi poli soțului ei, să plătească; el plăti, cu un aer indiferent, și puse resțul în buzunar. Bătrîna părea că nu vede nimic.

După-masă, șotii Vorvoreanu o duseră acasă pe bătrîna, care moțăia în trăsura. Apoi, după ce se culcase ea, doamna Vorvoreanu veni să-și puie rochia de casă. Colonelul fuma un trabuc într-un fotoliu.

— Cum dracu nu mai crapă, mîncînd atîta? Mie mi-e greu capul. Și ea, nimic! exclamă el.

Nevastă-sa se strîmbă, plictisită:

— Ți-am spus de o mie de ori să nu mai vorbești așa! Nu suport să te aud vorbind atît de cinic. Respectă măcar vîrsta! Las-o și pe ea să trăiască; mai are poate o zi, mai ales în felul în care se hrănește - și tu...

— Măcar de-ar avea numai o zi, mîrii amar colonelul.

El avea dreptate. A doua zi meraseră iarăși la Capsa. A treia zi iarăși. Și multă vreme apoi, în anii aceia, colonelul se îmbolnăvi de ficat și de stomac. Veșnica furie clocită într-insul, mîncările grele mîncate cu scîrbă și digerate turbînd de ciudă se răzbunau. Soții Vorvoreanu se duseră la Karlsbad, dar, bineînțeles, cu bătrîna, fără care n-ar fi avut bani nici să ție casa, nici de călătorie, nici de nimic. Și, bineînțeles, starea lui Vorvoreanu nu se îmbunătăți. Noaptea, în pat, zăcea treaz lîngă nevastă-sa și repeta, cîte o jumătate de oră în șir:

— M-a nenorocit... M-a distrus... M-a nenorocit... Apoi schimba: () omor. O omor. Trebuie s-o omor.

Bineînțeles, nu omora pe nimeni. Nici nu se putea gîndi la așa ceva. Aștepta și îmbătrînea așteptînd. Bătrîna părea neschimbată. Voia știri, vești, noutăți, cancanuri, citea gazetele, voia să i se facă conversație, să fie scoasă în oraș; primea vizitele unor domni bătrîni și ale unor cucoane care-l cunoscuseră bine pe principele Cuza pe vremea cînd era prefect la Galați. Doamna Vorvoreanu era tot mai palidă, cu ochii ceva mai duși în fundul capului; i se asprea fața. Și nu se întîmpla nimic.

II

Intro altă zi de primăvară, în 1905 sau 1906, la Capsa, la masă, doamna Vorvoreanu spuse:

— Am văzut-o pe Sofia astăzi dimineață...

- Care Sofia? întrebă bătrîna.

lira mai uitucă, i se întîmpla să vorbească de oameni cunoscuți nu-mai de ea, ca și cum nepoții ei i-ar fi știut. Altminteri neschimbată. Minca iepure cu smîntînă și bea vin de Chambertin. Colonelul mestecea cu ochii în farfurie, încruntat.

Cum care, *grand'maman* ? Sofia, soră-mea.

- A, fata Davidei... Și ce?

Nimic... A trecut prin fața casei în trăsura. Nici nu s-a uitat la lereslrc.

— Sînteți niște frați iubitori, murmură bătrîna după o tăcere.

— Frați ca frați, dar copii! exclamă Elena Vorvoreanu, atentă să nu forțeze aerul de indignare pe care voia să-l aibă. Înțeleg să nu vie să mă vază pe mine. E bogată, mîrlanul de bărbatu-său e milionar, eu sînt săracă, nu sînt interesantă. Dar măcar din respect să fi venit să te vază pe matală, mamă-mare. Nu, n-o înțeleg.

Bătrîna se uită o clipă printre pleoapele grele și umflate la nepoală-sa. Ochii doamnei von Bodman erau tulburi, gălbui; și albul ochiului era tulbure; dar se vedea doar puțin din cauza pleoapelor grele, căzute. Bătrîna murmură:

— Ei... ce să-i faci? Așa a învățat-o maică-sa. Mă-ta tot așa se purta cu mine, Elenuțo dragă... Iar voi ați moștenit de la ea inima asta caldă și pietatea filială...

Zimbea cu ochii aproape închiși, ca un Buddha.

— Pardon, iartă-mă, mamă-mare, dar nu e chiar așa. Eu nu sint așa. Fii dreaptă, exclamă doamna Vorvoreanu jucind mereu pe omul naiv, cumsecade și indignat. Vorbeau încet. Împrejur erau banchetele de pluș, mesele albe, lustrele, aplicele, perdelele trase, chelnerii tăcuți, cele câteva mese cu domni și doamne în negru, care vorbeau încet și se mișcau puțin, făcând uneori să sclipească piatra unui inel.

— Bine, zise bătrîna zîmbind. Tu nu ești așa. Dar ceilalți?

— Ceilalți...

Doamna Vorvoreanu se prefăcu că se gîndește, apoi recunoscu în silă - prefăcută și aceasta:

— Da, ai dreptate. La urma urmei... Alexandru nici n-a mai dat prin București de doi ani de zile. E un om rău și ciudat. Stă singur la moșie, umblă prin pădure la vînătoare, de nu-l vede nimeni cîte o săptămînă... Ai dreptate, mamă-mare. Toți sint așa. Uite, Șerbănică e iarăși la Paris de un an de zile și n-a catadicsit să scrie măcar o scrisoare, una singură! Și nu zic mie; dar măcar dumitale să-ți fi scris. Că la urma urmei, pe cine are pe lume?

Stătu o clipă. Bătrîna minca dintr-un *Saint-Honore* și nu spunea nimic.

— Ei - urmă doamna Vorvoreanu - singura care înțeleg că te-a uitat și ne-a uitat și pe noi e biata Eleonora. Ea cel puțin e bolnavă.

— Dar ce are? întrebă bătrîna. Tot timpită e?

— Doctorii nu știu ce are. A îmbătrînit teribil, și e mai proastă ca niciodată, nici nu știu în ce hal e de săracă cu duhul, mamă-mare. Și e putredă de bani. Nici nu-mi pot închipui ce face cu ei, așa neroadă cum a ajuns...

— Are un fel de reumatism la cap, mormăi morocănos colonelul Vorvoreanu, mereu cu nasul în farfurie. Bătrîna nu spuse nimic. Clefăia, mîncînd crema din prăjitură. Doamna Vorvoreanu vorbi mai departe pe aceeași temă. Cam o dată, de două ori pe săptămînă, de ani de zile, îi vorbea bătrînei de asta. De-a dreptul, pe ocolite, ca din întîmplare, mereu: frații și surorile ei și verii ei, cu toții nepoți ai doamnei von Bodman ca și ea, erau niște netrebnici, oameni fără

mimă, egoiști, foarte bogați, căroră nu le mai păsa de nimic și de nimeni pe lume, cu atît mai puțin de bătrîna lor bunică. Nevrednici de bunăvoința ei. Asta îi spunea bătrînei doamna Vorvoreanu de ani de / ile. Dar nu se vedea încă nici o urmare.

Cc facem astă-seară? întrebă bătrîna. Ce-i cu voi? Sinteți muți, plicticoși. Spuneți ceva, amuzați-vă... Ce făceai deseară? Am poftă de teatru, dar nu e nimic de văzut în Bucureștii ăștia plicticoși... Ia bilete la circ, colonel.

III

In seara aceleiași zile, înainte de cină (seara mincau de obicei acasă), bătrîna spuse:

— Să știi, Elenuțo, că l-am invitat pe Antofilache la masă. Am treabă cu el.

Ședea în salon, doamna Vorvoreanu îi citea bătrînei un roman de Paul de Kock iar colonelul fuma și se uita în gol, încercînd să păstreze cît mai multă vreme scrumul la capătul țigării de foi. Cînd auzi numele lui Antofilache, întoarse cu vioiciune capul să se uite la bătrîna, și sulul de scrum îi căzu pe haină. Colonelul întîlni privirea bătrînei, turbure și de neînțeles, care-l aținea. Plecă ochii încercînd să pară preocupat de cenușa de pe reverele hainei și silindu-se să creadă că bătrîna n-a observat și dac-a observat nu înțelege fixitatea și acuitatea privirii, atenția nemaipomenită, care trădează un interes ascuns și atotputernic legat de instinctele de bază ale unui om: privirea pe care Proust a descris-o la bolnavii de o anomalie erotică, dar e aceeași și în alte cazuri - pretutindeni unde instinctul realizează o momentană lipsă de luciditate, o eclipsă a conștiinței de sine.

Numai Elena Vorvoreanu nici măcar nu clipise, ci spusese „bine” și citise mai departe.

Alexandru Antofilache era unul din cei mai buni avocați ai baroului bucureștean, fără să facă parte din pleiada în care străluceau Delavrancea, Toma Stelian și Take Ionescu; nu era nici om politic, nici literat, nici un mare jurisconsult; dar Sofia von Bodman și mulți alți oameni din lumea bună îi cereau sfaturile, de preferință față de

ale altui avocat; discret, serios, liniștitor, Antofilache inspira încredere. Iar șotii Vorvoreanu știau acuma că Antofilache n-avea de ce să fie chemat la bătrîna, decît pentru testament. De zeci, poate de o sută de ori, discutaseră momentul acesta. Cunoșteau legea succesiunii, consultaseră și ei un avocat, știau cît le poate reveni din averea bătrînei, care vreme de patruzeci de ani își plasase veniturile în moșii și imobile aici în țară, chiar cînd ea trăia (și trăise între 1867 și 1899) în străinătate. Oricît trăise la Viena și umblase prin toată Europa, ea știa pămîntul ieftin de aici de la cîmpie, de la Dunăre, și țărani de aici care ți-l muncesc siliți de lege și de nevoie, și-ți cară griul la schelă la Dunăre, de unde-l încarcă corăbiile englezești și-l plătesc în aur. Cumpărase mult; arendase; gestiunea averii i-o făcea un om pe care i-l recomandase tot Antofilache. Bătrîna ținea cheile de la scrinurile din camera ei; dar șotii Vorvoreanu știau că acolo înăuntru nu erau decît hîrtii, și ceva bani gheață; restul era în pivnița băncii Hillel.

Elena Vorvoreanu citea din roman, colonelul fuma mai departe, cu mina tremuindă, și nu se întîmpla nimic. Elvira, strănepoata Sofiei von Bodman, intră în odaie, se așeză într-un fotoliu și stătu acolo cu-minte. Era o față de cincisprezece-șaisprezece ani, subțire, cu picioarele și minile lungi și părul împletit în coade pe spate. Purta o rohie neagră, cu șorț alb cu dantelă pe margine, guler mare *a la Van Dyck*, botine înalte cu nasturi, funde albe în coade; picioarele subțiri și sinii abia marcați arătau că are să mai crească. Numai capul, negru, cu pielea măslinie, ochii mari verzi, prelungi, codați, nasul subțire și încovoiat și gura desenată, precisă, arcuită, prevesteau frumusețea de mai tîrziu, care a încercat să fie regina neîncoronată a României. Elvira urma să fie trimisă, însoțită de guvernantă, la o mănăstire din Austria, unde își primeau educația fiicele nobililor și bancherilor vienezi. Asta era voința mamei-mari a Elenei Vorvoreanu, nu a ei, nici a colonelului, nici a Elvirei, care toți trei voiau Parisul sau Elveția. Elvira ședea pe fotoliu și nu spunea nimic; se gîndea, numai ea știa la ce.

Doamna Vorvoreanu citea. îi aruncase o dată o privire lui bărbatu-său. Voiau amîndoi să vorbească împreună, să se sfătuiască, să vadă dacă e cumva ceva de făcut și ce anume. Erau speriați, îngrijorați, bucuroși, tremurau de speranță și de frică. Dar ea citea cu același glas calm, iar el își fuma țigara de foi în tăcere. Elvira nici nu bănuia, de bună seamă, și nici bătrîna, ce se petrece în cei doi.

Nu izbutiră să-și vorbească pînă la masă. Peste cîteva minute sosi Anlolilache, cordial, cam burtos, cu părul alb și puțin, cu pielea gălbui- și curată ca de eunuc. Făcea gesturi rotunde, plăcute, vorbea mișcîndu-și minile plastic, trecînd dintr-o atitudine într-alta și numai tu atitudinii care ar fi putut fi turnate în bronz, adăugînd încă una la numărul statuilor de domni în redingotă de metal care începeau să populeze piețele Bucureștilor. Antofilache vorbea curgător, plăcut și neconținut, despre orice și despre totul. Doamna Vorvoreanu izbuti să l întrebe de două ori ce-i mai face soția și familia. Colonelul tăcu nproape mereu și mîncă în neștire, foarte mult, cu gîndul aiurea. Anlolilache însă le ținea locul; vorbea, întreba, răspundea.

Și duduia? întrebă el la urmă.

Il lîvira se roși, încruntată, și nu răspunse, nici nu se uită la el.

- Pleacă peste o săptămînă la mănăstire, zise bătrîna. *Elle en sortira une jeune dame accomplie.* Și are să mai vază viața. Are să mai cunoască și altfel de oameni, nu numai ca la noi. I-am cunoscut și cu, și am profitat, am învățat, am acum mai multă minte ca înaintea. Ai să înveți să deosebești, fetișo, cu ce fel de oameni ai de-a face. Boierii mărunți, care se fac ofițeri, și sînt săraci, și n-au trăsura. Cucoanele găsesc și au cel mult o slujnică și o ordonanță; vezi cucoane cu voaleta trasă peste față, travestite, la piață, ca să nu se afle că n-au slugi. Și trăsura închiriată cu luna, și *Damen Kranzchen* și *Ilcrrrenabend...* brr! Să te ferești. Ăștia sînt proști și sărăntoci, și zic că s-au mezaliat cînd iau o fată de burghez cu bani, negustor sau fabricant mărunț. Dar sînt boierii care au o casă în capitală și un conac sau castel la țară, cu avere și situații și cucoanele cu toalete pentru sezonul monden, cînd își schimbă și casa, mai aduc o tapiserie de la țară, sau o mobilă veche, și dau recepții și baluri. Asta e lumea bună. Și pe urmă, bineînțeles, sînt cei primiți la curte, și știu bine franțuzește, înrudiți în Anglia și în Spania, și le stă numele în cărțile de istorie. Toate fetele lor sînt acolo unde te duci tu și, cu recomandările mele, ai să fii *sur le meme pied avec n'importe qui...*

— Elvira! exclamă doamna Vorvoreanu. Ce-i cu tine?

Elvira se roși, se încruntă și nu răspunse, nici n-o privi pe maică-sa.

• **Va ieși de acolo o cucoană desăvîrșită.**

• **Deopotrivă cu oricare...**

— De ce ți-ai pus mănușile mele? Ce e cu une? întrebă doamna Vorvoreanu, aproape speriată. Era atît de tulburată de prezența avocatului și efortul de-a se stăpîni o costa atît de scump, încît nici nu observase că, la rochia ei simplă de școlăriță, Elvira își trăsese, pe brațele subțirele, mănuși lungi.

Pe cea din dreapta o descheiase la încheietura mîinii, scosese mîna prin deschizătură și mîncă așa.

— Eu i-am spus, și bine face. E un copil ascultător, zise bătrîna. Trebuie să învețe să danseze cu mănuși, să mănînce la dineurile de gală cu o mănușă trasă și una nu... Și am să-i scriu prietenei mele Adelheid von Taxis, care primea toate debutantele la Hofburg și le învăța să facă reverențele, prima puțin, a doua jos, a treia cu genunchiul în pămînt, cu virfurile degetelor îți ții rochia, sau dacă nu, lași ușor mîinile pe rochie, cu palmele în față... e cel mai grațios lucru din lume și pînă nu te vîd că faci reverența ca lumea nu sînt liniștită...

Bătrîna amuți deodată. Antofilache se gîndea: „A început să bată cîmpii... de, bătrînețea...” Soții Vorvoreanu se priviră, apoi se uitară la avocat. Elvira, cu ochii în jos, se vedea făcînd o reverență înceată și zîmbitoare, aproape ingenuitate, cu bustul drept și capul sus, la Hofburg sau la Schonbrunn. Iar bătrîna se gîndea că, de fapt, Adelheid von Taxis era moartă din 1880. Uitase. Uita din ce în ce mai mult. Și se surprindea vorbind mult, mult, pierzînd șirul. Da, era momentul; trebuia să vorbească cu Antofilache. Poale nu mai avea mult.

După-masă, își bău cafeaua, o trimise pe Elvira să se culce și le ceru scuze Elenei și colonelului: avea treabă cu avocatul. îl pofti la ea în odaie. Scuzîndu-se cu o vorbă și o înclinare către soții Vorvoreanu, Antofilache o urmă, lăsîndu-i în sufragerie. Ei nu se mișcară de la masă, pe cînd slugile deserveau. La urmă rămaseră singuri, sub lampa de gaz aerian, din bronz aurit, care atîrna din tavanul cu ghirlande de stuc. Bufetul Henri II, sumbru și înalt, lucea tainic din toate geamurile sale înrămate în fire de plumb. într-un colț, pe o consolă, un Cupidon de bronz surîdea în gol. Colonelul aprinsese o țigară și trăgea din ea, gînditor. Doamna Vorvoreanu bătea darabana cu degetele pe masă. Deodată întrebă:

— De ce l-o fi chemat?

Colonelul dădu din umeri și nu răspunse. Nevastă-sa își aranja nervos dantelele de la gît. Se uită la ușa salonului - unde, de altfel, nu

cei nimeni. Apoi se uită la un punct în mijlocul mesei, unde nu se afla nimic, și murmură:

Aș da mult ca să știu ce-i spune...

Vorvoreanu zîmbi neplăcut, cu o schimă rece a gurii sale de pușculiță, și spuse:

N-ai decît s-o întrebi.

Ea îi zvîrli o privire întunecată și iritată.

Ce spiritual ești... Ca un ofițer. Și încă de cavalerie. Conversația i lăsa cîinii formează spiritul, spuse ea pe un ton veninos. Colonelul mirii pe sub mustața a la Wilhelm al II-lea, două vorbe turcești.

Galant cu cucoanele, și mai ales cu nevastă-sa - urmă doamna Vorvoreanu pe același ton plin de fier - galant, politicoș și curtenilor. Simțea ceva tata cînd era atît de indignat că mi-am pierdut capul pentru tine.

- Nu numai capul, răspunse sec colonelul. Asta n-ar fi mare pierdere. Dar și averea.

Doamna Vorvoreanu, care și deschisese gura să răspundă, nu găsi cuvinte și rămase așa, fixîndu-l cu ochi tulburați de ură și de despietare. Apoi, cu un oftat de deznădejde ostenită, se ridică și începu să se plimbe prin spatele scaunelor de la masă, cu mîinile-n sín. Rochia de mătase cu dungi violete, cafenii și argintii, foșnea și mătura covornil. Colonelul fuma, concentrat asupra acestui act ca o vită asupra nimegatului; și cu aceeași expresie ca și o vită, dar mai puțin senin, ci sumbru și furios. Deodată, doamna Vorvoreanu se opri și spuse:

— M-aș duce să trag cu urechea la ușă.

— Și să te vadă, să strici într-o clipă ce ai muncit în ani de zile, mormăi scîrbit Vorvoreanu. Ea reîncepu să se plimbe.

Pe cînd se frămîntau neliniștiți soții Vorvoreanu, bătrîna, ajutată de Rafira, se așezase într-un fotoliu din odaia ei și-l poftise pe Antofilache să ia loc.

— Ai mai fost pe la mine? îți aduci aminte de secretărașul meu...

Și-i arătă o mobilă mică de lemn de trandafir, cocoțată pe picioare strimbe, încrustată cu flori de sidef și lemn exotic, pale, roșiatice, verzi.

— Pe asta mi l-a trimis de la Paris Șerban Vogoride, plin cu bomboane ... cînd dumneata erai copil mic... Deschide-l, că nu mai țin bomboane în el... Scoate hîrtia aia. Așa. Ei, ai citit-o?

Antofilache își pusese lornionul, citise, și acuma se uita cu Gare-care stânjeneală la clienta lui.

— Ce te uiți așa la mine, domnule? îl întrebă bătrîna, supărată. Sper că nu vrei să-ți explic voința mea. Te rog să ai grijă ca să-i dai o formă legală, să nu mi-o frîngă nepricopsiții după moarte, și să-și bată joc de ce-am voit eu! Asta-i treaba dumitale, nu să te întrebi de ce fac ce fac! Nu-i pot honipsi pe gușterii aceia și pace.

— Nu vă necăjiți, cucoană Sofio, zise avocatul, zîmbind alinător. Nici prin gînd nu mi-a trecut să întreb de ce. Sînteți suverană pe avere și pe faptele dumneavoastră. Numai că legea are și ea ale ei. Așa, de pildă, cu testamentul ăsta al dumneavoastră. Sfatul meu e să-l ardeți, mai bine decît să-l lăsați așa. Chiar dacă-l schimbați, și faceți altul nou, pe ăsta așa cum e acuma, trebuie să-l ardeți. Fiindcă după moartea dumneavoastră (ferească Dumnezeu, n-o să se întîmple nici în douăzeci de ani, așa cum vă văd, dar de, trebuie să ne gîndim și la asta), ei, atunci tribunalul nici n-ar lua în seamă testamentul, ci l-ar casa pur și simplu, ca fiind împotriva legii de succesiune.

— Cum? N-am voie să hotărîsc ce fac cu averea mea? întrebă bătrîna roșindu-se. Era atît de grasă și de rotundă la față încît capu-i mărît de grăsime semăna cu luna roșie care plutește în nopți de vară secetoasă deasupra Bărăganului. Adăugă furioasă:

— Mai bine ard tot! Dau totul de pomană!

— Puteți da de pomană, oricui, numai beneficiarei testamentului nu, urmă Antofilache. Și iarăși îi vorbi alinător:

— Haide-haide, cucoană Sofio... nu vă necăjiți. Găsim noi o chichiță. Vreau să vă arăt ce impune legea. Aveți dorința să lăsați numai uneia din nepoatele dumneavoastră toată averea. Legea vă dă dreptul de a dispune doar de jumătate din avere; restul e rezervat descendenților. Legea apără proprietatea și averile, cucoană Sofio; e făcută anume. Jumătatea cealaltă e rezervată, iar rezervarii sînt cei cinci nepoți ai dumneavoastră pe care-i aveți prin răposata doamnă Lascari, împreună cu ceilalți pe care-i aveți prin fiii dumneavoastră cu domnul Cozianu. Așa că puteți lăsa beneficiarei jumătate, iar la împărțeala ce-leilalte jumătăți, să-i vie a cincea - ba nu: cîți sînt?

— Nouă sînt, spuse bătrîna cu scîrbă.

— Ei, jumătate plus a noua parte din cealaltă jumătate; adică vreo cincizeci și șase de părți dintr-o sută; ceva mai mult de jumătate. Atîta

dă voie legea, și nici un ban mai mult. Dacă-i donați beneficiarei **iotul**, după... hm... ă... decesul dumneavoastră, ceilalți nepoți au dicpiul să-i ceară cel puțin părțile lor din jumătatea rezervată, dacă **nu** chiar și din prima jumătate. Așa că ar fi mai bine să faceți un testament în spiritul și limitele legii.

Nu-mi place, Antofilache. Nu-mi place! Cum nu poți, dumnea-**ll** bre omule, să găsești o chichiță, o întorsătură, *un tour d'homme de loi*, măi băiete! zise necăjită bătrîna. Uite: vînd cuiva de încredere lot ce am, și acela îi vinde biete... *beneficiarei*, cum îi zici dumneata! Ei?

Și-l privi cu mîinile pe genunchi, ca un Buddha. Antofilache dădu din cap cu indulgență și respect:

— Atacabil... Nu merge, cucoană Sofio. Nu merge: ceilalți moștenitori or să cheme pe beneficiară să facă proba că a cumpărat, și chiar și atunci, sînt toți sorții să iasă mofluză dumneaei. Cel mai sigur e icstamentul, cum vă spusei eu.

Bătrîna se întrista.

— Nu-mi vine la-ndemină. De loc nu-mi vine, Antofilache... Sigur, ia să ne gîndim: le rămîne a zecea parte dintr-o jumătate... dar nici asta nu vreau să le lăs.

Stătu pe gînduri. Iată ce umbla în clipa aceea în capu-i mare și rotund, cu păr rar vopsit prost, roșcat: „L-au moștenit pe Alexandru; I au moștenit pe Lăscăruș; au moștenit-o pe fiică-mea. Sînt putrezi de hani, afară de netrebnicii ăștia doi, pe care s-a nimerit să-i urască I.ăscăruș, iar ce-au moștenit de la bărbatu-meu și de la Davida au făcut praf. Ceilalți sînt plini de bani. Și nici nu s-au uitat la mine, ani de zile. Las' că nici eu la ei; dar să fi văzut la ei măcar un dram de dragoste, sau barem de cuviință. îi știu pe toți; leiți-poleiți fiică-mea și scîrnăvia de Lăscăruș; și care nu le seamănă, seamănă cu nenorocitul de Alexandru. Brr! Dare-ar boalele în voi, gușterilor! *Quelle cngcance ai-je mis au monde*! Nici nu era de mirare: făcuți în silă, și vipera aia mică tot în silă i-a făcut...”

— Puteți dona unor opere de binefacere jumătate, coană Sofio, spuse Antofilache. Ea îl privi țîntă, dușmănos.

• **Un șiretlic de om de legi.**

• **Ce neam păcătos de oameni am mai adus pe lume...**

— Domnule, am eu cuvintele mele pentru ce vreau să existe un beneficiar nepot al meu, adică nepoată, iar ceilalți să se uite la ea.

(„Să se uite ia ea, să crape, să plesnească fierea-n ei de ciudă, să-și muște pumnii și să urle, că n-au ei și are sora lor! Să nu-și zică: Ei, n-am avut nici unii parte de moștenirea babei, și pace! Să-și zică: Cum o fi făcut aia s-o vrăjească pe babă? Și să li se-nnegrească ini-ma-n ei de turbare!” își spunea bătrina.)

— Ai înțeles, Antofilache? Ar fi ceva și să fie nouă pe o jumătate, și numai ea, una, pe partea cealaltă. N-ar fi rău. Dar mie nu-mi ajunge.

(își spunea: „Să ai și tu o bucurie, Alexandre mamă, pe unde-i fi, de fericirea copiilor pe care-i făcuși cu mine; să-ți fie de bine, Alexandre: nevastă frumoasă ți-a trebuit, momii de țințirim... iar ție, fetiço, fiică iubitoare, suflețel blind, să le meargă bine copiilor tăi de pe urma mea, să mă ție minte și să mă binecuvinteze”)

— Dacă nu găsești cum, fătul meu, apoi n-am ce-ți face, îmi caut alt sfătuitor; iar dacă-mi găsești, vei avea obișnuitele mulțămiri din parte-mi... Nu-ți mai spun; mă știi că la lucruri de importanță nu sînt cîrpănoasă. Ei?

Antofilache își dădu la o parte poalele redingotei și-și netezi mustățile cu o mină; în cealaltă ținea lornionul.

— Păi... cel mai ușor ar fi ca averea să fie lichidată, schimbată pe valori mobiliare, iar valorile mobiliare să treacă dintr-o mină într-alta, adică de la durm ;avoastră la beneficiară.

— Să vînd moșiile? Casele?

— Păi... de! Ce să facem? Dacă vreți cu tot dinadinsul...

Bătrina doamnă rămase pe gînduri; se uită lung la Antofilache. Acesta zîmbea, dînd din umeri:

— Puneți o parte în *bijutării*, iar cealaltă în acțiuni ale Băncii Naționale, ale Băncii Austriei, ale unor întreprinderi serioase, cu garanții de soliditate... și-atunci toate moșule și casele dumneavoastră, cit sînt ele de multe, încap într-un geamantan.

— Să vir bunătate de pămînt în giuvaericele și-n hirtii tipărite? murmură bătrina. Bagî frica-n mine, bre.

îi venea greu să mai zîmbească. Sc silea să pară glumeață, dar o cam durea în carne și-n oase gîndul că pămîntul ei n-ar fi al ei, ci al aiteuiva; veselia îi era tremurătoare și se simțea cit colo că e falsă. Antofilache înțelegea.

— Eu vreau să vă servesc, cucoană Sofio; nu mi-am permis nicio-dată să vă consiliesc, știind că nu vă place. Acuma atîta vă spun: prima soluție e bună și ușoară; a doua, cu mare bătaie de cap: dar a doua e radicală.

Bătrina se uită la el cu o subită vioiciune:

— Dar dacă-i dau averea de la mină la mină - ceilalți cum o să știe?

îi luceau ochii de atenție și de însuflețire. în sinea sa, Antofilache se cutremură de atîta ură încăpățînată, statornică, neiertătoare. „Ce i-or fi făcut, Doamne-dumnezeule?” Se simțea stînjinit, ca și cum ar fi complice la o crimă; hîrșit în practica avocățească, n-ar fi simțit nimic de felul ăsta dacă nu și-ar fi dat seama că ține partea unei patimi feroce, cu atît mai cumplită cu cît era mai tainică, și că e întrebunțat ca unealtă a unei răzbunări; îi venea prea ușor să-și inchipuie prin ce torturi vor trece nepoții bătrinei, sfîșiați de lăcomie nesatisfăcută, invidie turbată și neputincioasă, și de ura cea mai grea, aceea dintre frați. O clipă, îi veni ideea s-o trădeze pe bătrîna și să se facă plătit de nepoți ca să o puie să redacteze un testament atacabil în justiție, care le-ar aduce lor părțile de avere cuvenite. Dar era prea delicat, și dacă se afla, clientela își pierdea încrederea în el; pentru cîteva mii de poli acolo, își pierdea prețul de piață: nu merita. Mereu stînjinit că ajută la îndestularea unei pasiuni vinovate, răspunse:

— Cucoană Sofio, meseria mea nu merge mai departe decît v-am spus; și altul în locul meu, s-ar opri aici. Eu, însă, ca să vă servesc și fiindcă țin să vă mulțumesc în toate, pot să mă însărcinez eu să-i fac pe ceilalți să afle, dacă țineți, și ce ați hotărît, și cum s-a făcut.

Bătrîna îl luă de mină:

— Fătul meu, ai să simți că-ți mulțumesc. Și, ia ascultă... aș vrea să-mi păstrez o moșie... p-a din Ciobănești, că e cea mai mică; și pentru aia, fac testament așa cum ai spus tu: jumătate ei, și încă o douăzecime; și alelalte douăzecimi ălorlalți.

Se gîndea: „De ce nu mă moștenești tu, fetiço? Să te-nvăț să joci ca peștele viu pe grătar. Tu ai scăpat, viperă mică... Dacă ne-ntilnim cumva, o să am măcar o bucurie, să rid și eu...”

— E cam batjocură, coană Sofio, zise Antofilache, șovăind. Bătrîna se uită la el, groasă, scurtă și cu mîinile pe genunchi, cu pleoa-pele îngroșate peste ochii bulbucați; și zîmbi:

— Măi omule măi, parcă adineauri ziceai că nu mă consiliezi... *Je ne vous demande pas de conseil, je vous demande votre avis d'homme de loi, tenez-vous-le pour dit*. Hai, acum, să vedem cum facem ca să fie bine...

Și începură să plănuiască vânzarea moșiilor și a clădirilor, trebuia vorbit cu domnul Hillel, ca prin banca acestuia să se facă toate cumpărăturile de valori; domnul Hillel avea să recomande și un giuvaer-giu pentru cumpărăturile de bijuterii; sau le putea comanda la Paris, de unde aveau să vină însoțite de certificate și asigurate, printr-un om al diamantarului de acolo, Cartier sau altul din Rue de la Paix. Misiții pentru vânzarea pământului, Antofilache îi avea. Cunoștea și direct cumpărătorii.

— Am să vorbesc cu frații Fischer, că ei cumpără pământ mult, spunea dînsul. Bătrîna îl asculta, privindu-l țintă cu ochii ei umflați și tulburi.

— Totul să stea în pivniță la bancă, cu cheia pe numele nepoată-mi, și fără să știe nimeni decît Hillel ce e înăuntru, ceru bătrîna. Antofilache își nota în carnet. Lampa de gaz sfîrîia abia auzit; muștele veneau să se ardă la flacără, fotoliile de mătase galbenă, rotunde și moi, portretele ovale de strămoși ai Sofiei, florile din vase (trandafiri galbeni, *Marcchal Mei*), sfeșnicele de argint cu luminări îndoite de căldura serii de vară, cartea deschisă pe masă, *Les secrets du Palais Royal*, indecentă, de un anonim care se ascundea sub numele unui marchiz de Bourbonne inexistent, totul era ușurel, plăcut, liniștit, superficial. Numai lui Antofilache îi era aproape frică. Nici el nu știa ce e cu dînsul; o vedea pe bătrînica asta grasă și plină de duh în fața lui, în rochia ei de casă de mătase galbenă, tocită, o auzea cum îi dă instrucțiuni, el își nota în carnet și chiar răspundea și găsea căi mai comode și mai rapide pentru a-i executa voința, și toată vremea era ca în vis, cînd plutești în aer și te miri de ce nu cazi în hăul înfrîorător de dedesubt. Nu cădea nicăieri; dar îi era frică. Tîrziu de tot își luă rămas bun, îi pupă mina bătrînei și ieși, închizînd ușa cu luare aminte. Cunoștea drumul. Trecu prin coridorul gol, cu linoleum pe jos, și intră în sufragerie. Se opri în ușă, tulburat. Soții Vorvoreanu păreau

• Nu-ți cer sfatul, îți cer părerea doar ca jurist, bagă-ți asta în cap!

• Tainele palatului regal.

că-l așteptaseră. Colonelul îl fixa prin fumul țigării de foi, și nu spunea nimic. Doamna Vorvoreanu se plimba cu pași mari prin odaie, agitată, cu miinile în sin. O clipă, rămaseră toți trei, uitîndu-se unii la alții, colonelul cu o fixitate prostească și îngrijorată, doamna Vorvoreanu cu ochii adînci și sumbri ai griii care e gata să devină spaimă, iar Antofilache stînjinit și tulburat în prezența celor doi care păreau să privească în față moartea, abisul, neantul. Cea dintîi își veni în fire Elena Vorvoreanu, care izbuti să zîmbească, se apropie de Antofilache și întrebă cu o grație silită, greoaie:

— Ei, ați isprăvit? Pari obosit. Mai stai un pic cu noi, să iei un pîhărel de Porto, să te remontezi...

— Nu, sîrîut mîna, sînt obosit, nu mai stau, sînteți prea gentilă...

— Ba nu, te rog, mai stai să mai vorbim...

— Stai, domnule! exclamă gros și poruncitor colonelul, ridicîndu-se anevoie și străduindu-se să ridă, să-și îmbrace dorința într-o altă expresie decît o comandă; și rise fals, brutal, nefiresc.

— Nu, scuzați-mă, cu cea mai mare plăcere, dar zău nu pot, mă așteaptă nevasta acasă, nepoțelul mi-e bolnav. Se pare că are pojar, în fine, nu pot, v-ojur...

— Nici nu te-am văzut, zise cu părere de rău doamna Vorvoreanu. Abia am mîncat, și te-a acaparat mama-mare. N-am mai stat de vorbă de atîta vreme...

— Cu cea mai mare plăcere, conîță Eleno, cît de curînd, cînd veți dori...

Doamna Vorvoreanu cedă mlădios ca un luptător dibaci; colonelul nu simțea asta; încercă să mai insiste, dar ea îl făcu să tacă și-l luă pe avocat de braț.

— Lasă-mă să-l conduc eu... Am o vorbă cu dumnealui...

Și, în antreu, țînîndu-l de braț pe Antofilache crispat de frică (nu știa dacă-și va putea apăra secretul), îl smuci cu fața la ea (era voinică, avea brațe albe și groase care ieșeau din mincile bufante ale rochiei de vară), îl luă de reveniri de mătase ale redingotei, îl trase spre ea și cu un aer de copil răsfațat și cu un surîs voluptuos, care-i ședea bine în ochii lui Antofilache, dar nu i-ar fi stat bine la vîrsta ci de peste patruzeci în ochii altcuiva, îl întrebă de aproape de tot, aproape gură în gură:

— Spune: mama-mare și-a făcut testamentul? Nu minți: știu. Mi-a spus. Așa că nu te mai opune. Cum e? Spune! Cum e?

Antofilache, amețit, tulburat, se gândi: „Minte. Nu i-a spus”. Dar n-avea ce face; nu l-ar fi crezut niciodată doamna Vorvoreanu, dacă mințea; și atunci se hotărî să spună adevărul. Își zise, cu un zîmbet lăuntric, speriat de ce face: „La urma urmei, îndeplinesc obligațiile”.

— Nu pot să vă spun mai mult - șopti el - decît că e făcut așa, ca să avantajeze pe una din nepoatele dumneaei, în defavorul celorlalți nepoți. Vă rog să nu suflați o vorbă. Sărut minușitele, noapte bună.

Și ieși repede, abia ținîndu-se să n-o ia la fugă. După ce trînti grilajul de fier al porții, porni în goană pe trotuar, pe lîngă felinarele cu gaz care ardeau în noaptea albastră parfumată cu liliac și mititei.

Doamna Vorvoreanu oftă, cu mîna la gură și cu ochii mari. Va să zică, în sfîrșit!... Se-ntoarse și-i sări de gît colonelului.

— Mișule!

îi explică, rîzînd. El își pierdu calmul rigid și începu să rîdă și el, mișcînd din mustățile cu vîrfuri ascuțite și arătîndu-și dinții galbeni de tutun, pe care putini îi văzuseră la acest om sever, grosolan și rece, care socotea că risul adevărat e sub demnitatea lui.

— imi vine să merg s-o pup pe hoasca, zise Elena Vorvoreanu.

— Nimic! Nici nu clipești din ochi. Tocmai asta a apreciat ea la noi: discreția. Dezinteresarea. Nimic schimbat în purtarea noastră. Hai, sună să se stingă aici; eu mă duc la noi. Vorbim acolo.

Peste cîteva ceasuri, așezați amîndoi în patul conjugal, stăteau de vorbă. Colonelul fuma o țigară de foi, murdărindu-și cu cenușă cămășoiul scrobit, închis cu șiret la guler. Purta un bandaj peste mustăți: o fișie de pînză cauciucată înnodată după ceafă. Nevastă-sa își pusese papiotele și boneta de noapte de mătase cu dantele. Proptiți în multe perne mari, discutaseră pînă la sleire totul, și-i apucase o oboseală și o sîrbă. Colonelul zise:

— Ce vorbești tu... banii, voiajurile, *le train de vie...* astea mai pot întîrzia zece, douăzeci de ani. Să le gustăm lă bătrînețe.

Urmă o tăcere. Un fluture de noapte zbura în jurul lămpii de pe noptieră. Se auzeau izbiturile sale moi în abajurul de porțelan. Pe marmura noptierei, scrumul de la țigara colonelului mai fumea.

• **Sulul de viață (pe picior mare).**

Ghirlande subțiri de bronz care împodobeau ușa bombată a noptierei luceau în lumina lămpii. îndărătul ușiei se ascundea vasul de noapte, dc porțelan gros.

- De ce? întrebă doamna Vorvoreanu. Are optzeci și doi sau optzeci și trei de ani.

-- Are... de nu știu cită vreme. Tu nu vezi că mai poate trăi nu știu cî: mormăi Vorvoreanu. După o altă tăcere, nevastă-sa murmură:

— Ei... e și bolnavă de inimă...

— Cu boala ei, poate s-o ducă așa cum a mai dus-o și pînă acum, mîrii el. Și iarăși tăcere. Colonelul mai trase un fum, apoi puse țigara alături.

— Stinge lampa, te rog, murmură nevastă-sa. El stinse lampa. O bucată de vreme statură așa, proptiți în pernele multe și mari, fără să se întindă. Mai tîrziu, colonelul începu să vorbească, parcă vorbea singur:

— M-am saturat. Ne ține ca pe copii, oameni cărunți, dornici de viață... Ca pe copii. Ce, mai avem mulți ani de trăit? Cinci... zece... Și din aștia, cîți o să-i mai peuecem cu ea?

— Ei, cum vorbești și tu... șopti Elena Vorvoreanu.

— înnebunesc, mă-nțelegi, cînd trebuie să trăiesc cu bani de buzunar de la ea... ca un licean! Rid de mine băieții, și în fiecare zi la Capsa e aceeași comedie pentru ei, iar paiața sînt eu! imi vine să mă string singur de gît!

Nu voia să mai spuie despre celelalte pofte pe care nu și le putea sătura.

— Citeodată imi vine s-o omor, zise el uscat. Nevastă-sa nu spuse nimic. Nu se vedeau unul pe cellalt. Stăteau pe jumătate așezați în pat, cu pernele sub spate și mîinile pe cuvertura de olandă răcoroasă, în întuneric, și vorbeau.

— Ascultă-mă, zise într-un tîrziu colonelul, cu un fel de zîmbet în glas; m-am gîndit să facem o călătorie... un tur al Europei, cu mă-ta mare... Ce zici?

— Ce idee, suflă Elena Vorvoreanu.

— Cum e ea nebună, o să-i placă. Ce, crezi că nu?

Apoi, după un timp, suflă, tot zîmbind în întuneric pe sub bandajul de pe mustăți:

— Dacă-ai știi cât m-am gândit și m-am răzgândit pînă-am găsit chestia asta... Cite mi-au trecut prin cap... Dar asta e cel mai bine: un tur al Europei. Ai? Ce zici?

Doamna Vorvoreanu nu răspundea. El se întoarse s-o vadă; dar era prea întuneric. Deodată se simți neliniștit

— Spune, domnule! Vorbește! insistă el.

— Lasă, murmură ea. Ne mai gândim. Să mai vedem.

— Ce să ne mai gândim? Ce să mai vedem? izbucni colonelul. Cît vrei să trăiești ca o slugă ținută din milă? Cît vrei să stăm *drepti* în fața ei? Cît vrei să nu știi dacă le lași copiilor ceva sau nu? Cît vrei să trăiești așa, fără plăceri, fără să-ți permiți nimic, să aștepti, să aștepti, să aștepti? Eu nu mai pot aștepta; dacă mai ține așa, îmi iau lumea în cap, pasteles și dumnezeii ei de lume și de viață!

— Tocmai acum? rosti ironic vocea Elenei în întuneric. El tăcu, suflînd greu. Ea urmă:

— îmi fac oroare prostiile astea... Nici n-am înțeles bine ce tot vrei...

El mirii înfundat, gîfîind.

— Iar călătoria, aceea n-are de ce să-i facă rău lui mama-mare. O s-o distreze; o s-o înviorze. De aceea te-am și ascultat. Altfel nici nu te ascultam.

Urmă o îndelungă tăcere. Colonelul tuși în sec.

— Mde... Bine, zise el. O să mă ocup. Tu fă-i propunerea, și spune-mi ce facem.

— Bine, am să-i spun. Mai încolo, mai spre sfîrșitul verii, cînd se răcorește vremea.

— Ba nu! Acuma! Ce să mai stăm pînă la sfîrșitul verii?

— Bine, fie și acuma, zise doamna Vorvoreanu. Colonelul nu mai spuse nimic. Se gîndea de luni de zile la povestea cu călătoria. Va lua un automobil; aburii de benzină, scuturăturile, căldura, nu se putea să nu-i provoace o criză bătrinei. Și puțin neglijată, printre străini, cu doctori străini, criza putea fi mortală, mai ales la vîrsta asta... Și pe urmă banii, jocurile de cărți, petrecerile, femeile... mai ales femeile! Îl apucă un asemenea tremur de poftă, încît întinse mîna s-o cuprindă pe nevastă-sa, față de care nu-și mai împlinea datoria conjugală de

multă vreme. Pe cînd Elena Vorvoreanu ceda acestui avînt grosolan carc-o surprindea și-o bucura, colonelul își spunea: „Ei, ce, să stau să aștept pînă atunci? *Faute de grives, on mange des mer/es.*”

IV

Primăvara era strălucitoare: cer curat și de o adîncime infinită, salcîmi care începeau să înflorească, în grădina casei Vorvorenilor boschete de liliac în care cîntau toată noaptea niște privighetori. Într-o seară, soții Vorvoreanu și cu bunica Elenei ședeau la masă în curte, pe pietriș, tocmai lingă aceste tufișuri înmiresmate. Pe masa cea mare de paie, acoperită cu o mare față de masă de dantelă ruptă pe alocuri, rămăseseră lămpile de petrol care atrăgeau gizele, carafele de cristal în care licărea cite un fund de sticlă dc vin de culoarea cerului în amurg, farfuriile de desert.

— Elviro, du-te de te culcă, zise doamna Vorvoreanu. Elvira se ridică, făcu o mică plecăciune și plecă. Maică-sa se uită după ea, cum merge ca un minz uscățiv și stîngaci. „Are ochi frumoși; dar prea e neagră. Ce-o să iasă din ea?” se întrebă cu oarecare îngrijorare Elena Vorvoreanu.

— *Grand'mere*, îmi permiți să aprind o țigară? întrebă colonelul. Bătrîna dădu din cap. Își făcea vînt cu un evantai alb de mătase brodat cu trandafiri de culoarea fildeşului, și părea serioasă și cu gîndul de parte. Colonelul tăie capul trabucului, aprinse, suflă un nor de fum și se lăsă pe spate în fotoliul de paie.

— Ce noapte magnifică, zise el nu visător, ci pe un ton net și prozaic. Acuma să fii la Paris!

Doamna Vorvoreanu se stăpîni să nu se uite la el. Tresărirea ei lăuntrică n-avea cine să i-o observe. Spuse visătoare, cu un aer romantic:

— La Paris unde primăvara e atît de frumoasă...

— Prostii, zise bătrîna. Primăvara din București e mai frumoasă decît oriunde; te îmbată; mă îmbată pe mine, că sînt **bătrîna**. Dar ține

Cînd n-ai sitari, mînihci și mierle.

două săptămîni: ăsta-i cusurul ei. Nu e constantă. Cum nu-i constant nimic în țara asta.

— Ei, lasă *grand'maman*: luna mai la Viena și la Paris, iunie la Londra, iulie la Nizza! spuse Elena Vorvoreanu. Tremura sufletul în ea. își dădea seama și de seninătatea, imperceptibil silită, imperceptibil nefirească a bărbatului său. „Are să observe bătrîna? N-are cum. N-are cum bănuî”. Tăceau toți trei.

— Vorbești și tu așa, zise colonelul cu o veselie brutală, cu o falsă voie bună. Să-ți spui eu, mamă-mare: un tur al Europei în trăsura-automobilă, asta e cea mai originală și amuzantă călătorie de plăcere, în zilele noastre: te urci în trăsura la București, treci prin Ungaria, o iei spre Viena, străbați sudul Germaniei, ajungi la Paris, treci Canalul cu automobilă cu tot și te oprești la Londra; pe urmă, îndărăt, Paris-Lyon-Nizza! Te oprești unde vrei și cînd vrei, stai cît vrei, pornești cînd îți place, în drum mai faci și un picnic la iarbă verde, într-un cuvînt... ce să mai vorbim? Dar nu se poate... nu ți-ar prii la sănătate; nu putem risca să te simți rău undeva printre străini... *Tant pis* \ n-o s-o facem, încheie colonelul cu o voie bună și mai forțată, menită să arate cît de curajos trece el peste sacrificiile pe care le face de dragul bunicii nevesti-si. Bătrîna păru gînditoare. Ochii ei bulbucați și tulburi nu mai fixară cu atenție critică, ironică sau ostilă pe cei dimprejur, ci își pierdură ascuțimea, ca totdeauna ochii cuiva care se gîndește la ceva. Deodată zise:

— De ce să-mi vie rău? Mă simt foarte bine.

Colonelul și doamna Vorvoreanu se stăpîniră de data asta amîndoi în aceeași clipă, să nu schimbe o privire de emoție și de speranță gata să triumfe. Nu: trebuiau să fie atenți, să nu strice lucrurile tocmai acuma.

— Ei, asta-i, doar nu vrei să faci turul Europei în automobilă! exclamă colonelul rîzînd silit, prea jovial. Bătrîna îl privi cu sfidare:

— Și de ce nu, mă rog? Dumneata ai umblat mai puțin în mașinăriile astea decît mine!

— Nu se poate, mamă-mare, spuse doamna Vorvoreanu. Nu poți suporta așa ceva! Ești bolnavă!

¹ Nici o pagubă.

— Nu sînt bolnavă deloc! De unde-ai mai scos-o și pe asta? întrebă bătrîna destul de disprețuitor. Dacă are arcuiri moi drăcia aia de mașină, nici că-mi pasă! zise ea pe un ton ferm și hotărît. După aceste ultime cuvinte, urmă o tăcere. Colonelul se prefăcea neîncrîzător, chiar amuzat:

— Cum, coană mare, chiar așa? Așa, una-două, hotărăști să faci turul Europei?

Bătrîna îl privi, broască ostilă;

— Te poftesc să mă iei în serios, fătul meu. Ca să nu te trezești că amjplecat miine-poimîine singură și te-am lăsat aici să bați din buze!

Încă o tăcere. Apoi doamna Vorvoreanu, căreia-i tremurau buzele dc emoție și se silea din răspuseri să-și ție firea, îngăimă:

— Cum, *grand'maman*, vrei să faci turul Europei?

— Dumneata, te-ai tîmpit, fetițo, spuse bătrîna: adineauri te topeai să te duci la Paris, și dumnealui îmi făcea capul Duche cu turul Europei, și acuma nu-ți vine să crezi? Ce, voiai să stau să mă gîndesc o săptămînă, sau o lună?

— Nu - murmură doamna Vorvoreanu cu oarecare timiditate - dar mă gîndesc la dumneata, la sănătatea dumatăle, la vîrstă...

— Sănătatea mea e strașnică! De cînd n-am mai fost bolnavă? zise bătrîna cu o tărie copilăroasă, pe care n-ar fi avut-o cu o lună-două mai înainte. Îmbătrînea: tocmai felul acesta de-a fi, pătimaș, impulsiv, apucat, pe care nu-l avusese niciodată pînă atunci, arăta că se petrece ceva cu ea, o schimbare ciudată și profundă. Și felul de-a vorbi, mai tăios, mai repezit, cu ceva imperceptibil ridicol, era nou.

— Sănătatea mi-e strașnică! Cît despre vîrstă - zise ea și se posomori - -. Îrsta... ce, să nu mai am și eu plăcerile mele? Vreau să mai văd Viena, Parisul! Vreau să cumpăr niște tablouri la Christie! Vreau să mă plimbați la Nizza! Vreau să joc cărți la Monte-Carlo! Sînt sătulă de București și...

Era cît pe cc să zică „și de voi”, dar se stăpîni. Știa că la vîrstă ci cu mare greutate ar mai putea găsi asemenea robi ca pe nepoții aceștia ai ei. „Ceilalți au avere, n-au nevoie de mine, nici că le pasă dacă mă văd vie sau moartă, și mai ales moartă de plictis. Pe cînd ăstora le pică mukul după averea mea; vor face orice le cer. Și au și ei chef să se plimbe: am simțit eu în glasul lor năduful statului cuminți cu mine în București. Ați vrea voi să vă plimbau singuri, pe banii mei; dar o

să mă plimbați și pe mine, pușorilor. Și, dedesubtul gândurilor acestora, o minie sumbră și tristă vorbea mai puțin deslușit minții ei: Nu m-am săturat. Miine-poimîine mor, și n-o să mai am ce-mi place. Vreau să trăiesc! Am poftă de plimbare pe Ring, pe Champs-Elysees, de mazagran în cafenele pe Boulevard des Italiens, de spectacole ca lumea, și de cazinou, debaccara, de... am poftă, poftă, poftă!"

Și de aceea vorbi cu un glas aproape bărbătesc, de hotărîre și de energie dură, feroce:

— Colonele, să aranjezi plecarea! M-am plictisit aici! Sint sătulă! Așa m-am săturat de Viena în 1899; acum m-am săturat de București, și n-o să mă mai prindeți pe-aici! Dacă vreți să mă acompaniați, vă iau cu mine.

Cei doi soți se priviră de data aceasta nu instinctiv și fără voie, ci silit, mimind consultarea conjugală. Apoi colonelul zîmbi strîmb, fals, cu o galanterie mincinoasă.

— Păi hotărâște tu, Eleno, că eu n-am ce face în București, eu sint gata...

Doamna Vorvoreanu stătu să se gîndească, să joace de astă dată comedia reflecțiunii și cumpănirii. Apoi zise, cu multă seriozitate:

— Sigur că aș vrea să mergem; întîi, e foarte amuzantă o călătorie de plăcere ca asta; pe urmă, ce, o să te lăsăm singură?

— A, să nu vă fie de asta! zise bătrîna. Mă ajut eu și singură! Am trăit singură după moartea lui Bodman doisprezece ani.

— Bine, *grand'maman*, dar e altfel cînd ai pe cineva din familie pe lingă tine, zise calm doamna Vorvoreanu. Ce să mai vorbim? Noi am veni cu dragă inimă. Ce facem însă cu Elvirița?

— La pension! La Maria-Einsiedeln, nu v-am spus? Nici nu știu ce-ați așteptat pînă acum. Unde vreți să-și facă relații? și cînd o avea optsprezece-douăzeci de ani? Ce capete aveți? exclamă bătrîna înciu-dată, apoi adăugă mai liniștită, și cu dispreț:

— Vorbesc cu dușii de pe lume. Cu adormiții.

— Bine, *grand'maman*, o să te ascultăm, murmură doamna Vorvoreanu, care făcea bine pe proasta, pe naiva, pe ființa moliie și fără personalitate.

— „Bine, *grand'maman*”, o îngînă bătrîna. Nu puteai să judeci singură? Hai, dă-mi brațul să mă duc să mă culc. Colonele, miine la prînz îmi spui ce-ai făcut!

Se ridică, gemînd, suflînd, și sprijinită în baston, ținută de braț de nepoată-sa, se îndreptă încet spre casă. Colonelul se ridică, respectuos, și le urmări cu privirea pe femeia falnică, înaltă, cu umerii și șoldurile puternice, cu gulerul înalt și cocul bogat și blond și pe bătrîna ghemuită în propria ei grăsimă, cu părul vopsit roșu, rărit de vîrstă, cu gleznele groase ca doi butuci, și care abia se mișca, pipăind cu bastonul în fața ei. Apoi se întoarse la masă și începu să-și toarne coniac, chicotind singur, satisfăcut.

Doamna Vorvoreanu se întoarse stăpînindu-se cu greu. Nu îndrăzneau să vorbească nici unul, ca să nu spună nimic compromițător față de slugile care deserveau masa. Însă colonelul stătea în picioare; era prea agitat, prea tulburat, prea bucuros ca să se poată așeza. Stătea în picioare cu țigara între degete și paharul de coniac în mînă. Doamna Vorvoreanu coborîse peronul, venise spre el fără să-l privească, și acum, în picioare, cu mîinile-n sîn, se uita la femeile care strîngeau masa. Apoi, întorcîndu-se ușor spre el, mereu fără să-l privească, zise pe un ton pe care nu-l poate avea decît o soție față de un soț după douăzeci de ani de căsnicie:

— Hai sus, că mi-e frig.

Și porniră spre casă, unul lingă altul, fără să se ia de braț, fără să se atingă, fără să se apropie.

Înăuntru, tot în tăcere, se dezbrăcară. Cele cîteva vorbe pe care le schimbă se intercalau cu scosul unui guler tare prins în butoni, cu desfăcutul șnururilor corsetului, operații grele care se făceau cu oftături, cu icneli.

— Nici nu îndrăzneam să sper că o să meargă așa de ușor, spuse colonelul. Mi se pare că visez.

Și-și puse bandajul care-i ținea mustățile la loc peste noapte. Doamna Vorvoreanu își punea părul pe bigudiuri. Nu spuse nimic.

— Ne apucăm să spunem ălor ceva? întrebă colonelul, după ce-și puse și plasa pe cap. Și iarăși, cum izbutesc de obicei numai soții după douăzeci de ani de căsătorie, nevastă-sa înțelese că ăia sint frații și verii ei, nepoți cu toții ai Sofiei.

— De ce să le spunem? Ce, îi privește? murmură doamna Vorvoreanu, care, în fața oglinzii, își punea boneta cu margini de dantelă. Nu se interesează nici de ea, nici de noi. Dacă vor să afle, n-au decît să ne întrebe ce mai facem, ce face ea...

Apoi stinse lampa și se urcă în patul înalt și monumental. Mai vorbiră, rar, întretăiat, ocolind anumite subiecte. Vorbeau mai mult de lucruri practice, care trebuiau făcute ca să poarte în călătorie cât mai curînd. Doar colonelul, din cînd în cînd, izbucnea:

— Phii, domnule, n-aș fi crezut! Parcă nici acum nu-mi vine să cred.

Sau:

— Cum, mă, Eleno, plecăm, mă? Cu baba? Nu mai spune!

Și izbucnea în ris, pe întuneric, în așa fel încît doamna Vorvoreanu era silită și ea să ridă, dar nervoasă și tulburată, repeta iritată:

— Nu mai rîde așa, Mișule. Rizi prostește: nu e nimica de rîs.

A doua zi, devreme, un domn cu mustați â la Kaiserul Wilhelm al II-lea, cu o figură obraznică și acră, cu melonul negru înfipt drept pe cap, intră în strada Carol, numărul 14, pe o ușa deasupra căreia scria: *E.I. Ressel, singurul reprezentant pentru România al automobilelor De Dion-Bouton, Garagiu pentru automobile. Mare deposit de Mașine de cusut înzestrate cu aparatul de brodat, și Boutonier, Renumitele mașini de cusut PFAFF! Velocipedele și Motociclurile PEUGEOT.* A doua zi dimineața, ceva mai tîrziu, sosi cu trăsura și ajută să se dea jos o cucoană groasă și foarte bătrîna, în rochie de faille gri, cu voaletă gri, mănuși albe, pălărie albă, umbrelă gri și pantofi cum nu se mai purtau de douăzeci de ani, dar era evident că botinele înalte la modă nu i-ar fi încăput gleznele atinse parcă de *elefantioză*. Foarte galant, domnul cel antipatic îi oferă brațul, îi deschide ușa și intră cu ea în sala neașteptat de mare, plină de curenți de aer rece, de miros de benzină și ulei, de lăzi, de automobile, cu sau fără acoperiș, cu sau fără roți egale (erau automobile de oraș cu roțile din spate mari și cele din față mici), cu motor electric sau cu mult mai modernul și puternicul motor cu petrol. Automobilele cu acoperiș aveau uneori și geamuri, dar locul șoferului era în aer liber; unele aveau lămpi de carbid, altele lămpi cu petrol. Se găseau vreo zece exemplare în garajul domnului Ressel. Acesta din urmă, neamț cu mustața roșcată și cu fața roșie și dură, se grăbi să-și salute clienții, închinîndu-se de multe ori și frecîndu-și mîinile.

— Să trăiți, sîrut mîinile, bine-ați venit, poftiți, e cea mai bună mașină pe care o am, v-o recomand; e uimul model: uitați-vă la ea: șase uși, ferestre elegante, ovale, cu giurgiuvele în cruce ca să nu vi-

breze geamurile, și cu perdeluțe ca domnii călători să se poată odihni; un cufăr pe acoperiș, un cufăr la spate; pneuri de rezervă, lămpi cu carbid, patru locuri pentru pasageri, două locuri pentru șofer și un servitor, perne capitonate, de piele, cufărașe interioare pentru provizii; motorul e foarte puternic, i-am explicat ieri domnului colonel, puteți face pînă la șizeci-șaptezeci de kilometri la oră, bineînțeles nu mereu, ha-ha-ha! dar o viteză de treizeci-patruzeci la oră e foarte ușor de atins și de susținut pe șoselele bune...

Bătrîna se uită la berlina fabricată în uzina marchizului de Dion și a domnului Bouton. Apoi îl întrebă pe negustor:

— Ascultă, domnule dragă, trăsura asta a dumitale merge?

Și-l privi cu același ochi critic și rece cu care privise automobilul. Ressel se repezi s-o asigure de calitățile mașinii. Bătrîna se uită la el atît de rece și de scîrbită, încît îl intimidă și-l făcu pînă la urmă să amuțescă. Atunci ea îl întrebă:

— Bine, bine, văd cu că mai cu moț ca asta nu-i. Dar să-mi spui dumneata una: cînd îi dai drumul, pute? *Tul sie stinken, mcin lieber Herr Ressel?*

— *Aber, gnädigste Frau Baronin* ... mult mai puțin decît toate celelalte pe care le am aici!

— Da! Colonele, faci o plimbare? întrebă coana Sofia. Deși fusese militar și nu era fricos, colonelul șovăi o clipă, apoi, cu o falsă liniște de om brav, spuse că da, că el poate încerca trăsura și singur, că...

— Mofturi! Pe mine o să mă zguduie, eu o s-o încerc! zise bătrîna și arată mașina cu capătul umbrelei.

— Dă-i drumul, Herr Ressel!

Colonelul și cu soacră-sa marcă făcură o plimbare în cîmpurile de dincolo de capătul Căii Dorobanților, dincolo de „Roata lumii”; după care bătrîna, deși nu pe deplin mulțumită, zise că „merge”; în schimb Vorvoreanu suferise, spre propria sa uimire, de oarecare greață, din pricina mirosului de petrol ars, pe care-l dădea motorul. îi fusese frica de vreo două ori că are să verse, dar se putuse stăpîni. Cînd plecară de la domnul Ressel, colonelul, verde la față, știa că mașina va fi cum-părată, că marea călătorie de plăcere va începe, și își spunea că e cu

· Pute, dragă domnule Ressel?

· Dar, stimată doamnă baroană...

neputință ca bătrîna să reziste. Totul mergea de minune. Prea bine. Nu-ți venea să crezi. Antofilache își indesea vizitele în care se înclua cu bătrîna; apoi, deodată, nu mai apăru. „A făcut definitiv testamentul”, își spuseră soții Vorvoreanu. Trăiră acele ultime zile dinaintea plecării într-o stare de încordare a nervilor, mută, stăpînită, care abia aștepta să izbucnească. „Și mi-e grijă, spunea colonelul, noaptea, în pat, cînd discutau ziua. Mi-e frică. Prea merge bine totul. Să n-avem vreun bucluc. Prea bine merge: nu-mi vine să cred!”

Colonelul Vorvoreanu ajunsese, înainte de plecare, într-un asemenea hal de nervi, încît într-o noapte visă că a și început călătoria. „La asta mă și așteptam”, își spunea el. Era în haine de automobilist, cu ochelari negri, cu rame de cauciuc, lipiți pe față, cu ghetre de piele, cu halat de praf; nevastă-sa era la fel: abia-i vedea fața de gulerul halatului, ochelari și gluga strînsă cu șiret în jurul obrazului. Nu vedea destul din obrazul ei ca să poată ghici ce gîndește; și tare ar fi vrut să vorbească cu ea, dar nu se putea; lingă ei, bătrîna, infofolită într-o blană de opossum și cu ochelari negri și ea, părea de o veselie ciudată, care lui îi făcea frică, și ciocănea cu virful bastonului de fîdș în geamul ce-i despărțea de șofer. Acesta gonea cu o viteză cumplită: cei șaiszeci-șaptezeci de kilometri pe oră cu care se lăuda Ressel erau de mult depășiți: plopilor de pe lingă drum zburau ca furau de un vînt uriaș, mașina făcea salturi enorme, ca un vapor pe mare, înăuntru era miros rece de pielărie, de ulei și de benzină arsă, și colonelului Vorvoreanu îi era greață, îi era frică, aștepta ca peste o clipă să se întîmple ceva, o catastrofă. Bătrîna ridea și-l împunea mereu pe șofer: „Hai, mină, mă! Dă-i!” repeta ea hohotind de ris.

Pe urmă intrară în Budapesta, sub un cer cenușiu. Era curios că toată vremea nu fusese mai multă lumină. „Urită zi. Adică urite zile, de cînd am plecat”, se gîdea colonelul, intrînd, bolnav, cu genunchii tremurînd de slăbiciune și de frică, în holul hotelului „Cornul de vînătoare”. Se duse de-a dreptul să se culce, și-i era rău de tot de atîta

miros și scuturături, dar nici nu apucase să se odihnească, și bătrîna veni să-l imboldească prin plapumă cu bastonul:

— Hai, ce să mai stăm aici? M-am săturat de Budapesta! Hai, nu lenevi așa!

Și iarăși, mașina, goana turbată, săriturile peste gropi, de zburai cu capul în tavan, tăcerea ciudată, îngrijorătoare, a Elenei și risul hidos al bătrînei.

— Mină! Mină! Mină!

Ce era cu Elena? De ce nu stătea de vorbă cu el? Se schimbaseră de cînd porniseră în călătoria asta; n-o mai înțelegea; îi era chiar și cam frică de dînsa, dar o adevărată oroare îi insufla bătrîna, cu cinismul ei și cu risul ei nemilos.

— Nu sînt obosită; ce să mai stăm aici? sînt sătulă de Viena, am stat aici douăzeci și cinci de ani, m-am săturat! spunea ea în holul hotelului Sacher. Haideți în mașină, că a tras afară. *Aufwieder-schaun, Fräulein Sacher!*

„Simt că mor, se gîdea colonelul Vorvoreanu, zvîrlit ca o minge de săriturile mașinii. Mi-e rău. Mi-e foarte rău. Ce ironie ar fi să mor eu, nu ea. Măcar de s-ar opri la «Vier Jahreszeiten», la Miinchen, să-mi vii în fire. Altfel leșin, mă sfîrșesc... și uite Elena ce palidă e. Ne omoară, bestia. A văzut că nu rezistăm, și ne joacă! Dumnezeuule, ce rău mi-e.”

Nu se opriră nici la „Vier Jahreszeiten”, nici în Frankfurt, nici în Strasbourg; abia la Paris. „În loc de chefuri, de hoteluri moderne, elegante, ne duce aici. Aici miroase. Miroase a închis, a aer stătut, a vechi, își zicea colonelul Vorvoreanu, în ascensorul de la «Hotel du Louvre». Asta-i un hotel pentru babe, pentru fete bătrînc, fără hol, fără restaurant, fără salon, fără apartamente, cu camere de baie la capăt de coridor. Bestia se încapățînează să tragă aici, fiindcă aici trage din 1855!” se gîdea el privind-o cu ură pe bătrîna, rezemată de peretele tapetat al ascensorului mare cît o odaie. Deodată ascensorul porni, cu un pufăit de aer comprimat. „Poftim: ascensor cu aburi!” se gîndi indignat colonelul Vorvoreanu, dar în clipa aceea mișcarea ascensorului îi făcu o greață cumplită. Totul, la Paris, îi făcu greață: stridiile mincate la restaurant, vinul, maioneza, felul cum minca

¹!i revedere, doamnă Sacher!

bătrîna. „Ce mi-a venit? se gîdea colonelul cu desperare, privind-o cum mîncîncă. Ce mi-a trebuit? Nu stăteam eu mai bine liniștit acasă? Căci aici o să murim noi, nu ea.” Elena era în chip vădit bolnavă. Se săpînea, se ținea tare, dar nu mai avea mult.

Pe Canalul Minecii era vreme proastă: vaporul se zgîlțîia, cădea între valuri, valizele se mișcau pe podeaua cabinei. Colonelul stătea cu coatele pe masa de toaletă, cu capul deasupra lavoarului, și icnea. Bătrîna îl împunea cu bastonul în coaste.

— Sănătatea mea e strașnică! spunea ea urlînd de rîs. Apoi, în restaurantul hotelului Cecil, cerea două duzini de stridii proaspete și plescăia din buze atît de dezgustător, încît colonelul aproape că leșină, deși-i mai auzi glasul.

— Ce-i cu voi, copii? Parc-ați fi pe moarte!

— Nu, exclamă colonelul. Nu! Ea a murit!

Și împinse ușa cafenelei **Capsa**, unde oamenii de la mese, politicieni, gazetari, ofițeri, mari proprietari din provincie se întoarseră văzîndu-l.

— Salutare, băieți! exclamă el cu glas tare în cafenea: Felicițați-mă, că soacră-mea a murit!

Răcnete uriașe de rîs izbucniră în cafenea. Se prăpădeau de rîs toți, arătîndu-l cu degetul.

— Nu! răcni colonelul. Nu eu!

Și se trezi brusc, learcă de sudoare, cu inima zbătîndu-i-se în piept inebunită. Gîfîia, gema îngrozit.

— Nu, zise el. Nu eu!

— Ce e, Mișule? Cc s-a întîmplat? Ce ai? întrebă doamna Vorvoreanu.

— Am visat urît. Phii, domnule, ce urît vis!

Și i-l povesti. Doamna Vorvoreanu răspunse cu un calm lipsit de seninătate, un calm cenușiu, de nervi stăpîniți, a căror stare adevărată nu e cunoscută.

— Ei, lasă, nu e nimic. Ai visat și tu niște prostii. Știi că m-am gîndit s-o luăm pe Elvirița cu noi pînă la Viena. Nu-i bine așa?

— Foarte bine. Foarte bine, repetă mașinal colonelul, care nici nu auzise. încă nu-i trecuse spaima din vis. Mesteca în goi, pufnind zgomotos pe nări.

— Asta ar fi bună, să se întîmple cum am visat cu! Ai? gemu el.

— Ei asta-i: Nu vorbi prostii, zise doamna Vorvoreanu pe un ton foarte sec. El gîfîia „Da, c o prostie; e bătrîna de tot, nu se poate să nu...”

— Dă-mi un șervet, Eleno, zise el. Sint nădușit rău. Urît vis, domnule.

Apoi, ștergîndu-se pe față și pe gît, mai repetă:

— Urît vis. Ai dreptate, e o prostie.

VI

În cursul zilelor următoare frica pe care-o clocea în suflet Vorvoreanu se cufundă iarăși, se ascunse, se înfășură în sine ca florile de noapte, ziua. Nu mai rămase decît încordare a nervilor, nerăbdare, așteptare neplăcută. Apoi, într-o zi, șoferul proaspăt angajat, care scosese mașina la probă pe șoseaua Olteniței, se izbi de o căruță. Nu din vina lui. Se speriaseră caii, și-și pierduse capul țărănul, care nu mai văzuse asemenea mașinărie. Mașina trebui să intre pentru o săptămînă în reparație la garajul domnului Ressel. Bătrîna, coana Sofia se înfurie, îi mustră cu asprime tăioasă pe colonel și pe nevastă-sa, pe Ressel, pe șofer. Venise o căldură neașteptată, care părea că-i ațîță nervii. Umbla prin casă, cerea Baedekerul, harta, le arunca, o bruftuia pe nepoată-sa, îi trase o palmă Elvirei și-l biciuia fără milă cu sarcasmele ei crude pe colonel.

Acesta se trezi într-o dimineață și ca de obicei, în cămășoi lung, în fața lavoarului și a unei oglinzi ovale, înrămate într-o cunună de frunze de cristal galben, se bărbiera. Pătrundea, venită de afară, plasmodia unui precupeț. În odaie era tăcere. Nu se auzea decît scîrțîitul lamei de oțel în barbă. Deodată ușa se deschise. Colonelul Vorvoreanu se întoarse și o văzu pe nevastă-sa. Era schimbată la față. Se rezemase pe ușorul ușii și se uita la el. Colonelul tresări, cu obrazul ras pe sfert, și cu briciul în mînă:

— Ce e? întrebă el. înțelesese, de altfel.

— Mișule, murmură doamna Vorvoreanu, uitîndu-se la el pierdută. Mișule.

— Cc e, frate? exclamă el.

— A murit, suflă doamna Vorvoreanu.

El se întoarse iar spre oglindă și zise:

— Ei, fie-i țarina ușoară. Era de așteptat, la vîrstă ei...

Și încercă să se bărbiească mai departe. Doamna Vorvoreanu intră în odaie și se așeză într-un fotoliu. Spuse, cu ochii-n gol:

— A găsit-o Floarea moartă-n pat A murit în somn.

— Bine că n-a mai trebuit să... zise colonelul, dar nu isprăvi. Acum să vedem ce e cu averea, cu testamentul, adăugă el.

— Am trimis la Antofilache, zise doamna Vorvoreanu, ridicîndu-se din fotoliu. Dar recăzu și-și puse mîna pe frunte:

— Vai, ce amețelă mi-a venit!

Colonelul încerca mereu să se bărbiească. Deodată se hotărî să renunțe. „Prea-mi tremură mîna. Nu pot.”

— Eleno, toarnă-mi să mă spăl de săpun, zise el. Nu știu ce am azi, de nu mă pot bărbieri; îmi tremură mîna. Ea veni și apucă mașinal cana de faianță, să-i toarne.

— Alora le-ai trimis vorbă? întrebă el, suflînd și stropind împrejur.

— Nu, răspunse doamna Vorvoreanu. Mai întîi să vorbesc cu Antofilache, să vedem ce e cu testamentul.

— Mai toarnă.

Doamna Vorvoreanu îi mai turnă.

— Nu pe spate! Mi-ai udat cămașa!

— îmi tremură și mie mîna, ce vrei? spuse ea cu un zîmbet nervos, tremurător.

Peste douăzeci și patru de ore, adică în dimineața următoare, toți urmașii și moștenitorii Sofiei care se găseau atunci în București se aflau adunați în salonul casei Vorvorenilor, și nici unul din ei nu zîmbea, nici nervos, nici altfel. Oglindile erau acoperite cu negru, perdelele trase, ardeau lămpile, trăsurile afară în stradă așteptau înșirate în fața porții drapate cu negru, în sufragerie se făcuse din masă un catafalc cu flori, pe care-l supravegheau servitoarele preferate ale răposatei. Iar ea zăcea acolo, ciudată, umflată, cu părul vopsit prost, roșu, cu mîinile pline de pete, îmbrăcată în negru și acoperită cu stînje-nei și cu crini.

Dincoace, în salon, erau Alexandru Lascari, fostul șef de cabinet al lui Bonifaciu Cozianu, acum un bărbat înalt și trist și cărunț, care începea să chealească; era Șerban Lascari, care se apropia de patruzeci

de ani și avea burtă, dar se îmbrăca la fel de elegant ca la douăzeci, în gri albăstrui deschis, cu monoclu, cu barbă castanie tăiată ca a regelui Kduard al VH-lea, arbitru al elegantelor încă de pe vremea cînd era prinț de Wales; era Sofia Șufană, cea mai mică fiică a Davidei, cu bărbatu-său, domnul Șufană, petrolistul, fostul țaran bogat de prin Prahova, cel mai bătrîn din toți, masiv, spătos, gros, cu capul pătrat, fruntea joasă, fâlcii grele, ceafă de taur, și obosit de prea multă băutură și mîncare, obosit de i se închideau ochii. Și, în sfîrșit, Eleonora Smadoviceanu, sora mai mare a Elenei, îmbătrînită înainte de vreme, cam foanfă, cu un nas lung și ochi mici, rotunzi, de găină. Ea era în negru, cu văluri, cu pălărie neagră; Sofia Șufană la fel; Șufană la fel; Elena și bărbatu-său la fel; Alexandru la fel. Numai Șerban venise îmbrăcat ca pentru o plimbare cu cucoane la Șosea. Colonelul îl muștrase:

— Cum vii așa, domnule?

— Stai, să văd dacă merită să mă incomodez, spusese rîzînd Șerban Lascari și-și viri sub sprinceană monoclul, să-l întrebe pe Antofdache:

— Ei, ni-l citești?

Antofilache, galben și uscat, în negru ca totdeauna începu să citească testamentul, din care, după cit spunea, un exemplar olograf fusese depus la tribunal. Începu în tăcere. Peste două minute izbucniră exclamații. Pe cînd incheia el lectura, toți cei de față vorbeau tare, aproape strigînd, toți în același timp, fără să înțeleagă nimeni nimic. Numai Eleonora stătea la o parte și părea intimidată și că se simte prost.

— Unde sint banii, domnule? exclama Șerban. Unde sint? Ce, asta era averea ei? Noi sintem ageamii, găgăuți? Ce-a făcut cu averea?

— A înstrăinat-o, zise Șufană, gros și subit. Și-a bătut joc de noi. Adică de dumneavoastră. Mie nici că-mi pasă.

Dar se vedea că e furios. Colonelul Vorvoreanu înŭeba, cerca lămuriri. Nevastă-sa însă se uita la Antofilache, apoi la fiecare din cei de față.

— Dumneata ai știut! Ai să dai socoteală! răcnea Șerban, amenințîndu-l cu degetul pe Antofilache. Acesta răspunse calm:

— Dată vrei, coane Șerbănică, poți să mă dai în judecată. Ai să vezi că năii n-o să faci. Răposata avea dreptul să dea mină de la mină averea sa lichidă, oricui poftea; și a uzat de dreptul său, atila tot.

— Da, -Iu iiverea imobiliară? întrebă Alexandru, care părea cu lotul amețit și rătăcit.

— Pe ce::a a lichidat-o în ultimele citeva luni de zile, răspunse AniofilacL liniștit. Șerban exclamă:

— Ha!

Și-și izbi palmele una de alta. Era furios. Răcni:

— Și m* rog, în favoarea cui? Cine profită din mirșăvia asta? Să-l văd, să-l string de gît! Care din voi i-ați intrat sub piele, care ne-ați jucat festa? Care?

Și se uita cu niște ochi mistuitori la fiecare din ceilalți. Rîdea cu ură:

— Voi? Tu, Eleno? Tu, nu-i așa?

Dar doamna Vorvoreanu era alit de palidă, atît de împietrită, atît de vădit zdrobită, încît se opri, tulburat, șovăind.

— Unde-i Eleonora? întrebă el.

Toți se priviră mirați. Tocmai se auzea huruitul unei trăsurî care ieșea pe poartă. Șerban o scutură de umăr pe Elena.

— Trezește-te! Unde-i Eleonora?

— A ieșit adineauri, suflă Elena cu o voce atonă, printre buzele-i albite. Din fotoliul lui, colonelul îi fixă pe amîndoi cu ochi injectați. Părea și el cu totul frînt, pierdut.

— Mi se pare că dumneaei e persoana, mormăi gros Șufană, cu un rîs fără veselie. Șerban sări în sus:

— A! Ea e! Ticăloasa! Bestia! I-auzi timpita, toanta, cretina, ce-i poate pielea! Nu știe să spuie nici o silabă fără să bată cîmpii, dă în mintea copiilor...

— Coane Șerbane, o leacă de decență...

— ... dar cînd e vorba să subtilizeze moșteniri, e gata! Nu mai e timpită, nici mototoală! Pe bărbatu-său l-a moștenit, pe ramolitul, acuma pe ramolita astălaltă...

— Șerbănică! exclamă Sofia Șufană.

— Ce Șerbănică? Care Șerbănică? Dați-mi voie să nu am relații cu escroci, nici morți, nici vii! Nici cu cine se lasă escrocat! Dacă vreți să intentăm proces, știu unde mă găsiți. Pînă atunci, vă salut!

Și ieși, trîntind ușa, trecu prin camera mortuară fluierînd și trînti ușa de la intrare de-i sparse un ochi de geam. În salon se lăsase tăcere. I'nă se ridică Șufană:

— Are dreptate frate-tu, Sofio. Hai, cucoană.

O luă de braț, ridicînd-o de pe scaun, și ieși. Alexandru mai rămase să-l mai întrebe pe Antofilache, să încerce să înțeleagă. Lovitura testamentului îl amețise cu totul.

Iar Elena Vorvoreanu, palidă, înghețată, stătea și aștepta următoarea lovitură. Știa că se va mai întîmpla ceva. îi era frică de bărbatu-său. „E în stare de orice, își spunea dînsa. Se poate să-și puie capăt zilelor. Poale să mă omoare pe mine. Sau altceva tot de felul ăsta...”

îi surprinsese o privire aruncată ei, Elenei, soției lui. O privire atît de neagră, încărcată de ură feroce, animalică, întunecată, prostească, încît o trecuse un fior. „Mă face pe mine vinovată”, își spuse ea. Dar Vorvoreanu nu-i vorbise decît de lucruri neimportante; părea că dintr-o dată i-ar fi dispărut orice preocupări și interese materiale. Elena trecu peste frica ei, văzînd de casă și de înmormîntare. O duseră la cimitirul Bellu pe bătrîna și o îngropară într-o zi însorită, la umbra pinilor. Doamna Vorvoreanu plînsese cum se cuvenea, cum plînsesă și celelalte surori și cumnate (afară de Eleonora care nu veni la înmormîntare: se întoarse la ea la țară). Apoi făcu pomană lucrurile bătrînei, goli și curăță camera în care trăise. Colonelul plecă în oraș, la fiecare masă, și se întorcea tîrziu, băut și încruntat.

Apoi, într-o dimineață, plecă și nu se mai întoarse. Elena se stăpîni să nu întrebe o zi, două, trei. Apoi se duse la Șerban acasă, să-i ceară sprijinul, sfatul.

— Conașul e plecat la Paris, i se răspunse. Atunci Elena se duse la Șufană, care o primi în salonul japonez al palatului său clădit de curînd de Mincu, cu tavane de lemn chesonat și aurit, cu policandre uriașe, devize latine pe pereți, în marmură și lambriuri de mătase cu flori de aur, și oglinzi în rame aurite și mobile întrucîtva asemănătoare cu stilul Louis XV, vopsite cu aur, și covoare uriașe, și saloane peste saloane, și o bibliotecă cu zece mii de volume cumpărate în bloc la licitația bibliotecii lui Bonifaciu Cozianu.

— Cum, coană Eleno, nu știi? Credeam că a plecat cu învoirea dumitale, spunea Șufană. Elena dădu din cap, mută.

— Cum adică, a plecat așa... adică a fugit? urmă cellalt, mirat. Ei, bravos! Dar cum l-a luat Șerbănică, asta nu înțeleg!

Și-i spuse că Șerbănică îl luase pe colonel, care intrase la el ca un fel de rudă-secretar-valet-factotum, care-i cumpăraseră biletele pînă la Paris, avusese grijă de bagaje, îi ținea de urît lui Șerbănică și scotea exclamații de admirație cînd acesta făcea glume. Elena ascultă în tăcere, palidă, rece, mută, apoi se ridică și mulțumi. Se întoarse acasă și se așeză în salonul pustiu, pe un scaun. Nu pe un fotoliu. Pe un scaun. Elvira intră, deschizînd încet ușa. Maică-sa îi zvrîli o privire rece și se răsti la Elvira, rece, dur:

— Ieși afară! Lasă-mă-n pace!

Și rămase singură. Elvira. Proasta asta mică. Și Mișulică, tînăr ofițer. Ei rămăseseră fără nimic. Și ea, ea, Elena, rămăsese fără nimic. Nici un venit, nici o avere; să vînză un an - doi - trei, și pe urmă?

Stringea din fălci, cu minie, ca un bărbat. „M-ai lucrat, *grand'maman*, m-ai jucat. Și tu, timpito, nenorocito, mototoalo, m-ai jucat și tu. Ei bine, nu se poate. N-o să puteți. Niciodată. Niciodată n-o să rămîn învinsă. Pînă la sfîrșit, tot eu vă bat pe voi. Pînă la sfîrșit, tot eu am să vă înving. Dar cum? Cum?”

în chinul cumplit, încrîncenat, al convulsiiunilor morale care îi cutremurau, zgîrceau, schimonoseau conștiința, doamna Vorvoreanu avu o fulgerare cum au avut-o în bătăliile lor hotărîtoare, cînd viața și destinul se juca dintr-o singură aruncătură de zaruri, marii comandanți de oști. „Unde mi-e scăparea? Unde mi-e refugiul?” se întrebaseră ea. Și-i venise răspunsul ca o lumină, cu o bucurie și o certitudine orbitoare: „în mijlocul taberei dușmane. Unde nimănui nu i-ar trece prin gînd să se ducă”.

— Elvira! strigă doamna Vorvoreanu, ridieîndu-se. Elvira!

Și se duse repede la ușă. Dar Elvira venea în goană.

— Hai, îmbracă-te. Spune să inhame caii la trăsură. Plecăm la gară.

— Unde mergem, mămicule? întrebă Elvira.

— Mergem la țară, fetițo, la tanti Eleonora. Hai, nu sta să căști ochii la mine: du-te și te îmbracă.

A doua zi dimineața, pe o zi cu soare, cu nori și cu vînt uscat, care bătea peste cîmpia cu grîne și cu perdele de sălcii pe lingă riuri, și cu sate, și cu biserici, și cumpene, și turme, doamna Vorvoreanu și

fiică-sa se dădură "jos în gara Salcia. Elena Vorvoreanu văzu" niște căruțe oprite lingă gară. Se duse să tocmească un căruțaș s-o ducă pe ea, pe Elvira și valizele la conacul Eleonorei. Și, peste o jumătate de ceas, căruța înainta în trapul căluților, zdrăngănind și scuturîndu-le obrajii celor două călătore. Nori mari treceau pe sus, purtați de vînt. Praful uscat se ridica de sub roțile căruței. Țăranul își mina caii, fără să vorbească, fără să se întoarcă. Și departe în față, după niște dealuri scunde, se ghiceau copaci mari cu coroane stufoase și acoperișul de tablă roșie al conacului. „Pînă la sfîrșit, tot cu o să fiu mai tare.” Așa se gîndea doamna Vorvoreanu, cu toată carnea ei zguduită de trapul căluților amăriți și de zdruncinăturile căruței care o ducea, spre înfrîngere sau victorie.

PARTEA A ȘASEA

Bijuterii de familie

I

Primii copii născuți din căsătoria (blestemată cu fecunditate) a lui Lăscăruș Lascari cu Davida fură două fete, botezate după numele mamei și surorii lui Lăscăruș, Eleonora și Elena. Eleonora, măritată cu Smadoviceanu, senator dintr-un județ de cîmpie, mare proprietar, rămasă curînd văduvă și fără copii, se retrase la țară, în cel mai păcătos din conacele sale. Era o femeie singuratică și ciudată, socotită de unii neroadă din naștere, de alții nebună; îmbătrîni foarte repede, înainte de vreme; deși n-o despărțeau decît doi sau trei ani de Elena, părea o babă cînd Elena era încă în strălucirea unei frumuseți masive și blonde moștenite nu se știe de la care strămoș. Elena era admirată și trezea pasiuni în Bucureștii anilor 1880. Fugi de-acasă cu un căpitan Vorvoreanu din roșiorii de gardă - nu din Vorvorenii de la Virvor de lingă Craiova, ci o ramură depărtată, cu moșii prin Buzău - și se mărită cu el împotriva voinței, și în ciuda furiei cumplite a lui Lăscăruș, care ținea foarte mult la ea, nu voia s-o vadă măritată așa de curînd și-l detesta pe Vorvoreanu: „Ticălosul - răcnea Lăscăruș spumegînd - mi-a spurcat fatal M-a dezonorat!” Plîngea cu lacrimi adevărate, trăgîndu-se de barbetele cărunte, cînd își inchipuia ce se petrecuse între Elena și tînărul ofițer mustăcios și impintenat. De aceea, o dezmoșteni pe fată și n-o mai văzu niciodată.

încercarea desperată a soților Vorvoreanu de a-și reface averea a avut sfîrșitul cunoscut. După dispariția colonelului Vorvoreanu și cearta cumplită dintre moștenitorii Sofiei Cozianu, doamna Vorvoreanu, speriată de sărăcie, se hotărî „să încerce ceva” cu Eleonora și se duse la ea la țară cu fiică-sa, Elvira.

Erau acolo de cîteva luni, la sfîrşitul iernii şi începutul primăverii lui 1907. Conacul nu era departe de gara Salcia. Şi înspre Salcia, într-o dimineaţă rece, o locomotivă scundă, cu un hom lung în chip de pîlnie, trăgea încet şase vagoane de-a lungul cîmpiei. Cele de clasa a treia erau pline de ţărani, muieri, babe, soldaţi, care se întinseseră pe culoarele celor de-a doua şi de-a întia şi se uitau cu curiozitate nestinjenită la boierii în haine nemţeşti întinşi pe banchetele de pluş. La rîndul lor, boierii se uitau la oamenii cu căciuli rupte şi cojoace zdrenţăroase, apoi întorceau privirile în partea cealaltă, stingheriţi, asupra cîmpiei vărgate de dire de zăpadă netopită. Dar mutrele galbene şi flenduroase de pe culoare rămineau să se uite nestrămutat la ei cu ochii uneori arzători de friguri. Apoi, din cînd în cînd, ţăranii părăseau această contemplare mută şi îşi adunau capetele ca să stea de vorbă cu glas scăzut. Atunci aruncau doar cite o privire fugară asupra oamenilor cu paltoane îmblănite, gulere înalte, pălării tari şi lanţ de aur pe pîntece.

Controlorul era nebărbierit, gras, unsuros, cu obrajii îmbujoraţi. La capătul unui vagon de clasa a treia se aplecă afară şi strigă:

— Ce faci acolo, mă? Dă-te jos!

Omul care şedea afară pe scara vagonului ridică faţa şi zîmbi. Era subţirel, mărunt, cu faţa mototolită, bătută de vînturi şi ploi şi mistuită pe dinăuntru de foame. Ochii mici, infundaţi în cap, cenuşii, aproape albi, erau strălucitori şi pătrunzători. Privirea le ţîşnea afară, străpungătoare ca un spin de oţel. Omul purta o şapcă neagră de elev de liceu, cu cozorocul mare, pătrat şi plesnit în mai multe locuri. În frunte şapca avea cîteva litere brodate cu firet de aur. Ea era cel mai acătării veşmînt al omului, căci altminteri n-avea decît o haină de soldat, veche şi ruptă, şi o pereche de nădragi zdrenţuiţi, cu turul atîrînd prea jos şi legaţi la glezne cu sfoară. Picioarele nu-i erau încălţate decît într-o coajă groasă de glod uscat. Şedea ghemuit pe scara vagonului, cu un băţ strîns la subsuoară, cu urechile în gulerul ridicat şi cu miinile în buzunare. La glasul aspru şi nesimţitor al controlorului, omul de pe scară zise:

— Cine? Eu?

— Da, tu! Dă-te jos! Ce faci acolo?

— Iaca umblu şi eu cu trinu...

— Dă-te jos!

— De ce să mă dau? Ce, vrei să-mi rup ceva?

Controlorul se gîndi puţin, apoi zise:

— Bilet ai?

Cellalt surise luminos:

— N-am, că sînt sărac... De un' să am bilet?

Controlorului i se urcă sîngele în cap. Urlă:

— Dă-te jos, bă, n-auzi?

— De ce să mă dau? întrebă omul. îi pieria zîmbetul pe încetul.

— N-ai bilet? Te dai jos! Nu e voie să umbli cu trenul fără bilet!

Trebuie să plăteşti!

— Nu vreau, na! Cui să plătesc? Dumitale? Nu vreau să plătesc, bre! Umblu cu trinu şi nu plătesc, şi gata!

Controlorul urlă răguşit şi spărgîndu-şi glasul de furie:

— Să te dai jos! Imediat să te dai! Uite tîlharul!

Şi începu să-l injure. Se întoarse să ia tot vagonul de martor la neobrazarea călătorului de pe scară. Deschisese gura să vorbească. Dar o închise numaidecît, în vreme ce o uimire neîncrezătoare i se răspîndise treptat pe obraz. Tot vagonul se adunase îndărătul lui şi-l privea duşmănos. Un soldat îi zise:

— Lasă-l, domnule, că e băiat sărac şi el, o fi avînd nevoie...

Altul se aplecă în afară şi strigă:

— Un' te duci, bre Marinică?

Omul de pe scară se-ntoarse şi zise:

— Umblu şi eu, așa...

Dar nici cel din vagon, nici Marinică nu avuseseră vreo urmă de veselie în glas. Ţăranii şi muierile erau şi ei întunecaţi. Flăcăul care strigase la Marinică era un vlăjgan cu sprîncenele groase. Se răsti la controlor:

— Lasă-l! Ce, vrei să-l dai jos să-şi rupă ceva ori să moară, ai? Aşa aţi vrea voi, fire-aţi ai dracului de pezevenghi, să-şi rupă oamenii coastele!

Şi-l injură pe controlor printre dinţi, privindu-l drept în faţă.

Controlorul stătea cu ochii holbaţi, ca şi cum ar fi pierit pămîntul de sub el. Zise:

— Păi... n-aplătît biletul...

— Ce bilet, mă, ce bilet... biletul şi Hristosul mă-tî! urlară mai mulţi oameni la el. Se scotoceau în buzunări sau în sîn, desfăceau

basmale sau chimiruri, îi arătau biletele, întinzându-i-le sub nas, sttinse în pumni noduroși.

— **Iote, mă, bilet! Toți avem bilete. Iote bilete, na!**

— Păi, da' el n-are, ăl de-afară! țipă controlorul.

— Pe el mai lasă-l, că v-ajunge cit am plătit noi! Ce, ai să mori dacă-l lași? Ce-ți pasă ție, bă? Lasă-l.

— Păi nu e voie! Nu dă voie legea!

— Care lege, mă?... Legea și biserica voastră! Care lege, mă? Ce, e lege să-l omori pe omul sărac? Legea mamei voastre... Mă! strigă flăcăul cel voinic în ochii controlorului. Acesta se dădu un pas îndărăt și, cu spatele la ușă, o deschise și ieși pe platforma vagonului. Strigătele de furie și blestemele amuțiră îndărătul ușii închise. Controlorul își ridică chipiul, își șterse fruntea, apoi trecu pe platforma vagonului următor, se aplecă peste balustradă și se răsti la Marinică:

— Bă, ăla! La prima stație te dai jos și te cari, bă, că dacă nu, pun polițaiul pe tine! N-auzi?

Dar la toate ferestrele vagonului din care ieșise apărură capete mîniate. Flăcăul cel voinic țîșni pe ușă în urma controlorului, cu pumnii încheștați. Controlorul pieri în cellalt vagon, alergă pe culoar, trîntind ușile în urmă-i, apoi în cellalt, pînă la vagonul de poștă, în care se încuie îngrozit. Cîțiva țărani se revărsară pînă la capătul trenului, apoi se întoarseră înjurînd și blestemînd, azvîrlind priviri încruntate pe ferestrele compartimentelor de clasa întii și a doua. Vagonul din care plecaseră îi primi cu glasuri, strigăte, cu gîgîitul gîștelor legate în coșuri pe sub bănci. Un frînar negru de cărbune, cu un felinar mic aprins fără rost în mină, trecu prin vagon și întrebă ce s-a întîmplat. Asculța lămuririle oamenilor și rîdea, arătîndu-și dinții. Dintr-un buzunar al său ieșea capătul unui ziar împăturit. Flăcăul care-l cunoștea pe Marinică îl trase de mîneacă pe frînar și, arătîndu-i ziarul cu degetul, îl întrebă, șovăitor și în același timp cu o dorință hotărîtă:

— E al dumitale ziarul?

Frînarul dădu din cap: da, era al lui.

— E proaspăt?

Frînarul făcu iar semn că da. Flăcăul apucă ziarul cu vîrfurile degetelor groase și aspre, cu unghiile îngroșate, cămoase, și-l trase afară privindu-l pe frînar în ochi. Zise:

— Scrie... ceva nou?

Frînarul-zise foarte serios: < j ... : * -a ^

— Scrie... Și murmură: S-au sculat în Moldova...

Flăcăul să schimbă deodată la față și se aplecă înainte:

— Zi, s-au sculat? Așa-i?

Frînarul dădu din cap, grav. În jur se adunaseră mulți din cei care făcuseră gălăgia de adineauri. Flăcăul întrebă, cutremurat:

— Nu știi: ne dă pămînt?

Se făcuse galben. Frînarul se uită împrejur. Zeci de perechi de ochi negri în fețe slabe, uscate, de culoarea nesănătoasă a cerii vechi, îl priveau în tăcere. Frînarul se simți în mijlocul unui lucru necunoscut și nou. I se stîmi o tulburare înăuntrul trupului și îngăimă uitîndu-se mereu împrejur:

— Nu știu...

Apoi ieși din cercul acela de ochi, coborî din vagon. Afară, în aerul rece de sfîrșit de iarnă, se ridica pana albă de abur și șuieratul locomotivei care intra în gară.

Era o clădire mică, zdrobită sub cerul uriaș, plin de nori involbu-rați, cenușii, bătuți de vînt. Pe peron stăteau înșirați sute de oameni, toți în aceleași haine sărăcicioase de postavuri cafenii și negre, cu aceleași căciuli tocite, cu fețele negricioase și supte. Vorbeau cu toții, și deasupra gării plutea zvonul de glasuri crescînd și descrescînd. Un tînar cu două fire de mustață, îmbrăcat în haine nemțești, trecea printre grupuri. Purta pe cap o șapcă la fel cu a lui Marinică, dar nouă. Oamenii îl opreau și îl întrebau ceva, un lucru pe care tînarul nu-l pricepea încă. Se îngîmădeau în jurul lui. Marinică sărise de pe scara vagonului. Încea, în vîrfurile picioarelor, să privească peste umărul oamenilor și să prindă o vorbă, să înțeleagă. Deodată gloata îngîmădită izbucni:

— Huoo!

Oamenii de lingă Marinică fluierau ascuțit, palizi la față. Inelul **des** de bărbați se desfăcu. Marinică zări printre ei pe tînarul în haine **nem-**țești și chipiul unui vardist. Oamenii huiduiiau și fluierau. Vardistul îl împingea de braț pe tînarul acela și intră cu el în clădirea gării, **pe** o ușă cu geamlîc pe care scria *Șeful gării*. Tînarul se împotrîvea și striga:

— Nu-i adevărat, domnule! N-am zis nimica!

Dar sergentul îl împinse înăuntru. Pe peron țărarii huiduiau și fluierau. Marinică întrebă:

— Ce fuse asta, frate?

Oamenii care fluierau lângă el se depărtară fără să-i răspundă și începură să strige:

— Să-i dea drumul! Să-i dea drumul!

Un acar trecu cu un ciocan mare pe umăr. Zise tare:

— Să-i dea drumul, da! Că n-a făcut nimica rău! Na-vă, fraților!

Și începu să le bage în mîna oamenilor niște foi de hirtie. Și Marinică se trezi cu una. Se uită la ea, o împături încet și o băgă în buzunar.

La geamul șefului de gară se îngrămădiseră oamenii ca un roi de albine și strigau. Unul începuse să bată cu pumnul în geam, de zdrăngănea toată sticla geamlîcului. Foarte puțini oameni stăteau în grupuri de trei-patru, din care unul le citea anevoios celorlalți fițuicile acarului sau gazeta sosită cu trenul. Și mai puțini, mai ales muierile și babele, se risipiseră pe drumurile lungi ale cîmpiei ce se innodau în dosul gării. Altminteri, gloata stătea și striga pe peron, intra pe ușă în gară, în birouri, în vreme ce sus de tot se răsuceau ca niște rotocoale de fum cețurile înalte și norii întunecați ai începutului furtunos de martie.

Un glas limpede de orășean, care spunea uscat și simplu vocalele, se ridică deasupra gălăgiei:

— Ce este, oameni buni? Ce vreți? Ce s-a întîmplat? Eu sînt prefectul vostru. Ia spuneți-mi mie.

Era un domn tînăr, frumos, cu mustățile cernite și întoarse în sus. Era în costum de vînătoare englezesc, din stofă cu pătrățele, cu gulerul scrobit înalt de-o palmă. Din pricina gulerului ținea capul pe spate și-i privea pe oameni de sus.

Țăranii tăcuseră. Erau nemulțumiți, întunecați. Marinică întrebă și pricepuse despre ce era vorba. Răspunse dîndărătul șirurilor de oameni:

— Studentul, boierule... L-a băgat în gară, l-a arestat pe student...

Oamenii se-ntorceau să-l vadă pe Marinică.

— Ia vino mai aproape. Cine l-a arestat pe student?

— Vardistul, boierule... Poruncește-i să-i dea drumul, că altfel nu e bine... Ce dreptate e asta? Ce rău a făcut? învață și el oamenii...

Ochii prefectului alunecară o clipă în orbite. Nu pricepea. Se petrecea ceva neobișnuit aici. Zise:

— Cine învață oamenii? Studentul? Ce-i învață?

Zidul de țărani îl privi în tăcere. Apoi crescuseră în ei un mormăit de nemulțumire. Marinică murmură:

— Ce-i învață el, bine-i învață...

Prefectul roși. N-ar fi trebuit să se amestece. Acum își dădea seama. Dar era prea tîrziu. Sau nu era prea tîrziu și trebuia totuși să se retragă. Intră în biroul șefului de gară.

Acarul, cel cu fițuicile, citea una din ele unei grămezi de oameni ce creștea din ce în ce mai mult:

„... așadar nu vă fie milă, frați țărani: tăiați, ucideți, dați foc, nu vă gîndiți la păcat, căci nici ei nu s-au gîndit că voi sînteți oameni și v-au pus la jug și v-au batjocorit. Grăbiți-vă și vă faceți dreptate, că altfel grea pedeapsă va cădea asupra voastră. Împărțiți pămîntul între voi, ardeți conacele, ardeți condicele de învoieli și datorii, goniiți pe ciocoli! În tot timpul mă gîndesc la voi cu inima mîhnită și plină de ceață. Aceasta este iscălitura noastră adevărată: Buni prieteni și apărători ai neamului românesc...”

Acarul tăcu și se uită împrejur. Oamenii stăteau împietriți cu ochii în gol. Acarul zise:

— Noi, dacă vine armata să facă cuiva ceva, nu-i dăm drumul mai departe... Facem trenurile să se ciocnească ori le stricăm frînele, ori ceva...

Era un om cu fața cenușie, secată de grija și de mîhnirea care-l ronțăia pe dinăuntru ca un șoarece harnic cu dinți înveninați. Se uita la toți, pătrunzător. Zise:

— Nu trage armata cruce-n cruce... Ei nu știu cine sîntem noi și cine sînt ei? Tot oameni săraci, feciori de gospodari...

Era foarte liniștit și nu cobora glasul. Mai zise:

— Măi vecinilor, care sînteți rezerviști... dacă vă zice ofițerul să trageți în oameni, voi în el să trageți foc!

Un soldat zise:

— Ba noi nici nu ne ducem... Mergem în sat îndărăt. Că al nostru, ciocoliul, încă nici n-a făcut învoielile, și nu știu ce-om mai minca la iarnă....

Acarul îl întrebă, cu gura strîmbată de mîhnire și necaz:

— Te duci acasă. Și ce faci acasă? Stai cu mîiniile în sîn. Cu toții stați cu mîinile-n sîn. Ca frunza și ca iarba sinteți. La noi în sat de unde sint eu, la Dobrunu, sintem două mii de suflete. Și ciocoi cîți sint? Fro cinci-șase. Și doi jandarmi. Ei, a făcut cineva ceva? Trudesc oamenii și asudă sînge, plătesc bir, amenzi, bacșiș jandarmului, că eu d-aia am fugit de intrai la meseria asta. Dar oamenii au rămas îndărăt în sat, două mii de suflete. Numai să se strîngă împrejurul ciocoiului pe uliță, l-ar zdrobi între ei cu piepturile. Cu grămada. Nici deștiul n-ar avea trebuință să-l puie pe ciocoi. Cu piepturile, da... Și voi ce faceți? Ai? Vă duceți acasă; da' acasă ce vreți să faceți?

Intorcea de la unul la altul privirea sa aspră în obrazul sec de viață grea, și-l privea drept în ochi ca și cum ar fi vrut să-l ia pe fiecare de piept și să-l scuture. Oamenii stăteau și se uitau țintă la el. Tăceau. Nu știau ce vor să facă acasă. Marinică rosti în tăcere celorlalți:

— Ei, ce să facem? învață-ne dumneata ce să facem!

— Ia mai ascultați o dată ce scrie acilea, zise potolit acarul. Scoase manifestul din buzunar și începu să-l citească încă o dată, încet, cu greutate, dar cu hotărîrea încăpățînată de a desluși fiecare cuvînt. În stînga ținea ciocanul acela mare și-l scutura din cînd în cînd, ca și cum ar fi vrut să izbească.

Clopotul gării bătuse muzical două semnale. În clădirea gării, prefectul asculta plictisit și tulburat, cu gîndul aiurea, învinuirile var-distului.

— Agită oamenii, să trăiți... îi învață prostii, că o să li se împartă moșiile, și să dea foc la conacul prințului, să trăiți dom' prefect, zău așa...

Tînărul protesta:

— Eu nici n-am priceput ce vor de la mine, pe cuvînt de onoare, domnule prefect. Nici nu sint student, sint elev în clasa a opta... Le-am răspuns așa, într-o doară... Vă dau cuvîntul meu de onoare... Vă rog, dați-mi voie să plec... Pierd trenul...

Prefectul se uită la coșurile ce împodobeau fața tînărului, care-și mai dăduse cuvîntul de onoare de cîteva ori.

— Bine, domnule. Poți pleca...

Apoi, către vardist:

— Unde e aici telefonul cu orașul?

Pe cînd cerea telefonic pentru a doua zi douăzeci de soldați să păzească parcul și castelul prințului, auzi strigătele de bucurie și uralele țăranilor care-l înconjurau pe elevul din a opta. Tînărul, cu șapca alunecată strîmb pe cap și cu urechile roșii, se topi într-un vagon. Trenul pornea. Oamenii chiuiră prelung. Pe scări, cîteva soldau ce se întorceau din concediu traseră focuri de pușcă în aer.

La fereastra biroului mișcării apărură, palid, chipul prefectului, cu ochii iscoditori și speriați. Apoi prefectul ieși și trecu repede prin mulțime, întrebă:

— Vedeți, oameni buni? S-au lămurit lucrurile. A fost o greșeală. Cereți numai liniștit, faceți-vă plîngerile fără dezordine, veniți la mine cu nevoile voastre și vi se va face dreptate... Dar ce v-ați adunat așa mulți aici în gară?

— Sintem rezerviști...

— Așa? Bravo, foarte bine... Vă cheamă țara și regale, faceți-vă datoria...

Deodată unul mai dîndărăt izbucni aproape țipînd:

— Da' noi în frații noștri nu tragem!

Și mulțimea izbucni într-un mormăit de nemulțumire. Nu. în frații lor n-aveau să tragă. Prefectului îi jucară iarăși ochii. Ce era cu oamenii ăștia? înnebuniseră? Se întindea și aici molima din Moldova? Imposibil.... Și totuși...

— Cine spune să faceți una ca asta, oameni buni?... Vedeți-vă de treabă, ascultați de mai-marii voștri, rămîneți cu credința în Dumnezeu, și... și... o să fie bine, ascultați-mă pe mine. Nu vă luați după nebunii care răspîndesc vorbe nesăbuite... De unde sinteți voi?

Răspunseră într-o doară, fără bunăvoință, că sint din Hotare, din Salcia, din Vădastra, din Vladomira, din satele din marginea bălții. Prefectul le dădu bună ziua și se depărta repede spre trăsura prințului, care-l aștepta îndărătul gării, cu vizitiul țigan pe capră și caii negri, nervoși, scurmînd pămîntul și mestecîndu-și zăbalele. Prefectul își ștergea fruntea cu batista. Trăsura porni și se pierdu printre casele dîndărătul gării.

La bună ziua prefectului nu răspunseră decît cîteva, mai slabi de duh, moale „să trăiți”. Ceilalți întoarseră spatele și se adunau acum împrejurul cîte unuia care le citea ziarele sosite cu trenul acesta de dimineață: dădeau știri despre răscoalele țăranilor din Moldova. Alții

se scurgeau, vorbind tare, pe drumurile noroioase. Iar Marinică porni singur. Umbla repede, și în curînd lăsă în urmă drumeții ce veneau dinspre gară. Casele se răriră, încetară. Șesul întins și rece era pustiu cît vedeai cu ochii. Marinică mergea zgribulit, cu bățul de alun strîns subsuoară, cu capul înfundat între umeri și cu urechile în guler. Umbla pe drumuri și se uita la zările pustii. Păduricile negricioase sau roșcate își ciocneau ramurile seci, ogoarele negre și cleioase ieșeau de sub întinderile celor din urmă zăpezi din martie. Pe sus, norii călătoreau prin cerul de fum. Uneori, din strecurătoarea de ceață, sfîrîia pe pămînt o ploaie subțire și rece. Alteori se pogora zăpada în cea mai mare tăcere. Marinică umbla pe drumeaguri, omuleț pribeag și rebegit, mototol negru risipit departe pe întinsul șesurilor, hoinar prin uiumul ger și prin cețurile care veneau dinspre Dunăre. îl pătrunseseră frigul prin picioare, mergea în neștire, amorțit, cu miinile în buzunare și cu bățul strîns subsuoară. Mintea îi umbla încet de tot, gata să încremenească de oboseală, și nu putea să prindă gîndul pe care-l căuta, să-l oprească, să-l ia de piept și să-l întrebe:

„Ce vrei, mă, cu mine? Cine ești tu, și ce vrei?”

Mai merse o bucată de drum și zări cum se prelinge pe pămînt, ca un cățel cu coada prea stufoasă, o vulpe mică și galbenă. Rămase să se uite la el cu urechile ciulite, de departe. Marinică se opri de data asta și se uită peste cîmpul alb de zăpadă udă, gata să se topească. Stătea cu miinile în buzunare și se uita la vulpe. Strigă la ea:

— Hiș!

Vulpea nu se mișcă. Știa că e prea departe ca să-i poată face ceva. Marinică rîse și o înjură. Vulpea, nimic. Marinică dădu din umeri și plecă mai departe, vegheat de la distanță de către sălbăticiune, dintre doi mărăcini. După o sută de pași, se uită peste umăr. Vulpea se depărta în grabă, cu botul în pămînt și tirîndu-și coada pe zăpadă.

„Merge și ea după daravelile ei, de...” se gîndi Marinică și se pierdu iar în ceață. Bălțile drumului le ocolea. Se mai suia pe poteca de pe margine. Din cînd în cînd încerca să fluiera printre dinți, dar se lăsa curînd. Era frig.

într-o vreme, gîndul lui Marinică se opri, și Marinică uită de el. Cîmpia era nesfîrșită de jur împrejur. Pe alocuri se ridica sau cobora în văi puțin adinci. O mare părăsire bătea pe deasupra cîmpiei ca un vînt, și o mare tăcere. Drumețul se opri. I se păruse că umblă cineva

în urma lui. Se uită împrejur. Nimeni, nimic cît vedeai cu ochiul. Se uită în sus la cerul de cenușă. Ridică amîndoi pumnii, amenințînd pe cineva ascuns în virteturile fumurii ale norilor furtunoși din martie, care-și răsuceau și-și desfăceau spiralele de abur negru. Apoi rămase pe loc și gîndi multă vreme. Dacă stătea pe locul acesta fără să se miște, poate că nimeni n-avea să se arate de nicăieri. Zarea avea poate să rămîie deșartă, cerul prea înalt.

De sus, începu să cearnă zăpadă mărunță, care i se topea pe obrazul ridicat și-l umezea.

Dacă rămînea în locul ăsta așa în picioare, cu bățul la subsuoară, putea să stea aici o mie de ani singur. în vecii vecilor, de jur împrejur singurătate și deasupra cerul și sfîrșitul iernii, văzduhul nemișcat și zăpada care cădea fără zgomot. Putea să adoarmă aici, așa, în picioare, și să sica. Nimeni n-avea să vie. Nimic n-avea să se-ntimple.

Alunei începu să bată ușor un vînt reavăn și zăpada încetă să mai cadă. Marinică mirosi vîntul și clipi din ochi. Mirosea a pămînt, a noroi care începe să se încălzească la soare. Mirosea crud, proaspăt. Marinică își mișcă degetele de la picioare, adueîndu-și aminte cum îi pălrundea glia printre ele, cînd umbla după plug. Mirosul de humă trezită se înteeți. Venea dinspre Dunăre, amestecat cu mirosul de baltă.

Marinică se înfiora și se cutremură. Apoi clipi iar din ochi și o luă la picior. își adusese aminte de gîndul lui. Acuma îl și înțelesese. Da, așa trebuia făcut.

Mergea harnic și se socotea. Nu trebuia să mai fie sfios, ca înainte, înainte oamenii nu-l crezuseră decît pe jumătate, și treaba o făcuseră cu jumătate de inimă. Acuma trebuia pe de-a-ntregul, orice s-ar întîmpla. Da, da, așa trebuia făcut. închise ochii și se gîndi la conacele toate, de jur împrejur, cu magazii, cu hambare, cu grajduri pentru cai și pentru slugi, și le văzu deodată cu ochii minții, pline de sînge, dc foc și fum. Da, da, așa trebuia făcut.

Se iveau case acoperite cu stuf cenușiu, ghemuite pe lingă drum, prin gropi. înainte de a ajunge la capul satului, un om care ședea pe un ciot la marginea drumului se ridică, făcu trei pași, tirîndu-și puțin un picior, și se opri să-l aștepte pe Marinică. Era tînăr, înalt, lat în spete și cu ochii verzi, tulburi. Zise:

— De departe vii, de departe?

— De departe...

— Mai departe ca de la gară?
 Marinică dădu din cap și zise:
 — De la gară nu-i nici o zi de drum...
 — Și vii de mai multe zile, zi?
 — De multe... Nici nu le mai știu socoteala, zise Marinică. Apoi adăugă:
 — Dar sînt ostenit... Și nemîncat... Și mi-e frig.
 Cellalt zise:
 — Păi să vii să mîncînci la noi și să te odihnești. Foc n-avem.
 Dar asta numai așa, în treacăt: bine, fie și așa, nu de asta îi păsă lui. întrebă iar, ferindu-se:
 — Dar... cu *lucrurile*, cum mai merge?
 — Bine, cum să meargă, zise Marinică. E ordin să se scoale oamenii.
 — E ordin, zi? Așa-i că e?
 — Cum să nu fie, zise Marinică. L-am văzut chiar cu ochii mei, ordinul.
 — Hai încoa, zise cellalt grăbit, îl luă de mîneacă pe Marinică și intra cu el în sat. în drum se opri de două-trei ori și-l măsură cu privirea din cap pînă-n picioare. O dată îl întrebă bănuitor
 — Dar... la noi cin' te-a trimis? Ori veniși așa, singur?
 — Lasă, neică, nu mai le ști și dumneata pe toate... zise obosit Marinică, străpungîndu-l cu ochii mici și luminoși. Cellalt întoarse capul, oftînd ca de-o grijăgrea, și-l trase pe drumet cu mare grăbire după sine.
 Satul era pustiu. Doar vreun ciine cu blana zbîrlită de umezeală umbla ocolind gropile de noroi ale drumului. Cîte-un buluc de oameni în zăbunuri cafenii și cu căciulile pe ochi stăteau în vreun prag de casă și întorceau capetele să-i vadă pe cei doi trecători. în fața primăriei, iarăși buluc de oameni sub tindă. Unii-l strigară pe tovarășul lui Marinică:
 — Rizeo, bă! Rizeo!
 Dar omul părea că nici n-a auzit și-l mină înainte pe Marinică. Se opriră pe podețul care trecea peste șanțul șoselei și ducea într-o ogradă. Rizea stătu cîteva clipe în cumpănă, cu capul în pămînt. Apoi se întoarse la Marinică și-l privi cu ochii săi tulburi, verzi. întrebă:
 — Da'... oamenii s-au sculat?

Marinică avea ochii limpezi și neclintîți. Zise:
 — S-au sculat. Dau foc, omoară pe boieri... s-au sculat, da... Dacă e ordin? E ordin!...
 Rizea mai stătu puțin și trecu înainte pe poartă, tirîndu-și piciorul, în tinda unei căsuțe strîmbe, se mai opri și se mai întoarse o dată la Marinică. Iar îl măsură din cap pînă-n picioare, cu bănuială și neîncredere, și întrebă:
 — De la cine e ordin, neică?
 — De la regină, zise Marinică obosit.
 Rizea tăcu și se gîndi. Apoi zise:
 — Cum să fie de la ea, că regele dă ordin, nu ea... și el ține cu boierii... Ai? Cum vine asta?
 — Regele a murit, zise Marinică.
 Rizea îl privea cu ochii săi verzi, grei de necaz. Era un flăcău frumos, cu obrazul lat și sprîncenele arcuite. Stătea cu umărul la ușă și cu capul plecat, ca și cum ar fi ascultat ce se vorbește înăuntru. Apoi deodată se hotărî, deschise ușa și intră, făcîndu-i semn lui Marinică și zicînd:
 — Vino-ncoa.
 în odăița strîmtă ședeau în semiîntuneric mai mulți țărani, unii cu cojoacele pe ei. Fețele nu li se vedeau bine. Se bănuia o muiere cu broboadă neagră. în lumina slabă a peticului murdar de geam bătut în cuie, se zărea uneori aburul unei răsufări. Oamenii vorbeau încet, cumpătat, rar. Cînd intra Rizea cu Marinică, tăcură. Marinică le dădu bună ziua și ei îi răspunseră cu un murmur întunecos, nedeslușit, ațîntîndu-l cu pupilele lor negre și nepătrunse. Se înghesuiră puțin să-i facă loc lui Marinică pe o laviță. Rizea îi zise femeii:
 — Dă-i ceva să-mbuce dumnealui, că vine de departe.
 Femeia zise posac:
 — Ce să-i dau? Mai poștești și oameni în casă...
 Rizea zise:
 — Dă-i ce-o fi...
 Oamenii tăceau. Femeia se înveli mai bine în broboadă și zise:
 — Ce, tu ai mîncat azi-dimineață? Ai aruncat-o... Ai zis că e stricată și n-ai vrut să guști... Nu te-ai gîndit că mai e pin' la vară...
 Rizea zise:
 — Alta nu făcuși?

Dar femeia ieșise. Se întoarse cu o bucată de mămăligă și cu o cea-pă. Marinică mîncă, tîgînd ceapa în sare. Rizea îi zise:

— Așa e la noi... Nu mai știm gustul cărnii... Mămăliga cu ceapă e a noastră...

— Și cu ardei, zise un om, și ceilalți riseră fără veselie. Unul adăugă:

— Și mămăliga e cam stricată, că ne lasă boierul cu porumbul pe cîmp iarna nedijmuiți... Și pescuitul pe baltă e tot al lui...

Rizea zise:

— Mie-mi zicea tata că a fost o vreme cînd trăiau oamenii bine aci la noi...

— Eu nu cred, zise muierea, cu otravă în glas, și toți tăcură.

— Beiul, zise un om în șoaptă... Grijanian...

Dar nu-și termină blestemul. îl părăsi obosit, ca și cum ar fi știut că nu se poate ușura cu un blestem. Marinică își șterse gura cu dosul mîinii. Rizea zise, privindu-l ciudat:

— Dumnealui vine de departe... A auzit vești.

Oamenii tăcură, dar se plecară ușor înainte. Unul zise gros:

— Ce vești?... Vești ne trebuie nouă? Dreptate ne trebuie...

— Lasă, nea Iordache, zise Rizea. Lasă să spuie dumnealui... Să vezi...

— Nu crez, zise Iordache. Nu-mi trebuie... Mie dreptate-mi tre-buie...

Oamenii murmură neliștiți. Rizea îi zise lui Marinică, arătîndu-l pe Iordache:

— Dumnealui are un necaz mare...

Iordache se plecă înainte. Era voinic, roșu la față, cu mîinile groase, și cu țeasta rasă cu briciul, albăstrie. Avea vinișoare de singe în albul ochilor. Zise:

— Uite, văz că ești străin: să-ți spui... Mă duc o dată la Ivancea, administratorul ciocoaicei, bătrînei, de la noi din sat, hoasca... Smadoviceanca... Zice Ivancea, gras cum e el, ca un mistreț:

„Iordache - zice - am auzit că ai bani.”

„Am, domnule Ivancea, zic. Am, cum să n-am. Sînt plin de bani, că și de la tata ce-am moștenit...”

Oamenii riseră cu mîhnire. Iordache urmă:

„— Eu nu știu ce are el de gînd. Cînd colo - aia era priit toamnă - mă trezesc ieri cu jandarul, cu proces-verbal, ca să-i plătesc datoria lui Ivancea. „Ce datorie?” - „Datoria de cinci sute de lei. Uite, hotărîre de la judecătoria din Salcia. Citație la proces ți-a venit: nu te-ai dus”, zice. Eu: „Care citație, mă?” El, nu, că mi-a venit citație și nu m-am dus să mă înfățișez. Zic: „Mă, eu mă iau de piept și cu Dumnezeu pentru asta. Mă duc la judecător!” Jandarul rise pe sub mustață: „Ți-a trecut cică termenul de împotrivire. Gata, s-a-ngropat.”

Tăcu și se uită împrejur, suflînd greu. Zise:

— M-am sfătuit cu oamenii, de! Mi-au zis: „Așa face el, Ivancea. E înțeles cu jandarul, cu primarele, le dă bacșiș, de nu ne aduc citațiile. Noi nu știm nimic și ne judecă.”

Oftă greu, gemu, cu pumnii pe genunchi:

— Vorba e: de un' să scot atîția bani? Cui să vînd ce-oi putea vinde? Crișmarul sau ăia bogații, alde Geambașu, ori Chiriță, cînd te vede că ai nevoie, belește pielea de pe om... Of! Of! Of!...

Rizea zise:

— Poate să te duci la primarele, că e chiabur, are de unde...

Iordache îl privi, apoi plecă capul. Femeia țipă lui Rizea:

— Taci, mări nebune, și nu-l mai amân, fire-ai al dracului...

Rizea se-ntoarse liniștit către Marinică și zise:

— Mulți au pățit-o... dar le e rușine să spuie, că se fac de rîsul satului și mai bine plătesc... Vinde calul, vinde boii, vinde sapa, vinde tot... Se vînd și pe ei... Și cînd n-or mai avea ce vinde... Eeeh...

Urmă o tăcere lungă. Un om zise:

— Cam toți sîntem datori... Nu-ș' cum le potrivesc ei, de nu te plă-tești de-un pol o viață întreagă... Și la beiul, și la Smadoviceanca, gem hambarele... Cînd fu seceta aia de acum șase ani, de vedeai șo-pîrla pe cîmp, am dat în genunchi la ei ca să ne ajute. Ei, ba... Vreun pumn de făină? Muncește, mîrlane, un an de zile, și doi, și trei.

Iar tăcură. Dar Marinică zise în sfîrșit:

— în Moldova au dat foc... Au intrat cu plugul în moșia boierului... Erau acolo moșii de umblai cît vedeai cu ochii, și tot boierul ăla era... Nu scăpai de el, că n-aveai un' să fugi...

— Și la noi e așa, zise Rizea, privindu-l cu luare-aminte. Și la noi moșia prințului ține de Hotare, pînă la Vladomira și la Vădastra și la Studina. Și noi, aici, n-avem unde răsufli de Smadoviceanca...

— Pe arendașii-au tăiat, zise Marinică. Da, i-aujăiat. Era, acolo,, unul de zicea: „Oameni buni, la anul o să-mi trageți voi la jug, voi cu muierile voastre...” L-au tăiat și pe el...

— Și al beifului, arendașul din Vladomira, Alexiu, el e grec - tot așa zicea... la noi mai mult români sint, și greci...

lordache zise:

— Ciocoiul e ciocoi, bă... Ce te uiți tu dacă e grec sau român?

Marinică zise:

— Cînd umbli în Moldova, numai așa, ca o pinză în fața ochilor, vezi fumul peste cîmp. Tot au ars. Și vîntul miroase a ars.

Rizea stătea și se uita la el. Voi să zică ceva, dar se răzgîndi și-l privi țîntă. Oamenii tăceau. Unul zise:

— Și la grîu au dat foc?

— Care au vrut și l-au cărat de l-au împărțit... Care nu, au dat foc... Tot au ars...

Spunea cu liniște și plăcere toate cuvintele care aveau legătură cu •incendiul. Oamenii stăteau și se uitau la el. Marinică fusese pînă acum o umbră printre ei, umbre. Dar acum toți îl vedeau limpede, ca și cum ar fi fost înconjurat de o licărire nedeslușită a focurilor mari de care povestea. La început vorbise potolit, ca de departe. Acuma se ridicase din șale și-i privea pe oameni în ochi. Le zise:

— Da, s-au sculat. Dau foc la conace. Dau foc la condici. Pe ciocoi îi taie. Își împart între ei pămîntul. Unii îl iau neîmpărțit, să-l muncescă obște. Și se scoală toată țara. Pe unde am umblat eu, pe toți i-am văzut sculîndu-se. Unii își fac steaguri roșii și umblă cu ele din sat în sat. Și cu cai albi. Ați auzit de studenți, ați auzit?

Toți stăteau și se uitau neclintit la el. Chiar și lordache datornicul, care oftase mult cu capul în mîini, ridicase fruntea și cerceta cu luare-aminte fața lui Marinică. Rizea ținea capul plecat într-o parte și-l privea pe Marinică ciudat, cu îndoială. Muierea își trăsese capătul broboadei peste gură și-l mîncă din ochi pe Marinică. Un om zise:

— Am cam auzit noi de ei...

— Umblă prin țară - zise Marinică - umblă cu înțelepciune și cu săbii. Au scrisori să nu se atingă nimeni de ei și să asculte și armata de ce-or zice. Unde stau oamenii și nu-și fac singuri socotelile, vin studenții. „Aha, nu v-ați împărțit pămîntul boierului? Bine: nici n-o să

«Veți. Nici noinu vă dăm. Da' foc vă dăm că n-ați avut credință în noi.» Și omoară tot satul.

lordache zise:

— I-ai văzut dumneata, de ne spui nouă?

Marinică zise:

— Da, i-am văzut. Și pîn bilciuri umblă. Și în tren, toți oamenii zi-ceau că i-au văzut. Și în gară era un student care învăța pe oameni, că ei, vezi, sint învățați, studenții cunosc legile... îi învață, și rezer-viștilor care erau le zicea: „Fraților, cînd v-o spune ofițerul să trageți în părinții voșui, voi să faceți stînga-mprejur și să trageți foc în ofi-țeri...” Prefectul era acolo în gară și a vrut să-l prindă, dar cînd a vă-zul că e student, i-a dat drumul. L-au luat și oamenii cu huo pe pre-fect. Dc se schimbasse la față, îi era frică... Nu se alinge nimeni de ei... Umblă pe cai albi, cu poruncă de la șapte împărății și de la regină, să schimbe soarta rumânului necăjit... Că regele a murit și ăsta e prăpă-dul *lor*...

Nu mai zise al cui, al *lor*. Știau oamenii dc cine vorbea el - în tăcerea care se lăsase, toți își țineau răsufierea și se gîndeau. Un om oftă. Rizea rîse mult, arătîndu-și maselele. Apoi îl băt看 pe umăr pe Marinică și zise:

— Hai să mai mergem la niște oameni...

lordache se sculă și el, greoi, și îi urmă afară. Statură toți trei în picioare, în aerul viu, trezit, tare, desprimăvărat, însă amestecat cu miros de zăpadă.

— Hai la Mototolea, zise Rizea și porni înainte. Ceilalți îl urmară prin noroaiele drumului. Oamenii în pragurile caselor erau acum mai mulți. O femeie striga tare ceva nedeslușit, într-un colț depărtat de uliță.

Intrară într-o ogradă la fel de pustie ca celelalte. Oamenii ghemuiți în umbră îi primiră și gospodarul, Mototolea, le îndesă în mînă o cană cu țuică. Omul vorbea tare. Se întrerupse o clipă la venirea celor trei, apoi urmă:

— Zece mii de pogoane, da! Zece mii are! Oamenii mormăiră, îndesîndu-se unii într-alții...

— Ziceți și voi, mă fraților. Ziceți și voi. Nu se mai poate. Nu mai putem. Uite: eu mă pun acilea jos și mor. Stau pînă mor. Cum adică? El zice din trei una. Dar ce mai e pe deasupra nu spune. Unul desă-

virșit: ogorit, arat, semănat cu sămînța noastră, grăpat, plivit, sece-
rat, cărat, treierat și p-ormă cine-l cară la schelă, la Dunăre? Cine i-l
încarcă în șlep? Hristosul și troița cui i-o mai munci, să-l văd eu pe
ăla putrezit pe cîmp ca pe copilul lui Uracu!

în tăcerea care urmă, Rizea spuse:

— Nu, că pe feciorul lui Uracu l-au adus acasă și zice că se face
sănătos...

Mototolea nu luă aminte la el și urmă:

— Ce, parcă asta-i tot? încă un pogon din trei de ogor. P-ormă
cinci zile cu miinile. P-ormă o sută de duble la schelă. Bă, fraților,
cînd mă gîndesc la toate, uite-mi vine să-mi fac o groapă aici, în
mijlocul casei, și să-i spun muierii: „Na, ia lopata și toarnă pămîntul
peste mine”.

Oamenii riseră încet, întunecos. Muieria lui Mototolea se rușina și
se feri de priviri. Dar omul urmă, în vreme ce picuri de sudoare îi
alunecau pe față și glasul i se făcea moale:

— Nu-i ajunge nici atîta, fraților... Ți-ai scos căciula cînd trece ba-
ba Smadoviceanca, în trăsura. Ce folos. Vii la domnul Ivancea să-ți
facă învoiala... „Aha... Iote-1 pe Mototolea. De ce nu-ți scoți căciula
cînd o vezi pe cucoana în trăsura?” - „Mi-am scos-o, domnule Ivan-
ceo, păcatele mele, cum să nu mi-o scot?” - „Da, dar eram și eu pe
capră, și te-am văzut mai de departe, și trebuia să ți-o scoți de cînd
te-am văzut eu... Cinci lei amendă, Mototoleo!” Așa, fraților, asud eu
sînge de cînd mă știu pe lume. Stă parșiva asta de muierie la fîntînă cu
poalele sumese, să nu se murdărească. „Mototoleo, nevastă-ta n-are
urmări bune, Mototoleo!” Eu, mi se urcă sîngele-n obraz. Ce-i pasă
ciocoiului, mormîntul mă-si? Da-mi țin firea, ce să fac? Zic: „Ce-a
făcut, domnule Ivancea?” Zice: „Umblă fără rușine cu poalele
sumese. Plătește cinci lei și te iert.”

Omul se îndoi în două, întrupare a umilinței, a înfrîngerii, cu
brațele larg deschise.

— Măi, eu zic să fie ca el. Poate că are dreptate. Poate că scrie un-
deva. Dar eu să trăiesc nu mal voi. Eu mă pui pe pămînt și mor.

Rizea zise:

— Da' cu alinierea cum e, nea Ioane? Ia zi cu alinierea...

Mototolea rîse, un ris uscat, bolnav. Zise:

— Da. Cu alinierea. Ce, parcă voi nu știți?

-Știm, știm, murmurară oamenii.

Zi-i dumnealui, că nu-i de pe la noi...

- Ei, cu alinierea. Vine omul cu carul cu snopi de la cîmp, uite
Iordache ăsta a pățit-o astă-iarnă. Și eu. Și Uracu. Că domnul Ivancea
vrea să vii cu snopii de la cîmp drept la mașină. Nu face șire. Ei, vin o
sulă de care, bogăția pămîntului. El stă cu ochiul la ele. „Alinierea,
lace. Nu ești aliniat. Cinci lei amendă.” De unde să-i ai? Rămii dator.
I lite, ca Iordache, că el e cu datoriile.

Oamenii riseră iar cu amărăciune. Aveau fețele pămîntii. Unii
aveau dinții putrezi. Ochii negri le erau tineri, dar obrații supti și
țepoși, cărunți.

Mototolea zise:

— Stăpîn, bă, sadea, acolo, să-l simți. Stăm noi să plecăm la
schelă, o sută de care. Vine Ivancea, cum umblă el ca un mascur, și
ridc: „Mai aveți răbdare, că mai pusei să încarce două sute de care.”
Noi: „Domnule Ivancea, trec săptămînile, boierule, și nu mai avem
țoale, copiii mîncă mămligă stricată”. Zice: „Lasă că vă știu, prost
e cin' se uită-n gura voastră și vă crede, că toți sînteți hoți...” Noi
sintem hoți, dar el cînd zice din trei una, ne dă să muncim trei
jumate... Și la prisoasele moșiei, una și una, și deosebit, două
pogoane cu desăvîrșire...

Se făcu o tăcere uscată, ca și cum oamenii n-ar mai aștepta nimic,
știind că nu mai poate veni nimic. Marinică zise deodată:

— în Moldova oamenii s-au sculat, pun foc și taie, și ucid, și rup
învoielile...

Și începu să spună aceeași poveste printre vorbele căreia străbătea
chiotul cetelor de răsculați și trosnetul pereților ce se prăbușeau ar-
zînd, și picura sîngele arendașilor și boierilor uciși. Minia și foametea
de multe sute de ani, și umilința din vremurile cele mai adînci
răsăreau în mijlocul oamenilor și-i vrăjeau. După ce povesti el tot,
oamenii tăcură. Unii mai întrebă cîte ceva. Aveau îndoieli. Armata
avea să tragă. Rizea rîse, arătîndu-și maselele (băuse tot umpul):

— Aș! E ordin să nu facă nimeni nimic. Uite, dumnealui e student,
are în buzunări poruncă de la șapte puteri din lume, de la regină, că
acum e vremea noastră. Acuma e timpul potrivit, luăm praporele de
pe plămîntul bogatului și-l punem pe fîcătii săracului!

Avea îri el un fiel de veselie, nu ca a celorlalți, ștersă și moartă, ci fremătătoare, deznădăjduită, un freamăt ascuns în miezul cel mai dinăuntru al ființei sale, astfel încît omul părea mult mai plătind, ca o flacăra pilpitătoare, dar tot ce era în el străbătea în afară ca o lumină sau o căldură. Oamenii erau tulburați și muiera îl privea cu ochii mari. Toată vremea se uitase numai la el. Rizea îi zise lui Mototolea:

— Măi, nea Ioane, hai să umblăm pe la oameni... Hai la Uracu, nea Ioane, că pînă-n noapte poate să facem o treabă.

Mototolea îl aținti, deodată înțelegînd, împietrit. Apoi își trînti căciula în cap și zise tare, cu putere:

— Hai!

Și ieși pe ușă cu oamenii buluc după el. Muiera îl opri pe Rizea în ușă și-l întrebă cu glas scăzut:

—• Ce, acuma te-mpăcași cu bărbatu-miu?

Rizea nu răspunse.

— Știi ce-a zis, că vrea să mă lege de căruță ca p-un ciine și să dea bici la cai, să mă-nvețe să umblu după... de tine nu știe... Eu mai bine mor, Rizeo. Ai văzut cum vorbește față de mine, mereu cu înțeles. Nu mă lăsa.

Rizea o privea cu ochii lui verzi și tulburi. Zise:

— Nu te las. Da' acuma avem treabă: e revoluție. Se mai uită o dată la ea și zise: Nu te las. N-aibi grijă.

Îi întoarse spatele și plecă după oameni. Tira piciorul, dar era lat în spate, înalt și umbla repede.

La Uracu în casă nu găsiră decît pe nevastă-sa și pe fiu-său. Uracu era la primărie, să mai audă ceva de pe la oameni. Zaharia al lui Uracu stătea pe-o coastă, pe laviță, cu un cojoc pe el. Avea obrajii supti. Ochii îi ardeau, roșii de friguri. În jurul lui plutea un miros greu, greșos.

— Ce-i cu voi, mă? zise el de sub cojoc, cu un glas hîrîit din plămîni. Ce fac oamenii? Am auzit c-o să rămînem de risul lumii, mă Rizeo.

— De ce să rămînem? Nu rămînem.

— Ba da, rămînem de rușine, că viadomirenii s-au și vorbit să puie foc la noapte la beul.

— De unde știi tu? întrebă Rizea bănuitor.

/ .aharia^al kii Uracu se zvîrcoli înveselit, hîrîit din plămîni și sîmdu-i ochii în obrazul pămîntiu. Se uită la Marinică, se ridică deodată în cot și azvîrli de pe sine un colț al cojocului. I se zări iamașa la subsuoară, cită se vedea din pieptarul de miel: avea o pată stacojie trecută, stinsă, pe unde-i șiroise singele. Totodată crescuseră și se tâspîndi mirosul cel greu de coptură. Zaharia al lui Uracu se uita la Marinică. Apoi îl întrebă pe Rizea:

— El e al de-a venit să fie student peste voi? El e?

Rizea se uită la Marinică, așa, dintr-o parte, și zise:

— Da.

Zaharia al lui Uracu tuși puțin, cu capul plecat.

Fruntea i se umezi de sudoare. Zise:

— Ei... a dracului...

Se pipăi pe sub cămașă. Rîse:

— Le simt pe sub piele, pe coaste... Dar mi-o fi intrat una mai adine, de mă tot înecă...

Lui Marinică îi zise:

— Treceam pe drum alaltăieri cu căruța, pe un' se termină moșia beului, a din Vădastra. O dată vine în goana mare beul în trăsură, de la vînătoare. Stătea răsturnat pe peme, cu sticla-n ochi și cu cîinii lingă el. Pînă să mă dau la o parte, o dată-l văd că se scoală în picioare, pune pușca la ochi și trage în mine. Nu-ș' cum am mai putut să sar din căruță și s-o iau pe cîmp...

Stătu o clipă suflînd greu. Apoi zise sfîrșit:

— Da' el a tras țeva ailaltă...

Se culcă iar pe o coastă și murmură:

— Atunci m-a apucat o căldură și am căzut mort acolo...

Oamenii tăceau. Iordache zise într-o vreme:

— E mai mare boier beul ca Ivancea al nostru... Ce să-ți ia el cinci franci amendă? El îți ia viața...

Marinică se uita la muiera lui Uracu și la flăcăiașul culcat sub cojoc, cu nasul ascuțit și cu nările de ceară. Murmură:

— în Moldova s-au și sculat oamenii și îi taie pe ciocoi, îi omoară...

Zaharia al lui Uracu deschise ochii și murmură:

— Zi, îi omoară?

Zîmbi și închise ochii iar. Nu dormea: asculta. Marinică își spusese povestea iarăși, despre incendii și despre boieri arși în conacele lor.

Vorbea pofeliccij multe amănunte, și oamenii îl ascultau și se încredințau. De vreo două ori, intrară în casă vecini de-ai lui Uracu, bărbați și femei, pînă ajunse să fie inghesuală. Iar cînd Marinică tăcu, Rizea se ridică și zise:

— Aidem să mai mergem pe la oameni...

Se ridicară toți să plece. Rănitul zise:

— Mă Rizeo, mă, mie să-mi aduceți capul beiului, mă, să-l afum și să-l pun într-un băț în curte!

Ridea, dar nimeni altcineva nu rise. Rizea și Iordache rămaseră în urma celorlalți. Rizea îl întrebă pe Zaharia al lui Uracu:

— De un' știuși tu, mă cîmat, ai?

Cellalt, obosit, zise:

— Ce să știu?

— De asta, studentul.

Zaharia al lui Uracu rise slab:

— A fost al lui Jugulete, care era la tine cînd veniși cu el... A fost, da, și mi-a zis...

Rizea, lămurit, dădu să plece. Nevasta lui Uracu îl opri în prag. Era ofilită și slabă. Zise potolit:

— Moare.

Rizea dădu din cap. Iordache era lingă el, nemișcat. În noroaiele drumului, în lumina vînată a sfîrșitului zilei, Mototolea striga și vorbea tare în mijlocul bulucului negru de oameni adunat în jurul lui Marinică. Deasupra bălților îndepărtate și fără hotar, alinau două straturi de nori reci, plumburii; iar între ei era o diră lungă de lumină verde ca pucioasa. Dintr-acolo venea mereu o adiere statornică, proaspătă, dar nu fragedă ca vîntul de pe zăpezi, ci încărcată de izurile nămolului. Dincolo, înspre miazănoapte, era o margine de deal, cu o perie de pădure spinoasă și neagră. Acolo era conacul stăpinei satului, Smadoviceanca. Iar deasupra, cerul înnorat, din ce în ce mai încărcat cu întuneric.

Femeia zise iar:

— Nu mai are viață... Voi duce-vă-ți.

Iordache zise gros:

— Lasă. Îi judecăm... Da, da, îi judecăm...

Femeia îi privea neclintită. Oamenii plecară capetele și ieșiră în drum, cu umerii puțin încovoiați.

Mergeau din casă în casă, și cei ce se țineau de Marinică, de Rizea, de Iordache și de Mototolea erau din ce în ce mai mulți. Vorbeau între ei și înjurau amar, cumplit, fără să ridice glasul. Din cite o margine de sat se zăreau grămezile negre de porumb nedijmuit, acoperite de petice de zăpadă subțire. Oamenii și le arătau și blestema. Cite unul-doi se risipeau de ceată și umblau singuri, pe la ei pe acasă sau prin vecini, să ducă vestea. Împreună cu ei venea zvonul pe ape, de pe baltă, și răsuflarea de vînt care mirosea a primăvară. Toată ilupă-amiaza oamenii se adunaseră în inima satului și stăteau neho-ilriți, plini de așteptare și neliniște, cum se adună singeie grămadă în țapul unui trup răscolit de minie.

Rizea strigă în poarta unui bordei:

— Pîrvule!

Și așteptă. Un om ieși tîrziu și încet și se uită la ei. Era cu buzele umflate și crăpate, cu fire de piei albe ca o pîslă pe ele. Pe obraz avea pete vinete care se cojeau. Întrebă răgușit:

— Ha...

Stătea strîmb în fața oamenilor, cu trupul sucit, stingher în lumina otrăvită a amurgului.

— Hai, bre Pîrvule, că se scoală lumea... Hai, mă, cu noi. Pîrvule... auziși?

— Auzii...

Dădu să se întoarcă în bordei, aplecîndu-se ca să poată pătrunde, și mormăi pe sub umăr:

— Nu poci veni, mi-e rușine de oameni...

Rizea îl trase de braț afară:

— Ce, ești prost? Ce, numai tu ești bolnav?

Iordache strigă:

— Hai, mă Pîrvule, că nu-i rușine... Pe vremuri, în alți ani, cînd eram eu copil, te arăta lumea cu degetul... Da' acum cine dracu nu mîncă mălai stricat, ai? Ce, numai tu ești în sat, mă? Firc-ai al dracului de parșiv!

Și-i dădu un pumn după ceafă. Pîrvu zise:

— Măcar un pește să fi mîncat și eu... iote palmele mele... o rană... Cînd să-i mai ar și pogoanele alea? Și unde-mi dă voie să pescuiesc? Între Reviga și Cotul Grecului, unde dă voie la tot satul... Nu poci, fraților... Nu mai am putere... Lui Geambașu pentru un pol ce-mi dete

acii cinci 'arii,' de cinci veri 'ii fac cinșpe prăjini prășllășfcinșpe secere, dobîndă, și n-a scăzut nimic, tot polul ăla i-l dătoresc pin-oi trăi, și plozii ăștia ai mei tot robi la el or să fie, că nu ne-ajunge boierul, ne mai trebuie și boieri d-ăștia micii de la noi din sat... Dar eu nu mai am mult și m-oi ușura de astea...

Copiii Pîrvului ieșiseră în ușă și-și smîrceau nasurile. Erau cu burțile umflate și cu ochii scobiți în fețișoarele cenușii.

Marinică zise:

— S-au sculat oamenii în toată țara, de pun foc la conace și rup hîrțile de datorii și ard învoielile și-i taie pe boieri...

Pîrvu se întoarse din ușă și veni la ei. Se uita de la unul la altul și zise:

— Da' la cămătari ce le face?

Marinică zise:

— Care ce vrea, aia le face...

Iordache îl trase de mîncă, deși Pîrvu se împotriva. Marinică zise:

— Hai și dumneata, nea Pîrvule, că avem treabă în sat să mai vorbim cu oamenii.

Se întoarse și plecă. Oamenii grămadă după ei. Rizea rămase în urmă, îi dete un ghiont în coaste Pîrvului. Acesta se luminase la față, îl apucase o înfrigurare. Zise aproape vesel:

— Stai mă, ce dai așa, ce ești prost?

— Hai, Pîrvule, hai că avem treabă.

— Stai. Acuși viu.

Și se scufundă în bordei. Ieși numaidecît cu securea în mînă. Nevastă-sa își arătă capul ca o stafie, în colțul ușii. Rizea și Pîrvu se îndepărtau. Rizea zicea:

— Da' cu securea ce vrei să faci, Pîrvule, ai? Ce, crezi că mergem după lemne?

Dar Pîrvu nu răspunse. Mergea repede uitîndu-se drept înainte, cu o așteptare aproape fericită pe obrazul desfigurat de pelagră.

Între biserica subțire și înaltă, pustie, și între primărie și una din circumi era o înghesuială liniștită de oameni, care stăteau cu mîinile în buzunare, cot la cot, adunați într-un loc ghem de trupuri, într-altul mai risipiți, încît puteai face doi pași fără să te lovești de nimeni, dar pe urmă se îndesau cojoacele jerpelate și zăbururile negre. În pragul caselor, stăteau muieri îmbrăbodite și copii, iar dinii se alergau fără chef, lihnîți, cu coastele ieșite prin pieile rioase.

O dată se făcu un freamăt într-un colț, la gura unei uliți: Venea îi ltece o căruță. Încetini și trecu la pas prin gloată. Erau trei țărani și două femei într-însa. Erau din Vădastra și se cunoșteau cu cei din sat. În om întrebă:

— Ce mai e pe la voi, mă?

— Gata! s-a început! La noapte o să vedeți! zise vesel cellalt arătîndu-și dinții. Femeile rîseră ascuțit, ceilalți doi din căruță rîseră și ei, și cel care mîna dădu bici cailor.

Mulțimea dimprejur rise palid, fără veselie, cu uimire și rămase să se uite după căruța din Vădastra.

— Se duc la Dobrunu, zise un om. Am auzit că și acolo a-nceput...

Și rămaseră toți mai departe în picioare, așteptînd, frămîntînd în tălpi noroiul rece, gata să înghețe acum, spre seară. Într-un colț Rizea zicea:

— La noapte, mă, cînd s-o trage clopotul, să vină toți acilea să vorbim.

— Eu le-aduc și p-astea, Rizeo, zise un flăcău și trase din sin două pistoale lungi, turcești.

Dar Rizea, fără să-l asculte, zicea:

— Iote la primarele, s-a-nchis în casă și a tras zăvorul, 'tu-l în paști pe mă-sa!

Oamenii mormăiră, rîseră:

— E... Oameni cu bani, fir-ar al dracului... zise Iordache. S-au îngropat, fac pe morții, să vază cîn' s-alege pîn' la urmă, ca cu politica, de! Geambașu și ăștialalți, chiaburii, ce, parcă ce zic? Eu sînt liberar, tu conservator: oameni cu politică...

Mototolea zise:

— Noi stăm și ne uităm la politica lor... Și ei învîrt francii cu lopata...

Din crîsmă izbucniră glasuri înfuriate. Repeziți afară de umeri, popa și învățătorul ieșiră iute de sub tinda ei joasă, aplecîndu-se să nu dea cu capul de streășină de tinichea. Popa era roșu la față, îi luceau ochii. Zise tare, trecînd prin mulțime:

— O să vedeți voi ce-o să pățiți!

— Ce să pățim? De ce să pățim? Ce-ai dumneata cu noi, ai? se răs-tiră oamenii la el. Îl înghesuiau între ei. Rizea strigă de departe, peste capetele celorlalți:

— Aveți lefuri, ce vă pasă!
— Vă plătesc ciocoi, bă! urlă lordache în nasul popii.
— Vă jupuim de piele și v-o umplem cu paie, popo! Pe tine și pe primarele, eu vă jupuiesc!

Popa se schimbă la față și zise împăciuitor:

— Lasă, taică, am zis și eu o vorbă și voi, ce, parcă nu-ș' ce-aș fi făcut...

Și se strecură boscorodind. Oamenii îi făceau loc cu greu, se uitau urît la el. Alții îl luaseră pe învățător de piept. Rizea, mai ales, îl scutura:

— Dc ce ascunzi ziarele? Ai? Dc ce nu ne spuseși ce se-ntimplă?

— Ce să se-ntimple, măi Rizco'' Ce ziare? Nu le-am primit nici eu...

Rizea îi dădu drumul. Tremura de minie și de nerăbdare. Tremurau hainele pe el. Zise:

— Aha, nu știi ce se-ntimplă. Las' că ai să vezi ce se-ntimplă. Ai să vezi.

Învățătorul se depărta, cu capul în umeri. Oamenii mirău în urmă-i, gata să-l ia cu huo.

Lordache îi zise Pîrvului, bolnavului:

— Zi, și pe tine te perpeleşte pe jărătic, ai? Așa și eu cu primarele... Las' că la noapte îl călcăm, mergem cu oamenii... îi învăț eu minte să mai ia camătă...

— Parcă numai ei... Mai sînt, Melitaru, mai e Chiriță..., zise Pîrvu.

— Lasă. Pe toți îi judecăm, da, zise lordache. Pe toți.

Era aproape noapte. Fără zgomot de roate, pe cauciucuri trase în trap sprinten de cai negri cc umblau ca pc arcuri, trăsura prințului intră în mulțime cu felinarele aprinse. Prefectul era singur în ea. Vizitiul țigan striga oamenilor să facă loc să treacă dom' prefect, dar gloata se îndesa în piepturile cailor care sforăiau speriați.

— Ce e, oameni buni? Eu sînt prefectul vostru. Ce s-a întimplat? Aveți vreo plîngere?

Prefectul vorbea cu glasul mai ascutit decît era al lui și ochii îi jucau nestatornic. Nici la bîlciuri nu văzuse o asemenea masă de țărani. Cei din față, din jurul trăsorii, îi vorbeau toți deodată: Dijmă... învoieli... prea greu, nu mai putem... pămînt! Pămînt!

Rizea îi strigă:

— Are zece mii de pogoane! Să ne dea și nouă, măcar un petic dc pămînt! îl desțelenim! Să vinză obștii, că-i plătim, în bani, în munci, cum o vrea! Trebuie să ne dați pămînt, n-aveți decît să ne împușcați pc toți, dar numaidecît trebuie să ne dați! Uite faptul!

Vorbise dirz, cu ochii scînteietori. Nu i se putea împotrivi nici o putere din lume. Știa că acum e un sfîrșit; al cui, a ce, nu știa, dar că c un sfîrșit, știa, și asta îi dădea putere.

— Voi vorbi, oameni buni. Voi vorbi eu însumi. Mă fac mijlocitor între voi și proprietari și voi insista ca să vi se facă dreptate și condiții mai blînde...

îndărăt, oamenii fremătau:

— Ce zise? Ce zise?

— Cică ne dă el... împarte el...

— Minte, bă! strigă Rizea. Cc, el nu c ciocoi? Are leafă dc la ei! Huoo!

— Huoo, tună mulțimea. Caii speriați, cu urechile ciulite pe spate, porniră în galop și bulucurile se despicară să le facă loc. Dar strigătul minios și greu de ură răsună multă vreme îndărătul lor, alungîndu-i. Pe treptele primăriei, Marinică strigă ascutit:

— Fraților!

Mai strigă o dată, dar frămîntarea și furtuna de glasuri nu contenea.

— Fraților!

Vuietul se potoli. Marinică stătea acolo pe scări cu brațele răstignite în gol. Începu să vorbească, cu o siguranță, cu o încredere a acelei clipe în care deznădejdea trece dincolo de marginile sale și ia chipul unei bucurii, al unei ciudate fericiri.

II

Prefectul era atît de tulburat, încît voi să intre în vorbă cu vizitiul țigan al prințului, înjosire nefolositoare, la care nu s-ar fi gîndit niciodată altminteri. Trăsura mergea pe latura cea mai puțin noroioasă a drumului. Băltoacele țîșneau în pînze galbene de apă sclipitoare sub roțile de cauciuc cu spițe fine. Caii

minunați ai prințului mergeau în trap mare și uneori alunecau prin noroi. De o parte și de alta a drumului, se ridicau pădurici dese, perii scheletice, vinete. Iar deasupra, într-un cer tulbure, se prelungeau dire nesfârșite de nori sumbri. Gte o picătură de ploaie, răzlețită de cine știe ce furtună risipită de vînt, îl lovea în obraz pe oaspetele prințului.

Prefectul își dresе glasul și zise:

— Ce dracu au oamenii azi, măi?

Vorbise iar cu acea voce străină, ascuțită, spartă, acea voce care nu era a lui, ci a unei sălămîzdre otrăvite și reci care era în el, ascunsă adînc de tot în cuta cea mai lăuntrică a inimii. Se simți enervat, umilit, și-l apucă o furie rece că a trebuit să i se vadă frica pe față, să i se audă frica în glasul acesta pițigăiat, ridicol. Revăzu scena de la gară, fețele țăranilor care-l priveau înfruntător, spinările întoarse în loc de răspuns la bună ziua lui. Apoi, aici în sat, glasurile ce strigau „mintе! minte!” îl izbeau de fapt, abia acum cu șfichiul lor de dispreț și de ură... îl făcuseră mincinos și el fugise din fața ocării și umilinței și acum ajunsese atît de jos, încît cerea părerea vizitiului țigan, și încă cu o voce pițigăiată și spartă, cu o voce ridicolă, de scapet, de laș!

Vizitiul nu se întoarse, ci rămase cu spatele la boierul din trăsura. Zise, aproape mormăind, nepăsător.

— Au și ei necazurile lor, coane...

Era un țigan bătrîn și gros, și morocănos. Era un om cumpănit, necăjit, care vedea limpede lucrurile. Cu spatele lui lat și rotund în mantaua albastră, era un om vrednic. Prefectul ținti către această spinare de țigan bătrîn și cumsecade o privire de ucigaș. Scoase din buzunar o cutie de piele și alese o țigară. Bătea puțin vînt, sporit încă de mersul repede al trăsuri. Trei chibrituri se stinseră unul după altul în degetele tremurătoare ale prefectului. Deodată izbucni, de data aceasta cu glasul său adevărat, dar răgușit de ură și de minie:

— Oprește, mă... 'tu-ți aia a mă-ti de cioroi, nu vezi că vreau să-mi aprind țigara? Oprește, bestie!

Trăsura opri.

— Dobitocue, incheie prefectul, tremurînd tot. își aprinse cu greu țigara și se răsti: Pornește! Ce stai?

Apoi se trîni pe pernele trăsuri, cu obrazii dogorînd, cu urechile congestionate. Spinarea țiganului rămăsese nemișcată. Omul ori că

suferea și nu spunea nimic, ori că dorința brutală de a-l umili alunecase pe lîngă el fără să-l atingă. La gîndul că vizitiul putea să-i fi primit înjurătura grosolană cu demnitate și cu un dispreț ascuns, prefectul își simți urechile arzînd și mai tare și azvirli țigara în drum. O clipă se gîndi să-l oprească iar și să-l ia la palme. Apoi își aduse aminte de cealaltă obrăznicie, suferită în cursul dimineții din partea prințului. Acum fierbea de rușine și de furie.

Trăsura intra însă pe poarta largă, cu doi stîlpi de piatră cu tencuiala căzută, în virful cărora glastre mari de ciment conțineau buruieni crescute la întămplare.

Hambarele, grajdurile erau în fund, ca și ogrăzile cu păsări. Venea de undeva o duhoare grozavă de țarcuri de porci. Iar în față se ridica pe coasta dealului conacul doamnei Smadovicianu. Era o clădire cu un singur etaj, ridicată pe o pivniță mare, plină de butii. Un peron cu multe trepte ducea la geamlicul antreului. Conacul era acoperit cu tinichea, acum ruginită, roșie ca drojdia de vin.

Prin curte se mișcau, în întunericul serii, forme nedeslușite. O trăsura era înconjurată de cîțiva oameni de-ai curții, iar undeva se alergau niște ciini lătrînd turbat.

Trăsura prințului opri la peron și două țigănci tinere veniră să-l ajute pe boier să se dea jos. Aveau fețele buhăite și fără urmă de bucurie și erau îmbrăcate în vechituri de-ale stăpinei.

Prefectul coborî, respingîndu-le. îi zise uscat vizitiului care aștepta poruncă:

— Să mă aștepți.

Dar nu se uită la el, nu se uită în ochii lui. Pe cînd urca scările peronului - scări de ciment prost făcute, crăpate - își dădu seama că nu avusese curaj. Nu îndrăznise nici măcar atîta lucru : să se uite la vizitiu.

Iar în urmă-i, vizitiul se întoarse încet și-l privi cum intră pe ușă. Ochii vizitiului, negri, catifelați, umezi, în obrazul gras și îmbătrănit, erau grei și-l priveau pe boier ca dintr-o mare depărtare. Apoi omul se întoarse în partea cealaltă și scuipă.

*

Doamna Vorvoreanu ședea într-un fotoliu mare, adînc, dc stofă cafenie cu desene cenușii și galbene, tocită, roasă și pătată. Era urît,

dar încăpător și comod; de aceea dinsa ședea în el seara, cînd făcea o pasiență, la lumina caldă a lămpii cu abajur de porțelan verzui. Lampa era de sticlă cu ghirlande, prin care scinteia blînd, aproape ca un vin vechi, petrolul cafeniu cu irizări de toate culorile curcubeului. În restul camerei era umbră. Lumina se scufunda și se pierdea fără urmă în scoarțele bătrînești, pălite, care atîrnau pe pereți. Hangerile și pistoalele turcești, aburite de rugină, nu străluceau nici ele. Soba mare cu două coloane și o firidă în mijloc respingea lumina prin întreaga sa suprafața aspră, văruiată de mult, pe alocuri cojită și arătînd lutul dedesubt.

Doamna Vorvoreanu puse ultima carte pe fața de masă brodată: un zece de pică. Apoi ridică ochii, ferindu-și-i, cu mîna la tîmplă, de lumina lămpii. Avea ochi frumoși, verzui, iar cute timpurii i se brăzdau de jur împrejurul feței, acolo unde începea un pic de dublă bărbie și obraji grași, pufoși, de blondă ce încărunțește. Masele grele de păr ca griul copt îi erau ridicate în sus de pe temple și-o încoronau de-a dreapta și de-a stînga cu două rulouri mari, strălucitoare. Pe temple, doamna Vorvoreanu avea o rețea subțire de vinișoare umflate. Se-n-toarse către soră-sa Eleonora și zise:

— Nu mai spune că exagerează. Eu cred că are dreptate și trebuie să plecăm.

— Da, conîță, zise prefectul. Vă sfătuiesc să plecați...

Se înroși ușor și mîinile i se agitară nervos:

— Sigur... hm... eu sînt sigur că va fi liniște. Nu vă uitați ironic la mine, conîță Eleonora... Nu vă uitați ironic la mine! Vă asigur că eu personal, ca să zic așa, sînt inaccesibil la simțămîntul... Nu vreau să zic al lașității, cuvîntul ar fi prea tare, dar al fricii... Și nici chiar al fricii: nici măcar nu mă las intimidat de țărani. îi cunosc, iar ei mă respectă...

Eleonora, femeie îmbătrînită înainte de vreme, purta un halat de casă cu flori, care înainte fusese brocart, dar acum, tocit și plin de pete și cu dantele bogate, dar murdare la gît și la minci, era aproape cîrpă. Dinsa era stăpîna moșiiilor ce mărgineau proprietățile prințului în partea dinspre Dunăre. La patruzeci și ceva de ani, începea să-și piardă dinții și de aceea avea gura suptă, buzele intrate într-un loc înăuntru, pungă. Șuvițele decolorate de păr vopsit prost și demult îi cădeau pe lîngă obrajii scofilciți; îl privea pe prefect cu o umbră de

batjocură în ochii ei gălbui, străbătuți uneori de o lucire timpă. Din cînd în cînd își strecura pe sub dantelele gulerului un băț de fildes, cu o mîna mică la capăt, cioplită în fildes, ca o gheară gălbuie, și se scărpină cu ea pe spinare. Nu zicea nimic. Prefectul însă se fisticea sub privirea ei, a doamnei Vorvoreanu, sora Eleonorei, și a ochilor minunați, verzi ai Elvirei, fiica doamnei Vorvoreanu. Încea să-și dreagă glasul, ducea nervos mîna la mustață, sorbea drojdia neagră din ceașca de cafea, o mesteca în dinți, apoi punea ceașca pe măsută, făcînd-o să clănțane pe farfurioara ținută într-o mîna tremurîndă.

— Nu, nu vă uitați ironic la mine, vă rog, repetă enervat prefectul. Fiindcă n-aveți nici un drept! Dați-mi voie să vă spun, cu tot respectul ce vă port: n-aveți dreptul să... să... Nu! N-aveți dreptul. Eu îmi risc viața zilnic pentru dumneavoastră!

Eleonora croncăni, cu o lucire de rîs în ochii ei de nebună.

— Îți riști viața? Pentru noi? Ești nebun, nene...

Doamna cealaltă surise plictisită, fără veselie, ca să-l facă pe prefect să simtă că nu era decît o glumă, că nu era nimica de care să se simtă jignit. Dar prefectul se înfierbîntă:

— Vă rog să mă iertați! A, nu, pardon! Asta e ingratitudine! Și sînt mirat că vine tocmai de la dumneavoastră, de la cei mai mari proprietari ai județului! Îmi pare rău! Vă spun foarte sincer: da, îmi pare rău, nespus de rău!

Vorbea din ce în ce mai înțepat, simțînd asupra sa privirea domnișoarei Vorvoreanu. Era o fată tînără, venită de curînd din străinătate, și care cunoștea tot tineretul bogat, nepăsător și cu nasul pe sus, toți tinerii ai căror părinți, de pe balconul clubului partidului conservator, priveau cum trec trăsurile pe Podul Mogoșoaiei. Mîine fetița asta va dansa la palat, va fi prietenă intimă a cutărui membru al Cabinetului. Se întoarse brusc la ea ca s-o surprindă. Dar ea plecase pleoa-pele și se făcea că citește. Prefectului i se păru că umerii ei delicați se scutură de rîs, imperceptibil, sub rochia de mătase verde închis. Zise cu amărăciune, ridicîndu-se:

— Regret, conîțele mele, că trebuie să mă văd jignit de dame atît de fine... a căror slugă atît de devotată sînt...

Și se înclină cu o galanterie îndurerată.

— Surprinderea mea e la fel de mare ca azi-dimineață, cînd prințul, ruda dumneavoastră de altfel, m-a onorat cu un foc de pușcă...

— Cum? Cum? Ce vrei să spui? ziseră doamna Vorvoreanu și Elvira. Eleonora mestecă în tăcere din gingiile pustii și ochii ei de orăntanie clipiră.

— Intocmai cum vă spun. Eram pe cimp azi amindoi și trăgeam la becațe, cînd m-am trezit că mă ia la ochi și trage. Alicele mi-au trecut pe la urechi. Țăranul care-mi ducea puștile mi-a spus: „Nu mai trage, boierule, că dacă doborî mai multe ca mîria sa, se supără și te împușcă!” M-am stăpînit și i-am urmat sfatul, dar vă închipuiți ce umilire! M-a tratat ca pe țăranii dumisale, în care a tras de atîtea ori, am avut atîtea plîngerî și a trebuit să *etufez* atîtea cazuri... și tocmai față de mine să se poarte la fel? Astăzi am regretat sprijinul pe care i l-am dat pînă și la alegeri, căci în județul nostru liberalii erau mai tari, încît fără mine prințul nu figura azi în Senat!... Desigur, eu, ca fost magistrat și astăzi prefect, sînt pătruns de necesitatea și autoritatea proprietarilor - dar nu e drept să fiu astfel răsplătit. Îmi pare rău, da, îmi pare foarte rău!

Se încălzise, se înroșise și se plimba cu mîinile la spate. Zise:

— O atitudine disprețuitoare. Dați-mi voie să spun cuvîntul: fanariotă. Asta a avut față de mine! Eu știu că nu mă trag din os de domn, ci de umil tîrgoveț. Dar nu pot îndura să fiu asemeni țăranilor pe care mîria sa îi atîță prin provocări inutile, atunci cînd eu mă trudesesc atîta să-i potolesc și să-i constrîng să rabde corvezile și muncile care-i sleiesc pe moșiile domniilor voastre.

Se înroșise și se uita provocator la cele trei femei. Se gîdea: „Sînt ridicol. Mă agit ca o paiată. Sînt odios și ridicol, îmi dau seama, dar nu mă pot împiedica. Ce putere m-a silit să-i rabd fanariotului obrăznicia, să mă înfurii pe țigan, să mă fac de ris în fața ciocoacelor ăstora?”

— Și tot mîria sa s-a supărat! Mi-a trimis după-amiază un bilețel în care îmi spunea că treburi foarte urgente îl cheamă la București. Abia își cerea scuze. Luase și trăsura care s-a întors de la gară abia adineauri. Acuma, cu caii obosiți, n-am decît să plec și eu la gară. De bună seamă nu ținea să fiu văzut în trăsura alături de mîria sa! Nici măcar atîta condescendență pentru prefectul județului! Nu, conîțele mele, nu rideți! Să am iertăciune, dar e ceva putred la mijloc! Așa nu mai merge! Nu! Nu mai poate merge așa!

La urmă devenise teatral și declamator. Se simțea foarte prost. Cuvințele și le auzea căzînd în gol. Zbuciumul umilinței sale, al deșertăciunii sale rănite nu găsea ecou, se usca în aer și atîrna împrejurul ca o mantie de bufon.

Doamna Vorvoreanu zise:

— Vrei să-i comunicăm nemulțumirea dumatăle? Sînt sigură că va regreta și-ți va cere scuze.

Prefectul o privi cu ochi rotunzi. Biigui:

— Cu-cum? Vă rideți de mine?

Apoi solemn:

— Pardon, conîță. Permiteți-mi să plec. Dacă aceasta e ospitalitatea dumneavoastră... Dacă așa vă adresați unui om de bună-credință, care vine să vă servească, să vă prevină de pericolul mare, extrem de mare, care vă paște... Nu înțeleg să vă mai importunez. Mă retrag. Unde văd că nu sînt binevenit, mă retrag... Și așa eram numai în trecere, mă grăbesc să nu mă prindă miezul nopții pe drum. Sărut mîinile. Respectele mele. Veți auzi despre mine în curînd! V-o promit, în curînd.

Și închise ușa în urmă-i. Cele trei femei rămaseră o clipă mute. Eleonora zise rugînit:

— Ebăut...

— Nu, zise doamna Vorvoreanu. Nu miroase a vin. Altceva este. L-a impresionat povestea de la vinătoare...

— Țăranii, zise Elvira. Îi e frică. Ai văzut cum începea să se laude și să mintă cînd vorbea de țăranii?

— Prostii, zise Eleonora. Ești o proastă.

— Mamă - zise deodată speriată Elvira, fără să-i răspundă bătrînei - mamă, să plecăm!

— Dar pe mine unde mă lași, ingrato? zise Eleonora.

— Și dumneata vii cu noi! Să plecăm, tanti!

— Ești un copil fără minte și să fiu maică-ta, aș ști eu să-ți închid gura. Ce te-aș mai bate!

— Fetița are dreptate, Eleonora dragă, zise doamna Vorvoreanu. Tu n-ai observat, dar parcă și slugile știu ceva. Au un aer schimbat. Ne ascund ceva. Cred că ar fi mai prudent să plecăm pentru un timp la oraș. Ai văzut ce s-a petrecut în Moldova?

— Prostii! Cum să plec? Cum să-mi las averea pe mîna mocofanilor din sat? Se vede că nu ai nimic al tău pe lume - și ce-ai avut ai risipit, cu asemenea ușurință! Ești ușuratică, Eleno dragă... Așa nu ajungi departe! Ai lăsa-o pe fata asta muritoare de foame, de n-aș fi eu... Deși nu știu dacă merită să mă ocup de ea... Uite și acum, una-două: „Tanti, hai să plecăm!” Și tu îi mai dai și dreptate, în loc s-o cîrpești! Halal să-ți fie!

Doamna Vorvoreanu nu asculta. Cunoștea cîntecul. Dar o supraveghea îngrozită pe Elvira, care putea avea acum o ieșire care să strice munca răbdătoare a atîtor săptămîni de zile. Elvira o privea pe mătusă-sa cu ură. Doamna Vorvoreanu se așează între ea și Eleonora, care boscorodea mereu. Deodată Eleonora țipă:

— Elviro! Unde ești? Un' te ascunzi? Vino-ncoace.

Elvira se ridică ascultătoare și veni, cu rochia verde foșnind pe ea. își stăpînise fața. Doamna Vorvoreanu respiră ușurată și se așează iar în fotoliul său. Elvira aduse măsuta de joc, cărțile și începu să joace cu mătusă-sa *ecarte*. Eleonora mormăia și vorbea mereu pe cînd juca, și trîntea cărțile cu mare zgomot, făcîndu-le să plesnească pe masă. Zicea:

— Azi-noapte s-a așezat pe pieptul meu, cînd dormeam, nu știu ce, dar m-am rugat în gînd și m-a lăsat... N-am gemut în somn? A, de unde s-auzi tu, dormi parcă n-ai fi stat toată ziua să trîndăvești, că nimica nu faci și tu prin casă, nu te ocupi și tu de gospodărie... Voi, astea, numai cu amorul, cu romanele, cu junii, de altceva nu știu... Dar ți-am spus visul meu cu cucoanele care nu vor copii... ani visat că eram în iad și le vedeam pe toate cu salbă de copii nenăscuți, uscați, atîrnați de gît... Uite, iar ai pierdut... Ia să facem socoteala... Ia să vedem... Tu adu-mi banii...

— Stai că ți-i aduc eu, Elvirițo, zise doamna Vorvoreanu și dădu să iasă.

— Nu, mămicule, lasă, nu te duce, zise Elvirița. Ieșiră împreună în camera de alături.

— E o bestie. E putredă de bani și mi-i mai ia și pe ai mei. Trișează! Știi că trișează? Scirba bătrîna! Scirboasa!

— Taci, nu vorbi așa, șopti doamna Vorvoreanu în întuneric. Sigur că trișează. Ce plăcere vrei tu să aibă aici, în pustiul ăsta? Fă-te că nu observi!

— Dar imi ia banii! șopti cu patimă copilărească Elvira. Doamna Vorvoreanu îi simți răsuflarea caldă. Zise:

— Lasă... ai răbdare...

— Am răbdare... și tu ai răbdare... dar o să trăiască o sută de ani - și la sfîrșit ne mai trage și chiulul și donează averea vreunui spital sau vreunei biserici!

— Taci! Taci! șopti doamna Vorvoreanu și o împinse de umeri în salon. Dar salonul era gol. O ușă era deschisă. Stăpîna satului și a moșiilor de la Vladomira și Hotare suferea de o meteahnă care o făcea prea adesea să se închidă în singurătatea privații.

Elvira zise

— Numai de n-am păți-o toate trei înainte de asta...

— Ce vrei să spui?

— Să... să nu ne... să nu se răscoale și țăcănii de aici... Ai văzut ce zicea prefectul...

Doamna Vorvoreanu nu răspunse. Privea în gol. Tanti Eleonora se întoarse în salon și cîrîi uscat, acru:

— Ei, fetițo, ai adus banii?

Doamna Vorvoreanu se uita la soră-sa și la Elvira, care ședeau, cea dintîi cu undrelele și lîna perindîndu-se printre virfurile degetelor, cealaltă citind o carte. Strînse buzele nemulțumită, se ridică mlădiosă, deși era mare și voinică, și se duse repede la fereastră. Rochia de casă flutură împrejurul ei și o luminare pîlpîi grăbit pe pian. Elvira ridică ochii din carte, se uită la rochia maică-si - era de catifea ca frunza moartă, strînsă pe talie sus, lungă pînă la pămînt, cu un guler înalt de tot de dantele *creme* și cu manșete lungi de dantele la fel la mincile ce fluturau la orice mișcare - apoi citi mai departe.

Doamna Vorvoreanu dădu la o parte perdeaua și-și apropie fruntea de fereastră. Nu se vedea nimic în bezna de afară. Apăruți din nimic-nicie și întuneric stropi neașteptați izbeau geamul și curgeau de-a lungu-i, boabe de mercur.

Tanti Eleonora lăsă acele și lîna să-i cadă în poală și zise dușmănos, bănuitor:

— Ce te-aștepti să vezi?

Gura i se făcu pungă, îngropată în obrazul moale și veșted, mai mult într-o parte. Vorbea prin obrazul acela ca pufniturile de aburi care răbufnesc din mămăligă când fierbe.

— Ce vrei să vezi?

Doamna Vorvoreanu se întoarse de la fereastra îngropată în zid, lăsînd în urmă-i perdelele să cadă. Cu o umbră de vinovăție pe față, surise șters, plictisită. Poate avea dreptate Eleonora. Poate că lucrurile pe care se aștepta să le vadă în noapte nu erau decît o închipuire biciuită de frică. Zise:

— Nimic. M-am uitat și eu așa...

— Minți, pufni Eleonora. Dar să știi de la mine, n-au să facă nimic. Toate astea sînt prostii. Nu îndrăznesc ei. Eu îi cunosc mai bine ca voi, că nu m-am plimbat atîta la Paris și bineînțeles de aia mi-am și păstrat moșiile, nu le-am risipit pentru vreun neghiob de bărbat... Pe țărani îi cunosc, că am trăit cu ei patruzeci de ani. Țin ei minte ce-au pățit de fiecă dată și stau cu botul în nisip. Mirie? Să mirie, lasă-i, că atîta le-a mai rămas. Dar nu se mișcă, ascultă-mă pe mine. Și stai liniștită o dată, ce te plimbi atîta, că ne-ai înnebunit! Ți-a ieșit pa-sența?

Doamna Vorvoreanu bătea cărțile în neștire, stînd în picioare. Zise:

— Bine, dar în ziare n-ai văzut?

— Prostii, zise Eleonora. Ziarele mint, ca să ațîțe spiritele. Eleno, dragă, fericiți cei săraci cu duhul și care cred: atîta pot să-ți spun.

Doamna Vorvoreanu surise palid și se uită cu strîngere de inimă, întrebător, la fiică-sa. Elvira ridică încet ochii spre ea. Era neagră ca bunică-sa, răposata Davida Lascari, dar cu o umbră de mustață și cu ochii verzi care luminau rece în mijlocul frumuseții aceleia întunecate. Se uită la maică-sa în deplină nemișcare, mută și fără expresie. Apoi coborî capul și reîncepu să citească. Doamna Vorvoreanu dădu din umeri enervată, luă un sfeșnic în mînă și, apărînd flacăra luminării cu mîna cealaltă, ieși din salon.

Trecu prin camere cu aceleași scoarțe vechi pe pereți (îndărătu-le, între covor și perete, ațîneau săculețe cu tutun și busuioc ca să alunge moliile), cu divanuri, cu scrinuri vechi și cam strîmbe, cu portretele bunicilor cu cravate înalte, ale bunicelor decoltate în crinoline, înnegrite de îmbătrînirea uleiului.

Lăsă ușile deschise după sine, și flacăra pîlpîitoare, precedată de o mină cu degetele trandafirii de lumina ce le străbătea, rătăcea prin încăperi. Doamna Vorvoreanu se uita mereu pe ferestre, acolo unde bănuia prin întuneric arbori și o zare nemărginită; dar bezna era nepătrunsă.

îndărătul geamlicului din dos, de deasupra scării, se opri. De aici începea o scară strîmbă și lungă ce cobora în aer liber pînă la bucătărie, locuințele slugilor și grajduri. Mîncarea venea pe tăvi, pe scara aceasta, chiar și iarna cînd treptele erau alunecoase și vîntul tăios de ger. Doamna Vorvoreanu deschise ușa. De jos se auzeau glasuri de bărbați, răstite. Poate erau rîndașii și argații - se certau? Băuseră? întinse mîna spre ciucurile soneriei și trase de sîrmă, dantelele îi dezveliră brațul gros și alb. Jos, în bucătărie, clopotul suna stins printre glasurele violente. Ele conteniră, apoi începură iar, mai potolite. Doamna Vorvoreanu se întoarse în salon închizînd îndărătul ei ușile rămase deschise, și prin care venea acum muzică.

în salon Elvira ședea la pian și cînta o mazurcă de Chopin. Mătușă-sa, Eleonora, vorbea tare, încercînd să acopere sunetul pianului:

— Maică-ta e o proastă că te-a lăsat și tu ești o nebună! Nu Paris vă trebuie vouă! Parisul și șantezele lui taică-tău v-au sărăcit! Și din tine uite ce-a ieși. Fetele pe vremea mea nu ieșeau de la călugărițe decît ca să se mărite.

Elvira încetă, se învîrți pe taburetul de la pian și zîmbi cu dinții la fel de luminoși ca ochii verzi.

— Vremea dumitale, tanti, a trecut de mult...

— Dac-a trecut, e foarte păcat, pe vremea mea domnișoarele nu se întorceau de la pension direct la doctor, să...

Elvira păli, pămîntie, se ridică în picioare și zise:

— Ce te privește pe dumneata? Cu ce drept te amesteci?

Doamna Vorvoreanu, din ușa, zise sever:

— Elviro, te rog să taci, nu fi obraznică cu mătușă-ta.

— Eu n-am voie de moștenirea lui tanti Eleonora, mamă! Prefer să trăiesc singură, fără bani, decît să plătesc dinainte, să rabd în fiecare zi ce rabd aici. De ce am venit aici? Să mă jignească în fiecare zi? Ce caut eu aici? Stăm în pustiu, cu bestiile de țărani, cu mitocanii de arendași, cu nebuna asta ! Ne nenorocim, mamă, ia țara foc împrejur

și noi stăm în mormîntul ăsta ca s-o moștenim pe tanti Eleonora! E îngrozitor! E îngrozitor! Nu mai pot așa! Nu mai pot! Nu mai pot!

Plîngea cu hohote, cu istericale. Fugi din odaie. Doamna Vorvoreanu, palidă, enervată, zise:

— N-o mai întărită, dragă. Las-o și tu. Nu vezi că e indispozată? Cînd e așa, de fiecare dată are nevricale. N-o mai pisa și tu.

— Indispozată? Să fie, ce-mi pasă. Mă doare-n spate, Eleno dragă, de nevricalele ei. Pe vremea noastră copiii tremurau în fața părinților și a celor mai bătrîni. Stăteau smîrnă. Te-a crescut tat'tu prea moale, că era mort după tine, și tu ai luat-o de bună. Din noi toți, tu erai preferata lui, și cu asta te-a nenorocit! Să-ți fi altoit și ție citeva, ca mie, dis-de-dimineată, în fiecare zi - era mai bine. Și fata nu ți se-ntorcea de la pension... cum s-a întors. Acum îi mai permiți să aibă și nevricale! Eu aș bate-o, așa mare cum e! Aș bate-o cu nuiua!

Nu era supărată pe Elvira. Era mulțumită că o făcuse să plîngă. Cu ochii lucind, molfăi din buzele supte, apucă scărpinătoarea de fildeș și și-o petrecu pe după ceafă.

Doamna Vorvoreanu strînse buzele. Eleonora era bogată și copiii trebuiau s-o moștenească. Dădu din umeri enervată și ieși. O găsi pe Elvira sughițînd de plîns, prăbușită în întuneric pe un divan. Se așează în tăcere pe marginea divanului. Murmură:

— De ce nu poți să te stăpînești? Fă ca mine. Se cunoaște pe mine ceva? Și măcar, mere,, mă înveninează și mă străpunge că m-am măritat cu taică-tău...

Elvira zise, întretăiat, printre lacrimi:

— O să ne omoare, mamă... O să ne omoare aici, din pricina ei... Se încăpățînează nebuna și-or să ne omoare cu ea cu tot, mamă...

— Taci din gură, zise doamna Vorvoreanu. Taci. Nu mai cobi așa...

— Nu mai pot, mamă... Nu mai vreau să stau aici...

— Parcă după tine merge?

— În fiecare zi mă umilește așa... O s-ajungă să știe și slugile...

— Cine e de vină? zise uscat doamna Vorvoreanu. Tu ai dat prilej; acum rabdă.

Elvira se ridică în capul oaselor și zise prin întuneric:

— Și tu mă urăști... Las' că știu eu... Crape de invidie! Și te răzbuni!

Doamna Vorvoreanu îi trase la întâmplare o palmă, dar n-o nimeri decît cu virful degetelor. Elvira se aruncă iar pe divan, oftînd.

Doamna Vorvoreanu, tulburată, se opri în treacăt la o fereastră și se uită afară în beznă, dar nu văzu nimic. Apoi intră în salon trăgînd nervos de manșetele lungi din dantelă.

În salon tanti Eleonora vorbea cu bucătăreasa. Doamna Vorvoreanu se uită la soră-sa și o urî o clipă, pentru aerul ei rătăcit cu șuvițe nepieptănate de păr cărunț, prost vopsit, și privirea gălbuie de nebună. N-aveau ce să-i facă, era mai bogată decît ei... Să plece cu lata? Dar dacă nu se întîmpla nimic? Eleonora n-ar fi iertat-o nicio dată, sau și-ar fi vîndut iertarea pe ani și ani de jigniri zilnice, de vorbe otrăvite, grosolane... O clipă, o urî și mai mult pe Eleonora și se întoarse cu plăcere spre chipul aspru, cioplit în lemn, uscat, al bucătăresei, care stătea în picioare și asculta poruncile nebunei. Dar curînd plăcerea i se topi în fața mirării pricinuite de ceva necunoscut în aerul femeii. Bucătăreasa sta țeapănă, închisă în sine. Doamna Vorvoreanu își aduse aminte de gălăgia auzită jos. Voise să coboare, să întrebe, apoi nu știa nici ea de ce n-avusese curaj.

— Ce e cu voi, Mărio?

— Ce să fie, conîță? Nu-i nimic...

— Ce era gălăgia de la voi, de jos?

— Nu era, conîță.

— Ba da, am auzit eu!

— Eu oi fi fost pe afară, de n-am auzit, zise bucătăreasa, și se întoarse către Eleonora reluînd convorbirea despre masa de seară. Doamna Vorvoreanu se duse la fereastră și se uită mașinal în beznă, în depărtare, unde ziua s-ar fi văzut conacul de la Vladomira, ardea un foc mare. Nu se vedea nimic, decît miezul roșu, nemișcat la depărtarea aceea, viitoarea rotundă în sînul întunecimii.

Inima doamnei Vorvoreanu se opri o clipă, apoi începu să-i bată atît de tare, încît îi tăie răsufarea..I se făcu rău. închise repede perdelele. își apăsă miinile pe piept. îi veni o clipă ideea s-o cheme pe bucătăreasă, să-i arate focul, s-o întrebe dacă știe ce se petrece acolo la Vladomira; dar se răzgîndi, privind chipul împietrit al femeii. Avea să spună că nu știe și apoi să dispară de la curte, împreună cu toate slugile. Nu. Asta nu! Se așează într-un fotoliu, cu capul în miini.

— ... și vezi să nu fie maioneza aia cu boabe în ea, să crează coana Elena că sînt icrele peștelui! încheie Eleonora.

— Nu, conîță, lasă că știu eu, zise liniștit femeia și ieși.

Stăpînă-sa își reincepu lucrul cu iglițele și ghemul de lînă, după ce-și ingrămădi dantela gulerului în jurul gîtului ofilit, golaș. Gteva clipe murmură prin colțul supt al gurii lucruri neînțelese.

Elena ședea cu vîrfurile degetelor apăsate pe ochi. încerca să se gîndească. Dar nu izbuti decît să audă bătaia pendulei. Bătuse și pînă atunci, fără să se audă prin glasuri, printre gînduri. Dar acum totul amuțise, iar bătaia metalică a pendulei mari de mahon și sticlă, cu amorași de bronz și flori de alamă, umplea tăcerea cu zgomotul ei rece de mașinărie.

Glasuri stăpinite în odaia de alături o făcură pe doamna Vorvorea-nu să inghețe de spaimă. Elvira intră, cu fața la fel de nepătrunsă ca oricînd - numai niște cearcăne vinete pe sub ochi arătau că plinsese - și murmură:

— A venit domnul Ivancea... Poate să intre?

— Ce vrea? întrebă tanti Eleonora.

— Are ceva de vorbit cu dumneata, zise Elvira cu o dușmănie pe care nu ținea mult să și-o ascundă. Se învîrți în tocurile înalte ale botinelor cu nasturi de sîdef cenușiu, întoarse spatelui și ieși, socotind că se ostenise destul. Se întoarse împreună cu domnul Ivancea și se așeză pe scaunul ei, cu cartea în mînă, prefăcîndu-se că citește. Doamna Vorvoreanu îi privea pe toți, cu vîrfurile degetelor lipite pe tîmple.

Domnul Ivancea asuda. Era voinic, cu gîtul gros, cu gura roșie și o rețea de vinișoare pe nas și pe obraji. Părul negru aproape că-i astupa fruntea; îi răbufnea și din urechi, și din nări. Fața lată, brăzdată totdeauna de bună dispoziție și zîmbete largi, era acum îmbrobodită de sudoare care, din cînd în cînd, năvălea din nou. Iar veselia domnului Ivancea avea ceva strîmb, tremurător:

— Săru' mîinile, săru' mîinile, zise domnul Ivancea, și le sărută mîinile celor două cucoane.

— Ce-i cu dumneata? întrebă tanti Eleonora, cu neplăcere. Ce-mi vii la ora asta? Ce vrei?

Domnul Ivancea se așeză în fața ei pe un fotoliu, fără să ceară voie și zîmbind distrat. Se uită în dreapta și în stînga la covorul de pe jos

și-și frecă mîinile păroase - mîini groase, roșii, cu părul negru ca de porc.

— Ce e Ivanceo, ce-i cu dumneata, omule? Ai? Ești băut?

Omul tresări:

— Care, eu? Ferească Dumnezeu, conîță, asta-mi mai trebuie mie acum? Cu capul treaz și nu știu ce să mă fac, darmite băut?

— Cum, ce să te faci? Ce ai? Ce vrei?

Omul se căuta în buzunarele vestei negre care-i sugruma burta și-și mișcă nervos cizmele noroioase pe covor. Tanti Eleonora se uită la cizmele cu șireturi și frămînta în ea o bruscă supărare:

— Uite cum imi intrași în casă! Ca-n grajd.

Și se uită pătrunzător la el:

— Uite-l cum asudă! Ești băut, nene! Ia: zi-mi repede ceea ce ai și lipsește-mi din ochi, pînă-ti vii în fire. Om așezat, cu nevastă și copii, și să vie la stăpînă-sa în halul ăsta!

Ivancea scosese o foaie de hîrtie groasă, proastă, o despăturise și stătea cu ea în mîna întinsă. Răsuflea greu:

— Citiți-o, cucoană. Să vedeți și dumneavoastră.

Tanti Eleonora luă hîrtia cu neîncredere. Pe cînd o citea, omul lămurea:

— O găsii adineauri bătută în gard la mine cu un cui. Nici nu e udă. Mi-au pus-o adineauri, după ce a stat ploaia. Ce ziceți, ai?

Și fără nici o rămășiță de zîmbet, își șterse cu o basma mare albastră fața largă și îngrijorată.

— Eleno, ia vino-ncoa. Ia vezi și tu, că eu nu pricep nimic, își puse ochelarii și se uita împrejur.

— Să-ți citească Elvirița, zise doamna Vorvoreanu. Eleonora se întoarse către ea, mirată.

— Ce ai? De ce vorbești așa?

— N-am nimic, zise doamna Vorvoreanu. N-am nimic. Punc-o pe Elvira să citească.

N-avea nimic. Asculta bătaia pendulei, și o auzea atît de tare, încît glasurile i se păreau în murmur față de ciocănitul mașinăriei care măsură timpul.

— V-o citesc eu, zise domnul Ivancea.

Și începu să deslușească scrisul stîngaci cu litere mari și deformate:

— „Domnule Ivanceo. Ce ai în socoteală în privința învoielilor cu oamenii, că vedem că dumneata stai foarte greu, nu-ți ajunge de când sugi singelc nevinovat din oameni și te-ai învoit cu cucoana Smadoviceanca, de te lasă să belești pielea de pe noi și-i dai ei parte să se îngrășe...

Domnul Ivancea ridică ochii și se uită țintă la tanti Eleonora... Aceasta nu se mișcase. Omul citi mai departe:

— „...Dar te rog, noi toți te rugăm, a învoi oamenii după cum cer ci, să nu ne mai sugrumați în pragul primăverii ca alți ani, că nu mai putem și nu mai e mult pînă vei vedea moartea cu ochii și cucoanii Smadovicenchiu zi-i să plece, căci altfel ți dăm foc și toată paza voastră ce vă păziți mai bine vă păzim noi întotdeauna și tot trebuie să cădeți toți unul cîte unul la rînd, că s-a sculat țara și nu vă mai rabdă. Alt nemiavînd ce seri ne-am înțeles și nu mai pierde vremea, că nici noi n-o vom mai pierde ca alți ani ci ne facem treaba cu voi”.

Domnul Ivancea răsuflă greu și se uită împrejur. Cele trei femei păreau a nu fi înțeles. Elvira se uita la cartea închisă din poală; era o carte franțuzească, cu coperte galbene. Doamna Vorvoreanu, cu bărbia în palme și cu brațul alb, gros și rotund, dezgolit, asculta pierdută un zgomot de care numai ea își dădea seama. Cealaltă, Eleonora, îl ațintea pe domnul Ivancea cu ochi rotunzi și galbeni de găină, ochi de suceală învechită a minții, ochi de nebunie stătută. Își cumpănea între degetele murdare scărpinătoarea de fildeș. Zise:

— Prostii!

Domnul Ivancea oftă, își șterse fața cu basmaua, și se gîndi: „Tot șed pe un fotei moale, măcar să mă odihnesc și să vedem: ce-i de făcut?”

Bătrîna zise iar, croncănind spart:

— Ei! ce veniși să-mi citești prostiile astea? Acum pleacă. Mai ai vreo treabă?

Omul se uită la ea cu îndoială și uimire.

— Păi... N-ați văzut ce zice?

Tanti Eleonora se gîndi o clipă, aranjîndu-și cu degetele zbîrcite dantela din jurul gîtului de găină golașă. Apoi pufni prin pilnia din colțul gurii știrbe:

— Ei... li s-a urcat și lor la cap... Or fi băut... Ce-ți pasă dumitale!

— Da' v-amenință cu moartea și pe dumneavoastră, cucoană! Ce, n-ați auzit? Uite ce zice aici!

Și-i citi încă o dată pasajul. Femeia îl privea cu ochii rotunzi, gîlbui, prin care mintea seacă i se oglindea ca o bucată de chihlimbar, uscată și fără folos. Apoi într-un tîrziu, întrebă:

— Ei și, ce vrei să fac eu?

Înăuntrul ei era pustiu, mașinărie fără noimă. Coana Eleonora era ca o buturugă din care nici lemn de foc nu poți face, nici butuc de tăiat lemne pe el. Nimic.

Domnul Ivancea își ieși din fire, vinăt și sări în picioare:

— Cum, cucoană, cînd eu îmi mînînc ficații cu țărani dumitale și mă lupt să storc din ei arendă, și chirii, și corvezi, și tot ce-ți trebuie dumitale, de cîteodată mi se face rușine și mie și mă gîndesc că am copii și-mi fac păcat dc-o să cază pe capul copiilor ce pat țărani cu mine, și dumneata mă întrebi cc să facem? Păi cine m-a încurajat pe mine dc zece ani să aștept cu învoielile pînă la sfîrșitul lui martie, că atunci se înmoaie țărani dc frica morții și se roagă să-l învoiești după plac și nu mai are nici o pretenție, spune dumneata, cine? Ce zic eu de ani de zile: conîță, o să ni-i sculăm în cap, conîță, și facem una să se pomenească, ne dă foc mîrlanii, conîță! Și dumneata: „Lasă, Ivanceo, că-i știu eu, că trăiesc de patruzeci de ani cu ei și-i știu ei stăpînii, neam de neamul lor ne-a știut stăpîni”, așa-mi ziceai, cucoană, și acuma uite, poftim, că s-a întins și aici pacostea! Unul nu mai e viu din noi mîine, cucoană! Unul nu mai scăpăm! Ca arendașii ăia din Moldova pătim!

Și se șterse pe față, suflînd greu și uitîndu-se hotărît la tanti Eleonora. Aceasta nu ascultase decît primele cuvinte și pricepuse tonul de imputare, de enervare răstită și minie. De atunci începuse și urmase să fiarbă în ea necazul împotriva omului nebărbierit, cu păr în urechi, cu cizmele murdare, și care îndrăzne să-i vorbească așa. La sfîrșit se ridică tremurînd în picioare, cu mina uscată încheștată pe brațul jîlțului. O clipă străluci la inelarul ghearei nespălate și zbîrcite - tanti Eleonora se pudra, dar nu se spăla - un rubin marc, prins în briliante, cumpărat de la o Izvorancă din Craiova, pc care o alungase bărbatu-său, generalul, la părinți, pentru că se afișa cu un cîntăreț

dintr-o trupă italiană în trecere. Mestecîndu-și cuvintele între gingii, tanti Eleonora își scutură pieile gitului golaș către arendaș:

— Cum îndrăznești, neobrăzatule? Cum vorbești cu mine, slugă? Cu ce obraz mă faci pe mine de vină, cînd eu te știu cum le masori țăranelor pogonul de optsprezece prăjini în loc de douăzeci și patru, hoțule și canalie ordinară! Și mai arendași de la stat fineața aia din vale cu cincizeci de bani pogonul și le-o închiriezi mirlanilor cu un leu și un leu și jumătate, ticălosule, ce crezi că eu nu știu? Sînt aici, pe pămîntul ăsta, dinainte de cînd vindeai tu braga în București, *espece de voyou!* Te-am lăsat în voia ta cîtă vreme mi-ai plătit, și i-am dat afară în brînci, i-am pus pe rîndași să-i gonească, cînd veneau cu plîngeri la mine! De ce te uiți la mine? Veneau să se plîngă de tine, *triste individa*, sărmane; ieși, bragagiule, lipsește din ochii mei și să nu te mai prind pe aici! Asta e ultimul an cînd îți mai arendez moșia asta! Am să i-o dau lui Alexiu, care administrează Vladomira cum n-ai să te pricepi tu în veci! Haide, piei de-aici, mirlane și nesimțitule! Marș!

Se așeză, pufnînd, și căută cu mîna tremurătoare, într-o chisea de Niirenberg, cu figuri albastre și argintate de olandezi și nemți băutori și fumători, și începu să-și răsucească o țigară.

Ivancea, intimidat, se ridicase în picioare. Uluit, rămăsese așa și se uita cînd la doamna Vorvoreanu, cînd la Elvira, care surîdea cu ură și dispreț. Arendașul zise cu o rămășiță de veselie scremută:

— Bine, conîță, dar cu pusul focului cum rămînem?

După izbucnirea de furie, coana Eleonora amorsea iar, cu ochii rotunzi și fără înțeles. Își făcea o țigară. Mormăi:

— Care foc?

Arendașul se așeză iar. Era cenușiu la față. Zise:

— O să vă puie foc la noapte. Și pe mine... o să vrea să mă omoare. Nu zisese „o să mă omoare”, ca să nu atragă piaza rea.

Bătrîna zise:

— Și eu cc să fac?

Doamna Vorvoreanu fusese atentă la ultimele vorbe. Pricepuse. Murmură:

— Domnule Ivancea... Vino, te rog. .

Golanule!

Și cînd Ivancea se apropie, greoi, cu capul infundat în umerii groși, ea dădu la o parte perdeaua - numai puțin. Dar destul ca omul să vadă cum arde curtea de la Vladomira. Acum incendiul crescuse și se înălța spre cer ca un stîlp de flacără. Ardeau și copaci, coloane subțiri, trandafirii. Doamna Vorvoreanu îi șopti omului care asuda de frică, cu fața lucioasă de oglindirea focului:

— Poți să pui caii la trăsură? Cred că nu mai e nimeni pe jos... Și vin cu siguranță de acolo să puie foc și aici... Poți? Te luăm cu noi, domnule Ivancea...

Se gîndea: „Mie mi-ar fi greu să mîn caii pînă la gară... Cel puțin să avem un bărbat cu noi...”

Ivancea își crescă ochii și dădu din cap cu înfrigurare. Se întoarse spre lampa cu abajur de porțelan. Cineva zicea neînterupt:

— Ao!eo, Doamne, ce ne facem? Ao!eo, ce ne facem? Vorbele curgeau fără intonație, fără spaimă, repede, dar pe nerăsuflăte: era domnul Alexiu de la Vladomira. Era uscat, cafeniu la față, brăzdat. Ținea o mîină pe genunchi, cu palma în sus, și o plesnea ușor cu cealaltă:

— Doamne, ce ne facem? Ao!eo, Doamne, ce prăpăd. Ce ne facem? Ao!eo, ce ne facem?

Ședea în fața Eleonorei, pe fotoliul în care șezuse Ivancea, și se tînguia. Pe frunte avea o zgîrietură lungă pînă pe umărul obrazului. Singele i se adunase în sprinceană și o ață i se scursese spre colțul gurii. În sprinceană era închegat, dar pe colțul gurii îl linsese domnul Alexiu și se vopsise pe obraz cu roșu palid.

— Ce prăpăd ne-a ajuns, conîță, vin aici și ne taie. Ao!eo, ce ne facem conîță, că ne-a ajuns mare prăpăd, ceasul din urmă ne-a ajuns, nene Ivanceo, ne-am curățat și ne rămîn nevestele și copiii pe drumuri... dumneata cel puțin îi fi ținînd banii la oraș, dar eu îi țin_eam în casa de fier la curte și au dat foc, Doamne, ce să mă fac?...

— Cum a fost? Zi repede.

— Cum să fie, păcatele mele, uite o dată așa i-am văzut că sparg poarta cu topoarele și strigă și dau năvală... Dobitocii ăia de turci care-i aveam paznici au slobozit puștile, dar ce folos, că tot ci s-au trezit călcați în picioare și-au dat țărani peste mine cu ciomegele... Abia am putut încuia ușa în urma mea și am scăpat pe fereastră... Un' te duci, nene Ivanceo, un' te duci, Nelule dragă? încheie îngrozit și plîngător omul, văzîndu-l pe cellalt că dă să iasă.

Ivancea nu-i răspunse, dar privirea îi alunecă spre doamna Vorvoreanu. Alexiu se ridică de pe scaun plin de noroi și cu hainele rupte în două locuri. Gata să cadă pe vine de spaimă, biigui:

— Ce, pleci, nene? Mă lași aici pe mine, care eu...

— Care tu, ce? zise aspru și brutal, Ivancea. Ce? Nu tu le spuneai în față: „Mă, la anul vă pun pe voi la jug și ar cu voi!” Cine i-a atârnat mai tare? Fire-ai al dracului de nenorocit...

Cellalt umbla după el prin cameră cu genunchii îndoiți și se văieta ținându-l pe Ivancea de mincă:

— Nu mă lăsa, că-mi rămân copiii orfani... Adu-ți aminte că și tu i-ai strâns în chingi pe țărani, mai rău ca mine, Ivanceo, zău nu ești drept să zici că eu... Nu mă lăsați, conită, nu-l lăsați pe nebunul ăsta să plece, că eu care am slujit-o pe coana Eleonora o viață și pe mărița sa prințul ca un rob... Conităăă...

Și căzind în genunchi în fața doamnei Vorvoreanu, care vorbea cu Ivancea, izbucni în plîns, cu fața schimonosită și curgîndu-i nasul și balele.

Doamna Vorvoreanu se cutremură și se făcu verde de greață și de frică. Zise:

— Ia-l cu dumneata să-ți ajute, domnule.

— Hai, măi, scoală-te, că e rușine, nenorocitul, zise Ivancea și-l scutură. Alexiu îl urmă afară din cameră, clătîndu-se, trăgînd pe nas și întrebîndu-l mereu:

— Un' te duci? Un' te duci? Nu te du, că vin și ne omoară!

În salon, Elvira, palidă, adunase blănurile cucoanelor și-și punea mînușile cu înfrigurare. Doamna Vorvoreanu își scosese halatul, rămăsese într-un corset de dantele pînă la genunchi; era cu umerii lați, rotunzi, de luptător, și picioarele groase, butuci de carne albă. Elvira, înmănușată, o ajută să-și puie o rochie cafenie închisă, îi încheie cei douăzeci de nasturi de la spate, îi dădu blana. Rămasă în halatul ei tocit, cu dantelele de multă vreme ofilite, Eleonora se plimba prin cameră, cu privirea rătăcită și cu o cutie de lemn de trandafir în brațe. Venise din odaia ei și cu un geamantan moale, foarte greu, pe care-l pusese pe jos. Soră-sa îi spuse, privind-o cu o liniște ciudată, cu un zîmbet ca de departe:

— îmbracă-te, omule. Ce mai aștepți?

Apoi privi în jos și întîlni ochii Elvirei, care-i încheia botinele cu nasturi de sidef. Ochii verzi ai fiică-si spuneau limpede, rece, mut:

„Las-o aici să ardă!” Doamna Vorvoreanu se uită la pendula cu amorași de bronz și flori de alamă. Ea singură îi auzea trîncănitul metalic. Și pendula avea să ardă, în noaptea aceasta. Poate peste un ceas. Iar ele, cele trei femei, aveau să intre acum, în cîteva minute, într-un viitor cu desăvîrșire necunoscut. Pendula avea să ardă. Doamna Vorvoreanu se uită împrejur la portretele și fotografiile de pe pereții vîruiți curat, la covoarele scumpe și la divanuri, la pianul negru - cîteva clape aveau fildeșul lipsă - la perdelele de la ferestre, se gîndi la odăile cu dulapuri mari, vechi, cu oalele de noapte de faianță, sub paturi, cu șiruri de gutui pe ziare vechi așternute pe jos și felii de fructe uscate atîrnate prin colțuri. Totul avea să ardă. Și patul ei și al lui bărbatu-său, patul pe care o făcuse pe Elvirița și pe Mișu, fratele Elvirei, căci venise aici să-i nască din pricină că li se vindea la licitație casa de la oraș, pentru datorii, și a doua oară îi fugise bărbatul la Paris cu o cîntăreață de *cafe-concert* și tot la soră-sa, tot la Eleonora venise să nască; Alexandru, Șerban, Sofia n-ar fi primit-o, n-o iertau că fusese de mică preferata lui Lăscăruș Lascari. Totul avea să ardă. Se uită iar la Eleonora, care umbla cu caseta de bijuterii în mînă. Bijuteriile bunicii Sofia. Cele pe care le așteptase, le dorise, le pîndise. Dădu din cap și zise iar, tare:

— îmbracă-te, ce umbli așa? Elvirițo, dă-i blana lui tanti-ta.

Elvira se uită la ea cercetător. Începu să priceapă.

Maică-sa îi ocoli privirea. O îmbrăcără pe Eleonora care dădea din cap și molfăia în gingii vorbe neînțelese, privind în jur cu ochii crescuți în cap, ca o pasăre ciudată și urîtă. În halat și cu blana pe deasupra, încălțată în șoșonii ei de casă și cu caseta strînsă, la pieptul ofilit și zbîrcit, o scoaseră în capul treptelor din față, și aduseră la trăsura și geamantanul cel greu.

Eleonora se împotrivi deodată brațelor doamnei Vorvoreanu și Elvirei care voiau să o sprijine și s-o ajute a cobori treptele peronului. Murmură ceva nedeslușit, se smuci și se întoarse repede în **casă**, lăsînd ușile deschise în urmă-i: iar o apucase meteahna ei.

Doamna Vorvoreanu așteptă cîteva clipe. Aerul era **proaspăt**, umed, mirosea a ceață risipită de vîntul ușor dinspre **baltă**. **Copucii** desfrunziți și negri se mișcau nevăzuți cu sunete uscate. **Trîlsuru veni** din fundul curții. Avea felinarele stinse.

— Gata, conită? întrebă Ivancea dc pc capră.

— O clipă! numai o clipă, așteaptă! strigă doamna Vorvoreanu.

Elvira o privise tot timpul, uitindu-se din cînd în cînd pe ușa antrului. Fața îi era fără expresie, închisă în sine. „Nu. Nu pot, se gîndea doamna Vorvoreanu. Chiar lucrul ăsta nu-l pot face. Mai întîi de toate - dacă nu se întîmplă nimic? Ar fi groaznic. Ar trebui să dea ochii cu ea. S-ar afla. Ar spune-o la toată lumea. Aș fi pierdută. Elvirița ar fi pierdută, toată răbdarea și toată munca asta scirboasă va fi fost degeaba. Lumea ar rîde de noi, ne-ar arăta cu degetul, ne-ar întoarce spatele, ne-ar închide ușile, nu ne-ar primi... Iar ea ar fi în stare să ne ție și mai departe pe lingă ea, numai ca să ne chinuiască. Abia atunci ar putea să mă joace cum nici n-a visat ea vreodată...”

Se uita, fără să-și dea seama, în ochii Elvirei, adînci, verzi, minunați... Se smulse și intră repede în casă.

În salon era tăcere. Ușile erau vîrșite. Sertarele, răvășite în goană, rămăseseră deschise și rufe atîrnau din ele pe jumătate afară. Cîteva bibelouri, fotografii în rame erau răsturnate și partitura căzuse de pe pian, cu un papuc al Elvirei peste ea. Iar pendula bătea răsunător, metalic, cu un sunet care clănțănea și vibra înăbușit, bogat, plin, în lemnul de preț în care era închisă și îndărătul geamului ei de cristal.

Pe masa din mijlocul salonului, lingă coșul cu ghemuri de lînă și petice croșetate de către tanti Eleonora, stătea caseta cu bijuterii. Nu era mare. Lemnul de trandafir strălucea cald în lumina lămpii de pe masă. În salon nu era nimeni. O clipă, doamna Vorvoreanu nu mai auzi țâcănitul pendulei. „Eleonora mai poate sta multă vreme unde se află: cînd o apucă crampele ei, nu se poate ști cît țin...”

Doamna Vorvoreanu se repezi la geam. O nădușeală ușoară o trecuse sub rochie și blană. Smuci perdeaua, o dădu la o parte. Sus, înелеle de alamă scîrțîiră, alunecînd. Doamna Vorvoreanu se uită în beznă de afară, în miezul căreia se învîlvora incendiul de la Vladomira. Undeva, departe, ca o luminiță, începuse să crească altul. Vreun hambar, vreă magazie, vreă cramă. Doamna Vorvoreanu se întoarse din doi pași lingă masă, apucă în mîini caseta. I se păru grea. Ieși cu ea afară. Elvira se uită la obrazul maică-si. Înțelegerea, surprinderea îi luminară ochii și privirea îi alunecă în jos, căzu asupra cutiei din lemn de trandafir.

— Nu vrea să vină? întrebă Elvira, surîzînd palid, strîmb.

— Se încăpățînează, zise doamna Vorvoreanu, înecîndu-se, cu gîtul strîns. Nu pot să te sacrific pentru nebulnia ei. Plecăm.

Pe cînd vorbea, Elvira o apucase de cot, și așa subțire cum era, o trase pe maică-sa, mare și voinică, în jos pe trepte. Doamna Vorvoreanu călca nesigur și o dată era să și cadă.

Ivancea le spunea înfrigurat:

— Mai iute, conîță! Mai iute, mai iute!

— Eleonora n-a vrut să vie, domnule Ivancea, zise înecat doamna Vorvoreanu; dar Ivancea nu asculta și nu răspunse nimic.

Se urcară în trăsura, punîndu-și la picioare geamantanul Eleonorei, și împingîndu-l pe Alexiu, care se ghemuise în locul cel mai bun și care se așeză pe banchetă. Trăgea din nas neîncetat și se uita la pălăriile largi, mari de tot, cu pene de struț, ale celor două femei. Ivancea coti îndărăt ca să iasă prin fundul curții pe drumul ce da în șosea fără să treacă prin sat. Odăile slugilor erau pustii, toți fugiseră, în ușa bucătăriei, siluetă neagră cu fustele ei lungi, stătea cu brațele încrucișate bucătăreasa și privea nemișcată trăsura. Nu i se putea vedea fața. Era doar o siluetă neagră în ușa luminată. Apoi totul rămase în urmă și trăsura înainta în trapul cailor, prin aerul reavăn și întunericul nopții, printre șirurile de copaci bănuți, sub cerul cețos. Vîntul ușor le bătea fețele, prospețimea umedă le înviora nările și duzii bătrîni de pe marginea drumului își scuturau ușor ramurile mai subțiri, văduve, învăluite de fișii ușoare de aburi reci. Nu se mai vedea roșeața cerului în partea Vladomirei, căci dîmburi line și pădurici desfrunzite o ascundeau, dar prin noapte rătăcea pierdută bătaie de clopote de nu se știe unde.

Omul din fața lor încetă de a mai trage din nas și murmură liniștit:

— Trag clopotele... își fac semne... Prăpăd...

Și trăsura se cufunda în ceasurile tîrzii ale nopții. Departe de tot, pe alocuri, cerul se lumina trandafiriu, o culoare la fel de gingașă ca a fierului înroșit, și omul lungăa gîtul pe lingă capra trăsुरii, apoi spunea numele conacului care ardea. Iar uneori clopotele se stingeau în vreă undă de vînt rece, vreun ropot ușor de ploaie numaidecît înghițită de întuneric. Din cînd în cînd, însă, din direcții nedeslușite, soseau glasuri, strigăte, freamăt de gloată. Atunci Ivancea pe capră înfunda capul în umeri și încerca să vadă prin noapte urechile fine ale cailor, ciulite atent, îndărăt sau într-o latură. Dar apoi reîncepea totuși glasul tăcerii, zvonirea vîntului peste peticele largi de zăpadă nctopită pe ogoare pustii, zbîrlite de mușuroaiele de porumb rețezat...

La crucea drumurilor dinspre Vladomira și Hotare, ele se afundă, străjuite de tufişuri dese, spinoase, de valuri înalte de pământ și nimenea nu poate vedea dacă pe drumul cellalt vine cineva sau nu. Când trapul înăbușit al cailor tirind trăsura neagră, umedă de ceață, se adinci în valea aceasta, cele două femei tăceau. În fața lor moțăia Alexiu, ostenit de spaimele serii și de propria sa ticăloșie în fața primejdiei. Pe capră, domnul Ivancea se cocoșase în grăsimea sa și simțea că-l cuprinde frigul de după miezul nopții. Uitase să mai încerce a pătrunde întunecimea ca să zărească urechile cailor. Nu văzu cum aceștia le ciulesc înainte și sforăie lungind gîturile. Deodată glasuri furioase și aspre răcniră:

— Stai! Ho! Prr, ho!

Trăsura se clătină și se opri. Caii ridicau deznădăjduiți boturile în sus către cerul negru, încercînd să scape de mîinile pietroase care-i apucaseră de căpestre. Sforăiau speriați, izbiți unul într-altul și dînd îndărăt în hamuri.

Glasurile se îmblînziseră, erau mîngietoare.

— Ho, hooo...

Și cineva îi bătea cu palma pe gît. Apăruse un felinar în patru colțuri cu geamuri murdare și o luminare înăuntru. Se zăreau tfupuri îmbrăcate în zăbunuri întunecate, fețe cioplite stingaci și aspru de lumina puțină. Erau mulți, multe glasuri și deasupra-le străluceau fire de lucire rece, dinții de oțel ai furedor. Se apropiară strîngînd trăsura în mijlocul lor. Înăuntru, Elvira se înghesuise în maică-sa; privea țintă în gol, seîncind uneori încet de tot, ca un cățel, la sinul puternic al doamnei Vorvoreanu.

Cei doi arendași erau împietriri și nu roteau nici măcar ochii împrejur să deslușească obrazul oamenilor care-i căutau. Cineva ridică în sus brațul cu felinarul; o clipă lumina îi căzu pe fața lată, umbrită de sprîncene arcuite și lungi, eu cute pe obraji în jos și gura strînsă ca asupra unei taine. Era un om tînăr și voinic. Zise:

— Dumneata ești, domnule Ivanceo?

Toți tăcuseră. Buluciți, încoronați de dinții furcilor, țărani stăteau împrejur cu un șirag de ochi arzători în fețele scobite. Ivancea nu răspunse nimic. Flăcăul cu felinarul își făcu loc pe lingă trăsura și privi înăuntru. Ochii săi se împlintară pe rînd în ochii celor două femei, apoi, ca și cum nu le-ar fi văzut, alunecară asupra lui Alexiu.

Un glas, din partea cealaltă, zise:

— Iote-1 și p-ăstălaltu...

Cel cu felinarul se îndreptă din șale și zise:

— Amindoi sint...

Unul din mulțime strigă:

— Trage-1 de pe capră! Bagă cuțitul în el!

— Dă-mi-1 mie pe domnul Alexiu, măi! strigă altul și începură să strige cu toții.

Unul întinse brațul să-l tragă pe domnul Ivancea de pe capră, dar arendașul se feri ca fript și țipă ascuțit:

— Stați! Stați, fraților! Cu dreptate! Cu dreptate, fraților! Judecați-mă... Stați că mă dau eu singur jos!

Înfășură cu grijă hățurile în jurul biciului înfipt în țeava lui lingă capră și coborî greoi. Oamenii tăcuseră. Un glas zise:

— Dar ălălalt unde e?

Îl traseră afară pe domnul Alexiu, care zicea:

— Nu, nu, zău că nu... Coniță, nu mă lăsați, nu mă lăsați, fie-vă milă dc mine că am nevastă și copii...

Un murmur de enervare trecu prin ceata de țărani:

— Izbește-1 peste gură, măi, zise unul. Doamna Vorvoreanu zise cu glas gîtuit:

— Lăsați-i, oameni buni, judecați-vă cu ei ziua mare, nu acuma. Gîndiți-vă că sînteți toți creștini și...

Tăcu, înăbușită de emoție, cu gînduri risipite.

— Lasă, cucoană, că dacă dumneata fugi noaptea, tot noaptea v-om judeca...

— Oameni buni - gemu doamna Vorvoreanu - gîndiți-vă la nevestele voastre, la copiii voștri! Nu vă faceți un păcat, căci groaznică pedeapsă vă așteaptă!

— Ba chiar la ei ne gîndim, că muierile ne face copii morți și ai vii sc usucă de foame!

— Care pedeapsă, coană? Cine să ne pedepsească? întrebă un glas batjocoritor.

— Armata, oameni buni, regele, dragii mei, zise doamna Vorvoreanu. Dar un freamăt de ris trecu prin mulțime. Cc! cu leluiurul /,!®© grav:

— Regele a murit, cucoană, și avem poruncă de lu rejmmfl »& dJm foc la curți și la orașe.

Doamna Vorvoreanu se ridicase în picioare îndărătul caprei și lua-se în mină hăturile lăsate de domnul Ivancea. Trase de ele cu băgare de seamă. În gloata de oameni se cutremură scurt o încordare.

— Stai, lepră, ține-l, Iordache, să scot eu ceva să-l legăm. Stai, spurcatule, că te-nvățăm noi...

— Nu, urlă deodată domnul Alexiu. Iertați-mă, oameni buni. Nu v-am făcut nimic, iertați-mă... Nu mă legați!

Și căzu în genunchi în noroi. Murmurul iar se întee a minie.

— ...Chiar dacă v-am făcut, nu pentru mine, zău, pentru copii, să fie și ei oameni... zău, oameni buni, iertați-mă...

Căzuse de tot jos, se tăvălea cu fața într-o băltoacă a șoselei. Oamenii se strânseseră în juru-i și se uitau unii peste umerii celorlalți. Vreo doi îl izbiră cu piciorul. îl țineau și pe Ivancea de guler și de coate și-l împingeau, îl încovoiau ca să vadă peste umărul lui. Cei care opriseră caii se apropiaseră și ei și dădeau cu piciorul în cel de jos.

Doamna Vorvoreanu strânsese hăturile în mina stingă. Și le trecu printre degete. Le trăsese încet ca să simtă caii zăbala. Apoi lăsându-le largi, smulse deodată biciul mlădios cumpărat de la șelarul palatului din București și-l plesni sălbatic peste șalele cailor. Trăsura se smunci din loc. La a doua plesnitură de bici, caii intraseră în galop; doamna Vorvoreanu își încorda brațele groase și voinice și-i frigea sălbatic cu biciul. îndărătul trăsorii care pierdea zgâlțindu-se în noapte, se ridică hărmălaie de glasuri și huiduieli și un pocnet de pușcă.

— Huo, curvelor, huoo! strigau oamenii pe jumătate rîzînd. Unii voiau să se repeadă fără rost după trăsura, dar flăcăul cu felinar în mină îi opri:

— Ho, mări! Lasă-le să se ducă.

Unul din cei opriți, gîfîind, zise:

— De ce să le las, pastele și parastasul mă-tii? Ai?

— Tot trebuia să le lăsăm... Ce, era să omorim niște muieri? De asta ne-am apucat noi? Ce era să le facem?

Cellalt își arătă dinții rîzînd mut. Flăcăul cu felinarul se întoarse și zise gloatei:

— Ei, iijudecăm?

Da, toți voiau să-i judece. Pe loc, în noroiul drumului.

— Să facem invoieile întii, Rizeo! strigă unul.

— Da, să-i ducem în sat să facă invoieile și p-ormă să-i punem cu gîtul în pragul primăriei, și le retez eu capetele, zise un om trist, negru, încruntat, cu căciula pe ochi și o secure în mină. Acesta era Uracu, tatăl flăcăului împușcat de prințul. Cei doi arendași se uitau sticlos în gol. Pe fața domnului Ivancea șiroia sudoarea.

— Haideți, mări, zise liniștii Rizea și oamenii plecară împingînd în mijlocu-le pe cei doi prinși, care mergeau cu același pas grăbit ca și ceata și priveau țintă înainte. Curînd se pierdură în întuneric. Se mai auzi o vreme murmurul greu de glasuri amestecate, apoi se topi în vîntul rece și umed de pe baltă. Doar felinarul clătîindu-se în capul celei se mai văzu o vreme, apoi și acela pieri în depărtare. Numai focurile înalte ale conacelor și hambarelor vegheau somnul cîmpiei, ca niște arbori de flacără sădiți din loc în loc la mari depărtări.

III

Huma udă, cleioasă, răcoritoare, aproape înghețată, nu era mai adîncă de două-trei degete. Mai adînc nu pătrunseseră ploile. Dedesubt se simțea pămîntul tare, încă înțepenit în iarnă.

Mergeau prin noroi. Uneori alunecau. Picioarele goale, aspre, crăpate, opincile ferfenițite, nădragii erau stropiți de lut umed.

Din loc în loc, șoseaua se cufunda puțin; acolo mîlul era mai gros, le cuprindea gleznele sau obielele. Cei cu picioarele goale se cutremurau pătrunși de un frig neașteptat. La fiecare pas, trebuiau să-și smulgă un picior din ciorba de lut cu apă, care fleșcăia lipită de **gleznă**, se ridica o dată cu talpa, apoi se descleia și recădea, păstrînd adîncă înupărirea pasului.

Mergeau prin întuneric. Abia-și bănuiau fețele, cînd scăpa **printre** doi umeri sau printre două capete lumina felinarului. **Felinarul** SC clătina în mijlocul ceței. Rizea i-l dăduse lui Alisandru al **lui** Uracu, frate cu Zaharia cel împușcat de prințul. Vorbeau mereu, **cu toții, și** pentru fiecare zvonul nelămurit, neobosit, fără conținere, era **ca o** tăcere în care putea vorbi cum ar fi vorbit singur cu sine **în întuneric**.

De sus cădeau rar fulgi de zăpadă sau cîte un fir de ploaie **subțire** ce înceta numaidecît. Uneori venea o suflare de vînt și **lăc** **băieu fețele**.

Vintul era cald, usca numaidecît pe obrazul oamenilor umezeala ploii sau a fulgului de zăpadă topit.

Felinarul se legăna în mijlocul cetei, lingă domnul Ivancea și domnul Alexiu. Uracu umbla lingă ei, mărunt, uscat, înfîofolit într-un cojoc scurt, negru, și-și întorcea mereu fața schimonosită de mîhnire și de ură. Umbla cu securea sub braț, o secure cu coada scurtă, cu tăișul arcuit, cu ciocan în partea cealaltă, cum se făceau pe vremuri. Din timp în timp îi zicea lui fiu-său:

— Ia mai ridică felinarul...

Și se uita bine la domnul Ivancea și la domnul Alexiu, ca și cum ar fi vrut să le ție minte fețele.

Fețele le erau cenușii, trase, chiar și a domnului Ivancea, atît de rumen și de gras altădată. Umblau grăbiți, alunecînd, împiedicîndu-se, privind mereu înainte. Se fereau, le era frică să întîlnească ochii oamenilor. Le era frig. Umblau cu picioarele goale prin noroi. Abia pleaseră la drum și oamenii îi opriseră și-i descălțaseră.

— Desculțați-vă și umblați ca noi... Să simțiți cum umblăm noi, spurcaților...

Ivancea se lăsase ca în somn. Chiar își descheiase cizmele cu șireturi. Avea picioarele albe, grase, cu unghii negre. Acuma erau niște bulgări de noroi. Alexiu plînsese iar. Din cînd în cînd, pe drum, începea să plîngă înăbușit, ticălos, parcă mugea. Atunci se lăsa greu, voia să rămîie în urmă. Oamenii îl imbrînceau înjurîndu-l, îl împingeau înainte. Se împletea, se împiedica și pornea mai departe, mai repede. Mergeau așa amîndoi, se grăbeau către sat, lutul moale și rece le pătrundea printre degetele picioarelor, ca și oamenilor care-i înconjurau și-i mîneau înainte și vorbeau tare despre ei, ca și cum n-ar fi fost de față sau ca și cum ar fi fost morți. Nu știau să-și pună picioarele pe pămînt, nu știau să umble desculți. Domnul Ivancea se împletea citeodată, se oprea și nu călca de-a binelea, cînd simțea cîte o piatră sub talpă. Din pricina asta umbla parcă ar fi avut lanțuri la picioarele grase și albe, cu unghii negre.

Cînd ceata ajunsese în șoseaua mare - noroiul era mai adînc și brăzdat de roțile carelor - se opriră ca să-l vadă pe Rizea cum se cățăra pe un stîlp de telegraf. Se urca greu, mai mult în puterea brațelor, căci nu era stăpîn deplin pe piciorul stîng. Își petrecuse în brîu o secure. Cînd ajunsese sus, stătu o clipă, ascultînd zumzetul tainic al firelor și oamenii adunați la picioarele stîlpului îl auzeau, cum se aude

un stup de albine iarna, închis și vijiind înăuntru. Apoi Rizea lovi firele cu securea, unul după altul; deodată mute, căzură plutind cu capetele în noroi. Rizea alunecă pînă jos și își șterse fruntea de sudoare cu palma. Zise:

— Hai, ce stăm?

Oamenii porniră, iar el își tiră piciorul în urma lor. Mototolea umbla lingă el. Vorbi deodată prin întuneric:

— Mă Rizeo...

Rizea sufla încă greu de urcatul pe stîlp. Tăcea.

— Auzi, mă? zise iar Mototolea. Eu am o treabă cu une.

— Ce treabă, nea Ioane? întrebă Rizea. Ce treabă ai dumneata cu mine?

Mototolea nu zise nimic. Mergeau în urma cetei. Apoi se hotărî:

— Măi, eu aveam un necaz pe tine...

— Ce necaz, nea Ioane? zise Rizea, cu o mirare moale și minci-noasă, ca de departe, față de un străin. Mototolea se închise în sine și zise:

— Aveam și eu o ciudă, de...

— De ce să ai, nea Ioane, ciudă pe mine? șopti Rizea zîmbind prin întuneric. Se mira de Mototolea. Nu credea că știe. Dar Mototolea va să zică știa, nu era prost.

— Las' că știi tu de ce, zise Mototolea întunecat, fără prietenie, năpădit încă o dată de necazul său. Ce, parcă tu nu știi?

— Nu știu, zău dacă știu... Spune-mi dumneata...

— Ba știi și te prefaci. Ești al dracului, Rizeo... Știi tu bine ce am eu cu tine...

Tăcură deodată amîndoi. Sigur că știa și Rizea. Știau amîndoi. Rămăseseră cam în urmă. Pe drum, înaintea lor, glasurile gloatei se întetiseră, minioase și năvalnice. Cineva striga:

— Ce ne-ai făcut? Să-ți spun eu ce ne-ai făcut! Lăsați-mă să-i spun eu ce ne-a făcut!

Dar Mototolea umbla pierdut în gîndurile lui. Rizea îl privea din cînd în cînd cu coada ochiului prin întuneric. Mototolea zise, ca și cum s-ar fi muncit din greu:

— Mă Rizeo...

Cellalt nu răspunse.

— Mă, eu... mă despart de muiere...

Iarăși tăcu, și iarăși se căzni să vorbească:

— Dacă nu vrea ea... eu ce să-i fac? O fi avînd și ea dreptatea ei...
O trimit la tat'su îndărăt...

— Bine, nea Ioane, zise Rizea.

— Ce bine, mă? Al dracului să fii tu cu neamul tău de nebuni!

Mototolea se tot lupta cu necazul său vechi, care scotea mereu capul ca un șarpe din vizuină. Acum era gata să-l biruie ciuda, dar se stăpîni. Sufla greu. Ochii îi sticliră prin întuneric.

— Eu te omoram, măi, zise. Vorbea liniștit. Da, măi, să știi tu, Rizeo, că așa făceam... Da' veni nevoia asta peste noi cu dreptatea asta care se face... M-am gîndit.. Toată ziua am stat și m-am gîndit. Voi mă vedeți că vorbesc ca un prost, mereu dă-i cu gura, dar eu mă gîndeam. Dacă-i vremea de făcut dreptate, barem să fie și pentru muierea mea Am chinuit-o. Am bătut-o. Să fie și cum vrea ea. Și m-am uitat și la tine, de. M-am gîndit... Ce să te omor? Parcă n-am eu altele mai grele pe capul meu - de, care le avem toți, uite, cu lupii ăștia de ciocoi! Zi și tu. Nu e bine cum m-am gîndit?

— E bine, nea Ioane, șopti Rizea. Dar Mototolea zise furios:

— Bine, pe dracu să te ia! și plecă de lingă el grăbit, se amestecă în gloată și Rizea îl auzi strigînd răgușit:

— Dă-i cu pumnul peste gură! la fă-mi loc să-l învăț eu minte!

Rizea rise singur în întuneric, arătîndu-și maselele. Așa rîdea el: i se vedeau și maselele. Dar nu rîdea niciodată cu hohot. Fără zgomot: așa era rîsul lui.

Un om se despărți din ceată, vorbind tare. Rizea îl recunoscuse după glas: era Iordache. Iordache aproape că striga:

— Da' cînd i-am mutat gardul ce-a făcut?

Și se duse pînă la un stîlp de telegraf. Rizea îl așteptă în mijlocul drumului, în noapte. Apoi Iordache se întoarse, încheindu-se la nădragi. Rizea zise:

— Ce-i cu gardul?

Iordache izbucni cu ură:

— Auzi, gușterul de ciocoi! Cică e dreptul lui! Ce, parcă gardul ăla nu l-a pus să ne fure și din izlazul nostru, cît e, așa o bucățică acolo, că tot nu ne-ajunge și plăteam de căciulă cinci franci pășunea și două găini și ouă și o oală de unt topit, dumnezeul și precista lui de căpușă! Cînd i-am mutat gardul la loc, ce ne-a făcut? Ai? Ce ne-a făcut?

Rizea nu răspunse. Iordache suflă pe nări cu năduf. Rizea zise:

— Măi nea Iordache, tu ce crezi?

— Ce să crez? Nu crez nimic...

— Ce zice Marinică ăsta, de... E-adevărat? E-adevărat?

Iordache scuipă.

— Păi cum să nu fie? Nuțu a lui Cochină veni de la oraș pe seară. Și el tot așa zice: în Moldova s-au sculat, dincoace tot așa... Scrie la toate gazetele... Da' ție ce ți-i voia de-ntrebi?

— Nu așa, nea Iordache... Asta știu și eu. Dar aia, ce zicea el, cu regina, cu scrisoarea de la șapte puteri, cu poveștile alea... Adevărat e, adevărat?

— Ba, zise Iordache. Și începu s-o înjure crîncen pe regină, cu ură, de stropea cu bale cînd improșca blestemele. Înaintea lor, pe drum, felinarul clipea din cînd în cînd, roșu, printre oameni. Rizea dădu din cap, liniștit, zîmbind prin întuneric:

— Păi știi tu, măi nene? Unii d-aia s-au băgat cu noi, că l-au crezut pe Marinică ăsta...

Iordache zise scurt:

— Ce-or fi crezut, treaba lor. Acum vorba e: începurăm? Începurăm. Tot trebuia să-ncepem o dată. Acuma-i gata, s-a-nceput. Ce mai vrei tu să știi?

— Va să zică nu-l crezi pe Marinică, așa-i? Nu-l crezi.

— Nu-l crez, na Și atîta-i tot.

Ajunseră gloata din urmă. Se topiră în ea. Sutele de picioare fleșcăiau în noroi. Picioarele grase și albe ale lui Ivancea se împleticeau. Ivancea mergea repede, cu ochii ținți înainte, cu gura deschisă. Voia să vorbească, să răspundă, dar îi astupau glasul strigătele oamenilor și-i fugeau gîndurile. Uracu îl izbea din cînd în cînd cu pumnul în ceafă și Iordache îi dădea și el una, cînd îl vedea pe Uracu ce face. Atunci Ivancea se poticnea înainte ca și cum s-ar fi împiedicat în ceva. Alexiu urla jalnic și spart, dar nu se pricepea nimic din ce spunea.

Treceau printre case închise, cu lumini stinse. La primărie erau oameni adunați, aștepiînd. Erau și mai săraci, și cîțiva din bogății satului. Era Geambașu, era Chiriță, era Melitaru, care fusese sergent-major. Ceata intră în primărie, o umplu, rămase bulucită și sub tindă, și la ferestre. Alisandru al lui Uracu îl văzu pe fereastră pe Iordache cum sare pe o masă și-l trage de o mină pe Rizea, să se urce și el. Iordache vorbea. Alisandru dădu cu cotul în geam, pînă-l sparse de

tot, și-și băgă pe fereastră capul palid, cu ochi umezi și cu păr cîrlionțat. În colțul gurii avea o bubă. Ferestrele se spărgeau pe rînd și oamenii se uitau înăuntru ascultînd.

Iordache strigă:

— Ce învoieli? Care e ăla prostul, mă? Care vrei să faci învoieli cu ciocoiul? Crezi că se ține el de ele? Iar ne scoate datori vinduți în toamnă! Iar ne ține de terminăm treieratul cînd începe frigul și n-avem vreme să mai facem nimica! Ce, crezi că ne iartă el? Pune jandarmii pe noi și ne scoate sufletul! Acuma-i gata cu ciocoi! Mă! Nu v-a ajuns cum v-a belit pînă acuș, că și pe vită întii o tai și pe urmă-i iei pielea... Nu v-a ajuns? Să le stingem sămînța, măi, dc pe lume, altfel nu scăpăm, altfel ne chinuie mai rău, măi fraților, ca pe Hristos ne chinuie, fraților...

Și glasul lui Iordache se frînse, îl năpădi plînsul. Stătea acolo în mijlocul lor, gros ca un urs, cu țeasta rasă, albăstrie, și-și ștergea ochii cu degetul arătător, gros, și-și scutura lacrimile dc pe deget.

De jos, din grămadă, striga Uracu:

— Vino jos, măi, să-l judecăm, că Zaharia al meu moare, măi și nu știe ce-am făcut cu ciocoi! Vinajos! Rizea strigă de sus, de pe masă:

— Moșia o luăm toți! O muncește obște!

Melitaru, gros, cu o mutră de sugaci, dar cu mustați mari, negre, răsucite, era în ușa. Strigă:

— Ba s-o mpărțim!

— S-o mpărțim între noi, strigară și Chiriță, și încă vreo cîțiva. Dar Iordache se uită la Melitaru, cu ochii lucitori îngropați sub sprîncene, și se dădu jos de pe masă.

— Ia faceți-mi loc, fraților...

Și se îndreptă spre ușă. Melitaru se dădu îndărăt și încercă să se strecoare afară. Gloata se îmbulzi către ieșire. Uracu, Pîrvu, Moto-tolea și încă trei oameni îi țineau de coate și de umeri pe Ivancea și pe Alexiu. Rizea strigă peste capetele oamenilor.

— Hai, judecați-i!

Deodată în jurul celor doi arendași se făcură două cercuri groase de trupuri. Oamenii se striveau, se ridicau în virful picioarelor, să se uite peste umerii celor din față. Se făcuse o tăcere mare. Nu se auzeau decît sughiturile dc plîns și jelania tremurătoare a lui Alexiu, care bolborosea ceva cu glas scăzut.

Uracu și cu Iordache se lăsară greu pe umerii lui Ivancea și-l aplecară în jos, spre pragul înalt al primăriei. Ivancea izbucni. Mugea ca o vită mare:

— Nu! Nuhuhu! Nunu!

Apoi tăcu. Uracu se lăsă aproape pe vine lîngă el. Ținea securea în mînă. Nu ridică în sus brațul. îl ridică numai din cot, ca la despicat lemne.

În tăcere se auzi întîia lovitură, scurt, în oase și în carne. Apoi încă două, care sunau în lemnul pragului. Oamenii se depărtară repede, dînd un pas îndărăt. Sîngele țîșnea și gîlgiia pe prag. Șalele și genunchii lui Ivancea zvicneau cu mișcări ciudate, nerușinate, și miinile că-utau ceva împrejur, tremurînd, pipăind orbește pămîntul. Apoi trupul descăpăținat înțepeni. Jelania lui Alexiu crescua, se umflă, deveni un urlat ascuțit care umplea ulița și întunericul. Nu mai semăna de mult a glas omenesc. Oamenii forfotiră în jurul lui, răsîndu-se unii la alții.

Pîrvu striga:

— Nu așa! Ține-1 jos! Ferește!

Și deodată urlatul încetă, retezat. Se auzi securea Pîrvului cum se înfige în lemn. Oamenii se uitară o clipă în tăcere, apoi începură să se risipească, să se adune iar, mai departe, în uliță. Vorbeau încet unii cu alții, obosiți.

Uracu se așeză pe gardul scund al primăriei, puse securea lîngă el și stătu cu coatele pe genunchi și cu capul în mîini. Fiu-său stătea lîngă el. Uracu mormăi fără să ridice capul:

— Du-te acasă. Ia securea. Du-i-o lui frat'tu s-o vază.

Pîrvu stătea cu picioarele lîngă hoitul lui Alexiu și se uita în jos. Nu putea să-și desprindă ochii de la trupul scurtat și de la capul rostogolit în sînge. Iordache veni lîngă el și se uită și el o vreme, apoi îl scutură pe Pîrvu de umăr și-i zise aspru:

— Ce stai, mă? Hai, că avem treabă! Hai la ăla al tău, cămătarul... Hai să-i plătim camătă... Hai!

Și se uită împrejur.

— Parcă erea p-acilea...

Plecînd cu Pîrvu, mai luă vreo trei oameni.

— Mă, care mai sînteți dc vă seacă Geambașu, hai să mergem la el să-i plătim dobîndă'

Rizea vorbea cu Marinică. Rizea era înfrigurat, părea mereu că-i vine să ridă, îl scutura o bucurie tremurătoare, ca niște friguri. Marinică se uită de departe la cei doi morți și holbă ochii.

Rizea îi zise:

— N-ai mai văzut, așa-i?

Marinică scutură din cap: nu, nu mai văzuse niciodată. Rizea îl privi cu îndoială, voi să spuie ceva, apoi se răzgîndi și-l trase către Iordache:

— Stai, nea Iordache, că venim și noi!

Toată gloata se luă buluc după ei. Curgeau pe uliță, o umpleau de umbre negre și de glasuri ce creșteau în strigăte și zarvă. Pe marginile bulucului unii alunecau în șanț, în urmă se răreau și umblau câte doi, câte trei, câte unul singur care se uita împrejur.

Pe podețul din fața casei lui Geambașu, mulțimea se sugrumă și apoi se lărgi iar în curte. Pîrvu bătea cu muchea securii pline de singe în ușa. Cei dinăuntru nu voiau să deschidă.

— Deschide - strigă Rizea - că-ți dăm foc!

Ușa se deschise și Geambașu ieși în prag. Era cu ochii cășcați, cu gura deschisă. Voi să spuie:

— Ce aveți cu mine, fra...

Dar Pîrvu ridică securea și chiaburul se feri cu mîna în sus. Rizea îl opri pe Pîrvu și strigă:

— Nu! Să-l luăm cu noi, să puie foc! Să puie foc cu mîna lui! Noi o să ne uităm și el o să puie foc la curte, să se-nvețe minte să mai facă pe ciocoiul cu noi!

Pîrvu nu voia. Se împotriva, se zbătea, striga:

— Să-i plătesc dobînda! Să-i plătesc dobînda!

Dar i-l luară pe Geambașu și-l minară înainte în ghionturi și îmbrînceli. Pîrvu îl urmă, strigînd că asta nu-i dreptate.

Băteau în uși cu ciomegele și topoarele, îi scoteau pe rînd pe chia-buri, pe primarele. Alții ieșeau în praguri, întrebau:

— Mergeți la curte, măi?

— Mergem la curte, la ciocoaica!

Oamenii își trăgeau din fugă cojocul pe mînci și intrau în ceată. De după umărul scund și rotunjit al dealului cu salcimi seci, negri, iernatici, în aerul de primăvară al nopții, răsări curtea, casa înaltă și albă cu acoperișul de tinichea ruginită aplecat cam într-o rină, zidul cu două vase de ciment, poarta largă, rămasă deschisă. Prin perdelele

uc"la ferestre străbătea lumină slabă, moale. Mulțimea neagră năvăli '•ă'! trul împrejmuirii cu un vutet de minic, astfel că oamenii nici nu-și dădură seama cît pustiu era acolo și ce tăcere. Pătrunseră deodată toți, pe toate ușile. Totul era deschis și nicăieri țipenie de om. Ri- • > și cu ceilalți se opriră în salon. Totul era aici străin pentru ei, totul era altfel, neobișnuit, dușmănos în bogăția aceasta necunoscută, de neînțeles, stoarsă din sutele lor de care. cu grine ce scîrțiau toamna spre șlepurile de pe Dunăre. Amuțiseră toți. Rizea era palid. Auzea un zgomot de mașinărie, ascuns undeva. Căută cu ochii și văzu pendula scumpă, cu geamuri de cristal și copilași înaripați, din bronz lucios. Limba de alamă se legăna în cutia de lemn prețios. Rizea luă securea însingerată din mîna crăpată, pătată de pelagră, a lui Pîrvu, și începu să izbească pendula, care tăcu, zăngănind a metal și tîndări de sticlă.

Pe masa din mijloc, printre harababura de lucruri lăsate vraise, semne tăcute ale fugii, Marinică văzu un băț de os alb de tot, cioplit de mîna de meșter mare. îl trase de sub o cămașă subțire, mototolită, și-l ridică la lumina blindă, odihnitoare, caldă, a lămpii cu abajur de porțelan ca laptele. în capătul bățului de fildeș se rășchira o gheară cu degete încîrligite și ascuțite, o gheară ca o mîna de om, dar mai mică și tainică. Marinică se uită mai îndeaproape la ea. Era făcută întocmai ca o mîna de om, cu încrețiturile la fiecare nod al degetelor, cu unghii, cu totul, dar mai mică și încrâncenată, parc-ar fi vrut să zgirie, să apuce, să sfîșie. Marinică se întrebă la ce poate sluji o asemenea gheară; apoi găsi un răspuns în mintea lui, o aruncă jos, cutremurat de frică și scîrbă, o scuipă și o calcă în picioare. Oamenii trecuseră în celelalte odăi. Marinică trase cu urechea și i se păru că deslușește glasul lui Iordache care spunea vorba „cucoană”.

„Au găsit-o pe ciocoaica!” se gîndi Marinică și inima începu să-i bată tare. Cei uciși în pragul primăriei fuseseră ciocoi, dar arendași, nu stăpîni... Lui Marinică i se păru că aude un glas ruginit de **bătrîna** vorbind tare. Ocoli masa, se împiedică de covorul care **o acoperea**, răsturnă un scaun și intră buzna **în** camera cealaltă. **îndărătul lui** lampa se clătinase, apoi căzuse fără zgomot, moale, **într-o grămadă** de ciorapi de cucoană făcuți ghem pe **un** halat de **mătase**. **Abajurul** se sparse aproape fără zgomot. Petrolul se scurgea **cu o creastă** sub* țire de flacăra. Hainele și fața de masă începură **să ardă** în același timp. în salonul pustiu, se auzeau strigăte minioase **din camera** de alături, și alte strigăte, mai de departe, intrau pe **ușile deschise alo**

intrării, veneau din curte unde oamenii puneau foc la acareturile conacului.

IV

Doamna Vorvoreanu sosise la Salcia în ultimele ceasuri ale nopții. Tîrgul era tăcut și încremenit în frig, umezeală și ceață. Prin întuneric, doamna Vorvoreanu își minase caii pînă îndărătul gării. Aici trecuse pe lingă și printre grupuri de momii întunecate pe care mai mult le ghicise că erau oameni. Se dăduse jos, cu caseta sub braț și geamantanul în mînă, după ce legase hăturile de bara de fier ce înconjura capra vizitiului. O ajutase pe Elvira să se dea jos, cu grijă, uitînd de propria sa oboseală. Elvira se mișca încet, moale, parc-ar fi ieșit dintr-un leșin. Prin întuneric doamna Vorvoreanu îi putea vedea ochii mari și strălucitori, care o priveau țintă, parc-ar fi vrut s-o înghită, încît doamna Vorvoreanu se răstise la ea în șoaptă, pe cînd intrau în gară:

— Nu te mai uita la mine așa! Spune-mi ce vrei și astîmpără-te! Parc-ai fi nebună.

Elvira răspunse cu o neobișnuită blîndețe și supunere:

— Iartă-mă, mamă... N-am vrut...

Apoi intraseră în gară, îl căutaseră pe șeful gării, care dormea, dar care sosise totuși curînd după aceea și se topise în temenele și amabilități față de ruda prințului și sora coanei Eleonora Smadoviceanca, cei doi stăpîni ai tuturor satelor dimprejur. Da, zicea șeful gării, e încurcătură mare cu țărani; sînt zvonuri că zilele astea începe și aici ca în Moldova... Dacă i-ar auzi doamna Vorvoreanu numai aici în gară cum vorbesc, așa cum îi aude de vreo două zile, el, șeful gării... Bine că aici în Salcia e deocamdată liniște. Oamenii cuminți, așezați, cu pămîntul lor, moșneni la care nu prinde agitația, socialismul, anarhismul sau cum i-o mai fi zicînd... Să poftească doamnele la el la birou, n-are ce le oferi decît canapeaua asta de piele veche, cam ruptă, dar, de, vremurile așa sînt, an jubiliar, an jubiliar, dar tot greu merge, cu seceta de anul trecut și gerul din iama asta... Pentru București bilete?

— Nu. zise doamna Vorvoreanu. Mergem numai pînă în oraș...

— Aha, pardonăți vă rog, eu am crezut că la București, fiindcă măria sa a fost pe la mine ieri după-amiază, a plecat la București, la sesiunea Senatului...

— Știu... zise scurt doamna Vorvoreanu cu vocea ei frumoasă, adîncă, în așa fel încît șeful gării să priceapă că ea ar vrea să i se aducă biletele, nu să i se facă conversație. Șeful gării pricepu și, fără să se supere, mai făcu o temenea și ieși din biroul în care ardea un foc mare în soba de tuci. Voi să facă lumina mai mare în lampa de pe masă, care împrăstia doar un păienjeniș de filamente și țesături de lumină slabă.

— Nu, e mai odihnitor așa, zise doamna Vorvoreanu. Șeful se strecură afară ca și cum ea și cu Elvira ar fi vorbit prin somn și el n-ar fi vrut pentru nimic în lume să le tulbure odihna. Doamna Vorvoreanu tuși. îi era frig la gît, la gîtul ei alb, care făcea două cute mari în carnea gata să se ofilească, de femeie trupeșă care îmbătrînește. Voi să-și puie șalul, dar își aduse aminte că îl ține în poală, înfășurat în jurul casetei grele pe care în goana nebună cu trăsura o lăsase în fund pe peme, lingă Elvira.

Da, îl făcuse pe șeful gării să iasă, fiindcă avea nevoie să se gîndească. Elvira se ghemui lingă ea și o strînse de braț. Doamna Vorvoreanu o respinse, liniștit dar cu hotărîre. Voia să fie singură și netulburată, numai o clipă măcar să se gîndească repede, repede de tot: „Cc să-i spun șefului de gară de trăsură? Să i-o încredințez: așa ar fi cuminți din partea mea, dar în noaptea asta fac lucruri mult mai cuminți decît atît. Să-l las cu o trăsură în fața gării, să se întreb de unde a venit, cine a lăsal-o. O cunoaște, a văzut-o de atîtea ori pe Eleonora trecînd pe aici spre Vladomira, invitată la nebunul... Nu știe încă - sigur, n-are de unde, de aici nu se pot vedea incendiile. Așa că dacă nu-i spun nimic n-are să-și închipuie decît că plec, că am plecat din întîmplare, tocmai în ultima clipă, ca «măria sa». Are să i se pară normal... Dar de ce fără vizitiu? De ce fără Eleonora? Cît aș da să știu ce poate el înțelege, ce poate bănuî din ce vede... Bine, dar cine-l ascultă pe el? Chiar dac-ar bănuî ceva - mîine, nu azi, mîine, cînd arc să afle că Vladomira a ars - și la noi probabil - nu, sigur, a ars totul, chiar în clipa asta arde și Eleonora... da, Eleonora, în clipa asta... da, da, altfel nu se poate, ar fi o minune a cerului să scape, nu poate scăpa, c cu desăvîrșire imposibil. Se vedea limpede ce vor... au și spus, unu! a spus, că-i taie gîtul lui Ivancea... Da, trebuie să se fi petrecut

totul acolo, piri la ora asufo'Dar refac cu trăsura...15acăs-a petrecut ceva acolo - și poate că se petrece chiar în clipa asta.,."

Doamna Vorvoreanu surise cu buzele tremurînd, uscate.

Vor fi cercetări mai tirziu, sau ceva de felul ăsta... și eu nu pot risca să-ncepă lumea să se-ntrebe... Să-i spun că am venit cu vizitiul Eleonorei - cum îl cheamă? Gheorghe? - și că i-am poruncit să se întoarcă acasă? N-au decît să se descurce în urmă, n-au decît să creadă că Gheorghe a fugit. Are să aibă el grijă de trăsura Eleonorei, rudă cu «măria sa» pentru care ține trenul în stație peste ora de plecare... Da - am venit cu Gheorghe... Gheorghe e afară, pe capra, cu poruncă să se-ntoarcă acasă, unde e liniște... de unde-am plecat din întîmplare... Dar dacă Ivancea sau Alexiu scapă? Atunci se va afla totul... abia atunci încep să devin suspectă - dar dacă scapă și Eleonora? Atunci sînt pierdută. Pierduți și copiii. O să fie un scandal mai mare decît cu băiatul lui Candiano-Popescu, acela de și-a înjunghiat metresa. O să fiu odioasă, criminală."

Elvira întrebă în șoaptă:

— Mămicule, ți-e rău?

— Ce?

— Zic: ți-e rău?

Doamna Vorvoreanu se gîdea: „Hai, femeie, stăpînește-te. Acum am riscat, să vedem cum ies cărțile. *Le vin est tîie, îi faut le boire.*” Se întoarse către Elvira:

— Ce vrei?

— Te-am întrebat dacă ți-e rău.

— De ce să-mi fie rău?

— Răsuflai greu, parcă aveai ceva:..

Doamna Vorvoreanu își dădu seama că Elvira îi suride larg, fermecător, rece ca gheața, cu ochii cei mari verzi și dinții foarte albi. Doamna Vorvoreanu îi spuse aspru, rece, dușmănos:

— Ai o batistă?

I-o smulse zicînd:

— Ai vrea să mă simt bine? Te slujesc, domnișoară, și obosesc slujindu-te...

Și începu să-și miște încet brațele care o dureau parcă i s-ar fi smuls din toate încheieturile. Cu o mișcare impulsivă? Elvira se

• **Ai scos vinul din butoi, trebuie să-l bei.**

aruncă iar și se strînse lîngă maică-sa. Doamna Vorvoreanu o mîngîie pe păr încet

Șeful gării se întoarse cu biletele. Doamna Vorvoreanu i le plăti, îi mulțumi. Omul era îngrijorat:

— Sînt vești proaste, conîță... Se aude că la Dobrunu s-a întîmplat ceva... la curtea domnului Apostolescu... îl știți, ăla grasul, cu barbete... nu-l știți? Mă rog, ce mai... om bogat Mi-a spus impiegatul de la mișcare că s-au făcut devastări... Au înnebunit țărani, conîță, ce mai încoa încolo... Ia uitați-vă la ei.

Se duse la geamul aburit, îl șterse cu mîneca și stătu să se uite afară, cu mîinile în buzunare, zgribulit, cu chipul pe ceață. Doamna Vorvoreanu se ridică, gîndindu-se: „Nu-i spun nimic... Nu pomenesc nimic... Să bănuiască, să facă orice-o vrea... încă n-am putere... trebuie să mă mai gîndesc, să mă mai liniștesc.” Veni și ea să se uite pe geam pe peronul gării de țară.

E adevărat că mereu se auzeau glasuri. Crezuse pînă atunci că e ceva normal, glasurile învălmășite și strigătele pe jumătate vesele ale mulțimii care da năvală la vagoanele de clasa a treia în gările mici de pe cîmpie. Sau glasurile muncitorilor care dreg o bucată de linie undeva departe și vorbesc pe peron înainte de zori, așteptînd să se urce pe vagonetele pe care le vor împinge pe linie, printre mărăcini și ierburi uscate și umede rămase de anul trecut.

Dar acum își dădea seama că țărani erau mai mult bărbați, toți ghemuiți în cojoacele lor zdrențăroase, pe marginea peronului, cu spatele la gară, înșirați pe linie ca mătăniile de păsări negre înșirate pe firele de telegraf în văzduhul șesului pustiu. Vorbeau între ei mult mai tare ca înainte, ca și cum ar fi fost stăpîni ai locurilor, ai gării. Se uitau în largul cîmpului pierdut în ceață și întuneric, cu șiruri de sâlcii abia bănuite undeva departe pe maluri de piraie și ripe. Stau și așteptau. Uneori ieșea cite unul între linii și se uita. Deodată murmurul și freamătul lor cresc, izbucni în mișcare, în inghesuală. Din umezeală și ceață, se înfiripă întîi o umbră mare cu ochii roșii, apoi trupul scund și hornul înalt, în chip de pilnie, al locomotivei de manevră care trăgea un vagon de marfă gol. Il trecu de pe o linie pe alta, cu ușile lui larg deschise, pustii. Locomotiva sufla pene și fire și globuri de aburi albi, un felinar ca singele aluneca în sus și în jos, și mulțimea țărănilor se potoli, se așeză iară în șiruri, în cîrduri, ca niște păsări călătoare, ca rîndunelele negre pe firele de telegraf pierdute pe

șesuri. Locomotiva se topi iar în ceață. Vagonul rămase pe ultima linie, de unde începea cîmpul pustiu. Un vagon de marfă, gol, cu ușile deschise, pustii, uitat acolo parcă ar fi fost la marginea lumii.

Cineva deschise ușa și șopti răgușit:

— Don'șef! Don'șef!

— Ce e, măi?

— Veniți iute la mișcare, don'șef!

Șeful gării trecu dincolo, dincotro se auzea țacănitul liniștit al aparatelor telegrafice, care Măsurau și desfășurau neconținut panglici de hîrtie. Prin ușa întredeschisă, luminară galben, la înălțimea genunchiului, felinare atîrnate în mîinile vreunui acar. Ușa se închise. Fereastra se aburise iar, dar se făcea acum cenușie. Nu mai era mult pînă la ziuă. Doamna Vorvoreanu se așeză pe canapea. Se uită o clipă la Elvira care adormise cu buzele întredeschise, cu o șuviță neagră căzută pe frunte. Se gîndi s-o mîngie, dar se opri. Elvira șoptea ceva prin somn, gemea ușor, ca și cum ar fi vrut să plîngă. Doamna Vorvoreanu dădu din umeri și ațipi.

Dormi puțin, un somn scurt și chinuit, șezînd dreaptă pe canapeua veche de piele. Tresărea prin somn. Obrazul îi tresărea într-un tic nervos. Ținea mîinile pe genunchi, cu pumnii strînși. O treziră glasuri. Șeful gării vorbea cu un polițai, dînd din mîini și stăpînindu-și vădita nevoie să țipe.

— Măcar îi știi cine sînt?

— Îi șdu, domnule șef, îi știu, i-am ochit eu pe top. Sînt ăia veniți de la București să dreagă podul, ăia de la ateliere. I-am ochit cu. Chiar așa pe întuneric, da' eu tot i-am *indentifical*. Auzi cum strigă! I-auzi, ia!

Într-adevăr, de afară se auzeau strigăte ce țîșneau deasupra murmurului mulțimii ca niște artificii roșii, amestecate cu foșnetul și șuieratul de aburi. Pe geamul acum luminat de zorile ca cenușa, nu se mai vedea întinderea oarbă a șesului, ci zidul negru al unui tren oprit în gară. Doamna Vorvoreanu se ridică. Locul de lingă ea unde fusese Elvira era gol. O văzu pe Elvira la ușa dinspre peron. Doamna Vorvoreanu veni lingă fiică-sa. Fata o apucă de mînă cu o mișcare nervoasă și o strînse. Priveau amîndouă afară. Un ceferist, negru de funingine din cap pînă în picioare, striga în mijlocul țărănilor:

— Luați-le pămîntul, fraților, că e al vostru'. Noi nu terminăm podul pînă nu vă-mpart ci moșiile. Ia să vedem! Pe unde o să vă mai

trimeată tunuri să vă omoare copiii, ai? Ia să vedem: pe unde? Și firele de telefon, fraților: stricați-le! Nu vă lăsați! Nu-i credeți, că mint, își sporcă sufletul și mint!

Elvira deschise puțin ușa și un fir de aer rece țîșni înăuntru. Doamna Vorvoreanu, speriată, întinse iute mîna să închidă ușa la loc. Elvira îi șopti:

— Lasă, mamă... Să auzim mai bine...

Doamna Vorvoreanu se uită la ea cu o umbră de zîmbet mirat și ironic. Elvira părea liniștită, curioasă. Era cam palidă.

Din spate, auzeau glasul polițaiului:

— E și un tinichigiu, rus, e din ăia de pe „Potemkin”, de-acum doi ani... Dumneatale știi treaba asta?

Șeful gării șopti agitat, gata să țipe isteric:

— Ce sînt eu de vină? Nu sînt de vină! Dacă îmi trimit de la București socialiști d-ăștia? Eu ce să le fac? Direcția atelierelor e de vină, eu nu sînt răspunzător, mă-nțelegi? Eu nu răspunz pentru ei, mort-copt, nu răspunz! Nici să mă taie!

Doamna Vorvoreanu se întoarse către el. Era singur: polițaiul ieșise dînd din umeri.

— Au înnebunit și ceferiștii mei, conită! L-ați văzut pe Neguși? El e vardistul gării. Ei, a vrut să și-i scrie p-ăi mai scandalagii. Cînd l-a observat că stă cu ochii pe ei și-i notează, au sărit la el. Să-l omoare și mai multe nu! I-au smuls carnetul, i l-au călcat în picioare. Bine că-i știe măcar după față și o să facă iute un proces-verbal...

Stătu puțin pe gînduri, apoi zise:

— Acum să fie vreunul certat cu Neguși, se și trezește pe listă. Cum e Neguși găinar, ce-o să-i mai frece pe unii, să tragă de la ei ceva...

Afară se întîrî strigătele. Trenul aluneca greu și pustiu, afară din gară. Șeful gării zise:

— Bine faceți că plecați, conită. că nu mai știu ce-are să mai iasă din istoria asta... Uite, acum trebuie să vie un vagon cu niște soldați de la oraș, să păzească curtea mării sale, a de la Vladomira...

Elvira se-ntoarse spre ei cu o mișcare iute. Întîlni privirea maică-si și tăcu, prefăcîndu-se că privește iar pe geam. Gălbejit de oboseală, cu țepi de barbă rară prost rasă, șeful gării se așeză la birou și începu să scrie. Nu observase nimic. Nu se aflase încă aici cîc se petrecuse la Vladomira. Doamna Vorvoreanu se simți că tremură și încercă să se stăpîncască. Șopti, gata să clănțane din dinți de încordare...

— închide ușa, Elvirițo, că se face frig...

Elvira ținu ușa crăpată încă o clipă. Se auzea un glas:

— Ce, parcă voi ce sînteți? Nu sînteți și voi gospodari? De ce vă cheamă-n concentrare, ai? Să poată să vă omoare muierile și copiii, așa s-o știți de la mine!

Spinările îmbrăcate în postav cazon, cenușiu, se adunară, se strinseră iar. Erau rezerviști chemați la regimente. O voce aspră, groasă, strigă:

— Nu mergem! Nu mergem! Ce treabă avem noi în Moldova? Ce, e război? Nu e război!

Apoi mai multe izbucniri, încăpățînindu-se asupra cuiva nevăzut și neauzit:

— Ba nu te duci, că te luăm de gît și nu te lăsăm!

Se făcu o învălmășeală. Clopotul gării sună muzical de trei ori. Elvira închise ușa, o încuie cu mare băgare de seamă, uitîndu-se pe furîș la șeful gării, apoi veni la doamna Vorvoreanu care se așezase pe canapea și se ghemui lîngă ea, șoptind:

— Mămicule... crezi că or să ne lase să plecăm?

Doamna Vorvoreanu scoase un oftat și nu răspunse. La asta se gîdea și ea. Iată, drumul către oraș era tăiat de cetele acestea de țărani răsculați, peronul era înțesat, nu puteai face un pas fără să fii observat și poate atacat de ei. Doamna Vorvoreanu se gîndi la caseta învelită într-un șal, și pe care o simțea pe canapea cum îi intră în șoldul drept, și la valiza pe care stătea cu picioarele. Va să zică... degeaba? A fost degeaba? Ce făcuse ea... degeaba? De ce tăiau acești țărani toate drumurile, de ce se răsculasera? Ce era nebunia aceasta subită care îi apucase în pragul primăverii? De ce erau nemulțumiți? Răbdau de sute de ani, și acum deodată nu mai puteau să rabde? Își simți inima strînsă și stoarsă de o ură crîncenă. De ce n-o lăsau să plece cu caseta, aceste ființe cărora ea nu le-ar fi dat numele de oameni; de ce nu înțelegeau că ea are nevoie de casetă și de moștenire pentru Elvira și pentru băiat? Își lipi miinile de tîmple, le apăsă și clătina capul, stăpînindu-se să nu geamă de oboseală, de frică și de ură.

Eleonora ieșise într-un tîrziu din odăița strîmtă, văruiată, cu bucăți de ziare vechi străpunse de cuiul ruginit din perete. Își apucase poalele hainei de blană scumpă, le ridicase puțin și ieșise aproape în goa-

iul, cu genunchii slabi și ofiliți, îndoiți de boală, și tirîndu-și papucii-șoșoni. Casa era pustie și răvășită, camerele pustii, cu pereții tăiați de triunghiuri de lumină strecurată pe ușile înalte întredeschise. Peronul era pustiu, curtea pustie, întunericul adine. Vîntul ușor dinspre Dunăre i se păru rece și-i cuprinse gîtul golaș cu piei bătrîne. Își trase încet blana la gît și, cu ochii pierduți în întuneric, strigă slab:

— Eleno... Elviro... Unde sînteți?

Se miră singură cît de slabă îi era vocea; i se păru că sună pițigăiat și străin, ca o voce mică de copil: își aduse aminte de simțămîmul de singurătate care o apucase în copilărie cînd se juca de-a v-ați ascunscelea și intra într-un loc devenit dintr-o dată înstrăinat și tainic, plin de ascunzișuri necunoscute. Stătea o clipă înfricoșată puțin, în fața unei asemenea pustietăți pline de prieteni fugiți și ascunși, înainte de-a ncepe să-i caute. Stătea și acum în capul peronului, cuprinsă de aceea frică nelămurită și de nădejdea temătoare că de undeva, din vreun colț de umbră, un rîs înăbușit avea s-o călăuzească. Stătea cu pălăria mare, largă, cu pene de struț, singură în noapte, în capul peronului. Se uita împrejur ca o pasăre bătrîna, clipind din ochii rotunzi. I se păru că iese cineva din odăile slugilor, străbate dreptunghiurile de lumină întinse pe pămînt în curte, se pierde în umbră. Clipi din ochii miopi:

— Mărio, tu ești?

Nimeni nu răspunse. Eleonora se înfiora. Deodată se întoarse și fugi în casă. Umblă prin toate odăile, chemînd. Cobori, cu pași șovăitori, ținîndu-se cu amîndouă miinile de rampă, scara din dos, intră în bucătărie, în odăile slugilor. Nici țipenie. Oamenii fugiseră, își luaseră lucrurile. Se întoarse în casă, stătu o clipă în mijlocul salonului și încercă să se gîndească, să-și aducă aminte dacă era adevărat că Elena și Elvira fuseseră la ea și că voiau să plece împreună. Era adevărat? Alergă la fereastră, dete perdeaua la o parte și privi multă vreme vîlvătaiele focului de la Vladomira. Mai era un foc în zare, mare, dar depărtat. Își pierdu gîndurile, cu ochii ațintiți la focurile acelea. Nu-și dădu seama cît stătu așa la fereastră. Apoi începu să plîngă sughînd, încet, ciocnindu-și pumnii ofiliți unul de altul. Blestemă îneeindu-sc. Cădea din cînd în cînd pe cîte un scaun. O dată își lăsă fruntea pe masă, își turti pălăria carc-i căzu din cap. Apoi umblă iar prin casă, cu capul gol, cărunț, zbîrlit și murdar, oftînd și plîngînd. Îngina vorbe fără noimă, din cînd în cînd își aducea aminte de cîte o clipă din

copilăria ei. Auzea glasul de copil al Elenei: „Am să te momor! Te momor de tot!” Și ceilalți, la înmormintarea bunicii, ca niște hiene... Era singură, singură de tot.

Se liniști treptat, fără să prindă nici ea de veste și o cuprinse încet o oboseală, o toropeală a creierului, o somnolență care scurtă orele nopții pentru bătrîna uscată și murdară, așezată într-un scaun în odaia ei, lingă foc. O clipă simți că i se face frig și se trudi să-și limpezească mintea, să-și aducă aminte cum o cheamă pe una din slujnice, care avea rostul să-ncarce sobele. Dar nu izbuti și renunță să mai cheme pe cineva. Ațipi iarăși, în liniștea desăvîrșită a casei. Pe ușa deschisă a salonului auzea pendula bătînd.

Într-una din clipele goale care treceau de mult, auzi zgomote nedeșluite, apoi glasuri, strigăte, pași. Încă nu se trezise bine, încă nu înțelesese, și își văzu odaia plină de lume necunoscută, care striga învîlmășit. În salon cădea țipătul argintiu al oglinzilor care se prăbușeau în tîndări. Clipi din ochi și întrebă:

— Cine sînteți voi? Ce vreți?

În tăcerea care se lăsă, începu să-i recunoască. Erau oameni din sat. Le uitase numele, dar îi știa. Omul acesta spătos, cellalt, cu ochii verzi, da, era schiop, și apoi vreo doi grași, așezați, oameni cu stare, care stăteau cu ochii în pămînt, rușinoși, pe cînd ceilalți o priveau drept, întunecați. Mai primise ea cete de astea care veneau să i se plîngă ba de una, ba de alta. Dar îi primea în antreu, și oamenii se plecau în fața ei, se rupeau în două de șale pînă la pămînt, apoi îi sărutau mîna și i-o duceau la fruntea lor. Acum ce aveau? Și deodată își aduse aminte de toate, o cuprinse o groază rece ca gheața, clipi din ochi și zise sugrumat:

— Vă cunosc... Ce vreți?

Omul voinic din fața ei, cu ochii gălbui și mici cu vinișoare roșii, se uită la tovarășii lui, ieși între ei și scaunul bătrînei, încet, scoase căciula din cap și plecîndu-se pînă la pămînt, și-o puse pe jos lingă picioarele îmbrăcate în noroi gros. Apoi se îndreptă din șale și zise:

— Apăi dumneata, coană, să cam pleci.

Oamenii murmurară: „Da, să plece, să plece”. Se uitau la ea unii peste umerii celorlalți. „Da, da, să plece”.

— Să pleci din casa asta, că noi îi punem foc. Dumneata ești bolnavă, tot nu mai ai mult, așa că noi viața ți-o iertăm. Și muiere ești, de... Noi cu bărbații ne punem. Pe Ivancea al dumitale l-am

judecat... P-ălăltu, al beiului, iar așa. Acum, de, împărțim moșiile.

Eleonora suflă, cu ochii la securea roșie de singe din mîna Pîrvului:

— De ce-mi luați moșia? E a mea... E din părinți... Eu nu v-am făcut nimic. Ivancea v-a chinuit, nu eu... Lăsați-mi-o că v-o dau în arendă vouă!

— Auzi ce zice, măi, vorbi nesigur Melitaru cel gros, dintr-o parte. Din dos, din ușă, Marinică țipă ascuțit, în același timp:

— I-auzi hoasca, ia! Cum îi dă cu melița! îi pute gura a mort! Arde-o cu biciul peste gură, să se-nvețe minte!

Iordache se uită la Rizea, la Mototolea, la Uracu. Rizea îi răspunse din ochi și dădu din cap. Mototolea făcu la fel. Uracu sta întunecat și obosit cu privirile ațintite în gol. Se gîndea la fiu-său. Să fi fost după Uracu, și pe Eleonora o omorau. Tot neam de ciocoi, dobîndă pentru viața lui fii-su.

Iordache zise:

— Nu ne trebuie arendășie, coană, că nu mai putem în nici un chip. În cinci ani ne-ați făcut porția în loc de din patru una, una, și una, și iar ne văzurăm robi ca înainte vreme, pe vremea turcilor. Dar noi ne-am săturat de robie, nu mai putem răbda. Ori ne omoriți, ori ne facem oameni. Gala. Acum vrem să fim stăpîni, noi, obștea. Că dacă sîntem stăpîni fiecare, ne tăiem și ne omorîm pentru o brazdă. Da' așa ca-n vremea de demult, să fim de-a valma. Și dumneata du-te un' te-o duce ochii, dar nu mai călca pe-aici, că-ți punem cruce. Facți-i loc, măi, să plece.

Eleonora ieși, tremurînd de frică și de oboseală. Fața îi era smochinită, cenușie și i se făcuse cît pumnul. Sughita și gemea de frică, în salon, perdelele, ghemuri de haine, stofa fotoliilor, fotografiile de pe pian ardeau și scoteau vîlătuci de fum. Eleonora bolborosi și se feri cu cotul în partea focului, ca de o lovitură. Ieși în întuneric și pieri. Rizea îl luă pe Gambașu de braț și-i strigă lui Iordache, rîzînd:

— Hai cu boierii ăștia să pună dumnealor foc, că nu-ș' cine-ncepu treaba și le-o luă înainte...

Oamenii ieșiră, se răspîndiră prin odăi, căutînd lucruri de aprins ușor și repede. Răsturnau lămpile de gaz pe perdele. Salonul era

u j> Ion "ili .ygrt/r orii'jfl " "jgrj ~n
pustiu și plin de fum: aici nu mai era nevoie de pus foc. începuse de la sine.

Doamna Vorvoreanu strînse caseta sub braț și puse mîna pe clanța ușii, pîndind. Trenul care venea dinspre Dunăre intră în gară, răbufnind aburi. De cîteva minute cernea o ploaie subțire. Erau numai patru vagoane de călători. Doamna Vorvoreanu privea pe fereastră: inima-i bătea tot mai încet. Aștepta. Dacă nu se va putea strecura acum, să se urce în tren, va fi pierdută. Acum era ultimul moment, ultima scăpare; după trenul acesta nu va mai trece poate nici unul. Vor urma poate numai două-trei zile, poate mai multe, în care nu va mai fi mîntuire decît în păduri, sub ninsoare și ploaie.

O simți pe Elvira că tremură ținînd-o de braț; îl auzi pe șeful gării suflînd greu la fereastră lingă ea. Pe peron, mulțimea se adunase într-un buluc, ghem strîns de trupuri. Apoi se scurse deodată către coada trenului, unde era ultimul vagon, un vagon de vite. într-o clipă peronul rămase gol. La ferestrele vagonului de clasa întii și a doua apărură fețe cercetătoare și speriate.

Doamna Vorvoreanu deschise iute ușa și străbătu peronul în fugă. O tîra după ea pe Elvira care căra geamantanul. îi era frig, era umezeală în aer, pustietate. Avea să scape. Strînse mai tare caseta sub braț, apucă bara de fier a scării și începu să se urce. Avea să scape cu bijuteriile. își dădu seama în chip nedeslușit că pe pereții vagonului de vite se fac ciorchini de oameni care strigă.

Pe cînd intra în vagon, tresări la auzul unui foc de pușcă. Nu era o pocnitură care suna a gol, ca o pușcă de vînătoare, așa cum auzise noaptea pe cînd fugea, ci o plesnitură uscată, scurtă, ca de bici. Pușcă militară. Intră în primul compartiment care nu era gol. Doi domni priveau pe fereastră deschisă. încă o împușcătură și zgomotul metalic al unor ciocane. Trenul se puse în mișcare.

— Ia uite-i cum dau cu pietre! zise unul dintre cei doi călători. Nu le ajunge că vor să spargă vagonul.

— Se vede treaba că și ceferiștii fac cauză comună cu ei, zise celălalt, își trase din vesta de catifea vîrgată, vînătorească, un ceas gros de argint și adăugă:

— Un ceas mai avem... Dacă trece cu bine, am scăpat... Ce zici, domnule, ai?

Era un bătrîn frumos, cu mustață albă, cu un inel greu de aur la degetul mic. Insistă:

— Ei, domnu Hariton, ce zici?

Cellalt, gras și palid, își șterse fața de sudoare cu o basma albastră. Tăcea. Domnul cu mustață albă se-ntoarse către doamna Vorvoreanu:

— Ați văzut cum au atacat vagonul cu arestați?

Doamna Vorvoreanu îl privi fără să răspundă.

— Vagonul din urmă, acela de vite. Sînt arestați, agitatori, din satele noastre, ale domnului Hariton și al meu. Dați-mi voie: colonel Ruscescu. Doamna cum? Vorvoreanu? A, cum de nu. îl cunosc pe Vorvoreanu... Mi-a fost elev la Școala Militară. A, conîta mea, sînt înecat. Deși vă cunosc în asemenea împrejurări... Teribile, teribile... o dezlănțuire de instincte, de bestialitate... Dar pedeapsa trebuie să fie exemplară. Să le vîre mințile în cap pe o sută de ani. Să fi fost cu acuma la minister, cum era să fiu, de altfel, în cabinetul Manolache Costakc... (N-am fost în urma unor mărunte meschinării personale...) Aș trece prin foc și sabie toată regiunea asta... Țăranii trebuie să țină în frîu.

Afară aluneca de-a curmezișul ferestrelor cîmpia netedă cu șiraguri de sălcii scheletice și largi suprafețe de zăpadă murdară. Pe cerul de cenușă se agătau firele de telegraf cu mătânii de ciori. Doamna Vorvoreanu se gîdea: „Cum sosesc, mă vor întreba ce-am făcut cu Eleonora... De ce-am lăsat-o. Ce pot răspunde?”

Colonelul Ruscescu zise:

— Credeți că n-au îndrăznit să-l amenințe pe dumnealui? (E proprietar mare, are douăsprezece mii de pogoane la Izvoare, ați auzit de el, nu se poate: Augustatos, Hariton Augustatos.) Și mic au încercat să-mi devasteze conacul. Era acolo o companie, să păzească fabrica de sticlă. M-am dus la căpitan: „Căpitane, te rog să-ți faci datoria”. Uite rezultatul: am prins douăzeci, i-am urcat în vagonul de vite, în lanțuri. Se vede însă că au prins de veste mîrlanii și pîndesc prin gări, să-i scape...

Domnul Hariton murmură, privind în gol:

— își dau de știre... Noaptea... Au ei semnalele lor, noi nu le cunoaștem...

Toți tăcură. Doamna Vorvoreanu se gîdea.

„Nu se poate să pățim ceva... Ar fi prea stupid, tocmai acum la sfîrșit.”

Domnul Hariton murmură iar:

— Știu tot... Au aflat și ne pîndesc în gări...

Colonelul Rusescu zise:

— Eu am împușcat doi cu mina mea, cînd au venit la mine la conac. Mie nu mi-e frică de ei.

Era un domn bătrîn cu mustăți albe și nasul coroiat. îmbrăcat cu îngrijire, cu gulerul tare, strălucitor, și cu mîinile zbircite, dar curate și cu unghiile făcute.

Doamna Vorvoreanu se gîndea: „Trebuie să scap. Să nu fi fost zadarnic tot ce am făcut. Am să spun că am încercat s-o conving, dar ea nu-și dădea seama și a refuzat să vie... Da, asta e cea mai bună explicație.” Se uită împrejur.

Domnul Hariton era gras și palid. Privirea lui, sudoarea rece a fricii, felul cum își frămînta mîinile, le mai văzuse doamna Vorvoreanu, noaptea trecută, la Ivancea și la Alexiu. Strîngea în mîini o geantă și o privea din cînd în cînd. „Da, toți fugim, cu titluri de proprietate, cu acțiuni, cu bijuterii”, se gîndi doamna Vorvoreanu și se uită la întinderea nemărginită a cîmpiei semănate cu bordeie, cu conace, cu moșii de douăsprezece și douăzeci de mii de pogoane.

Mai trecură prin halte pierdute în ripe de lut sau drumuri noroioase. Țăranii priveau în sus ferestrele trenului, cu ochii întrebători, plini de așteptare. Glasuri din vagonul de vite aduceau gloata împrejur-le ca un magnet. Urma aceeași furie, aceleași încercări neizbutite de a sparge vagonul și cite un foc de pușcă tras în vînt de soldații închiși în vagon împreună cu prinșii. Domnul Hariton se înfundă în colțul său și ascultă îngrozit. Cînd trenul se punea în mișcare, scotea basmaua și își ștergea fața, apoi își petrecea basmaua între gît și guler.

În sfîrșit, trenul intră între căsuțe acoperite cu carton gudronat, paie și șindrile. în gară, un grup de vardiști însoțeau pe cîțiva civili. în cojoacele lor cu blana neagră de fum de cărbune, cu fețele negre și ele, acari, strungari, dulgheri de la atelier, hamali se adunară în fața ultimului vagon. Priveau în tăcere. Cînd civilii - polițaiul orașului, prefectul, procurorul - se apropiară, prinșii din vagon începură să strige, iar ceferiștii izbucniră în huiduieli și fluierături.

Doamna Vorvoreanu coborî repede și trecu spre ieșire. Prinse cîteva cuvinte. O voce uscată, burgheză, țipa: „Socialiștilor! Anarhiștilor!” Doamna Vorvoreanu cu Elvira, domnul Hariton, colonelul ieșiră repede, goniți de huiduieli ca frunzele moarte de un vînt. în

piața noroioasă dindărătul gării, două birje cojite, cu căluți costelivi, stăteau în ploaie. Domnul Hariton se urcă repede în cea mai bună, fără un cuvînt. Colonelul își scoase pălăria și o salută pe doamna Vorvoreanu. Domnul Hariton spuse birjarului: „La «Hotel Unirea» și birja porni pe un bulevard prea larg, între case prea mici. Copitele cailor clepăiau trist în noroi.

Doamna Vorvoreanu se gîndea: „Dacă e adevărat că n-a lăsat nici un testament, și nici nu m-a mințit, ce-mi pasă dacă or să mă bănuiască? O să fiu bogată, copiii o să-mi fie bogați, o să fim respectați. Numai să nu fi scăpai Eleonora. Să nu fi scăpai.”

Birjarul o întrebă răstit, mahmur:

— Unde vă duc, coană?

— în strada Sfîntul Spiridon, zise doamna Vorvoreanu și se uită la el mirată, gîndindu-sc: „Și aici a ajuns nebunia:”

— Ce, nu mă mai cunoști, Ghiță?

— Săru'mina, zise omul, mereu morocănos. De, nu v-am cunoscut... Cu necazurile astea...

— Care.necazuri, Ghiță?

Omul nu răspunse. își pocni caii și birja porni pe caldarîmul din pietre rotunde de rîu. Ploua mărunt. Trecură pe străzile cu casc scunde, cu un singur cat, stăpînit de biserici vechi, Sfînta Treime, Sfînții împărați, de Palatul administrativ, „Marele hotel regal”, „Hotel Unirea”, magazinele „La steaua colorată”, al domnului Ioanițiu, „La împăratul Napoleon I”, al lui Milițescu, „La Potcâpîeru”, al domnului Niculiță, cele armenesti de cafea și coloniale, cele evreiesti, „La Cupidon”, al domnului Mohnblum, ceasornicarul - defilau îneci. Trotuare pustii, vitrine închise, obloane trase și ploaie măruntă. Rar trecea cite un om cu umbrelă, zgribulit.

— De cc sînt închise magazinele, Ghiță? Ce, c sărbătoare? întrebă doamna Vorvoreanu.

Omul, cocoșat pe capră, atinse spinarea udă și slăbănoagă a calului din dreapta:

— Neaa!

Apoi se întoarse și mormăi:

— Nu c sărbătoare, coană, e revoluție... Cică vin țăranii și rcghimentelc din oraș sînt uimise în Moldova...

Rise în țepii de barbă ncrasă, răutăcios:

— Le țiție negustorilor... Și iar îl atinse cu biciul pe calul din dreapta:

— Nea, gloabă...

Calul se scutură și trase mai harnic trăsura prin burniță, printre obloanele închise. Doamna Vorvoreanu se gîndi că nici aici poate nu va scăpa și că răscoala o înconjoară ca o revărsare de ape în care se va îneca. Strînse mai tare caseta și se uită infricoșată pe sub coviltirul irăsurii, pe care se înșirau picăturile de apă.

Trăsura trecu pe lingă monumentul lui vodă Calimah, în anterior lung de metal și cu ișlic tot de bronz, înverzit de ploii. Firele de apă înțepau aerul cu statornicie și pe marginile caldarâmului curgeau girle galbene. „Ce vreme bună pentru semănături!”, se gîndi o clipă doamna Vorvoreanu. Dar își aduse aminte numaidecît că ardeau pretutindeni conacele și hambarele de la țară și că poate ogoarele încă nesemănate sau semănăturile de mai tîrziu nu vor mai fi prilej pentru ea nici de nemulțumire, nici de bucurie. „Totuși - se gîndi ea, stringînd în brațe mai tare caseta - totuși nu e cu puțință să fim izgoșiți cu toții de pe avutul nostru părintesc... iar ei sînt prea simpli, prea străini de lumea de azi, ca să ne poată birui...”

În vremea aceasta, trecea prin fața Băncii Naționale care era în casele foste ale Rasovicenilor: clădire frumoasă, mare, boierească, cu un parc desfrunzit în față. Prin șuvițele reci ale ploii se întrevedeau, în afară de obișnuitul vardist, mantalele cenușii și baionetele cîtorva soldați zgribuliți: banca era păzită de armată.

Vreo douăzeci de țărani, ghemuri negre în umezeală și frig, ședeau pe vine la adăpostul zidului Băncii Naționale. Păreau tăcuți, mărunți, închiși în sine, străini de lumea orașului, neprimitoare și mîhnită de ploaie. „Aici nu mai au îndrăzneală - se gîndi doamna Vorvoreanu - totuși, totuși - își zise ea - aici sîntem păziți, aici sîntem feriți de primejdie...” Și strîngea în brațe caseta cu bijuterii.

Printre casele de zid, cu scoici de sticlă deasupra ușii celei mari cu geamîic, cu cîte două părți în gardul înalt de fier forjat din fața peronului, se arătau și altele scunde, cu acoperișurile lăsate într-o rină, cu garduri putrede, cu ferestre mici și murdare, ca niște pupile de orb.

— Aici! spuse tare doamna Vorvoreanu și birjarul trase de hături. Elvira sări din trăsură pe partea cealaltă, deschise poarta și întoarse capul către maică^sa, așteptînd-o. Doamna Vorvoreanu plăti și birja

sc topi în țesătura friguroasă a ploii, stropind în dreapta și în stînga cu apă murdă de sub copitele cailor. Elvira se dădu la o parte, ținînd ușa ca să treacă maică-sa, și-i zîmbi, cu pleoapele cam strînse. Doamna Vorvoreanu n-o văzu. Intrînd pe poartă, calcă greșit, se poticni, gata să cadă, și se lovi de canatul de fier. La a doua încercare izbui în sfîrșit să intre.

Elvira observă că doamna Vorvoreanu se cam clatină pe picioare cînd umblă. Alergă după ea s-o sprijine, într-un chip drăgăstos, pe care nu-l avusese față de maică-sa niciodată pînă în noaptea trecută, cînd o ajutase să coboare pe treptele peronului de la conac.

Străbătura curtea cu pietriș și răzoare acoperite de zăpadă murdă. Poalele rochiilor li se țirau pe jos și se minjeau de noroi și apă. Ploaia statornică le bătea obrazii.

Sunară la ușa mare, arcuită, cu trei canaturi și nenumărate ochiuri dc gcamlic. Aici marchiza de sticlă în chip de scoică de deasupra ușii le ferea măcar de ploaie.

Sunară iarăși. În sfîrșit se deschise fereștrua din geamlîc și apărură capul Viorichii, țiganka, apoi pieri numaidecît și ușa se deschise. Femeia le sărută miinile în tăcere, apoi se uită cercetător la doamna Vorvoreanu. Dar aceasta trecu înainte, poruncind să i se încălzească baia. Străbătea odăile întunecate, cu jaluziile lăsate la ferestre, urmată de Elvira și dc Viorica. Vreo două-trei slugi mai apărură cîte una prin cîte un ungher, șopteau „săru'mîna” și piereau numaidecît. Pe pereții înalți, tablouri proaste, fotografii mari, cu multe ovale mărunte, care arătau sublocotenenții din promoția 1880 a soțului doamnei Vorvoreanu, apoi ofițerii regimentelor de roșiori 8 și 12, în care fusese el, portretele generalilor Rasoviceanu și Perticari, foștii lui comandanți.

Dar mai erau portrete de părinți, bunici și unchi mari, frumoasa și grasa Sofia Cozianu, sumbrul Alexandru Cozianu, Davida Lascari, neagră și tainică și cu ochi de foc, privind în gol cu trufie și îndrăzneală nebunească, și cu o spaimă tainică, alături de soțul ei Lascăr Lascari, tatăl doamnei Vorvoreanu, cu vesta albă și inel în degetul arătător; dar erau și portrete mai vechi, care arătau ișlice, bărbi orientale și briuri turcești ca coada pînului. Priveau cu ochi catifelati și fără viață asupra bogatelor covoare tocite, asupra mobilelor care nu semănau una cu alta, cu picioare lipsă și mătasea pernelor găurită. Doamna Vorvoreanu se așeză într-una din aceste mobile, un scăunel aurit în chip dc S în care două persoane puteau să șadă una lingă alta,

dar totuși spate în spate, și neputînd să-și vorbească decît dacă se răsuceau din șale. Doamna Vorvoreanu șezu cîteva clipe în fotoliul acesta, uitîndu-se foarte atentă la soba înaltă de teracotă, cu flori albăstrui și cenușii în relief. Elvira stătea în picioare lingă ea. Viorica își legăna către fereastră fustele clădite multe una peste alta și toate rupte și începu să ridice jalužiile. O prismă de lumină cenușie rece, pătrunse în cameră. Doamna Vorvoreanu zise:

— închide.

Avea o voce necunoscută Elvirei, și de care fata se înfiora: o voce străină, îmbătrînită, la fel de rece, de cenușie, de nemiloasă ca și lumina împotriva căreia se ridicase. Țiganca lăsă iar jalužiile, fără să spună un cuvînt. Iar se ridică vocea tăioasă, neliniștitoare, a doamnei Vorvoreanu:

— Trage perdelele. Pune geamantanul jos. Aici, lingă mine.

Viorica se supuse și în odaie se făcu întuneric. Doamna Vorvoreanu ședea în întuneric cu caseta în brațe. Zise iarăși:

— Pleacă. Ce stai? Pleacă.

Apoi, anevoie, se sili să adauge ceva cu noimă:

— Du-te și vezi de baia mea. Dă-i de mîncare domnișoarei Elvira. Du-te.

Femeia ieși, într-o scurtă pală de lumină, cînd se deschise iar ușa. Se făcu iar tăcere. Doamna Vorvoreanu vorbi în întuneric:

— Elvira.

Fata nu răspunse.

— Aici ești?

— Da, mamă.

Doamna Vorvoreanu stătu și se gîndi puțin, apoi murmură:

— Du-te... Du-te... Du-te...

Elvira stătu, încercînd să-i deslușească fața prin întuneric. Apoi oftă și ieși. Doamna Vorvoreanu se ridică, se duse pînă la ușă iovindu-se de mobile prin întuneric. încuie ușa cu cheia. Se întoarse la biroul pe care știa că e totdeauna o lampă și chibrituri. O găsi, o aprinse, făcu flacăra mică și se așeză în fotoliul din fața biroului. își puse în față caseta, care lucea blind, mîngietor, luminată din plin de lampă. Se uită la casetă multă vreme. Era o mare tăcere în casă și întunericul i se părea odihnitor. Nu se auzea decît ca din depărtare ploaia ciocnind pe acoperiș, iar din măruntaiele casei, nedeslușit, pianul.

Doamna Vorvoreanu deschise sertarul și se uită înăuntru printre hîrtii, bastonașe de ceară de sigilat, tocuri. Erau acolo undeva și un ciocan și o daltă. Le căută mult, deschizînd ușile și sertarele biroului. Le găsi, potrivi daltă sub capacul casetei. Stringea daltă în mînă, în mîna ei albă, puternică, cu degetele umflate și învinețite de strîns hăturile cailor în noaptea trecută. Era o mînă care începea să facă crețuri adînci la toate încheieturile și care avea în curînd să aibă și ea o piele bătrînească, încrețită ca pielea de șarpe sau ca aceea, aidoma ei, care îmbracă ghearele de pasăre.

Apoi doamna Vorvoreanu izbi cu ciocanul din toate puterile, de două ori, broasca se strică și capacul se desfăcu, atîrnînd în balamale delicate, acuma pe jumătate smulse din cuie. Doamna Vorvoreanu se sprijini pe speteaza fotoliului și răsufă adînc. Apoi se aplecă înainte și începu să scoată bijuteriile una cîte una din caseta căptușită cu mătase roșie, și să le puie pe masă în lumina lămpii, pe care-o făcu mai mare. Lua fiecare inel, fiecare pereche de cercei, le ridica în fața ochilor, le făcea să-și joace apele și sclipirile în lumina blindă a flăcării de petrol. Cîteodată, cînd își dădea seama că prețul unei bijuterii e de o mie de napoleoni sau mai mult, se uita mai îndelung la ea, ca de departe, pe gînduri, și cu fața deosebit de gravă.

Erau acolo nouăsprezece inele. Unele, cu briliante sau cu cîte un smaragd mare, făceau cît o jumătate de recoltă, mai ales cel cu briliantul trandafiriu. Dar erau și unele fără nici o valoare sau cu cîte o poveste, a fiecăruia, uneori necunoscută. Astfel, un inel bărbătesc gravat cu inițialele Ș.V. în litere gotice. Al cui fusese? Iată și inelele dăruite de Eleonora Elviriței și lui Mișu cînd erau mici, și aruncate de ei. într-o vară, îi bătuse, deși copiii plîngeau și se jurau că nu le-au aruncat și că le-au pierdut prin casă. „Le-a furat va să zică Eleonora... Le-a furat va să zică... Le-a luat îndărăt...” se gîndi mirată, visătoare, doamna Vorvoreanu. Apoi găsi și inelul soțului ei, care-l pierduse la conac, ultima dată cînd a fost acolo, în 1898, vara. Îl pierduse - sau, mai bine zis, crezuseră ei cu toții așa. întii fuseseră bănuite siugile, :-> \ o țigăncușă mîncase o bătaie cumplită, să spuie. Dar nici una nu raănarisea nimic, se văietau deznădăjduite în fața furiei lui Vorvoreanu și a Eleonorei. Mai ales Eleonora făcuse gălăgie, apoi asistase și la cercetări, la discuții, la certuri, la toată agitația lor, clipind din ochi ca o găină bolnavă și molfăind din buzele supte între gingiile fără dinți. Cum s-o bănuiască pe ea? Și iată că ea ținea inelul,

de aproape zece ani, încuiat în casetă. Soțul doamnei Vorvoreanu ținea foarte mult la inel. Om pornit, răsfățat, brutal, făcuse accese de furie, uriașe, căutase, bătuse în zadar. Eleonora, care nu-și putea suferi cumnatul, îl supraveghease în tăcere, cu răceală, cu privirile ei sticloase. îl găsisese și-l ascunsese. Sau îl furase chiar de-a dreptul? Doamna Vorvoreanu se lăsă pe speteaza scaunului și începu să ridă, stăpînindu-se cît putea. îi făcea rău risul, îi făcea rău și sila de a și-l înfrina, și-i curgeau lacrimi pe obraji și ridea mereu, înecîndu-se. Apoi îi veni rău, o greață, o slăbiciune de la inimă. „La ora asta poate că e moartă de mult...” Stătu în scaun nemișcată, încercînd să-și recapete cît de cît liniștea și cumpătul. își șterse ochii cu batista. Luă pe deget lanțul fin de aur de pus la gît și legănă în lumina lămpii diamantul mare care atîrna de el și care arunca unghiuri de lumini și fulgere în toate culorile curcubeului. Se jucă așa o vreme, absorbită, cu mintea pustie. Apoi se scutură și luă la rînd și celelalte bijuterii. Unele erau urite, fără gust, altele ieftine, aproape tinichele. Dar colierele, cel mare de smaragde și riul de briliante și colierele de briliante și cel cu două rînduri de perle, erau acolo, și nu-și aveau poate pereche în țară. Găsi și colierul de camee galbene încadrate în perle mici, pe care i-l ceruse de atîtea ori Eleonorei și pe care aceasta i-l refuzase de atîtea ori, la urmă sub cuvînt că l-a pierdut - cine avea s-o creadă, dar parcă ei îi păsa dac-o crezi sau nu?

Doamna Vorvoreanu luă în mînă toate medalioanele, le deschise, pe cel cu diamante încadrînd fotografia unui domn cu favoriți, care era poate Ș.V. cel cu inelul (nu bănuia că e a lui Șerban Voggride, pierdută de Sofia Cozianu prin vreun sertar, cu cincizeci de ani în urmă); un medalion dublu cu portretele părinților; altul cu o femeie necunoscută; și apoi unul cu portretul doamnei Vorvoreanu la douăzeci de ani. Doamna Vorvoreanu se uită multă vreme la medalionul acesta. Cu degetele încrîncenate în chip de gheară, îl desfăcu. înăuntru era o buclă de păr blond, pe care o tăiașe înainte să se mărite și i-o dăruise Eleonorei. Doamna Vorvoreanu se gîndi: „A păstrat-o... Și portretul mi l-a păstrat... Le ținea la ea. Se uita la ele? Poate că da... poate că adesea...”

împinse fotoliul îndărăt, se ridică, închise medalionul și-l aruncă pe masă. Se plimbă prin odaie frîngîndu-și mîinile. I se umplură ochii de lacrimi. I se părea că se înăbușă. Apoi se stăpîni și fără să se mai așeze, cercetă ce mai era în casetă: ceasornicele tatălui ei și-al Ele-

onorei; cercei de smaragde mari cu briliante împrejur; broșe în chip de păianjen de aur cu ochi de rubin, și un cap de pisică de argint, cu ochi tot de rubin, mare cît un măr domnesc, de agățat la cordon, cu cirlige pentru cheile de la cămară și dulapuri. Astea erau îngrozitor de urite și doamna Vorvoreanu le împinse la o parte cu nerăbdare, ca să numere monedele de aur turcești, mari de tot și găurite în mijloc, și rublele rusești cu portretul împăratului Alexandru al II-lea, pe vremea căruia făcuse avere bunicul, cu aprovizionarea armatelor împărătești ce treceau să se bată cu turcii...

Și apoi le luă pe toate, cercei, mahmudele, coliere. îi erau mîinile pline cu ele. îi curgeau, reci și sclipitoare, printre degete. Abia peste cîteva minute își aminti de valiza moale și grea, de piele tocită. O puse pe masă, o deschise și începu să scoată din ea teancuri de hîrtii țepene, groase, cu figuri simbolice gravate pe ele (*Comerțul, Justiția, Prosperitatea*, comuri ale abundenței, snopi, ancore, roți dințate), ștampilate și răsștampilate în roșu, negru, violet: acțiuni ale multor societăți industriale, de asigurări de navigație din Austro-Ungaria, Germania, Franța, Anglia. Acțiuni la purtător. „Aici erau banii bunicii Sofia. în sfîrșit! Ah, în sfîrșit!” Stătu multă vreme să se uite la ele, să le compare, să le numere. Apoi le puse pe toate, casetă, bijuterii, acțiuni, în casa de bani în care păstra hîrtii vechi de moștenire, de vînzare, de căsătorii, scrisori și fleacuri fără preț. încuie de două ori, își atîmă cheia de gît, cu o panglică. Se simțea slăbită de tot. îi venea să doarmă. Dar trebuia să aibă grijă de casă, de Elvira. Apoi trebuia să iasă în oraș, să afle ce s-a întîmplat la conac, ce se întîmplă cu răscoalele. Și era îmbrăcată în haine mototolite și murdare, și nedormită. Avea să facă baie mai întîi. Puse ciocanul și dalta la loc, adună cîteva așchii din lemnul casetei și le puse în sertar. în alt sertar geamantanul gol, dezumflat și turtit. Pe birou nu mai era nici o urmă. închise sertarul, stinse lampa și ieși din camera cufundată în întuneric.

Stăteau în picioare și se uitau în lungul drumului, Rizea, Iordache și alți cîțiva oameni. Era aici, unde se lăsa în vale capul satului, o cruce de drumuri. Stăteau pe marginea drumului și se uitau cum vin dinspre conac carele oamenilor. Era un

șir lung de care ce șerpuia negru, de nu i se vedea capătul. Veniseră și oameni din alte sate, chiar și din unele depărtate, din Pietri, din Reviga, din Cotul Grecului. Carele scîrțiau și se legănau încet prin noroiul drumului. Vitele se opinteau în jug. își legănau capetele la dreapta și la stînga, la fiecă pas. Li se vedeau coastele și burțile slabe de iernat, acoperite cu ciucuri de balegă și noroi. Vite de oameni săraci, siliți să le puie la jug de mici, vite mărunte și costelive. Și carele erau mici și scîrțiau amarnic, urnindu-se anevoie din cîte-o creastă groasă de noroi ce tăia drumul. Erau încărcate cu saci de grîu, morman. Pe saci ședea omul cu bățul în mină și se uita obosit la dințătura șirei spinării boilor, căroră le jucau șoldurile ascuțite sub piei. Cîte doi flăcăi, cu furci și cu topoare, cîte un copil, ședea în unele care pe movila de saci. Boii trăgeau înainte, clădnind din cap și cu nările aburinde, și lungeau gîturile în jug. Oamenii stăteau încotoșmănați în țealele lor sărace, negricioase, cu topoarele lingă ei sau ascunse sub vreo traistă, vreo scoartă, și lăsau să le atime un picior gol și crăpat, încărcat CP noroi uscat, peste saci și marginea carelor. Carele se umeau scîrțîind rar dar fără oprire, de departe pînă încoace și apoi la vale în sat, unde multe coteau în ogrăzile oamenilor, iar altele umblau către zarea din partea cealaltă.

Unul din care nu era atît de încărcat. Sacii erau puși frumos unul lingă altul, ca o masă, iar pe ei era culcat un om cu cojocul peste el. Un băiețandru împungea din cînd în cînd boii pe lingă coadă cu capătul bățului. Omul de pe saci zăcea cu ochii închiși și obrazul pămîntiu parc-ar fi fost umplut cu cenușă. Pe sus, prin vîzduhul limpede, norii lunecau pe deasupra goniți de vîntul proaspăt și răcoros de martie. Cîte un petic uriaș de umbră alerga de-a curmezișul cîmpiei și altul de lumină îl urmărea făcînd să sticlească bălțile; apoi venea încă unul din umbră.

Astfel se făcu deodată lumină, ajunse din urmă carul și trecu peste el. Fața celui culcat pe saci se făcu alb-gălbuie ca fîldeșul.

Rizea îi strigă băiatului:

— Ho, mă!

Cellalt strigă la boi și carul stătu în marginea drumului.

Rizea întrebă:

— Ce-i cu tat'tu?

Băiatul răspunse fără să privească în ochi, ci uitîndu-se la spinările ascuțite ale boilor:

— E bolnav...

Apoi se întoarse la taică-su să-l vadă. Omul nu se mișca. Avea pe un obraz, cam sub tîmplă, o umflătură largă, vinătă, și zăcea acolo așa, cu ochii duși în fundul capului.

Cei de pe marginea drumului schimbă priviri bănuitoare. Iordache strigă gros la băiețandru:

— Bă! E mort, bă!

Băiatul se-ntoarse iar să-l vadă pe taică-su. Murmură:

— Ba...

Apoi puse mîna pe genunchiul celui rănit și-l scutură cu băgare de seamă, chemîndu-l cu glas scăzut:

— Tată, tată...

Omul gemu, întredeschise pleoapele, apoi le închise iar, bolborosind ceva neînțeles. Iordache întrebă iar:

— Ce-are, mă? Cin' l-a matolit așa, mă?

Băiatul zise:

— Melitaru...

— Da' de ce, mă neică? Din ce se luară?

— Din niște saci cu grîu, că nu mai erea la ciocoaica decît puțini, și a fost bătaie...

Oamenii de pe răzor, dincolo de șanțul drumului, tăceau. Nici Iordache nu mai întrebă nimic. Băiețandru înțepă cu bățul șoldurile uscățive ale boilor. Carul scîrțîi și se urni din noroi, depărtîndu-se.

Într-o vreme, Rizea, privind șirul de care cu ochii lui verzi, tulburi, pe sub sprîncenele lungi și arcuite, mormăi:

— Au și-nceput să-și dea cu sapa-n cap... Ba că vreau eu mai mult, ba că de ce ai luat tu adta... precista voastră de nebuni...

Apoi trecură iar. Pe lingă ei, oamenii șopteau liniștiți, așezați pe răzor. Unii își răsuceau cîte-o țigară. În depărtare apărură ultimul car din șiragul ce părușe a nu mai avea sfîrșit, se apropie și trecu lăsînd șoseaua pustie. Apoi un om singur, întîi ca un fir negru, apoi ca un ghemotoc, se apropie încet, sigur pe drumul deșert. Mergea greu, cocoșat, cu capul în pămînt. Ducea un sac în spate. Cînd ajunse în dreptul oamenilor ce stăteau pe răzor, se opinti, lăsă sacul să-i alunece peste umăr și-l puse pe jumătate pe un loc uscat și jumătate pe o piatră mare. Omul era Pîrvu. Se șterse cu palma pe frunte și scutură sudoarea pe jos. Sufla greu. Se sprijini cu șezutul de sac, dar fără să șadă pe el. Se uita în pămînt și tăcea. Petele de pe față erau parcă mai

vinete și omul mai galben, ca în lumina blindă a înserării. Acum, sub soarele biruitor dar fără cruțare sau sub trecerea iute a norilor, Pirvu părea mai bolnav, mai otrăvit de otrava înceată a foamei și a mălaiului stricat. Stătea cu bărbia în piept și nu zicea nimic. Se odihnea, așteptând să i se aline zbaterea coastelor.

Iordache întrebă:

— De ce nu-mi ziseși să ți-l iau eu, mă, sacul, ai?

Pirvu tăcea. Apoi întoarse fața către el și-i zise cu necaz:

— Vă vine să rideți, fire-ați ai dracului... îl cărai în spate pînă acilea și-acum vă rideți de mine... Nepricopsiților...

Și fără să mai aștepte să-și recapete răsuflarea, se întoarse, apucă sacul de gură, îl săltă în sus și se strecură sub el. Oamenii îl priveau: era zdravăn Pirvu, măcar că-l supsesse boala. Pirvu se cocoșă, se frînse aproape în două, cu sacul pe ceafă. Se uită la ei pe după brațul ridicat să țină sacul. Iordache zicea:

— Nu fi prost, mă. Cine-a vrut să-și bată joc de tine?

De sub sac, Pirvu îl privi holbat de necaz, cu fire de sînge în albul ochilor. Zise:

— Rizi tu, rizi... V-oi vedea eu, cînd or să vie să ne spînzure pe toți, cum o să mai rideți, fire-ați ai dracului să fiți...

Și se depărta, din ce în ce mai mărunt, negru sub sacul care-l zdrobea. În curînd fu ca o furnică din cele ce tirăsc cite un gîndac mort de zece ori mai mare ca ele.

Oamenii rămaseră pe loc, muți. Nu le păsa prea mult de necazul Pirvului. Numai Iordache îl înjură, mai mult de mirare. Ceilalți tăceau și se gîndeau. Erau obosiți de treaba de azi-noapte și de azi-dimineață. Toată avuția de la conac se risipise cum se risipește în pădure un boii de sălbăticiune: mii de gîze harnice fură fiecare cite o bucățică, pînă nu mai rămîne dintr-un iepure mort decît oasele albe și curate și o pereche de urechi îmblănite pe o tîgvă cu dinți lungi. Așa se risipise conacul, de nu mai rămăseseră decît zidurile în bună parte arse.

Da, oamenii erau obosiți și îi frămîntau încă gîndurile nelimpezi. Așteptaseră să vie ceva, și venise; iar acum iarăși așteptau. Gloata din timpul nopții se risipise; acum nu mai erau decît cîțiva care-i căutaseră pe Rizea, pe Iordache, acum dimineața, după ce fiecare își terminase treaba, adică își luase partea din hambarele boierești.

Cum stăteau așa și așteptau, pe gînduri, tot rumegînd ultimele vorbe ale Pirvului, se apropiă de ei peste cîmp Alisandru, feciorul cellalt

al lui Uracu. Era un băiețandru subțire și palid, cu o bubă în colțul gurii. Stătu și el lingă oameni fără să spuie o vorbă.

Rizea se întoarse la el și-l întrebă:

— Da' cu frat'tu ce mai e?

Băiatul răspunse ferindu-și privirea în jos, ca și cum i-ar fi fost rușine, sau ar fi mințit, sau ar fi făcut ceva urît:

— A murit de dimineață...

— A murit, zi, murmură Rizea.

Se uită cu toții la Alisandru, cu o mîhnire întunecoasă. Iordache zise gros, răgușit:

— Da' tat'tu, ce face, măi?

Alisandru se uită neatent la briul lui Iordache, numai ca să nu ridice ochii. Zise, într-un tîrziu, cu greu:

— Doarme...

— Zi, doarme... murmură Rizea.

Apoi întrebă iarăși:

— Da' cum muri frat'tu, mă, că ieri era mai bine?

— L-a apucat o slăbiciune azi-dimineață, răspunse băiețandrul. Noi vorbeam cu el și nu ne cunoștea... și p-ormă a murit... Așa, o slăbiciune a fost...

— Așa, da, o slăbiciune. Lingă Rizea, Iordache întrebă iar, încovoindu-se spre fața lui Alisandru, mai mărunt decît el:

— Da' tat'tu de ce doarme, măi? Ce, el e de lemn? E turc?

— Nu știu, răspunse băiețandrul. Nu știu de ce doarme. N-a zis nimic. Și-a tras cojocul peste cap și a adormit...

Se mai uită o clipă, nehotărît, la mijlocul lui Iordache și își roti privirea de jur împrejur, tot coborîtă de sfială. Adăugă:

— A zis că el se duce la oraș...

Rizea se întoarse cu vioiciune către el și spuse:

— Aha, a zis așa, ai? Se duce la oraș... Da' de ce se duce la oraș? Ia zi tu: de ce?

Se apropiase de băiețandru, îl înghesuia cu întrebările, privindu-l ascuțit cu ochii verzi, tulburi, din care nu se putea citi nimic.

— Ce vrea el de la oraș? Ce treabă are el acolo? Ce, parcă tu nu l-ai întrebat ce-are în gînd? Ia nu mai face pe prostul, Alisandru, hai, zi: ce vrea el, tat'tu, să facă, zi...

Băiatului îi jucară ochii în dreapta și în stînga, sperioși, a fereală. Voia să se dea înapoi. Apoi deodată se schimbă la față, ridică pleoapele și-l privi pe Rizea drept în față. Rosti cutezător:

— A zis că se duce la oraș să-i taie pe ciocoi... Dobîndă pentru viața lui frate-miu...

Oamenii tăceau. Și Rizea, atît de nerăbdător și, dornic de-a afla, tăcuse, înnegurat. Apoi zise:

— Mda...

Și întorcîndu-se către ceilalți:

— Păi atunci să mergem la tat'su, să vorbim...

— Să vorbim întîi cu el, da... adăugă și Iordache și ceilalți mormăiră că da, așa să facă.

Băiețandru se uită la ei toți, încruntînd puțin sprîncenele a mirare. Nu înțelegea. Dar se luă cuminte după ei, cînd plecară cu toții către sat. Locurile rămaseră pustii. Pe întinderea lor se alergau soarele și norii, și pămîntul începea să aburească. Undeva, într-o depărtare, se auzeau glasuri pierdute și pocnete de bici. Acolo oamenii mai nerăbdători intraseră cu plugurile în pămîntul boieresc și stricau împrejuririle și semnele de hotar. Dintr-un gard smuls și făcut morman se ridica un stîlp subțirel și înalt de fum. Și gardul fusese boieresc; acum ardea sub cerul schimbător de martie.

Cînd intrară pe poartă, îl văzură pe Uracu pe prispă. Avea o casă strîmtă și lungă, cu pietre pe marginea tindei. Înăuntru se auzea bocetul prelung al mamei feciorului mort, care se văita aproape cîrîtînd.

Vreo două-trei femei stăteau în ușa deschisă, cu basmalele negre trase peste gură, și oftau. Uracu ședea pe prispă și fuma, mut, negricios, cu fire de barbă împislite peste obraz, ca păru! negri; care răraii i r u » l c < t putrezit coaja verde. întorcă! ca nuca veche em
« l« ' r ».. c * de. lemn și brăzdată adînc. Oamenii veniră trt fața iu; și-l uicomurari! Sluteau în picioare și se uitau la el cum furoeari!.. Uracu făcea ochii roici și nu se uita la nimeni. Apoi Rizea se așeze* lingă el, cu coatele pe genunchi și mii:iii spmzuriad. Deodată începu liniștit:

— Bine, să zic c-o făcurăm și p-asta. Da' acolo ce facem? Dărr. foc? E mare orașul... Și ce, parcă numai ciocoi sînt în el? Dumneata cum crezi să facem, zi, nea Ioane, ai?

'Uracu fuma și nu zicea nimic. Ceilalți se nelinișteau. Se așezară și ei pe prispă, iar doi rămaseră cu pieptul în ciomege. În tăcerea încăpățînată a lui Uracu, începeau să înțeleagă un gînd de dedesubt, de minie singeroasă. Rizea zise încet, stringînd ochii întocmai ca Uracu:

— Nu fi așa, nea Ioane, că singur cît poți să tai? Unul, doi... poate nici unul... Dai de slugi, dai de jandarmi, de polițai... Zi și dumneata...

— Ei, cîți oi putea și eu, mormăi Uracu în silă, fără să-l privească. Ție ce ți-i voia? Ce treabă ai tu cu mine?

începuse să se înverzească de minie și necaz. Se întorsese către Rizea, dar acesta parcă nici n-auzise. Stătea cu capul în pămînt și se gîndea. Ceilalți oameni îl mînceau din ochi pe Uracu. El se închise în sine, înstrăinat și negru de întristare, și zise:

— Singur plec... Eu am cu ei socoteala mea... Eu am supărarea mea... Singur mă duc...

înăuntru glasul nevستی-si gema prelung.

Rizea întrebă într-o doară, pe nimeni anume:

— Da' Marinică, unde e?

— Care Marinică? Studentul? întrebă cineva.

Iordache mormăi:

— E în Dobrunu, sau s-o fi dus mai departe, în Pietri, la Reviga... Au rămas mai în urmă cu lucrurile.

— El a zis că merge și el la oraș, zise Rizea.

Uracu se ridică la suprafață din singurătatea sa și zise potolit, fără nici un fel de intonație:

— Minți...

— Mi-a zis azi -noapte, spuse Rizea liniștit. Mi-a zis mie. .

— Minte, zise Uracu.

— Cine minte, nea Ioane, eu?

— Nu tu. Minte el, șopti Uracu, eu ochii pierduți în zare.

Deodată se făcu umbră și începu să bată un vînt rece. Deasupra în ațduh se clădiseră nori cenușii, grei. Oamenii se înfiorară. În uliță mai trecea un car întăzîiat venit de la curtea boierească. Scîrțîia și-l iătrau ciinii de prin ogrăzi, înăuntru, în casă, mama lui Zaharia cel mort obosise de bocit și hohotea încet. Acuma femeile vorbeau și mai tare.

— De ce minte, nea Ioane? întrebă Rizea liniștit.

— Minte. Nu se duce la oraș.

— De ce nu se duce, nea Ioane? De ce să nu se ducă? N-are de ce. Ce, îi e frică de cineva? N-are de ce să-i fie frică. Zi și dumneata...

— îi e frică de armată, că pun ciocoi armata pe noi... O pun să tragă, mă, voi nu știți...

Oamenii se sfîră de privirile celorlalți. Se depărtară ușor unul de altul. Vreo doi se ridicară să plece.

— N-or să tragă... zise Rizea cu hotărîre. Iordache tuși. Rizea se întoarse cu vioiciune la ei și-l privi o clipă drept în ochi. Iordache clipi iute, ca și cum i-ar fi intrat ceva în ochi și vorbi și el, dar mai tăgănat:

— Nu, n-o să tragă... De ce să tragă? A zis și studentul, și el știe, de... Cruce-n cruce cum să tragă...

Uracu zise ce face el pe cruce, blestemînd cumplit. Rizea se răsti la el, mînios:

— Da' atunci dumneata de ce pleci? Ai? De ce te duci? Ce, dumneata ești de fier? Ești fermecat? Ce ai? Ce, ești mai deștept ca noi?

Se sculă în picioare.

— Ți-a luat mințile supărarea, uite faptul, mă-nțelegi? Nu mai ști nici dumneata ce spui. Așa e: scurt! Ești mai deștept ca ăsta, ești mai deștept ca ăla, ești mai deștept ca noi toți. Păi dacă ai dumneata dreptate, atunci să ști de la mine că nimic n-ai să isprăvești, o să te prinză și o să te belească de piele și-o să ți-o umple cu paie, să stai să te uiți la ea! Așa, să știi! Ce, crezi că așa merge?

Apoi îl înghionti pe omul de lîngă el și se răsti la el:

— Ce stai, mă neică, așa, de lemn? Vrei să feți?

— Hai, fraților, zise și Iordache. Hai!

Se ridicară și se urniră încet, trecură prin ogradă, ieșiră pe poartă. Uracu, încăpățînat, ședea împietrit pe prispă cu barba-n pumni și cu ochii stîinși, îngustați, pierduți în depărtare. El voia să se ducă singur și simțea în sine pornire nebiruită, nebună, către pierzanie: să verse sînge și să piară și el ca să scape de mîhnirea care-i frămînta inima în unghii unse cu venin. Stătu așa multă vreme. În casă reîncepuse boțetul nevستی-si și jelania celorlalte muieri. Alisandru, cel mai mare fiu după Zaharia cel mort, ședea și el pe prispă și ascutea un lemn. Uracu se uită deodată la el cu ochi noi. Alisandru era subțire, voinic, cu mîinile mari și roșii și încheieturile groase: oase zdravene. Dar era încă fraged, cu fața netedă și cu genele ca de fată mare, lungi și întoarse în sus la capete. Acuma era palid de nesomnul de azi-noapte,

de toate cite le văzuse și de moartea lui frate-su Zaharia. Zaharia fusese mai frumos ca ăsta, mai voinic; iar ceilalți erau mărunți, mai aveau să facă mulți ani pînă să ajungă ca Alisandru... Uracu se răsti deodată la copilandru:

— Mă! Du-te și adă-mi securea.

Băiatul tresări, se ridică și aduse securea. Uracu o luă și petrecu degetul pe buza oțelului; o ascuțise. O curățase cu gresia: tăia bine și era o secure grea. Apoi Uracu se uită la fiu-său cu îndoială, cum-pănind. Zise liniștit, încruntat:

— Să stai în casă... Dacă e ceva... sau mai știu eu ce... tu să nu te miști de lîngă mă-ta. Vezi de ai mici, auzi? Și să nu ieși din casă, că te bat cum n-a mai fost bătaie pe lumea asta. întins lat pe jos te las.

Și dădu să plece. în poartă se întoarse și zise:

— Eu mă cam dusei...

— Un' te duci? întrebă fiu-său.

Uracu dădu din umeri:

— La oraș, cu ăia... zise el și ieși în uliță, cu securea subsuoară.

Cînd ajunse Uracu în fața primăriei, era gloată deasă-n jurul simbului de oameni care fuseseră la el în ogradă. Soarele era sus pe cer, dincolo de amiază, și scăpa din cînd în cînd prin găurile norilor cite un stîlp pieziș și străveziu de lumină. Oamenii vorbeau tare, cu o minie veselă și cu o înfrigurare, cu o grabă, pe care nu le avuseseră în ajun. Uracu se strecură întunecat printre ei. îi făceau loc, știind că-i murise feciorul cel mare, și-i ziceau bună ziua cu prietenie și mîhnire. Ajuns în mijlocul ghemului de oameni, Uracu dădu cu ochii de Rizea, care zicea tare:

— Gropi pentru piine și-a făcut!

Uracu vorbi și el supărat:

— Care gropi, mă? Ce fel de gropi?

— Gropi de îngropat griul în ele, nea Ioane...

— Ei cum vine asta, mă? Că eu **n-am** auzit...

Unii dimprejur începeau să zimbească. Rizea se uită pătrunzător la Uracu, apoi zise cu încredere prefăcută:

— Adinci, nea Ioane, în pămînt, **cît** două staturi de **om**, rotunde, așa **ca** o ploscă... Bagă **în** ele fin cît poate, **un** braț, o căpiță, **cît** are omul, de... **Și**-i dă **foc**. Cărămidă se face pe dinăuntru. **Și** pe urmă **toarnă** griul **înăuntru**, astupă gaura cu pămînt că ea, **vezi**, **nu e** mai

largă ca un coș, cît poate intra un om; ei, și bate pămîntul, sau pune brazde, cum se pricepe omul mai bine, și gata, nu-i mai găsește griul!

— Cine nu i-l mai găsește?

— Ciocoiul, de!

— Cui, mă Rizeo? Cine și-a făcut groapă de asta?

— Mototolea! strigară cîțiva oameni din jur. Alții adăugau, într-o hărmălaie de nume:

— Chiriță! Geambașul! Dobre! Burete!

Rizea ridea, arătîndu-și maselele, dar cu ochii fără pic de veselie, ci reci și străpungători.

— S-au ascuns să nu vie ciocoi să le ceară griul înapoi!

— Care ciocoi, mă? întrebă Uracu.

Se făcu tăcere.

— Care ciocoi? repetă el în mijlocul tăcerii înfiorate.

înălță securea de capătul cozii, deasupra mulțimii. Securea grea se cam clătina, dar Uracu o strîngea bine în pumn. Strigă:

— Uite cu asta l-am tăiat eu pe ciocoi! Nu se mai întoarce! Nu mai cere griu! S-a isprăvit!

Apoi schimbă glasul și, în mijlocul strigătului mulțimii, întrebă pe unul de lîngă el, ca și cum ar fi fost singuri în odaie:

— Unde i-au aruncat, zi, nu știi?

— I-a dat pe gîrlă azi-dimineață, zise cellalt, apoi ascultă cu luare-aminte la Rizea. Striga tare peste capetele citorva care se înghesuiseră între el și Uracu:

— Le e frică de ai de la oraș, nea Ioane! Se spurcă în nădragi de frică, nea Ioane, de frica ciocoilor de la oraș!

Uracu tăcea. Mulțimea amuți iarăși și toți întinseră gîturile să audă mai bine. Glasul lui Uracu se înălța cu nepăsare prefăcută:

— Las' că mă întorc eu de la oraș și-i învăț eu să mai facă gropi, Rizeo tată. Miine-poimîine mă-ntorc, Rizeo, și mă socotesc eu și cu dumnealor...

Gloata izbucni în murmur înăbușit: Uracu se duce la oraș. Singur?

— Care singur, fraților? Mergem și noi cu el: eu, Iordache, ăștia... Maivinșialții.

Cocoțat pe treptele primăriei, unul strigă:

— Bă Rizeo! Vin și eu, băă! Da' ce facem la oraș, băă?

Cu ochii sclipind de însuflețire și de gînduri, de așteptări, de temeri ale viitorului, pe care numai el le știa, Rizea strigă din răspuț:

— Mergem la tribunal! să dăm foc la hiruile ciocoilor! Neam de neamul lor să nu mai știe unde le-au fost moșiile! Haideti!

Și porni înainte, tîrîndu-și puțin piciorul. îl urmară numaidecît Iordache și Uracu... Furnicarul de oameni se rări în fața primăriei, se îndesi și se făcu zid de trupuri pe uliță. Unii săreau pîrleazurile și se furișau prin case, sau se opreau la vreo fîntînă făcîndu-se că beau apă, rămîneau în urmă, se risipeau pe la casele lor și se încuiau în odăi. Alții ieșeau la porți cu cite o secure sau un ciomag în mînă, se luau în vorbă cu vreunul din gloată, îl urmau încet, apoi tot mai repede, pînă la sfîrșit se topeau în bulucul de oameni.

Cînd trecură prin fața casei lui Uracu, Alisandru îi privi din poartă, îl văzu pe tată-său, schimbat la față, în fruntea mulțimii. Uracu trecu fără să se uite în dreapta sau în stînga și fără să-l vadă pe fiu-său; vorbea tare, ochii îi scinteau, dar nu se pricepea nimic din cauza gălăgiei. Alisandru se uită o clipă după el, apoi ieși în uliță și se cufundă și el în riul de trupuri îmbrăcate în postavuri negricioase, zdrențuite, și se topi numaidecît. în urmă-i rămase poarta larg deschisă, pustie.

Rizea se frămînta din ce în ce mai greu cu un gînd tot mai sfredelitor de ce treceau ceasurile spre seară. Se luptase el cu gîndul acesta, îl învinsese, apoi îl văzuse iar cum îi răsărea în minte și iar se lua-se la trîntă cu el, de obosise mai rău decît de drum, de opinteala și încordarea războiului cu îndoiala. Trecuseră prin sate, se adunaseră oamenii, se îngroșase diuumul cu care se îndreptau spre oraș. Intrară în Salcia spre seară. în dosul gării și acolo buluc de oameni, strigăte, glasuri. Oamenii aceștia ce așteptau? Ce făcuseră sau ce voiau să facă? Cu o durere grea, sfredelitoare, în osul piciorului său neputincios, Rizea intră de unul singur pe peronul gării, în vreme ce ai lui se amestecau cu cei din Salcia. Pe peron era frămîntare și fierbere și Rizea se află deodată pierdut și străin în mijlocul unui lucru pe care nu-l pricepea. Ce așteptau? De ce deodată mișcarea năvalnică a întregii gloate spre linii și risipirea ei dezamăgită? Se apropie de un grup și văzu, în mijlocul chipurdor încruntate și tulburate de așteptare, o față cenușie, suptă și roasă pe dinăuntru de dinții mărunți și veninoși ai sărăciei și ai mîhnirii. Rizea își dădu seama că fețele celor din grup nu erau îngălbenite și brăzdate de aceeași suferință ca ale oamenilor de la el din sat, fețe cafenii asemenea cu pămîntul de toam-

nă și cu cîmpul ruginit. Ci erau altfel, sure, păstrînd parcă în fiecă crețitură cit de mică fire de fier și unsoare de fier. Și glasurile nu aveau tărăgănarea cîntătoare și ca sunetul unui vas de lut gol, ca glasurile țărănești; ci erau ca sunetul de fier lovit pe fier. Și straietele înnegrite de fum de cărbune le erau altfel, străine. Rizea ghici că erau mecanici și zileri care lucrau la linia cea nouă și în atelierul ridicat pentru aceasta aici în gară. îl ascultă pe omul care vorbea, descoperind cu uimire în ce spunea lucruri la care s-ar fi putut gîndi și el, Rizea, lucruri pe care le-ar fi putut face și el, lucruri pe care și ei le-ar fi putut îndrăzni; ca și cum i s-ar fi spus dintr-o dată că e de două ori mai voinic decît e, că poate ridica pe umeri o greutate de două ori mai mare decît pînă atunci...

Omul spunea:

— Nu-l putem lăsa, fraților. Dacă trece de Salcia, nu mai poate fi oprit nicăieri pînă la oraș. Și dacă ostaticii sînt în mina prefectului și a generalului de acolo, s-a dus cu satele de dincolo de Reviga. Unul nu se mai mișcă.

Acarul care cu o zi înainte, dimineata, împărțea manifeste, zise:

— Eu las acul închis!

Oamenii riseră.

— Las acul închis - urmă potolit și întunecat acarul - și voi săriți la vagonul cu ostatici să-l deschideți. Eu mă sui la mecanic și-i spui să lepede focul...

Dincolo de ei, nu se mai vedea cîmpia: furnicarul de oameni acoperea liniile, peronul. Pe ici, pe colo, se zărea haina de uniformă a vreunui rezervist chemat la regiment - la regimentul care plecase în Moldova să potolească răscoalele. Rezerviștii se opreau aici la Salcia, în gară, și erau supti de vîrtejul gloatei.

Un clopot bătut de patru ori, limpede și cu vibrații prelungi. Un cutremur străbătut mulțimea. De departe apărură luminile trenului. Semnele clipiră de-a lungul liniei și trenul cu patru vagoane intră în gară cu toate frînele strînse, scîrțîind și vîrsînd scînteii pe linie. Conductorul, oamenii de la vagonul de poștă, mecanicul scoteau capul și întrebau ce se petrece, de ce a fost oprit trenul care avea ordin să nu oprească. Pe peron, Rizea se simțea strîns din toate părțile, gata să se înăbușe, de valul de trupuri, purtat apoi pe sus pînă la vagoanele din urmă, și trase și el de ușile alunecătoare ale vagoanelor de vite din care, înghesuți, priveau afară prin zăbrele și strigau după ajutor

ostaticii. Cîteva focuri de pușcă plesniră fără ecou, numaidecît oprite, în primul rînd al mulțimii, lipiți de vagon, aproape zdrobiți, cel pe care-l auzise Rizea vorbind întii și încă unul descuia cu unelte lor de oțel unsuros lacătele și desfăceau zăvoarele ușii. Apoi valul de oameni se retrase și năvăliră în el, strigînd, prinșii sloboziți. La capătul trenului, Rizea zări cu coada ochiului umbra neagră a lui Petrache acarul cum se cățără pe locomotivă. După cîteva clipe vîlvoarea roșie de jar lepădat lumina de sub locomotivă. Lupta fusese cîștigată iute și oamenii se îmbătaseră de ușurința biruinței. Rizea se simți și el mai ușor și cu capul puțin amețit de bucurie. Va să zică așa se făceau lucrurile astea... Va să zică erau cu puțință, și chiar ușoare... II căută, prin mulțimea care se tălăzuia încoace și încolo, pe Petrache acarul și-l trase de mîncă. Omul se întoarse și Rizea se miră că nu-l vede beat de bucurie și pe el. Dimpotrivă, omul părea amărîl Rizea îi zise totuși:

— Noi ne ducem la oraș. Hai și dumneata, neică...

Acarul îl întrebă privindu-l ascuțit:

— Sînteți mulți? Cîți sînteți?

— Mulți, zise Rizea. Din Vădastra, din Vladomira, de la noi, din Dobrunu... Vreo două mii să tot fim.

— Și ce vreți să faceți la oraș?

— Mergem la tribunal și dăm foc la **hîrțiile** ciocoilor... La acte, de... unde au scris care ce moșie are, pe unde vine, mai știu eu ce... Diplomele lor, de... înțelegi, neică? Vino cu noi. Acum e prăpădul lor, dacă-o luăm din pripă...

Acarul stătea pe gînduri și se uita la Rizea cîntărindu-l din ochi. Sub căutătura aceasta iscoditoare, Rizea își aminti deodată de îndoiala lui, cum își aduce aminte un junghi de meteahna uitată. Stăteau **amîndoi** față în față în miezul mulțimii, înconjurați de **trupuri și glasuri, lîngă** un stîlp de fier din cei care susțineau acoperișul **deasupra peronului**.

Acarul zise:

— Vezi, frate? Vă duceți așa, **la nimereală...** Nici nu **știți ce** vreți... Parcă fără hîrtii nu vă **pot încăleca ei?**

Rizea tăcu. Știa că acarul **are dreptate. Știa de mult că merg orbește**. Aștepta și, fiindcă **cellalt nu mai spunea nimic, Rizea xiie:**

— Așa e... învață-ne **dumneata... învață-ne, că știți mal bine cum vine cu orașul...**

Aearor chemă încă vreo cițtva tovarăși ai lot împrejur. Iordache îl văzuse de departe pe Rizea și încă vreo cițiva de la ei din sat, printre care și Uracu, străpunseră gloata înghiontindu-se și dind din coate și se buluciră în jurul celor doi.

Acarul îl întrebă pe Rizea:

— Unde-i puterea lor, la oraș?

Rizea se uită împrejur. Se gândi. Zise cu șovăială:

— La cazarmă o fi...

— Acolo e, frate-miu, zise acarul. Dar mai e și la poștă, la telefon, la prefectură. Acolo trebuie să izbiți: la cap... și dintr-o dată i-ați doborât.

Țăranii se uitară unii la alții, murmurînd. Nu pricepeau. Ce să facă la cazarmă? Să întărite armata? Și la celelalte - ce puteau găsi acolo? N-aveau nici o treabă acolo. Uracu zise răstit:

— Trebuie să-i tăiem pe toți, oameni buni. Altă socoteală nu e! Intrăm prin casele lor și le stingem sămînța de pe fața pămîntului! Ce mai umblați cu fleacuri!

Și se uită întunecat împrejur. Nu-i plăcea cum vorbea acarul. Nu se simțea sigur cînd vorbea omul acesta despre lucruri pe care el, Uracu, nu le pricepea. Alături, Iordache strigă:

— Da' la tribunal nu mergem? Lăsăm hîrtoagele lor cu procestele, să ne scoată sufletele și mai departe cu ele? Ce vorbă e asta, nene? Mai întii să stingem datoriile, fraților, și să-i miruim pe ciocoi, pe care unde-i găsim, pe rînd... Că pe urmă a noastră-i lumea... Ce ascultați basme, mări? Haideți, că nu mai au putere, și a crăpat și regele lor, nu mai au cap! Numai vremea să n-o pierdem p-acilea prin gară, că mai sînt atîtea ceasuri de drum...

întrebările, răspunsurile, glasurile, strigătele se involburară în vârtejuri ca frunzele învîrtite de vînt. Rizea strigă:

— Ce-i cu regele, bre Iordache? cu atîta imputare în glas, încît Iordache își veni în minți și ochii îi alunecară, tulburați. Apoi se feri de privirea iui Rizea și se depărta repede de el, strigînd:

— Haideți, fraților, că ei sînt puțini - și noi sîntem mulțimea pămîntului!

Iar Uracu, și mai departe, striga ceva nedeslușit, scuturînd în aer, deasupra capetelor, securea ascuțită proaspăt de dimineață. Multimea năvăli în urma lor, scurgîndu-se puhoi pe ieșirile gării, ca o apă prin stăvilare sparte. Rizea stătu o clipă șovăind, cu ochii la fața mîhnită a

acarului care-l privea. Mai erau cițiva alături de acar, cu aceeași întristare pe față. Rizea înțelesese. Da, aveau dreptate. Dar el nu putea rămîne în urmă. Acuma, că se începuse lucrul, trebuia să meargă pînă la capăt. Se hotări și le întoarse spatele, grăbindu-se să iasă cu cei din urmă. Mai auzi cum strigă după el Petrache acarul:

— Tăiați măcar firele de telefon!

Rizea strigă:

— S-a-nțeles! și ieși repede. în ușa, se ciocni cu Alisandru al lui Uracu, îl recunoscu și-l apucă de braț să poată umbla mai ușor și mai iute. în urmă, pe peron, grupul mecanicilor și ceferiștilor rămăși singuri păru dintr-o dată puțin la număr. Oamenii tăceau. Pe linie, trenul era gol, vraște, cu locomotiva oprită și scăpînd aburi. Dede-subt jeraticul se stîngea între șine, înnegrind traversele. Se făcea noapte.

Tot restul drumului, Rizea își rumegă în el amărăciunea. Nu-l lăsă nici o clipă pe Alisandru al lui Uracu să-l părăsească. Era atît de înșingurat în inima sa, încît avea nevoie să vorbească mereu cu cineva. De cîteva ori încercase să intre în vorbă cu Iordache, cu Uracu sau cu alții, dar parcă dintr-o dată **n**-avea ce să le spuie, **n**-avea nici o poftă să încerce să-i lumineze cînd îi vedea cum strigau și rideau. I se păru că prinde cîteodată cîte o lucire de îndoială, de temere, iute înăbușită, în ochii lui Iordache. **în** schimb Uracu era întunecat și liniștit ca unui care s-a hotărit să se arunce, și dacă-l ții și nu-i lași și-l încui cu lacăt și zăvor, iese pe fereastră și tot se duce în prăpastie. Rizea vorbea mereu, cam fără șir, cu Alisandru, și-i spunea ce crede el, cum ar fi fost bine să se ia după mintea „ălor de ia gară", care cunosc orașul și totuși le vor binele, că și pe ei îi incalcă ciocoi; și-și vîrsă amarul și focul într-un murmur neobosit, pe care nici nu știa dacă-l ascultă **bă**-iețandru și parcă totuși ai* fi voit să-l asculte, ca măcar **un om să fi în**-țeles ce-a înțeles el, Rizea.

Mai e **m** drum spre oraș, cel ocolit de Reviga, **Cotul Grecului fi** satele care se depărtează de baltă prin partea **cealaltă**, **Acesta se tncf*** cișează cu cel dinspre Salcia la cițiva kilometri de **oraș**. **Și aici la** văzut de departe Rizea pe Marinică venind. Era ghemuit **într o căruță**, în fruntea unei gloate cu steaguri, în care se amestecase **și un om cu o** goarnă, care suna ca la cazarmă **Deșteptarea și** Lingura și **strachina**.

Furcile se clătinau deasupra capetelor oamenilor și cu fiecare boare de vânt venea o răbufnire de strigăte.

Cele două gloate împinziră cimpul, se amestecară. Rizea ajunsese să Umble pe lingă căruța în care ședea Marinică. Il strigă. Marinică îl recunoscuse. Rizea îi zări în ochi aceeași lucire de îngrijorare nemărturisită pe care o văzuse la Iordache. Nu mai zise nimic, ci se amări și mai tare și se închise în sine.

innoptaseră pe cimp, prin sate. Acum era dimineață. Norii cenușii acopereau cerul, în aer era umezeală, dar nu ploua. Astfel că aerul era apăsător, ațîțător a ceartă și a minie. Uracu îl zări pe fiu-său Alisandru și se repezi la el cu securea, dar băiatul se strecură printre oameni ca o șopîrlă. Apoi se apropie iarăși de tată-său, care se uită la el și nu zise nimica, parcă i-ar fi dat voie de mult. Intrau în oraș, în orașul cu case de zid înalt și drept, cu obloane uneori de fier la ferestre. Toate obloanele erau de altfel trase și închise, ca și ferestrele de la caturile de sus - nu erau multe case cu un cat de sus... Porțile erau zăvorite, în piața mare, pavată cu pietre rotunde de rîu, între Palatul administrativ și catedrala Sfintu Vasile cel Mare, albă, subțire și veche, mulțimea cu ciomege, securi și furci zări un șir rar, drept ca tras cu linia, de soldați în mantale cenușii. Baionetele sclipeau, subțiri ca niște ace. Prin fața cordonului de soldați se plimbau ofițeri și domni cu pălării tari. Printre soldați se vedea piața goală și străzile învecinate, cu desăvîrșire pustii. Soldații erau putini.

Uracu îi văzu pe domnii cu pălării negre, înalte, și paltoane. Văzu pete albe în fața ochilor și simți cum se umple de fiere. Ridică securea și, cu fața schimonosită de ură, răcni din răsputeri, cu un glas care nu mai era al lui și care înfiora mulțimea:

— Uci-dee!

Și dădu buzna înainte. Marinică, Iordache, Rizea, Alisandru și cîți mai erau pe lingă el năvăliră peste pietrele rotunde ale caldarîmului, și după ei bulucul greu al mulțimii spre soldații putini, rari și depărtați, spre ofițerii și domnii care gesticulară iute ca niște păpuși trase pe sfori și se ascunseră îndărătul cordonului de ostași cenușii și al baionetelor subțiri ca niște ace.

VI

Doamna Vorvoreanu umblase toată ziua trecută pe la prietenele ei „dezolată, îngrijorată, înfricoșată” pentru soarta Eleonorei. Repetase de zeci de ori cît se căiește că a plecat părăsind pe Eleonora într-un moment cînd, „ce e drept, nu se întîmplase încă nimic, dar se simțea ceva în aer...” Și totuși cine putea să bănuiască măcar că răscoalele se vor întinde atît de repede și aici și că vor începe chiar în județul nostru? Da, dar o soră iubitoare care trăise ca ea toată viața pentru Eleonora - mai cu seamă cînd ceilalți frați rupseseră cu Eleonora pentru meschine certuri de avere, de parc-ar fi fost șacali, nu frați dintr-aceeași mamă - da, și-i sacrificase Eleonorei aproape că pînă și viața sa de familie, trăind mai mult la Eleonora, la țară, decît aici sau la București - o astfel de soră ar fi trebuit să aibă măcar o presimțire, o idee, și să fi rămas sau s-o fi luat pe Eleonora cu ea, chiar și cu forța. Dar o știau și cucoanele pe Eleonora cît e de încăpățînată, cum prinsese rădăcini acolo la țară și cum refuza de peste zece ani să mai calce în oraș. „Și cum aș fi putut-o convinge?” țipa doamna Vorvoreanu încercînd să lăcrimeze. Nu reușea decît să aibă toată fața congestionată și ochii roșii. „N-aveam cu ce să-i dovedesc ce se petrece în jurul nosuu, căci nici cu nu-mi dădeam bine seama. A fost așa, ca un trăsnet din cer senin, cînd am aflat în tren ce se petrecea. Era prea tirziu ca să mă întorc... Dar totuși ar fi trebuit să mă întorc, să pier împreună cu ea, care mi-a fost mamă și soră laolaltă, să ne omoare bestiile de țărani, îmbrățișate, vai, păcătoasa de mine, de ce n-am avut tăria să fac așa?”... Și plîngea, iar cucoanele o luau în brațe, o mîngiau cu mîinile lor încărcate cu inele și-i spuneau cuvinte alinătoare:

- Lasă, Eleno dragă, că să vezi că nu s-a întîmplat nimic, o să scape, că bătrînii au mai mult noroc decît tinerii, și pe ea țărani o respectă, ai să vezi...

- Vai, Matildo dragă (sau Zoe, sau Aristițo, sau Dora, căci scena se repetase cu mai multe cucoane la rînd) - zicea hohotînd doamna Vorvoreanu - da, așa zicea și ea, săraca, dar mi-e frică, Matildo, că

n-are să fie așa și c-o pierd și că se prăpădește și averea ei, frumusețea de curte cu tot ce-a adunat ea acolo într-o viață de om.

„Mai lasă și nu te omori așa - se gîdea Matilda, sau Zoe, sau Aristița, sau Dora - ce e curtea pe lingă miile de hectare de pămînt de lingă baltă pe care le-ai moșteni - numai să dea Domnul să scape soră-ta, să te văd, te bucuri?” și își pipăia enervată corsajul sau își privea inelele cu un gest mașinal. Căci era evident că Eleonora n-avea să lase nimic celorlalți frați ai ei; toată lumea știa asta; și de altfel aceia erau atît de bogați, încît nu-i interesa.

Doamna Vorvoreanu își ștergea ochii fără lacrimi, se săruta rece cu Matilda și pleca la Zoe sau la Zenaida, să înceapă iar. Adunase în ea atîta neliniște, enervare, încordare mocnită și frică descreierată și tainică, încît cum intra într-un salon și începea să se jelească, toată lumea se apropia de ea, devenea iritată, gata de ceartă, și neavînd altă descărcare, începea să-i blesteme pe țărani sau guvernul care nu era în stare să facă față evenimentelor.

Pină seara durase această muncă grea și înfrigurată a doamnei Vorvoreanu. Seara aflate că telefonul cu gara Salcia e întrerupt și că nu se mai poate comunica spre Dunăre cu nici o comună, astfel că probabil acolo răscoala era în toi. Păruse desperată, declarase că se duce pe jos. Cucoanele, milostive, se făcură că vor s-o oprească: „Vai, Eleno dragă, vino-ți în fire, te porți ca un copil!” și șoptiseră între ele: „E adevărat că țineau una la alta... Mai exagerează ea, dar ținea la Eleonora... Pe cînd ăilalții, Șerbănică Lascari, Sofia Șufană - vorba Elenei, sāraca: șacali!”

Doamna Vorvoreanu dormi în noaptea aceea un somn greu, întrerupt de spaime, după care se trezi sfîrșită de oboseală. în cursul zilei trecute încetaseră ploile. O sună pe Viorica, îi porunci să deschidă jaluziile și privi de pe pernă, cu ochii grei care o usturau, cerul posomorit. Lenevi în pat cu o cafea. Se gîndi să trimită după baba țigancă pe care o știa ea, să-i ghicească, dar pe urmă i se făcu frică, se răzgîndi și începu să-și ghicească singură. Dar nu desluși nimic în norii negri-cafenii de cafea care rămăseseră involburăți pe ceașcă. îi era frică, de altfel, să priceapă și lăsă ceașca. în casă, Elvira cînta la pian. Cînta foarte frumos și la orice oră cînd se plictisea, adică mai întotdeauna. Și acuma dimineața, cînta niște muzică nouă franțuzească, pe care doamna Vorvoreanu n-o cunoștea. Doamna Vorvoreanu renunță, enervată, să mai tragă cu urechea și să mai priceapă.

închise ochii și zăcu într-o toropeală obositoare. în casă, muzica încetase. Doamna Vorvoreanu tresări din amortire și inima începu să-i bată nebunește. Prin fereastră se auzeau glasuri de afară, al Elvirei, al Vioricăi, al unui bărbat, glas ridicat și înfruntător. Cît de mare și voinică era doamna Vorvoreanu sări din pat, își îmbracă în goană un halat și ieși din cameră în antreu, apoi pe ușa ce da într-o latură a casei, cea mare din față fiind încuiată în zilele acestea nesigure.

Pe peronul cel mic, Elvira și Viorica se certau cu un oltean. Era un flăcău scurt, spătos și cu ceafa puternică. își turtise căciula peste ochi, astfel că îi rămăsese descoperită ceafa cu cîrlionți negri și lucioși. își pusese cobilița pe jos; în coșuri avea lămii și portocale, cu care venise desigur din port, de la Dunăre, poate cu același tren cu care sosise doamna Vorvoreanu. Omul era supărat. Striga:

— Ce te tîrguiești atîta, domnișoară? Ce, parcă multe portocale ai să mai mănînci? Ce vă scumpiți atîta, parcă n-ați avea bani, căcălăul pămîntului?

Elvira era palidă, furioasă, îi scăpărau ochii:

— Mișelule! Am să-ți arăt eu ție! țipa ea tremurînd de necaz.

— Ce-o să-mi arăți, domnișoară? întrebă rîzînd șiret olteanul și se aplecă să-și ridice cobilița cu coșurile. Elvira stătu o clipă fără să înțeleagă, apoi dădu buzna să intre în casă. în ușa se ciocni de doamna Vorvoreanu, care-o întrebă:

— Un' te duci așa? Ce vrei?

— îmi iau cravașa să-l bat, gîfii Elvira, luptîndu-se cu maică-sa să intre. Cînd în sfîrșit izbuti, căci maică-sa tremura toată de spaima ei fără pricină de adineauri, doamna Vorvoreanu mai avu timp să-l audă pe oltean care le striga din poartă:

— Las' că bine vă face de vă taie și vă dă foc! Să vă omoare pe toți, să vă învățați minte!

în casă, doamna Vorvoreanu o potoli pe Elvira, care era roșie ca focul și vorbea repede, fără șir, că voise să mănînce portocale, și omul era un hoț care trebuia bătut și dat pe mina poliției și avusese și ea o poftă să mănînce portocale și...

în clipa aceasta intră Viorica cu portocale în mîini. Zise:

— M-am luat după el, conîță, și tot mi-a dat, cît îi zisese domnișoara Elvira...

Doamna Vorvoreanu se întoarse și intră în odaia ei să se îmbrace. Era obosită, greoaie, mîinile îi tremurau, se simțea prost. Pe cînd se

imbrăca, se gîndi o clipă să renunțe să se mai ducă în oraș, pe la oameni, și să mai dea spectacolul îngrijorării unei surori iubitoare. Dar se trezi numaidecît, limpede la minte și hotărîtă: „Nu, nu se poate. Trebuie să duc treaba asta pînă la capăt.” Și ieși în oraș pe jos, într-o blană veche de lutru cam roasă și pe cap cu un șal negru de mătase brodată.

Se duse la Matilda Misirliu, a cărei casă era la doi pași de Palatul administrativ și de catedrală. Era o casă mare, albă, clădită trainic, cu un balconaș de fier ruginit la catul de sus. Era una din puținele case boierești cu zid și un gard cu grilaj de fier împrejurul curții. De amîndouă laturile porții grele, zăbrelite, în cite o firidă în zid, pe o bancă de piatră, șezuseră pe vremuri arnăuții de pază. Acum firidele erau goale, după cum era pustie și ulița și piața mare. Doamna Vorvoreanu observă cu strîngere de inimă vreo douăzeci de soldați care băteau din călcîie și se loveau cu palmele peste umeri să se încălzească, apoi suflau aburi albi, împrejurul cîtorva piramide de puști cu baionetele puse.

Trase îndelung de sirma clopoțelului, și abia tîrziu veni un rîndaș să-i deschidă. O cunoștea și-i zise sărut mîna.

— Cine e sus? îl întrebă doamna Vorvoreanu. E singură conîța Matilda?

— Nu, conîță, s-a adunat lume parc-ar fi seara, nu dimineța. Beau cafele și așteaptă să vie țărani, conîță.

— Așa, zise cu glasul schimbat doamna Vorvoreanu. Urcînd scările încerca să se stăpînească și apoi să întrebe cu nepăsare silită:

— Va să zică vin țărani?

— Da, conîță, vreo zece mii cîcă sint, murmură omul rotînd ochii în seina de mare taină. Doamna Vorvoreanu intră în salon, unde era întuneric. Numai o candelă ardea purpuriu sub o jumătate de perete acoperită cu icoane mari, mici, argintate, aurite, cu chipuri întunecate de Marii și sfinți. Altminteri era umbră deasă, și lumina cenușie a dimineții posomorite de afară pătrundea cu greu prin perdelele abia întredeschise. Era și fum de tutun în straturi albastrii prin încăpere. Sărutînd cucoanele și dînd din cap cu o demnitate îndurerată către bărbați, doamna Vorvoreanu recunoscu, în afară de Matilda Misirliu cu nasul ei coroiat, fîlcile late și gura cu buze subțiri și reci, gătîtă ca totdeauna în mătăsuri grele cafenii, cîteva babe, rude de-ale Matildei. Erau toate în doliu, mărunte, cocoșate, stafidite și stăteau prin

unghere de umbră ca niște mormane de cirpe negre. Mai era Zoe Izvoranu, înaltă, frumoasă, strălucitoare, fardată, și Aristița Pretorian, trecută, cuminte, casnică, fadă, ca o gogoasă fără zahăr și fără untdelemn. Iar printre bărbați era, spre uimirea noii venite, domnul Augustatos, prăbușit într-un fotoliu, mut, gras, palid ca o lună văzută prin ceață; din cînd în cînd își ștergea fruntea de sudoare și se uita la ceas. Lingă el ședea colonelul Rusescu, răsucindu-și mustățile albe cu o mînă cu degetele lungi și fine, și vreo doi tineri, fii sau nepoți ai babelor de prin colțuri.

— *Ils sont devenus fous* \ spunea Zoe Izvoranu, filîindu-și prin aer mîna fină cu degete prelungi. Au înnebunit, i-a molipsit exemplul îngrozitor al anarhiștilor acelora din Rusia... Sint nebuni! Vor să le dăm pămîntul nostru muncit din greu, din moși-strămoși, agonisit cu trudă! Al nostru e, după toate legile din lume. Ei cu ce drept ni-l cer, *s'il vous plait* *? Aș vrea să mi se spună. E o crimă! Sint nedrepti cu noi! Iar guvernul dumneavoastră lasă să se spulbere atîta avuție a unor oameni nevinovați, fără să miște un deget. V-am spus: toată lumea a înnebunit!

Și-și rezemă obosită capul minunat dar prea sulemenit, închizînd o clipă, ca dintr-o mare oboeală, ochii orientali pe care i-i știa tot Bucureștiul. Răsufila iute, ca și cum ea ar fi agonisit cu truda ei, chiar atunci, averile familiei ei care se întindeau spre dealuri cuprinzînd vreo zece sate. Aristița Pretorian clătină din cap mîhnită și spuse plîngător:

— *Parfaitement* \ are dreptate Zoe...

Dîndărătul perdelei de fum albastrii de tutun, domnul Augustatos urmări mișcările răsufării Zoei cu ochii deodată lucitori. Glasul muzical, răsfățat, puțin cam lăbărțat, al Zoei lăsă un ecou îndelung în tăcere, în colțul lor, babele se mișcară și scoaseră cîteva sunete ușoare și nedesluite, ca niște grămezi de vechituri și cirpe negre prin care scotocește un șobolan.

Doamna Vorvoreanu ridică spre tavan ochii încercănați de nesomnul și frămîntarea ultimelor zile. Tavanul fusese pictat pe la începutul veacului trecut, în chip de uriaș covor turcesc, cu toate firele, cu toți

* **Au înnebunit.**

* **Mă rog?**

* **Chiar așa.**

ciucurii, roșu-purpuriu; dar acum se întunecase devreme. Doamna Vorvoreanu zise:

— Da, are dreptate Zoe... Țăranii sînt ingrați. Am fost pentru ei ca niște părinți, sîntem legați de ei și ei de noi de zeci și sute de ani. Și acum vor să ne smulgă, să ne fure, să ne asasineze; și de ce, mă rog? Ca să ne mai ia și pămîntul? Al cui e pămîntul? Al lor? Ar trebui să ne sărute picioarele că-i lăsăm să muncească, să-și cîștige și ei o bucată de pîine! îi spuneam Eleonorei: „Lucrează-ți moșia cu mașini, surioară, e mai ieftin, produce mai mult, nu mai ai litigii cu țăranii”. Ea, bună cum e, săraca, o știți...

Și începu să i se înec glasul. Căută iute în poșetă cu mîinile tremurînde. O tulburare trecu prin penumbra salonului.

— ...îmi zicea: „Lasă - zice - să trăiască și ei creștinii aștia din sat pe lingă curtea mea...” și ei... și ei... cine știe ce-or fi făcut! Ah, ah, ah, iubita mea, surioara mea, decete-am lăsat?...

Glasul i se spîrse de tot; pînă la urmă, doamna Vorvoreanu izbucnise în hohote de plîns, cu batista pe față. Zoe Izvoranu sări, o îmbrățișa, o mîngîie, vorbind pe nerăsuflăte:

— *Pauvre chérie* \ nu mai plînge, c-ai s-o găsești, ai s-o revezi, lasă, fii liniștită, o să fiți iar fericite ca înainte...

Deodată se întrerupse și, uitîndu-se mirată împrejur, întrebă cu glas ușor, limpede, lipsit de orice emoție:

— Dar Elvirița unde e? N-a venit cu tine?

— E acasă... oftă stîns doamna Vorvoreanu, retrăgîndu-se în umbră și cu batista la ochi. La ferestre domnii se făceau că se uită afară cu o tulburare discretă. Matilda Misirliu, stăpîna casei, simți că i se urcă pe buze umbra unui suris rece, față de arfa naivă a Zoei de-a întrerupe scenele de sentiment. Ca să uite de gîndul acesta și să nu suridă, zise:

— Sînt niște animale, săracii, înapoiăți... Ar trebui să-i luminăm... Să ie ținem conferințe..

— Conferințe? *Tu es foile, toi aussi* \ Matildo dragă, izbucni Zoe și-și scutură cerceii sclipitori, căci purta giuvaere și dimineța.

— Cînd îmi aduc aminte ce-am văzut în Sicilia, și mai ales în Spania, cînd era Hariu atașat acolo, nu pot să-ți spun decît atît: țăranii

¹ Săraca de tine.

² Ai înnebunit și tu.

noștri sînt setrboși că se mai plîng... Ar trebui bSfațr cn-Wchrfr ca să-și bage mîințile în cap! *Un point, c'est tout!* Asta e!

Și-i surise răpitor, fără motiv, domnului Augustatos, în ochii căruia recunoscuse o lucire ce-i era bine cunoscută. În colțul ei, doamna Vorvoreanu oftă adinc.

Se lăsă tăcere. Cu glasul său liniștit și curtenitor, colonelul Rusescu zise:

— Facem un *evartă*, Augustatos?

Augustatos mormăi două vorbe scurte turcești, nu destul de încet ca să nu fie auzite și de cucoane. Matilda Misirliu și Zoe zîmbiră palid. În umbră, babele se mișcă foșnind ca de un vînt subit. Colonelul Rusescu mișcă nemulțumit mustățile sub insultă, dar se uită peste umăr pe fereastră, ca și cum el singur n-ar fi auzit. Augustatos era prea bogat ca să se poată supăra cineva pe el.

Se făcu iar liniște. Candela pîlpii sub icoane. Lumina cenușie a ferestrelor făcea să sticlească în peretele opus geamurile bibliotecii domnului Misirliu și îndărătul lor se vedeau șirurile sinistre de volume groase de legi și coduri, căci domnul Misirliu, deputat liberal, era jurist Nu practica; spunea însă că vrea să știe să-și apere moșiile, în tăcere începu să se deslușească și să crească un murmur îndepărtat. La început nimeni nu-l luă în seamă, deși era lucrul pe care-l așteptau toți în tăcerea aceea sugrumată. Domnul Augustatos se ridică din fotoliul pe care-l făcu să scîrție și merse șovăind la fereastră. Privi afară și se agăță cu amîndouă mîinile de perdele, pe care le mototoli. Apoi le azvîrli de la sine. Candela pîipii mai tare. Domnul Augustatos se întoarse, cu brațul întins către fereastră. Șoptea stîns:

— Poftim... Poftim...

Se așeză. Fotoliul scîrții. Domnul Augustatos își îngropa fața în mîini și începu să pîingă scoțînd sunete ciudate, ca și cum i-ar fi fost tare greață și n-ar fi putut să verse.

Cealalți se îngîmădiră la ferestre, cu răsuflarea oprită. Zoe Izvoranu deschise gura să țipe. Și-o acoperi cu mîna fină și prelungă, strălucitoare de inele.

Dincolo de piață, pe cele trei ulițe largi, se vedea înfiripindu-se de departe mulțimea țăranilor. Era o mișunare de siluete negre, mărunte, subțiri, care se adunau, se risipeau, se apropiau în pilcuri în neîncetată mișcare între ele. În mijlocul lor se ridica pata roșie a cite unui

steag, sau, ca un mușuroi umblător, căruțe încărcate cu oameni, unii și în picioare.

Firul de soldați întins de-a curmezișul pieței părea subțire, gata oricând să se rupă sau să se destrame. Stăteau cu spatele la Palatul administrativ și la balconul casei Misirliilor, șir rar de mantale cenușii și de puști subțiri și lungi cu baionetele la țevi. Prin fața lor se plimbau procurorul Pretorian și doi ofițeri.

Dinspre Palatul administrativ se îndreptă către cordonul de soldați un grup de ofițeri. În mijlocul lor, ușor de recunoscut, cu mâinile la spate, cu burta enormă înainte, cu mantaua deschisă filfiind și cu sabia bătându-i cizmele, se rostogolea ca un bulgăre negru colonelul Cilibia, comandantul garnizoanei. Vorbi o clipă cu procurorul, gesticulând și arătând către țărani încă îndepărtați, al căror vuiet se auzea însă tot mai puternic. Apoi se întoarse către soldați. I se putea vedea bine fața congestionată, înecată în grăsimea revărsată peste gulerul totdeauna descoperit, cu chipiul negru pe ceafă. Deschidea larg gura, răcnind din acea gaură neagră cuvinte care nu se auzeau, dar care puteau fi recunoscute după aerul umflat și gol al vorbitorului: „Datorie... Țară... Rege!” Șirul de soldați se mișcă ușor. Desigur că strigau ura, dar Cilibia îi privi nemulțumit: probabil că uralele fuseseră prea slabe. Mai răcni odată la ei, și erau ușor de ghicit cuvintele: „încă o dată!” Soldații scoaseră urale ceva mai vajnice. Erau însă prea puțini ca rezultatul să fie mulțumitor. Colonelul Cilibia, cu ofițerii săi după el, veni iute către poarta doamnei Misirliu. „Vin la mine - se gândi Matilda Misirliu - cu atât mai bine: vom fi apărate.” Și continuă să privească îngrijorată, aproape sigură că erau pierduți cu toții, șirul prea rar al mantalelor cenușii.

Îl auziră pe Cilibia cum urcă zgomotos scările, zăngănind din pinteni și din sabie. Intră înăuntru strigând:

— Rezerviști! Ce vrei să fac cu ei? Mai mult nu se poate! Îmi lasă două companii de rezerviști și-mi cere să apăr orașul! E nebun! Săru' mina, conită Matilda...

Doamna Misirliu îi întinse mina fără să se miște de la fereastră.

— Să cer o cafea singur, sau dai dumneata poruncă? întrebă colonelul morocănos, asudat, vinăt la față.

— Cere dumneata, șopti doamna Misirliu, întorcându-se iar către privescătoarea de afară. Zarva crescuse, se vedeau fețele țăranilor palide în bulucul des de trupuri ca niște grăunțe azvirlite bogat pe glia nea-

gră. Li se auzea strigătul de minie. Cîțiva se desprinseseră din fruntea lor, învîrtind ciomege și securi, năvăliră în goană către soldați. După ei se desprinseseră roiuri care soseau în fugă, strigînd. Dincoace procurorul le făcuse semne din brațe, apoi se trăsese cu ofițerii îndărătul liniei de soldați. Din două mișcări mecanice, puștile se legănară. Cu baionetele sclipind, și se culcară în aer pe brațul trăgătorilor. Strigătul uriaș al mulțimii se umflă, crescua, străpuns deodată ca de multe ace subțiri, de o salvă de împușcături. Năvala se opri scurt, gloata se înghesui în fața baionetelor, bulucită, apoi se retrase pas cu pas, lăsînd în fața soldaților un loc pustiu, curat, unde se vedea caidarîmul din pietre rotunde de rîu.

La auzul împușcăturilor, colonelul Cilibia și cu ofițerii ceilalți se repeziră la fereastră, urmați de domnul Augustatos. Cilibia strigă:

— Trag în aer! Au tras în aer, bestiile!

Augustatos se uită la piața ticsită de marca de trupuri pînă ia țămiiul fragil al ostașilor, dincoace de ei cu desăvîrșire pustie. Gemu și-l luă pe Cilibia de pieptii mantalei cenușii cu nasturi auriți:

— Trădătorule! Trădătorule! Bei cafele! Ce cauți aici? Lașule! Apără-ne dacă ești militar! De-aia ești plătit! Ieși în piață! Dă ordin să tragă în plin!

Cilibia se infuriase și se apăra, congestionat, asudînd, stacojiu, încerca să scape din brațele scurte ale celui alt munte de carne, livid însă și țipînd ascuțit. Ceilalți îi despărțiră și Cilibia se uita mirat, minios și deznădăjduit la Augustatos, care gîfîia și plîngea cu sughițuri, prăbușit într-un fotoliu. Colonelul își deschise doi nasturi de la guler și zise:

— Ce, domnule, ești copil? Ho, nebunule!

Apoi se căută sub vestonul negru de uniformă și-și scoase de pe pîntec, de sub vestonul negru, ceasornicul gros de argint gravat cu o scenă de vînătoare. Zise:

— Acum trebuie să pice și ei... Acușica... Să ne ținem firea... Nu-mai să reziste bestiile de rezerviști... Răduiescule! Du-te de la spune să tragă în plin!

Afară răsuna arareori cîte o jumătate sau un sfert de salvă. Nimerii nu cădea pe caidarîmul cenușiu. Mulțimea fierbea, clocotea, se învîrteja în fața ostașilor a căror linie nu mai era dreaptă ci se retrăsese pe alocuri. Se vedea bine cum trag în aer; unii țineau puștile drept în

SUS.

,

Colonelul Cilibia se repezi la ușa balconului, o deschise și aplecându-se peste balustrada de fier ruginit, cu gulerul descheiat, răcni din răspuțeri, ca să acopere strigătele și impușcăturile răzlețe dar neconținute:

— Trage în plin! Trage în plin!

Deodată un geam zbură în țândări. Cilibia se întoarse: fusese geamul ușii balconului. Cel de alături se găuri și el, crăpat deodată în chip de stea. Cilibia năvăli îndărăt în salon, unde toată lumea se retrăsese de la fereastră. Avea în ochi o licărire deznădăjduită. Scoase iar ceasul, se uită la el și murmură.

— Trebuiau să fie aici... La ora asta trebuiau...

Cucoanele plingeau înăbușit în salon. Doamna Vorvoreanu se strecură pînă la fereastră și se uită, ascunzîndu-se după zid. Se gîndea triumfătoare: „Aștia n-au iertat-o pe Eleonora...” Și în același timp îi venea să ridă, să ridă, la gîndul că, totuși, ce făcuse fusese în zadar, că răscoala era biruitoare, iar ei toți pierduți fără scăpare! Simți o atingere în spate: era pîntecul lui Cilibia. Colonelul voia să se uite și el, dar nu îndrăznea decît pe după umărul ei. Părea rătăcit și-i curgea un fir de scuipat din colțul gurii. Murmură mașinal:

— Acuși trebuie să vie... acuși trebuie să vie...

— Cine? întrebă doamna Vorvoreanu.

Jos în piață soldații se trăgeau îndărăt, în dezordine. Deasupra mulțimii de țărani se vînturau securile și ciomegile. Un ofițer alerga dindărătul ostașilor, către casa doamnei Misirliu. Avea pe cap ceva ciudat; doamna Vorvoreanu își dădu abia după cîteva clipe seama că ofițerul era cu capul gol și plin de sînge, care-i curgea roșu peste păr și peste față. Apoi îl auzi pe Cilibia:

— Acuși trebuie să pice... acuși...

— Cine trebuie să pice?

— Patru roșiori, doamnă... Acum un ceas am primit știrea... Patru roșiori... Trebuie să fie în gară... da, în gară...

Cilibia vorbea parcă în vis, cu ochii la ce se petrecea în piață. La capătul cellalt, linia soldaților se topise în mulțime. Acolo nu mai exista. Doamna Vorvoreanu nu pricepea bine:

— Patru roșiori vine aici? Astăzi?

Cilibia dădu din cap năling:

— Azi-dimineață... Dar o să fie prea tîrziu...

Din clipa aceasta doamna Vorvoreanu așteptă cu o dorință, o voință, o sete cumplită să vie regimentul patru roșiori. Murmură:

— Mișu... copilul meu... ingerașul mamei... Vino și scapă-mă... Scap-o pe mămica ta...

Căci Mișu, fiu-său, era locotenent în regimentul acela, pe care toată lumea îl știa trimis în Moldova să potolească răscoalele de acolo. Acuma cea mai mică apropiere a șirului de mantale cenușii către zidul casei i se părea o prăbușire a ei în prăpastie, și le șoptea ostașilor vorbe aspre de îmbărbătare, apoi îi blestema văzîndu-i cu gurile puștilor îndreptate în sus și lăsîndu-se împinși îndărăt de piepturile țaranilor. Acum le vedea bine fețele tuturor. Ale soldaților, cînd cite o mișcare bruscă li le arăta, mustați cărunte, fețe de țărani gospodari din județ. Pe ale țaranilor le vedea mereu, și le privea cu ură, ca și cum ar fi vrut să le ție minte toată viața, și pe ele și clipa aceasta de deznădejde ce părea a fi cea din urmă înainte de moarte.

Dedesubtul balconului zări un ofițer în uniformă lui neagră, cu lampasuri roșii la pantaloni, dar cu capul gol. Alerga ca un animal, cu mișcări de manechin, de mașinărie. Îl fugărea o ceată de băiețandri zdrențaroși, în care doamna Vorvoreanu recunoscuse chipuri și țoale pe care le văzuse prin mahalaua țigănească a orașului. Da, acesta era sfîrșitul.

Atunci pătrunse în piață, venind pe bulevardul gării, regimentul patru roșiori. Caii veneau la pas, cu părul strălucitor, piepturi lîngă piepturi și stufăriș de picioare fine, pădure de gîturi încordate. Cei mai frumoși cai din țară veneau la pas, cu copitele făcînd un zgomot de grindină. Soldații se legănau în șa, în mantalele lor cenușii, care lăsa să se vadă cîte un colț de tunică roșie cu brandenburguri și pantaloni albi. Țineau lîncile drepte și stegulețele albe și roșii atîrnau de virfurile de oțel, în aerul mort. Era unul din cele mai frumoase regimente ale armatei române, care venea acum în trap legănat și spîrgea cordonul de rezerviști. Unul din cele mai frumoase regimente din țară, care defilase de multe ori pe Podul Mogoșoaiei prin fața regelui - aidoma vreunui regiment de ulani din Brandenburg, pe care-l admirase suveranul în tinerețe la el acasă - în aceeași ordine perfectă ca și acum. Între gulerele roșii și colbacul de blană cu ciucure roșu și aurării, fețele ostașilor erau, ca și la paradă, pămîntii, fețe de țărani tineri. Dar făcuseră multă instrucție, mincaseră multe bătăi cu tesacul și sabia prin manevrurile mirosind a var, rumeguș de lemn și

urină de cal. Ochii flăcăilor își pierduseră strălucirea, erau ochi morți și triști, ca la parăzile de pe Podul Mogoșoaiei: și de aceea acum gloata se risipea în fața cailor și lăncilor plecate. Escadroanele treceau prin piață și intrau în ulițe, uneori la trap, în urmărirea fugarilor și a țipetelor lor de deznădejde. În piață nu mai rămăseseră decît cîțiva ofițeri călări și vreo douăzeci de morți și răniți întinși și risipiți pe caldarîmul cenușiu, împunși de lance sau călcați de cai. Unii se văietau sfișietor. Morții erau întinși pe spate, loviți în piept, și priveau, cu ochi deschiși și nemișcați, drept în sus. Lingă ei, risipite de pietrele caldarîmului, erau furcile și topoarele cu care săriseră în pieptul cailor.

Domnul Augustatos zise:

— Carte?

Și-i privi întrebător pe colonelul Cilibia și pe prefect care jucau împotriva lui. Cilibia avusese noroc toată noaptea. Acum, cu un șase de treflă în mînă, mai ceru o carte. îi veni un doi. Luă miza de pe masă. Prefectul în schimb pierduse iar și se întunecă la față.

Jucau de vreo două ceasuri baccara în salonul luminat acum de candelabru cel mare de cristal din mijlocul tavanului. Dincolo, dansa tineretul. Se auzea glasul lui Mișulică Vorvoreanu, care striga vesel:

— Auzi, mîrlanii, să^mi rănească bunătate de cai cu furcile! I-am căsăpit, să-i învăț minte!

Dincoace, în fața lui Augustatos care ținea banca surizînd, palid și gras, ca o lună plină, Cilibia se ținuse bine, dar prefectul pierduse mai mult decît putea plăti. Grămada de napoleoni din fața lui Augustatos de la un timp nu mai crescuse; prefectul juca pe cuvînt; dar pierduse și în felul ăsta. Nimeni nu ponta pe mîna lui, și asta-l enerva, îl tulbura, îl umilea, mai ales văzîndu-l pe Cilibia liniștit și rezistînd și la cîștig și la pierdere cu același obraz apoplectic. Cucoanele jucau, discret, pe cartea lui Cilibia; iar Zoe Izvoranu ședea lingă Augustatos, care ținea banca, și se prefăcea că nu simte cînd acesta își freacă genunchiul de al ei.

Prefectul își șterse fruntea și zise:

— E cald, sau mi se pare mie? și se uită bănuitor împrejur. I se păruse că zărește zîmbete ironice la cei din jur. „Adică mi se pare mie că e cald, fiindcă am pierdut...” Se înroși și-l trecu un rînd de sudoare

gîndindu-se la suma pe care i-o datora lui Augustatos, afară de cît pierduse și-i plătise pe masa de joc. Se uită cu coada ochiului la Cilibia, care părea violet la față din pricina negrului uniformei: Cilibia ridea gros, scuturîndu-și burta. Îndărătul lui, pe un scaun, doamna Vorvoreanu își scutura părul ca griul copt, dar cu suvițe cărunte, și ridea și ea:

— Oamenii trupeși au noroc, las' pe mine că știu eu, colonele, nu numai la cărți...

— Mă vezi dumneata cu ochi buni, conită Eleno, că ai stat la sihăstrie acolo la țară și n-ai văzut om... zise mai încet Cilibia și strînse imperceptibil pleoapele umflate de grăsimi. Doamna Vorvoreanu îi surise arătîndu-și dinții, pe care-i știa frumoși, și umezîndu-și buzele ca să strălucească. Cilibia o privi mai atent o clipă, apoi ridicînd sprîncenele negre și stufoase îl întrebă pe prefect:

— Ei, ce? Nu-ți ajunge atîta bătaie? Mai vrei?

— Mi-ajunge, zise prefectul, cu un ris silit, bolnav... Mi-ajunge.

Se ridicară de la masă, Augustatos îl luă de braț pe Cilibia care-l privi politicos, dar destul de rece și-i zise:

— S-a decavat prefectul...

— Dar în schimb dumneata joci țăre, colonele, zise Augustatos cu admirație. Cilibia dădu din umeri și nu zise nimic.

— Uite ce e - urmă Augustatos - ce? A, nu te uita la ei, rid de noi că ne vād pe amîndoi așa grași, lasă-i să ridă că sînt proști... uite ce e: nu te-ai supărat pe mine pentru azi-dimineață? Mi-era frică, neică, de, nu oricine are curajul dumitale...

Cilibia se întoarse la el și ridică tușurile negre ale sprîncenelor, mirat. Zise:

— Ei, aș, n-ai văzut că făceam în pantaloni toți? Păi atunci adevărat că frică ți-a fost, domnule...

— Dar nu te-ai supărat? Uite: dacă te-ai supărat, eu îți cer scuze.

— Vezi-ți de treabă, domnule... Da, conită Eleno, vin acum, vorbim numaidecît.

— Uite ce e, colonele: nu se poate să trimiți prima coloană pe la mine? Ți-aș fi foarte recunoscător, ți-aș mulțumi, mă-nțelegi...

Cilibia se uită la el mai mirat ca oricînd, cu o clipire de necaz în ochi-i mici, cenușii:

— Lasă, vine și a dumitale la rînd... toate la rîndul lor... Nu te grăbi... Ce, vrei să te întorci acolo? N-o să mai ai mare lucru ce

-vedea. •&"mai frumos aici la oraș, aseultă-mălpe mine. Și-l părăsi zîmbind batjocoritor. Augustatos dădu din umeri nemulțumit, apoi îl căută pe prefect. Acesta tocmai pleca.

— Uite ce e, neică - zise Augustatos - nu-ți mai face atîta sînge rău; ai să-mi plătești datoria cînd o să fii plin de bani. Ce, sintem între străini? Sînt om înțelegător.

Prefectul îi aruncă o privire umedă și recunoscătoare, de ciine bătut pe care binevoiești să-l mîngii.

— Nu știi din ce ananghie mă scoți, domnule Augustatos... Cum să-ți mulțumesc?

— E, ce să-mi mai mulțumești, lasă... Uite dacă ai obține să se trimită trupă chiar miine la mine la moșie, mi-ai face mai mult decît dacă mi-ai plăti datoria de astă-seară. Aș vrea să-ncepem muncile de primăvară. Ei? Ce zici? Eu cred că atîta influență ai dumneata...

Prefectul trase paltonul pe mîneci, ajutat de un fecior. Se opri, îl scoase și se întoarse în salon cu Augustatos după el. Toți își dădură seama că prefectul se luminase la față și părea ușor, nu ca un om bolnav, cum ieșise din salon. Pe cînd se apropia de ei, Cilibia îi făcu cu ochiul doamnei Vorvoreanu și-i șopti:

— L-a montat grecul... Gata! Stai să vezi!

Și clipi vesel, bătînd-o pe genunchi și strîngînd-o tare. Doamna Vorvoreanu își umezi buzele și rise fermecător. Se gîndea: „Miine plec. Trebuie să aflu cu urechile mele că s-a terminat cu ea. Să fiu liniștită. Dacă nu văd cu ochii mei tot, nu pot fi liniștită. Miine trebuie să plec."

Prefectul zise:

— Am o chestie de slujbă cu tine, colonele... Ne scuzați, conîță...

Cu Elena era foarte rece și trufaș, ca să-i plătească suferința vanității lui, cu cîteva seri înainte la conac. Cilibia răspunse:

— Lasă, discutăm cu dumneaei de față. Ce, sint secrete? Nu e și dînsa interesată?

— Cu averea lui Augustatos ce facem? întrebă prefectul Știi că a dat pînă acum două telegrame la București lui Manolache Șuțu?

— Ei și?

— Trebuie salvat, domnule, e cel mai influent proprietar din județ!

— Văd că e, zise Cilibia, rizînd batjocoritor, gras. Prefectul se făcu roșu și întrebă:

— Vrei să binevoiești a-mi spune ce linie de operațiuni le-ai fixat roșiorilor?

— Ți-o spun și pe a divizionului de artilerie care vine miine, nenîșorule, că tot aia e. întii, cu trenul pînă la Salcia. Pe urmă, pe linia Vădastra, Vladomira, pînă la Dunăre.

— Aha, va să zică pe la dumnealor, zise prefectul arătînd-o pe doamna Vorvoreanu.

— Da, și pe la prințul. Acolo sînt ai mai îndîrjiți. Ei, ești lămurit? Vrei s-o schimbi?! E impusă de motive strategice, puiule!

Și se întoarse către doamna Vorvoreanu zicînd:

— Va să zică așa, conîță... Poimiine dimineată cel mai tîrziu, vă dau trăsura mea și o patrulă de călărași, și la prînz sinteți acolo...

Prefectul, căruia Cilibia îi întorsese spatele, se ridică și se întoarse la Augustatos, care-l aștepta prefăcîndu-se că se uită pe fereastră în piață. îi spuse neizbînda sa. Augustatos tăcu o vreme, cu ochii la focurile aprinse în piață de roșiori. Apoi se întoarse încet către prefect, îl măsură din cap pînă în picioare cu răceală și dispreț și-i zise:

— Uite, neicușorule: să nu te mai văd în ochi, că mi-e greață de dumneata. Te iert de datorie, ca să nu te mai văd. La amînarea porcului de Cilibia mă resemnez, că pînă să telegrafiez la București și-i vine lui ordin, tot prea tîrziu e. Dar de vină ești de fapt, dumneata, fiindcă ești un ...căcios; și am să te fac să zbori din prefectura asta în două zile. Te-am salutat!

Și-i întoarse spatele. Prefectul ieși din salon ca în vis. Pe scări se împiedică, gata să cadă. Ajuns afară, se izbi într-un grup de oameni.

— Cine e? strigă unul și-l luminează cu felinarul în ochi.

— A, să trăiți, don' prefect!

Era un polițai cu cîțiva soldați.

— Ce faceți aici? întrebă prefectul mașinal, cu glasul stins.

— îi cărăm din piață, să trăiți.

— Pe cine îi cărați?

— Pe morți, să trăiți, pe țărani.

— Și unde-i duceți?

— în curte la catrindală, să trăiți.

— Așa, în curte la... da, bine, murmură prefectul și se depărta cu gîndul la soarta care-l aștepta. Polițaiul, în urmă, zise:

— Bagă de seamă, nu-l scăpa pejos, măi... Ce, ți-e greu? Că doar nu sînt grei, sînt ușori, că au venit nemîncăți...

VII

In după-amiaza zilei următoare, patru oameni umblau repede pe cîmp, apropiindu-se de Vladomira: Rizea, Marinică, Uracu și cu fi-său Alisandru. Pe Rizea îl chinuia piciorul, parc-ar fi avut o dihanie cu dinți ascuți ce i se ura prin miezul osului coapsei și-i mușca măduva. Fața i se brăzdase adînc de întristare. Se sprijinea cît putea de Alisandru al lui Uracu. Băiețandrul umbla gîfîind sub greutatea brațului lui Rizea, dar nu zicea nimic. Dormiseră pe la oameni în Reviga și totuși erau plini de frunze putrezite, ude, și de noroi, căci adesea trebuiseră să se lipească de pămînt în vreun tufiș pentru a scăpa de urmărire. Uracu umbla tăcut, mai înnegrit de ură ca niciodată. Din toți, el singur nu aruncase unealta pe care o luase cu sine; păstrase ascunsă sub cojoc securea grea pe care nu o întrebunțase la oraș niciodată. Iar Marinică umbla cel mai ușor și mai repede, cu picioarele goale prin noroiul greu al cîmpiei neșemănate și cu ochii în zare. El era cel mai liniștit dintre ei și din cînd în cînd se uita la norii care umpleau cerul spre apus, rotunzi și trandafirii ca niște meri înfloriți plutind fără trunchi în văzduh. Se zăreau undeva departe bălți strălucind, și țîșneau către ele prin spărturile norilor fișii piezișe de soare. Vîntul era statornic dar ușor, astfel încît nu fura zgomotele pri-mejdioase; dar totuși îi neliniștea pe fugari și se uitau mai des în partea încotro bătea el.

Prin văzduhul curat și care începuse să se umple de umbra albastră a serii, trecu o fluturare grăbită și statornică de aripi și tipătul rațelor sălbatică care se duceau să doarmă pe Dunăre. Fugarii se uită în sus și zăriră umbrele negre ale păsărilor cum treceau ca săgeata, înțepînd asfințitul cu unghiul lor ascutit.

Rizea vorbea adesea în tot timpul fugii, cam fără șir, tulburat, dar mereu despre aceleași lucruri, ca și cum ar fi fost singur. Ceilalți îl ascultau și mergeau înainte cu el, fără să răspundă, fără să zică nimic. Vorbea acuma, din mers, pe nerăsuflete:

— Ne-am socotit, fraților, dar nu ne-am socotit bine... Nu, altfel trebuia să facem, uite, cum ziceau creștinii ăia din gară, meseriașii

ăia, că ei știu mai bine rosturile... după vorbele lor trebuia să ne luăm, că noi credeam că sîntem deștepți, iar cînd am crescut și ne-am văzut umbra pe zid ne-am speriat ce mari sîntem... Da' iote c-am dat greș, ș-acum mulți or să piară de mîna ciocoilor...

— Tot bine e, zise gros Uracu. Măcar acum au văzut că nu mai răbdăm să suferim orice ne-ar face...

— Proastă mingîiere, nea Ioane... Asta voiam noi? Asta voiai, zi?

— Ce-am voit eu, n-am putut face... mormăi întunecat Uracu. Dar mai e vreme, nu s-a terminat...

— Nu, nu s-a terminat, zise Rizea. La toamnă iar începem, și atunci trebuie vorbit cu care sînt luați la militarie să nu se mai întîmple ce s-a întîmplat... Și dacă la toamnă tot nu s-o putea, atunci la anul pe vremea asta, și tot trebuie să se termine o dată... Auzi, Alisandre? Chiar dacă eu sau tat'tu n-om mai fi... Auzi?

Băiatul dădu din cap fără un cuvînt.

Rizea se strîmbă de durerea care-l chinuia la picior. Dar nu numai de durere strîngea brațul lui Alisandru, ci fiindcă vorbea mereu:

— Auzi, pe care s-or da după ciocoi să le fie slugi și să-i spuie pe alții care au fost la răscoală, să-i bateți noaptea... să le puneți foc... și dac-or ieși la muncă să are pămînt ciocoiesc, după învoielile cio-coiului, să le puneți și ăloră foc la paie, la coșare!

— Le punem, zise băiețandrul. Da' dumneata ce vorbești așa, ce, n-ai să fii cu noi împreună?

Rizea nu răspunse nimic. Mai merse o bucată de drum și întrebă:

— Da' Iordache mai trăiește?

Uracu dădu din cap:

— L-au călcat caii, că veneau în urma lui în goana mare, și el cum s-a întors cu toporul la ei, l-au răsturnat și l-au zdrobit de tot...

— Săracu Iordache, zise Rizea și tăcu multă vreme. Se apropiau de șoseaua norioasă și pustie. În dreapta se lungea un petic mare de pădure. Nu știa ce vine dincolo de pădure, pe șosea. Iar împrejur, dîndărătul zării, se rostogolea bubuit de tun, ca o furtună îndepărtată.

— Eu nu mai pot, gemu Rizea. Voi duceți-vă înainte... Eu rămîn aici.

Uracu zise:

— Hai că te iau în spinare...

— Nu, du-te, nea Ioane, și lasă-mă liniștit acilea... Du-te, Ali-sandre, nu mai sta, că de ce stați, de-aia vă băgați în primejdie... Du-te, măi Marinică.

Ședea pe pământ, gema și le făcea semn cu mîna să plece. Uracu și cu fiu-său se uitau la el, în cumpănă. Marinică le zise:

— Las' că stau eu cu el... Voi vedeți-vă de drum...

Se așeză pe vine lingă Rizea și-și răsuci o țigară. Siluete stinghere pe cîmpul pustiu, ceilalți doi se pierdeau repede către pădure.

Intr-un tîrziu, Rizea se opinti să se ridice și Marinică îl ajută. Apoi merseară împreună, încet, spre pădurea aceea. Rizea zise:

— Pe ăia din Dobrunu și care or mai fi fost, i-ai dus la oraș, zi? I-ai dus, că te-am văzut.

Marinică tăcea.

— Le-ai spus cum că e ordin de la regele, ai? Le-ai spus, altfel nu se poate... Și lor le-ai spus ca nouă...

Își arătă maselele într-un rîs tăcut, cu fața schimonosită din cînd în cînd de junghiurile durerii. Marinică tăcea și-l ajuta să meargă. Rizea vorbi iar:

— Nu te-ai gîndit ce o fi dacă regele nu e mort...

— Ba, m-am gîndit, murmură Marinică, și apoi tăcură amîndoi. Rizea oftă:

— N-a fost bine cum am făcut... Noi nu ne pricepem de capul nostru, ei sînt putini...

Ajungeau pe marginea pădurii. Lui Marinică i se păru că aude glasuri:

— St! auzi? Ia ascultă.

— ...dar las' că vine ea o dată, o vreme, zicea Rizea. Se întrerupse și ascultă. Se culcară amîndoi într-o adîncitură, în noroi și pe frunze și ierburi înnegrite de-ale toamnei trecute. Se culcară cu obrazul și urechea la pământ și auziră tropot greu de cai sau de oameni. „Uracu o fi scăpat cu băiatul? Din noi trebuie neapărat să scape careva... Să rămîie mai departe...” se gîndea Rizea simțind în nări mirosul de pământ umed și de verdeață care iese din sămință. Dacă întorcea capul puțin, putea vedea coroanele copacilor, negre și desfrunzite, ca un păienjenis pe cerul albastru-cenușiu. Și din pădure părea că iese tropotul greu, înăbușit. Se uită la Marinică. Li se întîlniră ochii. Tăceau amîndoi și ascultau zvonul de pași nenumărați, care parcă

venea și de pe șosea, și de pe cîmp, și din pădure, greu, apăsător, tropot de pași de jur împrejur.

VIII

Lnainte de a pleca la conac, doamna Vorvoreanu se duse la biserică, la Sfinții împărați, cea mai apropiată de casa ei. Se îmbrăcase simplu de tot, ca să treacă neobservată. Se opri o clipă în stradă, se uită împrejur: nu era nimeni s-o vadă. Intră în biserică albă cu turla de tablă ruginită. Înăuntru, în frig și tăcere, cata-peteasma sclipea din zecile ei de icoane înșiruite și îmbrăcate în alamă sau suflate cu aur și argint. Mirosul de tămîie, de smirnă și de luminare îi dădea dureri de cap doamnei Vorvoreanu; dar de data aceasta îl îndură și-l uită chiar. Se duse și sărută icoanele sfinților împărați Constantin și mama sa Elena, aprinse luminare pentru rugăciunea ei, aprinse luminare pentru morți și se rugă multă vreme în genunchi, pînă ce începură s-o doară. Alături de ea, o femeie bătrîna bătea metanii.

„Doamne-dumnezeul meu - se ruga doamna Vorvoreanu - dă-mi, Doamne, liniștea, fă s-o găsesc pe Eleonora liniștită în pământ, iar sufletul ei la tine, că tare m-a mai tulburat cu răutatea și nebunia ei, și m-a ținut în veșnică ispită cu avuțiile ei, și n-aș fi făcut ce-am făcut, dar tot ea a fost de vină, că voiam s-o urc în trăsura și s-a smuls să-și vadă de ale ei, și m-a dus în ispită fără voia mea. Și gîndește-te, Doamne, că pentru mine nimic nu mi-a trebuit și că tot ce fac e pentru copii. Ajută-mă, sprijină-mă, dă-mi liniștea; izbăvește-o și pe ea de suferințele ei, fă s-o găsesc împăcată și liniștită în pământ; iar dacă greșesc cu ceva și am făcut rău, pe mine pedepsește-mă, pe copii iartă-i; numai pe mine să mă pedepsești.”

Se ridică greu, cu genunchii înțepeniți, dădu preotului bani să cîtească un acatist pentru îndepărtarea dușmanilor și făcu milostenie ologului din ușa bisericii.

Acasă o aștepta trăsura, cu Elvira, cu Mișu călare și o patrule de roșiori din escadronul lui Mișu. Porniră, într-o dimineață cu soare mult, și în care pe crengile copacilor apărea pecinginea verde a viitoarelor frunze și mlădițe noi.

în tot timpul drumului, doamna Vorvoreanu tăcu, fără să se uite împrejur. Se gîndea: „Temerile mele sînt prostestii. Nu mai trăiește și n-am decît să iau cunoștință de ce s-a întimplat... Numai de n-o fi lăsat vreun testament făcut împotriva mea... Dar în noaptea aceea n-a avut desigur nici gîndul, nici timpul să facă unul, iar dacă a făcut înainte unul, atunci n-avea de ce să-l facă împotriva mea - numai din răutate? Nu se poate: dovadă medalionul cu portretul și bucla de păr...”

Elvira se uita adesea cercetător la maică-sa, și era la fel de tăcută. Iar Mișu, deși la început fusese vorbăreț și vesel, amuți curînd. Căci treceau prin sate în care copiii fugeau îngroziți în casă cînd zăreau de departe trăsura și călăreții pe șosea. Nimeni nu apărea în prag, tindele erau pustii, ferestrele oarbe. Departe pe cîmpie se auzea încă tunul. Aici se vedeau doar urmele lui, case dărîmate, la Vladomira chiar turla bisericii ruptă. Într-un loc văzură în marginea satului un șir lung de oameni după niște coșciuge cu preot în frunte, dar trecură repede și-i lăsară în urmă. Dacă-i prindeau în curți, oamenii își vedeau de treabă fără să ridice capul, fără să se uite la trăsura, nici la cei din ea, nici la ostași. Mișu Vorvoreanu își bătea cizma cu cravașa și se făcuse palid:

— De ce nu-și scot căciula din cap, bestiile? zicea el, și se pregătea să izbească în primul țaran întîlnit care nu-i făcea o plecăciune destul de adîncă.

La Vladomira găsiră curtea arsă și slugile rămase, care-și făceau un fel de bordei, să le adăpostească la vară. Povesteau istoria cumplită care se întimplase cu domnul Alexiu și cu domnul Ivancea. Nu aveau vești de la prințul. Iar despre coana Eleonora ce știau? Oamenilor le alunecau ochii în dreapta și-n stînga, apoi răspundeau, codindu-se, că ei au auzit că s-a prăpădit...

Doamna Vorvoreanu trebuia să-și facă silă mare ca să nu suridă de bucurie. Da, totul mergea bine, cum se așteptase ea. Putea fi liniștită.

Pe amîndouă laturile șoselei, ogoarele stăteau nearate și începeau să prindă pe deasupra un abur verde: creștea iarba.

La Vădastra găsiră un post al regimentului de roșiori. Mișu se aplecă peste șaua și-l întrebă pe căprarul comandant al postului:

— De ce nu ară ăștia, mă?

— Nu vor, să trăiți, zise liniștit omul, uitîndu-se în altă parte.

Adăugă:

— Dacă nu-i pămîntullor...

— Ce vorbești acolo? întrebă Mișu amenințător. Ce-ai zis?

— Păi n-au cu cine face învoielile, că arendașii de p-aici sînt morți, don' locotenent... iar cu cucoana să se învoiască nu pot, că e bolnavă...

Urmă o clipă de tăcere. Apoi răsună din trăsura o voce rece, ciudată:

— Care cucoană?

Era vocea doamnei Vorvoreanu.

— Nu știu nici eu, n-am văzut-o... care are moșiile astea toate...

Doamna Vorvoreanu se uită bine la căprar. Era subțire, cu ochi catifelai ca de femeie. Părea dezghețat. îl întrebă:

— E bolnavă? Va să zică mai trăiește?

Omul făcu ochii mari, uimit și nedumerit.

— Nu știu, conîță. Eu așa am înțeles...

— N-ai înțeles greșit? N-a murit?

Căprarul se uită la ea fără să răspundă. Tăcea.

— Mină! îi strigă doamna Vorvoreanu vizitiului. Trăsura porni iar. Doamna Vorvoreanu murmură:

— Imposibil!

Elvira tăcea.

Cînd văzură conacul ars, curtea părăsită, hambarele arse și ele, doamna Vorvoreanu murmură:

— N-a priceput el... Era un timpit.

Odăile slugilor erau neatînse de foc, dar goale. Cele două cucoane se urcară în trăsura și porniră iar. Mișu o luase înainte către sat. îl găsiră în fața primăriei, în ulița pustie. îl ținea de gît pe învățătorul satului, îl scutura și striga la el:

— Tu ești răspunzător de moartea mătuși-mi, nemernicule! Rostul tău era să-i luminezi, să-i crești cuminți și ascultători, să-i înfrinezi! în genunchi, mizerabile!

Cu o mină îl ținea de gît, iar cu cealaltă îl plesnea cu palma și cu dosul mîinii peste față. învățătorul bolborosea mereu ceva, cu gura astupată de palme. Deodată Mișu se dădu îndărăt, scotocindu-și tocul revolverului. Era verde la față, schimonosit, cu mustăcioara blondă tremurînd peste buzele prea roșii, moi și fără voință într-un obraz prea palid. învățătorul lipise mîinile rugător, gata să-i cadă în genunchi. Mișu se dădu doi pași îndărăt ca să aibă unde să întindă pistolul. în

clipa aceasta își încurcă pintenii în sabie, se clătina cu ochii holbați și se prăbuși cu pantalonii albi în noroiul uliței. Se ridică tremurînd de emoție. Forma șezutului îi era întipărită cu mil pe fundul pantalonilor cu lampasuri roșii. Miinile de asemeni îi erau pline de humă cleioasă, învățătorul striga jalnic:

— Am scăpat-o pe coana Eleonora! Vă spun c-am scăpat-o!

Pe uliță trecea o patrulă de călărași. De șaua fiecăruia erau legate patru-cinci fringhii lungi, iar capetele lor erau innodate în jurul miinilor a tot atîția țărani. Aveau hainele rupte, erau obosiți, bărboși, cu capetele goale, cu miinile umflate de strînsarea fringhiilor, și umblau pe jos în urma cailor. Doamna Vorvoreanu nu se uită nici o clipă la ei. Întrebă cu glas tăios, ager:

— Ce-ai făcut? Mișule, lasă-l! Spune, omule: ce-ai făcut?

Și atunci învățătorul le povesti cum Eleonora rătăcise noaptea prin sat, cum o adăpostiseră, el și cu nevastă-sa, cum o îngrijiseră, căci fusese bolnavă, cum era bolnavă și slabă și acuma...

Prizonierii legați cu funii treceau mereu pe ulițe, prin noroiul în care plescăiau copitele cailor. Doamna Vorvoreanu îi privi de data aceasta îndelung. Apoi se-ntoarse către învățător, îl privi o clipă și-l întrebă:

— E bolnavă rău, nu-i așa?

Învățătorul crezînd că e cazul să-și facă un merit din îngrijirea dată Eleonorei, îngînă o tăgadă: Nu, nu era chiar așa de bolnavă... Dar amuți, înfricoșat, sub privirea de gheață a ochilor doamnei Vorvoreanu. Stătea înlemnit, neștiind ce să facă, în vreme ce ea se gîndea adînc. Din pivnița primăriei se auzeau lovituri înăbușite, gemete, strigăte: „Nu da! Nu da!”

— Și unde e acum? Întrebă doamna Vorvoreanu privind-o rece și dușmănos pe învățător. Acesta zise:

— E la mine acasă, conîță... Are grijă nevastă-mea de dumneaei...

— Să mergem, zise doamna Vorvoreanu și se dădu jos din trăsură cu mișcări neobișnuit de greoaie și obosite, ridicîndu-și puțin poalele rochiei cu amîndouă miinile. Elvira o urmă, cu ochii iarăși strălucitori și pîndind-o, iscodindu-i fața. Iar în urma lor umbla Mișu, stînjinit și umilit, ca și cum cele de pe turul pantalonilor albi cu brandenburguri negre s-ar fi aflat pe dinăuntru. Învățătorul o luă înainte, ca să le arate drumul. Doamna Vorvoreanu nu-i dădu nici o atenție. Elvira, însă, deși concentrată asupra așteptării revederii cu tanti Eleonora, observă totuși obraji umflați și urechile vinete ale învățătorului, căruia îi

-curgea un firisor imperceptibil de singe pe față, de unde-l zgîriase inelul masiv pe care Mișu îl purta la degetul cel mic. Învățătorul era înjosit, cu ochii înlăcrimați, cu gura strîmbată, parc-ar fi vrut să plîngă. O luă înainte și Elvira nu-i mai văzu decît urechile congestionate, capul înfundat în umeri, spinarea încovoiată, felul descurajat în care-i atîrnau brațele și miinile, ca moarte.

În tinda casei, învățătorul se întoarse și întrebă încovoiat, aproape în șoaptă, temător, ca un om care știe că cea mai nevinovată întrebare îi poate atrage minia stăpînilor, pedeapsa și bătaia, dar totuși spera că extrema umilință a întrebării însăși îl va salva:

— Doriți *chiar* să intrați?

Doamna Vorvoreanu nu-l luă în seamă. Îl dădu la o parte și intră. După ea, Elvira. Mișu rămase în ușă, evitînd să se uite la învățător și reîncepînd să fiarbă de rușinea care i se întimplase. Învățătorul simți că se apropie iar primejdia, poate chiar moartea, și se depărta în virful picioarelor cițiva pași.

Înăuntru era o odaie cu tavanul de bîme spoite de mult, ca și pereții. Varul îngălbenise, se afumase, se cojise. Două scoarțe pe pereți, icoane într-un colț, cu o mină de busuioc agățată pe ele.

Nevasta învățătorului, într-o fustă cenușie pînă în pămînt (nu ca tărîncile, cu fuste mici pînă-n glezne) și cu o bluză de borangic din care-i ieșeau brațele slabe, sări în picioare de pe patul pe care ședea și dădu să spună „sărut mîna” dar se stăpîni și zise:

— Bună ziua, doamnă, bună ziua, domnișoară...

Își pierdu cumpătul și voi să vorbească ceva pe nerăsuflăte, căci deși se aștepta de cîteva zile la sosirea doamnei Vorvoreanu, aceasta apăruse așa, deodată, ca picată din cer. Amuți, însă, căci acuma vorbea numai doamna Vorvoreanu.

Doamna Vorvoreanu rămăsese întii împietrită. Eleonora ședea tot pe pat. Nevasta învățătorului șezuse lingă Eleonora, supraveghînd-o ca pe un copil și țînînd un șervețel murdar pe care-l scăpase din mînă la intrarea doamnei Vorvoreanu.

Eleonora mîncă mămăligă cu lapte. Copiii învățătorului ședeau pe scăunașe cu trei picioare și mîncau și ei mămăliga cu lapte, cu ochii nedezipiți de la ea. Morfolea din gingii, laptele îi curgea din colțurile gurii, se aduna în bîrbie, de unde pica iar în blidul de pămînt, lăsînd pe fața Eleonorei fărîmituri mici de mămăligă nemestecată. Eleonora privea în gol. Era îmbrăcată tot cu halatul ei, peste care nevasta în-

vătătorului îi pusese două fuste vechi și o scurteică de catifea tocită. îi legase și părul într-o basma neagră lucitoare și o spălase pe față cu un capăt de prosop muțat în apă. Părea întinerită, palidă, dar foarte plăpindă; iar ochii ațintiți în gol erau mai mult ca oricând morți, fără adîncime.

Doamna Vorvoreanu biruise prima clipă de împietrire și dăduse buzna la ea rostind, tare:

— Eleonora! Surioara mea dragă! Iubita mea!

O strînse în brațe, o copleșea cu sărutări. încerca pe cît posibil s-o sărute pe basmaua neagră lucioasă, nu pe față. Simțea că dacă o sărută fie chiar și măcar pe frunte, are să-i vie rău. O simțea pe Eleonora că i se zbate în brațe, plăpindă ca și cum ar fi fost făcută din fire de pai, din oscioare de pui, din ceva foarte ușor de sfărîmat, și acest lucru de asemenea îi făcea rău. îi venea cu leșin de la inimă și de la stomac. Și i se păru că Eleonora miroase. Ținîndu-și răsufllarea, se despărți de ea și se dădu îndărăt un pas. Blidul căzuse pe jos, se spărse, laptele era vărsat pe podeaua de lut bătut și pătase poalele Eleonorei și rochia doamnei Vorvoreanu. Eleonora făcuse o mișcare slabă, apărîndu-și fața cu colul ridicat, apoi se împotrivi sărutărilor și îmbrățișărilor. Acuma o privea pe soră-sa cu ochii rotunzi de orătanie. Zise cu glas ruginit îniorcîndu-se către nevasta învățătorului:

— Mai dă-mi de mîncare. Mi-a vărsat mîncarea.

Nevasta învățătorului dispăru din odaie. Doamna Vorvoreanu se uită nervos la ea, apoi iute la Elvira. „Va să zică nu vrea să mă recunoască? Sau s-a ramolit? Sau nu vrea să vorbească cu mine?” Zise mîngîietor:

— Surioară! Eleonoro! Nu mă mai cunoști?

Și se așeză lingă ea. Eleonora nici n-o privi. Aștepta cu vădită încordare să intre cineva pe ușă și se lumină la față văzînd-o pe nevasta învățătorului cu alt blid de mîncare. Pe cînd mîncă lacom și neputincios, doamna Vorvoreanu se gindea: „A dat în mîntea copiilor”, întrebă:

— Nu recunoaște lumea?

— Ba da, doamnă, murmură nevasta învățătorului. Pe noi ne cunoaște...

— Și pe tine te cunosc, zise Eleonora întorcîndu-se o clipă către doamna Vorvoreanu, apoi mîncă mai departe. Copiii începură să ridă ușor, înfundat. Doamna Vorvoreanu păli. Șopti furioasă:

— Ia copiii de aici, te rog!

Speriată, nevasta învățătorului duse copiii în tindă. în tindă se auzea bubuitul înăbușit al tunurilor, undeva departe, pe unde ardeau acum ruinele satelor răsculate. Dar femeia se obișnuise de două zile cu sunetul acesta și era prea neliniștită de prezența cucoanelor în casă, a ofițerului în tindă, a călărașilor în ogradă și în uliță împrejurul trăsuri. Voi să se întoarcă în casă, dar Elvira îi ieși în cale. Era prea frumoasă, cu părul negru strălucitor strîns numai cîrlionți, împrejurul capului, ochii verzi, și o rochie de călătorie de catifea de un verde foarte închis. Murmură:

— Lasă-ne puțin singure... Nu e aer înăuntru...

Apoi se întoarse și se așeză pe pat lingă tanti Eleonora. De partea cealaltă, doamna Vorvoreanu îi spunea Eleonorei:

— Tu nici nu știi cît am suferit cînd te-am lăsat singură... adică vreau să spun: după aceea. Cînd mi-am dat seama de ce se înfîplă. Căci nu știam. Nu puteam să știu. De unde să fi știut? Ții mînt ce spuneai și tu, de ne convinseseși: nu se mișcă țărani...

— Pe mine mă respectă, zise Eleonora.

Doamna Vorvoreanu și Elvira se priviră o clipă. Apoi cea dintîi reîncepu:

— Sigur că te respectă! Toată lumea te respectă. Și noi te respectăm - și te iubim.

— Ce zici? întrebă Eleonora, cu privirea în gol. Cum ziseși?

Doamna Vorvoreanu se roși și repetă:

— Că noi te respectăm și te iubim... Ce, vrei să spui că nu e adevărat? Tu știi cum te iubim noi.

— Știu eu, știu eu... zise Eleonora moțîind. Știu eu, dar nu priceusem ce ziseși... Și tu în loc să-mi spui, mă ieși cu altele. Așa făceai și cînd erai mică și te prindeam cu vreo minciună. Te iubeam: nu te băteam. Ar fi trebuit să te bat. Cu nuiua, dimineața și seara.

— Da... zise doamna Vorvoreanu și zîmbi rece, cu o lumină în ochii ei frumoși, verzi. Dar mă băteai. Nu-ți aduci tu aminte. Îmi trăgeai palme de-mi venea amețală. Eleonora n-o asculta. întrebă:

— Unde s-a dus? Unde e? Să vie încoace.

— Cine, dragă? întrebă doamna Vorvoreanu, blind.

— Constantina... Femeia asta de aici.

— A, nevasta învățătorului. Are treabă și ea prin casă, prin curte...

— Mereu mă lasă singură...

— Ce, ești singură? Ești cu noi. O să stăm mereu cu tine, ca înainte, o să-ți povestim ce mai e pe la oraș...

— O să jucăm tabinet, ecarfe, zise și Elvira din partea cealaltă. Eleonora se întoarse către ea și o-ntrebă:

— Dar banii mi i-ai adus îndărăt?

— Care bani, tanti? întrebă Elvira. Uitase cu totul de jocul de cărți și se gîndea la moștenire.

— Banii pe care mi-i datorai... Mulți bani. Ai pierdut mulp bani! cîrîi Eleonora privind în gol.

— Cine, tanti, eu! Nu mai țin minte... Dacă spui dumneata, așa trebuie să fie...

— Da, da, da! Eu să șui că țin minte bine. îmi aduc aminte! Perfect îmi aduc aminte!

îi vorbea cu un aer convingător doamnei Vorvoreanu. Aceasta schimbă o nouă privire cu Elvira. Doamna Vorvoreanu întrebă blind, moale:

— Dar de testamentul ăla îți aduci aminte?

•— Care testament? cîrîi Eleonora.

— Ăla pe care l-ai făcut tu... Unde ai scris cui îi lași averea, cum o împărți...

— Tu știi ce vorbești... mormăi Eleonora dînd din umerii plămînzii. Nu pricep ce spui...

Doamna Vorvoreanu se ridică și să plimbă puțin prin odaie, suflînd și făcîndu-și vînt cu o foaie de hîrtie de pe masa învățătorului. îi suflă Elvirei:

— Nu mai pot...

— Ce să-mpart? Averea? Nu mai am nimic, mormăia Eleonora. Și dac-aș avea, cui s-o dau? Ție să ți-o dau? De ce?

Doamna Vorvoreanu se opri. Zîmbi silit, galben:

— Păi, sînt soră-ta... Nu mă ai decît pe mine pe lume...

Eleonora nu asculta. Țipă răgușit:

— Constantine'

Apoi îi zise doamnei Vorvoreanu:

— Iar m-a lăsat singură. Așa face ea. Mă lasă mereu singură. Ce nu-mi place mie pe lume: să fiu lăsată singură...

Iar se privi Elvira și doamna Vorvoreanu. Nevasta învățătorului intră:

— M-ați chemat, doamnă?

— Da... Ia șezi aici și spune-mi: cum a fost cu mă-ta, că începuseși?

Nevasta învățătorului, cu un zîmbet șters către doamna Vorvoreanu în chip de scuză că se ia după copilăriile Eleonorei, începu să povestească o istorie încilcită. Eleonora asculta clipind din ochi, întrebînd-o din cînd în cînd sau cerîndu-i să repete. Doamna Vorvoreanu se uita lung la nevasta învățătorului, ca și cînd ar fi văzut-o prima oară. „Deșteaptă femeie, nevasta învățătorului", se gîndea doamna Vorvoreanu.

Elvira se ridică de pe pat de lingă Eleonora și veni s-o întrebă în șoaptă:

— Mamă... O vezi pe femeia asta?

Doamna Vorvoreanu dădu din cap mută. Se gîndea încordat: „A făcut Eleonora testament în favoarea femeii acesteia care o salvase?"

Elvira șopti:

— Mamă... A dat în mintea copiilor?

Doamna Vorvoreanu murmură:

— Ție nu ți se pare că-și bate joc de mine?

Elvira o privi ținută, cufundîndu-și în ochii ei privirile verzi. Era o privire întrebătoare? Cercetătoare? Curioasă? în orice caz, ciudată privire... Dar doamna Vorvoreanu întoarse capul. N-avea timp de Elvira. Ce se întîmpla cu Eleonora era mult mai grav. Și, mai ales, era pericol să i se vîre sub piele femeia asta. Eleonora era majoră, era stăpînă pe moșie mai mult ca oricînd. N-avea ce să-i facă; în fața nebuniei ei, adevărate sau prefăcute, da, prefăcute, era neputincioasă. „Și atunci?" se întreba doamna Vorvoreanu. Primul lucru era s-o despartă pe Eleonora de ființa asta, interesată ca toți oamenii simpli, și care umbla să-i intre sub piele. Doamna Vorvoreanu se ridică mlădios, ieși afară și chemă:

— Mișu!

Mișu sosi, zăngănind din sabie și pinteni. încă nu i se uscaser noroiul de pe turul pantalonilor albi.

— Mișule! trimite soldați prin sat, să ia cele mai bune lucruri de dormit: saltele, rufe de pat, perne... De la cine-o fi: de la popă, de la primar, de la notar, treaba lor. Bune să fie. Și mai ales, curate. Dormim la noi la conac la noapte. N-o mai pot ține pe mătușă-ta în mizeria asta, biata femeie e într-un hal fără hal. Ce faci ochii ăștia de găgăuță? Ce, nu pricepi? E ars? N-ai văzut, breazule, că mai sînt

odăile servitorilor? Pustii? Goale? Fără uși, fără ferestre? Pune soldații să bată scinduri, să puie saltele, cum s-or pricepe și ei. De aia fi sint militari, să se priceapă, și tu de aia ești ofițer, să te servească. Și nu te jena cu bestiile de pe aici, ca un prost. Să dea tot ce au, că de luat au știut să ia! Hai, mai iute, că ne-apucă noaptea. Du-te!

Apoi se întoarse în casă, unde Eleonora țipă slab și ruginit:

— Ce-mi pasă mie de copiii tăi? Să faci bine să stai aici și să-mi povestești mai departe, că pe urmă mă supăr și știi că nu e de glumit cu mine! Ai văzut ce-au pățit nenorociții ăștia care au vrut să-mi ia averea?

Începutul vorbelor Eleonorei se adresase nevastei învățătorului, dar treptat bolnava se întorsese către doamna Vorvoreanu, și n-o privea în ochi, ci maijos, către briu. Continuă:

— Au pățit-o rău, i-au legat cu frînghii, îi închide, cite și mai cite. Tu ai văzut? Știi ce-au pățit?

Doamna Vorvoreanu nu răspunse. îi era o frică grozavă să nu roșească sau să se schimbe la față în vreun fel. „Doamne-dumnezeule, nu mă lăsa, ajută-mă să fiu tare”, se ruga în gând. O enerva și să se simtă spionată mereu în felul ăsta de Elvira, și privită cu o uimire împietrită de către nevasta învățătorului. „A început să simtă și asta că e ceva la mijloc. Nu; așa nu se mai poate. Asta îmi mai trebuia: și martori! Trebuie dusă nebuna de aici, că ne face un pocinog îngrozitor. Chiar dacă mă învîrte pe mine pe cărbuni aprinși, măcar să fie între patru ochi, să n-aibă pe unde să iasă zvon în lume...” se gîndea crispată doamna Vorvoreanu. își încorda încă o dată toată voința și se sili să se așeze lingă Eleonora, ținîndu-și la început răsufierea, deși nu era deloc sigură că are pricină să facă asta. Începu:

— E bine că ai găsit aici oameni cu suflet care să aibă grijă de tine, dar nu trebuie să le cădem pe cap bieților creștini, trebuie să-și vază și ei de ale lor, nu poți rămîne aici... Te iau cu mine la oraș, pînă vedem ce se poate face cu conacul. Pînă una alta, cum nu putem să plecăm azi, e prea tirziu și drumurile noaptea sînt primejdioase, abia s-au potolit răsoarele - dormim cu toatele la conac. Am poruncit eu să se repare ce s-o putea repara, și ai să dormi mai bine chiar decît aici. Nu e bine?

Privirea vagă a Eleonorei părea să însemne că n-a priceput nimic.

HB

9

V

9

9

9

9

9

9

9

9

9

M

•

a

M

9

m

•

9

M

9

9

m

•

I

M

K

tt

I

Poate că nici n-ascultase, nici n-auzise măcar. Și în clipa aceasta, doamna Vorvoreanu avu lipsa de prevedere și neînțelepciunea de a insista:

— Ai auzit? Dormi deseară acasă. Acasă! La conac!

Eleonora clipi din ochi și glăsui scîrțîind ca o balama neunsă:

— Dar să nu le văd pe hoțoaicele alea! Să nu le văd pe hoțoaicele, că m-au jefuit și au plecat singure.

Doamna Vorvoreanu se uită la Elvira, și Elvira la doamna Vorvoreanu: era limpede lucru. Apoi amîndouă la nevasta învățătorului: nu cumva începea să priceapă? Eleonora mormăia:

— Hoățele! Parșivele! Cutrele!...

Doamna Vorvoreanu se gîndea cu deznădejde: „Observă făptura asta și mie tocmai acum mi se urcă singele în obraz și nu mi-l pot stăpîni, ah, ce n-aș da să nu mi se cunoască nimic pe obraz! Și totuși trebuie să ne stăpînim, să ne facem că nu pricepem...”

Și cu vocea gata să înceapă a tremura, doamna Vorvoreanu întrebă:

— Care hoățe, surioară? Ți-au furat ceva slugile atunci?

Dar se gîndea cu ură grea și minie arzătoare: „Bestia! Mai bine mi-ar da în cap cu ceva, să termine cu mine. Dar nu așa, cu picătura, cu înțepătura! A început să se răzbune. A început.”

Întrebarea „care hoățe?” mai răsuna încă în aer. Morfolindu-și buzele supte, Eleonora nu părea încă s-o fi auzit. Privea în gol. Doamna Vorvoreanu ieși să grăbească pregătirea locuinței pentru noapte, a locului unde va fi ea singură cu Eleonora.

*

Eleonora se lăsase suită în trăsură și dusă la conac, ascultătoare, supusă ca un copil. Scîncise puțin după Constantina, și, tot ca un copil, i se făgăduise că va mai veni Constantina s-o vadă, cit de curînd. Apoi, pe întuneric, ajunseseră la conacul ars cu ferestrele ca niște ochi de orb, cu pupilele pline de umbră. Intraseră în odăile slugilor, rămase întregi, în care soldații făcuseră foc și unde ferestrele erau acuma astupate cu scinduri și saltele de paie. Popa, învățătorul, chiburii, îngroziți de frica mortii, dăduseră tot ce aveau. Astfel că acuma doamna Vorvoreanu stătea în întuneric pe trei saltele una peste alta și îngropată în perne prea mari și prea moi. Zăcea în întuneric cu mîinile sub cap. Aștepta somnul de ore și ore, dar cu nici un chip nu putea să

doarmă. Arară începuse să fluiera și să g e ^ ă tm vînt viclean și rece dinspre Dunăre. Trosneau lemnele uscate din preajma casei, vîntul șopotea, izbea vreo crenguță de scîndurile bătute la fereastră, printre care înfigea degete reci, nepipăibile. Parcă era un umblet și un șoptit neîncetat împrejurul casei. Apoi lemnele din sobă, ajunse tăciuni, se prăbușeau din cînd în cînd cu un zgomot ușor, dar de ajuns ca să sperie somnul doamnei Vorvoreanu, chinuită de altminteri de spaime și gînduri. Atunci gura sobei mai împrăștia o dată pentru cîteva clipe o lumină slabă, roșiatică, ce nu lumina nimic.

Doamna Vorvoreanu stătea cu ochii deschiși și nu vedea decît întuneric adînc, desăvîrșit. Știa însă că la stînga ei era Elvira, iar la dreapta Eleonora, fiecare ca și ea pe un teanc de saltele și de peme curate, proaspete, cu miros de busuioc și de mucegai umed laolaltă. Răsuflarea Elvirei era curată și liniștită. A Eleonorei nu se auzea. „Parc-ar fi moartă”, se gîndi doamna Vorvoreanu. Da, Eleonora era foarte slăbită, devenise plăpîndă ca o flacără pe care o poți stinge între două degete. „Parc-ar fi moartă”.

Doamna Vorvoreanu încercase de trei ori să adoarmă, și de trei ori se trezise din toropeală, înăbușindu-se, asudată, visînd urît. Pernele popii erau prea mari și prea moi. Puteai să te cufunzi în ele în somn și să-ți ascunzi fața cu totul, înăbușindu-te, pînă cînd visul urît și bătăile înnebunite ale inimii te trezeau. De mirare cum dorm Elvira și Eleonora... Elvirița e tinărară, sănătoasă și poate că a nimerit o pernă mai tare. Dar Eleonora, a cărei răsuflare nu se aude... poate că s-a sufocat în pernă?

Doamna Vorvoreanu se trezi de tot la gîndul acesta. Inima începuse să-i bată deodată foarte puternic.

Eleonora... Da, fusese un chin îngrozitor după-amiaza împreună cu ea. De data asta doamna Vorvoreanu nu mai făcuse greșeala de a începe vorba cu ea. Dar totuși, vorbea ea și singură destul. Mereu pe multe de cuțit, mereu la un fir de păr de lucrurile îngrozitoare care cu nici un preț nu trebuiau spuse - care cu orice preț trebuiau să fie opri-te de-a fi spuse. Oare licărirea aceea pe care doamna Vorvoreanu cre-zuse că o surprinde în ochii Eleonorei nu era numai amăgire? Iar dacă nu, atunci era într-adevăr așa cum i se păruse, o lucire de batjocură, o scăpărare de veselie asupra aceluia joc crud și nemilos al prefăcutei nebunii care mereu amenința să se prefacă în cuvîntul ultim, răz-bunător, care va chema ancheta, judecata, poate condamnarea, în

orice caz condamnarea din partea oamenilor, moartea socială? Doam-na Vorvoreanu stătea pe spate cu miinile sub cap și cu ochii larg des-chiși în întuneric și asuda de frică.

Se mîngîia zicîndu-și: „Nu face nimic, nu e adevărat, mi se pare numai, o iau razna de frică. Dar n-am dreptate, e pur și simplu căzută în mintea copiilor. N-are ce să ne facă. Cum sosește la oraș, pot cere s-o pun sub curatelă - sub curatela mea, bineînțeles. Dar dacă a făcut un testament pe care eu nu-l cunosc? îl vom ataca în justiție. Nu las eu să se treacă așa de ușor peste voința mea. Dar ea e lîngă mine, și poate chiar acuma rîde și prin somn de farsa pe care mi-o joacă... De felul în care mă biciuie pînă la sînge cu frica și cu deznădejdea. Rîde și în somn cu siguranță. Puțin mai lipsește și-are să izbucnească în hohote de rîs...”

Era îngrozitor, și nu era nimic de făcut. „Chiar dacă s-a prostit de ce a pătît atunci - se vede cît de colo că-și revine din oră în oră din zdruncinătura aceea a minții, își aduce aminte tot mai bine de tot mai multe detalii... în curînd își va aduce aminte de prea multe. Și atunci sînt pierdută. Atunci s-a terminat cu mine. Și cu copiii. Mișu e ofițer. Ce fel de ofițer o să mai fie? Cum o să-l privească camarazii de regiment? E în stare să-și zboare creierii. Iar Elvira, și așa destul de primejduită cu cîte le făcea ea, dacă ar mai fi fiica unei... astfel de...”

Dar poate că Eleonora nu e ramolită și poate că nu-și revine. Poate că e zdravănă la minte ca mine, sau mult mai zdravănă ca mine, și are puterea să mă joace în felul ăsta dezvăluindu-și din ce în ce gîndurile față de mine, ca să mă zdrobească în sfîrșit cînd va voi... Dacă va binevoi să mă zdrobească, și dacă nu preferă să aibă un animal de chinuit ani de zile...

Da, dar atunci de ce s-a lăsat adusă aici fără împotrivire?

Ei și, dacă am adus-o aici, se află în vreo primejdie?...”

Doamna Vorvoreanu se zvîrcoli neliniștită. îi era prea cald cu atî-tea pături, saltele și perne. Soba fusese prea încinsă. Dar printre scîndurile țintuite în ferestre pătrundeau lame reci de vînt

„Dacă se joacă mult cu mine, am s-o omor”, se gîndea doamna Vorvoreanu. încet-încet, cu ochii larg deschiși în întuneric, își aminti de privirele nedumerite ale nevestei învățătorului, își aminti cum trebuise să roșească atunci cînd Eleonora vorbise de „hoățele alea”, cum tremurase de frică și de umilință. Nu, așa nu se poate trăi. Mai bine să moară. Dar de ce să moară ea? O cuprinse o revoltă, o ură

infricoșătoare față de ființa care dormea dincolo, fără nici un zgomot de răsuflare. O treceau fiori răcoroși, fiori de ură. Da, asta era și singura soluție. Asta era

Șopti în întuneric:

— Elvira... dormi?

Nici un răspuns. Elvira răsufla liniștită.

Da, Eleonora era plăpindă. N-avea multă putere în ea. Iar ea, doamna Vorvoreanu, grea și puternică, o putea ține nemișcată. Cu genunchii, cu miinile. A doua zi nu s-ar putea dovedi nimic. Sau poate ar trebui să sară în toiul nopții, țipînd, deșteptîndu-l pe Mișu, pe soldați, că Eleonorei i-a venit rău, că trebuie un doctor? Sau mai bine același lucru miine dimineată abia? Dar cum să stai o noapte întreagă... după aceea... după... cu ea alături?

Doamna Vorvoreanu se zvîrcoli, nădușită, frămîntată. întunericul era adînc, și afară zgomotele neîncetate ale vîntului. Cît era ceasul? Cine putea ști? Tirziu de tot, dar mai era încă mult pînă la ziuă. în stînga Elvira dormea, răsuflînd adînc și liniștit.

Doamna Vorvoreanu se dădu jos, în picioarele goale. Apucă în mîini perna uriașă a popii, perna prea moale care putea să se lipească de toate părțile feței, să astupe cu totul orice cale a aerului, să oprească răsuflarea, să înăbușe plămîinii, să oprească viața. Pipăi cu mîna pînă întîlni patul. Căută cu degetele ușoare prin întuneric, pînă pipăi fața Eleonorei. Ca fulgerul, o acoperi cu perna, o apăsă, se urcă pe ea cu trupul ei mare și greu, îi stăpîni zvîrcolirile slabe sub plapumă, cu genunchii și cu miinile, pînă nu mai simți nici o mișcare. Stătu așa multă vreme, nemișcată, fără zgomot.

IX

Sleşul era ca un clopot. Cutia uriașă, plutitoare, din tablă de fier, era goală și răsună la toate atingerile din afară. Era ca un hambar, ca un siloz, ca o biserică: larg, cu capătul pierdut în umbră, înalt, boltit. Sus, deasupra capetelor lor, era o deschizătură pătrată. De jur împrejur și pînă la capătul șleşului era întuneric negru cu un ton roșiatic de rugină. Dar prin deschizătura pătrată puteau vedea cerul, care în dimineața aceasta era albastru închis, albastru puternic, strălucitor, adînc. De acolo cădea în jos, în șleş, o cutie de

lumină cu patru fețe, înconjurată de umbră. Iar sus, pe cer, se vedea trecînd citeodată umărul santinelei. Santinela umbla pe puntea de tablă de fier. Avea cizme țintuite, călca greu, și tot șleşul greu și uriaș răsună ca un clopot: bong, bong, bong... Se depărta santinela, dar vuietul adînc răsună mereu. Apoi lăsa pușca jos: bong... Și pe urmă se făcea tăcere. Sus vibra cerul albastru în chepengul pătrat. în șleş apăna lumina, drept în jos, cu muchii drepte, plină de fire aurite. Se învîrteau în ea și citeva muște, puține: primăvara abia începuse. Era tăcere. Dar abia acum începeau să se audă celelalte sunete ale clopotului. Șleşul era cufundat pe sfert în apă. Și cum stăteau ei culcați pe paie, în fund, auzeau deasupra capetelor lor cum se strecoară fața apei șușotînd și gîlgîind pe lingă pîntecel de metal, cum alunecă și murmură și foșnește neîncetat, clipocînd. Citeodată aducea lemne mai mărunte, alteori cite o birnă, căci era Dunărea mare și năvalnică din martie, care dezrădăcinează copacii de pe țărm; și atunci se auzeau lovituri în coastele de tablă de fier, clopotul suna înăbușit. Alteori se loveau alte lucruri, moi: atunci zgomotul era scîrbos, înăbușit, tainic. Apoi santinela de sus se plictisea de stat și începea iarăși să umble: bong, bong, bong...

Stăteau pe citeva brațe de paie ce începeau să putrezească. Erau uscați de foame, cu ochii crescuți mari, de le era toată fața numai ochi, adînci, negri. Și bărbile le crescuseră mari. Erau zdrențuiți de bătai, unii cu vinătăi, lovituri, răni deschise pe trup, alții cu fețele strîmbe, cu coji mari de singe uscat pe obraz. Erau Rizea, Marinică și mulți oameni din toate satele din partea aceea. Mai mult tăceau și vedeau cum trec zilele prin chepengul mare, pătrat, al punții, pe unde li se zvîrlea și piinea neagră, mucedă sau le venea vadra de apă pe o frînghie.

Rizea vorbea mai des și îndelung, cu glasul potolit. El nu se împăcase cu neizbinda: de ce nu izbutiseră să facă așa cum voia el, să fie ei stăpîni pe țară?

Zicea încet, aproape în șoaptă, dar cu o credință liniștită:

— Las' că nu-i nimic. Nu s-a mîntuit. La toamnă începem iar...

— N-o să mai fim noi să-ncepem, Rizeo - zicea unul din Vla-domira - că ăștia și-au pus în gînd să ne bage-n pămînt.

Rizea tăcea atunci. Pe urmă vorbea iar:

— Ce, parcă numai noi sîntem? Oamenii sînt mulți. Nu se termină ei, oricîți ar muri... sînt de o mie de ori mai mulți ca ăilalți...

— Da - zicea atunci omul din Vladomira - dar pentru unul de-ai lor, omoară ei o mie de-ai noștri...

Iar tăcea Rizea, apoi zicea cu glas spart:

— De... așa zic ei că-i după dreptate... că pielea lor e mai scumpă... au dreptatea lor...

Apoi ascultau o vreme dangătul șleului sub pașii santinelei. Marinică plîngea și ofta de unul singur. Nimeni nu-l întreba, nimeni nu-i spunea nimic.

În dimineața aceasta, omul de la Vladomira întrebă totuși:

— Ce ai, măi frate-miu? Ține-ți firea, că tot pămînt ești și pămînt ai să te faci... Ce are?

Rizea răspunse:

— Are el necazul lui...

— Fraților, fraților - gemenă Marinică - ce v-am făcut, frăților, ce v-am făcut, of, of, of și iar of... Vai de mine ce v-am făcut... Unde v-am dus, frăților mei, uite unde v-am dus, cu minile legate v-am făcut să umblați după șaua călărașilor și să vă împuște prin toate colțurile și pe toate drumurile... Numai eu sînt de vină, cu nebunia mea, că v-am spus minciuni și v-am dus la pieire, vai de mine, greu păcat mi-am făcut cu voi...

Și plînsese mai departe, liniștit, tînguindu-se și clătînînd din cap. Omul din Vladomira întrebă:

— Ce minciuni zice că i-a învățat pe oameni?

— De-alea, de-ale studenților, zise Rizea. Ce, nu știi dumneata? Că regele a murit, că regele așa și pe dincolo, parcă nu știi?

— Aha - zise omul din Vladomira - acumă știu, și pe la noi a fost...

— Tot el? întrebă Rizea, iar cellalt dădu din cap:

— Tot...

Rizea îl bătu pe umăr pe Marinică.

— Tu crezi că noi după vorba ta ne-am luat să pornim revoluția? Marinică nu răspunse.

— Hăhăă! Să fii tu sănătos. Păi ce, noi credem ce zici tu?

Marinică îl privi cu ochi sticloși. Slăbise. Fața-i se făcuse mică, ghem, și semăna a maimuță. Îi crescuse un arici de barbă. Rizea rîse slab, privindu-și piciorul bolnav, întins pe paie:

— Alea erau bune pentru care aveau nevoie de ele... Vorba e: trebuia s-o pornim? trebuia. Ei, și atunci de ce o porneau, că de-aia, că de ailantă, tot dracul ăla... Bun a fost începutul cum a fost, numai

sfrîșitu n-a cam fost bun... Da' ce, parcă s-a sfrîșit? Ai? tu ce crezi, măi?

Omul de la Vladomira nu răspunse. Sus, pași grei făceau să răsună șleul. Se schimbau santinelele. Omul de la Vladomira zise în sfrîșit:

— Eu cred că așa ceva niciodată nu se termină, măi, că țin minte oamenii și, cînd le vine bine, iar încep...

De sus se auziră glasuri aspre dar liniștite, apoi un om coborî pe scara de fier care ducea în pîntecul șleului. Abia se ținea pe picioare și vorbea greu din buzele umflate, după cum umflată îi era toată fața. Era Mototolea.

— Nea Ioane, vino colea, îl chemă Rizea. Mototolea tresări și se lăsă lingă el pe paie. Zise:

— Tu ești?

— Ba, zise Rizea. Nu-s eu, nea Ioane.

Mototolea se lăsă pe spate pe paiele putrede și gemu:

— Au, oasele... M-au stîlcit... Le-am zis: omoriți-mă... da' ei: „Lasă - cică - te omorîm pe urmă...” Pe toți ne-au chinuit... Au jucat pe noi, Rizea, ca pe blăni de lemn, pentru fapta Pîrvului...

— Ce-a făcut Pîrvu, nea Ioane?

— A dat cu barda într-un căpitan, de i-a crăpat capul. Azi a dat, și l-au și împușcat. O, o, oasele mele... De ce să mă mai bată, Rizeo, dacă tot ne împușcă? O, o, boate sălbatice, ciocoi...

Se făcu o tăcere mare. Toți îl priveau pe Mototolea. Pînă cînd omul de la Vladomira întrebă:

— Zi, de noi cin' ți-a spus ce ne face? De unde știi?

Mototolea dădu din cap, obosit:

— Maijos, la Reviga, e un șlep ca ăsta... P-ăla l-au golit ieri...

Oamenii tăcură, cu bărbile sălbatice în piept. Unul mormăi:

— Binee...

Rizea parcă n-ăuzise vestea înfricoșătoare. întrebă:

— Da' cu Uracu știi ce e?

— Umblă prin păduri, zise Mototolea. A scăpat.

— Aha. A scăpat Da' fii-su?

— E vorba că ei au dat foc la fro cîțiva din Vladomira, de ieșiseră să muncească moșia beifului... Nu mai ies oamenii la muncă. Nu vor; și care vor, de frică tot nu ies...

Mototolea bolborosea printre buzele umflate de lovituri. Negri, cu ochii mari și umezi și mîhniți, bărboși, slabi, oamenii se ridicaseră în cot și-l priveau. Rizea îl scutură pe Marinică:

— Auzi?

Marinică dădu din cap. Se priveau cu toții. Omul din Vladomira zise:

— Păi atunci tot e bine... Tot am făcut o treabă...

Rizea se răsturnă pe spate cu mâinile sub cap și mormăi:

— Ar fi fost ea mai bună...

Se uita la cerul albastru, adînc, fără fund. Zise iar, mai mult pentru sine:

— Numai de nu s-ar apuca să are...

Deasupra lui, pasul răsunător al santinei se opri. Soldatul se uită la ei, în adîncime. Nu-i vedea bine, din cauza amestecului de pete de lumină și întuneric. Se lăsă pe vine, sprijinit în pușcă. Ferindu-se, cu glasul scăzut, suflă:

— Bă! sînteți acolo?

Era un băiețandru roșcovan și cu părul ca paiul griului.

— Aici, răspunse un glas din adîncurile șleului.

— Unde, bă? întrebă iarăși soldatul, clipind din ochi și încercînd să pătrundă cu vederea în întunecimile de dedesubt. Cînd i se păru că s-a lămurit oarecum, scoase cu o mină trei pachete de tutun, și le aruncă înăuntru. Cu mîna cealaltă ținea pușca. Șuieră:

— Foc aveți, bă?

— Avem, răspunse alt glas.

— Bă, să n-aveți grijă... La toamnă începem iar și unul nu mai trage în frate-su, bă... La toamnă... Să n-ai grijă, bă, auziși, care ești acolo?

— Auzit, murmură adînc glasul din șlep. La toamnă, la toamnă...

Soldatul se uită furiș împrejur. Se ridică și începu să se preumblie iar pe tabla de fier ce suna a gol: bong, bong, bong...

Jos, în șlep, prizonierii fumau. își făcuseră țigări. Pentru cei care aveau mîinile prea umflate de strîsoarea frînghiilor, cînd fuseseră aduși, sau degetele zdrobite în bătaie, răsuceau țigări ceilalți. Mai mulți aveau amnar și iască. Băteau piatra, aprindeau și fumau. Ascultau foșnetul apei și alunecarea vreunui lemn putred de-a lungul șleului, pe dinafară. Se uitau dacă rămîne tot albastru și curat cerul.

— Ar trebui să ploaie, zicea unul.

— Pentru cine? îl întrebă Rizea.

Apoi, de unul singur, mormăia:

— Numai să se ție tari... să nu are...

Și asculta și el freamătul Dunării de-a lungul pereților de fier, deasupra capetelor lor. Erau îngropați în agă, ascunși acolo, nu cumva să-i scape sau să-i găsească frații lor. În sinul apei stăteau și pluteau în tăcere, în clopotul acesta, în întunericul roșiatic, acoperiți cu un pătrat de cer.

Apoi veniră soldații. Șleul începu să bubuie sub mulți pași grei. Cîțiva ostași cu baionetele la puști coborîră în șlep și-i minară sus pe prizonieri. Trecînd pe lîngă ei, Rizea le simți răsuflarea grea de țuică și le văzu ochii sticloși și tulburi. Se întrista și-l cuprinse o liniște. Se urca greu, din pricina piciorului. Un soldat îl izbi cu patul puștii, zicînd:

— Haide... haide...

Vorbise fără supărare și-l lovise ca în vis. Era beat. Ofițerul era tînăr, uscat, cu chipiul negru pe ceafă.

— Mai repede! mai repede! țipă el nervos.

De sus de pe șlep Rizea se opri o clipă să vadă întinderea albastră a Dunării cu bărci, cu sălcii înecate și sfîrșită abia departe, căci Dunărea crește în martie și cuprinde pămînturile de pe margine, încîndu-le.

Prizonierii coborîră într-un barcaz mare, înconjurați de soldați cu baionetele îndreptate spre ei. Nimeni nu se mișca, nimeni nu vorbea. Nici măcar nu se priveau între ei. Era o liniște mare. Cei doi vislași erau bulgari. Cintau ceva prelung și de jale, pe bulgărește. Unul avea lacrimi în ochi și se lăsa cu minie pe spate parc-ar fi vrut să rupă visla, de i se încordau vinele gîtului. Dar ofițerul simți că se petrece ceva și strigă:

— Tăceți, măi! Gura!

Bulgarii tăcură înfricoșați.

Rizea abia aștepta să vadă pămîntul, cîmpul. Pe țărm îi legară pe toți cu mîinile la spate. Rizea se lăsă legat, încercînd să zărească arăturile. Cînd se îndreptară pe drumul pe care de atîtea ori veniseră sute de căruțe să încarce șlepurile cu grîu, văzu de o parte și de alta ogoarele negre, printre bulgării cărora ieșeau sulile verzi ale ierbii.

— Așa-i bine, șopti Rizea singur. Abia atunci începu să se uite împrejur și să vadă copacii cuprinși de aburul verde ca pucioasa, al mugurilor. Miine aveau să aibă frunză. Auzi niște păsări ciripind într-un zăvoi depărtat. Răsuflă adînc, zîmbi și se întoarse la Marinică. Acesta îi zîmbi și el. Colțurile buzelor îi tremurau.

Dîndărăt, ofițerul strigă:

• — Luați-o peste cîmp!

Rizea cel dintîi o luă peste cîmp. Calcă anevoie în pămîntul moale și greu. Dar înainta voinicește, rotindu-și privirile peste ogoarele pustii peste care creștea iarba. Erau vreo douăzeci de oameni care mergeau așa de-a curmezișul cîmpului, ridicînd genunchii sus, ca să-și smulgă piciorul din glia neagră. Ofițerul își scoase pistolul și le făcu semn soldaților. Soldații începură să tragă, iar el îi supraveghea cu pistolul gata pentru nesupuși. Pe cîmp, oamenii cădeau, unul cite unul. Rizea căzu printre cei dintîi, împreună cu Marinică, pe care îl ținea de mîină. Împușcăturile răsunau seci și mărunte, ca niște nuci sparte, în văzduhul larg, pe cîmpul nemărginit. Apoi încetară. Toți oamenii căzuseră. Ofițerul dădu comenzi, soldații porniră pe șosea îndărăt. Unul rămase mai în urmă. Ochii i se limpeziseră de beție și broboane de sudoare reci i se înșiruiau pe frunte și pe buza de sus. Se așeză jos. Ofițerul care trăgea mereu cu coada ochiului, bănuitor, la soldați, se întoarse și-l văzu că-și încheie bocancul, astfel că nu se opri. Dar ostașul își scoase bocancul, își desfăcu obielele; cu piciorul gol, băgă degetul gros în trăgaciul puștii; strînse capătul țevii între dinți. Ofițerul tresări la auzul împușcături și se aplecă instinctiv, iute ca fulgerul. Se așteptase la o împușcătură pentru el. Se apropie, văzu că omul e mort, îi luă pușca și se întoarse în goană în capul plutonului care se depărta pe șosea.

X

Destituit telegrafic în urma scrisorii uimise de domnul Augustatos ministrului, prefectul alergase la București ca să încerce să-și salveze poziția politică. Era prieten din copilărie cu șeful de cabinet și spera să-l pună bine cu ministrul. Astă-seară era foarte nenorocit, deși, sau tocmai pentru că prietenul îl invitase la teatru, ca să-și scuze prin aceasta și alte amabilități lipsa dorinței de a-l ajuta. Piesa era *Marchizul de Priola*, cu tînărul Bulandra. Primul act trecuse cu sosiri în sală și în loji, ridicări de rînduri întregi, sclipiri de binocluri răspunzînd intrării unei celebrități sau unei frumuseți în lojă, freamăt neîncetat și sîsiituri, în vreme ce pe scenă domni în fracuri discutau personalitatea marchizului de Priola.

Apoi se făcuse lumină. Provincial, prefectul își rotise privirile asupra șirului de femei în mătăsuri care umpleau lojile și-și fluturau

evamaiurHe de dantelă neagră sau de pene asemenea nnor eriranteme prelungi. Generalii cu toate aurăriile și decorațiile, aghiotanții zornăind de eghileți în loja regală, care le fusese cedată pentru seara asta, tinerii cavaleriști în dolmanuri roșii dovedeau însemnătatea ciștigată de armată în ultimul timp. Dar erau totuși mai numeroase fracurile sau, burgheze, redingotele, vestele albe peste burți pline de importanță politică și financiară, sau cele strînse în corsete englezești și aparținînd oamenilor de cluburi, proprietari de grajduri de curse. Parterul se scursese, în negru, alb și culori țipătoare de uniforme, către foaier. Cîteva din toaletele și coafurile cu pene de struț din loji părăsiră de asemeni sala. Prefectul rămase cu prietenul său, în picioare, în mijlocul unui șir de fotolii goale. Deodată amicul îl luă de braț și spuse:

— Ia te uită colo! Cine or fi?

Într-o lojă din dreapta ședeau două femei, una mai în vîrstă, blondă, încăruntită, și cealaltă foarte brună și foarte tînără. Cea mai în vîrstă avea o rochie de mătase neagră cu valuri de dantelă cernită în jurul pieptului și umerilor plini, voinici și încă tinerești, iar cea tînără era într-o rochie de un roșu stins, cu broderii negre pe piept și la talie, altminterea cu mîneci lungi și gulerul foarte înalt. Cea mai în vîrstă strălucea de smaragde mari pe piept, la urechi și la degetele cam groase, cam bărbătești. Cea mai tînără avea numai două solitare admirabile în urechi și unul la deget, care toate sclipeau la fiecare mișcare a ei. Cucoanele și domnii din lojile alăturate vorbeau cu aceste două femei, iar îndărătul celor două scaune stăteau fracuri și uniforme care se plecau spre ele.

Prefectul recunoscu pe doamna și domnișoara Vorvoreanu. Cea dintîi i se păru deodată îmbătrînită, uscată, cu buzele subțiate și strînse. Elvira era aceeași. Față de admirația vădită a amicului său, prefectul se hotări cu inima strînsă să încerce a-și recîștiga prestigiul pierdut. Zise cu nepăsare:

— Le cunosc: sînt Vorvorencele, mama și fiica. Doamna Vorvoreanu e fata lui Lascăr Lascari, îl știi, răposatul om politic; le știu de la mine din județ, trăiau retrase la țară la o soră a ei, mare proprietară... Sîntem prieteni buni...

— Sînt gătite fanariotele dumitale, monșer, ca **două** vitrine de bijutier, zise amicul cu invidie.

— Sînt bijuterii vechi, de familie, monșer, răspunse prefectul, silindu-se să-și păstreze aerul plictisit.

— Mă prezinți? întrebă cellalt. Prefectul șovăi o secundă, apoi zise:

— Haidem!

Se îndreptă spre lojă cu inima strînsă. își aducea prea bine aminte de mica altercațiune de la conac, acum nu demult, și de răceala lui la doamna Misirliu. il va fi iertat doamna Vorvoreanu? il va fi uitat cel puțin?

Ajunși în fața lojii, prefectul se înclină adînc. Prietenul făcu la fel, ținîndu-și monoculul cu mîna. Doamna Vorvoreanu, care-l recunoscuse pe prefect, se uită pe deasupra lui, în sală. Sclipind din briliantele ei trandafirii, Elvira se întorcea chiar atunci către unul dintre domnii din lojă ca să-i răspundă, astfel că nici nu-i văzu pe cei doi.

Prefectul împietrise. Se întoarse deznădăjduit către prietenul său, daracesta, roșu, murmură:

— Poate le-ai cunoscut în calitate oficială...

Și-i întoarse spatele, ieșind în grabă din sală. Prefectul nici nu mai izbuti să se miște din culoar, de sub loja doamnei Vorvoreanu. Sala se umplu; vizitatorii părăsiră loja, își căutară locurile. Se făcu întuneric. Nimicit, dorind să-l înghită pămîntul, cu obrajii arzînd de rușine, prefectul auzi în întuneric rîsul muzical al Elvirei.

— De ce rizi? întrebă glasul doamnei Vorvoreanu.

Cortina se ridică asupra actului următor din *Marchizul de Priola*. Freamătul din sală amuți. Elvira murmură:

— Mi-am adus aminte cînd mînai trăsura spre gară, mamă... Ședeam cu caseta lingă mine. Știi că am vrut o clipă s-o arunc?

Doamna Vorvoreanu nu răspunse. Se uita prin binoclu la tînărul Bulandra care-l juca pe Priola. Elvira șopti, insistent:

— Voiam s-o arunc. Cînd am trecut pe pod, știi? Acolo am vrut s-o arunc în apă... și, mămicule, știi? La conac... atunci, noaptea...

— Da? murmură doamna Vorvoreanu.

— Nu dormeam.

Trecu o clipă. Pe scenă, tînărul Bulandra vorbea seducător și romantic, marchiz răsăritean. Doamna Vorvoreanu șopti:

— Taci... Fii atentă la piesă...

Prefectul ascultase mașinal, fără să priceapă nimic. Se întoarse să le vadă pe cele două femei, ale căror bijuterii scliffeau în umbra lojii. Le înjură crîncen printre dinți, românește, în șoaptă, și se îndreptă spre ieșire, neluat în seamă de nimeni, ciocnindu-se de genunchii spectatorilor și dibuind prin întuneric.

CUPRINS

în loc de prefață.....

Partea a *întîia*

 Davida.....

Partea a *doua*

 Copilării.....

Partea a *treia*

 Poziția astrelor la 19 iulie

Partea a *patra*

 Viața lui Bonifaciu Cozianu

Partea a *cincea*

 O călătorie de plăcere

Partea a *șasea*

 Bijuterii de familie....

Redactor: MIRCPiA VASILUSCU
Tehnoredactor: CORNEL CRISTESCU

Bun de tipar 28 IV 1993, Apărut 1993
Coli tipar: 29

Tiparul executat sub comanda nr. 30.302
Regia Autonoma a Imprimeriilor
Imprimeria CORESI
Piața Presei Libere, 1, București
ROMÂNIA